

NUOTOLINIS VAIKŲ UGDYMAS

pandemijos dėl COVID-19 metu
grėsmės bei galimybės ekosisteminiu požiūriu

MOKSLO STUDIJA

Sudarė: Roma Jusienė • Virginija Būdienė • Gražina Gintilienė • Sigita Girdzijauskienė • Irena Stonkuvienė

Autorių grupė: Roma Jusienė, Virginija Būdienė, Gražina Gintilienė, Sigita Girdzijauskienė, Irena Stonkuvienė, Jovita Žekaitė, Ieva Adomaitytė-Subačienė, Edita Baukienė, Rima Breidokienė, Jolita Buzaitytė-Kašalynienė, Kęstutis Dragūnevičius, Vaiva Grabauskienė, Rūta Praninskienė, Vaiva Schoroškienė, Erika Speičytė-Ruschhoff, Vaidotas Urbonas

NUOTOLINIS VAIKŲ UGDYMAS

**pandemijos dėl COVID-19 metu:
grėsmės ir galimybės ekosisteminiu požiūriu**

MOKSLO STUDIJA

Sudarė: Roma Jusienė, Virginija Būdienė, Gražina Gintilienė, Sigita Girdzijauskienė, Irena Stonkuvienė

Autorių grupė: Roma Jusienė, Virginija Būdienė, Gražina Gintilienė, Sigita Girdzijauskienė, Irena Stonkuvienė, Jovita Žėkaitė, Ieva Adomaitytė-Subačienė, Edita Baukienė, Rima Breidokienė, Jolita Buzaitytė-Kašalynienė, Kęstutis Dragūnevičius, Vaiva Grabauskienė, Rūta Praninskienė, Vaiva Schoroškienė, Erika Speičytė-Ruschhoff, Vaidotas Urbonas

Apsvarstė ir rekomendavo išleisti

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto taryba (protokolas nr. 250000-TP-2, 2021-02-03)

Recenzavo:

Prof. dr. Liudmila Rupšienė (Klaipėdos universitetas)

Prof. dr. Kastytis Šmigelskas (Lietuvos sveikatos mokslų universitetas)

Mokslo studijos rengimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (LMTLT), sutarties Nr. S-COV-20-11

Mokslo studijos leidybą finansavo Vilniaus universiteto Filosofijos fakultetas

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės

Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

ISBN 978-609-07-0591-9 (skaitmeninis PDF)

DOI <https://doi.org/10.15388/vup-book-0008>

© Autorių grupė, 2021

© Vilniaus universitetas, 2021

Turinys

Pratarmė	7
Apie autorius.....	9

1 skyrius

Švietimo politikos iššūkių, kilusių dėl COVID-19 pandemijos, apžvalga 12

VIRGINIJA BŪDIENĖ

1.1. Švietimo politikos iššūkiai, kilę pasaulyje dėl COVID-19 pandemijos	12
1.1.1. Švietimo prieinamumo problemos pasaulyje dėl visiško ar dalinio mokyklų uždarymo, perėjimo prie nuotolinio ugdymo dėl COVID-19.....	14
1.1.2. Nuotolinio švietimo formos pasaulio regionuose ir pagal šalių gyventojų pajamas.....	17
1.1.3. Švietimo skaitmeninimo iššūkiai COVID-19 akivaizdoje	18
1.1.4. Švietimo organizavimo pamokos pasaulyje COVID-19 pandemijos metu	20
1.1.5. Švietimo organizavimas ir emocinė gerovė COVID-19 pandemijos metu.....	21
1.2. Tarptautinių organizacijų vaidmuo švietimo politikos srityje COVID-19 pandemijos metu....	22
1.2.1. Europos Sąjunga.....	22
1.2.2. UNESCO švietimo situacijos pasaulyje apžvalgos ir rekomendacijos	23
1.2.3. Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) apžvalgos ir rekomendacijos.....	24
1.2.4. Pasaulio sveikatos organizacija (PSO).....	25
1.2.5. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) apžvalgos ir rekomendacijos.....	25
1.3. Lietuvos švietimas COVID-19 pandemijos metu. Lietuvos švietimo sistemos teisinis reguliavimas ir administravimas pandemijos metu	25
1.3.1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės (LRV) sprendimai dėl švietimo COVID-19 pandemijos metu... 25	25
1.3.2. Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos (ŠMSM) sprendimai dėl švietimo COVID-19 pandemijos metu	27
1.3.3. Švietimo teisinio reguliavimo, nebeatitinkančio realios situacijos, pakeitimai	27
1.3.4. Komunikacija švietimo sistemoje COVID-19 pandemijos metu.....	29
1.3.5. Kiti švietimo administravimo sprendimai ir antroji pandemijos banga Lietuvoje	29
1.3.6. Socialinė pedagoginė, psichologinė, specialioji, švietimo pagalba vaikams ir moksleiviams....	33
1.3.7. Mokyklų aprūpinimas IT priemonėmis	34
1.3.8. Kitų Lietuvos valstybės institucijų, NVO ir savanorių vaidmuo švietime COVID-19 pandemijos metu	35
1.4. Švietimo politikos iššūkių, kilusių dėl COVID-19 pandemijos, SSGG/PEST analizė.....	36

2 skyrius

Nuotolinio vaikų ugdymo pandemijos dėl COVID-19 metu iššūkių tyrimas Lietuvoje: tyrimo imtis, eiga, metodai 42

SIGITA GIRDZIJAUSKIENĖ, RIMA BREIDOKIENĖ, KĘSTUTIS DRAGŪNEVIČIUS, ROMA JUSIENĖ, JOVITA ŽEKAITĖ

2.1. Tyrimo eiga.....	42
2.2. Tyrimo dalyviai.....	43
2.2.1. Kiekybinio tyrimo dalyviai.....	43
2.2.2. Kokybinio tyrimo dalyviai.....	47
2.3. Tyrimo instrumentai	48
2.3.1. Kiekybinio tyrimo kintamieji	48
2.3.2. Kokybinio tyrimo interviu.....	49
2.4. Duomenų analizė	50
2.4.1. Kiekybinių duomenų analizė	50
2.4.2. Kokybinių duomenų analizė	51
2.5. Tyrimo vertė ir ribotumai	51

3

skyrius

Vaikų fizinė ir psichikos sveikata: 2020 metų pavasaris ir rudeniu 54

ROMA JUSIENĖ, RŪTA PRANINSKIENĖ, VAIDOTAS URBONAS, EDITA BAUKIENĖ, RIMA BREIDOKIENĖ

3.1.	Ekranų laikas	55
3.2.	Miegas pandemijos metu	63
3.3.	Fizinė sveikata ir somatiniai simptomai	69
3.4.	Emocinė savijauta, elgesys ir santykiai	79
3.5.	Išvados	85

4

skyrius

Vaikų ugdymo nuotoliniu būdu technologinės perspektyvos: kilę esminiai iššūkiai ir atsiradusios galimybės 87

JOVITA ŽEKAITĖ, JOLITA BUZAITYTĖ-KAŠALYNIENĖ, ROMA JUSIENĖ, ERIKA SPEIČYTĖ-RUSCHHOFF, VAIVA SCHOROŠKIENĖ, IRENA STONKUVIENĖ

4.1.	Vaikų nuotolinio mokymosi patirtis – technologiniai iššūkiai	88
4.1.1.	Internetinio ryšio prieinamumas ir kokybė	90
4.1.2.	Techninės įrangos trūkumas, gedimai ir ekosistemos sprendimai	91
4.1.3.	Mokomųjų programų gausa ir komunikacija	95
4.2.	Skaitmeninis raštingumas ir skaitmeninė atskirtis	98
4.2.1.	5–8 klasių mokinių skaitmeninio raštingumo įgūdžiai ir skaitmeninė atskirtis	99
4.2.2.	Tėvų nuomonė apie vaikų skaitmeninio raštingumo įgūdžius ir skaitmeninę atskirtį	100
4.2.3.	Mokytojų nuomonė apie skaitmeninį raštingumą ir skaitmeninę atskirtį	101
4.2.4.	Mokyklų administracijos darbuotojų nuomonė apie vaikų skaitmeninį raštingumą ir skaitmeninę atskirtį	102
4.3.	Mokymo nuotoliniu būdu organizavimo tvarka ir etikos klausimai	102
4.3.1.	Mokymo organizavimo taisyklės: mokymasis su į(iš)jungtomis kameromis	103
4.3.2.	Duomenų apsauga nuotolinio mokymosi metu	104
4.3.3.	Akademinė etika virtualioje aplinkoje	105
4.4.	Patyčios ir skaitmeninis etiketas elektroninėje erdvėje	108
4.4.1.	Elektroninių patyčių apžvalga ir kiekybinių tyrimų duomenų analizė	108
4.4.2.	Elektroninės patyčios ir su jomis susijęs skaitmeninis etiketas	114
4.4.3.	Tėvų suvokimas apie patyčias elektroninėje erdvėje	118
4.5.	Išvados	120

5

skyrius

Pradinukų nuotolinio mokymosi ypatumai pavasario karantino metu: tėvų ir mokytojų nuomonė 123

GRAŽINA GINTILIENĖ, VAIVA SCHOROŠKIENĖ, ERIKA SPEIČYTĖ-RUSCHHOFF, EDITA BAUKIENĖ

5.1.	Tėvų nuomonė apie nuotolinį mokymą ir jo poveikį pradinukų mokymosi pokyčiams	123
5.1.1.	Bendra tėvų nuomonė apie nuotolinį mokymą: palankiai ir nepalankiai jį vertinusių tėvų grupių palyginimas pagal individualias vaiko charakteristikas, šeimos aplinkos ir mokyklos veiksnius	123
5.1.2.	Vaikų mokymosi rezultatų pokyčių lyginamoji analizė pagal individualias vaiko charakteristikas, šeimos aplinkos ir mokyklos veiksnius	125
5.2.	Mokytojai apie pradinukų mokymo(si) nuotoliniu būdu ypatumus	127
5.2.1.	Pradinukų mokytojų ir mokyklos administracijos atstovų pateikta informacija apie nuotolinį mokymo efektyvumą pradinėse klasėse, asmeninį saviveiksmingumą šiame procese	127

5.2.2.	Mokytojai apie mokinių mokymosi rezultatus ir jų pokyčius karantino metu	131
5.2.3.	Mokytojai apie bendradarbiavimą su pradinukų tėvais nuotolinio mokymosi metu	134
5.3.	Specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turinčių ir socialinę riziką (SR) patiriančių vaikų nuotolinio mokymosi ypatumai karantino metu	135
5.3.1.	Mokyklų administracijų pateikta informacija apie SUP turinčius ir SR patiriančius vaikus nuotolinio ugdymo metu bei švietimo pagalbos specialistų darbo organizavimą	135
5.3.2.	Mokytojų ir švietimo pagalbos specialistų pateikta informacija apie SUP turinčius ir SR patiriančius vaikus	138
5.3.2.1.	Būdo, kaip nuotoliniu būdu dirbti su SUP turinčiais ir SR patiriančiais vaikais, paieška	138
5.3.2.2.	SUP turinčių ir SR patiriančių vaikų nuotolinio ugdymo galimybės.....	139
5.3.2.3.	Nuotolinio ugdymo grėsmės SUP vaikams ir vaikams, kurių šeimos patiria SR	141
5.3.3.	Tėvų, kurių vaikams nustatyti SUP, pateikta informacija apie šių vaikų mokymąsi nuotoliniu būdu	143
5.4.	Apibendrinimas ir išvados	145

6

skyrus

5–8 klasių mokinių mokymosi ypatumai nuotolinio ugdymo dėl COVID-19 pandemijos metu 150

IRENA STONKUVIENĖ, SIGITA GIRDZIJAUSKIENĖ, VAIVA GRABAUSKIENĖ, IEVA ADOMAITYTĖ-SUBAČIENĖ,
JOLITA BUZAITYTĖ-KAŠALYNIENĖ, RIMA BREIDOKIENĖ

6.1.	Mokinių požiūris į nuotolinį ugdymą	150
6.1.1.	Mokinių pasiekimų vertinimas	151
6.1.2.	Nuotolinio ugdymo galimybės ir trūkumai: mokinių požiūris	152
6.1.3.	Nuotolinio ugdymo pasekmės mokinių savijautai	155
6.1.4.	Vaikų iš socialinę riziką patiriančių šeimų nuotolinio ugdymo patirtys	157
6.2.	Nuotolinio ugdymo organizavimas pagrindinėje mokykloje	160
6.2.1.	Mokytojų nuomonė apie nuotolinio ugdymo organizavimą	160
6.2.2.	5–8 klasių mokinių tėvų nuomonė apie nuotolinio ugdymo organizavimą	163
6.2.3.	Mokyklos administracijos nuomonė apie nuotolinio ugdymo organizavimą	164
6.3.	Nuotolinio ugdymo efektyvumas	168
6.3.1.	Nuotolinio ugdymo vertinimas: mokytojų nuomonė	168
6.3.1.1.	Nuotolinio ugdymo metodų efektyvumas.....	169
6.3.1.2.	Nuotolinio ugdymo galimybės ir ribotumai	171
6.3.1.3.	Nuotolinio ugdymo pasekmės įvairių grupių mokinių mokymuisi ir psichikos sveikatai... ..	176
6.3.1.4.	Vaikų iš socialinę riziką patiriančių šeimų mokymasis nuotolinio ugdymo metu	176
6.3.1.5.	Specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių mokymasis nuotolinio ugdymo metu ...	179
6.3.1.6.	Žemesnių pasiekimų mokinių mokymosi ypatumai nuotolinio ugdymo metu	181
6.3.1.7.	Skirtingo amžiaus mokinių nuotolinio ugdymo metu patiriami sunkumai.....	182
6.3.2.	Nuotolinio ugdymo vertinimas: tėvų nuomonė.....	183
6.3.2.1.	Vaikų funkcionavimas nuotolinio ugdymo metu: tėvų nuomonė.....	185
6.3.2.2.	Tėvų nuomonė apie vaikų mokymosi pasiekimus	186
6.4.	Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas nuotolinio ugdymo dėl COVID-19 pandemijos metu	188
6.4.1.	Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo iššūkiai ir galimybės: mokytojų požiūris.....	188
6.4.2.	Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo iššūkiai ir galimybės: tėvų požiūris	192
6.4.3.	Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo iššūkiai ir galimybės: administracijos požiūris	195
6.5.	Išvados	197

7

skyrius

Stiprybių, silpnybių, galimybių, grėsmių analizė ir rekomendacijos	200
7.1. Stiprybės	200
7.2. Silpnybės	201
7.3. Galimybės	203
7.4. Grėsmės	203
7.5. Rekomendacijos politikos formuotojams ir vykdytojams	205
7.6. Rekomendacijos mokyklų administracijoms ir mokytojams	206
7.6.1. Mokyklų administracijoms ir švietimo pagalbos specialistams	206
7.6.2. Mokytojams.....	207
7.7. Rekomendacijos tėvams ir vaikams	209
7.7.1. Tėvams.....	209
7.7.2. Mokiniam (10–14 metų amžiaus).....	210
Literatūra	213
Šaltiniai	220
Priedai	227

Pratarmė

Pirmą kartą pasaulyje COVID-19 ligos atvejis nustatytas Kinijos Uhano mieste 2019 metų gruodžio mėnesį. Šią ligą sukelia sunkaus ūminio respiracinio sindromo koronavirusas 2 (SARS-CoV-2). Tai vienas iš septynių žinomų koronavirusų, kurie infekuoja žmones. Šis virusas sukelia ūminę viršutinių ir apatinių kvėpavimo takų infekciją, kuri ir vadinama koronavirusine liga 2019 (COVID-19). Šis naujas Kinijoje aptiktas koronavirusas greitai išplito visame pasaulyje, sukėlė didelį sergamumą ir paralyžiavo visų šalių sveikatos apsaugos sistemas dėl didelio ūminių pacientų skaičiaus.

Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) dėl viruso išplitimo visame pasaulyje 2020 m. kovo 11d. paskelbė pandemiją. Lietuva ekstremaliają padėtį paskelbė nuo 2020 m. vasario 26 d., o pirmasis karantinas truko nuo kovo 16 d. iki birželio 16 d. Antrasis karantinas Lietuvoje pradėtas 2020 m. lapkričio 7 d. ir planuojama jį baigti 2021 m. sausio 31 dieną. Lietuvoje beveik visą pirmojo karantino laikotarpį buvo uždarytos visos ugdymo įstaigos, pakeistas vaikų ugdymas iš kontaktinio į nuotolinį. Antrojo karantino metu pradinis ugdymas buvo tęsiamas kontaktiniu būdu iki gruodžio 14 d., o pagrindinis ugdymas vykdomas nuotoliniu būdu.

Dėl COVID-19 pandemijos paskelbus karantiną, per trumpą laiką turėjo persiorientuoti ir persiorganizuoti visa švietimo sistema, kai vaikų ugdymo (dalykinio, socialinio, net fizinio) forma pakeista iš tiesioginės į nuotolinio ugdymo formą. Šis nenumatytų sąlygų sukeltas staigus pokytis paveikė ugdymo proceso dalyvių (vaikų, tėvų, mokytojų) sąveiką, įsitraukimą ir vaidmenis ugdymo procese; ugdymo aplinką, turinį ir pobūdį. Tai analogų neturinti patirtis, kurią būtina tirti idant būtų geriau pasirengta galimoms ateities krizėms. Todėl įvairių sričių ir krypčių – edukologijos, psichologijos, socialinio darbo, sociologijos ir medicinos – mokslininkai susijungė bendram tyrimo projektui „Nuotolinis vaikų ugdymas pandemijos dėl COVID-19 metu: grėsmės bei galimybės ekosisteminiu požiūriu“, kurį 2020 m. birželio – gruodžio mėnesiais finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-COV-20-11). Pagrindinis šio projekto tikslas – visapusiškai analizuoti privalomo nuotolinio ugdymo(si) iššūkius ugdymo procesui ir jo dalyviams (vaikams, tėvams, ugdytojams), grėsmes ir galimybes priešmokyklinių ir pirmų–aštuntų klasių vaikų fizinei ir psichikos sveikatai, saugumui ir mokymosi sėkmei bei parengti rekomendacijas švietimo, socialinės politikos formuotojams ir vykdytojams, mokyklų vadovams, mokytojams ir tėvams.

Ši mokslo studija – tai labai intensyvaus plataus tyrimo, atlikto per trumpą laiką daugiadisciplininės mokslininkų komandos, rezultatas. Mokslo studijoje pristatome projekto rezultatus, gautus sprendžiant projekte numatytus uždavinius, būtent pastarieji ir suponavo atitinkamą mokslo studijos sandarą. Pirmame skyriuje pateikiama švietimo sistemai iškilusių iššūkių ir švietimo politikos situacijos analizė. Antrame skyriuje pristatoma atliktų kiekybinio ir kokybinio tyrimų metodika. Tyrimo metodologiniu pagrindu pasirinktas Bronfenbrenner & Morris (2007) ekosisteminis požiūris, kuris tiriamą reiškinį leido analizuoti atsižvelgiant į vaiko ir jo aplinkos kontekstą – šeimos (mikrosistema), klasės ir mokytojų (mezosistema), mokyklos (egzosistema), švietimo ir socialinės politikos (makrosistema) ir pandemijos laikotarpio (chronosistema) – sąveikas. Trečiame skyriuje pateikiame mokinių fizinės ir psichikos sveikatos veiksnių analizę, daug dėmesio čia skiriama vaikų buvimo prie ekranų trukmei, emocinės būklės ir fizinės sveikatos pokyčiams pandemijos dėl COVID-19 laikotarpiu. Ketvirtame skyriuje aptariame svarbiausius su nuotolinio ugdymo būtinybe susijusius technolo-

ginius iššūkius, skaitmeninės atskirties ir skaitmeninės etikos problemas. Penktame ir šeštame skyriuose daugiausia dėmesio skiriama atitinkamai priešmokyklinio bei pradinio mokyklinio amžiaus ir pagrindinio mokyklinio amžiaus vaikų mokymosi sėkmei, jos individualiems (paties vaiko), šeimos (tėvai), artimiausios ugdymo aplinkos (mokytojai) ir mokyklos (mokyklų administracijos ir švietimo pagalbos specialistai) veiksniams. Septintame skyriuje pateikiame nuotolinio ugdymo stiprybių, silpnybių, grėsmių ir galimybių (SSGG) analizę ir rekomendacijas politikos formuotojams ir vykdytojams, mokyklų administracijoms ir mokytojams, tėvams ir mokiniams.

Nuoširdžiai dėkojame visiems tyrimo dalyviams – mokiniams, jų tėvams, mokytojams, mokyklų administracijos darbuotojams, švietimo pagalbos specialistams. Dėkojame daugelio Lietuvos savivaldybių švietimo pagalbos centrams ir mokykloms, geranoriškai bendradarbiavusiems vykdant tyrimą. Šis bendradarbiavimas yra labai svarbus teikiant moksliniais įrodymais grįstas rekomendacijas.

Taip pat nuoširdus ačiū grupei Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijos darbuotojų, kurie viso projekto metu rodė didelį susidomėjimą šiuo tyrimu, veiksmingai dalijosi informacija bei grįžtamuoju ryšiu, vienaip ar kitaip įprasmino projekto rezultatus. Labai dėkojame projektą finansavusiai Lietuvos mokslo tarybai, kuri patikėjo mūsų projekto siekių aktualumu ir projekto komandos pajėgumu juos įvykdyti.

Dėkojame Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Projektų skyriui už nenuilstamą sklandų projekto veiklų administravimą, Filosofijos fakulteto administracijai už skirtą paramą mokslo studijos elektronei leidybai, Edukacinės ir vaiko psichologijos magistrantėms už pagalbą renkant antrojo tyrimo etapo duomenis. Ačiū visiems vienaip ar kitaip padėjusiems per trumpą ir sudėtingą laikotarpį parengti šią mokslo studiją.

Šioje mokslo studijoje netilpo visi mūsų projekto rezultatai ir įžvalgos, tačiau tikimės juos toliau skelbti mokslo bendruomenei ir plačiajai visuomenei.

*Mokslo studijos autoriai
2021 m. sausio 7 d.*

Apie autorius

Ieva Adomaitytė-Subačienė – socialinių mokslų (sociologijos krypties) daktarė, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Sociologijos ir socialinio darbo instituto asistentė. Mokslinių interesų sritys – socialinės inovacijos, socialinė antreprenerystė, kūrybiškumas ir technologijų bei įžaidybinimo technikų panaudojimas socialiniame darbe ir ugdyme.

Edita Baukienė – psichologijos krypties doktorantė Vilniaus universitete, Varėnos švietimo centro psichologė. Mokslinių interesų kryptys – vaikų miego sunkumai, ekranus turinčių prietaisų naudojimo sąsajos su vaikų sveikata.

Rima Breidokienė – socialinių mokslų (psichologijos krypties) daktarė, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Psichologijos instituto lektorė, Vilniaus šeimos psichologijos centro psichologė psichoterapeutė. Mokslinių interesų sritys: ankstyvoji savireguliacijos raida, vaikų ir paauglių psichikos sveikata ir jos veiksniai, raidos psichologija ir psichopatologija.

Jolita Buzaitytė-Kašalynienė – socialinių mokslų (edukologijos krypties) daktarė, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Sociologijos ir socialinio darbo instituto docentė, taip pat ilgametė skautų organizacijos narė ir lyderė. Mokslinių interesų sritys – vaikų ir jaunimo socialiniai bei ugdymo poreikiai ir raidos veiksniai, neformalusis vaikų ir jaunimo ugdymas, profesionali pagalba pažeidžiamiesiems jaunuoliams ir jaunimo politikos priemonių vertinimas.

Virginija Būdienė – švietimo, mokslo ir tarptautinės politikos ekspertė, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Ugdymo mokslų instituto partnerystės docentė, Vilniaus politikos analizės instituto direktorė, UNESCO Pasaulinės švietimo stebėsenos (GEM) tarybos narė. Praktinių ir mokslinių interesų sritis – švietimo politika.

Kęstutis Dragūnevičius – Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Psichologijos instituto lektorius. Mokslinių interesų sritys: testavimas ir įvertinimas, psichologijos tyrimų metodologija.

Grażina Gintilienė – socialinių mokslų (psichologijos krypties) daktarė, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Psichologijos instituto docentė, Vaiko raidos ir psichoedukacinių tyrimų centro vadovė. Mokslinių interesų sritys: edukacinė psichologija, vaiko psichologinis įvertinimas, psichologinių testų kūrimas ir adaptavimas.

Sigita Girdzijauskienė – socialinių mokslų (psichologijos krypties) daktarė, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Psichologijos instituto docentė. Mokslinių interesų sritys: edukacinė psichologija, gabių vaikų atpažinimas ir ugdymas, intelekto įvertinimas ir tyrimai.

Vaiva Grabauskienė – socialinių mokslų (edukologijos krypties) daktarė, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Ugdymo mokslų instituto docentė. Mokslinių interesų sritys: matematikos didaktika (ankstyvasis, pradinis ir pagrindinis ugdymas); technologijų didaktika; informatikos didaktika; kognityvinė psichologija; integruotas ugdymas; inovatyvus ugdymas; mokslinių tyrimų metodologija; informacijos vizualizavimas.

Roma Jusienė – projekto vadovė, socialinių mokslų (psichologijos krypties) daktarė, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Psichologijos instituto profesorė, vyr. mokslo darbuotoja ir Vilniaus universiteto Konsultavimo ir mokymų centro psichologė psichoterapeutė. Mokslinių interesų sritys: raidos psichologija ir psichopatologija, ankstyvoji raida, šeimos psichologija, vaikų psichikos ir fizinės sveikatos veiksniai.

Rūta Praninskienė – biomedicinos mokslų (medicinos krypties) daktarė, Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Klinikinės medicinos instituto Vaikų ligų klinikos asistentė, taip pat gydytoja vaikų neurologė, VšĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santaros klinikų Pediatrijos centro Vaikų neurologijos skyriaus vedėja. Klinikinių ir mokslinių tyrimų sritys – vaikų miego sutrikimai, epilepsija, autoimuninės nervų sistemos ligos ir kiti neuropsichiatriniai sutrikimai, jų etiologija, diagnostika bei gydymas.

Vaiva Schoroškienė – socialinių mokslų (edukologijos krypties) daktarė, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Ugdymo mokslų instituto docentė. Mokslinių tyrimų interesai: ugdymo proceso kokybiniai tyrimai, kalbos ugdymo didaktika pradinėse klasėse.

Erika Speičytė-Ruschhoff – Essex'o universiteto ir Tavistock'o klinikos Londone (Didžioji Britanija) doktorantė ir Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Sociologijos ir socialinio darbo instituto lektorė. Kaip grupių ir organizacijų konsultantė ir tyrėja specializuojasi socialinių organizacijų ir ugdymo institucijų tyrime ir konsultavime. Mokslinių interesų sritys: socialinė pedagogika, andragogika, įgalinantis socialinis darbas su pažeidžiamomis asmenų grupėmis vietos bendruomenėse.

Irena Stonkuvienė – socialinių mokslų (edukologijos krypties) daktarė, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Ugdymo mokslų instituto docentė, mokslo žurnalo „Acta Paedagogica Vilnensia“ vyriausioji redaktorė. Mokslinių interesų sritys – švietimo ir ugdymo antropologija bei istorija, lyčių švietime studijos.

Vaidotas Urbonas – biomedicinos mokslų (medicinos krypties) daktaras, Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Vaikų ligų klinikos profesorius, taip pat Vaikų ligoninės, VšĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santaros klinikų filialo, Pediatrijos centro vyresnysis gydytojas vaikų gastroenterologas, Lietuvos pediatrų bei Lietuvos vaikų gastroenterologų ir mitybos draugijų pirmininkas. Mokslinių interesų sritys – virškinimo organų sutrikimų etiologija bei gydymas, sveikų ir sergančių vaikų mityba, psichosocialinių veiksnių įtaka sveikatai.

Jovita Žekaitė – sociologijos ir kriminologijos krypties doktorantė Vilniaus universitete. Mokslinių interesų sritis – patyčios ir priekabiavimas elektroninėje erdvėje.

---

skyrius

Švietimo politikos iššūkių, kilusių dėl COVID-19 pandemijos, apžvalga

VIRGINIJA BŪDIENĖ

Pasaulyje kilus COVID-19 pandemijai tapo akivaizdu, kad jokia valstybės gyvenimo sritis tokiems iššūkiams nebuvo iš anksto pasirengusi, todėl būtina išanalizuoti šios pandemijos pamokas švietimo, sveikatos sistemoms ir kitoms viešosios politikos sritims, visuomenei, šeimoms ir ypač vaikams bei imtis sisteminės veiklos adaptuojant viešojo valdymo sritis ateities krizių atvejams, kad valstybė ir visuomenė būtų atsparesnė panašiems iššūkiams.

Šis tarpdisciplininis mokslinis projektas, vienas iš tų, kuris prisideda prie mokslinio COVID-19 pandemijos iššūkių ir padarinių įvertinimo ir rekomendacijų, kaip sėkmingiau administruoti įvairias viešojo gyvenimo sistemas ir įveikti ateities visuotines krizes.

1.1. Švietimo politikos iššūkiai, kilę pasaulyje dėl COVID-19 pandemijos

Dėl ekstremalios situacijos per COVID-19 pandemiją 188 pasaulio šalys pirmosios pandemijos bangos pradžioje (2020 metų vasario-kovo mėn.) priėmė sprendimą uždaryti mokyklas, tikslas buvo sustabdyti tiesioginį kontaktinį ugdymo procesą, ir tai paveikė apie 1,5 mlrd. (apie 91 proc.) besimokančiųjų visame pasaulyje (UNESCO, 2020). Pasaulis dar niekada nebuvo patyręs tokio dramatiško poveikio žmogiškajam kapitalui, o COVID-19 padariniai ekonominiams, socialiniams ir politiniams rodikliams nors dar iki galo nežinomi, sunkiai prognozuojami, tačiau, daugelio autorių ir tarptautinių organizacijų teigimu, tikrai bus dramatiški (Tawil, 2020; UNESCO, 2020).

Visame pasaulyje COVID-19 pandemija sukėlė švietimo sistemoms vaikų ugdymo ir priežiūros krizę. Tėvai ir globėjai yra pirmieji reaguojantys į pandemiją, nes jie sprendžia ir mažina pagrindinių sveikatos priežiūros, švietimo, mitybos, higienos ir apsaugos paslaugų sutrikimų poveikį ir valdo stresą bei netikrumą. Norint, kad informacija, ištekčiai ir parama pasiektų vaikus, tėvus ar globėjus, reikia kompleksinių novatoriškų sprendimų ir bendrų įvairių sektorių pastangų. Nors preliminarūs tyrimai rodo, kad tiesioginis klinikinis viruso poveikis mažiems vaikams yra nedidelis, iš kitų pandemijų ir humanitarinių krizių žinoma, kad mažiems vaikams kyla didelė tiesioginio ir ilgalaikio neigiamo poveikio rizika, įskaitant prastesnę sveikatą, mokymosi spragas ir vystymosi sunkumus.

„Maži vaikai šiuo krizės metu yra neproporcingai pažeidžiami“, teigiama Bendrame UNESCO, UNICEF, Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO), Pasaulio banko (PB) pareiškime dėl vaikų raidos COVID-19 metu (UNESCO, UNICEF, WHO, WB, 2020). Šiame pareiškime

tarptautinės daugiašalės organizacijos ragina imtis tarpsektorinio atsako, kad pandemijos sukelta krizė vaikams būtų kuo labiau sušvelninta, antraip ši krizė gali visam laikui pakeisti vaikų gyvenimo ir šalių ateities trajektorijas. Todėl jos ėmėsi bendrų pastangų teikti šalims konsoliduotą informacinę, analitinę, koordinacinę ir kitokią pagalbą.

Kai pereisime po COVID-19 į atkūrimo etapą, bus labai svarbu apmąstyti švietimo sistemų atsparumą ir vaidmenį puoselėjant atsparias visuomenes ir siekiant darnaus šalių vystymosi.

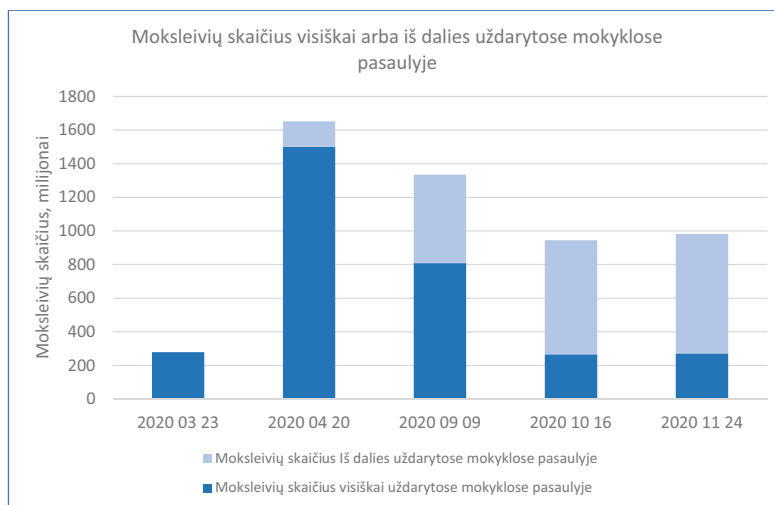
Dėl COVID-19 daugelis šalių susidūrė su panašiomis švietimo problemomis:

- švietimo prieinamumas;
- nuotolinio ugdymo(si) įgyvendinimo būdai ir aprėptis;
- mokytojų pasirengimas dirbti nuotoliniu būdu;
- mokyklų administratorių pasirengimas sparčiai kaitai;
- mokslo metų tęsimo ir užbaigimo klausimas;
- perėjimo į kitą mokymosi / studijų pakopą būdai;
- mokinių užimtumas;
- vaikų priežiūra dienos metu;
- mažiau pasiturinčių šeimų mokinių maitinimo problemos;
- mokymosi atsilikimo mastas;
- mokymosi spragos.

Įpusėjus pirmosios pandemijos bangos karantinui (2020 m. pavasarį) išryškėjo ir su socialiniais ir ekonominiais bei sveikatos veiksniais susijusios švietimą veikiančios problemos:

- mokinių, mokinių tėvų ar globėjų, mokytojų fizinė ir psichikos sveikata;
- emocinė gerovė;
- socialinė gerovė;
- skaitmeninė ir socialinė atskirtis.

Dalinio arba visiško mokyklų uždarymo proporcijos skiriasi tarp pirmosios ir antrosios pandemijos bangos. Pirmosios bangos pradžioje daugybė šalių visiškai buvo uždariusios mokyklas, tačiau antrosios bangos metų dauguma šalių stengėsi mokyklas palikti atidarytas ar bent iš dalies atidarytas (žr. 1.1 pav.).

1.1 pav. Dalinio arba visiško mokyklų uždarymo aprėptis, paveiktų mokinių skaičiai

(mln.). Šaltinis: UNESCO, 2020

Po nesėnų Ebolos ir Nipos virusų protrūkių kai kurie mokslininkai 2018 metais buvo iškėlę pasirengimo ateities infekcijų krizėms klausimą „Ar pasaulis pasirengęs kitai pandemijos grėsmei?“ (van Damme et al., 2018). Šie autoriai teigė, kad kartu su tokio niokojančio reiškinio poveikiu sveikatai ir ekonomikai visada tvyro grėsmė, kad teks uždaryti švietimo įstaigas, įskaitant mokyklas, kolegijas ir universitetus, todėl reikia iš anksto planuoti priemones sušvelninti ligų plitimą. Carlo ir Chungas (Carlo, Chung, 2009) apžvelgė istorinius mokyklų uždarymo atvejus, siekiant sumažinti neigiamus ispaniškojo gripo 1918–1919 m. pandemijos padarinius ir 1957 m. H2N2 ir 1968 m. H3N2 virusų pandemijų pamokas. Kito tyrimo autoriai, nagrinėję nefarmacines intervencijas, taikytas per ispaniškojo gripo JAV 1918–1919 m. pandemiją, nurodė, kad viena iš visuotinių nefarmacinių intervencijų buvo būtent mokyklų uždarymas (Markel et al., 2007).

JAV tėvynės saugumo taryba (Homeland Security Council, 2006) jau prieš gerą dešimtmetį buvo paskelbusi priemonių planą galimos gripo ar panašios pandemijos atveju, joje mokykloms, kolegijoms ir universitetams buvo pateiktos rekomendacijos, ką daryti susidūrus su pandemija, įskaitant rekomendacijas „parengti ir išplatinti alternatyvias priemones, kad būtų užtikrintas mokymo tęstinumas (pvz., nuotolinis internetinis mokymas, <...>)“.

Net ir žinant praeities pandemijų precedentų pamokas bei turint parengtas veikimo gaires, mažai tikėtina, kad kuri nors švietimo įstaiga būtų buvusi visiškai pasirengusi sparčiai plintančio viruso COVID-19 atveju greitai ir neskausmingai pereiti prie sklandaus nuotolinio darbo (Jones et al., 2020).

1.1.1. Švietimo prieinamumo problemos pasaulyje dėl visiško ar dalinio mokyklų uždarymo, perėjimo prie nuotolinio ugdymo dėl COVID-19

Atsižvelgiant į sprendimo dėl mokyklų uždarymo dėl COVID-19 pobūdį, šalių švietimo sistemos UNESCO parengtame interaktyviajame žemėlapyje suskirstytos į kelias grupes. Įvairiais pandemijos laikotarpiais kiekviena šalis patenka į vieną iš šių grupių (UNESCO, 2020a):

1 grupė. *Uždarytos visos mokyklos dėl COVID-19*: Vyriausybės nurodymu uždarytos švietimo įstaigos, turinčios įtakos daugumai ar didžiajai daliai visų mokinių, besimokančių nuo ikimokyklinio iki vidurinio lygio [pagal Tarptautinę standartizuotą švietimo klasifikaciją (ISCED) lygmenis nuo 0 iki 3]. Daugeliu atvejų ugdymui užtikrinti naudojamos įvairios nuotolinio mokymosi strategijos.

2 grupė. *Akademinė pertrauka arba atostogos*: daugumoje šalies mokyklų numatytos mažiausiai keturių savaitių atostogos. Mokymas(sis) šiuo laikotarpiu yra visiškai sustabdytas.

3 grupė. *Visiškai atvira švietimo sistema*: daugumoje mokyklų pamokos vyksta kontaktiniu būdu, naudojamos priemonės, užtikrinančios saugą ir higieną mokyklose, visais lygmenimis arba skirtingai pagal ISCED švietimo lygmenis.

4 grupė. *Iš dalies atvira švietimo sistema*: vyriausybės sprendimas: a) iš dalies atidarytos švietimo įstaigos tam tikru lygmeniu ir (arba) b) laipsniškas pakartotinis šių įstaigų atidarymas pagal lygmenis ar amžių, arba c) hibridinio metodo naudojimas, derinant kontaktinį ir nuotolinį mokymą ar mokymąsi. Ši grupė taip pat apima šalis, kuriose nacionalinės vyriausybės atidėjo sprendimus dėl pakartotinio tam tikrų administracinių vienetų (pvz., regiono, savivaldybės ar atskirų mokyklų) švietimo įstaigų atidarymo ir kur naudojamos įvairios pakartotinio atidarymo sąlygos.

Kokie sprendimai kurioje šalyje priimti, galima matyti UNESCO interaktyviajame žemėlapyje tikroju laiku (UNESCO, 2020).

1.1. lentelė. Visiškas ar dalinis mokyklų uždarymas ir perėjimas prie nuotolinio ugdymo pasaulyje, poveikio aprėptis. Parengta pagal UNESCO Statistikos instituto duomenis (UNESCO, 2020).

Iš viso pasaulyje	Vasario 16 d.	Vasario 23 d.	Balandžio 20 d.	Rugsėjo 9 d.	Spalio 16 d.	Lapkričio 24 d.
Moksleivių skaičius visiškai uždarytose mokyklose pasaulyje	1 mln.	279 mln.	1,5 mlrd.	809 mln.	266 mln.	271 mln.
% nuo visų moksleivių	0,1 %	16 %	84 %	46 %	15,2 %	15,5 %
Šalių skaičius	Mongolija	Mongolija ir Kinijos LR	172	40	26	28
Moksleivių skaičius iš dalies uždarytose mokyklose pasaulyje	-	-	152 mln.	526 mln.	679 mln.	711 mln.
Bendras paveiktų moksleivių skaičius pasaulyje	1 mln.	279 mln.	1,6 mlrd.	1,3 mlrd.	945 mln.	982 mln.

Švietimo politikos sprendimus, pasaulio šalių švietimo atsaką į COVID-19 pandemiją kartu tiria UNESCO, UNICEF ir Pasaulio bankas. Tiriama nacionalinių švietimo sprendimų uždaryti mokyklas ir pereiti prie kitų ugdymo formų dėl COVID-19 įvairovė ir apibendrinamas naudojamų sprendimų efektyvumas. Iš viso suplanuoti trys tyrimai, išdėstyti per tam tikrą laiką, paskutinis iš jų vyks lapkričio mėn. Pirmojo ir antrojo tyrimo etapo ataskaitoje „Kokios mes išmokome. Švietimo ministerijų apklausa apie švietimo atsaką į COVID-19 rezultatus apžvalga“ analizuojami pirmųjų dviejų etapų šalių duomenys, kuriuos surinko ir administravo UNESCO statistikos institutas (UNESCO, 2020b). Ataskaita apima vyriausybės reakciją į švietimo įstaigų uždarymą nuo ikimokyklinio iki vidurinio ugdymo (WB, UNESCO, UNICEF, 2020).

Be kitų problemų, analizuojami nuotolinio mokymosi strategijų efektyvumas bei mokymosi nuostoliai dėl mokyklų uždarymo (1.2 pav.).

Mokymosi nuostoliai dėl mokyklų uždarymo. Stebėjimas ir priemonės.

Efektivaus nuotolinio mokymosi strategijų naudojimas. Pasaulis uždarė mokyklas, norėdamas apriboti COVID-19 plitimą, vyriausybės greitai ėmėsi siūlyti įvairias nuotolinio mokymosi galimybes, įskaitant internetines platformas, televiziją, radiją ir popierinius paketus namo. Pripažindamos, kad šios galimybės nėra vienodai prieinamos visiems, šalys taip pat stengėsi skatinti prieigą prie įvairių platformų ir palaikyti mokytojus bei tėvus / globėjus.

Mokyklų uždarymo trukmė įvairiose šalyse skiriasi. Kai kurios šalys ne tik stebi prarastų mokymo ir mokymosi dienų skaičių, bet ir stengiasi išmatuoti mokymosi spragų ir atsilikimo, atsiradusio uždarius mokyklas, mastą. Mokyklas vėl atidarius, šalys taip pat teikia paramą šioms mokymosi spragoms pašalinti.

Pagrindiniai akcentai, kaip šalys vertina ir mažina šiuos nuostolius, yra šie:

1. Prarastos galimybės mokytis: Iš viso 108 šalys pranešė, kad iki tyrimo pabaigos vidutiniškai neteko 47 dienų kontaktinio ugdymo(si) dėl mokyklų uždarymo – tai atitinka maždaug ketvirtadalį įprastų mokslo metų. Šalys, kuriose mokslo metai tyrimo metu tebevyko, pranešė, kad vidutiniškai prarasta daugiau ugdymo dienų (54 dienos), palyginti su tomis, kuriose mokslo metai baigėsi tyrimo metu (40 dienų).

2. Mokymosi pasiekimų vertinimai: Nors dauguma šalių (86 proc.) nurodė, kad mokinių mokymąsi stebi mokytojai, tarp skirtingų pajamų šalių grupių yra didelių skirtumų. Tik 3 procentai šalių, turinčių dideles pajamas, teigė, kad mokytojai nestebi mokinių mokymosi pažangos, palyginti su maždaug ketvirtadaliu mažų ir vidutinių pajamų šalių. Mokyklas vėl atidarius, dauguma šalių pranešė vertinančios ar planuojančios vertinti mokinių pasiekimus atlikdamos mokyklinius vertinimus, bet ne visos švietimo sistemos lygiu. Konkrečiai, pradinio lygmeniu, dauguma šalių neatliko arba neplanavo sisteminių vertinimų nei nacionaliniu, nei subnacionaliniu lygiu, kai mokyklos vėl buvo atidarytos. Tai trukdys jų gebėjimui sužinoti ir visapusiškai įvertinti mokymosi praradimus ir paveiks moksleivių ateities mokymosi trajektorijas.

3. Paramos atnaujinimas mokymosi praradimui ištaisyti: Dauguma šalių, atsakiusių į apklausą, (84 proc.), atnaujindamos mokyklų veiklą, įdiegė papildomas paramos programas, kad pašalintų mokymosi atsilikimą, spragas. Visose pajamų grupėse, ypač mažų pajamų šalyse, tai dažniausiai būdavo išlyginamųjų programų forma, padedanti bent daliai moksleivių pasivyti. Tuo tarpu viena iš keturių dideles pajamas gaunančių šalių nepateikė jokių papildomų paramos priemonių. Nors dideles pajamas gaunančios šalys taip pat dažniau laikė nuotolinį mokymą oficialių mokyklinių dienų pakaitalu, mokyklų uždarymas gali sukelti mokymosi nuostolių ir padidinti pasiekimų atotrūkį net ir didelių pajamų šalių mokyklose.

4. Nuotolinio mokymosi būdai ir veiksmingumas: Beveik kiekviena į apklausą atsakiusi šalis pranešė, kad nuotolinis mokymasis buvo įtrauktas į švietimo atsaką į COVID-19, naudojant internetines platformas, TV / radijo programas ir (arba) paketus namo. Mokymasis internetu buvo priimtas ir teikiamas kaip sprendimas visose dideles pajamas gaunančiose šalyse, bent daliai kitų pajamų grupių šalių mokinių, bet netolygiai. Beveik trys ketvirtadaliai šalių pranešė, kad nuotolinio mokymosi dienos yra oficialios mokymosi dienos. Tačiau taip nutiko tik vienoje iš penkių mažų pajamų šalių.

5. Prieigos prie mokymosi internetu gerinimo politika: dauguma šalių, kurios atsakė į apklausą (89 proc.), įdiegė bent vieną priemonę, skirtą prieigai prie mokymosi internetu reikiamų įrenginių ir ryšio padidinti. Tai dažniausiai būdavo suteikiama prieiga iš mobiliųjų įrenginių arba siūloma interneto prieiga už subsidijuojamą kainą. Dauguma šalių (91 proc.) taip pat ėmėsi priemonių remti gyventojus, kuriems gresia pavojus būti atskirtiems nuo nuotolinio mokymosi platformų, dažniausiai besimokantiems, turintiems negalių. Tačiau daugiau nei 30 procentų mažas pajamas gaunančių šalių nepateikė jokių prieigos ar įtraukties palaikymo priemonių.

6. Mokytojų palaikymo politika: Trys ketvirtadaliai respondentų šalių pranešė, kad mokytojai turėjo tęsti mokymą uždarius mokyklas, o skirtumai tarp šalių grupių pagal pajamų grupes buvo labai skirtingi. Daugiau nei 90 procentų šalių respondentų, gaunančių dideles ir aukštesnes vidutines pajamas, palyginti su 60 procentų mažesnių ir vidutinių pajamų ir 39 procentais mažas pajamas gaunančių respondentų, reikalavo, kad mokytojai toliau dirbtų. Pasaulyje dauguma šalių skatino mokytojus bendrauti su mokiniais ir tėvais, naudojantis susirašinėjimo programėlėmis. Daugiau nei pusė dideles pajamas gaunančių šalių įdarbino arba kitaip pritraukė papildomus mokytojus nuotoliniam mokymui ar vėl mokyklas atsidarant. Dauguma šalių (89 proc.), atsakiusių į apklausą, siūlė pagalbą mokytojams, nors viena iš penkių mažas pajamas gaunančių šalių to nepadarė. Ši parama dažniausiai buvo teikiama kaip konsultacijos, kaip mokyti nuotoliniu būdu.

7. Tėvų ir globėjų paramos politika: Maždaug trys ketvirtadaliai į apklausą atsakiusių šalių turi priemonių tėvams / globėjams paremti, nors daugiau nei trečdalis mažas pajamas gaunančių šalių neįvedė su mokymosi susijusių pagalbos priemonių jiems. Dažniausiai naudojamos priemonės yra patarimai ar medžiaga, kaip toliau mokytis namuose. Daugiau nei trečdalis šalių, turinčių dideles ar vidutines pajamas, padėjo tėvams / globėjams palaikydamos nuolatinį telefoninį ryšį su jais, tačiau apie tai pranešė tik 22 proc. mažas pajamas gaunančių šalių.

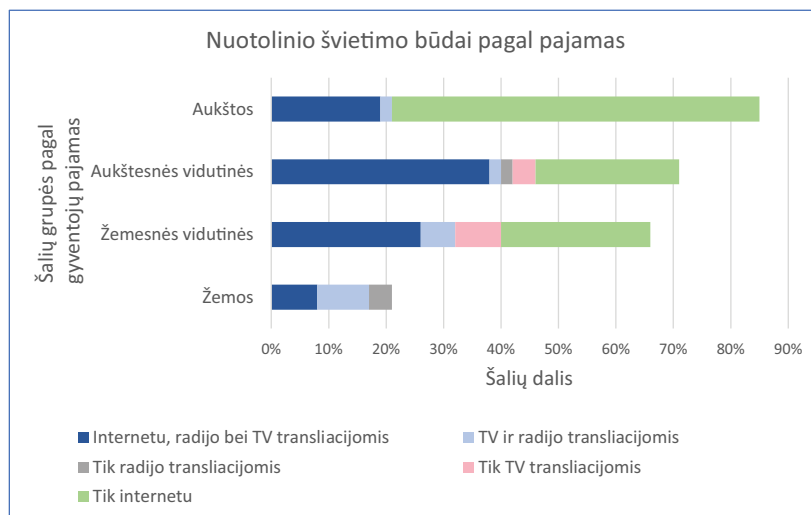
1.2 pav. Nuotolinio mokymosi strategijų efektyvumas bei mokymosi nuostoliai dėl mokyklų uždarymo

Šaltinis: UNESCO, 2020b.

1.1.2. Nuotolinio švietimo formos pasaulio regionuose ir pagal šalių gyventojų pajamas

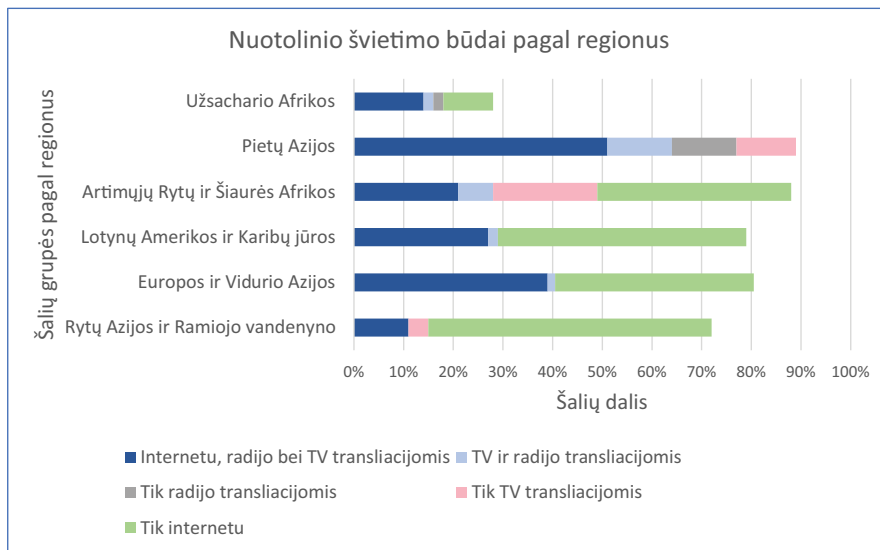
Skirtingo gyventojų pajamų lygio šalių vyriausybės naudoja skirtingas nuotolinio mokymosi formas uždarydamos mokyklas karantinui. Įvairios šalys skirtingais būdais ėmėsi spręsti švietimo prieinamumo ir tęstinumo problemas pandemijos metu. Tam panaudojo įvairius jose prieinamus komunikacijos kanalus, nuo moderniausių šiuolaikinių technologijų – internetinio ugdymo, televizijos, radijo iki užduočių pristatymo į namus (Vegas, 2020).

Šalių sprendimai labai skiriasi atsižvelgiant į vidutinį šalies gyventojų pajamų lygį: mažiau nei 25 proc. mažų pajamų šalių šiuo metu nors ir teikia nuotolinį mokymą, bet dauguma jų naudojami televizija ir radiju. Atvirkščiai, beveik 65 proc. didelių pajamų šalių teikia nuotolinio mokymosi galimybes internetu. Trisdešimt penki procentai didelių pajamų šalių kontaktinį švietimą pakeičia internetinio ir transliuojamo švietimo deriniu. Daugiau nei 70 proc. didesnių ir vidutinių gyventojų pajamų šalių siūlo nuotolinio mokymosi galimybes, naudodant internetinio ir transliuojamo švietimo derinį. Mažesnes ir vidutines pajamas gaunančių šalių – 66 proc. siūlo savo mokiniams internetu ir (arba) transliuojamo nuotolinio mokymosi galimybes (1.3 pav.).

1.3 pav. Nuotolinio švietimo būdai pagal pajamas. Dalis šalių (proc.) pagal nuotolinio švietimo formas ir šalies gyventojų pajamas. Parengta pagal: Center for Global Development data (CGD, 2020)

Tačiau net tada, kai mažas ir vidutines pajamas gaunančių šalių vyriausybės bando siūlyti internetinę mokymo medžiagą, ji nepasiekia daugumos mokinių. Tik 36 proc. mažesnes ir vidutines pajamas gaunančių šalių gyventojų turi prieigą prie interneto – tokią statistiką pandemijos metu nėra lengva pagerinti. Nuotolinio švietimo teikimo būdas smarkiai skiriasi ir priklausomai nuo regiono. Didžiausia dalis nuotolinio ugdymo vyksta internetu Rytų Azijoje, o mažiausia dalis – Pietų Azijoje. Pietų Azijoje ir Užsachario Afrikoje prieigą prie interneto turi mažiausiai gyventojų. Užsachario Afrikoje koku nors nuotoliniu būdu švietimas teikiamas mažiau nei 30 proc. švietimo aprėpties (1.4 pav.) (Vegas, 2020).

1.4 pav. Dalis šalių (proc.) pagal nuotolinio švietimo formas pasaulio regionuose

Parengta pagal: Center for Global Development data (CGD, 2020)

1.1.3. Švietimo skaitmeninimo iššūkiai COVID-19 akivaizdoje

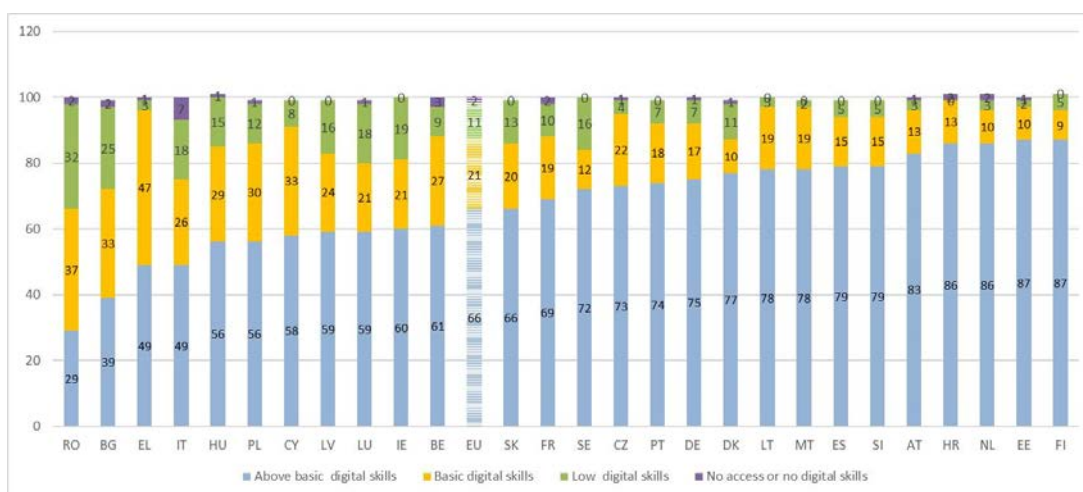
Ugdymo procesų transformavimas naudojant šiuolaikines skaitmenines technologijas keičia mokymuisi ar darbui reikiamų kompetencijų poreikį, apsirūpinimo technologijomis prasmę bei mastą, taip pat ir tai, kaip mes įgyjame, vertiname ir taikome savo įgūdžius ir išsilavinimą. Ši plati tendencija vadinama švietimo skaitmeninimu. Švietimo sistemoms iškilusi ugdymo tęstinumo netiesioginiu (nekontaktiniu) būdu būtinybė greitina švietimo skaitmeninimą. Šis iššūkis yra skirtingo dydžio skirtingose šalyse, atsižvelgiant į jų iki pandemijos apsirūpinimą technologijomis ir pasirengimą naudoti naujas technologijas švietime. Skaitmeninimo rodikliai yra ne vien švietimo aprūpinimo technologijomis rodikliai, bet ir pasiekimų, vadybos ir politiniai rodikliai.

Europos politikos studijų centras 2019 metais (Centre for European Policy Studies – CEPS) kartu su „Grow with Google“ parengė Skaitmeninio mokymosi visą gyvenimą pasirengimo indeksą (angl. *The Index of Readiness for Digital Lifelong Learning, IRDLL*) (Beblavy, et al., 2019), kuriame nustatė, kad pagal visuomenės skaitmeninio mokymosi pasirengimą Lietuva yra vienuoliktoje vietoje tarp 27 ES šalių. Akivaizdu, kad mažiausiai pasirengusioms šalims pandemijos metu buvo sunkiausia ar brangiausia organizuoti nuotolinį skaitmeninį švietimo procesą. Į rodiklius įtraukti ne tik apsirūpinimo technologijomis rodikliai, bet ir švietimo prieinamumo ir pasiekimų, vadybos ir politikos rodiklių grupės.

Lietuvos moksleivių sąjungos prezidentės nuomone, COVID-19 pandemijos metu įvestas skaitmeninis nuotolinis mokymasis kelia itin daug iššūkių. *Pasidžiaugti galima tuo, kad priverstina greičiau skaitmenizuojamės, galima tikėtis, kad dėl to bus lengviau ateityje. Tinkamai išnaudojus nuotolinio mokymosi galimybes galima pasiekti stulbinančiai gerų rezultatų, išspręsti daug problemų. Tačiau ne visur ir ne visada pavyksta sistemingai pereiti iš kontaktinio ugdymo į nuotolinį* (Žinių portalas Alfa.lt, 2020).

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (EBPO), remdamasi tarptautinių tyrimų duomenimis, parengė kiekvienos šalies narės apžvalgas apie jų švietimo sistemų iki pandemijos turėtas galimybes pereiti prie skaitmeninio ugdymo. Lietuvoje 96 proc. mokinių teigė turintis kompiuterį, kurį gali naudoti mokymuisi, šis skaičius yra didesnis nei EBPO vidurkis (89 proc.). Patenkančių į žemiausią socialinę ir ekonominę kvartilį 91 proc. mokinių nurodė turintis kompiuterį, kurį galėtų naudoti mokykloje, o tai yra daugiau nei EBPO vidurkis (78 proc.). 2018 metų tarptautinio mokymo ir mokymosi tyrimo (TALIS), vykusio iki COVID-19 krizės, rezultatai rodo, kad 53 proc. dalyvaujančių tyrime EBPO šalių mokyklų dažnai arba visada leido mokiniams naudoti IKT projektuose ar užsiėmimuose klasėse. Lietuvoje taip teigė 62 proc. mokytojų, o tai yra daugiau nei EBPO šalių, dalyvaujančių TALIS tyrime, vidurkis. Remiantis Lietuvos mokyklų vadovų ir mokytojų apklausos duomenimis galima padaryti išvadą, kad skaitmeninis pasirengimas ar pasirengimas nuotoliniam ugdymui Lietuvos mokyklose yra gana geras ar bent daugeliu požiūrių ne žemesnis už EBPO šalių vidurkį. Išryškėjo ir akivaizdi problema, kad į mokytojų rengimo programas būtina integruoti mokytojų skaitmeninio pasirengimo kompetencijų ugdymą.

Kad būtų veiksminga, mokytojų praktika turi būti pagrįsta žiniomis, įgytomis per kokybiškus mokymus. Tačiau Lietuvoje 45 proc. mokytojų teigė, kad IKT naudojimas mokymui buvo įtrauktas į jų formaliojo mokytojų rengimo programas, o tai yra mažiau nei EBPO šalių, dalyvaujančių TALIS tyrime, vidurkis (56 proc.). TALIS tyrimo apklausos metu 71 proc. Lietuvos mokytojų manė galintys paremti mokinių mokymąsi naudojant skaitmenines technologijas (pvz., kompiuterių, planšetinių kompiuterių, išmaniųjų telefonų) o tai yra daugiau nei TALIS dalyvaujančių EBPO šalių vidurkis (67proc.) (OECD, 2020).

1.5 pav. ES šalių moksleivių skaitmeninės kompetencijos lygis (proc.).

Šaltinis: European Commission. Resetting education and training for the digital age. EC staff working document, SWD 209 (2020). Brussels. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=SWD:2020:209:FIN&rid=3>

Palyginus ES šalių moksleivių skaitmenines kompetencijas, Lietuvos moksleiviai yra tarp tų ES šalių (pirmame trečdalyje), kurių mokinių skaitmeninė kompetencija yra didelė (1.5 pav.). Lietuvoje taip pat aukštas interneto prieinamumo ir naudojimo lygis. Taigi, Lietuvoje nuotolinio švietimo prielaidos iki pandemijos vertintinos kaip pakankamai geros.

Kita vertus, šiuolaikinės technologijos gali būti geras, bet tik laikinas tiesioginio mokytojo darbo pakaitalas. Jau po pirmojo COVID-19 pandemijos pusmečio tapo akivaizdu, kad švietimo skaitmenizavimas yra tik dalinė išeitis karantino ar kitų krizių metu net labiausiai skaitmenizavimo srityje pažengusiose valstybėse. Pandemijos metu tapo akivaizdu, kad mokykla vykdo ne tik savo svarbiausiąją funkciją – profesionaliai ugdyti mokinius, bet ir suteikia nepamainomą socializacijos praktiką vaikams bei sudaro galimybių šimtams milijonų mamų ir tėvų dirbti, nes garantuoja vaikų užimtumą tėvų darbo metu. Taigi, greičiausiai subliuško viltys (nepasitvirtino hipotezės), kad skaitmenizavimas, naujosios technologijos visiškai pakeis mokytojus, sunaikins tradicines ugdymo(si) vietas. Vis dėlto akivaizdu, kad po pandemijos įsitvirtins įvairesnės nei buvo iki jos ugdymo(si) formos: tiesioginės, skaitmeninės ir mišrios. Visuotinio nuotolinio švietimo laikotarpiu mokytojų, mokinių ir jų tėvų naujai įgytos skaitmeninės kompetencijas gerokai sustiprins skaitmenines, informacines kompetencijas ir technologijų skvarbą visuomenėje.

Bendrame UNESCO, UNICEF, PSO, PB pareiškime dėl vaikų vystymosi raidos COVID-19 metu (WB, UNESCO, UNICEF, 2020) taip pat pateikiamos visų daugiašalių organizacijų turimų švietimo, technologinių platformų, kitų išteklių nuorodos. Susikūrė ir kitų daugiašalių konsorcių į pagalbą nuotoliniam švietimui (World Bank, 2020a).

1.1.4. Švietimo organizavimo pamokos pasaulyje COVID-19 pandemijos metu

Įpusėjus pasaulinei COVID-19 pandemijai, turime progą realiuoju laiku apmąstyti, kaip sistemos keičiasi – kaip vyriausybės, mokyklos, miestai, įmonės ir bendruomenės prisitaiko ir daro esminius įprastų ugdymo būdų ir formų pokyčius. Sistemų pokyčių klausimai, o konkrečiau – kaip naujos švietimo iniciatyvos plinta ir plečiasi realiuoju laiku – yra tema, kurią penkiose šalyse nagrinėjo ir apibendrino Visuotinio švietimo centras (Center for Universal Education, CUE). Centro tyrėjų nuomone, krizė suteikia kritinę galimybę peržiūrėti esminius švietimo organizavimo principus ir projektuoti naujus, kuriais būtų galima pagrįsti plataus masto pokyčius, kurių taip reikia daugeliui švietimo sistemų visame pasaulyje (žr. 1.6 pav.). Galime išeiti iš šios pandemijos turėdami daugiau duomenų ir pasimokę, kaip išplėsti veiksmingų švietimo bei socialinių intervencijų poveikį ir įgyvendinti tokias inovacijas švietimo sistemose, kad visiems būtų suteiktos kokybiškos mokymosi galimybės (Robinson, Curtiss, 2020).

Švietimo organizavimo kaitos pamokos COVID-19 metu

1. *Iteratyvus, adaptyvus mokymasis.* Lankstumas ir prisitaikymo galimybės yra labai svarbūs tuo metu, kai įvykiai vyksta greitai, o namų ūkiai, bendruomenės ir vadovai turi nuolat prisitaikyti prie naujos realybės kiekvieną dieną. Padėtis taip pat išryškino patikimų, kokybiškų ir laiku pateikiamų duomenų svarbą sprendimams priimti, tuo pat metu pripažįstant esamų duomenų ribotumą atpažįstant tikrąjį greitai besikeičiančios krizės mastą. Tuo pat metu mes iš pirmų lūpų liudijame tai, ką socialiniai mokslai jau seniai parodė – kad vien duomenų ne visada pakanka pokyčiams skatinti, nes požiūris, įsitikinimai ir elgesys yra giliai įsišakniję žmonėse ir institucijose.

2. Naujų veikėjų įtraukimas. Ši krizė pabrėžė esminį vyriausybės vaidmenį prieš prasidedant krizei, į ją reaguojant ir užtikrinant, kad būtų patenkinti pagrindiniai asmenų, ypač labiausiai pažeidžiamų, poreikiai. Vyriausybės pareiga teikti socialines paslaugas, apsauginius tinklus ir investicijas į viešąsias gėrybes labiau nei bet kada yra aiški. Tuo pat metu COVID-19 taip pat pabrėžė, kad vyriausybė negali viena spręsti šios krizės; norint valdyti tokio masto situaciją, būtinos visos sistemos veikėjų kolektyvinės pastangos, suburiant iki šiol neįprastus dalyvius iš privataus sektoriaus, pilietinės visuomenės ir bendruomenės lyderius, kad jie galėtų kūrybiškai bendradarbiauti. Pavyzdžiui, norėdamos padėti milijonams mokinių toliau mokytis nuotoliniu būdu, kol mokyklos uždarytos dėl COVID-19, kai kurios šalys pradėjo kurti nacionalines internetinio mokymosi platformas, skirtas jaunesniųjų ir vyresniųjų vidurinių mokyklų moksleiviams, ir transliavo pradinį klasių pamokas per viešąją televiziją ar internetu. Kad šis skaitmeninis sprendimas sklandžiai veiktų milijonams vaikų vienu metu, pagrindiniai telekomunikacijų operatoriai ir technologijų kompanijos bendradarbiavo su vyriausybėmis, kad sukurtų atsargines serverių kopijas ir užtikrintų pakankamą interneto pralaidumą.

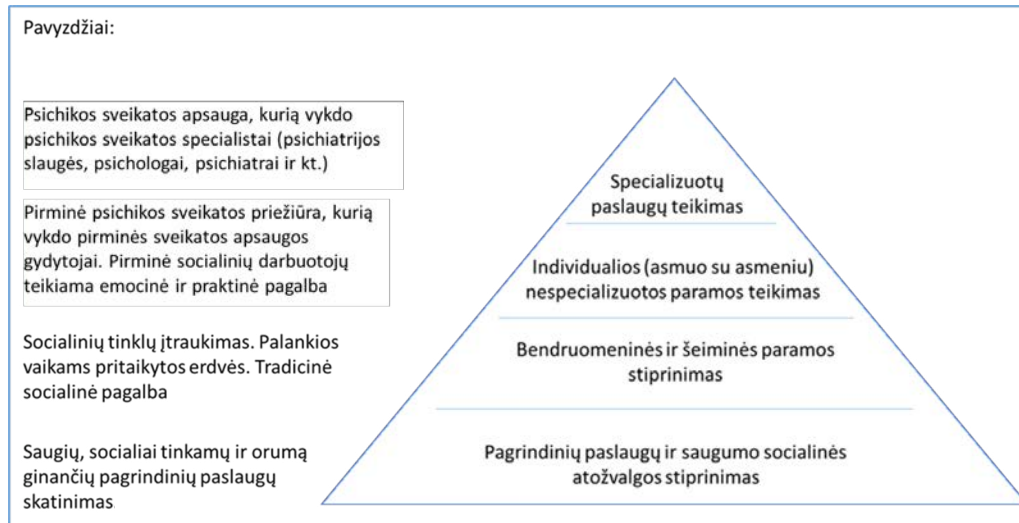
3. Švietimo inovacijos. Viena iš svarbiausių šios krizės pamokų yra galimybė pergaltoti, koks švietimas gali ir turėtų būti XXI amžiuje. Tai gali apimti pasaulinės bendruomenės investicijų švietimui padvigubinimą, kad būtų užtikrintas nuolatinis švietimo prieinamumas nestabilumo ir krizės atvejais, taip pat toliau tirti nuotolinio mokymosi galimybes. Nors technologijos tikrai vaidins svarbų vaidmenį persvarstant mokymo ir mokymosi galimybes ir būdus, ypač palaikant virtualias mokymosi galimybes, mes taip pat žinome, kad vien technologijos nėra panacėja būsimums krizėms – ir reikia spręsti technologijų keliamą riziką dar labiau padidinti nelygybę. Dabartinė situacija suteikia galimybę drąsiai pagalvoti apie tai, kaip mūsų švietimo sistemos galėtų geriausiai suteikti kompetencijų visiems vaikams išgyventi ir klestėti šiandien greitai besikeičiančiame ir neapibrėžtame pasaulyje.

1.6 pav. Švietimo organizavimo kaitos pamokos COVID-19 metu. Pagal: Robinson, Curtiss, 2020

1.1.5. Švietimo organizavimas ir emocinė gerovė COVID-19 pandemijos metu

„Net ir suvaldžius pandemiją, sielvartas, nerimas ir depresija ir toliau veiks žmones ir bendruomenes“, – teigė António Guterresas, Jungtinių Tautų Generalinis sekretorius. Nors niekas negali išvengti pražūtingo COVID-19 poveikio psichikos sveikatai, akivaizdu, kad yra žmonių, kuriems gresia didesnis pavojus nei kitiems. Deja, jaunesni suaugusieji ir rasinių bei etninių mažumų žmonės iki šiol nešė didesnę psichologinę pandemijos naštą ir dar nežinome ilgalaikio poveikio, kuris dėl to gali pasireikšti. Jungtinės Tautos siūlo iššūkius, kylančius dėl pandemijos, spręsti ne tik savo šalyje, bet ir daugiašaliu formatu (United Nations, 2020b).

Nuo COVID-19 pandemijos pradžios psichologinis ir emocinis poveikis akivaizdus. Jo atsiradimas ir paplitimas kelia žmonėms didelį susirūpinimą, dėl kurio padidėja nerimas (WHO, 2020). Todėl Ekstremalios situacijos valdymo gairėse PSO ir Tarpinstitucinė taryba rekomenduoja į atsaką įtraukti kelis intervencijos lygius. Šie intervencijos lygiai sutampa su psichikos sveikatos ir psichosocialinių poreikių spektru ir yra atstovaujami intervencijų piramidėje (žr. 1.7 pav.), pradedant socialinių ir kultūrinių aspektų įtraukimu į pagrindines paslaugas, iki specializuotų paslaugų teikimo sunkesnių indikacijų turintiems asmenims. Pagrindiniai principai: nedaryti žalos, skatinti žmogaus teises ir lygybę, naudoti dalyvavimo metodus, remtis esamais ištekliais ir pajėgumais, priimti daugiasluoksnes intervencijas ir dirbti su integruotomis paramos sistemomis (IASC, 2020).

1.7 pav. Sveikatos ir psichosocialinių poreikių spektro ir intervencijų lygiai. Parengta pagal: IASC Reference Group MHPSS (IASC, 2020)

1.2. Tarptautinių organizacijų vaidmuo švietimo politikos srityje COVID-19 pandemijos metu

Daugelis tarptautinių organizacijų nuolat stebi švietimo situaciją pasaulyje COVID-19 aki-vaizdoje, renka ir analizuoja švietimo sistemų veiklos pamokas ir teikia šalims apibendrintą informaciją bei rekomendacijas.

1.2.1. Europos Sąjunga

Prasidėjus COVID-19 pandemijai 2020 metų pradžioje, Europos Sąjungos institucijos ir jos Vadovų Taryba vangiai reagavo į COVID-19 keliamą grėsmę, todėl pradžioje kiekviena šalis atskirai ėmėsi kovos su pandemija priemonių pavieniui. Europos Komisija (EK) taip pat neinicijavo jokių bendrų Europos Sąjungos šalių narių kovos su plintančiu virusu priemonių. Tai galimai padidino viruso plitimo greitį ir mastą Europoje (Rankin, 2020). Tik 2020 m. rugsėjo 30 d. Europos Komisija paskelbė pirmąją ataskaitą, kurioje nusakytas pagrindinis ES principas – priemonės, kurių imtasi dėl ekstremaliosios su koronavirusu susijusios padėties, turi atitikti pagrindinius ES principus ir vertybes.

Ataskaitoje, parengtoje glaudžiai bendradarbiaujant su visomis 27 valstybėmis narėmis ir suinteresuotosiomis šalimis, aptariami keturi pagrindiniai teisinės valstybės ES ramsčiai: nacionalinis teisingumas, kova su korupcija, žiniasklaidos laisvė ir esminė stabdžių ir atsvarų sistema. Joje nušviečiami teigiami ir neigiami pokyčiai visose valstybėse narėse. Ataskaitoje taip pat nagrinėjami klausimai, susiję su dėl koronaviruso susidariusia ekstremaliąja padėtimi ir atitinkamomis priemonėmis, taikomomis tam tikrose valstybėse narėse, kurias Komisija toliau stebės. Turėtos galvoje nacionalinės politinės priemonės, kurių tam tikros valstybės ėmėsi, gali neatitikti teisinės valstybės principų. EK švietimo situacijos, susidariusios dėl pandemijos ES šalyse narėse, neanalizavo, nes tai subsidiari kiekvienos ES šalies narės sritis ir atsakomybė.

Kovai su pakartotiniu koronaviruso protrūkiu stiprinti Europos Komisija 2020 m. spalio 28 d. nustatė pasirengimo ir reagavimo priemones visoje ES. Savo komunikate dėl papildomų reagavimo į COVID-19 priemonių Komisija nustatė konkrečius veiksmus siekiant padėti didinti atsparumą keliose srityse visose valstybėse narėse. Nustatytos priemonės, be kita ko, yra nacionalinių sąlytį turėjusių asmenų atsekimo programėlių sujungimas, kelionėms taikomų išimčių išplėtimas, platesnio masto testavimas ir vakcinų tiekimo užtikrinimas (Europos Komisija, 2020).

Tik 2020 m. liepos 21 d. Europos šalių vadovai pasiekė susitarimą dėl ekonomikos gaivinimo plano, susieto su 2021–2027 m. Europos ilgalaikiu biudžetu. Po keturių ilgų derybų dienų liepos mėnesį ES vadovai susitarė dėl Europos ekonomikos gaivinimo plano, tačiau galutinai jis buvo patvirtintas tik metų pabaigoje po derybų su kai kuriomis dėl teisinės valstybės principo kaip sąlygos biudžeto dalyboms vetuojančiomis šalimis narėmis (Vengrija, Lenkija). Daugiau nei 50 proc. ilgalaikio ES biudžeto ir priemonė „Next Generation EU“ (750 mlrd. eurų, o su visu biudžetu iš viso apie 1,8 trln. eurų) bus skirta įvairioms pažangioms strateginėms sritims remti, kad Europos atsigavimas būtų tvarus ir užtikrinantis atsparumą. EK pirmininkė Ursula von der Leyen kalbėjo: „Susitarimas yra aiškus pasitikėjimo ženklas ir istorinis momentas Europai.“ (Europos Komisija, 2020). Šie susitarimai svarbūs ir Lietuvos švietimui, nes tikėtina, kad dalis Europos atsigavimo fondo tiesiogiai bus skirta Lietuvos švietimo sistemai stiprinti, skaitmeninti.

2020 m. gruodžio 10 d. įvyko trečiasis Europos Komisijos aukšto lygio švietimo forumas „Švietimo skaitmeninė transformacija“ (European Commission, 2020), kurio svarbiausi leitmotyvai buvo pagrindiniai ES ateities principai: skaitmeninimas ir žalioji darbotvarkė. Forume dalyvavo švietimo srities ekspertai, interesų grupės, politikai, įskaitant nacionalinius švietimo ministrus, Europos Parlamento narius bei švietimo ir mokymo ekosistemos atstovus, kurie aptarė:

- skaitmeninę Europos švietimo sistemų pertvarką atsigavimo po COVID-19 kontekste;
- keitimąsi patirtimi ir geriausiąją praktika, kaip sušvelninti COVID-19 poveikį švietimui ir ugdymui;
- Europos Komisijos viziją iki 2025 m. sukurti Europos švietimo erdvę ir įgyvendinti Skaitmeninio švietimo veiksmų planą 2021–2027.

EK pirmininkė forume savo kalboje pabrėžė mokytojų vaidmenį: „Jie priima iššūkį mokyti namuose labai sunkiomis aplinkybėmis. Jie palaiko skaitmenines klases ir auditorijas. Jie suteikia galimybę viso žemyno mokiniams ir tėvams tęsti įprastą gyvenimą pandemijos metu. Bent jau tam tikru mastu.“

Forume daugiausia dėmesio skirta švietimui skaitmeninti. Europos Sąjunga į tai žada investuoti daug lėšų.

ES švietimo informacijos tinklas *Eurydice* registruoja visas švietimo reformas ir kitą informaciją apie ES šalių narių švietimo sistemų pasikeitimus (Eurydice, 2020). *Eurydice* publikacijoje „Kaip COVID-19 veikia Europos mokyklas?“ (Eurydice, 2020a) paskelbė bendrus duomenis apie Europos šalių priimtus sprendimus.

1.2.2. UNESCO švietimo situacijos pasaulyje apžvalgos ir rekomendacijos

UNESCO sukūrė platformą „Švietimas: nuo sutrikdymo iki atsigavimo“ (UNESCO, 2020), kurioje nuolat kaupiama informacija apie šalių švietimo situaciją ir švietimo organizavimo sprendimus bei pamokas ir nuolat atnaujina UNESCO interaktyvųjį žemėlapi, kuriame dina-

miškai nuo pat pandemijos pradžios galima stebėti visų šalių švietimo situaciją realiuoju laiku. UNESCO taip pat surinko informaciją apie pasaulio šalių naudojamas švietimo komunikacijos ir dalijimosi platformas.

Šių metų UNESCO pasaulinėje švietimo stebėsenos ataskaitoje „Įtraukusis švietimas. Visi reiškia visi“ *argumentuotai akcentuojama*, kad pasaulyje švietimo srityje yra skirtumų ar (ir) diskriminacijos dėl lyties, gyvenamosios vietos atokumo, turto, negalios, etninės priklausomybės, kalbos, migracijos, perkėlimo, įkalinimo, seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ir išraiškos, religijos ir kitų įsitikinimų bei požiūrių, ribojančių teisę mokytis kartu su bendraamžiais ar gauti tokios pat kokybės išsilavinimą (UNESCO, 2020g; GEM Report, 2020).

UNESCO 2020 m. spalio 22 d. įvyko Pasaulinio aukšto lygio politinis švietimo susitikimas, jame buvo priimta Deklaracija (UNESCO, 2020e), susijusi su švietimu pandemijos sąlygomis.

Pasauliniame susitikime dalyvavę šalių aukšti švietimo politikai Deklaracijoje įsipareigojo:

- didinti arba išlaikyti valstybės išlaidų švietimui dalį, kad būtų laikomasi tarptautinių standartų bent 4–6 proc. BVP ir (arba) 15–20 proc. viešųjų išlaidų skirti švietimui;
- užtikrinti, kad nacionaliniuose ekonomikos atkūrimo skatinimo paketuose būtų numatytos lėšos: a) paramos priemonėms sušvelninti visus marginalizuotų mokinių mokymosi praradimus ir socialinei-emocinei vaikų gerovei atkurti; b) tikslinei paramai besimokantiems, ypač iš rizikos grupių; taip pat grąžinti į švietimą, ypač mergaites, skurde gyvenančius asmenis, neįgaliuosius, pabėgėlius ir konfliktų, krizių ir stichinių nelaimių paveiktus asmenis; ir c) mokymu ir įgūdžių ugdymu padidinti įsidarbinimo galimybes žmonėms, nukentėjusiems nuo nedarbo.

1.2.3. Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) apžvalgos ir rekomendacijos

Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinis sekretorius António Guterresas teigia, kad „Tai laikas, kai tarptautinė bendruomenė turi nubusti ir judėti į priekį vieningai ir solidariai“. Jungtinių Tautų Organizacija (JTO) atliko švietimo politikos COVID-19 metu apžvalgą „Švietimas COVID-19 metu ir ateityje“ (United Nations, 2020). JTO taip pat sukūrė specialų internetinį portalą, skirtą kovai su pandemija pasaulyje (United Nations, 2020a).

JTO taip pat konstatuoja, kad kai kurios šalys įtraukė psichologinę paramą į savo viruso žalos mažinimo planus ir rekomendavo vietas asociacijoms bei NVO suteikti mokytojams papildomą paramą. „Daugeliui mokytojų patiems reikės psichologinės paramos, jei norime, kad jie patenkintų savo mokinių poreikius. Jei to nebus, įtampa gali sukelti perdegimą, dėl kurio gali atsirasti pravaikštos, o kai kurie mokytojai netgi gali palikti savo darbą, sumažindami mokyklų galimybes“, – pabrėžė JT Generalinis sekretorius A. Guterresas (United Nations, 2020).

Pasaulinės koalicijos „Gelbėkit mūsų ateitį“ (*Save our Future*) švietimo kampaniją „Išvenkime švietimo katastrofos pasaulio vaikams“ COVID-19 akivaizdoje remia šimtai organizacijų visame pasaulyje. Ji skatina sąmoningumą ir pabrėžia švietimo ir kitų JT darnaus vystymosi tikslų ryšį. Šios koalicijos nuomone, COVID-19 ligą sukėlęs koronavirusas sutrikdė švietimo sistemas visame pasaulyje ir privertė uždaryti mokyklas, paveikė 90 procentų pasaulio mokinių. Tai padarė pražūtingą poveikį daugybei vaikų ir jų galimybei įgyvendinti savo teisę į mokslą. Daugelio besivystančių pasaulio šalių švietimo sistemos patyrė krizę dar iki pandemijos ir tebesusiduria su biudžeto drastiško mažinimo tikimybe. Jei vyriausybės ir vystymosi partneriai nesiims veiksmų nedelsdami, ši krizė gali virsti katastrofa, po kurios milijonai vaikų niekada neatsigaus (UNESCO, 2020f).

1.2.4. Pasaulio sveikatos organizacija (PSO)

Pasaulio sveikatos organizacija teikia COVID-19 akivaizdoje informaciją ir rekomendacijas švietimo administratoriams, tėvams, visuomenei apie grėsmes ir galimybes vaikams užsikrėsti edukacinėje aplinkoje ir kokios tvarkos ir taisyklių rekomenduojama laikytis, jei mokyklos veikia pandemijos sąlygomis. Du kartus per šiuos metus PSO atnaujino „Rekomenduojamų priemonių sąrašus švietimui kovojant su pandemija tarptautiniu, nacionaliniu ir mokyklos lygmenimis“. Esminė PSO rekomendacija – stengtis neuždaryti švietimo įstaigų dėl didelio neigiamo poveikio vaikams, šeimoms, ekonomikai, bet griežtai laikytis higienos ir prevencijos reikalavimų (WHO, 2020b).

1.2.5. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) apžvalgos ir rekomendacijos

EBPO taip pat surinko informaciją iš viso pasaulio apie švietimo atsaką į COVID-19 krizę. Tai bendra tarptautinė iniciatyva siekti kokybiško švietimo COVID-19 akivaizdoje. Tai bendras Harvardo pasaulinės švietimo inovacijų iniciatyvos (Harvard, 2020), HundrED.org (HundrED, 2020), EBPO Švietimo ir įgūdžių direktorato (OECD, Directorate for Education and Skills) ir Pasaulio banko Švietimo pasaulinės praktikos grupės (World Bank Group Education Global Practice) projektas.

Kasmetinė EBPO švietimo apžvalga „Education at a Glance“ 2020 metais taip pat siejama su švietimo iššūkiais pandemijos laikotarpiu (EBPO, 2020).

1.3. Lietuvos švietimas COVID-19 pandemijos metu. Lietuvos švietimo sistemos teisinis reguliavimas ir administravimas pandemijos metu

1.3.1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės (LRV) sprendimai dėl švietimo COVID-19 pandemijos metu

Lietuvoje pirmasis karantinas dėl COVID-19 pandemijos buvo įvestas LRV 2020 m. kovo 14 d. nutarimu „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ nuo 2020 m. kovo 16 d. 00 val. iki kovo 30 d. 24 val. Vėlesniais LRV nutarimais karantinas buvo vis pratęsimas iki birželio 17 d.

Šiuo LRV nutarimu nustatoma įvairių valstybės gyvenimo sričių veiklos sąlygos, taip pat ir švietimo:

„3.3. Dėl švietimo įstaigų darbo organizavimo.

Stabdomi ugdymo ir vaikų priežiūros procesas bei švietimo veikla visose švietimo įstaigose, dienos ir užimtumo centruose, organizuojant ugdymo procesą nuotoliniu būdu.“ (LRV207, 2020).

LRV gegužės 27 dieną pakeitė savo nutarimą dėl karantino sąlygų, tame tarpe dėl švietimo veiklos sąlygų:

„4.2.5. Švietimo veiklos organizavimas ir vykdymas:

4.2.5.1. ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas bei neformalusis vaikų švietimas vykdomi mokyklose ir kitų švietimo teikėjų, jeigu užtikrinamos valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo sprendimu nustatytos būtinos visuomenės sveikatos saugos, higienos, asmenų aprūpinimo būtinosiomis asmeninėmis apsaugos priemonėmis sąlygos;

4.2.5.2. ugdymas mokyklose pagal pradinio (pradinio ugdymo individualizuotą), pagrindinio (pagrindinio ugdymo individualizuotą), vidurinio (socialinių įgūdžių ugdymo) ugdymo programas vykdomas, jeigu toks mokyklos vadovo sprendimas yra suderintas su mokyklos taryba ir savininko teises ir pareigas įgyvendinančia institucija (valstybinės mokyklos – biudžetinės įstaigos), savivaldybės vykdomąja institucija ar jos įgaliotu asmeniu (savivaldybės mokyklos – biudžetinės įstaigos), dalyvių susirinkimu (savininku) (valstybinės, savivaldybės mokyklos – viešosios įstaigos ir nevalstybinės mokyklos);

4.2.5.3. ikimokyklinis, priešmokyklinis ugdymas, vaikų neformalusis švietimas, bendrasis ugdymas, jeigu nevykdomi šio nutarimo 4.2.5.1 ir 4.2.5.2 papunkčiuose nurodyti reikalavimai, tęsiamas nuotoliniu būdu;

4.2.5.4. aukštojo mokslo studijų, profesinio mokymo ar neformaliojo suaugusiųjų švietimo programos gali būti vykdomos nuotoliniu būdu, jeigu švietimo teikėjų vadovai priima tokį sprendimą.“ (LRV515, 2020)

LRV birželio 10 d. priėmė nutarimą atšaukti karantiną nuo 2020 m. birželio 17 d. (LRV579, 2020), tačiau palikta paskelbta valstybės lygio ekstremalioji situacija visoje šalyje dėl koronaviruso (COVID-19) plitimo grėsmės. Vyriausybė paliko (neatšaukė) ir paskelbtą trečią (visiškos parengties) civilinės saugos sistemos parengties lygį (LRV, 2020).

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu antrasis karantinas Lietuvoje įvestas 2020 m. lapkričio 7 dieną. Karantino sąlygos nustatytos panašios kaip pirmojo karantino metu (LRV1226, 2020). Šiame LRV nutarime nustatytos tokios švietimo organizavimo formos:

„2.2.9. Švietimo veiklos organizavimo ir vykdymo srityje:

2.2.9.1. ikimokyklinis, priešmokyklinis ir pradinis ugdymas vykdomi, užtikrinant valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo nustatytas asmenų srautų valdymo, saugaus atstumo laikymosi ir kitas būtinas visuomenės sveikatos saugos, higienos, asmenų aprūpinimo būtinosiomis asmeninėmis apsaugos priemonėmis sąlygas;

2.2.9.2. ugdymas mokyklose pagal pagrindinio ugdymo ir vidurinio ugdymo programas vykdomas nuotoliniu būdu arba derinant nuotolinį su kasdieniu būdu, išskyrus specialiosiose mokyklose ir bendrojo ugdymo mokyklų specialiosiose klasėse ugdymus mokinius pagal pagrindinio ugdymo (pagrindinio ugdymo individualizuotą), vidurinio ugdymo (socialinių įgūdžių ugdymo) programas, užtikrinant valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo nustatytas asmenų srautų valdymo, saugaus atstumo laikymosi ir kitas būtinas visuomenės sveikatos saugos, higienos, asmenų aprūpinimo būtinosiomis asmeninėmis apsaugos priemonėmis sąlygas“

Antrojo karantino laikotarpio metu labai padidėjus užsikrėtusiųjų skaičiui dauguma mokyklų vėl perėjo prie nuotolinio ugdymo.

1.3.2. Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos (ŠMSM) sprendimai dėl švietimo COVID-19 pandemijos metu

Su pirmąja COVID-19 epidemijos banga susiję švietimo politikos administravimo sprendimai iš esmės yra numatyti dviejų švietimo ministro įsakymų: karantino pradžioje 2020 m. kovo 13 d. Nr. V-366 ir karantinui artėjant į pabaigą 2020 m. gegužės 8 d. Nr. V-694.

Lietuvos Respublikos Vyriausybei priėmus sprendimą dėl ekstremaliosios situacijos ir karantino paskelbiamos veikimo sąlygos mokykloms švietimo ministro įsakymu „Dėl situacijos, susijusios su koronavirusu“, 2020 m. kovo 13 d. Nr. V-366 (ŠMSM366, 2020). Šiame įsakyme, be kita ko, teigiama:

„1.1. mokyklų, švietimo pagalbos įstaigų, kitų švietimo teikėjų savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos, savininkai (juridinio asmens dalyvių susirinkimai), vadovai, laisvieji mokytojai privalomai neorganizuoja mokiniams ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo;

1.2. mokyklų, švietimo pagalbos įstaigų, kitų švietimo teikėjų savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos, savininkai (juridinio asmens dalyvių susirinkimai), vadovai, laisvieji mokytojai privalomai neorganizuoja mokiniams kito neformaliojo vaikų švietimo, formalųjį švietimą papildančio ugdymo ir neformaliojo suaugusiųjų švietimo, išskyrus šio įsakymo 1.6 papunktyje numatytu atveju;

1.3. mokslo ir studijų institucijos neorganizuoja studentams aukštojo mokslo studijų, išskyrus šio įsakymo 1.6 papunktyje numatytu atveju;

1.5. Skiria mokiniams nuo 2020 m. kovo 16 d. iki 2020 m. kovo 27 d. pavasario (Velykų) atostogas;

1.6. mokyklų, švietimo pagalbos įstaigų, mokslo ir studijų institucijų, kitų švietimo teikėjų savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos, savininkai (juridinio asmens dalyvių susirinkimai), vadovai, gali organizuoti neformalųjį vaikų švietimą (išskyrus ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą), formalųjį švietimą papildantį ugdymą, neformalųjį suaugusiųjų švietimą, aukštojo mokslo studijas tiek, kiek tai įmanoma vykdyti nuotoliniu mokymo proceso organizavimo būdu;

2.1.7. mokyklų, mokslo ir studijų institucijų, kitų švietimo teikėjų savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos, savininkai (juridinio asmens dalyvių susirinkimai), vadovai privalo užtikrinti, kad nuo 2020 m. kovo 30 d. būtų pasiruošta pradinį, pagrindinį, vidurinį ugdymą, formalųjį profesinį mokymą ir aukštojo mokslo studijas vykdyti nuotoliniu mokymo proceso organizavimo būdu (išskirta V. B.).“

Švietimo, mokslo ir sporto ministras 2020 m. kovo 30 d. įsakymu Nr. V-469 „Dėl ugdymo proceso organizavimo nuotoliniu būdu paskelbus karantiną“ nustatė, kad *nuo 2020 m. kovo 30 d. iki Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyto karantino režimo laikotarpio pabaigos* pradinis, pagrindinis, vidurinis ugdymas, formalusis profesinis mokymas ir aukštojo mokslo studijos vykdomos nuotoliniu mokymo proceso organizavimo būdu (ŠMSM469, 2020).

1.3.3. Švietimo teisinio reguliavimo, nebeatitinkančio realios situacijos, pakeitimai

Mokykloms teikiant švietimą nuotoliniu būdu paaiškėjo, kad Lietuvos švietimo juridinėje bazėje apskritai yra juridinių neatitikčių tarp formaliai įteisintų ugdymo būdų ir realiai įgyvendinamų per pandemiją pirmojo karantino metu. Todėl, įvertinus mokyklų pasirengimo mokyti mokinius nuotoliniu ugdymo proceso organizavimo būdu atitiktį juridiniams švietimo teikimo kriterijams bei teisiškai reglamentuoti nuotolinį ugdymą, pasirašytas tai sureguliuojantis švietimo ministro 2020 m. liepos 2 d. įsakymas Nr. V-1006 „Dėl mokymo nuotoliniu ugdymo proceso organizavimo būdu kriterijų aprašo patvirtinimo“ (ŠMSM1006, 2020).

Švietimo ministro įsakymu 2020 m. rugpjūčio 5 d. Nr. V-1159 pakeistas ministro 2019 m. balandžio 15 d. įsakymas Nr. V-417 „Dėl 2019–2020 ir 2020–2021 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrųjų ugdymo planų patvirtinimo“.

Šiuo įsakymu pakeisti 2019–2020 ir 2020–2021 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai, patvirtinti Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. balandžio 15 d. įsakymu Nr. V-417 „Dėl 2019–2020 ir 2020–2021 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrųjų ugdymo planų patvirtinimo“. Pakeitimo įsakymu nustatomos ir įteisinamos ugdymo formos ir sąlygos ekstremaliosios situacijos atvejais:

- ugdymas karantino, ekstremalios situacijos, ekstremalaus įvykio ar įvykio, keliančio pavojų mokinių sveikatai ir gyvybei, laikotarpiu (toliau – ypatingos aplinkybės) ar esant aplinkybėms mokykloje, dėl kurių ugdymo procesas negali būti organizuojamas kasdieniu mokymo proceso organizavimo būdu (mokykla yra dalykų brandos egzaminų centras, vyksta remonto darbai mokykloje ir kt.), gali būti koreguojamas arba laikinai stabdomas, arba organizuojamas nuotoliniu mokymo proceso organizavimo būdu, atsižvelgiant į ypatingų aplinkybių ar aplinkybių mokykloje, dėl kurių ugdymo procesas negali būti organizuojamas kasdieniu mokymo proceso organizavimo būdu, pobūdį ir apimtį;
- mokinių ugdymo namie ir ugdymosi šeimoje organizavimas;
- ugdymo organizavimas grupine mokymosi forma nuotoliniu mokymo proceso organizavimo būdu mokiniams, kurie mokomi kasdieniu mokymo proceso organizavimo būdu <...>

Pavyzdžiui, nustatoma, kad:

„60.3. Mokykla, priėmusi sprendimą ugdymo procesą įgyvendinti nuotoliniu mokymo proceso organizavimo būdu ir kasdieniu mokymo proceso organizavimo būdu, mokyklos ugdymo plane numato, kokią ugdymo proceso dalį, kada, kokios klasės mokiniai mokysis nuotoliniu mokymo proceso organizavimo būdu. Mokykla, ugdymo programas įgyvendindama dviem būdais, privalo užtikrinti, kad *mokiniai pasiektų numatytus mokymosi pasiekimus ir nepatirtų mokymosi praradimų (išskirta V. B.)*.

60.6. Organizuojant ugdymo procesą nuotoliniu mokymo proceso organizavimo būdu, būtina *įvertinti mokinių mokymosi sąlygas namuose, aprūpinimą mokymosi priemonėmis*, reikalingomis dalyvauti nuotolinio mokymosi procese. Mokykla sprendžia ir šalina priežastis, dėl kurių mokiniai negali mokytis nuotoliniu mokymo proceso organizavimo būdu. *Pastebėjus, kad mokinio namuose nėra sąlygų mokytis, sudaromos sąlygos mokytis mokykloje (išskirta V. B.)*.

60.8. Įgyvendindama ugdymo programas nuotoliniu mokymo proceso organizavimo būdu, mokykla užtikrina, kad sinchroniam ugdymui būtų *skirta ne mažiau kaip 60 procentų ugdymo proceso laiko ir ne daugiau kaip 40 procentų laiko asinchroniam ugdymui (per savaitę, mėnesį, mokslo metus) (išskirta V. B.)*. Šiais pakeitimais taip pat sudaryta galimybė dalį pamokų vesti nuotoliniu būdu ne tik esant pandemijai. Bendrieji ugdymo planai 2020–2021 metams šiomet papildyti nauju skirsniu, kuriame aprašytas ugdymo proceso organizavimas nuotoliniu būdu ir suteikta galimybė dalį pamokų vesti nuotoliniu būdu ne tik esant pandemijai ar ekstremaliajai situacijai. Mokyklos dalį ugdymo proceso gali įgyvendinti nuotoliniu būdu šiomis proporcijomis: 5–8 klasių mokiniams iki 10 proc. ugdymui skiriamo laiko per mokslo metus, o 9–10, I–IV gimnazijos klasių mokiniams – iki 30 proc. ugdymui skiriamo laiko per mokslo metus (ŠMSM1159, 2020).

Jau prasidėjus naujiems 2020–2021 mokslo metams Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2020 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1532 patvirtinti „Reikalavimai skaitme-

niniams mokymo(- si) ištekliams, priemonėms, informacinių ir komunikacinių technologijų įrangai įsigyti ir mokytojų skaitmeninio raštingumo kompetencijai tobulinti“ (ŠMSM1532, 2020) ir rekomendacijos mokytojams dėl saugumo internete vykdant ugdymo procesą nuotoliniu būdu (RRT, 2020).

1.3.4. Komunikacija švietimo sistemoje COVID-19 pandemijos metu

Lietuvoje visa informacija apie švietimą COVID-19 metu ir apie nuotolinį ugdymą skelbiama ŠMSM interneto puslapyje (ŠMSM, 2020c) ir platformoje e-mokykla (ŠMSM, 2020b). Dar pirmajam karantinui tęsiantis, bet jau artėjant į pabaigą (karantinas atšauktas LRV birželio 10 d. nutarimu nuo 2020 m. birželio 17 d.) švietimo, mokslo ir sporto ministras sureguliuoja ugdymo procesą nustatydamas, kaip ugdymas vyks birželio mėnesį, ministro įsakymu „Dėl rekomendacijų dėl ugdymo proceso organizavimo 2019–2020 mokslo metų birželio mėnesį patvirtinimo“, 2020 m. gegužės 8 d., Nr. V-694 (ŠMSM694, 2020). Šiose rekomendacijose baigiantis pirmajai pandemijos bangai ir visuotiniam karantinui aptariamai esminiai ugdymo organizavimo klausimai – ugdymo organizavimas, mokymosi spragų mažinimas, moksleivių ugdymo rezultatai, prieinamumas ir emocinė sveikata ir kompetencijos bei kiti klausimai (žr. 1 priedo P.1.2 lentelę). Tolesnio artėjančių naujų mokslo metų švietimo organizavimo būdai, matyt, neaptariamai dėl to, kad nebuvo tikimasi antrosios pandemijos kilimo bangos, o ugdymo planai jau buvo patvirtinti. Šiuo įsakymu taip pat paskelbiamos „Rekomendacijos dėl ugdymo intensyvavimo“, papildančios „Ugdymo planus 2019–2020 ir 2020–2021 mokslo metams“ ir kuriomis liberalizuojamas ugdymo procesas ir mokykloms suteikiama daugiau savarankiškumo sprendžiant dėl ugdymo proceso organizavimo būdų (ŠMSM_BUP, 2020).

2020 m. rugpjūčio 20 d. Nacionalinė švietimo agentūra (NŠA) mokiniams, mokytojams ir mokyklų vadovams pristatė „Nuotolinio mokymo vadovą“. Jis parengtas po išsamių konsultacijų su mokytojais, mokyklų vadovais ir socialiniais partneriais (NŠA, 2020).

1.3.5. Kiti švietimo administravimo sprendimai ir antroji pandemijos banga Lietuvoje

LRV paskelbė antrąjį karantiną nuo lapkričio 7 d. iki lapkričio 29 d. dėl smarkiai kylančio užsikrėtusiųjų virusu COVID-19 skaičiaus (LRV1225, 2020), jis vėliau pratęstas iki 2021 m. sausio 31 dienos (dėl riboto tyrimo laikotarpio vėlesnė antrojo karantino eiga neaptariama).

Vyriausybė nusprendė, kad nuo 2020 m. lapkričio 7 d. įvedamas antrasis visuotinis karantinas. Kaip tai paveikė švietimo sistemą?

Lietuvoje nuo 2020–2021 mokslo metų pradžios iki rudens atostogų (spalio 26 – lapkričio 2 d.) mokyklos dirbo daugiausia kontaktiniu būdu, išskyrus tuos atvejus, kai buvo pereinama prie nuotolinio ugdymo kai kuriose ugdymo įstaigose, jei atskiroje klasėje ar mokykloje buvo užsikrėtimo virusu atvejų. Per antrąją užsikrėtimų bangą, sparčiai daugėjant užsikrėtimų mokyklose, buvo nuspręsta padaryti visuotinę kontaktinio ugdymo pertrauką, į kurią įėjo moksleivių rudens atostogos ir dar vieną savaitę po rudens atostogų, išskyrus atvejus, susijusius su moksleivių amžiumi ir specialiaisiais poreikiais.

Švietimo pokyčiai paskelbus antrąjį karantiną reiškė, kad ikimokyklinukų, priešmokyklinukų ir pradinukų ugdymas ir toliau vyks ugdymo įstaigose. Tam bus nustatytos tam tikros

sąlygos saugumui užtikrinti. Vyresniųjų klasių mokiniams pamokos bus vykdomos nuotoliniu būdu arba derinant nuotolinį būdą su kasdieniu būdu. Išimtys numatytos besimokantiems specialiosiose mokyklose ir bendrojo ugdymo mokyklų specialiosiose klasėse. Šiems moksleiviams ir toliau kasdienis kontaktinis ugdymas turėjo būti užtikrintas ugdymo įstaigoje, laikantis nustatytų atskirų sąlygų saugumui užtikrinti. Pradinukams, taip pat ikimokyklinukams ir priešmokyklinukams ugdymas savaitę po rudens atostogų (lapkričio 3–8 d.) buvo vykdomas kontaktiniu būdu ir tose savivaldybėse, kuriose paskelbtas karantinas (raudonoji zona), jeigu pati savivaldybė Nacionalinio visuomenės sveikatos centro teikimu nenusprendžia kitaip, t. y. ugdymą organizuoti nuotoliniu būdu. Bendrojo ugdymo mokyklose 5–12 klasių mokiniams ir profesinio mokymo įstaigoje pagal pirminio profesinio mokymo programas besimokantiems mokiniams rudenį paskelbiama kontaktinio ugdymo pauzė: mokiniai vieną savaitę atostogauja, o savaitę po rudens atostogų mokosi nuotoliniu būdu.

Nuspręsta, kad antrojo karantino metu veikia darželiai ir pradinės klasės, o dėl darželio lankymo sprendžia tėvai; draudžiama reikalauti pateisinti nelankytas darželio dienas. Vyresniųjų klasių kontaktinės pamokų valandos apribojamos ne mažiau kaip 50 proc., nuotolinis mokymas taikomas ne mažiau kaip 50 proc. mokymo laiko. Gimnazijoms leidžiama 100 proc. taikyti nuotolinį mokymą (LRT, 2020a).

Buvo nuspręsta, kad jei kyla rizika dėl galimo viruso plitimo, darželių ir pradinių klasių veikimas gali būti nedelsiant stabdomas. Taip ir nutiko vėlesniame antrojo karantino etape. Mokyklų, kuriose yra sergančių ir izoliacijoje esančių asmenų, statistika 2020 m. gruodžio 9 d. buvo tokia: mokyklų, kuriose yra sergančių ugdytinių – 429, ugdytinių – 1 012, pedagogų – 828, nepedagoginių darbuotojų – 519. Mokyklų, kuriose yra izoliacijoje esančių mokinių – 728, ugdytinių – 14 571, klasių / grupių – 738, pedagogų – 1 323 (ŠMSM ŠKRPD, 2020 12 09).

Pagal LRV nutarimą dėl antrojo COVID-19 karantino įvedimo *ikimokyklinio amžiaus vaikais ir pradinių klasių mokiniais, taip pat specialiųjų mokyklų ir specialiųjų klasių mokiniais galės toliau lankyti ugdymo įstaigas*, tačiau vyresniems moksleiviams pamokos turės būti organizuojamos nuotoliniu būdu arba derinant nuotolinį su kasdieniu būdu. Neformalusis vaikų ir suaugusiųjų švietimas vykdomas nuotoliniu būdu arba stabdomas, tačiau tam tikrais atvejais taikomos išimtys, jeigu užtikrintos operacijų vadovo nustatytos asmenų srautų valdymo, saugaus atstumo laikymosi ir kitos būtinos visuomenės sveikatos saugos, higienos, asmenų aprūpinimo būtinosiomis asmeninėmis apsaugos priemonėmis sąlygos.

Dėl būrelių ir korepetitorių, toje nutarimo dalyje, kurioje apibrėžiama neformaliojo vaikų švietimo veikla, nurodoma, kad tokia veikla turės vykti per nuotolį arba būti stabdoma. Tačiau yra numatomos išimtys, kai veikla vis dėlto galės vykti ir ne per nuotolį, kai vienas mokytojas dirba su ne didesne kaip 5 mokinių grupe ir tik vienoje įstaigoje, patalpose, užtikrinant 10 kvadratinį metrų plotą vienam besimokančiajam. Tam nustatytos atskiros taisyklės. Tokios pačios taisyklės galiotų ir neformaliajam suaugusiųjų švietimui. Profesinis ir aukštasis mokslas bent iš dalies vyksta per nuotolį. „Profesinis mokymas (ar jo dalis), išskyrus pirminį profesinį mokymą, vykdomą kartu su socialinių įgūdžių programa, ir aukštojo mokslo studijos (ar jų dalis) gali vykti nuotoliniu būdu, užtikrinant atskirai nustatytas sąlygas. Švietimo pagalba turi būti teikiama, užtikrinant valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo nustatytas asmenų srautų valdymo, saugaus atstumo laikymosi ir kitas būtinas visuomenės sveikatos saugos, higienos, asmenų aprūpinimo būtinosiomis asmeninėmis apsaugos priemonėmis sąlygas, tokiu pat būdu, koku yra vykdoma veikla švietimo įstaigoje ir kitų švietimo teikėjų; arba teikiama nuotoliniu būdu“ (Delfi, 2020).

Vyriausybės posėdyje 2020 m. spalio 28 d. pritarta sprendimui po rudens atostogų savaitę specialiosiose mokyklose ir bendrojo ugdymo mokyklų specialiosiose klasėse besimokančių vaikų ugdymo procesą tęsti kontaktiniu būdu, nes didelių ir labai didelių specialiųjų poreikių, negalią turintiems mokiniams išskirtinai svarbus kontaktinis ugdymo pobūdis (Žinių portalas 15min, 2020).

Lietuvoje buvo atšauktas ir nevykdomas pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimas (PUPP) ir nacionalinis mokinių pasiekimų patikrinimas (NMPP). Nors šio tyrimo tiriamoji grupė yra jaunesni vaikai ir neapima abiturientų, tačiau valstybinių brandos egzaminų organizavimo problemos ir turinio adekvatumas bus svarbus, kai tiriamoji grupė pasieks brandos egzaminų momentą. Karantino metu atsiradusių mokymosi spragų negalima ignoruoti ar neatsižvelgti į jas, kai tiriamoji grupė laikys brandos egzaminus. Remiantis neseniai EBPO ir Harvardo universiteto atlikta apklausa apie švietimo problemas, su kuriomis susiduria šalys, ir apie požiūrį į prarastas švietimo galimybes pandemijos metu, nustatyta, kad mokymasis tuo metu, kai buvo uždarytos mokyklos, geriausiu atveju buvo tik nedidelė dalis to, ką mokiniai būtų išmokę mokykloje (Schleicher, Reimers, 2020).

Valstybiniai brandos egzaminai (VBE) Lietuvoje nebuvo atšaukti, tik pavėlinti. Taip pat pavėlintas ir priėmimas į aukštąsias ir profesines mokyklas (LRV_BE, 2020) (1.8 pav.). Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2020 m. balandžio 9 d. pranešė, kad „Brandos egzaminų sesija šiemet prasidės nuo birželio 22 d. Brandos egzaminų vykdymo grafikas, priėmimo į aukštąsias mokyklas datos, reikalingos teisės aktų korekcijos bus derinamos šiandien vykšančiame planavimo grupės posėdyje. Apie sprendimus bus informuojama artimiausiomis dienomis.“ Anot ŠMSM ministro „Brandos egzaminai vyks nuo šių metų birželio 22 d. Šis sprendimas priimtas atsižvelgus į aukštųjų mokyklų, bendrojo ugdymo mokyklų, Lietuvos moksleivių ir studentų sąjungų atstovų, švietimo ekspertų, ministerijos ir Vyriausybės specialistų siūlymus. Jie teikti prieš maždaug dvi savaites sudarytoje planavimo grupėje. Kaip ir sakėme, sprendimas negali būti vienpusis, o, priešingai, apsvaistytas visų, kuriuos paliečia egzaminų vykdymo klausimas. Vyravo argumentuota pozicija neatsisakyti egzaminų, tai galima suprasti. Dėkoju jos nariams už atliktą darbą. Kviečiu abiturientus ramiai ruoštis būsiamiems egzaminams“, – sakė švietimo, mokslo ir sporto ministras dr. Algirdas Monkevičius (LRV BE, 2020).

Pasak ministro, ši pavėlinta data leis abiturientams turėti daugiau laiko pasirengti egzaminams ne tik nuotoliniu mokymu, kaip yra šiuo metu, bet ir numatoma pasirengimą organizuoti įprastu būdu.

„Dabar pagrindinis mūsų darbas bus užtikrinti abiturientų pasirengimą, teikti jiems reikalingą pagalbą. Tam ministerija pasitelks mokytojų dalykininkų ir mokinių organizacijų atstovus. Abiturientai ruošis egzaminams galės tiek nuotoliniu būdu, tiek ir planuojame suteikti galimybę tiesiogiai susitikti su mokytojais mokyklų patalpose pasibaigus karantinui ar švelnėjant jo sąlygoms. Žinoma, dirbsime kartu su mokyklų administracijomis, savivaldybėmis, kad būtų užtikrinama asmens higienai ir sveikatai tinkama aplinka“, – pažymi ministras (LRV BE, 2020).

„Lietuvoje galiojant karantinui švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymu sudaryta planavimo grupė rengė siūlymus dėl brandos egzaminų ir priėmimo į aukštąsias mokyklas. Į planavimo grupę įėjo Vyriausybės ir ministerijos specialistai, Lietuvos aukštųjų mokyklų, Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų atstovai, Lietuvos studentų sąjungos, Lietuvos moksleivių sąjungos nariai.“ (LRV_BE, 2020). Organizuojant VBE buvo laikomasi specialiųjų priemonių dėl COVID-19, ypač fizinio atstumo laikymosi, todėl buvo parengta daugiau egzaminų laikymo erdvių.

ŠMSM informacija dėl valstybinių brandos egzaminų ir priėmimo į aukštąsias mokyklas 2020 metais
Pagrindinė brandos egzaminų sesija vyks nuo birželio 22 d. iki liepos 21 d. Rezultatai bus paskelbti iki rugpjūčio 5 d.

- Lietuvių kalbos ir literatūros valstybinis ir mokyklinis brandos egzaminai vyks birželio 29 d., anglų kalbos – liepos 1 d., matematikos – liepos 3 d. Užsienio kalbos egzaminų kalbėjimo dalis vyks birželio 22–25 d. Visas egzaminų grafikas skelbiamas čia.
- Pakartotinė egzaminų sesija bus vykdoma nuo liepos 22 d. iki rugpjūčio 4 d. Apeliacijų ir pakartotinės sesijos rezultatų skelbimo terminas – rugpjūčio 17 d.
- Brandos atestatus mokyklos galės išduoti nuo rugpjūčio 7 d. Brandos atestatui gauti reikia dviejų išlaikytų egzaminų: privalomo lietuvių kalbos ir literatūros egzamino ir vieno laisvai pasirenkamo egzamino.

Patvirtintos rekomendacijos, kaip abiturientams saugiai laikyti egzaminus. Visos rekomendacijos skelbiamos atnaujintame brandos egzaminų organizavimo ir vykdymo apraše, kurį rasite čia.

Pavėlinta egzaminų sesijos data leis abiturientams turėti daugiau laiko pasirengti egzaminams ne tik nuotoliniu mokymu – numatoma abiturientų pasirengimą brandos egzaminams organizuoti įprastu būdu, taip pat bus teikiama pagalba mokytojams, kurie ruoš abiturientus. Skaityti daugiau.

Bendrojo priėmimo į aukštąsias mokyklas prašymų registravimas – nuo birželio 1 d. iki rugpjūčio 18 d. Kvietimai studijuoti bus paskelbti rugpjūčio 25 d.

1.8 pav. ŠMSM informacija dėl valstybinių brandos egzaminų ir priėmimo į aukštąsias mokyklas 2020 metais

Šaltinis: ŠMSM BE, 2020.

Daug diskusijų sukėlė VBE turinys, ypač matematikos egzamino, kuris nebuvo priderintas prie naujų abiturientų mokymosi aplinkybių, išskyrus ŠMSM rekomendacijas teikti jiems papildomų konsultacijų pasibaigus mokslo metams. Neatsižvelgta į susidariusią streso ir emocinio krūvio būseną dėl COVID-19 situacijos šalyje ir mokymosi sunkumų nuotoliniu būdu. Mokytojų nuomone, dėl prastų matematikos egzaminų rezultatų kalta ugdymo sistema.

Matematikos mokytojas V. Miežys:

„Mano galva, per daug laiko tiek mokytojams, tiek moksleiviams buvo skiriama ugdant būtent bendruosius gebėjimus, o ne žinias. Aš dirbu matematikos mokytoju 10 metų. Esu gavęs per 100 kvietimų į įvairius seminarus, tik du iš jų buvo į matematikos žinių seminarus. Visi kiti buvo bendrieji gebėjimai: kaip paaiškinti temą visiems vaikams, kaip individualizuoti ugdymą, kaip diferencijuoti ugdymą. Bet kaip paaiškinti paprastąsias trupmenas arba kaip paaiškinti moksleiviams daugybą, tokių seminarų nėra, Lietuvoje jie nevyksta. Mes esame nusigręžę nuo žinių. Paaiškinti daugybą nėra trivialu, tai yra labai sudėtingas dalykas. Grupės mokslininkų prie to dirba, yra prirašyta knygų ir gilintis į tai reikia ir galima. Jeigu mes į tas žinias gilintumės kaip visuomenė, tiek mokytojai, tiek moksleiviai – aš esu tikras – pasiektume geresnių rezultatų“ (LRT, 2020).

Aukštųjų mokyklų atstovų nuomonė taip pat panaši:

VGTV prorektorius R. Kliukas: *„Tai, manau, yra valstybės problemos, yra mokymosi metodų problemos, mokytojų kvalifikacijos problemos ir, aišku, mokinių... – kad neišmokome jų mokyti“ (LRT, 2020).*

Vis dėlto švietimo ekspertai akcentuoja ir kitas problemas, dėl kurių VBE matematikos egzamino rezultatai žemi. Štai politikos analitikės V. Būdienės teigimu:

„Jeigu tikrai egzaminu tikrintume tai, ko mokome per matematikos pamokas, egzamino rezultatai būtų panašūs į kitų dalykų egzaminų rezultatus, kuriuos išlaikė apie 90 procentų laikiusių, o anglų

kalbos – net 99 procentai. Bet ydinga yra ne tik egzamino užduotis, bet ir pati ugdymo sistema. Dabar vadovėlių rengimas atiduotas leidykloms, programos kaitaliojamos, o egzamino užduotys perkamos per viešuosius pirkimus. Beje, matematikos programos yra net dvi – mokojoji ir egzamino! Mokytojas tegali stvertis už galvos, o tėvai – ieškoti korepetitoriaus. Matematikos mokymo ir brandos egzamino problemų valstybės lygiu niekas iki šiol sistemiškai nesprenė ir nesprenžia. Juk pati ŠMSM pripažino, kad jau prieš dvejus metus tų pačių moksleivių, kurie šiemet laikė brandos egzaminą, tada buvusių dešimtokų, pažymiai buvo tokie pat žemi, tai kodėl valstybė nieko nedarė? Ar bent buvo išsiaiškinta, kodėl tų dešimtokų rezultatai buvo prasti? Nebuvo analizės, rekomendacijų, pagalbos mokiniams ir mokytojams“ (Būdienė, 2020).

Valstybiniai brandos egzaminai dar labiau apnuogino Lietuvos ugdymo sistemos fragmentiškumą, netolygumą ir kasmet kelia abiturientams daug streso, kurio šiemet dėl ypatingų mokymosi sąlygų buvo dar daugiau. O juk VBE rezultatai nulemia tolesnę žmogaus ateitį ir gyvenimo sėkmę.

1.3.6. Socialinė pedagoginė, psichologinė, specialioji, švietimo pagalba vaikams ir moksleiviams

Socialinės pedagoginės, psichologinės, specialiosios, švietimo pagalbos teikimas paskelbus karantiną vaikams ir moksleiviams buvo sutrikdytas visoje Lietuvoje mokykloms perėjus dirbti nuotoliniu būdu. Tą parodė ir šis tyrimas. Tik pasibaigus pirmajam karantinui ir ruošiantis naujesiems 2020–2021 mokslo metams, ministras įsakymu Nr. V-1134 2020 m. rugpjūčio 3 d. sureguliuojo jos teikimą (ŠMSM1134, 2020).

ŠMSM ministro 2020 m. rugpjūčio 3 d. įsakymu pakeistas „Socialinės pedagoginės pagalbos teikimo vaikui ir mokiniui tvarkos aprašas“. Įsakymo pakeitimu, be kita ko, nustatoma, kad „Vaikams ir mokiniams, kurie mokosi kasdieniu mokymo proceso organizavimo būdu, pagalba teikiama tiesioginiu būdu. Mokiniam, kuris mokosi nuotoliniu mokymo proceso organizavimo būdu, pagalba (išskyrus Aprašo 7.3 papunktyje nurodytą veiklą) teikiama nuotoliniu ir (arba) tiesioginiu būdu, o Aprašo 7.3 papunktyje nurodyta veikla teikiama tiesioginiu būdu. Karantino, ekstremaliosios situacijos, ekstremalaus įvykio ar įvykio (ekstremali temperatūra, gaisras, potvynis, pūga ir kt.), keliančio pavojų mokinių sveikatai ir gyvybei (toliau – ypatingos aplinkybės), laikotarpiu pagalba teikiama nuotoliniu (išskyrus Aprašo 7.3 papunktyje nurodytą veiklą) ir (arba) tiesioginiu būdu, atsižvelgiant į ypatingų aplinkybių pobūdį. Jei pagalba dėl objektyvių priežasčių neteikiama, pasibaigus ypatingų aplinkybių laikotarpiui pagalba turi būti kompensuojama nustatant veiklos prioritetas, peržiūrint veiklų atlikimo laiką.“ (ŠMSM1134, 2020).

Žadama, kad psichologo pagalba mokiniams bus labiau prieinama – mokyklų, profesinio mokymo įstaigų, pedagoginių psichologinių bei švietimo pagalbos tarnybų psichologai teiks daugiau konsultacijų dėl COVID-19 pandemijos sukeltų emocinių, psichologinių sunkumų. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, įgyvendindama sveikatos apsaugos ministro įsakymu patvirtintą „Ilgalaikių neigiamų COVID-19 pandemijos pasekmių visuomenės psichikos sveikatai mažinimo veiksmų planą“, skyrė papildomų lėšų švietimo įstaigų psichologams – iš viso 300 tūkst. eurų 2020 metams (SAM1596, 2020). Pagal šį planą paskirstytos lėšos turi būti naudojamos švietimo įstaigų psichologams papildomiems darbams atlikti, teikiant pagalbą psichologinių sunkumų patiriantiems mokiniams. Planuota, kad psichologams bus skiriamos priemonės nuo 20 iki 30 proc. atlyginimo iki 2 mėn. laikotarpiui. Skiriamos lėšos apskaičiuotos proporcingai pagal psichologų skaičių savivaldybių ir valstybinėse švietimo įstaigose.

Iš viso mokyklose, savivaldybių švietimo įstaigose ir pedagoginėse psichologinėse, švietimo pagalbos tarnybose dirba 670 psichologų.

Ministro įsakymu 2020 m. rugpjūčio 3 d. taip pat papildytas „Psichologinės pagalbos teikimo aprašas“:

„3¹. Mokiniam, kuris mokosi kasdieniu mokymo proceso organizavimo būdu, Pagalba teikiama tiesioginiu būdu. Mokiniam, kuris mokosi nuotoliniu mokymo proceso organizavimo būdu Aprašo 11.1 ir 11.4 papunkčiuose nurodytos veiklos vykdomos tiesioginiu būdu, o Aprašo 11.2 ir 11.3 papunkčiuose – nuotoliniu ir (arba) tiesioginiu būdu. Karantino, ekstremalios situacijos, ekstremalaus įvykio ar įvykio (ekstremali temperatūra, gaisras, potvynis, pūga ir kt.), keliančio pavojų mokinių sveikatai ir gyvybei (toliau – ypatingos aplinkybės), laikotarpiu Aprašo 11.2 ir 11.3 papunkčiuose nurodytos veiklos vykdomos nuotoliniu ir (arba) tiesioginiu būdu, atsižvelgiant į ypatingų aplinkybių pobūdį. Jei Pagalba dėl objektyvių priežasčių neteikiama, pasibaigus ypatingų aplinkybių laikotarpiui Pagalba turi būti kompensuojama nustatant veiklos prioritетines sritis, peržiūrint veiklų atlikimo laiką.“ (ŠMSM1134, 2020).

Ministro 2020 m. rugpjūčio 3 d. įsakymu taip pat papildytas „Specialiosios pagalbos teikimo mokyklose tvarkos aprašas“, jį papildant punktu „13¹. Mokiniam, kuris mokosi kasdieniu mokymo proceso organizavimo būdu, Pagalba teikiama tiesioginiu būdu. Mokiniam, kuris mokosi nuotoliniu mokymo proceso organizavimo būdu, Pagalba teikiama nuotoliniu ir (arba) tiesioginiu būdu. Karantino, ekstremalios situacijos, ekstremalaus įvykio ar įvykio (ekstremali temperatūra, gaisras, potvynis, pūga ir kt.), keliančio pavojų mokinių sveikatai ir gyvybei (toliau – ypatingos aplinkybės), laikotarpiu Pagalba teikiama nuotoliniu ir (arba) tiesioginiu būdu, atsižvelgiant į ypatingų aplinkybių pobūdį. Jei Pagalba dėl objektyvių priežasčių neteikiama, pasibaigus ypatingų aplinkybių laikotarpiui Pagalba turi būti kompensuojama nustatant veiklos prioritетines sritis, peržiūrint veiklų atlikimo laiką.“

Pandemijai išryškinius specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių problemas buvo pakeistas Švietimo įstatymas – panaikinta specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius diskriminuojanti nuostata. Įteisinama, kad bendrojo ugdymo mokykla nebegalės atsisakyti priimti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčio vaiko, per pamokas galės dirbti du mokytojai, mokyklose gerokai padaugės švietimo pagalbos mokiniui specialistų. 2020–2021 mokslo metais mokyklose bus įsteigta 100 naujų mokytojo padėjėjų etatų. Padėjėjai talkins bendrojo ugdymo klasėse besimokantiems specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams. Šis Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas visa apimtimi įsigalios nuo 2024 m. rugsėjo 1 d. (LRS, 2021).

1.3.7. Mokyklų aprūpinimas IT priemonėmis

Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos skaičiavimu, net 35 tūkstančiai moksleivių pirmojo karantino pradžioje neturėjo IT priemonių mokytis nuotoliniu būdu. Šimtui mokyklų, kurios išbandė naują informatikos mokymo programą pradinėse klasėse, 2020 metų vasarą buvo nupirktos ir išdalytos planšetės, 175 edukacinių robotų komplektai, per 200 kitų interaktyvių ugdymo priemonių komplektų, 10 interaktyvių ekranų su stovais. Rugpjūčio pabaigoje ir mokslo metų pradžioje Lietuvos mokyklų mokytojams išdalyta 2 800 nešiojamųjų kompiuterių. Papildomai bus nupirkta dar beveik 600 nešiojamųjų kompiuterių. Juos gaus tos mokyklos, į kurias atėjo naujų mokytojų.

ŠMSM žada toliau rūpintis, kad mokykloms nestigtų naujausių skaitmeninių priemonių ir išteklių. Lietuvos ateities ekonomikos DNR plane numatyta 14 mln. eurų mokyklų skaitmeninimui – vienam mokiniui (klasės krepšelyje) bus skiriama 40 eurų: 10 eurų šiais metais ir 30 eurų – kitais (iki tol buvo skiriama 5,9 euro per metus).

Mokykloms, kuriose mokosi specialiųjų ugdymosi poreikių turintys vaikai, 2020 metų vasarą nupirktą 10 interaktyvių kilimėlių rinkinių ir 385 įvairių tipų komunikatoriai, kurie padeda ugdyti vaikų komunikacinius gebėjimus, lavinti bendravimo įgūdžius. Rudenį numatyta nupirkti 400 planšetinių kompiuterių, 13 interaktyvių mobilių stalų ir 40 daugiasensorinės įrangos komplektų (ŠMSM, 2020d).

1.3.8. Kitų Lietuvos valstybės institucijų, NVO ir savanorių vaidmuo švietime COVID-19 pandemijos metu

Vidaus reikalų ministerijos (VRM) vaidmuo švietime per COVID-19 pandemiją

Kadangi didžiosios dalies bendrojo lavinimo mokyklų ir ikimokyklinio ugdymo įstaigų steigėjos yra savivaldybės, tai pagal savo administravimo sritį VRM aktyviai konsultavo savivaldybes dėl švietimo įstaigų administravimo ir darbo organizavimo pandemijos metu (VRM, 2020).

Sveikatos apsaugos ministerijos (SAM) vaidmuo švietime per COVID-19 pandemiją

Sveikatos apsaugos ministerija teikė rekomendacijas dėl COVID-19 ligos prevencijos priemonių atskiriems sektoriams, iš jų ir švietimo, pagal epidemiologinę situaciją (SAM, 2020a).

Savanoriškos ir komercinės pagalbos švietimo sistemai iniciatyvos

„Daugiausiai sumaišties pavasarį kėlė informacijos kiekis, išsibarstymas tarp platformų, kai bene kiekvienas mokytojas naudojo savo metodiką, programėles, reikėjo išmokti greitai orientuotis tvarkaraštyje: kokią programą atsidaryti dabar, iš kur gauti tinkamą kodą prisijungimui. Situacija galėjo būti tvarkingesnė, bet tuo metu nebuvo laiko pasiruošti tokio masto iššūkiui. Rugsėjį kai kurie pasimokė iš pavasario klaidų, kiti – ne, bet galimybę mokytis privalo turėti visi“, – patirtimi dalijosi Lukas (*savanoris*, V. B.) (LRT, 2020b).

„Nuotolinio mokymo savanorių pagalbos centre „Padėsime prisijungti“ susiburs savanoriai, galintys pagelbėti išspręsti ir paprastas, ir sudėtingesnes technines problemas. Šiuo sudėtingu laikotarpiu svarbiausia, kad nė vienas vaikas neliktų be žinių, nesijaustų nuskriaustas, bejėgis, nepatirtų nepatogumų ar net patyčių. Ypač dėl elementarių techninių problemų“, – teigė vienas akcijos iniciatorių, „Lietuvos tūkstantmečio vaikų“ prodiuseris Laurynas Šeškus (DELFI, 2020a).

Mokykloms naudingos buvo ir rekomendacijos, parengtos informacinių sistemų, el. dienynų (*Eduka*, *Mano dienyno*, *Tamo grupės*) paslaugos teikėjų iniciatyva, skelbiamos ŠMSM internetiniame puslapyje (ŠMSM, 2020a).

1.4. Švietimo politikos iššūkių, kilusių dėl COVID-19 pandemijos, SSGG/PEST analizė

Pagal UNESCO klasifikaciją (UNESCO, 2020) Lietuvos švietimo sistema COVID-19 metu priskirtina *iš dalies atviros* švietimo sistemos tipui pagal organizacines mokyklų perėjimo prie nuotolinio ugdymo formas pirmajame ir antrajame pandemijos etape. Suskirstykime švietimo teikimą pandemijos metu į tris etapus – pirmasis prasidėjo nuo paskelbto karantino pradžios 2020 m. kovo 16 d. iki 2019–2020 mokslo metų pabaigos, jis sutapo ir su pirmąja COVID-19 banga, ir antrasis, prasidėjo nuo naujųjų 2020–2021 mokslo metų rugsėjo 1-osios, trečiasis – nuo antrojo karantino paskelbimo 2020 m. lapkričio 7 dienos.

Pirmojo karantino metu nuo 2020 m. kovo 16 d. iki 2020 m. kovo 27 d. privalomai buvo visiškai sustabdytas ugdymo procesas (ugdymo pertrauka) visose švietimo įstaigose, iš dalies paskelbtos atostogos. Ugdymas mokyklose nevyko. Šis laikotarpis klasifikuotinas kaip mokyklų visiško uždarymo metas, jo dalis sutapo su pavasario atostogomis. Šis laikas buvo skirtas tėvų, mokinių, mokyklų vadovų, kitų švietimo bendruomenės narių *paruošimui pereiti prie nuotolinio ugdymo*. Taip pat buvo pradėta kurti internetinė platforma, joje pateikiama visa ugdymui reikalinga informacija, kuri yra nuolat pildoma: mokymosi aplinkos, metodinė medžiaga, mokymo priemonės, rekomendacijos ir patarimai tėvams, konsultacijos mokyklų vadovams, mokomieji seminarai, informacija apie juos, kitų valstybių patirtys bei kita svarbi informacija. Nuo 2020 m. kovo 30 d. ugdymas vyko nuotoliniu būdu iki pirmojo karantino pabaigos.

Pirmajame etape, kai kontaktinis ugdymas buvo pakeistas kitomis formomis, iškilė nemažai sunkumų. Ne visi moksleiviai turėjo galimybę prisijungti prie ugdymo nuotoliniu būdu dėl *technologinių priemonių – kompiuterių, kitų priemonių įrenginių ar interneto trūkumo*. Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos skaičiavimu, net 35 tūkstančiai moksleivių neturėjo tokios priemonės. Šiems moksleiviams ugdymas buvo teikiamas ne nuotoliniu būdu per internetą, bet kitais būdais – atsiimamomis ar pristatomomis užduotimis ir pan.

Antrajame ir trečiajame pandemijos etape Lietuvos švietimo sistema taip pat priskirtina prie iš dalies atviros. Nors mokslo metus visi moksleiviai pradėjo mokydami tiesiogiai – kontaktiniu būdu, vėliau laipsniškai dalis moksleivių ar klasių buvo pervedamos į nuotolinį ugdymą dėl galimų kontaktų su užsikrėtusiuoju ar moksleiviui nustačius virusą. Trečiajame etape, paskelbus antrąjį karantiną, dauguma mokyklų perėjo prie nuotolinio ugdymo, ir, nors dauguma ikimokyklinio ugdymo įstaigų liko atidarytos, tėvams rekomenduota į jas vaikų nevesti, jei tėvai turi tokią galimybę.

Pirmojo pandemijos karantino metu ŠMSM paskelbė, kad karantinas apnuogino moksleivių *socialinę atskirtį* – 35 tūkstančiai vaikų mokyti iš namų *nuotoliniu internetiniu būdu neturi galimybių* ir kad iš viso kompiuterinei technikai įsigyti numatyta 9,2 mln. eurų. Į paslaugų paketą įtrauktas ir interneto ryšys. Nacionalinė švietimo agentūra (NŠA) nuotoliniam mokymuisi žadėjo pirkti visus 35 tūkst. kompiuterių, kurių trūksta socialiai remtiniams vaikams, nors pradžioje buvo planuojama pirkti 5 tūkst. kompiuterių, o likusius nuomotuoti. Vėliau, atsižvelgdama į skubią situaciją, agentūra 15 tūkst. planšetinių ir 20 tūkst. nešiojamųjų kompiuterių mokykloms paskelbė pirksianti neskelbiamomis derybomis. Viešųjų pirkimų tarnyba suabejojo, ar rinkoje skubiai įmanoma tiek nupirkti (Kauno diena, 2020). Ar kompiuterių buvo nupirkti ir moksleiviai galėjo ugdytis iš namų su bendraklasiais, informacija neskelbiama (2020 10 25 dienos duomenys).

Švietimo ministras A. Monkevičius sakė, kad „vienas iš iššūkių yra darbas nuotoliniu būdu“. Net 35 tūkst. šalies moksleivių neturi namuose priemonių prie interneto ar net paties kompiuterio.

terio. Pasak ministro, tai yra toks pat skaičius kaip ir vaikų, gaunančių nemokamą maitinimą mokyklose. Taip pat ministras informavo, kad prašoma komunikacijų bendrovių prisidėti prie pagalbos tokiems vaikams, taip pat padėti nepasiturintiems vaikams įsigyti kompiuterių kviečiami ir šalies piliečiai. Visą informaciją apie galimybę padėti ar padovanoti kompiuterį galima rasti Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos svetainėje, puslapyje „Nuotolinis“.

Daug pagalbos pandemijos metu pasikeitus *ugdymo priemonėms* reikėjo ir reikia mokytojui. Ministras sakėsi esantis dėkingas universitetų dėstytojams, nevyriausybinėms organizacijoms ir visiems kitiems, kurie mokyklų mokytojus moko dirbti nuotoliniu būdu. Tyrėjų nuomone, *nuoseklios mokytojų kvalifikacijos strategijos ir programos Lietuvoje nėra*.

Vilniaus Ozo gimnazijos, jau seniai teikiančios ugdymą nuotoliniu būdu, direktorius A. Daubaras mokyklų bendruomenėms, kuriose yra nuotoliniu būdu negalinčių mokytis vaikų, patarė taikyti principą „nuo paprasto prie sudėtingo“: „Nepatarčiau orientuotis į vaizdo konferencijas, į nuotolinį tiesioginį mokymą, nes tai sukels daug technologinių problemų ir bus daug nusivylimo bei sumaištis, – kitų mokyklų bendruomenėms patarė sostinės Ozo gimnazijos vadovas. – Pradėti reikia nuo pačių paprasčiausių sprendimų. Tam tikras užduotis galima atlikti ir išmaniuoju telefonu“. Direktorius neslepia esantis nuotolinio mokymo entuziastas ir tvirtina, kad vaikas, besimokydamas nuotoliniu būdu, gali gauti netgi geresnį išsilavinimą, nei kad moksleivis, einantis mokslo žinių siekti į švietimo įstaigą. Jis mano, kad nuotolinis mokymasis yra pažangesnis ir tobulesnis mokymosi būdas už tradicinį (Jackevičius M., 2020). Kiti mokyklų vadovai skirtingai vertino ugdymo galimybes mokant ir mokantis nuotoliniu būdu. Vieniems jis kėlė didelių abejonių ir sunkumų, o kiti matė jame perspektyvą.

Mokslininkai dar tik tiria COVID-19 padarinius švietimui, tarptautinės organizacijos nuolat stebi situaciją ir teikia įžvalgas bei rekomendacijas.

Tarptautinių organizacijų atlikta analizė ir išvados, stengiantis šalims padėti įvardyti ir įveikti švietimo iššūkius, kilusius dėl pandemijos, būdingos ir Lietuvos švietimo politikai:

- nutrauktas ar dalinis ugdymas;
- nemokamo maitinimo sutrikimas;
- mokytojų pasimetimas ir stresas;
- tėvai nepasirengę nuotoliniam ir namų mokymui;
- vaikų priežiūros trūkumai;
- medikų vaikų priežiūros problemos;
- dalinio mokyklų uždarymo problemos;
- mokinių iškritimo iš švietimo sistemos tikimybės didėjimas;
- socialinė izoliacija;
- smurto ir vaikų išnaudojimo didėjimas;
- mokymosi rezultatų vertinimo patikimumas (UNESCO, 2020d).

Ši krizė paveikė daugelį Lietuvos gyvenimo sričių – politinių, ekonominių, sveikatos apsaugos, kultūrinio gyvenimo sutrikimų, o tai taip pat turėjo įtakos švietimui. Todėl būtina kompleksiskai, iš ekosisteminės perspektyvos išanalizuoti politines, ekonomines, socialines, technologines (PEST) poveikio švietimui problemas bei psichologinių problemų poveikį vaikams ir tėvams, viešojo kultūrinio gyvenimo stabdymo poveikį švietimui ir parengti išvadas bei rekomendacijas, kurios neapsiribotų vien trumpalaikėmis rekomendacijomis šios pandemijos metu, bet būtų naudingos įvykus kitoms galimoms švietimo sistemos krizėms. Turėdami galvoje šį tikslą, atlikome 2020 metų COVID-19 krizės iššūkių ir pamokų švietimo politikai SSGG ir PEST analizę (1.9 pav.).

Stiprybės

Tikri pokyčiai dažnai vyksta gilių krizių metu, ir šiuo momentu yra galimybė, kad negrįšime į *status quo*, kai viskas grįš į „normalią“ būseną. Visuotinė sveikatos krizė ir po to įvykęs mokyklų uždarymas išryškino profesijas, kurios dažnai buvo savaime suprantamos, ir tai atnaujino mūsų suvokimą apie jų vertę visuomenei. Tai padėjo sugrąžinti pagarbos jausmą tiems darbuotojams, kurie per šį laiką nepaliaujamai dirbo, kad švietimo tikslai būtų pasiekti. (Schleicher, A., 2020).

Politinės – krizės koordinavimo sutelktumas, tarpsektorinis išteklių panaudojimas.

Socialinės – visuomenės solidarumas, savanorystė.

Ekonominės – skirta papildomų išteklių ir investicijų, skatintas vartojimas.

Technologinės – iki pandemijos vykusį švietimo technologinė, ypač skaitmeninė pažanga. Sutelkti skaitmeniniai ugdymo ištekliai, personalo tobulinimas.

Kultūrinės – didesnė nuotolinė kultūros pasiūla.

Visuomenės supratimo apie švietimo ir mokytojų vaidmenį padidėjimas.

Visuomenės sveikata – pandemijos suvaldymas per pirmąją bangą buvo sėkmingas.

Galimybės

Švietimo, kaip darnios ateities pagrindo, permąstymas.

Pasirengimo ugdyti rytdienos visuomenei reikalingas kompetencijas ir įgūdžius pagrindu taps išmoktos pandemijos pamokos, įžvalgos, tyrimai ir jų pagrindu atnaujintos ugdymo turinio, švietimo administravimo, taip pat ir skaitmeninio, strategijos. Tai apima įtraukimą į pasaulinę darbotvarkę švietimo, kuris yra darnios ateities pagrindas, permąstymą.

Net ir krizių akivaizdoje švietimo sistemos privalo būti pasirengusios užtikrinti, kad visi jaunuoliai turėtų galimybę sėkmingai mokytis – įgyti žinių, ugdytis įgūdžius, požiūrį ir vertybes, kurios leistų jiems prisidėti prie savo ir visuomenės gerovės, taip pat ugdyti visomis prasmėmis aktyvią, empatišką ir atsparią visuomenę.

Silpnybės

Dabartinė krizė patikrino švietimo sistemos galimybes kovoti su didelio masto veiklos sutrikimais. Ši krizė turi ardomųjų padarinių ir atskleidė, kokia pažeidi ir nestabili gali būti mūsų švietimo sistema. Tokio masto švietimo sutrikimai ir jų pamokos neapsiriboja vien pamokomis šios pandemijos metu, jie gali pasikartoti dėl gamtinių sąlygų, politinių, ekonominių, technologinių ar kitų aplinkos sutrikimų.

Politinės – politiniai nesutarimai, įtampa tarp skirtingų valdžios lygmenų, rinkimų kovos.

Socialinės – socialiai pažeidžiamų šeimų skaitmeninio ugdymo atskirtis, padidėjęs skurdas, smurtas artimoje aplinkoje. Mokymosi atsilikimas.

Ekonominės – darbo vietų mažėjimas, galimas biudžeto nesurinkimas, galimai sumažinsiąs švietimui skirtą BVP dalį.

Technologinės – išryškėjęs nepakankamas pasirengimas nuo technologijų prieinamumo iki nuotolinio ugdymo koordinavimo.

Kultūrinės – sumažėjusios kultūros institucijų tiesioginės veiklos galimybės ir jų prieinamumas.

Visuomenės neatsparumas dezinformacijai, infopandemijai, konspiracijos teorijoms.

Visuomenės sveikata ir psichologinė bei emocinė gerovė – suvaldyti antrosios pandemijos bangą komplikuoja, žmones kamuoja „pandeminis nuovargis“.

Grėsmės

Švietimo organizavimo būdai ateityje yra labai neaiškūs. Tai, koks bus mūsų kolektyvinis ir sisteminis atsakas į šiuos pandemijos sukeltus švietimo sutrikimus, nulems, kaip jie paveiks kiekvieno žmogaus ir valstybės gyvenimą.

Politinės – išbalansuota sprendimų dėl atsako į pandemiją priėmimo sistema nulemta netvirtos valdančiosios daugumos per pirmąjį karantiną ir bandymų keisti pandemijos valdymą, politikavimas per antrąjį karantiną bei politinių nesutarimų ir konkurencijos tarp skirtingų valdžios lygmenų.

Socialinės – socialiai pažeidžiamų šeimų skaitmeninio ugdymo atskirtis didės, didės skurdas, smurtas artimoje aplinkoje. Bus juntamas ilgalaikis ištisos kartos mokymosi atsilikimas ir socializacijos sumenkimas. Kils nauja emigracijos banga.

Politinės – galimybė sukurti stiprią krizių valdymo, koordinavimo sistemą, kuri veiktų visuose sektoriuose ir kurioje visi valdžios lygmenys turėtų aiškias funkcijas, dėl jų nekovotų. Ekspertų ir visuomenės dalyvavimas taip pat turi būti integruotas.

Socialinės – akivaizdūs socialiniai poreikiai bei atskirtis akivaizdžiai parodė, kad būtina planuoti veiksmus, kuriais bus mažinama socialiai pažeidžiamų šeimų skaitmeninio ugdymo atskirtis, teikiama parama skurstantiems, kokios smurto artimoje aplinkoje mažinimo priemonės būtinos. Ilgalaikio ištisos „pandemijos kartos“ mokymosi atsilikimo ir socializacijos trūkumo mažinimas.

Ekonominės – sumažėjus darbo vietų, imtis darbo jėgos „parkavimo“ švietime – ugdant bendrąsias ir naujas profesines kompetencijas, stiprinti socializaciją. Nemažinti švietimui skirtos BVP dalies.

Technologinės – toliau didės švietimo skaitmenizavimo technologinis pasirengimas. Socialinių ir demografinių grupių skaitmeninė atskirtis gali sumažėti, tai lems mažėjančius švietimo prieinamumo skirtumus krizių metu.

Kultūrinės – tolesnis kultūros sektoriaus veiklos nuotolinio prieinamumo didinimas ir mokytojų mokymas, ypač toks, kuris galėtų būti naudojamas nuotolinio psichosocialinio, kultūrinio-emocinio ugdymo plėtrai ir prisidėtų prie vaikų bei šeimų aplinkos sociokultūrinės bei emocinės gerovės.

Visuomenės atsparumas. Kol kas visuomenės imlumas dezinformacijai, infopandemijai, konspiracijos teorijoms didelis. Siekiant didesnio visuomenės atsparumo dezinformacijai ir infodemijai būtinos valstybės lygmens investicijos į kritinio mąstymo, medijų raštingumo ugdymą bei komunikaciją per žiniasklaidą, nuotolinius ir tiesioginius mokymus.

Visuomenės sveikata ir psichinė bei emocinė gerovė – valstybė turėtų labiau sistemiskai ir integraliai rūpintis gyventojų, ypač vaikų, mokytojų bei tėvų fizine, psichikos sveikata ir emocine gerove.

Ekonominės – darbo vietų, gyventojų pajamų mažėjimas, biudžeto nesurinkimas galimai sumažinsiąs švietimui skirtą BVP dalį.

Technologinės – toliau didės socialinių ir demografinių grupių skaitmeninė atskirtis, lemsianti didelius švietimo prieinamumo skirtumus. Švietimo skaitmenizavimas brangus.

Kultūrinės – sumažėjusios kultūros ir sporto institucijų galimybės tiesiogiai teikti paslaugas lems sumažėjusių visuomenės sanglaudą, fizinę, psichikos sveikatą bei emocinę gerovę.

Visuomenės neatsparumas dezinformacijai, infopandemijai, konspiracijos teorijoms didės.

Visuomenės sveikata ir psichinė bei emocinė gerovė – nepavykus suvaldyti antrosios pandemijos bangos padariniai bus pražūtingi žmonėms ir valstybei. Net greito suvaldymo ir masinės vakcinacijos atveju ilgam liks pandemijos liekamieji reiškiniai – žmonės ilgai jaus „pandeminį nuovargį“, sveikatos sutrikimus ir emocinį nestabilumą, o vaikai – išsilavinimo spragas.

1.9 pav. Švietimo politikos iššūkių, kilusių dėl COVID-19 pandemijos, SSGG/PEST analizė

Tokio masto poveikis, kokį pasaulio šalių švietimo sistemos patyrė per COVID-19 pandemiją, gali pasikartoti dėl kitų pandemijų, technologinių ar gamtinių sąlygų, todėl būtina išanalizuoti šios pandemijos pamokas švietimo sistemai, šeimoms ir vaikams bei pertvarkyti sistemą taip, kad ji ateityje būtų atsparesnė ypatingų aplinkybių ir krizių iššūkiams.

Pandemijos metu tapo akivaizdu, kad Lietuvos švietimui iškilo būtinybė gerinti visų lygmenų švietimo valdymą, mokytojų kompetencijų ugdymą, vaikų mokymosi spragų identifikavimą ir intervencijas jų mažinimui, taip pat iš esmės stiprinti mokytojų ir mokinių nuotolinio bendravimo, socialines, kultūrines, medijų raštingumo kompetencijas bei psichinę ir emocinę atsparumą.

skyrius

Nuotolinio vaikų ugdymo pandemijos dėl COVID-19 metu iššūkių tyrimas Lietuvoje: tyrimo imtis, eiga, metodai

SIGITA GIRDZIJAUSKIENĖ, RIMA BREIDOKIENĖ, KĘSTUTIS DRAGŪNEVIČIUS, ROMA JUSIENĖ, JOVITA ŽĖKAITĖ

2.1. Tyrimo eiga

Mokslinėje studijoje pristatomas tyrimas buvo įgyvendinamas pagal mokslininkų grupės projektą „Nuotolinis vaikų ugdymas pandemijos dėl COVID-19 metu: grėsmės bei galimybės ekosisteminio požiūriu“ (Nr. S-COV-20-11). Projektas truko nuo 2020 m. birželio iki 2020 m. gruodžio mėnesio.

Šiame tyrime buvo taikomas mišrių metodų tyrimas (angl. *mixed methods research*; Creswell, 2008) – kai kokybiniai ir kiekybiniai duomenys renkami, analizuojami ir nagrinėjami tame pačiame tyrime, siekiant suprasti tą patį tyrimo objektą, o vieno tipo duomenys papildo ir pastiprina kito tipo duomenis. Šiam tyrimui toks dizainas buvo tinkamiausias dar ir todėl, kad kiekybiniai ir kokybiniai duomenys buvo renkami atskirai bet kuria eilės tvarka numatytais tyrimo laikotarpiais.

Tyrimas buvo atliekamas dviem etapais. Pirmasis etapas vykdė 2020 m. birželio–liepos mėnesiais, antrasis – 2020 m. spalio–gruodžio mėnesiais.

I etapo tyrimas. Kiekybiniai duomenys buvo renkami tik tėvų, kurių vaikai mokosi priešmokyklinėse – 8 klasėse, imties, apklausiant anksčiau projekto vykdytojų surinktas tęstinių ankstyvosios savireguliacijos bei šiuolaikinių informacinių technologijų ir mažų vaikų sveikatos tyrimų tėvų imtis. Kartu duomenys buvo renkami ir iš naujų tyrime dalyvavusių tėvų. Visi tėvai tyrime dalyvavo savanoriškai, pildė anketų ir Galių ir sunkumų klausimyno internetines versijas. Nuorodos buvo platinamos per elektroninius dienynus, socialinius tinklus, Mediavaiškai Facebook'o paskyrą.

Kokybiniais duomenims surinkti buvo naudotas grupių diskusijų (angl. *focus group*) metodas. Atskirose grupių diskusijose dalyvavo mokytojai, administracijų atstovai, tėvai ir vaikai nuo 5 iki 8 klasės. Vykdydami 5–8 klasių mokinių grupių diskusijas, tyrėjai pastebėjo, kad vaikų atsakymai yra lakoniški, jie nenoriai pasakoja apie savo nuotolinio mokymosi patirtis prie kitų bendraamžių, todėl nuspręsta atlikti individualius interviu. Vaikų ir tėvų interviu

vyko nuotoliniu būdu. Mokytojų ir administracijos atstovų dalis grupių diskusijų vyko nuotoliniu būdu, o dalis tiesiogiai. Dėl dalyvavimo tyrime buvo kreiptasi į mokyklų administracijas, prašoma informacija pasidalyti su mokyklos bendruomenės nariais. Su tyrime sutikusiais dalyvauti mokytojais ir tėvais buvo susisiepta individualiai. Dėl vaikų grupės diskusijai ar individualiems interviu buvo kreipiamasi į tėvus. Tik tėvams sutikus ir perdavus informaciją vaikui, buvo susisiekiama su vaiku. Tėvų, mokytojų ir administracijų atstovų grupių diskusijos truko nuo 2 iki 2,5 val., vaikų interviu – nuo 20 iki 50 minučių. Visų grupių diskusijas ir individualius interviu atliko projekto vykdytojai.

II tyrimo etapas. Kiekybiniai tyrimo duomenys buvo renkami iš tėvų, 5–8 klasėse besimokančių vaikų ir mokytojų. Visos respondentų grupės tyrime dalyvavo savanoriškai. Tėvai, vaikai ir mokytojai pildė jiems skirtas anketų internetines versijas. Nuorodos į tyrimo instrumentus buvo platinamos mokyklose per elektroninius dienynus, socialinius tinklus, Medaivaikai Facebook'o paskyrą, medicinos įstaigas. Vaikų klausimynų nuorodos buvo pateiktos tėvų anketoje. Todėl tik tėvai vaikams galėjo perduoti informaciją apie vykdomą tyrimą. Be tėvų žinios ir sutikimo vaikai negalėjo pildyti jiems skirtos anketos.

Kaip ir pirmajame tyrimo etape, kokybiniais duomenims surinkti buvo taikytas grupių diskusijų (angl. *focus group*) metodas. Atskirose grupių diskusijose dalyvavo mokytojai, administracijų atstovai ir tėvai. Vaikų interviu vyko individualiai. Antrajame etape visi kokybiniai duomenys buvo renkami nuotoliniu būdu. Dėl dalyvavimo tyrime buvo kreiptasi į mokyklų, kurios nedalyvavo pirmojo etapo tyrime, administracijas, prašoma informacija pasidalyti su mokyklos bendruomenės nariais. Su tyrime sutikusiais dalyvauti mokytojais ir tėvais buvo susisiepta individualiai ir suderintas laikas dėl grupės diskusijų. Dėl vaikų interviu buvo kreipiamasi į tėvus. Tik tėvams sutikus ir perdavus informaciją vaikui, buvo susisiekiama su vaiku. Tėvų, mokytojų ir administracijų atstovų grupių diskusijos truko nuo 2 iki 2,5 val., vaikų – nuo 15 iki 30 minučių. Grupių diskusijas atliko projekto vykdytojai, kelių vaikų interviu atliko Vilniaus universiteto edukacinės ir vaiko psichologijos magistrantės.

2.2. Tyrimo dalyviai

2.2.1. Kiekybinio tyrimo dalyviai

I etapo kiekybiniame tyrime **tėvų apklausos** būdu buvo surinkta informacija apie 320 vaikų, iš jų 168 mergaitės (52,5 proc.) ir 150 berniukų (46,9 proc.). Informaciją pateikė 298 motinos (93,1 proc.), 11 tėvų (3,4 proc.), 9 globėjai ir socialiniai darbuotojai (4,9 proc.). Vaikų amžius nuo 6 iki 15 metų ($M = 10,19$, $SD = 2,14$). Šio etapo imtį sudarė 139 (43,4 proc.) tėvai iš tęstinių ankstyvosios savireguliacijos bei šiuolaikinių informacinių technologijų ir mažų vaikų sveikatos tyrimų imties ir 181 (56,6 proc.) naujai atsakinėję tėvai.

II etape buvo apklausti 1 303 tėvai, iš jų 1 201 mama (92,2 proc.), 89 tėčiai (6,8 proc.), 13 kitų asmenų (1 proc.). Jie pateikė informaciją apie vaikus nuo 5 iki 15 metų amžiaus ($M = 9,81$, $SD = 2,26$). Iš viso šioje imtyje buvo 637 mergaitės (48,9 proc.) ir 666 berniukai (51,1 proc.). Priešmokyklinio ugdymo ir pradinėse klasėse mokėsi 368 mergaitės (48,5 proc.) ir 390 berniukų (51,5 proc.). Progimnazijos klasėse mokėsi 269 mergaitės (49,4 proc.) ir 276 berniukai (50,6 proc.).

Apklausoje dalyvavusių tėvų vaikų pasiskirstymas pagal klases pateikiamas 2.1 lentelėje.

2.1 lentelė. Apklausoje dalyvavusių tėvų vaikų pasiskirstymas pagal klases I ir II tyrimo etapuose

Klasė	I etapas		II etapas	
	n	%	n	%
Priešmokyklinio ugdymo	20	6,3	39	3,0
1	55	17,2	175	13,4
2	33	10,3	191	14,7
3	18	5,6	180	13,8
4	84	26,3	173	13,3
5	35	10,9	189	14,5
6	20	6,3	146	11,2
7	18	5,6	119	9,1
8	5	1,6	91	7,0
Nenurodyta	32	10,0		
Priešmokyklinės ir pradinės klasės*	210	65,7	758	58,2
5-8 klasės	78	24,4	545	41,8
Iš viso	320	100,0	1303	100,0

*toliau lentelėse priešmokyklinės ir pradinės klasės bus vadinamos apibendrintai pradinėmis klasėmis

I ir II etapuose kiekybinio tyrimo apklausose dalyvavusių tėvų vaikų pasiskirstymas pagal mokyklos vietovę pateikiamas 2.2 lentelėje. Iš I etapo apklausoje dalyvavusių tėvų vaikų 230 (88,1 proc.) mokėsi valstybinėse ugdymo įstaigose ir 31 vaikas (11,9 proc.) – privačiose ugdymo įstaigose. Iš jų pradinėse klasėse besimokančiųjų: valstybinėse ugdymo įstaigose – 153 (87,4 proc.), privačiose – 22 (12,6 proc.). Iš progimnazijos klasėse besimokančiųjų: valstybinėse ugdymo įstaigose – 77 (89,5 proc.), privačiose – 9 (10,5 proc.). Iš II etapo apklausoje dalyvavusių tėvų vaikų 1 248 vaikai (95,8 proc.) mokėsi valstybinėse ugdymo įstaigose ir 55 vaikai (4,2 proc.) – privačiose ugdymo įstaigose. Iš jų pradinėse klasėse besimokančiųjų: valstybinėse ugdymo įstaigose – 735 (97 proc.), privačiose – 23 (3 proc.). Iš progimnazijos klasėse besimokančiųjų: valstybinėse ugdymo įstaigose – 513 (94,1 proc.), privačiose – 32 (5,9 proc.).

2.2 lentelė. Apklausoje dalyvavusių tėvų vaikų pasiskirstymas pagal mokyklos vietovę I ir II tyrimo etapuose

	Pradinės klasės				5-8 klasės				Iš viso			
	I etapas		II etapas		I etapas		II etapas		I etapas		II etapas	
Vietovė	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Didmiestis	65	63,7	409	54,0	34	47,2	353	64,8	99	56,9	762	58,5
Rajono centras	11	10,8	122	16,1	11	15,3	87	16,0	22	12,6	209	16,0
Miestelis	13	12,7	158	20,8	9	12,5	81	14,9	22	12,61	239	18,3
Kaimas	13	12,7	69	9,1	18	25,0	24	4,4	31	17,8	93	7,1
Nenurodyta	101	49,8	-	-	14	16,3	-	-	115	39,8	-	-

II etapo kiekybinio tyrimo tėvų apklausoje 69 priešmokyklinio ir pradinio mokyklinio amžiaus vaikų tėvai nurodė, kad jų vaikai turi specialiųjų ugdymosi poreikių (9,1 proc. visų priešmokyklinio ir pradinio mokyklinio amžiaus vaikų). Didžioji šių vaikų dalis turi nedidelių specialiųjų ugdymo poreikių (5,6 proc. visų priešmokyklinio ir pradinio mokyklinio amžiaus vaikų). Tuo tarpu iš 5–8 klasių mokinių tėvų 43 nurodė, kad jų vaikas turi specialiųjų ugdymosi poreikių (7,9 proc. visų 5–8 klasių mokinių), iš kurių didžioji dalis turi nedidelius specialiuosius ugdymo poreikius (4,2 proc. visų 5–8 klasių mokinių).

Informacija apie tėvų išsilavinimą, darbo vietą, šeimos gyvenimo sąlygas, mokymuisi reikalingos įrangos turėjimą, šeiminių statusą ir vaikų skaičių šeimoje pateikiama 2.1 priedo lentelėse.

Mokytojų apklausa vyko II etapu. Joje buvo apklausti 257 mokytojai. Iš jų buvo 10 priešmokyklinio ugdymo pedagogų (3,9 proc.), 70 pradinio klasių pedagogų (27,2 proc.), 166 pagrindinio ugdymo pedagogai (64,6 proc.), 9 švietimo pagalbos specialistai (3,5 proc.) ir 2 neformaliojo ugdymo pedagogai (0,8 proc.). Tolesnėje analizėje priešmokyklinio ugdymo pedagogų atsakymai bus analizuojami kartu su pradinio ugdymo pedagogų atsakymais. Pagrindinio ugdymo pedagogų pasiskirstymas pagal mokomus dalykus pateikiamas 2.3 lentelėje.

2.3 lentelė. Pagrindinio ugdymo pedagogų pasiskirstymas pagal mokomus dalykus

Dalykas	n	%
Lietuvių kalba	29	11,3
Užsienio kalba	31	12,1
Matematika	37	14,4
Informatika	2	0,8
Gamtos mokslai (biologija, chemija, fizika, gamta ir žmogus)	27	10,5
Istorija	11	4,3
Socialiniai mokslai (geografija, ekonomika)	7	2,7
Dorinis ugdymas (etika, tikyba)	8	3,1
Meninis ugdymas (dailė, muzika, teatras ir kt.)	19	7,4
Kūno kultūra	11	4,3
Kita	75	29,2

245 mokytojai dirbo valstybinėse ugdymo įstaigose (95,3 proc.), iš jų pradinio ugdymo pedagogų – 76 (95 proc.) ir 5–8 klasių mokytojų – 160 (96,4 proc.). 12 mokytojų dirbo privačiose ugdymo įstaigose (4,7 proc.), iš jų pradinio ugdymo pedagogų – 4 (5 proc.) ir 5–8 klasių mokytojų – 6 (3,6 proc.). Mokytojų pedagoginio darbo patirtis – nuo nepilnų metų iki 21 ir daugiau metų – pasiskirstymas pagal pedagoginio darbo patirtį pateikiamas 2.4 lentelėje. 2.5 lentelėje pateikiama pradinio ir 5–8 klasių pedagogų ugdymo įstaigų vieta.

2.4 lentelė. Mokytojų pedagoginio darbo patirtis

	Pradinių klasių		5–8 klasių		Iš viso	
	n	%	n	%	n	%
Iki vienerių metų	2	2,5	2	1,2	4	1,6
1–5 metai	8	10,0	8	4,8	17	6,6
6–10 metų	1	1,3	7	4,2	10	3,9
11–15 metų	6	7,5	17	10,2	24	9,3
16–20 metų	11	13,8	23	13,9	37	14,4
21 metai arba daugiau	52	65,0	109	65,7	165	64,2
Iš viso	80	100,0	166	100,0	257	100,0

2.5 lentelė. Ugdymo įstaigų vieta

Ugdymo įstaigų vieta	Pradinių klasių		5–8 klasių		Iš viso	
	n	%	n	%	n	%
Didmiestyje	38	47,5	42	25,3	83	32,3
Rajono centre arba mieste	20	25,0	55	33,1	78	30,4
Miestelyje	10	12,5	44	26,5	58	22,6
Kaime	12	15,0	34	20,5	46	17,9

Tik 18 (10,7 proc.) dalyko mokytojų dirba su vienos klasės srauto (pvz., šeštų klasių) mokiniams, kiti – dviejose ir daugiau klasių srautuose. Kokių klasių mokinius moko tyrime dalyvavę mokytojai, pateikiama 2.6 lentelėje.

2.6 lentelė. Klasės, kuriose moko tyrime dalyvavę mokytojai

	n	%
Priešmokyklinė	18	7,0
Pirma	31	12,1
Antra	43	16,7
Trečia	48	18,7
Ketvirta	36	14,0
Penkta	119	46,3
Šešta	116	45,1
Septinta	121	47,1
Aštunta	130	50,6
Aukštesnės klasės	72	28,0

Mokinių apklausa vyko tik II etape. Iš viso apklausti 5–8 klasėse besimokantys 328 vaikai, iš jų 184 mergaitės (56,1 proc.) ir 144 berniukai (43,9 proc.). Vaikai buvo nuo 10 iki 16 metų amžiaus ($M = 12,43$, $SD = 1,24$). Mokinių pasiskirstymas pagal klases pateikiamas 2.7 lentelėje. 301 vaikas (91,8 proc.) mokėsi valstybinėse ugdymo įstaigose ir 27 (8,2 proc.) – privačiose.

2.7 lentelė. Vaikų pasiskirstymas pagal klases

Klasė	n	%
5	91	27,7
6	67	20,4
7	71	21,6
8	99	30,2
Iš viso	328	100,0

2.2.2. Kokybinio tyrimo dalyviai

Siekiant reprezentuoti įvairius Lietuvos regionus ir dalyvių patirtį, buvo organizuojamos grupių diskusijos su tyrimo dalyviais iš skirtingų mokyklų tipų (pradinių ir progimnazijų) ir vietovių (miestų ir rajonų). Ieškant tyrimo dalyvių buvo taikytas „sniego gniūžtės“ metodas, kai, atlikus interviu su respondentais, jų buvo prašoma pasidalyti suinteresuotų ir paieškos kriterijus atitinkančių asmenų kontaktais. Iš viso kokybiniame tyrime dalyvavo 26 5–8 klasių mokiniai, 38 tėvai, 33 mokytojai ir 16 administracijos atstovų. Tyrimo dalyvių aprašymas pateikiamas 2.8 lentelėje.

2.8 lentelė. Kokybinio tyrimo dalyvių aprašymas

I etapas (birželio – liepos mėnesiai)	II etapas (spalio – gruodžio mėnesiai)
5–8 klasių mokiniai: kaimo mokykla, grupių diskusija, 4 dalyviai	5–8 klasių mokiniai: rajono ir kaimo mokyklos, individualūs interviu, 2 dalyviai
5–8 klasių mokiniai: miesto mokykla, grupių diskusija, 3 dalyviai	5–8 klasių mokiniai: miesto mokyklos, individualūs interviu, 6 dalyviai
5–8 klasių mokiniai: rajono ir kaimo mokyklos, individualūs interviu, 4 dalyviai	Pradinių klasių mokinių tėvai: rajono ir kaimo mokyklos, grupių diskusija, 7 dalyviai
5–8 klasių mokiniai: miesto mokyklos, individualūs interviu, 7 dalyviai	5–8 klasėse besimokančių mokinių tėvai: rajono ir kaimo mokyklos, grupių diskusija, 5 dalyviai
Pradinių klasių mokinių tėvai: miesto mokyklos, grupių diskusija, 8 dalyviai	5–8 klasėse besimokančių mokinių tėvai: miesto mokyklos, grupių diskusija, 6 dalyviai
Pradinių klasių mokinių tėvai: rajono ir kaimo mokyklos, grupių diskusija, 9 dalyviai	Pradinių klasių mokytojai: rajono ir kaimo mokyklos, grupių diskusija, 4 dalyviai
5–8 klasėse besimokančių mokinių tėvai: rajono ir kaimo mokyklos, grupių diskusija, 3 dalyviai	Pradinių klasių mokytojai: miesto mokyklos, grupių diskusija, 4 dalyviai
Pradinių klasių mokytojai: miesto mokyklų, grupių diskusija, 7 dalyviai	5–8 klasių mokytojai: rajono ir kaimo mokyklos, grupių diskusija, 8 dalyviai
Mokyklų administracijos atstovai: kaimo mokykla, grupių diskusija, 6 dalyviai	5–8 klasių mokytojai: miesto mokyklos, grupių diskusija, 10 dalyvių
	Mokyklų administracijos atstovai: kaimo mokykla, grupių diskusija, 3 dalyviai
	Mokyklų administracijos atstovai: miesto mokykla, grupių diskusija, 7 dalyviai

Kiekvienos respondentų grupės narių kodai pateikiami 2.2 priede.

2.3. Tyrimo instrumentai

2.3.1. Kiekybinio tyrimo kintamieji

I tyrimo etape **tėvai (globėjai)** atsakė į anketoje pateiktus klausimus ir pildė Galių ir sunkumų klausimyno (SDQ) tėvų versiją (Goodman, 1997).

Anketa buvo vertinama:

- Vaiko sveikatos kintamieji (pvz., vaikų sveikatos problemos, sergamumas, somatiniai simptomai, miegas ir užmigimas, laikas prie ekranų, fizinis aktyvumas, vaiko emocinės savijautos, elgesio, santykių su tėvais pokyčiai karantino metu kovo – gegužės mėnesiais);
- Vaiko mokymosi kintamieji (pvz., vaiko mokymosi pasiekimai, mokymuisi reikalingos įrangos turėjimas, tėvų pagalba vaikui mokantis, patyčių patirtis mokantis nuotoliniu būdu, noro mokytis, motyvacijos ir mokymosi rezultatų pokyčiai karantino metu kovo – gegužės mėnesiais);
- Tėvų distresas, šeimos gyvenimo įvykių patyrimas, stresinių įvykių patyrimas, tėvų tarpusavio santykiai ir sutarimas dėl vaiko priežiūros ir ugdymo;
- Tėvų demografiniai kintamieji (išsilavinimas, darbinis užimtumas, šeiminei padėtis, vaiko gyvenimo sąlygos).

II tyrimo etape tėvai (globėjai) vėl atsakė į anketoje pateiktus klausimus. Anketa buvo vertinama tie patys kintamieji kaip ir I tyrimo etape, tik papildyta keliais naujais dėl II tyrimo etape pasikeitusios pandeminės ir vaikų ugdymo situacijos. Šiame etape anketas pildė pradinio mokyklinio amžiaus ir 5–8 klasėse besimokančius vaikus auginantys tėvai ir globėjai. Abiejų grupių respondentams buvo pateiktos vienodos anketos, išskyrus klausimą apie mokymosi pasiekimus. Pradinių klasių mokinių tėvams buvo išvardyti dalykai, kuriuos mokiniai mokosi pradinėje mokykloje, vyresnių vaikų tėvams buvo išvardyti tie dalykai, kuriuos vaikai mokosi vyresnėse klasėse. Vaiko sveikatos kintamieji buvo papildyti kintamaisiais apie COVID-19 vaiko aplinkoje, emocinės savijautos, elgesio, santykių su tėvais, bendraamžiais pokyčiais vaikams grįžus į mokyklą rudenį. Vaiko mokymosi kintamieji buvo papildyti klausimais apie mokymosi situacijos pokyčius grįžus į mokyklą rudenį, pagalbą mokantis po karantino, tėvų požiūrį į nuotolinį ugdymą, mokyklos darbo organizavimą rudenį, noro mokytis, motyvacijos ir mokymosi rezultatų pokyčius vaikams grįžus į mokyklą rudenį. Tėvų demografiniai kintamieji buvo tokie patys kaip ir I etape.

Detalus pirmojo ir antrojo etapo tėvų apklausos kintamųjų aprašymas pateikiamas 2.3 priede.

Galių ir sunkumų klausimynas – SDQ (Goodman, 1997). Šis klausimynas skirtas 4–17 metų vaikų socialumui, santykiams su bendraamžiais, elgesio ir emocijų problemoms bei šių problemų poveikiui įvairioms vaiko gyvenimo sritims vertinti. Klausimynas turi vaiko, tėvų ir mokytojų versijas. Šiame tyrime buvo naudota tėvų versija. Klausimyne yra 25 teiginiai apie teigiamas ir neigiamas vaiko savybes, iš kurių 10 savybių suformuluotos kaip galios, o 15 – kaip sunkumai. Teiginiai vertinami pasirenkant vieną iš trijų galimų atsakymų: „Netiesa“, „Iš dalies tiesa“ ir „Tiesa“. Visi teiginiai sudaro penkias skales – socialumo, hiperaktyvumo, emocinių simptomų, elgesio problemų ir problemų su bendraamžiais. Sumuojant keturias paskutiniąsias skales gaunamas bendras sunkumų įvertis. SDQ klausimyno tėvų versija pasižymi geromis psichometrinėmis charakteristikomis (Gintilienė ir kt., 2004).

II tyrimo etape **mokytojai** atsakė į jiems skirtos anketos klausimus. Anketa buvo vertinama:

- Nuotolinio mokymo(si) poveikis skirtingų grupių mokiniams: motyvacijai, emocinei savijautai, dalyko žinioms, formaliems pasiekimų įvertinimams;
- Įvairių ugdymo metodų efektyvumas (pvz., „Aiškinti dalyko medžiagą jungiantis su vienos klasės mokiniais, „Individualiai nuotoliniu būdu konsultuoti mokinį“ ir pan.);
- Nuotolinio ugdymo pranašumai ir trūkumai (pvz., „Galima derintis prie individualių mokinio poreikių“, „Mokiniai išmoksta geriau planuoti savo laiką“, „Sunku objektyviai įvertinti mokinių pasiekimus“ ir pan.);
- Požiūris į nuotolinį ugdymą kaip vieną iš ugdymo formų;
- Nuotolinio ugdymo organizavimo ypatumai (pvz., mokyklos veiksmų efektyvumas organizuojant ugdymą rudenį ir pavasarį, pavasarį vykusio nuotolinio ugdymo patirčių aptarimas, patyčios nuotolinio ugdymo metu ir kt.);
- Mokytojų saviveiksmingumas mokant mokinius nuotoliniu būdu (atskirai lyginant su kitais mokytojais ir su įprastu mokymu);
- Mokytojų distresas per paskutinius du mėnesius, nerimas dėl COVID-19, mokytojų sveikata;
- Aprašomoji informacija (ugdymo įstaigos tipas ir vieta, kurioje dirba mokytojas, pedagoginio darbo patirtis, ugdomos klasės, mokomasis dalykas, ugdymo forma rudenį ir kt.).

Detalus mokytojų apklausos kintamųjų aprašymas pateikiamas 2.4 priede.

II tyrimo etape 11–14 metų **mokiniai** atsakė į jiems skirtos anketos klausimus. Anketa buvo vertinama:

- Vaiko sveikatos kintamieji (pvz., laikas prie ekranų, fizinis aktyvumas, somatiniai simptomai ir sergamumas ūminėmis ligomis, miegas, emocinė savijauta, elgesys, santykiai su tėvais pradėjus lankyti mokyklą rudenį ir pokyčiai karantino metu kovo–gegužės mėnesiais);
- COVID-19 vaiko aplinkoje;
- Vaiko mokymosi kintamieji (pvz., mokymosi forma rudenį, ugdymo formos preferencija, mokymosi pasiekimai, noras mokytis, motyvacija, mokymuisi reikalingos įrangos turėjimas, tėvų, bendraklasių ir kitų draugų pagalba mokantis, patyčių patirtis mokantis nuotoliniu būdu);
- Demografiniai kintamieji (kartu gyvenančių asmenų skaičius, kartu gyvenančių brolių / seserų skaičius).

Detalus mokinių apklausos kintamųjų aprašymas pateikiamas 2.5 priede.

2.3.2. Kokybinio tyrimo interviu

Kokybinio tyrimo duomenys buvo renkami dviem etapais (birželio–liepos ir lapkričio–gruodžio mėn.) pusiau struktūruotu interviu iš mokyklų administracijų atstovų, mokytojų (pradinių klasių ir 5–8 klasių), tėvų (auginančių vaikus, besimokančius pradinėse klasėse ir 5–8 klasėse) ir vaikų (besimokančių 5–8 klasėse) grupių bei individualių vaikų interviu. Interviu schemas buvo rengiamos pagal Braun & Clarke (2013), Girdzijauskienė (2006) rekomendacijas. Abiejų etapų ir visų respondentų grupių interviu schemas buvo panašios. Buvo išskirtos trys pagrindinės temos: 1) mokymosi sėkmė; 2) fizinė vaikų sveikata ir saugumas, 3) vaikų psichikos sveikata. Šioms trimis temoms buvo suformuluoti atveriantys ir papildomi klausimai. Interviu pradedami pradiniu klau-

simu („Prisiminkite bet kurią paprastą, eilinę dieną, kai dėl karantino pamokos vyko nuotoliniu būdu. Papasakokite apie ją“ arba „Kaip vaikai mokosi ši rudenį“), kurio tikslu formuluotė buvo koreguojama pagal respondentų grupę. Interviu pabaigoje buvo užduodamas baigiamasis klausimas. Tėvų, mokytojų ir administracijų atstovų grupėms klausimas buvo formuluojamas taip pat: „Jeigu jūs būtumėte galėję priimti sprendimą (valstybės, mokyklos, klasės lygiu) dėl vaikų mokymosi karantino laikotarpiu, kokį sprendimą būtumėte priėmę?“. Vaikams baigiamojo klausimo formuluotė buvo kiek kitokia: „Ką palinkėtum ar patartum vaikui, kuris nesimokė nuotoliniu būdu ir dabar jam reikėtų taip mokytis“.

Detalesnės I ir II etapo tėvų, mokytojų, mokyklų administracijos atstovų ir mokinių interviu schemas pateikiamos 2.6 – 2.9 prieduose.

Interviu metu schema buvo naudojama kaip nuorodomis, reaguojant į pašnekovų situaciją. Tačiau pagrindiniai klausimai buvo aptarti su visais respondентаis. Interviu buvo įrašomi diktofonu arba kompiuterinėmis pokalbių programomis. Sutikimą įrašyti interviu davė visi respondentai. Vaikų interviu įrašyti sutikimą davė tėvai (globėjai), pasirašydami informuotą sutikimą dėl vaiko dalyvavimo tyrime. Savo sutikimą dalyvauti tyrime žodžiu patvirtino visi nepilnamečiai respondentai prieš pradėdami interviu.

2.4. Duomenų analizė

2.4.1. Kiekybinių duomenų analizė

Kiekybinio tyrimo duomenys apdoroti ir statistiškai analizuoti SPSS 23.0 statistiniu pakečiu. Minimalus reikšmingumo lygmuo, kuriuo patvirtinamos hipotezės, yra 0,05. Duomenų analizei buvo pasirinkti aprašomosios statistikos metodai (aprašomi vidurkiai (standartiniai nuokrypiai), dažnių skirstiniai), atlikta koreliacinė analizė (taikant *Pearsono* ir *Spearmano* koreliacijos koeficientus), dviem grupėms lyginti buvo taikytas nepriklausomųjų imčių *Student t* kriterijus (kai analizuojami normaliai pasiskirstę intervaliniai duomenys), *Mann-Whitney U* (kai analizuojami intervaliniai ir ranginiai duomenys, nepasiskirstę pagal normalųjį skirstinį) ir χ^2 (kai analizuojami kategoriniai kintamieji) kriterijai, trims ir daugiau grupėms palyginti – vienfaktorinė dispersinė analizė ANOVA (kai analizuojami normaliai pasiskirstę intervaliniai duomenys), *Kruskal-Wallis* (kai analizuojami intervaliniai ir ranginiai duomenys, nepasiskirstę pagal normalųjį skirstinį) ir χ^2 (kai analizuojami kategoriniai kintamieji) kriterijai. Taip pat buvo taikyta daugialypė tiesinė regresinė analizė (kai priklausomas kintamasis – intervalinis), multinominalinė logistinė regresinė analizė (kai priklausomas kintamasis – kategorinis, turintis daugiau nei 2 reikšmes) bei binarinė logistinė regresija (kai priklausomas kintamasis – kategorinis, turintis 2 reikšmes). Mokytojų požiūrio į nuotolinio ugdymo galimybes faktoriams išskirti naudota tiriamoji faktorinė analizė taikant *Varimax* sukinį. Nustatyta, kad duomenys faktorinei analizei tinkami – KMO = 0,82, Bartleto sferiškumo kriterijaus patikimumas $p < 0,001$, kintamieji taip pat nėra multikolinearūs – kiekvieno kintamojo koreliacijos su likusiais kintamaisiais (*Initial*) yra mažiau už 0,7. Remiantis tėvų ir vaikų atsakymais apie vaikų funkcionavimą įvairiose srityse (vertinant jų emocinę savijautą, elgesį, santykius su tėvais, santykius su bendraamžiais, mokymosi motyvaciją ir mokymosi pasiekimus), visi vaikai buvo suskirstyti į klasterius taikant klasterinę analizę. Klasterinei analizei pasirinktas nehierarchinis klasterizavimo metodas – *k* vidurkių (*k-Means*) metodas, čia *k* – klasterių skaičius.

Atlikome klasterinės analizės seriją nustatydami $k = 2$, $k = 3$, $k = 4$, $k = 5$. Galutinis klasterių skaičius buvo pasirinktas atsižvelgiant į klasterinės analizės rezultatus, išskirtų klasterių imčių dydį ir grupių palyginimus bei jų teorinį prasmingumą. Skalių vidinis suderintumas nustatytas remiantis Cronbach'o α koeficientu.

2.4.2. Kokybinių duomenų analizė

Kokybinė tyrimo strategija gali geriausiai atskleisti autentišką tiriamųjų patirtį. Tyrime dalyvavę mokytojai, administracijų atstovai dirba skirtingose Lietuvos mokyklose, mokiniai mokosi miesto ir kaimo mokyklose, tėvai augina skirtingo mokyklinio amžiaus vaikus, besimokančius skirtingose ugdymo įstaigose, todėl galima manyti, kad jų patirtis gali būti apibendrinta ir platesnei mokytojų, administracijos atstovų, mokinių, jų tėvų populiacijai.

Kokybiniai duomenys analizuoti taikant indukcinės (patyrimo) teminės analizės metodą, kuris leidžia išplėsti jau egzistuojančius teorinius požiūrius, taip yra identifikuojamos, analizuojamos ir atskleidžiamos reiškinio prasminės temos (Braun, Clarke, 2013). Pagrindinis indukcinės analizės tikslas – sutraukti įvairialypę, plataus spektro neapdorotą tyrimo medžiagą į glaustas santraukas, atskleisti aiškius ryšius tarp tyrimo tikslo ir gautų rezultatų (Žydzūnaitė, Sabaliauskas, 2017).

Duomenų analizės žingsniai:

1. Pirmuoju žingsniu susipažįstama su surinktais duomenimis – interviu transkribuoti, daug kartų skaityti, išskirtos raktinės sąvokos arba prasmės, kurias būtų galima konceptualizuoti arba interpretuoti.
2. Antruoju žingsniu kurti prasminiai kodai. Kodai buvo kurti naudojantis kokybine kompiuterine teksto analizės programa MAXQDA 2020. Reikšmingoms interviu dalims sukurti kodai: savijauta, patiko mokantis, mokymo ir mokymosi būdai etc.
3. Trečiuoju žingsniu kodai sujungti į potencialias kategorijas ir iš interviu išrinkti duomenys, iliustruojantys ir pagrindžiantys tas kategorijas: vaikas (savijauta, asmeninė darbotvarkė etc.), šeima ir draugai (indėlis į vaiko mokymosi procesą etc.), mokytojai ir mokykla (mokymo būdai, komunikacija su mokiniais etc.) ir aplinka (techniniai iššūkiai, patyčios etc.). Vėliau kategorijos peržiūrėtos, ar jos yra tinkamos sujungtiems kodams ir visiems duomenims bendrai.
4. Ketvirtuoju žingsniu kategorijos sujungtos į temas, jos aprašytos ir įvardytos.
5. Sudarius aiškų ir vientisą pagrindinių temų sąrašą, atlikta duomenų analizė – tinkamiausios interviu ištraukos atrinktos kiekvienai temai, atlikta galutinė jų analizė.

Žingsniai buvo atliekami nuosekliai, tačiau analizės metu buvo grįžtama ir į pradinius analizės žingsnius. Duomenų analizės metu visi duomenys buvo nuasmeninti.

2.5. Tyrimo vertė ir ribotumai

Tyrimo patikimumas ir tikslumas buvo užtikrintas keliais būdais:

- 1) **Metodai.** Taikytas mišrių metodų tyrimas (angl. *mixed methods research*; Creswell, 2008) – kai kokybiniai ir kiekybiniai duomenys renkami, analizuojami ir nagrinėjami tame pačiame tyrime, siekiant suprasti tą patį tyrimo objektą – nuotolinio ugdymo iššūkius, kai dėl COVID-19 pandemijos mokyklos perėjo prie nuotolinio ugdymo ir nuotolinio ugdymo pasekmes vaiko ugdymui (si) ir fizinei bei psichikos sveikatai.

- 2) **Tyrimo schema.** Tyrimas buvo atliekamas dviem etapais (pirmasis – 2020 m. birželio–liepos mėnesiais, antrasis – 2020 m. spalio–gruodžio mėnesiais) su skirtingais tyrimo dalyviais. Tokia tyrimo schema leido visapusiškai ištirti tyrimo objektą pasibaigus nuotoliniam ugdymui pavasarį, kai tyrimo dalyviai galėjo įvertinti tiesiogiai nuotolinio ugdymo iššūkius bei pasekmes, ir rudenį, iš perspektyvos, reflektuojant pavasarinio karantino ir nuotolinio ugdymo(si) metu sukauptą patirtį, ilgalaikes pasekmes bei pritaikymą prie besikeičiančios ugdymo(si) situacijos.
- 3) **Tyrimo dalyviai.** Ir kiekybiniame, ir kokybiniame tyrime to paties objekto analizei informacija buvo renkama iš skirtingų tyrimo dalyvių grupių. Kiekybiniame tyrime buvo trys informantų grupės – mokytojai, mokiniai nuo 5 iki 8 klasės, jų tėvai. Kokybinio tyrimo duomenų validumui užtikrinti buvo taikyta respondentų trianguliacija – apie tą patį objektą grupių diskusijose (angl. *focus groups*) ar individualiuose pokalbiuose diskutavo mokiniai, mokytojai, tėvai ir mokyklų administracijos atstovai. Siekiant kuo plačiau reprezentuoti visą ugdant dalyvaujančią populiaciją, grupių diskusijose dalyvavo: 5–8 klasių mokiniai (dėl menkesnių reflektavimo gebėjimų jaunesni mokiniai į diskusijas ar interviu nebuvo kviečiami) iš kaimo (miestelio) ir miesto mokyklų; tėvai iš kaimo (miestelio) ir miesto mokyklų ir auginantys pradinėse arba 5–8 klasėse besimokančius vaikus; mokytojai iš kaimo (miestelio) ir miesto mokyklų ir dirbantys pradinėse arba 5–8 klasėse; kaimo (miestelio) ir miesto mokyklų administracijų atstovai.
- 4) **Tyrimo instrumentai.** Kiekybinio tyrimo visiems dalyviams buvo taikytos anketinės apklausos. Vaikų psichikos sveikata buvo vertinama Galių ir sunkumų klausimyno (Strengths and Difficulties Questionnaire, Goodman, 1997) tėvų versija, kuri standartizuota Lietuvoje ir jos patikimumas ir validumas yra geri (Gintilienė ir kt., 2004). Vaikų somatiniai simptomai, tėvų distresas buvo vertinami tyrimo autorių sukurtomis skalėmis, kurių vidinis suderintumas yra pakankamas, be to, šios skalės jau buvo validizuotos ankstesniuose tyrimuose. Kokybinio tyrimo duomenims surinkti taikytas pusiau struktūruotas interviu, kurio schema visiems tyrimo dalyviams buvo analogiška, tačiau pagal amžiaus ir situacijos specifiką suformuluoti atitinkami klausimai.

Analizuojant duomenis ir vertinant gautus rezultatus, reikėtų atsižvelgti į šio tyrimo ribotumą. Dėl nereprezentatyvios kiekybiniame tyrime dalyvavusių tėvų, mokytojų ir mokinių imties gautų rezultatų negalėtume be išlygų taikyti visiems Lietuvos mokiniams. Visi tyrimo dalyviai savarankiškai priėmė sprendimą dalyvauti tyrime, todėl galime teigti, kad tai motyvuoti tyrimo dalyviai. Mokytojų nurodyta darbovietė gana tolygiai pasiskirstė pagal jos priklausomybę didmiesčio, miesto, miestelio ar kaimo ugdymo įstaigai. Mokytojų proporci- ja pagal darbo stažą taip pat neblogai reprezentuoja Lietuvos mokytojų situaciją. Tuo tarpu tėvų imtis kur kas menkiau atspindi bendrą populiaciją. Didžiausią dalį sudarė tėvai, kurių gyvenamoji vieta yra didmiestis ir jų vaikai lanko didmiesčio mokyklas. Be to, beveik 80 proc. tėvų pažymėjo turintys aukštąjį išsilavinimą, gyvenantys pakankamai pasiturimai. Dalis vaikų nuotolinio ugdymo metu neturėjo galimybės tinkamai mokytis dėl įrangos trūkumo. Tuo tarpu mūsų imtyje tokių mokinių skaičius labai mažas (6,5 proc.).

Dėl sparčiai besikeičiančios epidemiologinės situacijos ir taikomų apribojimų tiek vaikų psichikos ir fizinė sveikata toliau patiria pokyčius, tiek ir netinkamai organizuojamas nuotolinis ugdymas didina mokymo(si) spragas ir menkina dalies mokinių mokymosi motyvaciją. Šia studija tokių pokyčių dinamikos nustatyti negalime ir tam reikia tolesnių tyrimų.

skyrius

Vaikų fizinė ir psichikos sveikata: 2020 metų pavasaris ir rudenis

ROMA JUSIENĖ, RŪTA PRANINSKIENĖ, VAIDOTAS URBONAS, EDITA BAUKIENĖ,
RIMA BREIDOKIENĖ

Vaikų sergamumas COVID-19 kur kas mažesnis nei suaugusiųjų: Švedijoje vaikai iki 10 metų amžiaus sudarė tik 0,5 proc., o 10–19 metų 1,3 proc. visų atvejų. Ispanijoje 0,8 proc. COVID-19 teigiamų asmenų buvo iki 18 metų (Tagarro, 2020). Šia liga vaikai dažniausiai serga lengvai, fiksuojama tik pavienių vaikų mirties atvejų (Kelvin et al., 2020). Vaikams didesnė problema ne COVID-19, bet su ja susiję pokyčiai visuomenėje. Paskelbus karantiną, uždaryta mokykla ir nutraukta neformaliojo ugdymo ir popamokinė veikla, pradėtas nuotolinis mokymas. Pasikeitė šalies ir žmonių ekonominė ir socialinė padėtis. Daugelis žmonių pradėjo dirbti iš namų, neteko darbo, artimųjų ar patys susirgo.

Karantinas yra veiksminga priemonė suvaldyti grėsmingas infekcijas, tačiau jo taikymas sukelia daug ekonominių, socialinių ir medicininių problemų. Didelę įtaką turi apribojimų lygis ir trukmė. Karantino metu ypač nukentė vaikai: buvimas namuose sukelia daugiau psichologinės žalos, nei paties viruso sukelta fizinė liga. Mokyklų uždarymas, negalėjimas žaisti lauke, socialinių kontaktų ribojimas, pasikeitę mitybos ir miego įpročiai sutrikdo įprastą vaiko gyvenimo režimą bei svarbių vaiko raidai poreikių tenkinimą, o tai gali sukelti rimtų ilgalaikių fizinės ir psichikos sveikatos sutrikimų. Neigiamas karantino poveikis labiau pasireiškia vaikams iš probleminių šeimų (Ghosh et al., 2020). Jungtinių Tautų Organizacija pranešė, kad daugelis vaikų pandemijos metu patyrė sunkų psichologinį stresą, smurtą šeimoje, prievartą, aplaidumą, išnaudojimą. Tyrimų duomenimis, nuo 2,39 proc. iki 22 proc. padaugėjo vaikų, besiskundžiančių įvairiais somatiniais simptomais (Liu et al., 2020; Tian et al., 2020).

Šiame skyriuje mes siekėme pristatyti mūsų tyrimo pagrindinius rezultatus, atskleidžiančius priešmokyklinio ir 1–8 klasių mokinių fizinės ir psichikos sveikatos, somatinių simptomų, elgesio ir emocijų problemų būklę ir vaikų buvimo prie ekranų apimtį, taip pat palyginti fizinės ir psichikos sveikatos būklę ir vaikų buvimo prie ekranų laiką su anksčiau tyrimų duomenimis; pagaliau analizuoti fizinės ir psichikos sveikatos pandemijos dėl COVID-19 metu veiksniai.

3.1. Ekranų laikas

*„Vaikas nuolat kartoja: jūs blogi tėvai, jeigu neleidžiame žaisti kompiuterinių žaidimų“
„Džiaugiamės mokykla jau vien dėl to, kad prie kompiuterio mažiau sėdėtų...“*

Ekranų laikas (angl. *screen time*) moksliniuose tyrimuose ir bendrinėje kalboje įprastai apibrėžiamas kaip laikas, kurį vaikai ar suaugusieji praleidžia naudodamiesi įvairiais šiuolaikinių informacinių technologijų (IT) prietaisais, turinčiais ekranus. Tie dažniausi šiuo metu ir labiausiai naudojami prietaisai – televizorius, išmanieji telefonai, planšetės, kompiuteriai, neretai žaidimų konsolės ir pan. Šių metų ankstyvą pavasarį prasidėjusį ir daugiau nei du mėnesius trukusį, o rudenį ir vėl atnaujintą karantiną dėl COVID-19 pandemijos irgi teisėtai ir visomis prasmėmis galime vadinti *ekranų laiku*. Ypač, kai kalbame apie vaikus ir būtinybę ugdyti juos nuotoliniu būdu, taip pat riboti jų galimybes išeiti iš namų, bendrauti, dalyvauti vykdant neformalųjį ugdymą ir pan.

Pandemijos dėl COVID-19 ligos metu atlikti tyrimai kitose šalyse taip pat atskleidė labai padidėjusį vaikų ekranų laiką, ypač ekranų laikas padidėjo mokyklinio amžiaus vaikų imtyse (Dunton, Do, Wang, 2020; Wiederhold, 2020). Kinijoje atlikta apklausa apie 2,5 tūkstančio vaikų nuo 6 iki 17 metų amžiaus atskleidė, kad beveik ketvirtadalis vaikų vien laisvalaikiui ar pramogoms būdavo daugiau nei dvi valandas per dieną. Tuo tarpu JAV tėvų apklausa atskleidė, kad pradinio ir pagrindinio ugdymo mokiniai prie ekranų mokymosi tikslais buvo pusantros valandos per dieną, laisvalaikiui – net 8 valandas per dieną (Dunton, Do, Wang, 2020). Ekranų laiko didėjimą, lygindami su laikotarpiu iki karantino, nustatė ir Portugalijos (Pombo et al., 2020), ir Ispanijos (Lopez-Bueno et al., 2020) mokslininkai.

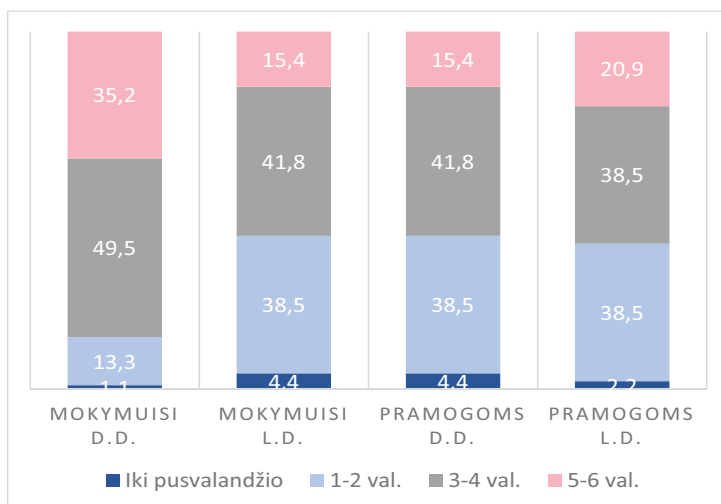
Visų pirma svarbu atkreipti dėmesį, kad ekranų laikas ir jo poveikis vaikų fizinei ir psichikos sveikatai pastarąjį dešimtmetį itin gausiai tiriamas mokslininkų. Šių tyrimų aktualumą skatino nuolat didėjantis įvairių IT prietaisų prieinamumas, vis aktyvesnis jų naudojimas ugdant įvairaus amžiaus, net labai mažus, vaikus. Lietuvoje pastaruosius keletą metų atliekami tyrimai taip pat atskleidė, kad perteklinis ekranų naudojimas gali turėti neigiamą reikšmę mažų vaikų sveikatai (Jusienė ir kt., 2017; Jusienė ir kt., 2019; Praninskienė ir kt., 2019). Kita vertus, tinkamas kai kurių prietaisų (pvz., kompiuterio) naudojimas, neviršijant rekomenduojamo ekranų laiko ir ne anksčiau kaip nuo penkerių metų amžiaus, gali turėti ir teigiamą reikšmę vaikų vykdomosioms funkcijoms (Jusienė et al., 2020a).

Pasaulio sveikatos organizacija (PSO), Amerikos pediatrių asociacija (AAP), Amerikos psichiatrų asociacija (APA), taip pat daugybės kitų šalių (Australijos, Didžiosios Britanijos, Prancūzijos) akademinės ir sveikatos priežiūros specialistų bendruomenės skelbia rekomendacijas dėl ekranų laiko įvairioms amžiaus grupėms, labiausiai akcentuodamos ekranų ribojimą mažiesiems, ikimokyklinio amžiaus vaikams. Vis dėlto, remiantis įvairiomis metaanalizėmis ir tyrimų apžvalgomis, rekomenduojama, kad laisvalaikiui skiriamas ekranų laikas mokyklinio amžiaus vaikams neturėtų viršyti 2 valandų per dieną (Wiederhold, 2020).

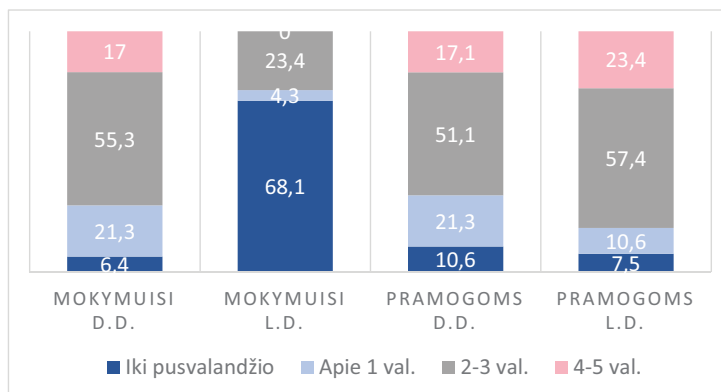
IT prietaisų teikiama galimybė, ypač įtraukianti mokyklinio amžiaus vaikus, yra internetas (Grigutytė ir kt., 2018; Jusienė ir kt., 2020b; Pakalniškienė et al., 2020). Ši veikla (naudojimas internetu) pastarąjį dešimtmetį yra vis dažnesnė, ilgiau trunka ir kelia pagrįstą priklausomybės nuo interneto naudojimo riziką arba vadinamąjį kompulsyvų interneto naudojimą, kai nukenčia vaiko kasdienė veikla, miegas, o internetas vis dažniau naudojamas nusiraminti arba atsitraukti nuo aplinkos (Jusienė ir kt., 2020b). Internetas taip pat teikia galimybę bendrauti ir mokytis per nuotolį, kas itin svarbu pandemijos metu.

Jau pavasario karantino metu nustatyta, kad labai padidėjo ekranų laikas visų vaikų amžiaus grupių: iš viso 6–9 metų vaikai prie ekranų per dieną buvo vidutiniškai kiek daugiau nei 4 valandas: ekranų trukmės ugdymo tikslais vidurkis 115 min. ir ekranų trukmės pramogoms vidurkis 138 min. per dieną. 10–11 metų vaikai prie ekranų buvo vidutiniškai kiek daugiau nei 6 val. per dieną: ekranų trukmės ugdymo tikslais vidurkis 191 min. ir ekranų trukmės pramogoms vidurkis 178 min. Ekranai buvo naudojami ne tik vaikų formaliajam bei neformaliajam ugdymui, taigi mokymosi ar būrelių tikslais, bet ir vaikų laisvalaikio užimtumui, pramogoms (žr. 3.1 pav. ir 3.2 pav.). Štai įprastinę darbo dieną pavasario karantino metu pusė tyrime dalyvavusių ketvirtokų, jų tėvų teigimu, prie ekranų būdavo apie dvi valandas, o kiek daugiau nei trečdalis – net 5–6 valandas. Papildomai, iš viso kiek daugiau nei pusė ketvirtokų apie dvi ir daugiau valandas prie ekranų įprastinę darbo dieną būdavo pramogų tikslais. Laisvadieniai kas penktas ketvirtokas vien laisvalaikio ir pramogų veikloms prie ekranų būdavo 5–6 valandas ir daugiau (žr. 3.1 pav.). Kiek mažiau, tačiau gerokai viršijant iki tol rekomenduotą naudojimosi ekranais trukmę, prie ekranų buvo ir priešmokyklinių klasių ir pirmų–trečių klasių mokiniai (žr. 3.2 pav.). Mokymosi tikslais daugiau nei pusė 6–9 metų amžiaus vaikų įprastinę

3.1 pav. Ketvirtos klasės mokinių (10 metų, N = 97) pasiskirstymas procentais pagal naudojimosi ekranais trukmę mokymuisi ir laisvalaikiui arba pramogoms darbo dienomis (D.D.) ir laisvadieniai (L.D.)

3.2 pav. Priešmokyklinių ir pirmų–trečių klasių mokinių (6–9 metų amžiaus) pasiskirstymas procentais pagal naudojimosi ekranais trukmę mokymuisi ir laisvalaikiui arba pramogoms darbo dienomis (D.D.) ir laisvadieniai (L.D.)

darbo dieną būdavo vidutiniškai 2–3 val., o 17 proc. – net 4–5 val., tačiau toks pats procentas vaikų tokiomis pačiomis proporcijomis papildomai prie ekranų įprastinę darbo dieną būdavo pramogų tikslais.

Ne tik ekranų laiko padidėjimą, bet ir kompulsyvų interneto naudojimą, taip pat veiklas prisijungus internete galėjome įvertinti, lygindami tokio paties amžiaus grupes, dalyvavusias mūsų ankstesniuose tyrimuose (2019 metų rudenį) su šio tyrimo dalyviais (2020 metų pavasaris). Palyginę visiškai tokio paties amžiaus (vidurkis 10,4 metų) didmiesčiuose gyvenančių vaikų grupes (po 92 vaikus, iš viso 184), suvienodintas ir pagal vaikų lytį ir tėvų išsilavinimą, radome, kad vidutinė trukmė prie ekranų iki karantino ir karantino metu labai skyrėsi (žr. 3.1 lentelę). Taip pat skyrėsi ir kompulsyvaus interneto naudojimo įverčiai, tai yra pavasario karantino metu ketvirtokų probleminio interneto naudojimo riziką rodančios skalės įverčiai buvo reikšmingai didesni nei tokio paties amžiaus vaikų prieš pusmetį (žr. 3.1 lentelę).

Pavasario karantino laikotarpiu, palyginti su 2019 metų rudeniu, ketvirtokai reikšmingai daugiau internete ar prisijungę prie interneto atliko įvairių veiklų, išskyrus muzikos klausymą ir filmų ar serialų žiūrėjimą. Šių dviejų veiklų dažniai statistiškai reikšmingai nesiskyrė ($p > 0,1$). Tuo tarpu gerokai dažniau ir intensyviau vaikai ne tik naudojami internetu atlikdami namų darbų užduotis, ieškodami juos dominančios informacijos, dalydamiesi savo sukurtais nuotraukomis, įrašais ar paveikslukais, dalyvaudami socialiniuose tinkluose, siųsdami žinutes arba dalyvaudami vaizdo pokalbiuose (kas tiesiogiai susiję su nuotolinio ugdymo veiklomis, visi skirtumai reikšmingi, kai $p < 0,001$), tačiau ir reikšmingai dažniau naršė internete ieškodami, kas kiek kainuoja ($p < 0,001$), žaidė vaizdo žaidimus prisijungę internete ($p = 0,056$) ir žiūrėjo vaizdo įrašus *youtube* ar kitose paskyrose ($p < 0,05$).

3.1 lentelė. Ketvirtokų ekranų trukmės ir kompulsyvaus interneto naudojimo įverčių vidurkių 2019 metų rudenį ir 2020 metų pavasarį palyginimas

	Vidurkiai (M)		Studento t kriterijus	p reikšmė
	2019 m. imtis (n = 95)	2020 m. imtis (n = 92)		
Vidutinė trukmė prie ekranų (min.) darbo dienomis	143,05	406,30	-16.57	<.001
Vidutinė trukmė prie ekranų (min.) laisvadieniais	227,37	276,20	-2.63	.009
Vidutinė trukmė prie ekranų (min.) bendrai per savaitės dieną	167,14	369,13	-13.15	<.001
Kompulsyvus interneto naudojimas (CIUS)	34,22	37,67	-2.10	.037

Anksčiau atlikti mūsų tyrimai (Jusienė et al., 2020b; Pakalniškienė et al., 2020), taip pat pastarųjų metų moksliniai tyrimai ir jų apžvalgos (pvz., Blinka et al., 2015; Gamito et al., 2016; Männikkö et al., 2020) rodo, kad probleminio interneto rizika visada didėja ilgėjant ekranų laikui, tačiau, kita vertus, riziką labiausiai didina tam tikros veiklos prisijungus, būtent vaizdo žaidimams skiriamas laikas, taip pat vaizdo įrašų žiūrėjimas ar naudojimas socialiniiais

tinklais (Ciarrochi et al., 2016). Atlikę duomenų regresinę analizę, šiame savo tyrime mes taip pat nustatėme, kad karantino laikotarpiu ketvirtokų kompulsyvų interneto naudojimą reikšmingai prognozuoja (leidžia patikimai nuspėti) būtent pramogoms ar laisvalaikiui, o ne mokymuisi skirtas laikas. Įvairios vaikams netinkamos ar žalingos informacijos ieškojimas ir vaizdo žaidimai labiausiai didino kompulsyvaus interneto naudojimo riziką (žr. 3.2 lentelę). Probleminis arba kompulsyvus interneto naudojimas, savo ruožtu, šiame, kaip ir daugelyje mūsų ir kitų šalių tyrimų (Jusienė, Laurinaitytė, Pakalniškienė, 2020; Kalmus et al., 2014; Pakalniškienė et al., 2020), reikšmingai susijęs su vaikų elgesio ir emocijų problemomis, taigi prastesne psichikos sveikata.

3.2 lentelė. Daugialypės regresinės analizės rezultatai prognozuojant kompulsyvų interneto naudojimą (CIUS) 2020 metų pavasario tyrimo dalyvių imtyje

Nepriklausomi kintamieji	CIUS		
	β	SE	p
Vaiko lytis	.15	2.24	.093
Vidutinė trukmė prie ekranų ugdymui	.02	.01	.821
Vidutinė trukmė prie ekranų pramogoms	.33	.01	.002
Socialinių tinklų naudojimas	.05	.75	.582
Internetiniai žaidimai	.19	.85	.053
Muzikos klausymasis internetu	.09	.87	.345
Vaizdo įrašų žiūrėjimas	.15	1.21	.150
Informacijos (netinkamos, draudžiamos) ieškojimas	.21	1.62	.015
Tėvų išsilavinimas	.10	1.41	.244

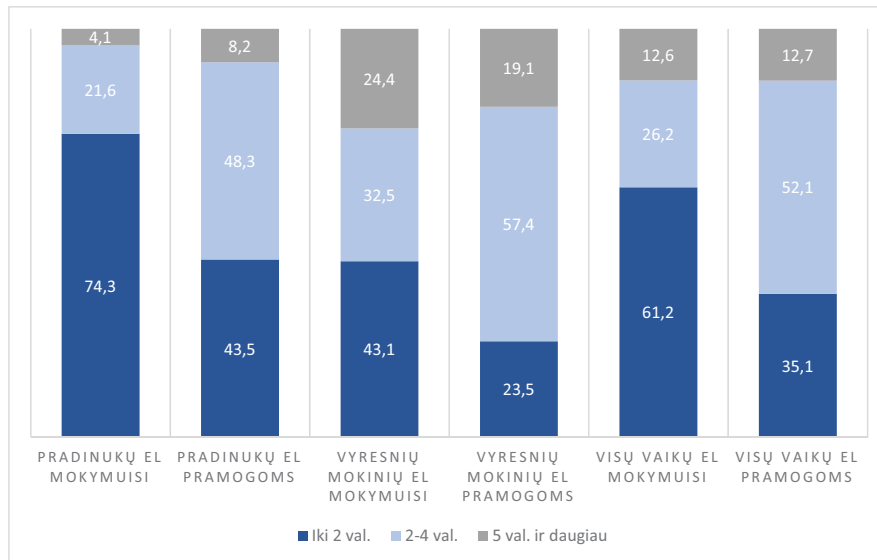
Pastaba. $R^2 = .49$, $F(9, 79) = 8.58$, $p = < .001$

Ar ir kaip ekranų laikas keitėsi 2020 m. rudenį, kai rugsėjo ir spalio mėn. didžioji dalis mūsų tyrime dalyvavusių pradinio mokyklinio amžiaus vaikų mokėsi įprastu kontaktiniu būdu, o pagrindinio mokyklinio amžiaus vaikai – irgi kontaktiniu arba mišriu būdu? Matome (3.3 pav. ir 3.3 lentelė), kad pradinio mokyklinio amžiaus vaikai rudenį prie ekranų mokymosi tikslais buvo gerokai mažiau nei penktokai–aštuntokai. Tačiau pramogoms ekranų laiko, taigi ir bendro ekranų laiko, vis tiek skiriama pernelyg daug. Daugiau nei pusė pradinukų prie ekranų būdavo 2–4 valandas ar daugiau. Net kas penktas vyresnių klasių mokinys vien laisvalaikio ar pramogų tikslais prie ekranų vidutiniškai buvo 5 val. ir daugiau kasdien (žr. 3.3 pav.). Vidutiniškai rudenį pradinukai prie ekranų būdavo 199 min. per dieną (daugiau nei tris valandas), o pagrindinio ugdymo mokiniai – 323,5 min., tai yra beveik penkis su puse valandas per dieną (žr. 3.3 lentelę). Svarbu pažymėti, kad Lietuvos higienos instituto duomenimis (2020), 2016 metais tik apie 20 proc. 5–9 klasių mokinių prie TV, kompiuterio ar kitų ekranų vidutiniškai leisdavo 4 val. ir daugiau per dieną.

Ekranų laikas skyrėsi priklausomai nuo to, kaip rudenį buvo ugdomi vaikai: tik mokykloje, mišriai ar nuotoliniu būdu. Mokantis nuotoliniu būdu reikšmingai ilgėjo ne tik mokymuisi skirta trukmė – nuo vidutiniškai 82 min. per dieną iki 171 min., kas yra tikėtina ir suprantama, bet ir pramogoms skiriamas laikas – nuo vidutiniškai 142 min. per dieną iki 168 min. (tiriant visą antrajame etape dalyvavusiųjų imtį).

3.3 lentelė. Vidutinė mokinių naudojimosi ekranais trukmė 2020 metų rudenį (rugsėį ir spalį)

Vidutinis ekranų laikas (trukmė min. per dieną)	Pradinio mokyklinio amžiaus vaikai	5–8 klasių mokiniai	Visi mokiniai
Mokymosi tikslais	70,13	148,62	102,95
Pramogoms ar laisvalaikiui	128,88	174,85	148,11
Bendra ekranų laiko trukmė	199,01	323,47	251,07

3.3 pav. Pradinukų ir vyresnių mokinių (5–8 klasių) ir visų vaikų proporcijos (pasiskirstymas procentais) pagal buvimą prie ekranų laiką (EL)

Priminsime, kad antrajame tyrimo etape informaciją apie vaikų sveikatą, aplinką, mokymąsi, ekranų laiką ir pan. teikė ne tik jų tėvai, bet ir patys vaikai (11–14 metų). Todėl buvo svarbu palyginti, ar tėvai ir vaikai panašiai vertina vaikų ekranų laiką. Nors ankstesni tyrimai rodė, kad nebūtinai (Jusienė, Laurinaitytė, Pakalniškienė, 2020), tačiau šiame mūsų tyrime vaikų ir jų tėvų nurodytas ekranų laikas itin gerai derėjo. Pritaikę Studento t kriterijų porinėms imtims nustatėme, kad 5–8 klasių mokinių ir jų tėvų nurodytos ekranų trukmės vidurkiai reikšmingai nesiskiria (ekranų trukmė mokymuisi $t(122) = 1,533$; $p = 0,128$; ekranų trukmė pramogoms $t(122) = 0,305$, $p = 0,761$), o tarpusavio sąsajos labai reikšmingos ir didelės (atitinkamai, $r = 0,758$ ir $r = 0,605$, kai $p < 0,001$).

Svarbu ir įdomu pažymėti, kad mergaitės, ypač jaunesnio mokyklinio amžiaus, reikšmingai daugiau laiko negu berniukai buvo prie ekranų mokymosi tikslais. Matoma ir tendencija, kad berniukai, ypač vyresnio mokyklinio amžiaus, reikšmingai daugiau laiko negu mergaitės buvo prie ekranų pramogų tikslais. Bendra naudojimosi įvairiais ekranais trukmė lyginant mergaites ir berniukus nesiskyrė. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad šiame mūsų tyrime tėvų išsilavinimas nesusijęs su vaikų buvimu prie ekranų nei mokymosi, nei laisvalaikio veikloms. Kai kuriuose kitų šalių tyrimuose randama, kad mažas tėvų išsilavinimas yra perteklinio ekranų laiko rizikos veiksnys, vis dėlto neretai tėvų išsilavinimo ir vaikų naudojimosi įvairiais IT prietaisais ryšys silpnas arba ir visai nereikšmingas, taip pat ir mūsų ankstesniuose tyrimuose (Jusienė, Laurinaitytė, Pakalniškienė, 2020).

Bendrai mūsų tyrimo duomenimis, Lietuvoje vaikų ekranų laikas padidėjo ženkliai, ir, palyginti su ankstesniais mūsų tyrimais, Lietuvoje atliekamais epidemiologiniais tyrimais (Higienos institutas, 2020), ir su kitų šalių pateikiamais rezultatais. Pavyzdžiui, JAV apklausos rezultatai rodo, kad pavasario karantino metu 5–13 metų vaikai prie ekranų mokymosi tikslais buvo vidutiniškai 90 min. per dieną (Dunton, Do, Wang, 2020). Kinijoje atliktas didelis tyrimas parodė, kad pavasario karantino metu bendra vidutinė 6–17 metų amžiaus vaikų ekranų trukmė per dieną buvo kiek daugiau nei 4 val. (Xiang, Zhang, Kuwahara, 2020). Tuo tarpu mūsų tyrimo rezultatais, tokia ekranų trukmė buvo pradinukų imties, vyresnių vaikų – gerokai didesnė (daugiau nei 6 val. per dieną). Iš viso mūsų tyrime dalyvavę pradinio mokyklinio amžiaus vaikai pavasario karantino laikotarpiu praleido prie ekranų vidutiniškai 4 val. per dieną, o vyresni nei 10 metų vaikai – vidutiniškai 6 val. (ar kiek daugiau) per dieną. Tai sutampa ir su B. K. Wiederholdo (2020) pastebėjimais, kad pavasario karantino laikotarpiu daugumos vaikų ekranų laikas padvigubėjo nuo vidutiniškai 3 val. per dieną iki 6 val. per dieną. Net rudenį, kai dauguma vaikų Lietuvoje ėjo į mokyklas, vidutinė ekranų trukmė mokymosi tikslais išliko net 102 min. (daugiau nei pusantros valandos), o bendra ekranų trukmė per valandą buvo kiek ilgesnė nei 3 valandos.

Nenuostabu, kad vienas iš dažniausiai išsakomų tėvų rūpesčių dėl nuotolinio ugdymo ir buvo susijęs su ekranų laiku. Pradinio mokyklinio amžiaus vaikų tėvai (remiantis kokybinio interviu duomenimis, taip pat tėvų komentarais ir pastebėjimais kiekybinio tyrimo anketoje) apskritai labiausiai buvo susirūpinę pertekliniu ekranų laiku. Dalis jų iki karantino ribojo vaikų naudojimąsi bet kokiais IT prietaisais. Ir jaunesnių, ir vyresnių mokinių tėvai nerimavo dėl vaikų suprastėjusios emocinės būsenos (irzlumo, nervingumo) ir elgesio, taip pat dėl sveikatos problemų (ypač regėjimo ir bendro nuovargio, nugaros skausmų), siedami tai su ilgu naudojimu ekranais. Ir pradinukų tėvai, ir ypač pagrindinio ugdymo mokinių tėvai itin nuogaštavo dėl to, kad jie nesijautė galintys nei riboti, nei kontroliuoti vaikų ekranų laiką. Tai gi kokybinio tyrimo metu perteklinis ekranų laikas buvo viena iš svarbiausių temų su šiomis esminėmis potėmėmis: 1) neigiamos pasekmės vaikų psichikos sveikatai ir priklausomybės nuo IT rizika; 2) neigiamos pasekmės vaikų fizinei sveikatai; 3) negalėjimas kontroliuoti ar riboti ekranų laiko.

3.4 lentelė. Kokybinio tyrimo (interviu su tėvais) rezultatai

1. Perteklinis ekranų laikas:

„Tikrai gerą darbo dieną praleisdavo prie kompiuterio, nes būdavo 3–4 tos online pamokos. Į tarpus būdavo žaidžiama kompiuteriniai žaidimai, dar su draugais paplepėjimas... Tai mano mažoji labai įniko, kas mane tikrai nelabai džiugino. Nes tikrai ji prieš tai tiek daug nepraleisdavo (...) Taip, reikdavo varyti nuo tų ekranų, kad jau tu eik į lauką, pasivaikščiok, nebežaisk ... Man reikdavo jau varyti...“

„Pas mus tai tikrai padaugėjo (valandų prie kompiuterio), ir jei dukra anksčiau išvis beveik nežaisdavo kompiuterinių žaidimų, tai dabar į ekranus, kaip ir sakė, video daug įrašų buvo, video pamokų, EDUK'OJE pažiūrėti vaizdelį, ten tą ar aną... Ir plius pas ją dar buvo solfedis, kuris reikia į zoom'ą prisijungti... vėl ekranas. Plius solfedžio užduotys irgi ekranas...(...) Bet tikrai ten šešios-aštuonios valandos, sakyčiau, dukrai. O sūnui tai turbūt dešimt [valandų]. Tikrai jis nuo 9 ryto sėdėdavo iki 20 valandos, tikrai. Aišku, jis ten ir žaisdavo. Tikrai turėdavome jį pakelti...“

2. Neigiamos pasekmės vaikų psichikos sveikatai ir priklausomybės rizika:

„Padidėjo trauka prie IT prietaisų, o pasekmės: nerimastingas, irzlus, piktas...“

„Nu, prasidėjo priklausomybė nuo telefono, nes anksčiau to neturėjom...“

„Karantino metu išsivystė sunki priklausomybė nuo IT, iki šiol negrįžta į ritmą, nutrūko santykiai su bendraamžiais, nebesidomi sportu...“

3. Neigiamos pasekmės vaikų fizinei sveikatai:

„... o vyresnėliui tai, sakyčiau, nuovargis. Toks didesnis tikrai nuovargis. Gal kad to kompiuterinio pas jį labai daug buvo. Tikrai labai daug turėjo internetu naudotis.“

„Aš manau motyvacija krito su nuovargiu. Ir nuovargis, jisai atėjo palaipsniui, nes manau kad jis atėjo. Būtent tai nebuvo susiję su, manau, su geru oru ar dar kažką, tai buvo susiję su nuovargiu patiriamu sėdint prie kompiuterio.“

„O kaip bus toliau neaišku. Reikės turbūt akinių stikliukus jau padvigubinti po šitų karantinų ir nuotolinių.“

4. Negalėjimas kontroliuoti ar roboti ekranų laiko:

„Sunku buvo atskirti laiką mokslams ir pramogoms internetinėje erdvėje“.

„Bet mes būdavom sutarę, kad po dvi valandas į dieną prie kompiuterio. Dabar aš jį pasodinu nuo ryto aštuonių iki kol aš grįžtu. Ir jis man aiškina, kad jis mokėsi. O ką jis darė? O kaip man patikrinti? Jam nieks neleisdavo prie kompiuterio sėdėti dieną. Tiktai man grįžus iš darbo buvo duodamas kompiuteris ir tada gali pažaisti, bet ir tai, pasitikrindavom namų darbus. O dabar aš... nei kaip tų namų darbų patikrinti, nes per kažkur buvo gauta čia užduotis, per kažkur gauta čia užduotis.“

„Ar lengva vaiką kontroliuoti dėl IT naudojimo? Labai nelengva, kai pati visą dieną dirbu sėdėdama prie kompiuterio...“

Pirmojo etapo metu (iškart po pavasario karantino) nustatėme reikšmingas ekranų laiko sąsajas su vaikų sveikatos rodikliais (žr. 3.5 lentelę; detalios ekranų laiko ir somatinių simptomų ir emocinės savijautos koreliacijos pateikiamos 3 priedo 3.1 lentelėje). Bendras ekranų laikas teigiamai susijęs su didesniu vaikų elgesio ir emocijų sunkumų įverčiu, taip pat matoma tendencija, kad ilgesnis ekranų laikas susijęs su didesniu somatinių simptomų įverčiu. Nustatyta reikšminga mokymuisi skirto laiko ir vaikų somatinių simptomų sąsaja. Laisvalaikiui ir pramogoms skirtas ekranų laikas susijęs su elgesio ir emocijų sunkumais (žr. 3.5 lentelę). Kitaip tariant, nustatyta ilgesnio buvimo prie ekranų ugdymo tikslais ir tokių simptomų kaip galvos, pilvo, nugaros ir kt. skausmai sąsaja. O buvimas prie ekranų pramogoms ar laisvalaikiui susijęs su prastesne emocine savijauta ir (arba) elgesio problemomis. Bendras ir atskirai mokymuisi ar pramogoms skirtas laikas pavasario karantino metu reikšmingai susijęs su mažesne vaikų miego trukme.

3.5 lentelė. Pirmojo etapo dalyvių (2020 pavasaris) ekranų ir somatinių simptomų, elgesio ir emocijų sunkumų ir miego trukmės sąsajos

	Elgesio ir emocijų sunkumai (suminis SDQ įvertis; n = 135)	Somatiniai simptomai (suminis įvertis; n = 318)	Miego trukmė (valandomis; n = 318)
Ekranų laikas mokymosi tikslais (min.)	0,109	0,164**	-0,168**
Ekranų laikas pramogoms (min.)	0,196*	0,011	-0,178**
Bendras ekranų laikas	0,205*	0,109†	-0,224***

Pastaba. † - reikšminga tendencija, kai $p < 0,1$; * koreliacija reikšminga, kai $p < 0,05$; ** koreliacija reikšminga, kai $p < 0,01$; *** koreliacija reikšminga, kai $p < 0,001$.

Šiuos kiekybinio tyrimo rezultatus papildė ir kokybinio tyrimo rezultatai, pagrindinės temos, atsiskleidusios fokus grupėse su tėvais ir vaikais. Be minėtų rūpesčių, susijusių su ekranų laiko ribojimu, kontrole ir vaikų motyvavimu daugiau laiko užsiimti kita veikla, tėvai išsakė daug susirūpinimo dėl nuovargio ir sveikatos problemų (žr. 3.4 lentelę).

Vaikai interviu metu kur kas rečiau minėjo ekranų laiką ar ilgą buvimą prie jų. Tik kai kurie išsakė susirūpinimą dėl nuovargio ar sveikatos, ypač regos (šis rūpestis buvo dažniausiai išsakomas ir interviu su tėvais).

„Sunku buvo visą laiką būti prie ekranų, dėl to, manau, suprastės rega...“ (Mokinė, 13 metų)

„...dabar dažniau einu į lauką, su šeima dabar dažnai būnu, ir šiaip mažiau prie kompiuterio būnu nes jau taip nu ta prasme kai jau nuotoliniu būdu taip sėdi sėdi ir taip jau erzina, nu tipo jau galvą skauda biški, nu šiaip taip jau didelio skirtumo nelabai yra, bet ta prasme, čia vienintelės dalys <...> ta prasme nėra noro taip labai taip jau <...> kai aš čia nuotoliniu būdu tiesiog būnu nuotoliniu būdu aš tiesiog suprantu, kad aš jau buvau prie kompiuterio ir man tiesiog jau biški nesinori, norisi kažką kitą paveikt, tai aš einu į lauką“ (8 klasė, berniukas, miestas)

Antrojo tyrimo etapo metu (rugsėji–spalį) nustatytos panašios ekranų laiko sąsajos su vaikų fizinės ir psichikos sveikatos problemomis, tačiau silpnesnės (3.6 lentelė; detalios ekranų laiko ir somatinių simptomų ir emocinės savijautos koreliacijos pateikiamos 3 priede, žr. P3.1 lentelę). Tačiau rudenį dauguma vaikų ėjo į mokyklą, todėl ir mokymuisi skirtas laikas prie ekranų buvo gerokai trumpesnis. Net jeigu vaikai buvo ugdomi mišriai ar nuotoliniu būdu, rudenį mokymuisi skirtas ekranų laikas buvo labiau subalansuotas, o vaikai neperkrauti užduotimis prie ekranų (tai atskleidė kiti šio tyrimo kiekybiniai ir kokybiniai duomenys, jų analizė pateikiama kituose skyriuose).

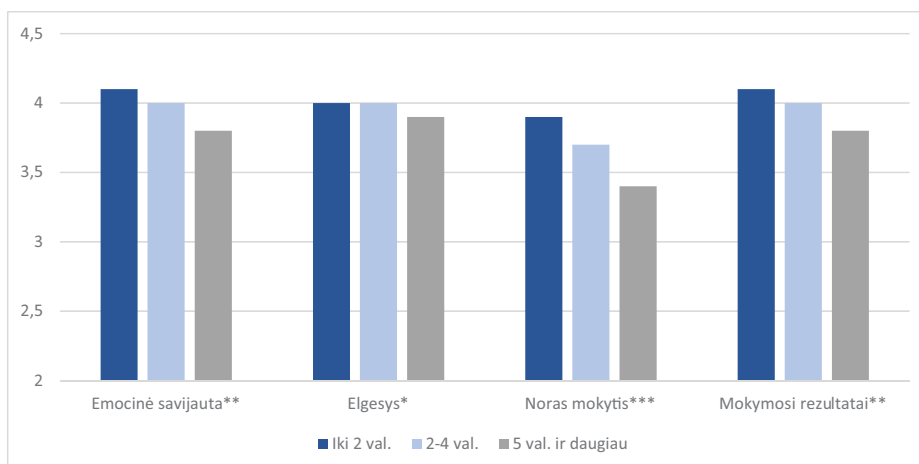
3.6 lentelė. Antrojo etapo dalyvių (2020 ruduo; n = 1303) ekranų ir somatinių simptomų, emocinės savijautos bei elgesio ir miego trukmės sąsajos

	Emocinė savijauta ir elgesys (vidurkis)	Somatiniai simptomai (suminis įvertis)	Miego trukmė (valandomis)
Ekranų laikas mokymosi tikslais (min.)	-0,042	0,086**	0,172***
Ekranų laikas pramogoms (min.)	-0,093**	0,110***	0,234***
Bendras ekranų laikas	-0,079*	0,116***	0,256***

Pastaba. † – reikšminga tendencija, kai $p < 0,1$; * koreliacija reikšminga, kai $p < 0,05$; ** koreliacija reikšminga, kai $p < 0,01$; *** koreliacija reikšminga, kai $p < 0,001$.

Detalesnė ekranų laiko ir fizinės bei psichikos sveikatos analizė atskleidė, kad mokyklinio amžiaus vaikams skiriamas bendras ekranų laikas turėtų būti 2–4 val. per dieną (ne ilgiau). 5 valandas ar daugiau valandų per dieną leidžiantys prie ekranų mokiniai turi reikšmingai daugiau somatinių simptomų (somatinių problemų suminis įvertis, kai ekranų laikas iki 2 val. – 6,1; kai 2–4 val. – 6,3; kai 5 val. ir daugiau – 6,5; skirtumai reikšmingi, kai $p < 0,01$). 5 valandas ir daugiau prie ekranų būnančių vaikų emocinė savijauta, elgesys ir santykiai su bendraamžiais prastesni, o ypač ekranų laikas susijęs su vaikų noru mokytis ir mokymosi rezultatais (žr. 3.4 pav.). Svarbu tai, kad grupės vaikų, kurie prie ekranų būna 2–4 val. (iš viso), mokymosi rezultatus tėvai vertina reikšmingai prasčiau, palyginti su vaikais, kurie prie ekranų būna iki 2 valandų. Labai panašių rezultatų gauta ir analizuojant pačių vaikų (11–14 metų) nurodyto

ekranų laiko ir emocinės savijautos, elgesio, santykių su bendraamžiais, noro mokytis, mokymosi rezultatais sąsajas.

3.4 pav. Vaikų emocinės savijautos, elgesio, noro mokytis ir mokymosi rezultatų vidurkiniai įverčiai (tėvų apklausa, n = 1303) pagal tai, kiek vidutiniškai laiko per dieną vaikas būna prie ekranų. Pastaba: * skirtumas reikšmingas, kai $p < 0,05$; ** skirtumas reikšmingas, kai $p < 0,01$; *** skirtumas reikšmingas, kai $p < 0,001$.

Taigi, ir pavasario karantino metu, ir sugrįžus į mokyklas (ar tam tikrais atvejais vykdamant ugdymą nuotoliniu ar mišriu būdais), ilgesnė ekranų trukmė susijusi su prastesne vaikų emocine savijauta ir prastesne fizine sveikata. Nustatyta reikšmingų sąsajų ir su vaikų miego trukme ar apskritai miego problemomis, tai detaliau aptariama kituose poskyriuose.

3.2. Miegas pandemijos metu

„Tai aš tai daugiau teigiamų dalykų matau iš to... vaikų... ir savo pačios emocinės būklės. Tas pagerėjimas ta prasme, kad daugiau laiko namuose, mažiau bėgimo, elementariai daugiau miego, nes susitaupo miego važiavimui“ (Pradinukės mama, gyvena rajone, vaikai mokosi mieste)

„Aam, nu buvo smagiausia tai, kad galėjau pagaliau išsimiegot...“ (8 klasė, berniukas, miestas)

Dar iki COVID-19 pandemijos buvo susirūpinta dėl trumpėjančios miego trukmės ir poveikio vaikų bei paauglių fizinei ir psichikos sveikatai. Kol vaikai maži ir tėvai aktyviai dalyvauja palaikydami jų dienotvarkę, miego trukmė dažniausiai atitinka rekomenduojamas normas. Mokykliniame amžiuje ir ypač paauglystėje miego trukmė tampa nepakankama. 2014 metais Lietuvoje atlikus 13–18 metų paauglių tyrimą atskleista, kad vidutinė miego trukmė buvo 6,93 val. ($\pm 1,24$). Tokio amžiaus paaugliams vis dar rekomenduojama ne mažiau kaip 9 valandų miego trukmė (Amerikos pediatrų asociacija, American Academy of Pediatrics, AAP). Minėtame tyrime pakankama miego trukmė pasižymėjo 8,3 proc. vaikų (Petronytė ir kt., 2016). Panašus ilgalaikis moksleivių miego įpročių ir trukmės tyrimas atliktas JAV nuo 1991 iki 2012 metų irgi atskleidė, kad miego trukmė per pastaruosius dvidešimt metų gerokai sutrumpėjo (Keyes et al., 2015). Miego trumpėjimas siejamas su technologine revoliucija, kuri padarė didžiulį poveikį gyvenimo tempui (Cain et al., 2010), ir dėl jos vis didėjančiu infor-

macinių technologijų naudojimu (Bathory, Tomopoulos, 2017; Hisler et al., 2020). Pastarųjų metų tyrimuose randama, kad naudojimas ekranais susijęs su vėlesne miego pradžia ir gali- mai dėl to sutrumpėjusia miego trukme (Martin, Porritt & Aromataris, 2018; Reid Chassiakos et al., 2016).

Privalomas nuotolinis ugdymas daugumai vaikų suteikė galimybę **ilgiau pamiegoti rytais**. Tai buvo vienas iš dažniausiai tėvų ir ypač vaikų minimų dalykų, kuo nuotolinis ugdymas „geras“. Beveik 15 proc. (49 iš 327) antrajame tyrimo etape dalyvavusių vaikų į klausimą, „Kuo patiko nuotolinis mokymas“ atsakė, kad nereikėjo anksti keltis į mokyklą, kad galėjo mokytis gulėdami lovoje ir pan.:

„Nereikia eiti į mokyklą blogu oru, galima keltis šiek tiek vėliau.“

„Galiu išsimiegoti ir būti namie, mažiau streso.“

„Nereikėjo anksti keltis ir važiuoti autobusu...“

Nepaisant to, kad vaikai galėjo ilgiau rytais miegoti, bendra vaikų miego trukmė karantino laikotarpiu, remiantis mūsų kiekybinio tyrimo rezultatais ir palyginti su ankstesnių tyrimų duomenimis, nepailgėjo, o kaip tik galimai sutrumpėjo. Taip atsitiko dėl ilgesnio naktinėjimo, pakitusios miego tvarkos. Pavasario karantino metu, taip pat rudenį buvo matoma daug miego problemų, šeštadalio vaikų užmigimo trukmė buvo per ilga (tai yra daugiau nei pusvalandis; nustatyta, kad tokio amžiaus vaikų užmigimo trukmė turėtų būti ne ilgesnė kaip pusė valandos). Prie šių prastesnių miego kokybės rodiklių prisidėjo kiti miegui ir bendrai sveikatai nepalankūs veiksniai: fizinio aktyvumo stoka, per trumpai būnama gryname ore, perteklinis

Atvejo analizė 1.

Į vaikų gydytoją neurologą kreipėsi 10 metų berniuko mama. Berniukas jautrus, ankstyvoje vaikystėje turėjęs išreikštas baimes: tamsai, vorams, pasilikti vienam, ir ilgai vienas nesugebėdavo užmigti. Nuo pat pandemijos pradžios jautė baimę susirgti, nes dažnai klausinėjo apie ligą, pats ieškojo informacijos, jautriai reagavo į per televiziją rodomus vaizdus iš Italijos ir kitų šalių. Sunkiau užmigdavo. Vasarą vėl buvo aktyvus, skundų neišsakė ir apie ligą nebeklausinėjo.

Prasidėjus antrai pandemijos bangai, jaučiasi vėl nerimastingas. Ryte jaučiasi mieguistas, nenoriai kalba. Po mokyklos nori pailsėti, nebenori lankyti nei sporto, nei meno būrelių, atideda ir namų darbų ruošimą. Pats berniukas sako, kad jam depresija. Atėjus vakarui, nerimas stiprėja, neranda sau vietos. Nenoriai eina miegoti, neužmiega dvi ir ilgiau valandų. Ryte sunkiai keliasi į mokyklą. Džiaugiasi atėjus savaitgaliui, nes gali ilgiau pamiegoti. Sekmadienio vakare vėl sunkiau užmiega.

Prasidėjus nuotoliniam mokymui, pamiega ilgiau, jaučiasi laimingesnis. Tačiau praleidęs prie ekrano 3-4 valandas atrodo labai pavargęs ir išsekęs. Nenori išeiti pasivaikščioti ar kitos fizinės veiklos, atsako nuotolinių futbolo treniruočių. Nori naršyti telefone ir žiūrėti televizorių ir valgyti daugiau saldumynų. Paskutiniu metu sunku susikaupti, dirglus, verksmingas, pradėjo skųstis galvos ir kaklo skausmais. Akivaizdu iš klinikinės situacijos, kad karantino metu galėjo pailgėti miego trukmė, nes anksti ryte nereikėjo vykti į mokyklą. Tačiau nesant dienos režimo ir miego tvarkos, pandemijos metu užmigdavo vėliau. Tokia nepastovi miego tvarka, IT technologijų naudojimas prieš miegą nulemia ilgesnį užmigimą, sutrikdo miego eigą ir miego-budrumo ritmo pokyčius dėl mėlynos šviesos slopinamojo poveikio kankorėžinės liaukos hormono melatonino sintezei. Sutrikus miegui, vaikui išryškėjo emocijų sunkumai, nerimas.

ekranų naudojimas. Pandemijos metu padaugėjo besikreipiančių į gydytojus dėl kompleksinių sveikatos sutrikimų – nerimo sutrikimo, miego problemų, galvos ir kitų kūno skausmų. Problemos kompleksiskumas aiškiausiai suprantamas analizuojant besikreipiančiųjų istorijas, atvejo analizes (žr. Atvejo analizė 1).

Trumpa **miego trukmė** gali turėti įtakos bendrai savijautai dienos metu, kognityvinėms funkcijoms, atminčiai ir, žinoma, mokymosi rezultatams (Williamson et al., 2020; Nuutinen, Ray & Roos, 2013) bei vaikų socialinių kompetencijų raidai (Tomisaki et al., 2018). Kaip atskleidė ankstesnis Lietuvoje atliktas tyrimas (Petronytė ir kt., 2016), kone kas antram mokiniiui sunku pabusti rytais, o kas trečias mokinys mokykloje jautėsi mieguistas. Viena iš svarbiausių priežasčių – vaikų „naktinėjimas“, tai yra dažniausiai aktyvios veiklos vakarais prie ekranų, naudojimas internetu prieš miegą. Ekranus turinčių prietaisų skleidžiamos šviesos poveikis cirkadinei reguliacijai, miego fiziologijai ir budrumui pagrįstas moksliniais tyrimais, atskleidžiančiais, kad ekranų skleidžiama šviesa gali paveikti ir natūralų vaikų miego cirkadinį ritmą (Brockmann et al., 2016; Hisler et al., 2020; Akacem, Wright & LeBourgeois, 2018). Taigi, dėl ilgesnio laiko, leidžiamo prie ekranų vakare, atsiranda miego cirkadinio ritmo sutrikimai, trumpėja bendroji miego trukmė, dažnesni prabudimai. Be to, veikiant dirbtiniam apšvietimui (tiek kambario apšvietimui, tiek ekranų skleidžiamai šviesai) vaikams pasireiškia didesnis melatonino sekrecijos slopinimas, kadangi vaikai, skirtingai nei suaugusieji, turi didelius vyzdžius ir skaidrius akies lęšius (Higuci, Nagafuchi, Lee, Harada, 2014). Vien tai, kad vaiko kambaryje yra laikomi ekranų turintys IT prietaisai, lemia trumpesnę miegą, ilgesnę užmigimo trukmę ir kitas miego problemas (Praninskienė ir kt., 2018). Užsienyje atliktų tyrimų duomenys taip pat patvirtina, kad vaikai, kurie kambariuose turi televizorių, palyginti su tais, kurie neturi, patiria didesnių miego sunkumų apskritai (Garrison, Liekweg & Christakis, 2011; Cain & Gadisar, 2010), o IT prietaiso su ekranu turėjimas vaiko kambaryje susijęs su nereguliariais miego įpročiais, ypač vėlesniu ėjimu miegoti (Nuutinen et al., 2013). Miego sutrikimai taip pat sietini ir su miego tvarkos ir miego režimo trūkumu (Bathory, Tomopolous, 2017; Mindel, Leichman, Lee, Williamson & Walters, 2017).

Vadovaujantis Amerikos pediatrių asociacija (AAP), JAV nacionaliniu miego fondu ir Amerikos miego medicinos akademija, šešerių – keturiolikos metų amžiaus vaikams rekomenduojama miego trukmė turėtų būti ne trumpesnė kaip 8 valandos, o užmigimo trukmė – ne ilgesnė kaip pusė valandos. Mūsų tyrimo duomenimis, I tyrimo etape vaikų, kurių miego trukmė buvo mažesnė nei rekomenduojama, buvo 15,3 proc., II tyrimo etape – 21 proc. Net 4 proc. visos tyrimo imties vaikų miego trukmė buvo tik 7 valandos ar trumpesnė. Pagaliau, 16 proc. vaikų I etape ir 15 proc. II etape pasižymėjo itin ilga užmigimo trukme (daugiau nei pusė valandos). Palyginę vaikų, kurių miego trukmė atitinka rekomenduojamą, su vaikų, kurių miego trukmė per maža, duomenis radome, kad (žr. taip pat 3 priedo P 3.5 lentelę):

- Beveik pusės trumpai miegančių vaikų noras mokytis ir motyvacija pavasario karantino metu pablogėjo ir apie trečdaliui šių trumpai miegančių vaikų mokymosi rezultatai pavasario karantino metu suprastėjo. Apie trečdaliui šių vaikų rudenį prasčiau nei jų bendraamžiams sekėsi mokytis tokius pagrindinius dalykus kaip matematika ir lietuvių kalba. Apie penktadalį šių vaikų rudenį pasižymėjo prastais mokymosi rezultatais, o kiek daugiau nei trečdalis jų pasižymėjo prasta mokymosi motyvacija (grupių skirstiniai, taikant Chi kvadrato kriterijų, reikšmingai skiriasi, kai $p < 0,01$).
- Beveik pusės trumpai miegančių vaikų pavasario karantino metu emocinė savijauta ir elgesys pablogėjo, kitos pusės – nepasikeitė, ir tik labai nedidelės dalies vaikų – pa-

gerėjo. Apie penktadalį šių vaikų rudenį pasižymėjo prasta arba labai prasta emocine savijauta, prastais santykiais su tėvais ir prastais mokymosi rezultatais, o kiek daugiau nei trečdalis jų pasižymėjo prasta mokymosi motyvacija. Lyginant trumpai miegančių ir pakankamai miegančių vaikų emocinę savijautą, santykius ir mokymosi motyvaciją ir rezultatus, skirtumai reikšmingi, kai $p < 0,01$.

Apskritai mažesne miego trukme pasižymėjo vyresni vaikai, be to, mažesnė miego trukmė ir daugiau miego problemų buvo būdinga mergaitėms (žr. 3.7 lentelę).

3.7 lentelė. Miego kokybės rodikliai priklausomai nuo vaiko amžiaus ir lyties (II tyrimo etapo duomenys, tėvų apklausa; N – 1303)

			Miego trukmė	Užmigimo trukmė	Miego problemos
Visa imtis	SD	M	9,10	20,60	1,40
			0,82	12,06	0,63
Vaiko lytis	Mergaitės	Vidurkių skirstiniai	467,96	513,42	493,34
		Berniukai	Vidurkių skirstiniai	505,01	455,27
		p	0,03	0,00	0,41
		Z	-2,22	-3,60	-,83
		U	109245,50	102514,00	115253,00
Amžiaus grupė	Pradinis mokyklinis amžius (6-10 metų)	Vidurkių skirstiniai	508,76	484,90	481,35
		Pagrindinis mokyklinis amžius (11-14 metų)	Vidurkių skirstiniai	413,38	478,75
		p	0,00	0,75	0,16
		Z	-4,80	-,32	-1,40
		U	67017,00	81015,00	79117,00

Miego trukmė ir užmigimo trukmė – tik du iš svarbių miego kokybės rodiklių. Dar vienas prastos miego kokybės rodiklis – **miego problemos**. Mūsų tyrimo duomenimis, dažniausiai pasitaikiusios miego problemos yra šios: nubudimai naktį (37 proc. vaikų), košmarų sapnavimas (33 proc. vaikų), kalbėjimas per miegus (38 proc. vaikų; žr. 3 priedo P 3.2 lentelę). Labai panašių rezultatų gauta ir antrajame tyrimo etape: 65 proc. tėvų teigė, kad vaikai neturi miego problemų, 29 proc. nurodė, kad kartais vaikai turi miego problemų, o 6 proc. – dažnai turi miego problemų. Taigi trečdalis ar kiek daugiau mokyklinio amžiaus (nuo 6 iki 14 metų) vaikų turi tam tikrų miego problemų, kurios daliai vaikų yra labai ryškios. Pačių vaikų (11–14 metų) teigimu, miego problemų jie turintys netgi dažniau, nei tai mato tėvai: tik 50,8 proc. vaikų teigė neturintys miego problemų, trečdalis (34,3 proc.) – kartais, o net 14,9 proc. – dažnai ar labai dažnai (kasnakt ar kelis kartus per naktį).

Miego sunkumai (turi ar neturi miego problemų) labai reikšmingai susiję ir su vaikų ekranų laiku, ir su jų somatiniais simptomais (žr. 3.8 lentelę). Svarbu ir tai, kad antrojo tyrimo etapo metu (rudeni) miego problemų turintys vaikai, jų pačių teigimu, taip pat turėjo daugiau

somatinių simptomų, daugiau laiko leido prie ekranų, taip pat mažiau norėjo eiti į mokyklą (žr. 3.9 lentelę).

3.8 lentelė. Miego sunkumų turinčių ir neturinčių vaikų somatinių simptomų ir ekranų laiko palyginimas (tėvų apklausa; II tyrimo etapas)

	Miego sunkumai	N	M	SD	Z U	P
Somatiniai simptomai	Neturi	849	6,01	1,24	-11,62	0,00
	Turi	454	6,94	1,59	120312,00	
Ekranų laikas mokymuisi	Neturi	849	99,37	97,03	-1,75	0,08
	Turi	454	109,66	101,31	181412,00	
Ekranų laikas pramogoms	Neturi	849	143,50	82,23	-2,53	0,01
	Turi	454	156,73	86,10	176420,00	
Bendras ekranų laikas	Neturi	849	242,87	148,17	-2,57	0,01
	Turi	454	266,39	157,78	176117,00	

3.9 lentelė. Miego sunkumų turinčių ir neturinčių vaikų somatinių simptomų, ekranų laiko ir noro eiti į mokyklą palyginimas (5–8 klasių mokinių apklausa; II tyrimo etapas)

	Miego sunkumai	N	M	SD	Z U	P
Somatiniai simptomai	Neturi	166	6,22	1,31	-6,30	0,00
	Turi	161	7,47	1,99	8099,00	
Ekranų laikas mokymuisi	Neturi	166	157,59	109,93	-2,91	0,00
	Turi	161	193,26	110,13	10879,50	
Ekranų laikas pramogoms	Neturi	166	184,10	98,23	-2,50	0,01
	Turi	161	211,92	98,48	11227,50	
Bendras ekranų laikas	Neturi	166	341,70	178,60	-3,37	0,00
	Turi	161	405,17	176,46	10487,50	
Noras eiti į mokyklą po vasaros	Neturi	166	3,19	1,39	-2,56	0,01
	Turi	161	2,80	1,36	11225,50	
Noras eiti į mokyklą dabar	Neturi	166	3,34	1,43	-2,65	0,01
	Turi	161	2,91	1,50	11144,00	

Tolesnė antrojo etapo duomenų analizė parodė, kad miego sunkumų patyrusių daugiau buvo tarp tų, kurie turi sveikatos problemų (68 proc.) nei tarp tų, kurie neturi (47 proc.). Labai svarbu, kad miego sunkumai reikšmingai susiję su vaikų fizinio aktyvumo stoka ($\chi^2 = 10,64$; $p < 0,001$) ir mažesniu laiku gryname ore, lauke ($\chi^2 = 10,71$; $p < 0,001$). Miego sunkumų patyrusių daugiau buvo tarp tų, kurie buvo fiziškai aktyvūs mažiau nei 60 min. (56 proc.) nei tarp tų, kurie buvo fiziškai aktyvūs ilgiau nei 60 min. (37 proc.). Taip pat miego sunkumų patyrusių daugiau buvo tarp tų, kurie buvo lauke mažiau nei 60 min. (57 proc.) nei tarp tų, kurie buvo lauke ilgiau nei 60 min. (38 proc.). Pagaliau, miego sunkumų turėjimas labai susijęs su **miego**

tvarkos nebuvimu (nepastoviu režimu) ir su vaikų savijauta bei elgesio ir emocinių problemų turėjimu (žr. 3 priedo P3.3 lentelę).

Kiek mažiau nei pusei tyrime dalyvavusių vaikų (I etape – 48 proc., II etape – 43 proc.) pandemijos metu pavyko išlaikyti pastovią miego tvarką. Atitinkamai, 47 proc. ir 54 proc. tėvų nurodė, kad vaikų miego tvarka (ėjimo miegoti laikas ir trukmė) labai skyrėsi darbo dienomis ir savaitgaliais. Dalis mokyklinio amžiaus vaikų (I etape – 5 proc., II etape – 3 proc.) apskritai neturėjo aiškios miego tvarkos. Miego tvarka, antrojo etapo tyrimo rezultatais, labai reikšmingai susijusi su prastesne vaikų emocine savijauta, elgesiu, santykiais, somatiniais simptomais ir mokymusi, noru mokytis ir mokymosi rezultatais (žr. 3 priedo P 3.4 lentelę). Be to, vaikai, kurie neturi pastovios tvarkos, ilgiau naudojami ekranais: palyginti, miego tvarkos neturintys vaikai prie ekranų buvo vidutiniškai dviem valandomis ilgiau (turinčiųjų pastovią miego tvarką ekranų laikas vidutiniškai 4,5 val., neturinčiųjų – vidutiniškai 6,5 val.). Vaikų, kurie neturėjo pastovios miego tvarkos, užmigimo trukmė ilgesnė (net vidutiniškai 16 minučių ilgesnė nei turinčiųjų pastovią miego tvarką), o miego trukmė trumpesnė (daugiau nei viena valanda; žr. 3 priedo P 3.5 lentelę).

Atvejo analizė 2.

10 metų 6 mėnesių mergaitė konsultuojama vaikų gydytojos neurologės dėl besikartojančių vis labiau pastebimų atminties problemų, nuovargio, fizinio krūvio netoleravimo, padidėjusio mieguistumo, išsiblašymo ar dėmesio nesutelkimo, pilvo skausmų su pykinimu, regos aštrumo pablogėjimo. Abu tėveliai pastebėjo, kad mergaitė sunkiau išmoksta naujų dalykų, nors ir dažnai pasikartoja. Užmiršta. Tą patį pastebi ir mokytojai. Lanko mokyklą, gimnastiką, kurioje labai pavargsta. Nesilaiko miego režimo. Naktinio miego trukmė apie 7-8 valandas. Kartais miega pietų miego 2-2,5 val. nuo 15 valandos, gali užmigti važiuojant mašina namo.

Dėl miego režimo nebuvimo mergaitės miego trukmė per trumpa. Dienos metu yra padidėjęs mieguistumas, nes užmiega neįprastose situacijose, sutrikusi atmintis ir dėmesys. Tėvams paaiškinus dienos režimo būtinumą, natūralios šviesos svarbą, rekomendavus naktinio miego trukmę pailginti iki 9 valandų, susisiekus po kelių savaičių, minėtų skundų nebebuvo.

Taigi, mūsų atlikto kiekybinio tyrimo rezultatai rodo, kad ir pirmojo karantino (pavasarij) metu, ir rudenį vaikų nepakankama miego trukmė, per ilgas užmigimo laikas ir miego sunkumai, viena vertus, labiausiai susiję su vaikų emocine savijauta, mokymosi rezultatais ar noru mokytis. Kita vertus, miego kokybė buvo labai susijusi su tokiais rizikos veiksniais, kaip antai ilgesnis ekranų laikas ir elgesio ar emociniai sunkumai, o pastovi miego tvarka (rutinos ar režimo buvimas), fizinis aktyvumas ir buvimas lauke atsiskleidė kaip svarbūs apsauginiai veiksniai. Iki tol atliktos koreliacinės pirmojo ir antrojo etapo duomenų analizės pagrindu atrinkome ir į prognostines analizes įtraukėme reikšmingai susijusius veiksniai. Čia (ir atitinkamose 3 priedo P 3.6 ir P 3.7 lentelėse) pateikiame svarbiausius prognostinės analizės rezultatus:

- Pirmojo etapo duomenimis, prognozuojant kumuliacinę miego riziką (sudarytą iš miego trukmės, užmigimo trukmės ir miego sunkumų kintamųjų), šią labiausiai leido nuspėti vaikų fizinis aktyvumas ir elgesio sunkumai, tačiau drauge atsižvelgiant ir į bendrą ekranų laiką, miego tvarką, emocinius sunkumus ir tėvų distresą. Visi šie nepriklausomi kintamieji prognozuojant miego kokybę paaiškino net 35 proc. rezultatų sklaidos (žr. 3 priedo P 3.6 lentelę), o atsisakius nereikšmingų kintamųjų ir palikus tik elgesio sun-

kumų turėjimą ir fizinį aktyvumą, reikšmingai mažėjo determinacijos koeficientas ir suprastėjo modelio charakteristikos (Nagelkere $R^2 = 0,218$; $p = 0,109$).

- Antrojo etapo duomenimis, logistinės regresinės analizės (prognozuojant vaikų patekimą į miego sunkumų turinčiųjų ir neturinčiųjų grupes) rezultatai parodė, kad labiausiai turėsiant miego sunkumų leido numatyti miego tvarkos trūkumas, elgesio ir emocijų problemų turėjimas ir fizinio aktyvumo trūkumas (žr. 3 priedo P 3.7 lentelę).

Apibendrinant tyrimo rezultatus apie vaikų miegą pandemijos metu, reikia pasakyti, kad nors dauguma vaikų turėjo galimybę rytais ilgiau pamiegoti, tai nebūtinai pagerino jų miego kokybę. Norint išlaikyti gerą miego kokybę (kuri, savo ruožtu, svarbi ir sėkmingai vaikams veikti dienos metu), būtina išlaikyti pastovų miego režimą, taip pat rūpintis kitomis apskritai vaikų sveikatai palankiomis sąlygomis, ypač aktyvia fizine veikla ir gera emocine būsena.

3.3. Fizinė sveikata ir somatiniai simptomai

„O pas mus galvos skausmai prasidėjo kaip tik. Labai, dvi savaites paskutines tai labai skaudėjo galvą, paskui net pas gydytoją kreipėmės. Bet atėjo atostogos ir praėjo...“

„Niekada nesakydavo, kad jam galvą skauda, o jisai dabar: „o aš jau noriu į mokyklą, jau privargau, man galvą skauda“. Va taip va.“

Dar iki pandemijos atliktuose tyrimuose įrodyta, kad naudojimas ekranais lemia dažnesnius įtampos galvos skausmus ir migreninių skausmų paūmėjimą (Xavier et al., 2015). Didelės apimties tyrimai Danijoje, Švedijoje, Islandijoje atskleidė ekranų laiko sąsają su somatiniais simptomais: galvos svaigimu ir skausmu, tremoru, pilvo skausmu (Torsheim et al., 2010; Taeh-tinem et al., 2014). Galvos skausmo priežastys galimai susijusios ir su akių nuovargiu, miego trūkumu, mažesniu fiziniu aktyvumu (Marques et al., 2015). Kaip žinoma, pandemijos laikotarpis kaip tik ir pasižymėjo šiais galvos skausmus lemiančiais veiksniais, pradedant ilgesniu ekranų laiku, baigiant ribotu fiziniu aktyvumu.

Galvos skausmai buvo vienas iš dažniausių mūsų tirtų imčių somatinių skundų, ypač pava-sario karantino metu. Daugiau nei pusė visų vaikų pirmojo tyrimo etapo metu ir kiek mažiau nei pusė visų vaikų (jų tėvų teigimu) ir kiek daugiau nei pusė 11–14 metų amžiaus vaikų, jų pačių teigimu, bent kartais turėjo galvos skausmų. Atskirai, vyresnių vaikų (11–14 metų) tėvai irgi nurodė vaikus patiriant dažniau galvos skausmus (48 proc. kartais, o 7 proc. dažnai, taigi iš viso 55 proc.) negu jaunesnių vaikų tėvai (32 proc. kartais, 2 proc. dažnai, iš viso 34 proc.). Iki COVID-19 pandemijos atliktos metaanalizės duomenimis, Europoje mokyklinio amžiaus vaikai galvos skausmu skundėsi nuo 8 proc. Danijoje iki 88 proc. Norvegijoje (Nieswand et al., 2020). Kituose žemynuose galvos skausmais mokyklinio amžiaus vaikai skundėsi kiek rečiau: 9,7 proc. Kinijoje, 24 proc. Jordanijoje, 25,5 proc. Indijoje, 29,1 proc. Korėjoje, 19,4 proc. Kuveite (Yousef Al-Hashel et al., 2019). Iki karantino Lietuvoje atliktame didelės apimties mokyklinio amžiaus 11–15 metų paauglių tyrime 45,2 proc. mergaičių ir 36,7 proc. berniukų skundėsi galvos skausmu. Juos vargino ne tik įtampos tipo galvos skausmai, bet ir 10 proc. vaikų buvo diagnozuota migrena. Analizuodami priežastis autoriai pastebėjo galvos skausmų sąsajas su šeimos sąlygomis, šeimos struktūra, gyvenimo įvykiais. Galvos skausmai buvo dažnesni mergaitėms nei berniukams ir būdingesni vyresniems paaugliams (Januškevičienė ir

kt., 2011). Remiantis mūsų tyrimo duomenimis ir jų palyginimu, galima teigti, kad pavasario karantino laikotarpiu ir ši rudenį, 11–14 metų amžiaus mokinių ir jų tėvų vertinimu, galvos skausmai yra ryškesni, būdingesni nei ankstesniuose panašiuose tyrimuose.

Detali duomenų analizė, lyginant vaikus, patiriančius galvos skausmus, ir jų nepatiriančius, atskleidė, kad galvos skausmai dažniau būdingi aukštojo išsilavinimo tėvų vaikams ($p < 0,05$) bei ilgiau būnantiems prie ekranų (ir bendrai, ir ypač mokymosi tikslais – galvos skausmus patiriantys vaikai vidutiniškai pusę valandos ilgiau per dieną naudojami ekranais; $p < 0,001$). Šie vaikai taip pat yra mažiau fiziškai aktyvūs ($\chi^2 = 8,214$; $p < 0,01$) bei mažiau būna gryname ore ($\chi^2 = 10,998$; $p < 0,01$). Galvos skausmus patiriantys vaikai ne tik pasižymėjo reikšmingai prastesne emocine savijauta, santykiais su tėvais ir bendraamžiais, mažesniu noru mokytis tyrimo metu ($p < 0,001$), bet, antrojo etapo tyrimo duomenimis, šių vaikų emocinė savijauta ir noras mokytis buvo reikšmingai mažesni ir pavasario karantino metu ($p < 0,05$). Svarbu pažymėti, kad galvos skausmus patiriantys vaikai taip pat reikšmingai labiau nerimavo dėl galimybes susirgti COVID-19 ($p < 0,001$). Galvos skausmus patiriantys vaikai turi ir daugiau emocinių sunkumų ($\chi^2 = 17,418$; $p < 0,001$). Pagaliau, kaip ir ankstesniuose tyrimuose (Januškevičienė ir kt., 2011), akivaizdi tendencija, kad galvos skausmai dažniau būdingi mergaitėms ($p = 0,07$) ir vyresniems mokiniams ne pradinukams ($p < 0,001$). Taigi vaikų patiriami galvos skausmai, tikėtina, rodo bendrą jų patiriamą įtampą (ir dėl mokymosi, ir dėl bendros situacijos, pvz., galimybes užsikrėsti virusu), o nepalankios sveikatai aplinkybės (pvz., ekranų laikas, fizinio aktyvumo ir buvimo lauke trūkumas) ir galimai aukštąjį išsilavinimą turinčių tėvų didesni lūkesčiai bei, atitinkamai, prastesni santykiai su jais yra papildomi rizikos veiksniai.

Pilvo skausmu įprastai skundžiasi apie 0,3–19 proc. mokyklinio amžiaus vaikų (Chitakara et al., 2005). Labai didelės metaanalizės duomenimis, ligotumas vaikų pilvo skausmu nustatytas 13,5 proc. (nuo 1,6 proc. iki 41,2 proc.) ir buvo toks pat vaikams iki 12 metų ir vyresniems (Kortering et al., 2015). Mūsų tyrimo duomenimis, 2020 m. pavasario karantino metu pilvo skausmu skundėsi 45 proc. vaikų (40 proc. kartais ir 5 proc. dažnai), o 2020 m. rudenį 40 proc. (3 proc. dažnai ir 37 proc. kartais), o tai yra daugiau nei anksčiau minėtų tyrimų duomenimis. Pasaulyje kol kas nėra mokslinių tyrimų, kiek COVID-19 pandemija turėjo įtakos vaikų pilvo skausmų dažnumui, tačiau galima manyti, kad šie somatiniai simptomai, taip pat ir galvos skausmai, yra verti mokslininkų dėmesio ir detalesnio tyrimo, aiškinantis apsauginius ir rizikos veiksnius.

Mūsų tyrimo metu vertinome vaikų virškinimo organų simptomų dažnumą pavasario ir rudens metu. Pykinimo, viduriavimo, vidurių užkietėjimo simptomų dažnumas (kartais ar dažnai) buvo panašus tiek pavasarį, tiek rudenį (atitinkamai 16 proc. ir 13 proc.; 17 proc. ir 12 proc.; 19 proc. ir 15 proc.; žr. 3.10 lentelę). Šių simptomų paplitimas nesiskyrė nuo iki COVID-19 pandemijos metu nustatyto dažnumo (van den Berg et al., 2006).

Svarbu pažymėti, kad apskritai vaikų (kaip ir suaugusiųjų) įvairūs somatiniai simptomai dažnai yra psichogeninės ar vadinamosios psichosomatinės kilmės, tai yra nulemti nerimo ar nuotaikos sutrikimų. Kaip įprastai randama daugelyje tyrimų (pvz., Jusienė ir kt., 2019), vaikų fizinė ir psichikos sveikata glaudžiai susijusi. Dabartiniame mūsų tyrime, ir pirmajame, ir antrajame tyrimo etape, vaikų elgesio ir emocijų problemų turėjimas reikšmingai susijęs su somatiniais simptomais: Spearman'o koreliacijos koeficientas $\rho = 0,295$ ($p = 0,001$) I tyrimo etape ir $\rho = 0,200$ ($p < 0,001$) II tyrimo etape remiantis tėvų apklausa, ir $\rho = 0,319$ ($p < 0,001$) remiantis pačių vaikų apklausa. Taip pat nustatytas reikšmingas emocinės savijautos ir somatinių simptomų ryšys ir tėvų, ir vaikų apklausos duomenimis antrajame tyrimo etape (žr.

3.10 lentelė. Somatinių simptomų išreikštumas (procentais) pirmajame ir antrajame tyrimo etapuose

		I etapas (balandis-gegužė) N – 320	II etapas. Tėvų apklausa N – 1303	II etapas. Vaikų apklausa N – 327
Pykinimas	Ne	84	86	81
	Kartais	15	13	17
	Dažnai	1	1	2
Vidurių užkietėjimas	Ne	83	88	86
	Kartais	14	10	13
	Dažnai	3	2	1
Viduriavimas	Ne	81	85	83
	Kartais	18	14	14
	Dažnai	1	1	3
Pilvo skausmai	Ne	55	60	53
	Kartais	40	37	43
	Dažnai	5	3	4
Galvos skausmai	Ne	43	57	43
	Kartais	42	39	44
	Dažnai	15	4	13
Kiti skausmai (augimo, nugaros, nuovargio ir pan.)	Ne	80	80	83
	Kartais	14	15	11
	Dažnai	6	5	6

P 3.1 lentelę). Pagaliau, somatinių simptomų išreikštumas labai susijęs ir su prastesne miego kokybe (žr. rezultatus ankstesniuose poskyryje) ir ilgesne ekranų trukme (ir tėvų, ir ypač vaikų apklausos duomenų analizė parodė, kad bendras ekranų laikas reikšmingai susijęs su somatinių simptomų buvimu, atitinkamai, $r = 0,118$ ir $r = 0,178$, kai $p < 0,001$). Svarbu pasakyti ir tai, kad somatinių simptomų išreikštumas be išlygų siejosi, koreliacinės analizės rezultatais, su vaikų nerimavimu dėl galimybės užsikrėsti virusu: tėvų nuomone, vaikų nerimavimas susijęs su somatiniais simptomais ($\rho = 0,163$; $p < 0,001$), tačiau, pačių vaikų nuomone, – ne ($\rho = 0,041$; $p > 0,05$).

Taigi, viena vertus, fizinės sveikatos sutrikimus (pavyzdžiui, širdies ir kraujagyslių sistemos funkcinis sutrikimas) gali lemti padidėjęs vaikų nerimas ar apskritai emocinės problemos. Antra vertus, ir viena (somatiniai simptomai), ir kita (emocinė savijauta) gali būti sukelti įtampos, fizinio aktyvumo trūkumo, prasto miego, perteklinio ekranų laiko ir pan. Tai matyti ir analizuojant kiekybinio tyrimo duomenis bei patvirtina ir pateikiama atvejo analizė (3).

Atvejo analizė 3.

14 metų mergaitė atvyko konsultacijai dėl protarpinio širdies ritmo padažnėjimo. Paauglė skundėsi, kad keletą mėnesių dienos metu dažnai jaučia širdies plakimą ir padažnėja pulsas iki 98 kartų per minutę. Tai dažniausiai įvyksta, kai ji namuose greitai užlipa laiptais į antrą aukštą ar atlieka trumpą fizinį veiksmą (šoka, bėga). Ryte gulint lovoje normalus pulso dažnis – 68 kartai per minutę. Paskutinius 6 mėnesius, t. y. nuo 2020 m. 3 mėn., t. y. karantino pradžios, daug laiko praleidžia namuose, mažai juda, pablogėjo apetitas ir nuotaika, išgyvena, kad negali susitikti su draugėmis, lankyti mėgstamo šokių būrelio. Iki karantino pradžios mergaitė intensyviai sportavo – lankė šokių būrelį, kuriame fizinis krūvis trukdavo 1,5-2 val. penkis kartus per savaitę. Krūvį toleravo gerai, buvo geros nuotaikos.

Prasidėjus karantinui nustojo lankyti šokius, pradėjo mokytis iš namų. Fizinis krūvis menkas – apie 30 min. lengvo fizinio krūvio per parą. Nenoriai ir trumpai išeina pasivaikščioti.

Iki šio apsilankymo pas gydytoją mergaitė buvo sveika, neturėjo rimtų sveikatos sutrikimų. Šeimos anamnezėje taip pat nėra tokių sutrikimų. Apžiūrint mergaitės bendra būklė patenkinama. Karantino laikotarpiu sumažėjo svoris 1 kg. Pulsas padažnėjęs – 92'/min., arterinis kraujo spaudimas normalus – 105/55 mmHg. Širdies tonai ir ritmas normalūs, o užrašyta elektrokardiograma be pakeitimų. Širdies echoskopija normali. Kiti vidaus organai be pakeitimų. Kraujo tyrimai be pakeitimų. Neradus organinių širdies ir kitų organų pakeitimų nustatyta, kad širdies plakimo jausmą ir tachikardiją sukėlė ilgalaikė adekvataus fizinio krūvio stoka. Patarta didinti fizinį krūvį – kasdien 1-2 val. vidutinio ir didelio intensyvumo aerobiniai ir anaerobiniai fiziniai pratimai.

Remiantis mūsų kokybinio tyrimo rezultatais, pasitaikė ir tokių atvejų, kai psichosomatinio pobūdžio skausmai privalomo nuotolinio ugdymo metu kaip tik išnyko, fizinė sveikata pagerėjo. Tai tie atvejai, kai ėjimas į mokyklą kai kuriems vaikams (dažniau mergaitėms) keldavo daugiau įtampos dėl nepageidaujamų socialinių situacijų. Be to, šie atvejai taip pat akivaizdžiai patvirtina fizinio aktyvumo, miego kokybės, buvimo gryname ore, apskritai tinkamo poilsio ir veiklos suderinimo reikšmę vaikų fizinei sveikatai.

„... iki karantino, va vyresnioji, kuri dabar eis į penktą klasę, turėdavo dažnai, man atrodo, visokių psichosomatinų galvos ir pilvo skausmų, kurie, kaip sakiau, galbūt daugiau pamiegojus ir pabuvus daugiau namuose, ir praleidžiant daugiau laiko kieme ir išsimiegant, tai kaip tik fiziniai visi šitie negalavimai baigėsi karantino metu.“

„Iki tol buvo toks nuovargis didelis (nusijuokia)... nuo daugybės logistikos. Pas mus specifika tokia, kad vaikai lanko kaimo mokyklą, mieste muzikos mokyklą ir popamokines visokias veiklas, tai karantinas, kaip tik jisai padėjo atsigausti po šito, pristabdė...“

Apskritai tyrimo pirmojo ir antrojo etapo metu nustatytas toks įvairių sveikatos problemų išreikštumas: beveik penktadalis vaikų turėjo regėjimo sutrikimų, apie 1 proc. klausos sutrikimą, penktadalis ar kiek mažiau – alerginių ligų, 5 proc. vaikų turėjo lėtinę ligą (žr. 3.11 lentelę). Svarbu atkreipti dėmesį, kad lėtinių ligų turintys ir jų neturintys vaikai nei pirmuoju, nei antruoju tyrimo etapu, jų tėvų vertinimu, nesiskyrė emocine savijauta, elgesiu, noru mokytis ar mokymosi rezultatais. Taigi lėtinė liga, galima manyti, nėra vaikų emocinės savijautos riziškos veiksnys nuotolinio ugdymo dėl pandemijos metu ar karantino laikotarpiu.

3.11 lentelė. Sveikatos problemos (turi, procentais)

	I etapas (balandis-gegužė) N – 320	II etapas (rugsėjis-spalis) N – 1303
Regėjimo sutrikimai	21 %	17,6 %
Klausos sutrikimas	1	0,5
Alergijos, atopinis dermatitas	21	13
Lėtinė liga (epilepsija, CD ir pan.)	6,3	4,5
Kitos sveikatos problemos	14	7

Tai, kad vaikas turi vienokių ar kitokių sveikatos problemų, nurodė kiek daugiau nei trečdalis pradinio ir pagrindinio ugdymo mokinių tėvų. Dažniausiai minima sveikatos problema, kuri, tikėtina, ypač padažnėjo pandemijos laikotarpiu, – **regėjimo sutrikimai** (žr. 3.11 lentelę). Mūsų apklausti gydytojai pirmojo karantino metu nurodė, kad daugiau vaikų ir paauglių kreipėsi dėl akių ligų (regėjimo pablogėjimo, akių skausmo, akių junginės uždegimo). Padidėjusį ekranų laiką ir tėvai, ir patys vaikai, mūsų kokybinio tyrimo duomenimis, labiausiai siejo su regėjimo pablogėjimu.

Viena iš dažniausių vaikų regėjimo sutrikimo priežasčių – trumparegystė. Jos paplitimas didėja. Dažniausiai trumparegystė pasireiškia brendimo metu ir po jo, kai akis išgyvena paauglystės augimo fazę. JAV ikimokyklinio amžiaus vaikų trumparegystės paplitimas yra nuo 1 iki 5 proc., mokyklinio amžiaus vaikų – 9 proc., o paauglių – apie 30 proc. (Coats, Paysse, 2019). Panašus paplitimas ir Europoje: 3–5 proc. 10 metų amžiaus ir 20 proc. 12–13 metų (Rudnicka, Owen, Nightingale, et al. 2010). Lietuvoje higienos instituto duomenimis, 2019 metais užregistruotas sergamumas vaikų trumparegyste buvo 86,6 iš 1000 gyventojų (https://stat.hi.lt/default.aspx?report_id=169), o tai sudaro iki 9 proc. populiacijos.

Trumparegystei atsirasti didelę reikšmę turi aplinka, ypač intensyvus mokymasis. Pandemijos metu akys patiria didesnę krūvį, nes daug laiko žiūrima iš arti, trūksta natūralios šviesos, nes mažiau būnama lauke. Laikas, praleistas lauke, sumažina trumparegystės atsiradimą ar progresavimą (He et al., 2015).

Mūsų tyrimo duomenimis, pavasarį 21,6 proc. vaikų turėjo regėjimo sutrikimų (13,5 proc. – trumparegystę; 3,4 proc. – toliaregystę; 4,1 proc. – astigmatizmą), o rudenį regėjimo sutrikimų sumažėjo iki 17,3 proc. Šie skaičiai yra didesni nei Lietuvos higienos instituto Sveikatos informacijos centro (2020) ar kitų šalių tyrimų duomenimis, todėl galima teigti, kad karantinas galėjo turėti reikšmės trumparegystės paplitimui padidėti. Mūsų tyrimo duomenimis, rudenį mažiau vaikų turėjo regėjimo sutrikimų. Galima teigti, kad vasaros atostogų metu, kai sumažėjo intensyvus mokymasis ir vaikai praleidžia daugiau laiko lauke, pagerėjo regėjimas. Tai netiesiogiai patvirtina ir mūsų tyrimo duomenys: regėjimo sutrikimų rudenį turintys vaikai reikšmingai mažiau laiko leido lauke ($p = 0,05$) ir buvo mažiau fiziškai aktyvūs ($p < 0,05$). Be to, matoma tendencija, kad regėjimo sutrikimų turintys vaikai daugiau laiko buvo prie ekranų mokymosi tikslais ($p = 0,089$).

Taigi, nuotolinio ugdymo metu akys patiria didesnę krūvį, ilgesnę laiko dalį žiūrint iš arti, dėl natūralios šviesos trūkumo, trumpesnio laiko lauke, kas lemia miopijos atsiradimą ir progresavimą. Miopijos prevencijai svarbus Švietimo ir Sveikatos apsaugos ministerijų bendradarbiavimas (Wong et al., 2020). Išanalizavus esamus klinikinius duomenis paaiškėjo ir tai, kad akių pažeidimas (konjunktyvitas, akių skausmas ir akies judinamųjų raumenų paralyžius) su kita somatine ar neurologinė simptomatika ar be jos gali būti ir COVID-19 ligos požymis (Luís et al., 2020).

Mūsų tyrimo duomenimis, vaikų klausos sutrikimų nustatyta retai: 1 proc. pavasarį ir 0,5 proc. rudenį. Negausios literatūros duomenimis, COVID-19 nedidina klausos sutrikimų (<https://www.healthyhearing.com/report/53127-Coronavirus-hearing-loss-tinnitus-covid>).

Ūminės infekcinės ligos dažniausios vaikų amžiaus ligos. Tarp jų dažniausiai nustatomos virusinės, rečiau bakterinės kvėpavimo organų ligos. Mūsų tyrimo duomenimis, ūminėmis ligomis (angina, ūminės viršutinių kvėpavimo takų infekcijos, užsitęsęs kosulys ir pan.) pavasarį sirgo 5,4 proc., o rudenį 18,5 proc. vaikų. Tai gerokai mažesnis sergamumas nei įprastai. Lietuvos higienos instituto 2019 metų duomenimis, vien ūminėmis viršutinių kvėpavimo takų

infekcijomis sirgo 649,9 vaikai iš 1000 gyventojų, o tai sudaro apie 65 proc. (https://stat.hi.lt/default.aspx?report_id=169). COVID-19 pandemijos metu kontaktinio ugdymo ir mokymosi apribojimas ir karantinas turėjo svarbią reikšmę apsaugant vaikus nuo ūminių kvėpavimo takų infekcijų paplitimo.

Vaikai dažnai serga ir įvairiomis odos, kvėpavimo, virškinimo trakto ir sisteminėmis alerginėmis ligomis. Mūsų tyrime klausėme apie įvairių alerginių ligų reiškimąsi. Gauti rezultatai skyrėsi atsižvelgiant į metų laiką. Pavasario apklausos metu 21 proc., o rudenį 13 proc. vaikų sirgo alerginėmis ligomis. Normalu, kad pavasarį, kai žydi daug augalų, buvo ir daugiau sergančiųjų alerginėmis ligomis. Koks Lietuvos vaikų sergamumas alerginėmis ligomis, tikslių duomenų nėra. Remiantis Lietuvos higienos instituto (2020) duomenimis, alerginėmis ligomis (atopiniu dermatitu, bronchų astma, alerginiu rinitu) 2019 metais sirgo 127,1 vaikai iš 1000 gyventojų, o tai yra apie 12,7 proc. Šie duomenys leidžia daryti prielaidą, kad alerginėmis ligomis pandemijos metu nebuvo labiau sergama. Kitose šalyse nustatyta, kad pandemijos metu mažėja sergamumas kvėpavimo takų alerginėmis ligomis, nes apsauginės kaukės sulaiko dalį alergenų, be to, buvimas patalpoje taip pat mažina kvėpavimo alergijos reiškimąsi (Dayal, Sinha, 2020; Pignatti et al., 2020). Mokslinių tyrimų duomenimis, vaikai, sergantys bronchų astma, alerginiu rinokonjunktyvitu, COVID-19 serga taip pat (pagal ligos sunkumą) kaip ir sveiki vaikai (Ruano et al., 2020).

Dar viena labai svarbi su vaikų fizine sveikata susijusi aplinkybė – ypač pandemijos laikotarpiu – **antsvoris** ir **nutukimas**. Vaikų nutukimas dažniausiai vystosi dėl per didelio suvartojamo kalorijų kiekio ir nepakankamo fizinio aktyvumo. Mūsų tyrimo metu atsižvelgiant į amžiaus normas (Suchomlinov, 2011) vertintas vaikų kūno masės indeksas (KMI). Pirmojo karantino metu – 2020 m. pavasarį – nutukusių vaikų buvo 6,8 proc., o 2020 m. rudenį padidėjo iki 8,8 proc. Vaikų KMI vidurkis pirmojo ir antrojo tyrimo etapų metu irgi skyrėsi: atitinkamai, 17,15 ir 17,75, kai $p < 0,01$. Lietuvoje 2016 metų Higienos instituto duomenimis, tik 5 proc. 7–17 metų amžiaus vaikų buvo nutukę. (<https://www.hi.lt/index.php?mact=News,-cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=1271&cntnt01returnid=503>). Taigi jau pirmojo karantino metu nutukusių vaikų buvo daugiau nei ankstesniais metais ir šis skirtumas dar labiau padidėjo rudenį. Tokių pat ar panašių duomenų gauna ir kiti tyrėjai. Apžvelgus daugelį tyrimų nustatyta, kad karantino metu 48,3 proc. vaikų ir suaugusiųjų padidėjo svoris (Di Renzo, 2020).

Mūsų tyrimo antrojo etapo duomenimis, visos tyrime dalyvavusių mokinių imties net 16,5 proc. vaikų turėjo antsvorį (žr. 3.12 lentelę). Taigi iš viso antsvorį arba nutukimą turėjo beveik ketvirtadalis vaikų (23,8 proc.). Nutukimas būdingesnis berniukams nei mergaitėms ir vyresnio amžiaus mokiniams (žr. 3.12 lentelę). Antsvorį ir nutukimą turėjo 28 proc. mūsų tyrime dalyvavusių 11–14 metų amžiaus vaikų. Palyginti, 2018 metais atlikto 11–15 metų vaikų sveikatos stebėsenos tyrimo duomenimis, Lietuvoje buvo 15,8 proc. antsvorį ar nutukimą turinčių tokio amžiaus vaikų (Oja, Slapšinskaitė, Piksööt, Šmigelskas, 2020). Beje, pastarojo tyrimo duomenimis, per pastaruosius dvylika metų Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse antsvorį turinčių vaikų proporcija nuosekliai didėjo ir 2018 metais susilygino su Europos Sąjungos proporcija; berniukams Lietuvoje antsvoris būdingesnis nei mergaitėms (Oja et al., 2020).

3.12 lentelė. Antsvorį ir nutukimą turinčių vaikų proporcijos (skaičiumi ir procentais) antrojo tyrimo etapo metu

	Grupė	N	%	Merg. %	Bern. %	χ^2	p
<i>Bendra imtis:</i>							
Antsvoris	Nėra	948	83,5	41,2	42,3	0,05	0,82
	Yra	187	16,5	8,3	8,2		
Nutukimas	Nėra	1135	91,2	45,2	46,1	3,33	0,07
	Yra	109	8,8	3,5	5,2		
Antsvoris ir nutukimas	Nėra	948	76,2	37,6	38,6	0,68	0,40
	Yra	296	23,8	11,1	12,7		
<i>Pradinukai:</i>							
Antsvoris	Nėra	564	84,4	39,8	44,6	2,60	0,10
	Yra	104	15,6	8,7	6,9		
Nutukimas	Nėra	668	94,1	45,6	48,5	0,50	0,47
	Yra	42	5,9	2,5	3,4		
Antsvoris ir nutukimas	Nėra	564	79,4	37,5	42,0	1,11	0,29
	Yra	146	20,6	10,7	9,9		
<i>Pagrindinės mokyklos mokiniai</i>							
Antsvoris	Nėra	384	82,2	43,3	39,0	2,32	1,27
	Yra	83	17,8	7,7	10,1		
Nutukimas	Nėra	467	87,5	44,6	42,9	3,46	0,06
	Yra	67	12,5	4,9	7,7		
Antsvoris ir nutukimas	Nėra	384	71,9	37,8	34,1	5,48	0,02
	Yra	150	28,1	11,6	16,5		

Svoriui padidėti turėjo reikšmės COVID-19 pandemijos ir ypač karantino metu pasikeitusi vaikų mityba. Italijoje įvertinta 41 nutukusio vaiko mityba, fizinis aktyvumas, miegas, ekranų žiūrėjimas iki karantino (2019 m. gegužės-liepos mėnesiais) ir karantino metu (2020 m. kovo-balandžio mėnesiais). Nustatyta (Pietrobelli et al., 2020), kad karantino metu $1,15 \pm 1,56$ ($p < 0,001$) padaugėjo valgymų skaičius ir pablogėjo suvalgomo maisto kokybė: daugiau valgyta bulvių traškučių, raudonos mėsos, gerta saldžių gėrimų ($p = 0,005$). Panašių rezultatų gauta ir kitame tyrime, nustatyta, kad karantino metu ≥ 12 –86 metų amžiaus italai dažniau valgė namuose paruoštus saldumynus, gėrė karštus gėrimus, mažiau valgė žuvies nei iki COVID-19 pandemijos (Di Renzo et al., 2020).

Nutukimui padidėti turėjo reikšmės ir sumažėjęs fizinis aktyvumas. Italų tyrimo duomenimis, karantino metu nutukę vaikai $2,30 \pm 4,60$ ($p = 0,003$) valandomis per savaitę mažiau sportavo ir per parą praleisdavo prie ekranų $4,85 \pm 2,40$ valandomis daugiau ($p < 0,001$) nei iki karantino (Pietrobelli et al., 2020). Vienas iš netiesioginių fizinio aktyvumo rodiklių yra laikas, praleistas prie ekranų. Mūsų tyrimo duomenys atitinka italų tyrimo duomenis – nutukimą turintys vaikai per parą prie ekranų praleisdavo vidutiniškai daugiau nei 1 val. ilgiau (žr. 3.13 lentelę). Papildoma duomenų analizė atskleidė, kad nutukimą turintys berniukai turėjo tendenciją ilgiau būti prie ekranų nei mergaitės, ypač pramogoms ar laisvalaikiui. Antsvorį arba nutukimą turintys vaikai taip pat buvo mažiau fiziškai aktyvūs ($p < 0,05$). Nutukimas, mūsų tyrimo duomenimis, susijęs ir su mažesniu tėvų išsilavinimu ($p < 0,05$) ir su prastesne

šeimoms finansine padėtimi ($p < 0,01$). Pagaliau, nutukimą turintys vaikai statistiškai reikšmingai dažniau turėjo ir elgesio arba emocijų problemų ($p < 0,01$) ir mokymosi sunkumų ($p < 0,01$). Vadinas, ekranų laikas ir fizinis aktyvumas yra nutukimo rizikos veiksniai, be to, labiau pažeidžiami šiuo atžvilgiu yra jau turintys elgesio ar mokymosi problemų ir mažesnio tėvų išsilavinimo ir nepasiturinčių šeimų vaikai.

3.13 lentelė. Nutukimą turinčių ir neturinčių vaikų ekranų laiko palyginimas (II tyrimo etapas)

	Nėra nutukimo (n – 1135)	Yra nutukimas (n – 109)	Studento t reikšmė
Ekranų laikas mokymuisi (min.)	100,94 (98,14)	138,21 (105,44)	3,761***
Ekranų laikas pramogoms (min.)	145,67 (83,85)	181,3 (81,95)	4,245***
Bendras ekranų laikas (min.)	246,62 (151,14)	319,5 (152,73)	4,805***

Pastaba: *** $p < 0,001$

Atvejo analizė 4.

12 metų berniukas atvyko ambulatorinei konsultacijai. Mama pastebėjo, kad per paskutinius keletą mėnesių (pradedant 2020 m. COVID-19 karantino pradžia) padidėjo vaiko pilvas. Šeimoje yra buvę storosios žarnos vėžio atvejų, todėl mama susirūpino, ar negali būti piktybinis navikas vaikui.

Berniukas nusiskundimų neturi. Valgo gerai. Per paskutinius 3-4 mėnesius priaugo 8 kg svorio. Dėl karantino ir po jo atsiradusių suvaržymų daug laiko praleidžia namuose prie ekranų ir mažai juda. Iki karantino pradžios vaikas lankė įvairius sporto būrelius, tačiau, karantinui prasidėjus, labai sumažėjo fizinis aktyvumas.

Apžiūrint matomas padidėjęs pilvas dėl padidėjusio poodinio riebalų kiekio. Atlikus kraujo tyrimus ir pilvo organų echoskopiją, patologijos nerasta. Nustatyta diagnozė – nutukimas. Mama nuraminta, kad jokios onkologinės ligos nėra. Paskirtas gydymas dieta ir paaiškinta, kad būtina sumažinti sėdėjimo laiką prie ekranų ir padidinti fizinį aktyvumą – kasdien 1-2 val. vidutinio ir didelio intensyvumo aerobiniai ir anaerobiniai fiziniai pratimai.

Dėl COVID-19 pandemijos vaikai ir paaugliai tapo mažiau fiziškai aktyvūs, sėslūs, o būtent nepalanki ilgalaikė kūno padėtis bei mažesnis **fizinis aktyvumas** ir turi neigiamų pasekmių jų sveikatai (Carson et al., 2016). Dėl nepakankamo vaikų fizinio aktyvumo buvo susirūpinta Lietuvoje ir kitose šalyse dar iki pandemijos (pvz., Oja et al., 2020). Tyrimai atskleidė, kad iki COVID-19 ligos protrūkio maždaug 80 proc. 11–17 metų vaikų ir jaunuolių nevykdė fizinio aktyvumo rekomendacijų (Guthold et al., 2020). Jau pandemijos metu paskelbti tyrimai rodo, kad vaikai ir paaugliai tapo dar mažiau fiziškai aktyvūs (Xiang et al., 2020). Fizinis aktyvumas gali pagerinti ne tik širdies, kvėpavimo ir raumenų, kaulų būklę, suaktyvinti medžiagų apykaitą, reguliuoti svorį ir daryti įtaką kognityvinėms funkcijoms, bet ir sumažinti depresijos riziką (Piercy et al., 2018). Vidutinis fizinis aktyvumas gali būti naudingas imuninei sistemai, nes sumažėja kvėpavimo takų virusinių infekcijų rizika (Halabchi et al., 2020).

Mūsų atliktas tyrimas atskleidė, kad tik 33 proc. mokinių pirmojo etapo metu (pavasari) ir 39 proc. antrojo etapo metu (rudeni) buvo fiziškai aktyvūs daugiau nei 60 min. per dieną (o tai yra rekomenduojama norma, žr. Oja et al., 2020; WHO, 2010). Penktadalis vaikų, kaip

rodo mūsų atlikta tėvų apklausa antrojo etapo metu, fiziškai aktyvūs buvo ne daugiau kaip pusvalandį arba apskritai nebuvo fiziškai aktyvūs. Jau 2018 metais atlikto epidemiologinio tyrimo duomenimis, fiziškai aktyvūs daugiau nei 60 min. per dieną buvo tik kiek mažiau nei penktadalis 11–15 metų vaikų, 20,4 proc. vaikinų ir 16,1 proc. merginų, panašiai tiek, kiek ir kitose šalyse (Oja et al., 2020). 2016 metų duomenimis, tik apie 10 proc. 5–9 klasių mokinių kasdien ne pamokų metu sportavo apie 60 min. ir ilgiau. O kitose šalyse pandemijos laikotarpiu vaikų ir paauglių fizinis aktyvumas sumažėjo dar drastiškiau. Pavyzdžiui, Kanadoje atliktas tyrimas rodo, kad tik 3,6 proc. 5–11 metų vaikų ir tik 2,6 proc. 12–17 metų paauglių atitiko rekomenduojamą 60 min. per dieną fizinio aktyvumo normą pandemijos metu (Moore et al, 2020). Kinijoje vidutinė fizinio aktyvumo trukmė nuo 540 min. per savaitę (prieš pandemiją) sumažėjo iki 105 min. per savaitę pandemijos metu (Xiang, Zhang & Kuwahara, 2020). Taigi Lietuvoje pandemijos laikotarpiu gana daug vaikų išliko pakankamai fiziškai aktyvūs. Tačiau mažesnio fizinio aktyvumo vaikai turėjo ir daugiau sveikatos problemų bei patyrė daugiau kitų sveikatai nepalankių veiksnių.

Mūsų kiekybinio tyrimo duomenys atskleidė reikšmingą vaikų fizinio aktyvumo vaidmenį vaikų miegui (žr. rezultatus ankstesniame poskyryje), taip pat fizinei sveikatai ir psichikos sveikatai. Nenuostabu, kad mažesnis fizinis aktyvumas reikšmingai susijęs ir su vaikų antsvoriu arba nutukimu ($p < 0,05$). Kokybinio tyrimo (fokus grupių metu) tėvai irgi siejo padidėjusį ekranų laiką su kitomis sveikatai nepalankiomis aplinkybėmis, ypač su sumažėjusiu vaikų fizinio aktyvumu (žr. 4.1 skyrių, Ekranų laikas: kokybinio tyrimo rezultatai). O fizinį aktyvumą ir vaikų buvimą lauke vertino kaip svarbius sveikatai ir gerai savijautai veiksnius.

„Pamokų metu visą laiką praleisdavo prie šitų įrenginių. O po pamokų jis bėgdavo į kiemą, buvo labai gera, kad jau gali nueiti nuo kompiuterio ir pasidžiaugti lauke oru.“ (Pradinuko mama)

„Mūsų irgi išeina pabėgioti (...). Tai po mokslų, maždaug ten trečią kokią valandą, kai pamokų daug neužduota arba spėjo pasidaryti prieš tai, tai jau tada tvarkosi ir padeda ir virtuvėj, ir taip, ir lauke pabūna. Jau nuo aštuonių iki miego, tai (...) kompiutery kelias valandas (...) būna (...).“ (Ketvirtoko tėvai)

Kokybiniame tyrime dalyvavę vaikai pastebėjo, kad pirmojo karantino metu (pavasari) apskritai buvo nevykdoma fizinio ugdymo (kūno kultūros) pamokų arba jos buvo vykdomos tik formaliai, atsiunčiant pratimų pavyzdžių, bet neskatinant sportuoti. Rudenį, jeigu ugdymas buvo vykdomas nuotoliniu būdu, dalis mokyklų taip pat nevykdė kūno kultūros pamokų, jos imtos vykdyti tik pareikalavus tėvams.

„Jos vyksta kartą į savaitę [kūno kultūros pamokos], nu taip, aa, tėveliai nubalsavo, kad būtų, nors mokykla planavo nedaryti.“ (8 klasė, berniukas, miestas)

„Šiaip pasiilgstu mokykloje stalo teniso, per pertraukas mėgdavau varyt.“ (8 klasė, berniukas, miestas)

„Sakyčiau, kad to tikriausiai labiausiai tiesiog nu, vis tiek truputį aktyvesnis gyvenimas būdavo – dabar per karantiną sėdi, valgai ir mokaisi, ir viskas. Daugiau praktiškai nieko neveiki (...) anksčiau su dviračiu daug važiuodavau, tai per karantiną – čia trys keturi mėnesiai ir daugiau – tai vis tiek truputį ten susilpnėji.“

„Ir labai trūko sporto užsiėmimų, karatė užsiėmimų, kurie vykdavo gyvai. Online mes neužsiėmėme, nors jos vyko. Bet nenorėjo vaikai dalyvauti online tose pamokose.“ (Pradinuko mama)

Manoma, kad dar vienas veiksnys, skatinantis nutukimo padidėjimą, – mokyklų bei įvairių popamokinių būrelių uždarymas (Rundle et al., 2020). **Neformalusis ugdymas**, jeigu tik buvo vykdomas ir vaikai turėjo rudens laikotarpiu galimybę jame dalyvauti, arba jeigu buvo tęsiamas nuotoliniu būdu, mūsų tyrime taip pat atsiskleidė kaip svarbus apsauginis vaikų fizinės ir psichikos sveikatos veiksnys. Rudenį (antrojo tyrimo etapo metu) vaikai, lankę neformaliojo ugdymo užsiėmimus, mažiau laiko praleido prie ekranų, turėjo mažiau somatinių simptomų, apskritai jų savijautą, elgesį, taip pat norą mokytis ir mokymosi rezultatus tėvai vertino kaip geresnius (žr. 3 priedo P 3.8 lentelę). Panašiai ir vaikų vertinimu, tie, kurie lankė būrelius, savo emocinę savijautą, elgesį, norą mokytis ir mokymosi rezultatus vertino kaip geresnius, taip pat nurodė reikšmingai mažiau somatinių simptomų ir trumpesnę ekranų laiką (žr. 3 priedo P 3.9 lentelę). Pavasario karantino metu dalyvavimas neformaliajame ugdyme susijęs tik su bendru ekranų laiku ir pramogoms skirtu ekranų laiku (žr. 3 priedo P 3.10 lentelę). Galimas dalykas, kad pavasario karantino metu dar neišryškėjo neformaliojo ugdymo trūkumo reikšmė vaikų sveikatai ir savijautai.

Įdomu ir svarbu pažymėti, kad bendrai vaikų, dalyvaujančių neformaliajame ugdyme, skaičius ir pavasario karantino metu, ir rudenį buvo gerokai mažesnis nei panašiuose mūsų tyrimuose 2018 ir 2019 metais. Palyginti, šio mūsų tyrimo pirmojo etapo metu 21 proc. tėvų nurodė, kad vaikas nelanko būrelių (nedalyvauja neformaliajame ugdyme), antrojo etapo metu – 24 proc. tėvų ir 28 proc. pačių vaikų nurodė nelankantys būrelių. Tuo tarpu 2018 ir 2019 metais nelankančių jokio būrelio ar nedalyvaujančių neformaliajame ugdyme buvo tik 6–8 proc. vaikų nuo 8 iki 11 metų amžiaus. Taigi, pandemijos laikotarpiu vaikų dalyvavimas neformaliajame ugdyme mažėjo, iš esmės daugiausia dėl apsunkintų galimybių organizuoti neformalųjį ugdymą, bet ir dėl pačių vaikų nenoro dalyvauti būreliuose nuotoliniu būdu. Būtent neformaliojo ugdymo metu labiausiai yra patenkinami vaikų bendravimo, socialiniai poreikiai. Pažymėtina ir tai, kad dauguma mokyklų privalomo nuotolinio ugdymo metu visai nevykdė neformaliojo ugdymo. Labai svarbu tai, kad neformaliajame ugdyme, mūsų tyrimo duomenimis, dažniau dalyvavo aukštesnio išsilavinimo ir geresnės finansinės padėties šeimų vaikai. Taigi mokyklų organizuojamas neformalusis ugdymas, kuris būtų prieinamas ir socialinės rizikos vaikams, būtų itin reikalingas ir veiksmingas geresnės sveikatos ir savijautos požiūriu socialinės rizikos vaikams.

Apibendrinant vaikų fizinės sveikatos rezultatus, pandemijos laikotarpiu tik išryškėjo ar pasitvirtino dauguma jau patvirtintų geros sveikatos veiksnių, kaip antai mažesnis sėslumas ir didesnis fizinis aktyvumas, ekranų laiko ribojimas, tinkama mityba, reguliarus miego režimas ir kt. Mūsų tyrimo rezultatai rodo, kad dėl didesnio sėslumo ir, tikėtina, pasikeitusių mitybos, miego, kitų kasdienio gyvenimo įpročių, taip pat dėl didesnės įtampos matoma daugiau tokių vaiko sveikatos problemų, kaip antai antsvoris, regėjimo sutrikimai ir galvos skausmai. Svarbu atkreipti dėmesį, kad, pirma, mūsų tyrime vaikų sveikata buvo vertinama remiantis tėvų pateikiama informacija, kuri nebūtinai yra tiksli ir gali nesutapti su objektyviais duomenimis, gautais atliktus medicininių sveikatos ištyrimą. Antra, dalis sveikatos (ir fizinės, ir psichikos) problemų gali būti laikinos ir išnykti taikant prevencines priemones ar stiprinant sveikatą, o dalis sveikatos problemų gali pasireikšti laipsniškai ir išryškėti tik per tam tikrą laiką. Todėl būtina nuolatinė ilgalaikė vaikų sveikatos stebėseną, leisianti ne tik atskleisti pandemijos poveikio vaikų sveikatai mastą, bet ir užtikrinti tikslingą ir laiku sveikatos sutrikimų prevenciją.

3.4. Emocinė savijauta, elgesys ir santykiai

„Labai vaikas nervuotas pasidarė ir tiesiog neįmanoma...“

„Aš daugiau įžvelgiau liūdesį tokį, jis labai ilgėjosi mokyklos, jis labai norėjo bendravimo...“

Akivaizdus pandemijos dėl COVID-19 suvaržymų ir karantino poveikis fizinei sveikatai, bet ne mažiau reikšminga neigiama įtaka ir psichikos sveikatai. Vaikai ir paaugliai tapo gana pažeidžiama grupe, nes pandemijos metu įvestas karantinas padidino socialinį atsiribojimą, judėjimo apribojimus ir tai lėmė jų vienatvės jausmo atsiradimą dėl nepatenkintų socialinių, bendravimo poreikių. Vienatvės jausmas trumpesnį ar ilgesnį laiką padidina riziką vaikams ir paaugliams atsirasti psichikos sveikatos sutrikimų – nerimui ir depresijai (Loades et al., 2020). Sistemineje analizėje, remiantis daugiausia Kinijos, keliomis Italijos ir kitomis JAV, Lenkijos, Turkijos publikacijomis (iš viso 12 publikacijų), autoriai atskleidė COVID-19 pandemijos neigiamą poveikį vaikų ir paauglių psichikos sveikatai (Loades et al., 2020). Depresijos paplitimas pandemijos laikotarpiu vaikų ir paauglių tyrimuose nurodomas skirtingas ir varijuoja nuo 22,6 proc. iki 43,7 proc. (Zhou et al., 2020; Liu et al., 2020; Xie et al., 2020), o nerimo nuo 18,9 proc. iki 37,4 proc. (Xie et al., 2020; Zhou et al., 2020). Didelio skirtumo tarp lyčių autoriai nenurodo (Xie et al., 2020). Pandemijos laikotarpiu suintensyvėjęs nerimas lėmė ir nerimo sutrikimų, pavyzdžiui, obsesinio ir kompulsinio sutrikimo, atsiradimą (Seçer et al., 2020). Autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų grupėje apskritai labiau paplitusios elgesio problemos, tačiau pandemijos laikotarpiu jų ypač padaugėjo (Colizzi et al., 2020).

Mūsų atlikto tyrimo duomenimis, net daugiau nei pusė pirmajame tyrimo etape (iškart po pavasario karantino) dalyvavusių tėvų nurodė, kad jų vaikas turi **elgesio** ar **emocijų sunkumų**. Tik 46 proc. tėvų teigė, kad vaikas neturi elgesio ar emocijų sunkumų, 39 proc. teigė, kad nedidelių, o 15 proc. – kad tam tikrų ar reikšmingų sunkumų. Antrojo etapo metu nustatytas kiek mažesnis emocijų ir elgesio sunkumų lygis, tai yra turintys kokių nors elgesio ar emocijų sunkumų nurodė kiek mažiau nei pusė 11–14 metų vaikų. Trečdalis 6–14 metų amžiaus vaikų tėvų nurodė, kad vaikai turi sunkumų (beje, su vaiko amžiumi sunkumų turinčių vaikų daugėja; žr. 3.14 lentelę). Beveik du trečdaliai tėvų (68 proc.) ir kiek daugiau nei pusė vaikų (58,5 proc.) teigė, kad neturi sunkumų; 23,5 proc. tėvų ir 27,7 proc. vaikų nurodė turintys nedidelių sunkumų; 8,3 proc. tėvų ir net 13,8 proc. vaikų teigė turintys tam tikrų ar didelių sunkumų.

3.14 lentelė. Pirmojo ir antrojo etapo vaikų proporcijos (procentais) pagal tai, ar turėjo elgesio ir emocijų sunkumų

Ar turi elgesio ir emocijų sunkumų?	Neturi	Turi nedidelių	Turi tam tikrų ar didelių
	%	%	%
I etapas tėvų apklausa N = 137	46	39,4	14,6
II etapas tėvų apklausa (visi, N = 1303)	68,2	23,5	8,3
II etapas tėvų apklausa (pradinukai, N = 763)	71,7	21	7,1
II etapas tėvų apklausa (5–8 klasės mokiniai; N = 545)	63,5	26,8	9,7
II etapas vaikų apklausa (N = 328)	58,5	27,7	13,8

Pirmojo etapo apklausos metu iš visų tėvų, kurių vaikai turi emocijų ar elgesio sunkumų, tik 8 proc. nurodė, kad jų atsirado pavasario karantino laikotarpiu (12 proc. nurodė, kad maždaug prieš pusmetį ar metus; likusieji 80 proc. – kad seniau nei prieš metus). Tačiau antrojo etapo apklausos metu net 20 proc. tėvų nurodė, kad vaikų turimi elgesio ar emocijų sunkumai atsirado pavasarį, o dar 2 proc. – kad vasarą. 9,3 proc. tėvų teigimu, elgesio ar emocijų sunkumų atsirado rudenį, ir tik vos pusė tėvų (49 proc.) nurodė, kad seniau nei prieš metus. Taigi šie kiekybinio tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad tam tikrai daliai vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų, šių atsirado pandemijos dėl COVID-19 metu, tikėtina, kaip įtampos dėl pokyčių pandemijos metu pasekmė (žr. pateikiamą atvejo analizę 5).

Palyginę prieš keletą metų atlikto epidemiologinio Lietuvos vaikų psichikos sveikatos tyrimo metu (Lesinskiene et al., 2018) ir pavasario karantino metu gautus Galių ir sunkumų klausimyno vidutinius įverčius, reikšmingų elgesio ar emocijų sunkumų skirtumų neradome (žr. 3.15 lentelę), išskyrus problemų su bendraamžiais skalės įverčius, kurie greičiausiai atspindi pandemijos metu labiausiai išreikštą vaikų nusiskundimą socialinių santykių, bendravimo su bendraamžiais trūkumą. Lietuvos epidemiologinio tyrimo duomenimis (Lesinskiene et al., 2018), 13 proc. 7–16 metų amžiaus vaikų turi elgesio ir emocijų sutrikimų. Ši proporcija palyginama su mūsų imtimi: pirmojo etapo metu turintys vidutinių ar labai didelių elgesio ir emocijų sunkumų (kas rodytų sutrikimų riziką) nurodė beveik 15 proc. vaikų tėvai, o antrajame etape teigė esant vidutinius arba labai didelius elgesio ir emocijų sunkumus 8 proc. tėvų ir 14 proc. pačių vaikų.

3.15 lentelė. 2018 metų epidemiologinio tyrimo imties ir dabartinio tyrimo pirmojo etapo imties (2020 metų pavasaris) Galių ir sunkumų klausimyno (tėvų versijos) skalių vidurkiniai įverčiai

	2018 metų imtis M (SD)	2020 metų I etapo imtis M (SD)
Emociniai simptomai	2,7 (2,2)	2,1 (1,8)
Elgesio problemos	1,7 (1,5)	1,8 (1,5)
Hiperaktyvumas	4 (2,3)	3,9 (2,2)
Problemos su bendraamžiais	1,8 (1,8)	2,5 (1,4)
Prosocialus elgesys	8,04 (1,7)	7,4 (1,9)
Bendras emocijų ir elgesio sunkumų įvertis	10,3 (3,3)	10,3 (4,5)

Šiame mūsų tyrime buvo svarbu aiškintis vaikų **emocinės savijautos** ir **elgesio pokytį** pandemijos laikotarpiu. Pirmojo etapo metu – pavasario karantino laikotarpiu – trečdalis ar net daugiau mokyklinio amžiaus vaikų emocinė savijauta, jų tėvų teigimu, pablogėjo. Panašus procentas tėvų ir vaikų ir pirmojo, ir antrojo tyrimo etapų metu (nuo 15 iki 20 proc.) nurodė, kad emocinė savijauta pagerėjo. Antrajame tyrimo etape klausiant tėvų ir vaikų apie emocinės savijautos ir elgesio pokyčius pavasario karantino metu, taip pat 38,4 proc. tėvų ir 32,9 proc. vaikų teigė, kad jų emocinė savijauta pablogėjo. Įdomu, kad nepriklausomai toks pats procentas (37 proc.) mokytojų nurodė, kad pavasarinio karantino metu mokinių emocinė savijauta pablogėjo. Beje, mokytojų subjektyviu vertinimu, emocinė savijauta labiau pablogėjo gerai ar vidutiniškai besimokančių mokinių ir socialinės rizikos šeimose augančių vaikų (40–41 proc.) nei blogai besimokančių ar specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų (33–34 proc.).

Įvairiai analizuojant pirmojo etapo kiekybinio tyrimo duomenis nustatyta, kad labiausiai vaikų emocinės savijautos ir elgesio pablogėjimas susijęs su tėvų patirtu distresu (žr. 3.16 lentelę). Būtent tėvų distresas, taip pat jau anksčiau turėti vaiko elgesio ar emociniai sutrikimai leido numatyti vaikų emocinės būsenos pablogėjimą pandemijos metu.

3.16 lentelė. Ekranų laikas, fizinis aktyvumas, somatiniai simptomai, vaikų amžius ir tėvų distresas skirtingose vaikų emocinės būsenos ir elgesio pokyčio grupėse (I tyrimo etapo rezultatai, n – 306).

Kintamieji	Kruskal Wallis testas		Emocinė būsena ir elgesys			Dunn testas
			Pablogėjo (1)	Nepakito (2)	Pagerėjo (3)	
	χ^2 (df = 2)	p	Vidurkiniai rangai			
Ekranų laikas mokymuisi	1,19	,551	156,60	147,73	160,78	
Ekranų laikas pramogoms	1,62	,445	162,43	147,54	153,17	
Fizinis aktyvumas	2,29	,318	142,94	157,02	160,95	
Buvimas lauke	4,22	,121	139,86	157,13	164,94	
Vaiko amžius	2,85	,241	140,97	160,04	157,59	
Somatiniai simptomai	6,50	,039	168,24	140,19	159,89	1 > 2
Tėvų distresas	37,75	<,000	108,01	177,78	167,34	1 < 2, 3

Tėvų patiriama įtampa (distresas) ar kiti iššūkiai, sukrėtimai, kriziniai įvykiai šeimoje visada yra svarbus vaikų emocinės savijautos veiksnys (Jusienė ir kt., 2019). Be to, pandemijos laikotarpiu būtent tėvų distresas buvo svarbiausias vaikų savijautos prediktorius ne tik mūsų, bet ir kituose tyrimuose (Spinelli et al., 2020). Pandemijos laikotarpiu dalis tėvų patyrė daug įtampos dėl nedarbo arba kaip tik padidėjusio darbo krūvio, dėl ligų ar būtinybės pasirūpinti sergančiais artimaisiais, dėl gyvenamosios vietos pokyčių (tam tikra dalis mūsų tyrime dalyvavusių tėvų nurodė, kad pakeitė gyvenamąją vietą pandemijos metu, pavyzdžiui, išvyko gyventi į kaimo vietovę iš didmiesčio). Kai tėvai patys patiria daugiau streso, yra prislėgti ar dirglūs, labiausiai mažėja jų gebėjimas ir galimybės tinkamai prižiūrėti vaikų dienotvarkę, rutiną, kuri yra labai svarbi vaikų gerai savijautai (Baptista et al., 2020; Spinelli et al., 2020), o svarbiausia, mažėja ir galimybės patenkinti vaikų emocinius ir saugumo poreikius. Pirmojo tyrimo etapo imties 14 proc. tėvų nurodė patyrę emocinių sukrėtimų ar krizių šeimoje. Palyginti, 2018–2019 metų mūsų tęstinių tyrimų (Jusienė ir kt., 2019; Jusienė, Laurinaitytė, Pakalniškienė, 2020) duomenimis, panašus procentas (atitinkamai nuo 10 iki 18) ikimokyklinio ir pradinio mokyklinio amžiaus vaikų turinčių tėvų per pastaruosius metus patyrė emocinių sukrėtimų, krizių ar didelį stresą. Tačiau tėvų bendros savijautos (emocinės ir fizinės), kitaip – distreso, lygio palyginimas su ankstesnių tyrimų duomenimis parodė, kad pavasario karantino metu jis buvo ženkliai didesnis nei prieš metus (vidutinis distreso lygis reikšmingai skyrėsi, kaip $p < 0,001$; Rakickienė, Jusienė, Baukienė, Breidokienė, *publikavimui teikiamas straipsnis*). Yra galimybė, kad didesnę distresą patiriantys tėvai jautriau vertino ir vaikų patiriamus elgesio ir emocijų sunkumus. Tik tęstiniai tyrimai gali padėti įvertinti, ar tėvų patirtas distresas, be

to, kitos pandemijos metu didesnių iššūkių kėlusios aplinkybės, turės ilgalaikį poveikį vaikų psichikos sveikatai.

Antrajame tyrimo etape nevertinome tėvų distreso, tačiau atsižvelgėme į kitas tuo metu aktualias aplinkybes, pvz., vaikų ugdymo būdą (nuotolinis, mišrus ar įprastas mokykloje), mėginome aiškintis, kokie rizikos veiksniai didina tikimybę, kad vaikų savijauta rudenį pablogėjo, nepagerėjo. Daugialypės regresinės analizės rezultatai (žr. 3 priedo P 3.11 lentelę) parodė, kad mažesnis fizinis aktyvumas, ugdymo ir elgesio / emocinių sunkumų turėjimas, taip pat mokymasis nuotoliniu būdu ši rudenį (o ne mokykloje) statistiškai reikšmingai atskiria prastos emocinės savijautos vaikus nuo geros emocinės savijautos vaikų (teisingai suklasifikuotų atvejų procentas – 75,2 proc.; Nagelkerke $R^2 = 0,26$). Aukštesnis tėvų išsilavinimas, jaunesnis vaikų amžius, elgesio ar emocinių sunkumų neturėjimas, taip pat tėvų darbinis statusas (nedirbantys ir atostogose esantys tėvai) didina vaikų patekimo į geros emocinės savijautos grupę lyginant su neutraliai įvertintos emocinės savijautos vaikų grupe. Galiausiai, mažesnis tėvų išsilavinimas, mergaitės lytis, ugdymo ir elgesio ar emocinių sunkumų turėjimas didina tikimybę, kad vaikų emocinė savijauta bus įvertinta kaip prasta, lyginant su tikimybe, kad ji bus įvertinta kaip neutrali.

Daugialypės logistinės regresijos rezultatai, pateikti 3 priedo P 3.12 lentelėje, taip pat atskleidžia, kad didesnis buvimo lauke laikas ir emocinių ar elgesio sunkumų neturėjimas reikšmingai atskiria gerai ir neutraliai įvertinto elgesio vaikus nuo prastai įvertinto elgesio vaikų. Tuo tarpu didesnis fizinis aktyvumas ir emocinių ar elgesio sunkumų neturėjimas didina tikimybę, kad vaikų elgesys bus įvertintas gerai, o ne neutraliai (bendrai teisingai suklasifikuotų atvejų procentas – 76,8 proc.; Nagelkerke $R^2 = 0,20$).

Taigi rudenį vaikų emocinę būseną tėvai vertino kaip geresnę, jeigu ugdymas vyko mokykloje įprastu būdu. Prasčiau jautėsi, tikėtina, vyresnio amžiaus mergaitės. Prastos savijautos tikimybę didino mažesnis tėvų išsilavinimas ir (arba) tėvų didesnis užimtumas. Tačiau be išlygų ir labiausiai prastesnę vaikų savijautą leido numatyti nepakankamas fizinis aktyvumas ir tai, kad vaikai jau turėjo elgesio ar emocijų problemų, taip pat – specialiųjų ugdymosi poreikių. Detali ir pirmojo, ir antrojo tyrimo etapo vaikų emocinės savijautos ir elgesio pokyčių analizė parodė, kad pažeidžiamesni yra jau turintys psichikos sveikatos problemų ar mokymosi sunkumų vaikai. Deja, kaip tik jiems, kaip matysime ir kituose skyriuose, kyla ir daugiau įvairių iššūkių mokantis nuotoliniu būdu, antra vertus, kaip tik šie vaikai ypač pavasario karantino metu sulaukė mažiausiai švietimo ir sveikatos specialistų pagalbos.

Didelės apimties kinų tyrimas su 320 vaikų nuo 3–18 metų atskleidė vaikų **nerimą** ir **ypatingą baimę dėl pandemijos**. Vaikai buvo labiau prisirišę, dirglūs, jautė baimę dėl artimųjų sveikatos, prastai miegojo (Jiao et al., 2020). Negatyvus psichologinis poveikis karantino metu gali sukelti potrauminio streso sutrikimui būdingų simptomų, pasimetimą ir pyktį (Brooks et al., 2020). Mūsų tyrimo duomenimis, labiau dėl galimybės užsikrėsti nerimaujančių vaikų emocinė savijauta, jų tėvų vertinimu, buvo prastesnė. Kaip atskleidėme jau anksčiau, nerimavimas reikšmingai stipriai susijęs ir su vaikų galvos skausmais. Taigi emocinės savijautos pablogėjimas pandemijos metu sietinas ir su bendra įtampa ar nerimu dėl COVID-19 ligos.

Vis dėlto mūsų tyrimo duomenimis, nerimaujančių dėl galimybės užsikrėsti vaikų rudens laikotarpiu nebuvo daug. Nerimaujantys dėl galimybės užsikrėsti save įvardijo 15 proc. 5–8 klasių mokinių ir lygiai tiek pat mokinių tėvų nurodė, kad jų vaikas nerimauja (žr. aprašomąją statistiką Prieduose). Ketvirtadalis nurodė, kad reaguoja neutraliai, o trečdalis – kad nejaucia nerimo. 15 proc. tyrime dalyvavusių vaikų rudens laikotarpiu turėjo izoliuotis ir tik 1,2 proc.

vaikų susirgo COVID-19. Vos keli procentai vaikų susidūrė su COVID-19 liga savo šeimoje ar artimųjų tarpe, 9 proc. vaikų susidūrė su COVID-19 mokyklos aplinkoje: sirgo bendraklasiai ar vaiko mokytojai. Pasirodo, didesni nerimo dėl galimybės užsikrėsti įverčiai susiję su tuo, jeigu vaiko mokykloje (mokytojams ar bendraklasiams) buvo nustatyta COVID-19. Nerimavimas dėl galimybės užsikrėsti nebuvo susijęs su tuo, kad sirgo artimieji ar šeimos nariai, arba su tuo, kad vaikams reikėjo izoliuotis. Natūralu, kad nerimavimas dėl galimybės užsikrėsti reikšmingai susijęs su turima lėtine liga: labiau nerimavo jų turintys vaikai arba jų tėvai ($p = 0,05$). Nerimavimas dėl galimybės užsikrėsti nesusijęs su tuo, ar vaikai turi elgesio arba emocijų problemų. Svarbu pažymėti, kad vaikų nerimas dėl galimybės užsikrėsti, pačių vaikų vertinimu, buvo labai susijęs su jų santykiais su savo tėvais ($r = 0,243$, $p < 0,001$). Kuo vaikai prasčiau sutarė su savo tėvais, tuo labiau nerimavo dėl COVID-19 ligos. Pagaliau, nerimavimas buvo reikšmingai susijęs ir su vaikų somatiniais simptomais: kuo vaikai turi daugiau tokių somatinių simptomų kaip galvos ar pilvo skausmai, kiti negalavimai, tuo labiau nerimauja dėl galimybės užsikrėsti ($r = 0,198$; $p < 0,001$). Tai gali rodyti ir tai, kad jau turintys tam tikrų negalavimų vaikai (ir jų tėvai) iš tiesų patiria daugiau nerimo dėl galimų COVID-19 ligos pasekmių sveikatai. Tačiau tai gali būti susiję ir su bendru vaiko polinkiu reaguoti į įtampą somatiniais simptomais ir nerimu dėl ligos. Tą iliustruoja ir toliau pateikiama atvejo analizė.

Atvejo analizė 5.

Į vaikų ir paauglių psichologą psichoterapeutą šių metų lapkričio mėnesį kreipėsi tėvai dėl 13 m. paauglės stiprių nerimo požymių, išryškėjusių dar pavasarį pirmojo karantino metu. Mergaitė skundėsi padidėjusiu jautrumu ir nerimastingumu, nerimo priepuoliais, sunkumais užmigti, psichosomatinio pobūdžio galvos ir pilvo skausmais. Tėvų ir pačios mergaitės pastebėjimais, iš pradžių mergaitė, sužinojusi apie perėjimą prie nuotolinio mokymosi kovo mėnesį, į tai reagavo ramiai, net apsidžiaugė galimybe ramiai „pabūti namie ir ilgiau pamiegoti“. Tačiau po kelių nuotolinio mokymosi savaitių atsirado kvėpavimo sunkumų prieš miegą („pradedu kvėpuoti negiliai ir tankiai“). Mergaitė pradėjo stebėti žiniasklaidoje pasirodančią informaciją apie naujus COVID-19 atvejus ir jų statistiką, o grįžusi namo iš lauko sugaišdavo daug laiko plaudama rankas. Ilgainiui pradėjo vengti eiti iš namų ir ėmė kontroliuoti kitus šeimos narius – klausinėti, kur jie eina, koku tikslu, ar negalėtų išėjimų išvengti. Pavasario antroje pusėje kelis kartus vakare pasikartoję stiprūs panikos priepuoliai, mergaitę kankino baimė mirti, ji tapo suirzusi, dirgli.

Paauglės emocinė būsena pradėjo gerėti vasaros pradžioje, kai sumažėjo karantino ribojimai, atsirado aktyvesnio socialinio ir fizinio gyvenimo galimybė. Nepaisydama sumažėjusio nerimastingumo, paauglė atsisakė važiuoti į vasaros stovyklą. Rudenį jos būsena dar labiau pagerėjo, kai rugsėjo mėnesį ji grįžo į mokyklą. Ji džiaugėsi, kad gali lankyti mokyklą, matytis su draugais, turėti nuoseklią dienotvarkę, papildomą popamokinį užimtumą, kuris padeda jai atsitraukti nuo vidinių išgyvenimų. Deja, lapkričio mėnesį paauglės emocinė būsena vėl pradėjo blogėti: pasidarė vėl sunku užmigti, atsinaujino galvos ir pilvo skausmai, dažniausiai pasireiškiantys prieš išėjimą į viešą vietą. Mergaitė pradėjo socialiai atsiriboti, užsidaryti, vengė susitikimų su savo draugėmis, skundėsi baimėmis užsikrėsti virusu ir mirti. Paauglė taip pat skundėsi patiriamu stresu dėl nuotolinio mokymosi: sunkumais savarankiškai susikaupti atliekant užduotis, planuoti savo dienotvarkę. Ji jautė stiprų nerimą dėl mokytojų skiriamų terminų pristatyti užduotis ir, nors pasižymėjo gerais intelektualiais gebėjimais, nespėdavo atlikti užduočių laiku. Tėvų pastebėjimu, pirmojo ir antrojo karantino metu paauglės laikas prie ekranų ženkliai padidėjo: ji daug laiko praleisdavo skaitydama naujienas apie virusą arba naršydama socialiniuose tinkluose. Prieš tai buvusi fiziškai aktyvi, ji tapo pasyvi ir apsiribodavo tik minimalia fizine veikla. Patys tėvai išgyveno pasimetimą ir bejėgiškumą negalėdami kontroliuoti dukros laiko prie ekranų, motyvuoti jos fizinei veiklai ir aktyviau socialiai bendrauti.

Ir pačių vaikų, ir jų mokytojų bei tėvų, dalyvavusių mūsų tyrime, pasisakymai atskleidė, kad daugiau nerimo vaikams sukėlė karantino patirtis, visiškai pasikeitęs gyvenimo ir mokymosi būdas, o labiausiai daugumai vaikų – galimybės bendrauti ir dalyvauti socialinėse veiklose apribojimas. Rudenį mokiniai labiausiai nerimavo dėl galimo karantino.

„Tai iš vaikų tikrai jaučiamas nerimas. Ir nerimas, kad, sakykim, bus karantinas. Ir jie sako „Tik ne tai.“ Na, tokie vaikų jausmai ir emocija išsakomi jų pačių.“ (Pagrindinio ugdymo mokytoja, rugsėjo mėn.)

Ne pakitusi emocinė savijauta, elgesys ar kitos psichologinės problemos, o **socialiniai santykiai**, jų trūkumas, atsiskleidė kaip aktualiausia tema pačių vaikų pasisakymuose kokybinio tyrimo metu ir kiekybinės apklausos metu (atsakant į atvirą klausimą, kas labiausiai nepatiko mokantis nuotoliniu būdu). Vaikams labai trūko bendraamžių, mokytojų, mokyklos renginių. Bendravimo ir socialinių santykių trūkumą pastebėjo ir pažymėjo taip pat mokinių tėvai.

„Buvo atsiradęs tiesiog vaikų noras susitikti su klasiokais dar ir mokytoja gyvai. Nes tikrai kalbėdavo, kad nori į mokyklą dėl to, kad nori susitikti su draugais...“ (mokinės mama)

„Aš irgi norėčiau į mokyklą, dėl to, kad trūksta to tokio kaip ir bendravimo, nes užsidarai namuose ir negauni tos tokios bendravimo dozės ir visos tos mokyklos rutinos ir t.t.“ (mokinys)

„Mano manymu, gal liūdniausia buvo ta pati pabaiga, nes man, pavyzdžiui, ta pati paskutinė savaitė mokykloje yra labai faina ir labai įsimintina, dėl to, nes visą laiką ir pasišnekame apie vasaros planus su mokytojais ir panašiai. Ir dabar tos tokios savaitės kaip ir nebuvo, ir dėl to labai liūdna.“ (mokinė)

Socialinio konteksto trūkumas, kaip matysime kituose skyriuose, svarbus mokinių motyvacijai mokytis ir mokymosi sėkmei. Tačiau santykiai su bendraamžiais, realus, „gyvas“ bendravimas yra ir svarbus psichikos sveikatos veiksnys. Jų dėka ne tik formuojamas tapatumas, bet ir savivaizdis, savivertė.

Apskritai mūsų kiekybinis tyrimas neatskleidė (nei pirmojo, nei antrojo etapo metu) didelių tarpusavio **santykių šeimoje ar santykių su tėvais pokyčių**: du trečdaliai respondentų nurodė, kad santykiai nepakito; tik dalis teigė, kad vaikų santykiai su tėvais pablogėjo (13–16 proc.) arba pagerėjo (15–24 proc.). Pagerėję santykiai susiję su mažesniu tėvų užimtumu, galimybe daugiau laiko leisti drauge su vaikais, ypač jeigu tėvai turėjo atostogas ar nedarbingumą. Pavasario karantino metu geriausiai jautėsi tėvai, kurie turėjo atostogas ar galėjo sumažinti savo užimtumą darbuose. Tėvai, kurie to negalėjo padaryti, grupių diskusijų metu nedvejodami teigė, kad geriausias sprendimas būtų buvęs paimti atostogų. Kaip matyti ir iš anksčiau nagrinėtų temų, mažesnis tėvų tempas, užimtumas, didesnis atsipalaidavimas ir galimybė pailsėti bei daugiau laiko skirti vaikams buvo svarbūs veiksniai, prisidėję ir prie geresnės vaikų savijautos, taip pat ir didesnės vaikų mokymosi sėkmės, kas aptariama kituose skyriuose.

„Labai patiko (...) tas bendrumo jausmas, atsiradęs šeimoje, kas tikrai nebuvo prieš tai. Nes mes grįždavome vakare ir ... iš esmės, pavyzdžiui, su vyresnėliu, jau būdavo bendravimas labai sunkus. Labai sunku būdavo atrasti tuos taškus, nes jis visą dieną prasėdėjo vos ne... O dabar mes iš tikrųjų atšildėme tuos santykius. Ir dukros su sūnumi irgi. Jų tarpusavio, sakykim, santykiai... Jie ir patys kažką tokio yra išsireiškę, kad mums, sako, dabar smagiau.“ (šeštoko ir antrokės mama)

3.5. Išvados

- Nuotolinio ugdymo dėl COVID-19 pandemijos metu labai padidėjo ekranų laikas: padidėjo ne tik naudojimas įvairiais IT prietaisais mokymosi tikslais, bet ir laisvalaikiui bei pramogoms skiriamas laikas. Bendras prie ekranų leidžiamas laikas, palyginti su ankstesnių tyrimų duomenimis, padvigubėjo.
- Ilgėjant bendram ekranų laikui, daugėja vaikų somatinių simptomų (galvos, pilvo, akių ir kitokių skausmų, nuovargio) ir mažėja miego trukmė bei blogėja miego kokybė. Laisvalaikiui ir pramogoms skiriamas ekranų laikas susijęs su prastesne vaikų emocine savijauta ir didina kompulsyvaus (probleminio) naudojimosi internetu riziką.
- Vaikai, besimokantys nuotoliniu būdu, turi galimybę ilgiau pamiegoti rytais, tačiau bendra miego trukmė neilgėja ar net trumpėja, greičiausiai dėl miego tvarkos trūkumo ir ilgo naktinėjimo bei naudojimosi ekranais prieš miegą. Prastesnė vaikų miego kokybė (nepakankamas miegas, ilga užmigimo trukmė ir miego sutrikimai) sietina ne tik su ilgesniu ekranų laiku, ją taip pat prognozuoja miego tvarkos nepastovumas ir mažesnis fizinis aktyvumas bei vaikų emociniai ir elgesio sunkumai.
- Pandemijos dėl COVID-19 metu padaugėjo vaikų galvos skausmų. Šie skausmai sietini su ilgesne ekranų (ypač mokymosi tikslais) trukme, mažesniu fiziniu aktyvumu ir mažesniu buvimu lauke, taip pat su prastesne emocine savijauta, prastesniais santykiais, mažesniu noru mokytis. Galvos skausmai būdingesni vyresnėms mergaitėms ir vaikams, kurių tėvai turi aukštąjį išsilavinimą. Galvos skausmus patiriantys vaikai taip pat daugiau patiria įtampos dėl mokymosi ir nerimauja dėl galimybės užsikrėsti virusu.
- Vaikų sergamumas ūminėmis infekcinėmis ligomis pandemijos dėl COVID-19 metu sumažėjo, daugumos sveikatos sutrikimų apimtis liko nepakitusi, tačiau padaugėjo regėjimo sutrikimų ir nutukimo. Nutukimą turintys vaikai pasižymi ilgesne ekranų trukme ir mažesniu fiziniu aktyvumu, taip pat jie dažniau turi emocinių, elgesio ir mokymosi sunkumų ir yra iš mažiau palankios socialinės ir ekonominės šeimos aplinkos.
- Pandemijos dėl COVID-19 metu pastebimai sumažėjo vaikų, dalyvaujančių vykdančią neformalųjį ugdymą, skaičius. Vaikų dalyvavimas vykdančią neformalųjį ugdymą yra apsauginis geros sveikatos ir savijautos veiksnys, be to, siejamas su trumpesniu ekranų laiku, ypač skirtu pramogoms ar laisvalaikiui.
- Elgesio ir (ar) emocijų problemos iki pandemijos yra svarbus prastos emocinės savijautos pandemijos metu rizikos veiksnys. Vaikų emocinės būsenos pablogėjimą prognozuoja ir tėvų distresas bei vaikų fizinio aktyvumo stoka.

skyrius

Vaikų ugdymo nuotoliniu būdu technologinės perspektyvos: kilę esminiai iššūkiai ir atsiradusios galimybės

JOVITA ŽĖKAITĖ, JOLITA BUZAITYTĖ-KAŠALYNIENĖ, ROMA JUSIENĖ, ERIKA SPEIČYTĖ-RUSCHHOFF, VAIVA SCHOROŠKIENĖ, IRENA STONKUVIENĖ

COVID-19 sukeltos pandemijos akivaizdoje, organizuodama nuotolinį mokymą, švietimo sistema susidūrė su daug įvairių iššūkių. Šiame skyriuje analizuosime vaikams mokantis kilusius sunkumus, susijusius išskirtinai su technologijomis: pasiruošimą ir apsirūpinimą priemonėmis, skaitmeninį raštingumą ir atskirtį, asmens duomenų apsaugą, skaitmeninę etiką bei patyčias elektroninėje erdvėje.

Prasidėjus mokymuisi nuotoliniu būdu, technikos trūkumas, interneto ryšio neturėjimas galėjo paaštrinti egzistuojančią skaitmeninės nelygybės (angl. *digital divide*) problemą. Interneto ryšio būtinybė, perkėlus didžiąją dalį mokymosi veiklų tik į elektroninę erdvę, JAV buvo akivaizdi: dar pavasarį vykdytos apklausos metu kas antras amerikietis teigė, kad internetas buvo viena iš būtinausių ir esminių paslaugų, stokojant prieigos prie jo, kildavo tikimybė susidurti su problemomis kokybiškai įsilieti į besimokančiųjų gretas (Vogels et al., 2020).

Palyginus vieną didžiausių viruso protrūkių išgyvenusią Italiją, kurioje apie 80 proc. gyventojų be pertrūkio galėjo naudotis internetu, su Indija, kurioje interneto prieinamumas tesiekė 38 proc. (Schumacher ir Kent, 2020), galima matyti aiškius skaitmeninės nelygybės bruožus, susijusius su technologiniu šalių išsivystymo lygiu. Pasaulio sveikatos organizacijos (2020) duomenimis, beveik du kartus daugiau iššūkių ir nuostolių uždarius mokyklas patyrė vietovės ir miestai, kurie vertinami kaip labiau nepasiturintys ir skurdesni. Siekiant mažinti skaitmeninę atskirtį pasaulyje, įsitraukė ne tik valstybės, bet ir nevyriausybinių organizacijų, pavyzdžiui, UNICEF (2020) teikė paramą mobiliaisiais telefonais su užsakymais ir iš anksto apmokėtais interneto ryšio planais.

Lietuvoje COVID-19 sukelta pandemija privertė mokytojus, mokyklos administracijas, politikus ir kitus suinteresuotus atstovus permąstyti, kaip technologijų teikiamos galimybės gali būti integruotos į švietimo sistemą ir kaip įveikti iš to kylančius iššūkius. Younie et al. (2013) teigia, kad dažnu atveju mokytojams trūksta mokymo patirties, kuri būtų susijusi su naujausių technologijų integravimu į dalyko mokymą. Tam, kad ši patirtis būtų įgyta,

reikia mokyklos administracijos palaikymo, techninės pagalbos ir patikimos technologijų infrastruktūros, kuri palengvintų integracijos procesą (Ulus ir Belgin, 2020). Karantino laikotarpiu visi mokyklos ekosistemos nariai buvo priversti bendradarbiauti ir per labai trumpą laikotarpį efektyviai prisitaikyti prie naujų mokymo formų (Kimav ir Aydin, 2020).

Šiame skyriuje analizuosime šiuos su nuotoliniu mokymusi ir technologijomis susijusius iššūkius:

- mokyklų ekosistemos dalyvių technologinis pasiruošimas: apsirūpinimas priemonėmis, vidiniai ir išoriniai trikdžiai mokymosi proceso metu;
- skaitmeninis raštingumas ir dėl jo stokos galimai kylanti atskirtis;
- asmens duomenų apsaugos klausimai, pradėjus mokymą nuotoliu būdu;
- skaitmeninės etikos ir patyčių elektroninėje erdvėje problema.

4.1. Vaikų nuotolinio mokymosi patirtis – technologiniai iššūkiai

Nuotoliniam mokymui ir mokymuisi trūko techninių priemonių: kompiuterių, vaizdo kamerų, mikrofonų etc. Tiesa, tik prasidėjus karantinui ir mokymosi procesui persikėlus į elektroninę erdvę Švietimo, mokslo ir sporto ministerija paskelbė planuojanti įsigyti ar išsinuomoti apie 35 tūkstančius kompiuterių¹, skirtų nuotoliniam vaikų mokymuisi (LRT, 2020). Ministerijos nupirktą įrangą mokinius pasiekė ne iš karto, bet šia pagalba dar pavasarį teigia pasinaudoję beveik 3 proc.² rudens apklausoje (n = 329) dalyvavusių 5–8 klasių mokinių.

Dauguma (85 proc.) antrajame tyrimo etape dalyvavusių 5–8 klasių mokinių teigė pavasario karantino metu lengvai prisitaikę prie nuotolinio mokymosi sąlygų su turėta technine įranga, dar 10 proc. nurodė, kad reikiamas priemonės įsigijo karantino metu, ir tik 1 proc. apklaustųjų teigė visiškai neturėję įrangos, reikalingos mokymuisi³. Dauguma (79 proc.) vaikų, vertindami rudens laikotarpio situaciją, teigė turintys savo nuosavą, reikalingą įrangą ir yra pasirengę galimam nuotoliniam mokymuisi karantino sąlygomis⁴, 16 proc. – reikiamą įrangą turi, tačiau ja dalijasi su šeimos nariais. Kiek mažiau nei 3 proc. tiriamųjų techniką skolinosi iš mokyklos ir 1 proc. apklaustųjų nurodė, kad neturi nuotoliniam mokymuisi reikalingos įrangos ir nėra jam pasiruošę.

Apie vaikų aprūpinimą būtina technika pavasario (4.1 pav.) bei rudens (4.2 pav.) laikotarpiu buvo klausiama ir antrajame tyrimo etape dalyvavusių pradinųjų ir pagrindinių klasių mokinių tėvų.

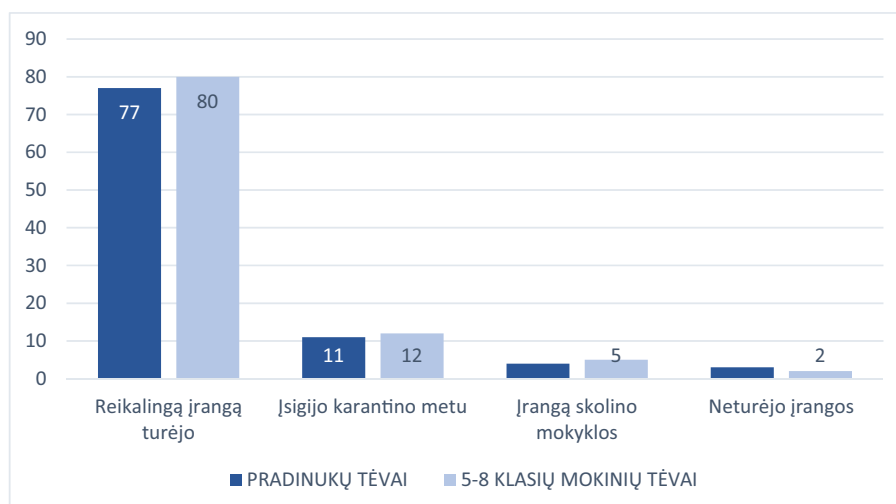
Tėvų apklausos duomenys rodo, kad didesnio skirtumo tarp pradinukų bei 5–8 klasių mokinių tėvų atsakymų vertinant situaciją pavasario karantino metu nėra. Galima tik pažymėti, kad kiek daugiau 5–8 klasių mokinių tėvų nurodė, kad jų vaikai reikalingą įrangą turėjo, įsigijo arba skolinosi. Šie skirtumai nedideli, o tendencijos tos pačios.

1 Planšetinių ir nešiojamųjų kompiuterių.

2 Toks pats skaičius apklaustųjų mokinių įrangą skolinosi iš mokyklos ir rudens laikotarpiu, kai mokymasis vyko mišriai ar hibridiniu būdu.

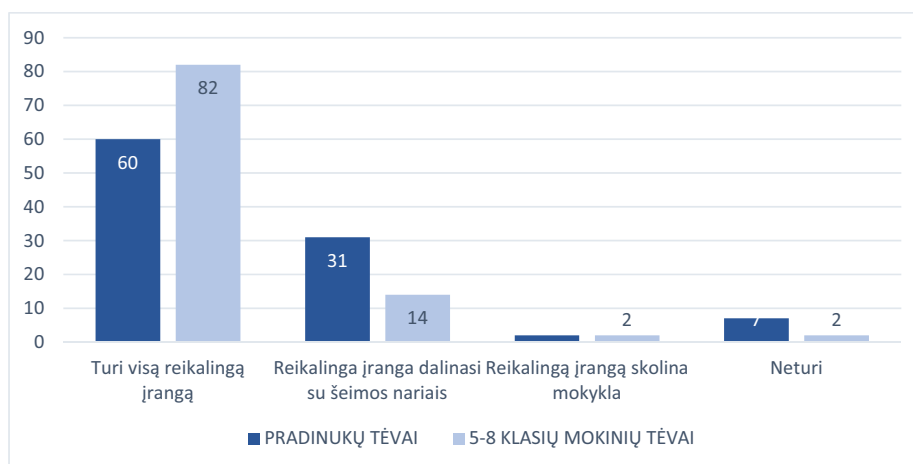
3 Dar 2 proc. apklaustųjų pasirinko atsakymo variantą: „Kita“.

4 Klausiant apie rudens situaciją klausimas buvo suformuluotas kitaip, bet bendra tendencija išliko nepakitusi.

4.1 pav. Pradinių ir 5-8 klasių mokinių aprūpinimo reikalinga technika palyginimas pavasario karantino metu (proc.)⁵

Kiek kitokią situaciją, vertinant pasiruošimą nuotoliniam vaikų mokymuisi, atskleidė tėvų apklausos duomenys apie vaikų ugdymą rudenį (4.2 pav.).

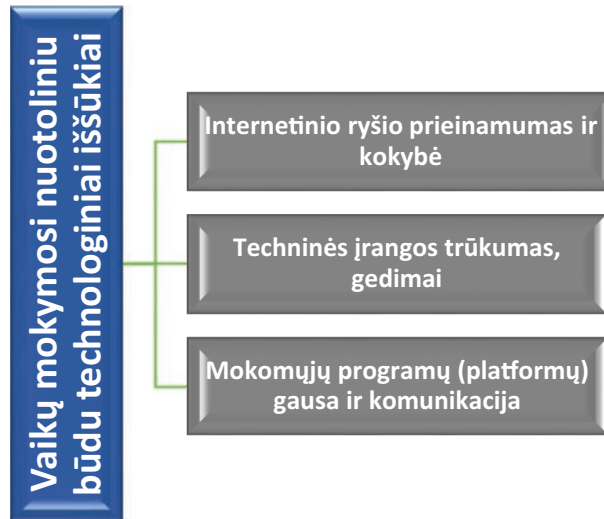
4.2 pav. Pradinių ir 5-8 klasių mokinių aprūpinimas reikalinga technika rudenį (proc.)

Tyrimo duomenys rodo, kad rudenį pagrindinių klasių mokiniai, tėvų teigimu, buvo geriau aprūpinti nuotoliniam mokymuisi reikalinga įranga nei pradinukai. Apskritai rudens apklausoje pradinukų tėvai, reikšmingai dažniau nei pagrindinių klasių mokinių tėvai nurodė, kad jų vaikai dalijosi įranga su kitais šeimos nariais ar kad visai jos neturėjo. Taip pat pastebėtas skirtumas tarp pradinukų tėvų vertinimo apie pavasario ir rudens laikotarpius: vertindami rudenį 4 proc. daugiau tėvų nurodė, kad jų vaikai neturi mokymuisi reikalingos įrangos. Nustatyti skirtumai galėjo atsirasti dėl to, kad pradinis ugdymas vyko (su retomis išimtimis) įprastiniu kontaktiniu būdu ir nebuvo poreikio pasirūpinti nuotoliniam ugdymui reikalinga

5 Pradinukų tėvų apklausoje 5 proc. tėvų pasirinko kaip atsakymo variantą: „Kita“, kuris nėra įtrauktas į šį paveikslą.

įranga. Pagrindiniam ugdymui ši klausimas išliko svarbus, nes dar rugsėjo – spalio mėnesiais dalis mokyklų vykdė ugdymą mišriu arba hibridiniu būdu⁶.

Analizuojant kokybinio tyrimo duomenis⁷, pokalbiuose su 5–8 klasių mokiniais, pradinių ir pagrindinių klasių mokinių tėvais, mokytojais ir mokyklų administracijos atstovais, diskusijų grupėse ir individualiuose interviu išryškėjo trys besikartojančios temos arba technologinių iššūkių grupės (4.3 pav.).

4.3 pav. Nuotolinio mokymosi technologiniai iššūkiai

Vaikams pradėjus mokytis nuotoliniu būdu buvo susidurta su interneto ryšio spartos problemomis bei įvairiais trikdžiais, kompiuterių⁸, vaizdą ir garsą užtikrinančių techninių priemonių (garsiakalbių, ausinių, vaizdo kamerų etc.) trūkumu, per didele naudojamų programų, skirtų pamokoms vesti elektroninėje erdvėje ar su dalyku susijusiai medžiagai dėti, įvairove. Kiekvienas iš šių iššūkių bus aptariamas plačiau analizuojant skirtingų tiriamųjų grupių perspektyvas.

4.1.1. Internetinio ryšio prieinamumas ir kokybė

Lietuvos statistikos departamento duomenimis (2020), 83 proc. visų gyventojų yra apsirūpinę interneto ryšiu, 16–24 metų amžiaus asmenų grupėje šis skaičius siekia netgi 99 procentus. Vis dėlto karantino patirtis parodė, kad turėtas interneto ryšys buvo nepakankamas sklandžiam mokymo ir mokymosi procesui užtikrinti, t. y. ne visada pakako turimo interneto ryšio spartos, mėnesinio interneto ryšio duomenų limito, pasitaikė ryšio trikdžių bei tinklo perkrovos, gedimų. Vaikai teigė, kad su minėtais nesklaidumais dažniausiai susidurdavo nuotolinio mokymosi pradžioje.

6 Reikia pasakyti, kad kiekybinis tyrimas, tikėtina, neapėmė socialinės rizikos šeimų (mūsų tyrime, kaip ir daugumoje panašių tyrimų, tendencingai daugiau dalyvavo išsilavinusių ir geros ar vidutinės socialinės ekonominės padėties šeimų), o kaip matysime toliau, kaip tik šių šeimų iššūkiai, susiję su aprūpinimu įranga bei skaitmeniniu raštingumu, išryškėjo kokybiniame tyrime, fokus grupėse su mokytojais, mokyklų administracijomis, mokiniais ir tėvais.

7 Duomenys rinkti 2020 m. birželio – liepos ir spalio – gruodžio mėnesiais.

8 Dalis vaikų turėjo mobilųjį telefoną ir naudojo tik jį.

Sudėtinga tikrai buvo, nes ir internetas <...> tikrai lūžinėjo. Kai pagalvoju apie nuotolinį, ta pirma mintis, kad buvo pradžioje labai sudėtinga. (KPG1_V1⁹)

Man paskutinę savaitę pasibaigė internetas ir aš negalėjau jungtis prie pamokų. (KPG1_V6)

Tėvai, susidūrę su interneto ryšio kokybės problema, stengėsi ją įvairiais būdais spręsti, pvz.: užsisakydami geresnį interneto planą, planuodami šeimos narių darbus ir vertindami interneto ryšio poreikius, sąmoningai mažino vienu metu prie interneto prisijungusių įrenginių skaičių. Pasitaikydavo ir tokių trikdžių, techninių gedimų, kuriuos galėjo pašalinti tik interneto tiekėjai.

<...> jeigu vienas sūnus prisijungia, tai tada kiti vaikai negali ten prisijungti <...>. (KPr1_T2¹⁰)

Tėvai pažymi, kad kilę iššūkiai ir trukdžiai prisidėjo prie vaikų ar jų pačių psichologinės būklės pablogėjimo. Tai, kad negali užtikrinti, jog vaikams nekils jokių trikdžių ar iššūkių jungiantis prie nuotoliniu būdu organizuojamų pamokų, kėlė stresą visiems šeimos nariams.

Tie vaikai nervuojasi, mokytoja tada juos ten prijunginėja, pamoka prasitęsia... Na, tokio nervo labai daug. Mano dukra tikrai ne vieną kartą verkė, kai, ji sako, mane atjungė ir nebeprijungė. (MPR1_T1)

Kaimo vietovėse dirbantys mokytojai pažymėjo, kad ne tik trūkinėjo interneto ryšys, bet pasitaikydavo, kad mokinių gyvenamose vietovėse apskirtai nebuvo mokymui ir mokymuisi nuotoliniu būdu tinkamo interneto ryšio arba jis buvo itin prastos sklaidos, buvo naudojamos tik mobilus interneto teikiamomis galimybėmis.

Kaime ten mergaitė, tai tiesiog mama dalinosi savo mobiliu internetu. Ten iš viso ryšio nėra. Tai mama, kad abudu vaikai dirbtų, savo telefonu dalinosi tais duomenimis. (KPr1_P5¹¹)

Mokyklų administracijos pastebėjo šią problemą ir ieškojo būdų užtikrinti interneto prieinamumą visai mokyklos bendruomenei. Kai kurios savivaldybės ir pačios mokyklos išpirkto interneto ryšio planus šeimoms, kurios pačios negalėjo to padaryti.

Kol savivaldybė pirkto internetą, mes jiems ir internetą pirkom į namus ir planšetų davėm iš savo, tą ką mokykla turėjo. (MPG1_A7¹²)

4.1.2. Techninės įrangos trūkumas, gedimai ir ekosistemos sprendimai

Kokybinio tyrimo duomenys suteikia platesnį vaizdą apie įrangos, būtinos nuotoliniam mokymui ir mokymuisi, trūkumą ir gedimus. Pavasario karantinas užklupo visus netikėtai, niekas jam rimtai nebuvo pasiruošęs, todėl turimos techninės įrangos kiekis ir kokybė labai

9 Trumpinys KPG reiškia – kaimo pagrindinės mokyklos mokinė (-ys).

10 KPR_T – kaimo pradinukų tėvai

11 KPR_P – kaimo pradinės mokyklos pedagogas

12 MPG_A – miesto pagrindinės mokyklos administracija

skyrėsi tiek skirtingo socialinio ir ekonominio statuso, gausiose ir vieno vaiko šeimose, tiek miesto ir kaimo mokyklose. Ne visi vaikai turėjo asmeninius kompiuterius ar planšetes, jais teko dalytis su broliais ar sesėmis, tėvais, ir dažniausiai visiems jų reikėjo tuo pačiu metu, nes vaikai mokėsi, o tėvai dirbo nuotoliniu būdu. Padėtį gelbėjo mobilieji telefonai, bet ne visi jie buvo pakankamai išmanūs, t. y. seni modeliai, nepalaikantys tam tikrų programų, nepajėgūs kokybiškai transliuoti garso ir vaizdo etc. Kompiuteriams ar planšetėms buvo reikalingi priedai, pavyzdžiui, ausinės, garsiakalbiai, vaizdo kameros ir pan. Mokymosi metu prireikdavo ir spausdintuvų, nes mokytojai siuntė užduotis, kurias pirmiausiai reikėjo spausdinti, atlikus užduotis fotografuoti arba skenuoti ir siųsti mokytojams vertinti.

Tiesiog aš nesimokiau. Du mėnesius nieko nesimokiau, nes neturėjau priemonių su kuom tada. (KPG1_V7)

Aš darbą turėdavau daryti po pamokų, nes mes vieną kompiuterį turime ir jis visą laiką būdavo užimtas, nes mano mama turėjo pamokas vesti. (MPg1_V9)

<...> bet jinai sako: „Neišeina man per tą telefoną, jisai senesnio modelio... (KPG1_T3)

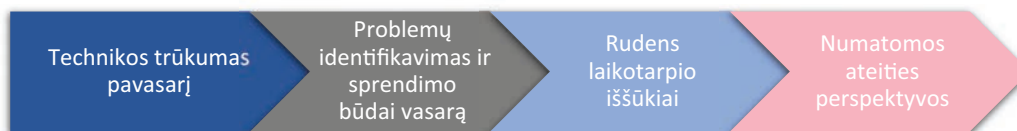
Kompiuterinės technikos trūko ne tik mokiniams, bet ir mokytojams. Dalis mokytojų taip pat turėjo mokyklinio amžiaus vaikų, todėl jiems teko derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus, dalytis turima įranga su savo vaikais, planuoti tiek savo, tiek vaikų prie kompiuterių ar kitų mokymuisi skirtų priemonių praleidžiamą laiką. Mokytojų turimi kompiuteriai ne visada buvo nauji, pajėgūs dirbti su naujausiomis nuotoliniam mokymui pritaikytomis programomis ir platformomis.

Mano vaikai taip pat turėjo mokytis nuotoliniu būdu, vyras dirbti nuotoliniu būdu, ir mums dalintis buvo sudėtinga. Net ir erdve dalintis sudėtinga, nes garsas. (MPg1_P5)

Buvo mokinių, kurie dėl įvairių priežasčių (pvz., atostogų užsienyje) buvo vadovėlius ir pratybų sąsiuvinius palikę mokykloje, o paskelbus visuotinį karantiną negalėjo pasiimti mokymuisi būtinų priemonių. Žinoma, mokyklų administracijos ir mokytojai bandė suderinti aplinkybes, kad vaikai šias priemones gautų, tačiau ne visada tai pavykdavo sėkmingai įgyvendinti.

Buvo problema, kad kiti buvo palikę knygas ir pratybas spintelėse ir jiems neleido jų pasiimti. Tai jiems buvo dar labiau sudėtinga dar papildomai žiūrėti į kompiuterį, telefoną į vadovėlį, ką ten atsiunčia. Girdėjau, kad kitoje mokykloje buvo organizuojamas tas atsiėmimas, bandžiau ir aš suorganizuoti, bet mūsų tokia kažkaip labai rimta administracija. (MPg1_V1)

Išvardytos problemos, susijusios su įrangos ar priemonių trūkumu, buvo sprendžiamos visų ekosistemos dalyvių: tėvų, mokytojų, mokyklų administracijos ir valstybės pastangomis. Šios pastangos pristatomos 4.4 paveiksle pavaizduotais etapais:

4.4 pav. Techninės įrangos trūkumo sprendimo etapai

Technikos trūkumas pavasarį. Dalis tėvų šią problemą sprendė pirkdami naujus įrenginius.

Aš tą situaciją sekiau, <...> tai aš užsakiau, kad interneto ryšį patrigubintų ir į priemones mes investavome. Mes pirkome papildomas planšetes netgi dvi. (MPg1_T1)

Mokytojai mini, kad pavasarį, kai daliai vaikų priemonėmis teko dalytis su kitais šeimos nariais, jie patys stengėsi suderinti pamokų laiką, tinkamą visiems mokiniams.

Nes prašydavo, mokytoja, mes negalim, gal galit trumpiau ar tokiu laiku, ar tokiu, prašydavo suderinti laiką, nes reikėdavo dalintis kompiuterį. (MPg1_P1)

Valstybė ėmėsi spręsti šią problemą sisteminiu būdu ir parama planšetėmis, kompiuteriais šeimas pasiekė maždaug po dviejų karantino mėnesių. Kalbintų tėvų požiūris į šią valstybės paramą buvo dvejopas. Vieni labai pozityviai ją vertino ir pasinaudojo suteikta galimybe. Kiti, nepaisant poreikio, kategoriškai atsisakė priimti siūlomą paramą. Gali būti, kad mokykla šią galimybę gauti techninę paramą netinkamai pristatė, todėl tėvai nenorėjo pripažinti, kad patys negali savo vaikų aprūpinti, jautėsi galimai pažeminti, jeigu priims siūlomą pagalbą, o galbūt nenorėjo imti svetimų daiktų, už kuriuos reikės atsakyti ir teks kažkada gražinti.

Kadangi man pačiai reikėjo dirbti nuotoliniu būdu ir reikėjo kompiuterio, o vaiko telefonas dar nebuvo toks įmanrus, kad pasijungti galėtų, tai mes pasinaudojome galimybe ir pasiėmėme pasinaudoti planšetiniu kompiuteriu. (MPg1_T2)

Taip mokykla paklausė, bet aš pasakiau: „Ačiū, ne, man Jūsų paslaugų nereikia.“ Aš galiu pati vaikams padaryti ir pati įsigyti ir pati... O kam man ta mokyklos pagalba“. (Kpg1_T2)

Mokytojų teigimu, buvo mokyklų, kurioms valstybė neskyrė lėšų planšetėms, nors jose mokėsi globoje esantys vaikai, šiems vaikams ryžosi padėti kitų vaikų tėvai. Mokyklų administracijos kiek išgalėdamos organizavo ir vežė techniką, skirtą mokiniams, siekta, kad kuo daugiau mokyklos bendruomenės narių galėtų kokybiškai jungtis į nuotolines pamokas.

Valstybinėje mokykloje iš tikrųjų davė kompiuterius ir vaikams, mano mokykloje tuo tarpu vaikams nebuvo duodamos jokios priemonės, <...> vaikas, kuris iš vaikų namų, neturėjo priemonių, ir kitose klasėse irgi buvo tokių vaikų, tai labiau organizavosi tėveliai klasės, kaip galėtų tam vaikui padėti <...>.

<...> mūsų IT specialistas <...> išvežiojo mūsų mokyklos kompiuterius kam reikėjo, per saugų atstumą, perdavė, <...>. (MPg2_P8)

Žinoma, ne visos mokyklos susidūrė su technologiniais iššūkiais, dalis jų, dar iki karantino, buvo pakankamai skaitmenizuotos, o nuotolinio mokymosi sąlygos privertė visą turimą techniką pradėti naudoti pagal paskirtį.

Mes jau seniau turėjome tris kompiuterizuotas klases, <...> O socialiai remtinus, tai mes, mokykla jiems davėme įrangą, aprūpinom ir kamerom, ir mikrofonais, ir planšetukais. (MPg1_A5)

Problemų identifikavimas ir sprendimo būdai vasarą. Dalies mokyklų administracijos vasaros laikotarpį išnaudojo savianalizei, tuo pačiu ir turimų techninių priemonių būklei įvertinti. Gautomis išvadomis rėmėsi priimdamos sprendimus dėl pasirengimo organizuoti mokymo procesą hibridiniu ar mišriu būdu rudenį. Buvo įrengtos nuotoliniam mokymui pritaikytos darbo vietos, gerinama mokyklų turima techninė bazė: atnaujintos kompiuterinės klasės, įrengtos interaktyvios išmaniosios lentos, įsigyta kamerų, mikrofonų. Mokyklos stengėsi pasiruošti ir mokymuisi iš namų: buvo nupirkta papildomos įrangos, pasirūpinta interneto ryšio planais.

Iš tikrųjų esame apsirūpinę reikiama įranga ir tikrai apsvarstę kokios buvo mūsų klaidos galbūt, kokie buvo iššūkiai pavasarį ir pasirinkę jau tą modelį, kuris sakykim mūsų mokyklai, mūsų mokiniams ir mūsų pedagogams dabar yra patogiausias ir artimiausias. (MPG1_A5)

Pasirengimas nuotoliniam ugdymui rudenį. Kiekybinio tyrimo duomenys atskleidė, kad rudenį mokytojai pastebėjo mažiau su technologijomis susijusių problemų, bet tai gali būti ir dėl to, kad dalis vaikų mokėsi kontaktiniu būdu mokykloje, kiti (dažniausiai) vyresnių klasių mokiniai hibridiniu ar mišriu būdu. Mokytojų apklausos duomenys (n = 257) parodė, kad 72 proc. atvejų mokymo procesas vyko tik mokyklose, 19 proc. – mišriu būdu, o 8 proc. – pradžioje tik mokyklose, tačiau dėl pasikeitusios situacijos buvo vykdomas nuotoliniu būdu, ir tik apie 1 proc. mokytojų teigė, kad ugdymas vyko išskirtinai nuotoliniu būdu.

Mokyklų administracijoms ir mokytojams kilo iššūkių, susijusių su hibridinio ir mišraus mokymo būdų užtikrinimu, reikėjo ne tik reguliuoti mokinių srautus, bet ir fiksuoti užsikrėtimo atvejus, nustatyti, kas yra saviizoliacijoje, kas dirba iš namų, kam kokia pagalba reikalinga.

Buvo netgi tokių atvejų, <...> mokytojai <...> izoliavęsi ir vedė pamokas iš namų, nors visi vaikai buvo mokykloje. (MPg1_A5)

Dalis kalbintų mokytojų skeptiškai vertino mokyklų pasirengimą nuotoliniam ar mišriam mokymui rudenį. Buvo teigiančių, kad rudenį mokyklų techninės įrangos būklė yra blogesnė nei pavasarį, techninių priemonių vis tiek trūksta: turėta įranga išdalyta mokiniams, o esanti mokyklose yra sena, nėra užtikrinta nuolatinė techninė priežiūra ir gedimų šalinimas, netgi nėra užtikrintas belaidis interneto ryšys.

Aš tai sakyčiau, kad bazė dar skurdesnė pasidarė, nes tuos kompiuterius, kuriuos turėjome, tai jie yra išdalinti. <...> Vaikams buvo duotos planšetės. Tai jos tiesiog taip ir liko pas juos... Tai mokykloje praktiškai nieko ir nėra. (KPr2_P3)

Duotos ministerijos planšetės yra, bet internetas išnaudotas, „Wi-Fi“ mokykloje nėra. (KPr2_P1)

Ateities perspektyvos. Mokyklų administracijų darbuotojai skundėsi centralizuotomis, biurokratinėmis viešųjų pirkimų procedūromis. Jie jautė, kad yra nepasitikima jų kompetencija disponuoti lėšomis. Viena vertus, nėra skiriama pakankamai lėšų naujai įrangai įsigyti, kita vertus, tų lėšų gavus, kyla įvairių kliūčių jas panaudoti.

Dėl to, kad yra centralizuota buhalterija, ta prasme yra daug tokių kliuvinių ir pamatai, <...> kad tai yra daug tokio biurokratinio tokio reglamentavimo ir mažai yra pasitikėjimo pačia kaip ir mokykla. (MPg1_A7)

Kalbėdami apie ateitį ir technologines perspektyvas, jeigu vėl reiktų mokytis nuotoliniu būdu, pozityviai nusiteikę tėvai minėjo, kad pasinaudotų mokyklų teikiama pagalba, kad nereiktų nuolat dalytis esama įranga. Buvo tėvų, kurie manė, kad valstybė turėtų visus vaikus, neskirstydama jų pagal socialinį ir ekonominį statusą, aprūpinti kompiuteriais ir kokybišku interneto ryšiu, nes jie yra būtina nuotolinio mokymosi sąlyga.

Bet čia yra kalba ne tik apie socialinės atskirties šeimas, čia yra kalba apie kiekvieną vaiką ir apie starto galimybes <...> jeigu mes turime mintyje vystyti nuotolinį mokymąsi, o jis akivaizdžiai visur minimas, <...> Tai automatiškai įeina į mokinio krepšelį visos šios priemonės įskaitant ir patį internetą, nemokamą, visur pasiekiamą. (MPg2_T4)

4.1.3. Mokomųjų programų gausa ir komunikacija

Pavasariį prasidėjus nuotoliniam ugdymui nebuvo pasiruošta ne tik techninėmis priemonėmis, bet ir programine įranga. Dauguma mokyklų išleido mokinius dviejų savaitių atostogų, tikėdamosi, kad per šį laikotarpį spės pasirengti nuotoliniam mokymui. Dauguma mokyklų administracijų buvo palikusios mokytojams teisę patiems spręsti, kokią platformą (-as) naudoti nuotoliniam mokymui, todėl mokytojai naudojo skirtingas platformas, kuriose vedė pamokas ir įkeldavo užduotis.

Pirmojo tyrimo etapo metu kalbinti 5–8 klasių mokiniai skundėsi, susidūrę su mokymui naudojamų aplinkų, platformų ir programų įvairove ir gausa, teigė, kad tas pats mokytojas galėjo naudotis keletu platformų ir mokymosi aplinkų: pamokoms vesti ir užduotims kelti. Naudojamų programų gausa ir įvairovė kėlė sumaištį, nesusipratimus, įtampą ir stresą tiek vaikams, tiek jų tėvams.

Pavyzdžiui būna kokia pamoka ir nežinai kokioje platformoje, nes nepraneša iš anksto ir tada nežinai net kur jungtis reikia. (Kpg1_V3)

<...> buvo Emos pratybose, Edukoje, dienyne, Messenger'yje ir tu labai turėjai per viską visada lakstyti kad surasti ar tu iš tikrųjų padarei viską, nes įdeda viena mokytoja iš karto į kelis ir tu net nepastebi, kad tenais buvo užduotis... (MPg1_V3)

Apibendrinant galima teigti, kad dažniausiai kildavusios problemos, susijusios su mokomosiomis programomis, buvo šios:

- Kildavo sunkumų bandant prisijungti prie platformų, kuriose vyko pamokos ar buvo keliamos užduotys. *Kai kuriems išvis neleisdavo prisijungt prie zoomo. Pasidarydavo*

kažkas ir užsikoduodavo, kad neleisdavo prisijungt – spaudydavo connect, prisijungdavo ir vėl išmeta, <...> (KPg1_V5)

- Ne visi vaikai turėjo techniką, kuri buvo pakankamai pažangi naudojamiems mokymosi metodams. *Jo, man word'o neatidarydavo visą laiką. (KPg1_V7)*
- Kildavo sunkumų perprasti naujas platformas, su kuriomis nebuvo tekę arba buvo tekę dirbti nedaug¹³. *Užstrigdavo TAMO ar dar kažkuri svetainė, tada negali pažiūrėti, ką reikia daryti, arba užduočių nežinai, kad ten tuos lapus tau įjungs ir taip toliau. (MPg1_V8)*

Išvardytoms problemoms spręsti buvo taikomi įvairūs būdai: mokytojai stengdavosi, kad pamokų medžiaga, užduotys pasiektų mokinius, užrašydavo ranka, nufotografuodavo ir siųsdavo nuotraukas, susirašydavo per kitas bendrauti skirtas platformas.

Atsakydavo nu tiesiog dažniausiai atsiųsdavo tuos... užduotis tiesiog per kitą ... per Messengerį atsiųsdavo, nufotkindavo ir atsiųsdavo. (KPg1_V7)

Kalbinti mokiniai išsakė lūkesčius dėl galimų ateities perspektyvų (po pavasario semestro), kad būtų supaprastinta mokymosi specifika, naudojantis skirtingomis programomis.

Gal galėtų va taip va būti, kad viskas vienoje programoje ir viskas būtų suplanuota. (KPg1_V2)

Programų ir platformų gausos keliamus iššūkius įvardijo ir tyrime dalyvavę pradinių ir pagrindinių klasių mokinių tėvai. Kadangi nuotolinio vaikų mokymosi metu tėvai atliko labai svarbų vaidmenį, jų dėmesio ir pagalbos prisijungti, surasti ir išsiųsti atliktas užduotis ypač reikėjo pradinukams, o vyresnių klasių mokiniams dažnai buvo būtina tėvų kontrolė, susijusi su dienvakarių laikymusi.

Viena iš priežasčių, kodėl kildavo problemų, susijusi su gausiu programų naudojimu, – aiškios komunikacijos stygius, t. y. tėvai skundėsi, kad skirtingi mokytojai naudojo skirtingus komunikavimo kanalus, pvz.: el. paštą, telefoną, Messenger programėlę, TAMO dienyną, bei skirtingą informavimo laiką, pvz.: atsiųsdavo planą visai savaitei į priekį, iš vakaro ar likus 5 minutėms iki pamokos pradžios. Mokytojams neaiškiai pranešus, kaip, kur ir kada vyks pamokos ar bus teikiamos užduotys, tėvams ir jų vaikams reikėdavo eikvoti savo laiką ir jėgas vien susigaudyti, kaip yra organizuojamas mokymo procesas.

<...> anglų kalbos mokytoja iš vakaro atsiunčia tą ID kur prisijungti prie pamokos, mes ryte jungiamės – nesijungia. Pasižiūrim, kad jau kita žinutė atėjusi, kad jau pakeitė ID tą. (KPr1_T2)

Kilusius sunkumus dėl prastos komunikacijos tėvai bandydavo aptarti kontaktuodami su mokytojais, deja, bet ne visada arba ne iš karto buvo pasiekiamas abiem pusėms priimtinas susitarimas.

Tai vaikai gaudavo tiesiog žinutėmis užduotis, tada būdavo ašarų pakalnė, dėl to kad nesupranta, nespėja. Mokytoja visus nurodymus per mesendžerį. Aš tada jau įsikišau, man tikrai tas netiko ir nepatiko. Aš informavau mokyklą. <...> Bet vėliau, manau, mokytoja suprato, kad nu tikrai pradinukam, tai yra sudėtingas būdas mokytis. (KPr1_T9)

13 Plačiau šia tema rašoma poskyryje apie skaitmeninį raštingumą.

Tiek mokytojai, tiek mokyklų administracijos atstovai pripažino, kad viena esminių, pava-sarių vykdyto nuotolinio mokymo klaidų buvo gausus skirtingų programų ir platformų (vir-tualių aplinkų) naudojimas, dėl to nukentėjo mokiniai, jų tėvai ir galiausiai patys mokytojai. Tiesa, mokyklų administracijos ir mokytojai dar pavasario semestro eigoje stengėsi išspręsti šiuos sunkumus. Dalis kalbintų mokytojų tikina, kad stengėsi pamokų metu naudoti tik vieną ar kelias programas, ir tais atvejais, kai viena ar kita programa buvo patogesnė patiems moki-niams, derinosi prie jų.

Kai viskas buvo labai staigiai, viskas buvo nuleista ant mokytojų pečių – rinkis ką nori. <...> Aš vis bandžiau įsivaizduoti vaiką, kada jam devynios įvairios programos, platformos ir tu žinok, kada kur turi prisijungti. (MPg2_P2)

Tyrimė dalyvavę miesto mokyklų mokytojai neslėpė patyrę iššūkių, tačiau patys stengėsi mokyti, dalijosi žiniomis su kolegomis, rengė naudojimosi programomis instrukcijas moki-niams, kad visiems būtų kuo lengviau prisitaikyti prie nuotolinio mokymo.

<...> kas ką išmokom tas tą filmavom įvairių programėlių dėka dėjom viską bendrai į mokyklos tin-klapį ir mokėmės vienas iš kito. <...> kaip ką daryti, kur ką paspausti, ką kur kaip, tai tas tikrai labai palengvino tą įsivažiavimą. (MPg1_P2)

Mokytojai pažymi, kad nuotolinis mokymas pareikalavo daug laiko ir pastangų, siekiant prisitaikyti prie visiems mokiniams kylančių poreikių ir galimybių: vieniems komunikacija sekėsi puikiai, buvo noriai bendrauja ir bendradarbiauja, kitiems kilo daugiau iššūkių ir sun-kumų. Kilusius iššūkius teko įveikti ir bandant komunikuoti su specialiųjų poreikių turinčiais vaikais bei jų tėvais, šiuo atveju kiekvieno vaiko situacija buvo labai individuali, todėl moky-tojai pripažįsta, kad be įvairaus pobūdžio tėvų pagalbos mokyti nuotoliniu būdu specialiųjų poreikių turinčius vaikus būtų buvę labai sunku.

Problema turiu su mergaite, kuri mokymosi sunkumų kaip ir neturėtų, pas ją spec. poreikiai yra dėl emocinio sutrikimo. <...> bet užduočių atlikti vat jai kažkaip nepavyksta, jinai nesusigauja, jinai ne-žino kur jas žiūrėt, kur jų ieškot. (MPg2_P1)

Pasibaigus pavasario semestru ir išanalizavus padarytas klaidas, mokyklose buvo nuspręš-ta nuotolinį mokymą vykdyti naudojant vieną universaliausią ir visiems ekosistemos daly-viams priimtinausią platformą. Vyko mokytojų mokymai, kad kuo geriau ir greičiau būtų įvaldyti nauji įrankiai, kad nuotolinių pamokų metu viskas vyktų kuo sklandžiau. Buvo mo-kyklų, kuriose mokytojai susitarė informuoti vieni kitus, jei kuriam nors iš mokinių sugestų kompiuteris, dingtų elektra etc., kad vienas ar kitas vaikas negalės jungtis į pamokas dėl objek-tyvių priežasčių, taip buvo siekiama išvengti galimų nesusipratimų ir konfliktų.

Ir tada toks nesusikalbėjimas vyko, bet kai pasirinkome vieną – Teams'ą, viskas tada susitvarkė, vis-kas tada nurimo, ir viskas vyko ir tekėjo taip, kaip turėjo tekėti. (MPg1_P1)

Buvo kursas sukurtas kuriame irgi visi mokytojai rašydavo dėl kažkokių va techninių kliūčių pavyz-džiui: pas tokį tokį mokinį dingo elektra, negalės prisijungti prie pamokų, <...>. (MPg2_P10)

Tais atvejais, kai mokymosi proceso organizavimo reguliavimą perimdavo mokyklos administracijos, darbo sąlygos palengvėdavo visiems: mokytojai ir kiti specialistai galėjo skirti daugiau laiko tobulinti įgūdžius dirbuotis su pasirinktomis platformomis, vyko spartesnė ir kokybiškesnė komunikacija, vaikai ir jų tėvai aiškiai žinojo, kur ir kada reikia jungtis.

<...> mes penktadieniais išsiųsdavome kitos savaitės planą savaitei su visom nuorodom, <...> kad tai padėtų orientuotis dienoje. (MPG1_A2)

Mokyklų administracijų atstovai teigė, kad pavasarį organizuojant nuotolinį mokymą mokyklos turėjo tam tikrų lengvatų, pvz.: „Eduka“ ar „Ema“¹⁴ platformomis buvo galima naudotis nemokamai. Rudenį, deja, šių galimybių nebeliko, todėl ne visose mokyklose buvo lengva išsirinkti vieną mokymuisi skirtą platformą, kai tėvams aktyviai dalyvaujant ir prisidedant prie mokymosi proceso organizavimo, reikėjo pirmiausiai įtinkinti juos dėl programų įsigijimo būtinumo.

<...> dabar jau neturim – turim pirkti. Ir ne, ne visada lengva susitarti su mokiniais, mokinių tėveliais <...> jeigu sakytumėm, kad dirbam tikrai pusę metų, tai visi aišku pirktų, bet dabar vis kai po 2-3 savaites, tai atrodo nelabai prasminga. (MPG1_A5)

Trumpai apibendrinant mokyklų bendruomenių pavasarinio nuotolinio ugdymo patirtis, galima teigti, kad viskas vyko gana chaotiškai, turint omenyje virtualių aplinkų naudojimą bei komunikaciją. Mokyklų administracijų atstovų teigimu, vasaros laikotarpis buvo išnaudotas pasiruošti galimam rudens nuotolinio ugdymo etapui. Nuo pavasarinio, bekontakčio, visiškai virtualaus ugdymo mokyklos perėjo prie hibridinio ir mišraus ugdymo, kai buvo derinamas gyvas ir nuotolinis ugdymas (vieni mokiniai ar mokytojai dalyvavo pamokose gyvai, kiti – kurie sirgo ar izoliavosi – nuotoliniu būdu) bei keičiami mokinių šrantai (dvi savaitės gyvai, dvi – nuotoliniu). O taikant nuotolinio mokymosi metodus, buvo įvestos bendros mokymosi platformos, pavyzdžiui: Google platformos (*Google Classroom*, *Google Meet*), Microsoft platformos (*Microsoft 366*, *Teams*), Zoom, Skype, Seesaw, Facebook (*Messenger*).

4.2. Skaitmeninis raštingumas ir skaitmeninė atskirtis

Anot Dijk (2020), jaunimas išsivysčiusiose šalyse nebegali įsivaizduoti savo gyvenimo be telefonų, interneto ir socialinių tinklų, todėl neretai pavadinami skaitmeniniais vietiniais (angl. *digital natives*, *digital aborigines*, *web natives*) dėl savo stipraus įsitraukimo į įvairias skaitmeninės medijos formas (Prensky, 2001; Šaulauskas, 2011). Socialinių tinklų paskatinti jaunuoliai jaučia galį tapti bet kuo, kuo panorės (Shariff, 2014), jų dėmesys, skiriamas suskaitmenintai erdvei, toks pats realus ir svarbus kaip ir fizinei (Šaulauskas, 2011). O visuomenės narių tarpe, priskiriant skaitmeninio vietinio etiketę jaunuoliams, dažnai iš jų tikimasi, kad šie labai daug žinos ir greitai susigaudys elektroninės erdvės subtilybėse.

14 Mokymuisi skirtos platformos, kuriose galima rasti skaitmeninį edukacinio pobūdžio turinį ir inovatyvius ugdymo priemonių kompleksus mokiniams ir mokytojams.

Kiekybinės apklausos metu 5–8 klasių mokinių buvo prašoma įvertinti, kaip dažnai jų tėvai ar globėjai padėjo prisijunti prie užduočių ar susirasti reikiamą informaciją internete, 6 iš 10 vaikų teigė, kad tokios pagalbos jiems nereikėjo niekada arba prireikė labai retai. Tiesa, verta pabrėžti, kad skaitmeninio raštingumo įgūdžiai atsižvelgiant į vaikų amžių, laiką, praleidžiamą prie kompiuterių, ar specifines domėjimosi sritis, labai skiriasi ir jaunesni moksleiviai gali reikalauti daugiau pagalbos ir tėvų dėmesio, o vyresnieji neretai patys geba pagelbėti aplinkiniams susigaudyti elektroninėje erdvėje. Ir nors 10–11 metų vaikų laikas, 2020 m. pavasarį praleistas prie ekranų, palyginti su 2019 m. duomenimis, išaugo, nebūtinai sustiprėjo ir skaitmeninio raštingumo įgūdžiai.

Yra tikimybė, kad vaikai visgi susidūrė su sunkumais dėl nepakankamų skaitmeninio raštingumo įgūdžių, todėl šiame skyriuje aptarsime vaikų skaitmeninio raštingumo įgūdžių būklę nuotolinio mokymosi laikotarpiu bei galimą skaitmeninę atskirtį dėl susidariusio techninių priemonių ir žinių trūkumo.

4.2.1. 5–8 klasių mokinių skaitmeninio raštingumo įgūdžiai ir skaitmeninė atskirtis

Kokybinis tyrimas atskleidė, kad 5–8 klasių moksleiviai nuotolinio ugdymo metu susidurdavo su sunkumais, kurių kildavę dėl skaitmeninio raštingumo įgūdžių stokos. Galima išskirti dvi sunkumų grupes: viena yra susijusi su gebėjimu prisijungti ir naudotis įvairiomis nuotoliniam ugdymui skirtomis programomis ar platformomis, pvz.: nepavykdavo jų instaliuoti, nežinodavo, kaip prisijungti panaudojus atsiųstas nuorodas, kur suvesti slaptažodžius etc.:

kai reikėjo jungtis, sako, yra kodai <...>, net nežinau kur tuos kodus vest (KPG1_V1); nelabai, man neleisdavo prisijungt <...> Nu man rašė, kad slaptažodis blogas. (MPg2_V3)

Antra sunkumų grupė, susijusi su mokymuisi skirtų programų naudojimu, pvz.: nebuvo žinoma, kaip sukurti dokumentus, juos redaguoti naudojantis Microsoft Office programų paketu.

Ne, aš prisipažinsiu, nemoku aš skaidrių daryt. (MPg2_V4)

Galvojant apie skaitmeninę atskirtį ir įtrauktį dalyvauti nuotolinio mokymo procese nepakako turėti kompiuterį, planšetę ar išmanųjį telefoną, reikėjo mokėti tinkamai jais naudotis, savo įgūdžius pritaikyti darbui (mokymuisi), ne laisvalaikui.

Buvo vaikų, kurie iki karantino nemėgo žaisti kompiuterinių žaidimų, jiems tėvai sąmoningai nepirko naujausių telefonų, planšetinių kompiuterių, ribojo laiką, praleidžiamą prie ekranų, todėl šie vaikai galėjo patirti skaitmeninę atskirtį, mokymosi procesui persikėlus į virtualią erdvę, dėl skaitmeninių įgūdžių stokos. Ši rizikos veiksnį padėjo įveikti vaikų motyvacija mokytis ir gabumai, pavyzdžiui, 8 klasės mokinė, kalbėdama apie savo skaitmeninio raštingumo įgūdžius, teigė:

<...> aš niekada nebuvau iš tų vaikų, kuris praleidžia ten tris valandas prie kompiuterio. Tai man reikėjo gal daugiau pagalbos <...>, kad aš žinočiau kaip išsiųsti darbą taisyklingai, <...>. (MPg2_V3).

Tiesa, ne visi vaikai buvo itin motyvuoti gerinti savo skaitmeninio raštingumo įgūdžius, todėl papildomai neskatinami tėvų ar mokytojų tokie vaikai pavasario karantino metu nedalyvavo nuotolinio mokymosi procese¹⁵.

15 Apie tai daugiau rašoma 6 skyriuje apie socialinės rizikos veiksnius patiriančiose šeimose augančius vaikus.

Daugumai vaikų sunkumus, atsiradusius dėl skaitmeninio raštingumo įgūdžių stokos, padėjo įveikti tėvai, mokytojai, vyresnieji broliai ir seserys, bendraklasiai. Laikui bėgant šie įgūdžiai gerėjo, buvo perprastos techninės priemonės, išmokta kūrybiškai spręsti vaizdo ir garso trikdžių problemas:

nu bet pavyzdžiui, kartais per telefoną prisijungdavau kaip su antru account'u ir tada tiesiog būdavau per vieną, kaip čia, garsas, per kitą – vaizdas. (MPg1_V7) Vaikai teigia išmokę ir papildomas, mokslams reikalingos informacijos susirasti internete: <...> nu manau, viskas ten gan lengva rasti Google. Tiktai reikia mokėti parašyti gerai klausimą. (MPg1_V3)

Vertindami nuotolinio ugdymosi patirtį pavasario karantino metu, vaikai manė, kad iš esmės sustiprėjo jų skaitmeninio raštingumo įgūdžiai, jie įgijo daugiau žinių apie technologijas, kompiuterines programas ir įvairias platformas. Įgytą patirtį vertino kaip naudingą ateičiai:

Manau, kad daugiau žinau apie kompiuterius ir kaip sujungti. <...> Išmokau, kaip su tuo mikrofonu naudotis, <...> Ir kaip kurti įvairias formas... tai pravers ateityje. (MPg1_V1)

4.2.2. Tėvų nuomonė apie vaikų skaitmeninio raštingumo įgūdžius ir skaitmeninę atskirtį

Amerikoje skaitmeninė atskirtis skaudžiausiai palietė šeimas, gaunančias mažesnes pajamas. Prasidėjus pandemijai, vienas iš šešių tėvų (globėjų), gaunantis mažesnes pajamas, teigė, kad jų vaikai susiduria su skaitmenine atskirtimi, jie skeptiškai vertino palikuonių galimybes sėkmingai mokytis namuose. Kas trečias iš apklaustųjų teigė, kad jų vaikai naudojami tik telefonu tiek jungdamiesi prie pamokų, tiek ruošdami namų darbus (Vogels et al., 2020). Sunkumų kilo ne tik dėl techninių problemų, bet ir dėl skaitmeninio raštingumo įgūdžių stokos.

Kokybiniame tyrime dalyvavę tėvai dalijosi skirtingomis patirtimis, kurios priklausė nuo vaikų amžiaus skirtumų ir tėvų skaitmeninio raštingumo įgūdžių. Tėvai teigė, kad pradžioje vaikams reikėjo jų pagalbos naudojantis technologinėmis priemonėmis, susigaudyti tarp skirtingų nuotoliniam mokymui naudojamų programų ar platformų, tačiau pasitaikydavo, kad ir patiems tėvams trūko skaitmeninių įgūdžių. Tėvai mini ir atvejus, kai ne jie vaikams, o vaikai – jiems pagelbėdavo, jungiantis prie tam tikrų platformų:

Gaudėsi pats, dar man pasakydavo kitą sykį, jei kas ką ne taip. (KPr1_T6).

Ilgainiui vaikų skaitmeninio raštingumo įgūdžiai gerėjo, didėjo ir jų savarankiškumas mokantis nuotoliniu būdu ir (ar) dalyvaujant nuotolinio mokymosi procese:

Nu ten visokių buvo problemų iš pradžių ten reikėjo, nu iš šalies tiesiog padėtu, <...>. (KPr1_T2)

Kalbinti pradinukų tėvai, kurie susidūrė su dėl skaitmeninio raštingumo įgūdžių trūkumo kilusiais sunkumais, manė, kad tokios kompetencijos turėjo būti lavinamos mokykloje dar iki karantino. Pradėjus nuotolinį mokymą dalis pradinukų ne tik nemokėjo naudotis programomis, bet ir neturėjo sukurtų savo asmeninių paskyrų socialinėse medijose. Mokytojams pasirinkus komunikuoti su mokiniais, pvz., *Facebook Messenger* programėleje, pradinukai negalėjo savarankiškai prisijungti. Ši ir panašaus pobūdžio problemos tėvų buvo sprendžiamos

įvairiais būdais: kuriamos naujos paskyros, leidžiama naudotis tėvų susikurtomis, tiesa, tokiu būdu susidarydavo komunikacijos trikampis, kai mokytojai žinutes siuntė tėvams, o tėvai jas perduodavo vaikams ir, atvirkščiai:

Su kitu mažesniu, aš jam vis tiek nekūriau. Tai tiesiog padėdavau, pasakyt, ką uždavė mokytoja padaryti. (KPr1_T5)

4.2.3. Mokytojų nuomonė apie skaitmeninį raštingumą ir skaitmeninę atskirtį

Prasidėjus pavasario karantinui mokytojai taip pat jautė nerimą dėl technologinių priemonių trūkumo:

Man tai buvo košmaras, kad aš pati namuose neturėjau technikos. Ir dabar neturiu. (KPr1_P6)

Dalis mokytojų, kaip ir mokiniai, turėjo stiprinti savo pačių skaitmeninio raštingumo įgūdžius, o tada jau bandyti pagelbėti ir vaikams. Įveikę kilusį stresą ir iššūkius, mokytojai galėjo susikaupti ties savo pagrindinėmis pareigomis: vesti pamokas ir padėti vaikams ne tik perprasti mokomąją medžiagą, bet ir naudojimosi technologijomis subtilybes:

Būdavo irgi, pas mane trys telefonai sudėti ir vaikai patys skambina, čia man užstrigo internetas, <...> tada turi tuo pačiu metu ir pamoką vesti ir dar tam vaikui padėti, kuris už borto liko. (MPR2_P1)

Mokytojai pripažįsta, kad tėvų pagalba vaikams mokantis nuotoliniu būdu buvo labai svarbi, bet ne visi tėvai ir ne visada galėjo ar mokėjo padėti. Mokytojai apgailestauja, kad buvo tėvų, kurie neskubėjo priimti mokyklų siūlomos pagalbos, todėl vaikai negalėjo kokybiškai ir nuo pat pradžių įsitraukti į mokymosi procesą.

<...> stengėsi kuo greičiau skirti ypač tiems su tokia sunkesne padėtim kompiuterius, <...> neskubėjo imti, tai mes priprašėm tikrai po mėnesio laiko pasiimti kompiuterį, tai vaikas dalyvaudavo per dieną nu gal vienoj pamokoj. (MPR2_P1)

Kalbinti mokytojai teigė, kad nuotolinio mokymosi metu jiems kilusius iššūkius pirmiausia padėjo įveikti mokyklų administracijos, kurios rūpinosi, kad būtų užtikrintas mokymo procesui tinkamų programų prieinamumas, skatino mokytojus dalyvauti įvairiuose skaitmeninio raštingumo mokymuose. Vertindami mokinius, mokytojai teigė, kad šie pakankamai greitai persiorientavo į nuotolinį mokymąsi, perprato naudojamą programas.

Bet šiais metais šeštokai, kurie praeitais buvo penktokai, tai man su jais lengviausia buvo dirbti. Skaitmeninė karta, galima sakyti. (Kpg2_P7)

Tiesa, ne visi vaikai vienodai greitai gebėjo susiorientuoti nuotolinio mokymosi subtilybėse, pavyzdžiui, vyresni vaikai išmoko greičiau, o sunkiausia buvo specialiųjų ugdymo poreikių turintiems mokiniams:

<...> su vyresniais buvo daug geriau dirbti, tai pavyzdžiui, šiais metais su penktokais tai tikrai yra sunku. Gal dar ir spec. poreikių ten daug yra. (Kpg2_P7)

Rudens semestras mokytojams pasirodė lengvesnis nei pavasario, daug technologinių priemonių ir programų naudojimosi ypatumų jau buvo perprasta, o neaiškumas dėl besikeičiančios situacijos buvo tapęs įprasta mokymosi proceso dalimi.

4.2.4. Mokyklų administracijos darbuotojų nuomonė apie vaikų skaitmeninį raštingumą ir skaitmeninę atskirtį

Kalbinti mokyklų administracijos atstovai pažymėjo, kad po pirmojo nuotolinio ugdymo etapo pavasarį tiek mokytojai, tiek mokiniai ir jų tėvai išmoko ir įgijo daug naujų žinių, susijusių su technologijų naudojimu ir pritaikymu. Vaikų skaitmeninio raštingumo įgūdžiai buvo riboti, t. y. tam tikrose srityse jie išmanė daugiau, o kitose, dažniausiai su mokymusi susijusiose srityse, mažiau:

<...> vaikai ten kūrybiškai kažką daro, programuoja, lyg ten atrodo auksas, o kompetencijos net aukštesnės nei mokytojų, bet kai prie paprasto mokyklos pašto paprašai pasijungti pradinuko, tai patikėkit... (MPg1_A7)

Mokyklų administracijos stengėsi užtikrinti sklandžią komunikaciją tarp visų ekosistemos dalyvių, rūpinosi visiems tinkamų tvarkaraščių sudarymu, stengėsi užtikrinti pagalbą mokytojams, kad nuotolinio mokymo procesas vyktų sklandžiai.

Nuotolinio ugdymo metu skaitmeninę atskirtį, mokyklos administracijos atstovų nuomone, labiausiai patyrė šios mokinių grupės:

- socialines rizikas patiriančių šeimų vaikai;
- emigrantų, pabėgėlių arba pabėgėlio statuso siekiančių šeimų vaikai;
- specialiųjų poreikių ir mokymosi, elgesio ir emocinių sunkumų turintys vaikai.

Išvardytų grupių patirtus sunkumus galima suskirstyti į tris grupes:

- Nepakankamas aprūpinimas reikiamomis techninėmis priemonėmis;
- Darbinės aplinkos nuotoliniam mokymui trūkumas: pagalbos ugdymui specialistai turėjo persiorientuoti nuo darbo su grupe prie individualaus, taip pat turėjo sukurti vaikams papildomų veiklų, kurias galėtų pritaikyti nuotoliniam mokymui;
- Specialiųjų poreikių nulemti sunkumai: nemokama lietuvių kalbos, nepalanki aplinka mokymuisi etc.

Administracijos darbuotojai teigė, kad nuotolinio ugdymo metu vyko bendradarbiavimas su savivaldybėmis derinant nuotolinius „vaiko gerovės“ komisijos susitikimus su gyvais šeimų vizitais. Rudenį šis darbas vyko daug sklandžiau nei pavasarį: buvo nustatomi nuotolinio mokymo procese nedalyvaujantys vaikai, stengiamasi susisiekti ir kalbėtis su šių vaikų tėvais, sudaryti mokymuisi tinkamas sąlygos.

4.3. Mokymo nuotoliniu būdu organizavimo tvarka ir etikos klausimai

Šiame poskyryje aptariami šie nuotolinio mokymo ir mokymosi proceso organizavimo aspektai:

- Mikrofonų ir vaizdo kamerų naudojimo nuotolinių pamokų metu taisyklės.
- Duomenų apsauga.
- Akademinė etika.

4.3.1. Mokymo organizavimo taisyklės: mokymasis su į(iš)jungtomis kameromis

Galima teigti, kad vienas iš išskirtinių nuotolinio mokymo organizavimo būdų, jog virtualių pamokų metu dirbama tiek įjungus, tiek išjungus vaizdo kameras. Nors daugelis kalbintų mokytojų teigia, kad vaikai buvo skatinami įjungti vaizdo kameras pamokų metu, šios vis dėlto buvo išjungiamos dėl įvairių priežasčių: technikos trūkumo, prastos interneto ryšio sklaidos, asmeninių aplinkybių:

Atsiranda dalis mokinių, nors ir mes priėmėm apraše, kad turi įsijungti kameras, turi įsijungti mikrofonus, <...> kurie iš karto išjungia kameras, išjungia mikrofonus ir klausosi. (MPG1_A5), „Viskas, kameros privalo būti įjungtos. <...> Ir vis tiek dalis vaikų nesijungia, nes tai ten tarkim privatumas, tai nepasidažę, tai nesusišukavę, tai panašiai. (MPG1_A7)

Tyrimo metu surinktų duomenų analizė atskleidė, kad mokymasis su išjungtomis mokinių kameromis buvo greičiau taisyklė nei išimtis. Nors vaikų ugdymas yra paremtas mokytojo ir mokinio santykiu, nuotolinis mokymas kėlė daug kliūčių šiam ryšiui kurti ir palaikyti, tarp mokytojo ir mokinio įsiterpiančioms technologijoms. Organizuojant mokymą su išjungtomis kameromis, bendravimas tapo labiau vienpusis, t. y. mokytoją galima įvardyti kaip informacijos siuntėją, kuris niekada negalėjo būti visiškai užtikrintas, jog visus gavėjus (mokinius) pasiekė jo siūsta informacija. Tokio bendravimo kontekste buvo sunku suteikti ugdymo proceso dalyviams grįžtamąjį ryšį apie patį procesą ir jo rezultatus, kuris galėtų patiprinti mokymosi proceso dalyvių savivertę ir palaikytą motyvaciją aktyviai dalyvauti pamokų metu¹⁶.

Galima išskirti keletą situacijų, susijusių su mokinių, tėvų patirtimis ir reakcijomis į mokymosi proceso organizavimą su išjungtomis ar įjungtomis kameromis:

- Siekiant užtikrinti pamokų kokybę, mokinių įsitraukimą, buvo skatinama dalyvauti pamokose su įjungtomis kameromis, jas buvo leidžiama išjungti, sutrikus interneto ryšiui ir dėl to atsiradus vaizdo ar (ir) garso strigimams: *<...> įsijungia tada, kai nekalba, o kai kalba, išjungia, nes kai kalba labai striginėja ir tada, jeigu mokytojai pasako, kad man labai striginėja, tai gali tada visą laiką būt su išjungta kamera. (MPg1_V3)*
- Pamokų metu mokiniai buvo su išjungtomis kameromis, o mokytojai dirbo su įjungtomis: *<...> vaikai nesijungdavo su vaizdu. Matydavo ekrane tiktai mokytoją ir tai, ką jis tuo metu norėdavo rodyti. (KPr1_T7)*
- Mokymo procesas dėl įvairių priežasčių vyko tik su išjungtomis kameromis. Visą pavašarinio karantino laikotarpį mokiniams neteko matyti nei mokytojų, nei savo bendraklasius: *Ne. Mes niekada nesame kalbėję su vaizdu. (KPg1_V3)*

Reakcija į darbą su įjungtomis ar išjungtomis kameromis buvo dviprasmiška:

Vaikams patiko darbas su išjungtomis kameromis, taip jie jautėsi saugiau, laisviau, nesijautė įsipareigoję nuolatos įsitraukti į mokymosi procesą: *Taip, galbūt ir saugiau, bet gali kažką už kameros daryti. Užkandžiauti ar su pižama sėdėti. (MPg1_V1), „<...> specialiai prisijungi, išjungi mikrofoną, ir darai ką nors. (KPg1_V5)*

- Įjungtos kameros kėlė vaikams stresą, jie jautėsi sukaustyti, buvo sunku ramiai išsėdėti prieš kamerą: *Kad reikia budėti prieš kamerą, nu prieš telefoną su kamera ir tiesiog būt ramiam. Nu, man ramiai sėdėti tai yra biški sunku. (MPg1_V7)*

16 Ne vienas kalbintas mokinyš minėjo, kad nuotolinio mokymosi metu labai trūko ryšio su mokytojais.

Dėl šios ir kitų priežasčių vaikai prašė tėvų, o tėvai mokytojų, kad pamokų metu nereikėtų įjungti kameros, dėl patiriamo streso:

<...> mano asmeniškai sūnus labai nenorėjo to vaizdo, tai tiesiog susitariau su mokytoja ir mokytoja leido. (KPr1_T3)

O besipriešinantys naudoti vaizdo kameras mokymosi metu tėvai savo argumentus bandė grįsti pažeidžiamomis vaikų teisėmis ir asmens duomenų apsauga:

<...> bet teisiškai mokytojas negali prašyt, kad vaikas įsijungtų vaizdą, nes tai jau yra, kaip ir teisių pažeidimas. (KPr1_T8)

4.3.2. Duomenų apsauga nuotolinio mokymosi metu

Tyrimo dalyvavę tėvai, mokytojai, administracijos atstovai tiesiogiai apie duomenų apsaugos klausimus ar galimus jų pažeidimus nekalbėjo, tačiau šiame poskyryje duomenų apsaugai skirsime dėmesio, nes nuotolinis mokymas buvo organizuojamas virtualioje erdvėje, kurioje asmens duomenų apsaugos pažeidimai yra visai kitokio pobūdžio nei tiesioginio ugdymo metu. Jones (2020) atkreipė dėmesį, kad mokytojai turėtų būti informuoti apie nuotolinio mokymo ir naujausių technologijų galimą įtaką vaikų duomenų saugumui ir privatumui.

Asmens duomenų apsaugos klausimas pavasario ir rudens laikotarpiu iškilo ne tik organizuojant pamokas su vaizdo konferencijų pagalba, bet ir, pavyzdžiui, renkant informaciją, susijusią su vaikų, mokytojų sveikatos būkle, ar kitą jautrią informaciją (Riddel, 2020). Nacionalinis mokymosi sunkumų centras (National Center of Learning Disabilities, 2020) informavo, kad turintys negalią ar specialiųjų ugdymo poreikių mokiniai yra ypač pažeidžiami asmens duomenų nutekėjimo atveju, aplaidumas laikantis duomenų apsaugos politikos gali prisidėti ir prie patyčių elektroninėje erdvėje plitimo.

Be jau plačiau aptarto vaizdo kamerų klausimo, svarbu paminėti ir pamokų įrašinėjimo probleminius aspektus, ne tik tuo atveju, kai mokytojai įrašydavo tik save pačius, vedančius pamokas, bet ir tuo atveju, kai buvo įrašinėjamos jau vykstančios pamokos, kuriose dalyvavo ir mokiniai. Nors tokiu būdu buvo siekiama, kad pamokų turinys būtų prieinamas įvairiu metu ir platesnei auditorijai, tačiau dėl kylančių sunkumų saugoti įrašus galėjo kilti grėsmė tiek mokytojų, tiek mokinių privatumui, pvz.: ne pagal paskirtį naudojant pamokų dalyvių nuotraukas (jeigu jungiamasi su vaizdu) arba asmens duomenis: vardus, pavardes, el. pašto adresus.

Siekiant užtikrinti duomenų apsaugą, turėtų būti rasti atsakymai į šiuos klausimus:

- Koks yra pamokos įrašymo tikslas?
- Ar šis tikslas pateisina priemones?
- Kokios grėsmės gali kilti pamokoje dalyvaujantiems?
- Kaip bus bendrinamas įrašas? Ar prie įrašo galės prieiti tik suinteresuoti asmenys, ar tai bus atviros prieigos turinys?
- Ar naudojamos duomenų perdavimo ir saugojimo platformos yra pakankamai saugios teikti mokinių duomenims? Kiek laiko bus saugomi duomenys?

Visi išvardyti klausimai yra aktualūs ir analizuojant temą apie surinktų duomenų, susijusių su mokinių sveikatos būkle, apsaugą (National Center of Learning Disabilities, 2020).

4.3.3. Akademinė etika virtualioje aplinkoje

Akademinis sąžiningumas yra akademinės veiklos etikos principas, pagrįstas atvirumu, dorumu ir atsakomybe. Plačiai akademinis nesąžiningumas – bet kokia sukčiavimo akademinėje veikloje forma. Jis apima daug akademinio gyvenimo sričių. Transparency International Lietuva (2015) teigimu, daugelis švietimo įstaigų visame pasaulyje, įskaitant ir Lietuvą, deklaruoja siekį puoselėti akademinį sąžiningumą, turi pasitvirtinę etišką elgesį skatinančius kodeksus, akademinis nesąžiningumas vis tiek išlieka didele problema.

Šiame poskyryje pristatysime moksleivių akademinį sąžiningumą virtualioje aplinkoje nuotolinio ir mišraus mokymosi metu. Analizuojant moksleivių kokybinio tyrimo duomenis išryškėjo trys pagrindinės akademinio nesąžiningumo paskatos nuotolinio ir mišraus mokymosi metu:

- nesąžiningumas dėl nenoro dalyvauti pamokose;
- sudaromos sąlygos atsiskaitinėti nesąžiningai, atsiskaitymo formos nepritaikytos nuotoliniam mokymuisi;
- skeptiškas mokytojų darbo vertinimas, nesuteikiamas grįžtamasis ryšys, todėl prarandama motyvacija mokytis.

Nesąžiningumas dėl nenoro dalyvauti pamokose. Perkėlus mokymą į skaitmeninę erdvę, pasitaikė atvejų, kai mokiniai pasiteisindavo nedalyvavę pamokose dėl esą pagedusios įrangos. Tai nėra tiesiogiai laikoma akademinio nesąžiningumu, siekiant gauti geresnį įvertinimą, tačiau nedalyvaujant nuotolinėse pamokose buvo bandoma manipuliuoti mokytojų ir bendraklasių patiklumu, siekiant asmeninės naudos.

<...> aišku yra ir tokių mokinių, kurie naudojami tuo: specialiai taip sako, nes vienoje pamokoje viskas gerai, kitoje pamokoje – jau blogai. (KPG1_V3)

Nemotyvuoti mokytis mokiniai rasdavo ir kitokių būdų nedalyvauti pamokose – prisijungdavo, bet išjungę garsą ir vaizdą, užsiimdavo su pamokomis nesusijusia pašaline veikla. Tokias galimybes iš dalies sudarydavo ir patys mokytojai, ne iki galo aiškiai nurodę, kaip vyks mokymasis nuotoliniu būdu ir nenubrėždami aiškių mokymosi taisyklių.

<...> turbūt pastebėjo, kad neina į pamokas ir nėra tų „n“, tai pradėjo tikriausiai tuo naudotis. Nu ir šiaip čia galima labai lengvai ateiti į pamoką ir išsijungus garsą, išsijungus kamerą <...> sėdėt. Bet ką daryti už kameros. (MPG1_V3)

Mokytojams kildavo sunkumų, bandant atskirti, kada vaikai nedalyvavo pamokose piktybiškai, o kada negalėjo prisijungti dėl objektyvių priežasčių, nutikdavo, kad, kai gedimai buvo tikri, vaikai nepagrįstai buvo kaltinami aplaidumu ar sukčiavimu:

Pas mane buvo mikrofonas sugedęs, <...> Buvo užmutinta, kažką padariau, nežinau. Sako, ką tu mane apgadinėjai, mamai paskambino, sako jūsų vaikas nekalba per pamokas... (KPG1_V6), <...> per Zoom'ą buvo pas mokytojos ryšį kažkas negerai. Įsijungėm visi, jinai mūsų negirdėjo. Tai po to paskambino auklėtojai klasės, pasakė, kad mes visi prieš ją sustreikavom, kad nekalbam su ja. (KPG1_V5)

Tiesa, jau minėjome, kad vasarą išanalizavus kilusias problemas buvo įvesta viena iš gerųjų praktikų, kai mokytojai aktyviai komunikuodavo savo kolegoms apie vaikams kilusias

iššūkius: technines problemas, sveikatos būklę etc., kad vaikams bendraujant su mokytojais nekiltų nesklaidumų ar konfliktų.

Sudaromos sąlygos atsiskaitinėti nesąžiningai, atsiskaitymo formos nepritaikytos nuotoliniam mokymuisi. Kalbinti 5–8 klasių mokiniai teigė, kad jų mokymosi aplinkoje buvo sudaromos sąlygos neatsiskaityti, t. y. nebuvo atsiunčiami atliktų darbų įvertinimai ar pastabos iš mokytojų. Nesant tiesioginės paskatos mokytis ir negaunant jokio grįžtamojo ryšio, net ir pakankamai motyvuoti mokiniai galėjo prarasti motyvaciją užduotis atlikti sąžiningai ir teisingai:

<...> norėčiau kad mokytojai <...> daugiau prašytų atsiųsti užduotis, nes jeigu neprašydavo atsiųsti, tai aš nelabai prisiversdavau save daryti <...> aš išspręsdavau tik ant greitujų. <...> (MPg1_V3), <...> mes buvom prieš karantiną rašę kontrolinį, jinai dar jo neištaisė ir net neįrašė mums to kontrolinio. (MPG1_V2)

Atsiskaitymo formos nebuvo pritaikytos nuotoliniam mokymuisi, todėl galimybių nesąžiningai gauti atsakymus, sukčiauti ir būti įvertintam geresniu pažymiu tik padaugėjo. Pavyzdžiui, pamokų metu, norint sužinoti tam tikrus atsakymus, nebuvo jokių kliūčių parašyti savo bendraklasiams, kurie noriai vieni kitiems pagelbėdavo.

<...> buvo labai lengva sukčiauti. Daugelis taip ir darė. Ir jų pažymiai pakilo. <...> Jeigu atsiskaitymą atsiunčia, tai mokytoja nežiūri kaip darai, tai gali šeimos pagalbos naudotis. (MPG1_V10); Nes bent jau pas mus klasėje, tai visada tariasi ir nu jei kažko paklausia, tai visiems padeda. (MPG1_V4)

Skeptiškas mokytojų darbo vertinimas, nesuteikiama grįžtamojo ryšio. Mokiniai minėjo, kad trūkstant komunikacijos su mokytojais, galėjo susidaryti nuomonė, kad pastarieji nebūtinai yra pakankamai įsigilinę, ką ir kaip vertina, tai galėjo paskatinti mokinius aplaidžiai vykdyti užduotis arba, pasitelkus tėvų ar draugų pagalbą, pabandyti „patikrinti“ pačius mokytojus.

Man atrodo, kad mokytoja biški kelia... subjektyviai vertindavo. <...> Aš nežinau, kodėl man būdavo užburtas septintukas. <...> Kodėl tie draugai gauna 10 be pastangų tai nežinau. <...> Tokių neaiškumų pilna. <...> su šeima darydama gaunu pažymį, kurio nesitikėjau, nu ta prasme siekiu 9, bet vis tiek tas 8 gaunasi. (MPg1_V10)

Derėtų pažymėti, kad dalis mokinių nesistengė nusirašinėti ir labai aiškiai vertino tai kaip akademinį nesąžiningumą, nors matė ir žinojo, kad aplinkiniai elgiasi priešingai.

<...> atsakymus neprašydavau klasiokų, ten būdavo, kad susirašinėja, <...> nu, nesąžininga. (MPg1_V7)

Trumpai apibendrinant 5–8 klasių mokinių požiūrį į akademinį nesąžiningumą, galima teigti, kad karantino laikotarpiu atsirado daugiau galimybių pažeisti akademinės etikos normas ir sukčiauti, tiesa, viskas priklausė nuo paties vaiko moralinio nusistatymo, jo tėvų požiūrio ir kylančių sunkumų mokymosi metu. Jeigu mokytojai negalėjo ar nespėdavo tiksliai paaiškinti medžiagos pamokų metu, tėvai neturėjo kompetencijų ar laiko, tada vaikai komunuodavo su savo bendraklasiais. Jausdami, kad negauna tinkamo grįžtamojo ryšio iš mokytojų, jie prarasdavo motyvaciją ir galėjo pradėti ieškoti lengvesnių kelių vardan geresnių pažymių. Dalis mokinių laikėsi aukštų moralės principų ir nebandė nusirašinėti, todėl kai susidurdavo su mokytojų skeptišku požiūriu į jų darbo rezultatus, kilusias problemas, jausdavosi įskaudinti.

Svarbu paminėti, kad apie akademinį nesąžiningumą kalbinti mokytojai pastebėjo tai, apie ką nekalbėjo vaikai – tėvai nevengdavo atlikti užduočių už savo vaikus, o kilus diskusijai, apie tai nevengdavo atvirai pasisakyti. Tėvų pozicija akademinio sąžiningumo skaitmeninėje erdvėje klausimu mokytojams kėlė pasipiktinimą:

<...> vietoj to, kad <...> imtų ir pasakytų, kad mes nemokam, <...> tai kai jie jau pradėjo daryti, tėvai puolė pagelbėti, už kai kuriuos padarė... (MPg1_P1)

Kalbinti mokytojai neslėpė, kad teko pagauti vaikus nusirašinėjant, ėmęsi pakankamai griežtų priemonių ir įvedę aiškius vertinimo kriterijus, akademinio nesąžiningumo mastą pamokų metu sumažino.

<...> svarbiausia, kad atsiunčia tau, su tom pačiom klaidom, ir aš jiems sakau – vaikai aš kiekvieną rašybos klaidą jums ištaisau ir jie vis tiek žinokit nesupranta...“ (MPg1_P4), <...> kai surašiau kuolus ir tiems kas davė ir nuo ko nusirašė, kai darbai buvo vienodi ir be teisės taisytis, problema išsprendė greitai. (MPg1_P2)

Mokytojams vertinant nesąžiningumą elektroninėje erdvėje buvo pastebėtas bendruomeniškumo jausmo puoselėjimas, esą tai visuotinai priimtina norma – vaikai buvo įsitikinę, kad visi nusirašinėja, visi siekia gauti geresnius pažymius, todėl sąžiningumas, atliekant užduotis, buvo laikomas kvailu poelgiu. Mokytoja, kuri pagavo savo pačios vaikus nusirašinėjant pamokų metu, bandė kalbėtis, klausti, kodėl ir kokiomis formomis vaikai sukčiauja:

Na mes čia prisijungiam visi prie kompo, bet dar šalia telefoną turiu kur grupas draugų, <...> kur vienas kitam pasakinėjame atsakymus. <...> (MPg2_P8)

Patys mokytojai pastebėjo ir vaikų minėtą problemą dėl motyvacijos ir grįžtamojo ryšio siekimo, nes šie buvo linkę perklausti mokytojų, ar tikrai gaus atsakymus, ar mokytoja pertikrins automatiškai įvertintą testą etc. Mokiniai jausdavosi saugiau, kai sulaukdavo paaiškinimų, kodėl gavo būtent tokį pažymį, ir buvo labiau motyvuoti mokytis, matydami, kad jų atliktas darbas yra kruopščiai patikrinamas.

Mokytoja, o jūs tikrai dar paskui rankiniu būdu peržiūrėsit?, vat jiems tas momentas būdavo labai labai svarbus. <...> sakydavau „nepergyvenkit, kai gausit rezultatą atsakymus, aš kiekvieno būtinai peržiūrėsiu.“ (MPg2_P10)

Mokyklos administracijos atstovai, vertindami skaitmeninį sąžiningumą nuotolinio mokymosi laikotarpiu, daugiausiai kalbėjo apie nesklandumus, kilusius dėl nepakankamo virtualios aplinkos ir jos instrumentų įvaldymo (nežinoma, kaip išsijungti garsą, kaip suteikti / atimti naudojimosi teises, uždrausti įrašinėti, dalytis ekrano vaizdu etc.). Šie nesklandumai, kilę dėl skaitmeninio raštingumo stokos ar technologijų trūkumų ar gedimų, sudarė sąlygas atsirasti skaitmeninės etikos pažeidimams.

Iš esmės administracijos darbuotojai nebuvo suinteresuoti kalbėti apie sąžiningumą pamokų metu, jiems svarbesni buvo darbo organizavimo klausimai, kurie labiau buvo susiję su skaitmeniniu etiketu pamokų metu. Pastarasis buvo skatinamas įvedant susitarimus, kaip, kada ir kokiomis sąlygomis galima pradėti kalbėti pamokos metu, kada įjungti kameras, o kada jas išjungti. Buvo siunčiamos techninio pobūdžio rekomendacijos tėvams ir vaikams, kuriose vaikų ir mokytojų išsakytos problemos apie darbų įvertinimus, nusirašinėjimus ar sukčiavimą nebuvo aiškiai identifikuotos kaip probleminės. Administracijos labiau susitelkė į pačios pamokos struktūros išlaikymą.

4.4. Patyčios ir skaitmeninis etiketas elektroninėje erdvėje

Šiame poskyryje analizuosime elektronines patyčias, atsižvelgiant į tai, kad dalis nesusipratimų vyko ne dėl tikslingo noro įžeisti kitą asmenį, o iš paskatų „pasilinksminti“, paerzinti ne atskirą žmogų, o visą klasę, trumpai pristatysime ir skaitmeninio etiketo nuotolinių pamokų metu pažeidimus.

4.4.1. Elektroninių patyčių apžvalga ir kiekybinių tyrimų duomenų analizė

Elektroninės patyčios pastaraisiais dešimtmečiais sulaukia vis daugiau visuomenės dėmesio: mokyklose organizuojami prevenciniai mokymai, tėvai išpėjami apie patyčių daromą žalą, patys vaikai yra mokomi jų išvengti (Patchin, 2019). Lietuva, palyginti su kitomis šalimis, yra viena iš pirmaujančių šioje srityje: 2018 m. duomenimis, patyčias patyrė beveik kas trečias 11–13 m. paauglys (PSO, 2018), todėl 2020 m. pavasarį prasidėjus karantinui, įvairios suinteresuotos grupės pradėjo diskutuoti apie elektronines patyčias nuotolinio mokymosi kontekste, prielaidų nerimauti sudarė ir ne viename naujienų portale pasirodžiusios publikacijos apie patyčias ar nederamą elgesį nuotolinio mokymosi metu.

Pirmiausiai derėtų paminėti, kad elektroninės patyčios kiek skiriasi nuo tradicinių, nors dažniausiai jos yra įvardijamos kaip itin glaudžiai susiję reiškiniai (Hinduja, Patchin, 2008). Elektronines patyčias galima apibrėžti kaip agresyvų, tikslingą veiksma, kuris gali būti atliekamas vieno individo arba jų grupės, elektroninėje erdvėje, skirtingomis formomis taikantis į pavienes (arba ne) aukas, kurios negali lengvai apsiginti (Smith, 2008). Dažniausiai pasitaikantys elektroninių patyčių būdai: įžeidinėjimas tekstinėmis žinutėmis, žeminančio turinio, susijusio su auka, platinimas (Hinduja, Patchin, 2015), prasivardžiavimas, gandų skleidimas, elektroninis persekiojimas (Shariff, 2014). Ir nors elektroninės patyčios yra labiau tikėtinos už mokyklos ribų (pvz., pokalbių svetainėse, socialiniuose tinkluose, elektroniniuose laiškuose (Kowalski, Limber, 2007, Huang, Chou, 2010) negu mokyklose (Smith et al., 2008), jos vienos kitas gali pratęsti: patyčios, kurios prasideda jau darželyje ar mokykloje, vėliau gali atsikartoti elektroninėje erdvėje (Vandebosch, Cleemput, 2009). Tyrimų, susijusių su elektroninėmis patyčiomis, duomenimis, kas penktas jaunuolis įsitraukia į jas: tampa aukomis, patys tyčiojasi arba būna tinkami abu anksčiau pristatyti variantai (Shin, Ahn, 2015).

4.1. lentelėje galime matyti, kad iš esmės elektroninių ir tradicinių patyčių formos nesiskiria, skiriasi tik erdvė ir yra įvedami nauji, kintantys elementai: pavyzdžiui, anonimiškumas, kontrolės stoka. Pripažįstama, kad tam tikrų elektroninių patyčių formų yra lengviau išvengti negu tradicinių, nes akivaizdus fizinės galios dėmuo elektroninėje erdvėje yra eliminuojamas, tačiau informacija čia sklinda greičiau ir plačiau, todėl jokių būdu negalima teigti, kad elektroninės patyčios yra mažiau pavojingos aukai. Priešingai, jų daroma žala psichikos sveikatai akivaizdi: 32 proc. aukų praneša apie streso simptomus, o 38 proc. aukų patiria emocinius išgyvenimus net ir nutraukus prievartą internete (Karmakar et al., 2020).

4.1 lentelė. Tradicinės patyčios vs elektroninės patyčios (Vandebosch, Cleemput: 2009)

Tradicinės patyčios	Elektroninės patyčios
<p>1. Tiesioginės patyčios</p> <p>1.1. fizinės (angl. <i>physical</i>);</p> <p>1.2. turint tikslą sunaikinti arba apgadinti kito asmens nuosavybę (angl. <i>property</i>);</p> <p>1.3. žodinės (angl. <i>verbal</i>), pvz., prasivardžiavimas;</p> <p>1.4. nežodinės (angl. <i>non-verbal</i>), pvz., mimikų, įžeidžiančių gestų rodymas;</p> <p>1.5. socialinės (angl. <i>social</i>) atskirti pasirinktą asmenį nuo tam tikros žmonių grupės, kuri jam svarbi.</p> <p>2. Netiesioginės patyčios, pvz.: apkalbėjimas, melagingų gandų skleidimas</p>	<p>1. Tiesioginės patyčios</p> <p>1.1. fizinės, pvz., kryptingai siunčiant kitam asmeniui virusus, kad būtų užkrėstas jo kompiuteris;</p> <p>1.2. žodinės, pvz., naudoti telefoną ar kompiuterį kaip įrankį, siekiant kitą asmenį įžeisti ar jam grasinti;</p> <p>1.3. nežodinės, pvz., siunčiant įžeidžiančias nuotraukas;</p> <p>1.4. socialinės, pvz., atskirti pasirinktą asmenį nuo tam tikros žmonių grupės, kuri bendrauja internete.</p> <p>2. Netiesioginės patyčios, pvz., tyčiojantis iš žmogaus internete, skleidžiant apie jį melagingus ir įžeidžiančius gandus</p>

Dalis atliktų mokslinių tyrimų pagrindžia nustatą, kad tie asmenys, kurie praleidžia daugiau laiko internete, naudojami socialinėmis platformomis, dažniausiai tampa taikiniaus, nes pateikia daugiau informacijos apie save, komunikuoja tiek su pažįstamais, tiek nepažįstamais žmonėmis etc. (Marganski, Melander, 2015). Remiantis šia prielaida, prasidėjus pandemijai ir reikšmingai išaugus praleistų valandų skaičiui naršant internete, socialinėse medijoje, kilo pagrįstų nuogąstavimų, kad ir patiriamų patyčių elektroninėje erdvėje skaičiai akivaizdžiai išaugs (Das, Kim et. al., 2020).

Apžvelgiant pasaulines elektroninių patyčių tendencijas COVID-19 pandemijos akivaizdoje, vis atsiranda tyrimų ir publikacijų, teigiančių, kad nuo pandemijos pradžios pranešimų apie patyčias skaičiai išaugo bene 80 proc., o atakuojamos grupės buvo dėl seksualinės orientacijos, rasinės priklausomybės, taip pat vaikai ir jauni suaugę (VPNmentor, 2020). Pavyzdžiui, *Twitter* platformos komunikacinių žinučių analizė¹⁷ atskleidė aiškų COVID-19 poveikį padidėti internetinių patyčių incidentų (Karmakar ir kt., 2020).

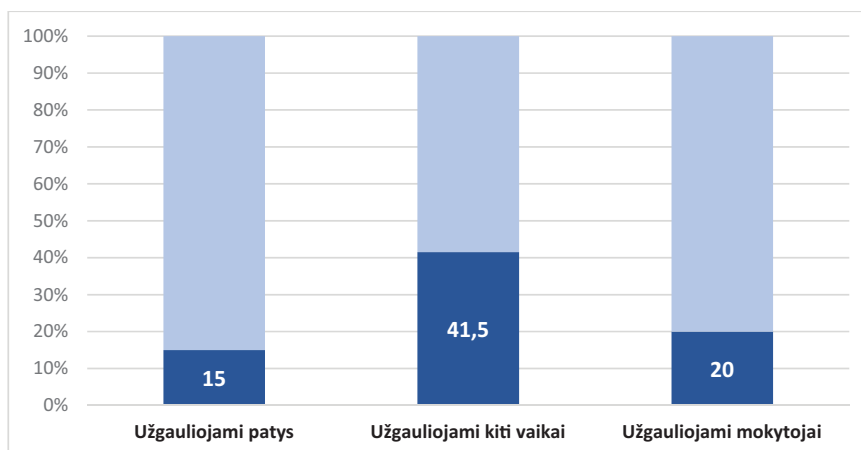
Norėtusi pabrėžti, kad, nepaisant tam tikrų specifinių atvejų, dominuoja tyrimai, kurių rezultatai rodo, kad visgi patyčių elektroninėje erdvėje skaičiai sumažėjo, pavyzdžiui, socialinėje platformoje *Instagram* palyginus patyčių skaičius iki karantino (63 proc.) ir jo metu (57 proc.) matomas reikšmingas sumažėjimas (Jain, Gupta et al., 2020). Aiškaus atsakymo, kodėl taip nutiko, nėra, tačiau tai gali būti susiję ir su tuo, kad *Instagram* platforma dažnai yra naudojama kaip reprezentacinė savęs lyginimo su kitais priemonė. Pasaulinis karantinas kiek pakeitė taisykles, niekas negalėjo dalytis išpuodingais vaizdais iš atostogų, prabangių restoranų etc., tai ir visų vartotojų galimybes kiek susilygino.

Remiantis Šiaurės ir Baltijos šalyse atlikta „Telia Company“ (2020) apklausa apie nuotolinį mokymąsi Lietuvoje, beveik trečdalis (28 proc.) kalbintų moksleivių teigė, kad patyčių lygis sumažėjo, du trečdaliai jų reikšmingų pokyčių šiuo klausimu nepastebėjo, o 7 procentai manė, kad patyčių lygis paaugo. Paprašyti įvardyti, kokiais kanalais patyrė patyčias ar tapo jų liudininkais, vaikai dažniausiai žymėjo uždaras pokalbių grupes (35 proc.), virtualias klases

17 2020 m. laikotarpiu nuo sausio 1 d. iki birželio 7 d.

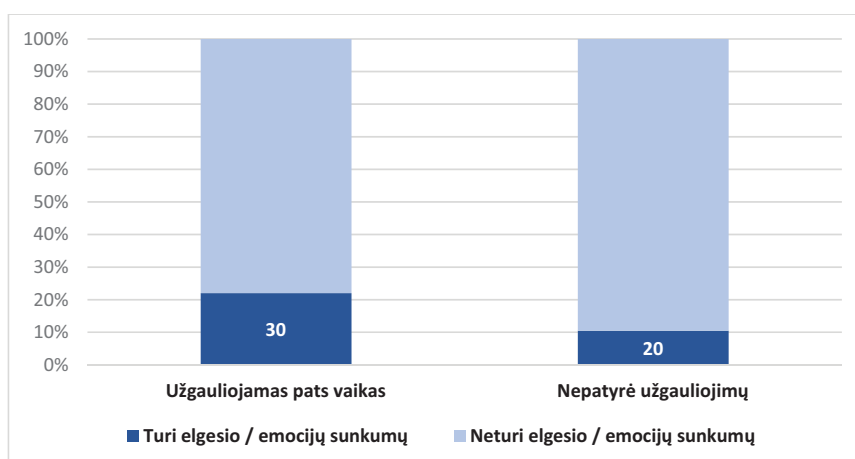
(26 proc.) ir socialinius tinklus – tiek privačiuose susirašinėjimuose, tiek viešuose įrašuose (po 24 proc.).

Rudenį atliktos (5–8 klasių mokinių) mūsų tyrimo apklausos metu ($n = 328$) 15 proc. atsakiusiųjų teigė, kad yra užgauliojami patys, 41,5 proc. pažymėjo, kad užgauliojami kiti vaikai, o 20 proc. teigė, kad užgauliojami mokytojai. Vaikai, kurie buvo užgauliojami patys, kur kas dažniau nurodė ir tai, kad užgauliojami kiti vaikai ir mokytojai.

4.5 pav. 5–8 klasių mokinių nuomonė apie patyčias (proc.)

Buvo pastebėta, kad ugdymosi sunkumų turėjimas susijęs su užgauliojimu, $\chi^2 = 15,384$; $p = 0,004$. Būtent vidutinių (ne nedidelių) specialiųjų ugdymo poreikių (toliau – SUP) turintys vaikai, jų pačių vertinimu, žymiai (triskart) dažniau patiria užgauliojimą. Vaikai, kurie yra užgauliojami, jaučia ir daugiau somatinių simptomų¹⁸. Egzistuoja dukart didesnė tikimybė, kad užgauliojami vaikai turi elgesio ar emocinių sunkumų, $\chi^2 = 8,953$; $p = 0,011$. Labiausiai šie sunkumai atsiliepia santykiuose su draugais bei pamokose.

4.6 pav. 5–8 klasių mokinių elgesio / emocijų sunkumų turėjimo ir užgauliojimo patyrimo sąsajos (proc.)

18 Somatinių simptomų vidurkinis įvertis užgauliojamų vaikų – 7,72, nepatyrusių užgauliojimą – 6,68; skirtumas reikšmingai skiriasi, kai $p < 0,001$

Užgauliojami vaikai rudenį reikšmingai prasčiau vertino savo savijautą, santykius (su tėvais ir bendraamžiais), elgesį, norą mokytis, palyginti su vaikais, kurie nebuvo užgauliojami (4.2 lentelė). Taip pat užgauliojami vaikai tendencingai ($p = 0,01$) prasčiau įvertino savo mokymosi rezultatus.

4.2 lentelė. Užgauliojamų ir neužgauliojamų vaikų grupių lyginimas

	Užgauliojami vaikai M (SD)	Neužgauliojami vaikai M (SD)	t	p
Savijauta	3,22 (1,112)	3,69 (0,950)	3,129	0,002
Elgesys	3,30 (1,035)	3,87 (0,783)	3,707	0,000
Santykiai su tėvais	3,76 (1,153)	4,15 (0,862)	2,268	0,027
Santykiai su bendraamžiais	3,56 (1,872)	4,07 (0,861)	3,197	0,002
Noras mokytis	2,98 (1,152)	3,30 (1,047)	1,984	0,048
Mokymosi rezultatai	3,52 (0,762)	3,75 (0,865)	1,740	0,083

Svarbu paminėti, kad vaikai, kurie teigė matę užgauliojamus kitus vaikus, rudenį prasčiau vertino savo santykius su bendraamžiais ir tėvais, mokymosi rezultatus. Tendencingai prasčiau vertino ir savo elgesį ($p = 0,06$) (4.3 lentelė).

4.3 lentelė. Mačiusių ir nemačiusių kitų vaikų užgauliojimų vaikų grupių lyginimas

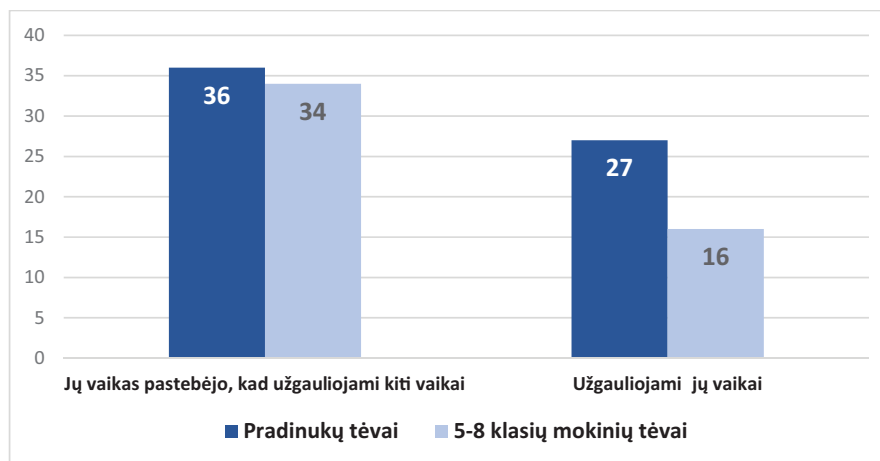
Užgauliojami, erzunami kiti vaikai	Taip M (SD)	Ne M (SD)	t	p
Savijauta	3,54 (0,988)	3,68 (0,989)	1,250	0,212
Elgesys	3,68 (0,860)	3,86 (0,837)	1,909	0,057
Santykiai su tėvais	3,93 (1,056)	4,20 (0,796)	2,589	0,010
Santykiai su bendraamžiais	3,81 (0,970)	4,13 (0,849)	3,064	0,002
Noras mokytis	3,22 (1,009)	3,28 (1,106)	0,483	0,630
Mokymosi rezultatai	3,57 (0,900)	3,81 (0,805)	2,508	0,013

Apibendrinant 5–8 klasių vaikų tyrimo duomenis galima teigti, kad elgesio / emocijų problemų turėjimas labai siejasi su tuo, ar vaikas yra užgauliojamas. Tikrinant šių dviejų veiksnių susietumą, $\chi^2 = 54,442$; $p < 0,001$. Vaikai, kurie turi elgesio ar emocijų sunkumų, yra dukart dažniau užgauliojami. Be to, jų emocinė būseną, elgesys, santykiai su tėvais ir bendraamžiais prastesni. Svarbu pabrėžti ir tai, nebuvo pastebėta skirtumo tarp to, kaip vaikai buvo ugdomi rudenį, ir patyčių atvejų, t. y. buvo vienoda tikimybė, kad vaikas bus užgauliojamas nepriklausomai nuo to, ar mokosi mokykloje, mišriai, ar nuotoliniu būdu.

Analizuojant tėvų, apklaustų pavasarį ($n = 182$), duomenis, 15 proc. apklaustųjų teigė, kad buvo užgauliojami kiti vaikai, tiek pat teigė, kad yra užgauliojami jų pačių vaikai, 12 proc., kad mokytojai. Pavasario apklausos metu išryškėjo tendencija, kad labiau užgauliojami vienišų tėvų vaikai. O apskritai užgauliojami vaikai patiria daugiau elgesio / emocijų sunkumų, kurie atsiliepią jų fizinei savijautai, pasireiškia galvos ir pilvo skausmai, miego problemos.

Rudenį atliktos tėvų apklausos duomenimis, vertinant visų¹⁹ tėvų (n = 1303) atsakymus, beveik 20 proc. vaikų patyrė užgauliojimą. Pradinukų (36 proc.) ir 5–8 klasių mokinių (34 proc.) tėvų atsakymai, apie tai, ar jų vaikas pastebėjo, kad užgauliojami kiti vaikai, buvo gana panašūs. Požiūriai išsiskyrė klausiant, ar tėvai pastebėjo, kad jų atžalos yra užgauliojamos: 27 proc. pradinukų tėvų atsakė teigiamai, o tik 16 proc. 5–8 klasių mokinių tėvų pastebėjo patyčias prieš jų atžalas. Šis skirtumas galėtų sufleruoti atsakymą, kad paaugliai, susidūrę su patyčiomis elektroninėje erdvėje, rečiau praneša apie jas tėvams, nes baiminasi, kad tada bus apribotas naudojimas elektroninėmis priemonėmis: kompiuteriu, telefonu (Addington, 2013).

4.7 pav. Tėvai apie patyčias el. erdvėje (proc.)

Atsižvelgiant į tėvų apklausos duomenis galima teigti, kad jaunesni vaikai dažniau užgauliojami negu vyresni. Visos imties vidurkių skirtumai statistiškai reikšmingai skiriasi. Daugiausia užgauliojimų yra 3–4 klasėse, paskui šis skaičius mažėja. Taip pat mažiau priešmokyklinėje ir pirmoje klasėse. Bendrai užgauliojamų vaikų amžiaus vidurkis yra reikšmingai mažesnis (9,26 metų) nei neužgauliojamų (9,94), skirtumas reikšmingas, kai $p < 0,001$.

Palyginus tėvų (4.7 pav.) ir vaikų (4.5 pav.) atsakymus, galima teigti, kad 5–8 klasių mokiniai (15 proc.) ir jų tėvai (16 proc.) nurodo labai panašų patirtų užgauliojimų mastą. Peršasi prielaida, kad pradinėse klasėse gali kilti tikrai daugiau užgauliojimo patirčių nei vyresnėse klasėse. Aiškaus atsakymo, kodėl taip yra, neturime, galime spėti, kad tai susiję su veiksmingomis prevencinėmis programomis mokyklose, kurios taikomos būtent vyresniems mokiniams. Svarbu paminėti, kad iš 22 Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos rekomenduojamų prevencinių programų mokykloms, tik 2 iš jų yra skirtos išimtinai patyčių prevencijai, jos 2017–2018 m. buvo įgyvendintos 284 mokyklose („Olweus“ programa), bei 20 mokyklų (Friends patyčių prevencijos programa), (Varslauskaitė, Gasinska; 2018), todėl prevencinių programų daroma įtaka mokiniams yra diskutuotina dėl riboto priėjimo prie jų.

Galima kelti prielaidą, kad 5–8 klasių mokiniai rečiau užgaulioja bendraklasius, dažniau pasirenka savo taikinius jaunesnius vaikus. O atsižvelgiant į tai, kad rudens semestro metu pradinukų ugdymas vyko įprastu būdu, ne nuotoliniu, tikėtina, kad būtent įprastu būdu, klasėse, ypač pradinukai patiria daugiau užgauliojimų negu nuotoliniu būdu.

19 Pradinukų tėvai (n = 757), 5–8 klasių mokinių tėvai (n = 570)

Svarbu pabrėžti, kad tiek pradinio, tiek pagrindinio ugdymo mokinių tėvų atsakymai apie patiriamas patyčias siejosi su lytimi – berniukai dažniau patyrė užgauliojimų. Pagrindinio ugdymo imtyje ši tendencija išlieka, bet tampa mažiau reikšminga ($p = 0,1$). Šią tendenciją galime matyti ir iš pačių mokinių atsakymų. Užgauliojamų vaikų tėvai mažiau yra patenkinti tuo, kaip mokykla komunikuoja, teikia informaciją (žr. 4.4 lentelę), tačiau požiūriu į nuotolinį ugdymą ar tuo, kaip mokyklai sekasi jį organizuoti, tėvų nuomonė nesiskiria nuo bendros visumos.

Analizuojant grupes, kurios dažniausiai užgauliojamos, vertinant apskritai visų tėvų atsakymus ($n = 1303$), galima pažymėti, kad specialiųjų ugdymosi poreikių turėjimas reikšmingai susijęs su vaiko užgauliojimu (5–8 klasių mokinių atsakymai byloja tą patį). Specialiųjų ugdymosi poreikių turintys vaikai, jų tėvų teigimu, dukart dažniau patiria užgauliojimų, negu vaikai, jų neturintys. Užgauliojimo patyrimas ir specialiųjų ugdymosi poreikių turėjimas labai reikšmingai susiję: $\chi^2 = 11,936$; $p = 0,001$.

Panašiai kaip ir remiantis vaikų atsakymais, tėvų apklausa taip pat rodo, kad patyčios labai susijusios su tuo, ar vaikas patiria elgesio ir emocinių sunkumų. Tikrinant šių dviejų veiksnių susietumą, $\chi^2 = 54,442$; $p < 0,001$, galima teigti, kad vaikai, kurie turi elgesio ar emocijų sunkumų, yra dukart dažniau užgauliojami. Tėvų apklausa taip pat rodo reikšmingus užgauliojamų ir neužgauliojamų vaikų somatinių simptomų skirtumus (kai $p < 0,001$).

Užgauliojamų vaikų savijautą, santykius, norą mokytis tėvai rudenį vertino prasčiau, tačiau tai nesisiejo su retrospektyviais savijautos vertinimais pavasario karantino metu. Tėvų nuomone, vaikų emocinė savijauta, santykiai su tėvais ar bendraamžiais, noras mokytis ir mokymosi rezultatai reikšmingai skiriasi priklausomai nuo to, ar vaikai buvo užgauliojami (žr. 4.4 lentelę).

Mokytojų apklausos ($n = 257$) duomenimis: 74 proc. dar iki karantino pastebėdavo tarp mokinių žeminantį elgesį, patyčias, 67 proc. sulaukdavo vaikų kreipimusi į juos dėl patyčių. Svarbu paminėti tai, kad pavasario karantino metu tik 15 proc. mokytojų pastebėjo kokį nors žeminantį elgesį tarp vaikų nuotolinių pamokų metu ir tik 11 proc. sulaukė vaikų kreipimosi dėl patyčių ar kito žeminančio elgesio. Pastebima tendencija, kad miestelio mokytojai dažniau pastebi, kad užgauliojami kiti vaikai.

4.4 lentelė. Vaikų patyčias pastebėjusių ir nepastebėjusių tėvų vaikų vertinimo skirtumai

Ar pastebėjote arba jūsų vaikas minėjo, kad pastaruoju metu (šį rudenį) yra įvairiomis formomis užgauliojamas	Taip M (SD)	Ne M (SD)	t	p
Tėvų pasitenkinimas mokyklos administracijos teikiama informacija apie mokymo organizavimą šį rudenį	3,79 (1,173)	4,05 (1,004)	3,525	0,000
Vaiko emocinė savijauta	3,67 (0,94)	3,96 (0,79)	5,102	0,000
Vaiko elgesys	3,67 (0,946)	4,04 (0,776)	6,529	0,000
Vaiko santykiai su tėvais	4,16 (0,821)	4,32 (0,721)	2,844	0,005
Vaiko santykiai su bendraamžiais	3,77 (0,809)	4,18 (0,713)	7,469	0,000
Vaiko noras mokytis	3,32 (1,117)	3,67 (1,008)	4,964	0,000
Vaiko mokymosi rezultatai	3,67 (0,958)	3,92 (0,871)	4,063	0,000

Atsižvelgiant į šį ir kitus jau aptartus kiekybinius tyrimus, galima matyti aiškią tendenciją, kad patyčių skaičius nuotolinio mokymosi metu sumažėjo.

4.4.2. Elektroninės patyčios ir su jomis susijęs skaitmeninis etiketas

Kokybinio tyrimo metu kalbinti vaikai ir mokytojai apie patyčias išsakė nuomonę, kad, palyginti su paprastu mokymusi, pavasari, patyčių sumažėjo, jų daugiau pasitaikydavo tik nuotolinio mokymosi pradžioje, vėliau situacija stabilizavosi. Apskritai kalbinti 5–8 klasių mokiniai beveik neužsiminė apie patyčias prieš juos asmeninėje erdvėje, t. y. pokalbių svetainėse, ne pamokų metu etc.

<...> pastebėjau, kad, pavyzdžiui, ir patyčių, ir prisikabinėjimų nuotoliniu būdu žymiai mažiau, net nėra beveik. (Kpg1_V1)

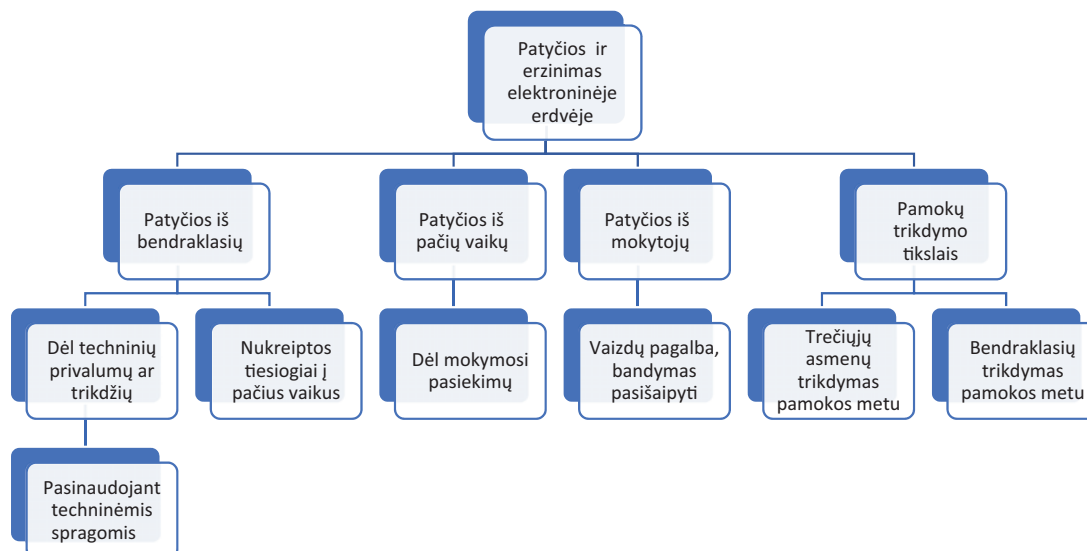
Mokytojai, remdamiesi savo asmenine patirtimi, teigė, kad ramesniems ir tylesniems mokiniams lengviau sekėsi mokslai – sumažėjus patyčių skaičiui, niekas pamokų metu netrukdydavo ir nelaidydavo replikų. Taip pat jie pažymėjo, kad patyčių skaičius klasėse yra susijęs su lyčių pasiskirstymu, t. y. jeigu klasėje daugiau berniukų, patyčių gali būti daugiau. Šią poziciją galima susieti ir su kiekybinio tyrimo tėvų apklausos duomenimis, kai buvo pastebėta, kad berniukai dažniau patiria užgauliojimus.

Tie uždaresni vaikai, kurie pamokose būdavo labai labai tylūs <...> atsiskleidė <...> Tai jiems galbūt reikia tokios savos, saugios aplinkos, namų aplinkos. Kai niekas nemato ir nereplikuoja. (Kpg2_P8)

Mano klasė pavykusi, daugiau berniukų negu mergaičių. Ir tų patyčių, neklausymų per pamoką būna. (Kpg2_P2)

Kokybinio tyrimo metu išryškėjo dvi tendencijos, susijusios su patyčiomis:

- iš pačių vaikų, jų bendraklasių ir mokytojų kryptingai įvairiomis formomis buvo bandoma pasityčioti;

4.8 pav. 5–8 klasių mokinių brėžiamos elektroninių patyčių ir erzinimo – skaitmeninio etiketo gairės

- buvo erzunami visi klasės bendruomenės nariai, intencija nebuvo nukreipta nė į vieną iš pamokų dalyvių konkrečiai, veikiau į patį pamokos sutrikdymą, visa tai galima įvardyti ir kaip skaitmeninio etiketo pažeidimus.

Iš visų kalbintųjų pasakojimų galima formuoti tokias elektroninių patyčių ir erzavimo – skaitmeninio etiketo gaires (žr. 4.8 pav.).

Užgauliojimai ir bendraklasių patyčios dėl techninių trikdžių: kartais pamokų metu visos klasės darbą sutrikdydavo techniniai gedimai arba, atvirkščiai, naudojamos technikos privalumai, t. y. tais atvejais, kai pamokų metu neveikdavo vieno ar kito vaiko mikrofonas, ar buvo kitų trikdžių, mokiniai galėjo būti užsipulti asmeniškai arba pačios pamokos metu dėl technikos sukeltų nepatogų bendraklasiams. Antruoju atveju mokiniai, norėdami sutrukdyti pamokos eigą, pasinaudodavo technologijų sukuriamomis galimybėmis ir, pavyzdžiui, kitam vaikui atsakinėjant išjungdavo jo mikrofoną. Iš pradžių tiek mokytojai, tiek bendraklasiai nesusprasdavo, kas nutiko, sutrikdavo, tik praėjus tam tikram laikui nuo nuotolinio mokymosi pradžios šios problemos buvo išspręstos.

Atsakinėji ir tada tave užtildo, ir tada mokytoja klausia tai kur tu, kodėl tu nešneki, o mane užtildė ir tada, dar kol įsijungiu, kol pamatau, kad mane užtildė, tai tada irgi gaunasi nekaip. (KPG1_V3)

Iš bendraklasių buvo bandoma pasišaipyti ir tada, kai buvo naudojamos įjungtomis vaizdo kameromis pamokų metu, buvo padaromos kompiuterių ekranų nuotraukos (angl. *screenshot*), iškerpami vaikų veidai ir šios nuotraukos retušuojamos, platinamos turint tikslą pasišaipyti, fotografuojamas ekranas naudojant mobiliuosiuose telefonuose instaliuotas programėles, iškreipiančias žmonių veidus:

Kartais nufotografuoja su kažkokiu filtru, efektu, tai tas pats ir realybėje, labai lengva... (MPg1_V10)

Taip pasinaudojant techninėmis spragomis: galimybe užtildyti kalbantįjį, padaryti jo asmeninę nuotrauką be sutikimo, galimybe anonimiškai (arba ne) įžeidinėti bendraklasius, buvo bandoma užgaulioti, priversti bendraklasius ir mokytojus sutrikti, pasimesti, tačiau nuotolinio mokymosi eigoje buvo išmokta, kaip išvengti tokių incidentų, ir jų pasikartodavo vis mažiau.

Patyčios, kurias patyrė tiesiogiai kalbinti vaikai: pamokų metu buvo sulaukiama asmeninių žinučių dėl elgesio, pavyzdžiui, vienam mokiniui aktyviai atsakinėjant, kiti jam rašydavo ir bandydavo įžeisti, užsipulti, kad šis nustotų elgtis „netinkamai“. Šis užgauliojimo būdas išskirtinis tuo, kad mokiniai aiškiai žinojo, kas pamokos metu jiems rašo, galėjo atsakyti, tačiau vis tiek jautėsi nejaukiai, užsipuolami be aiškios priežasties:

Aš buvau pasiruošusi tai pamokai bei labai dažnai atsakinėjau. Ir man tiesiog tada į asmeninę žinutę pradėjo rašinėti, kad kiek tu čia maždaug gali atsakinėti ir taip toliau, leisk ir kitiems. <...> Svarbiausia, atrodo, kad užsipult. (KPG1_V2)

Patyčios iš mokytojų: viešojoje erdvėje buvo nuskambėjęs ne vienas atvejis, kai buvo slapta nufilmuojamas ir išplatinamas vestų pamokų turinys. Kalbinti 5–8 klasių mokiniai tai įvardija kaip patyčias iš mokytojus, ir tam tikrais atvejais patys jaučiasi nukentėję, nes buvo mokytojų, kurie po tokių incidentų jausdavosi nesaugiai ir atsisakydavo vesti pamokas tokiose platformose kaip *Zoom*. Mokiniai manė, kad tokiais atvejais nukentėdavo pamokų kokybė, nes komunikacija su mokytojais dar labiau strigdavo, pamokų medžiaga negalėjo būti išdėstyta kuo įprastesne ir priimtinesne forma. Kalbinti vaikai patyčiomis, skirtomis mokytojams, manė esant ir pamokos trukdymą: piešimą ant ekrano, susirašinėjimą bendroje mokymosi

platformoje, kai mokytojas primygtinai prašydavo susikaupti, ar netgi keiksmažodžių vartojimą pamokos metu, neadekvačias reakcijas į mokytojo vedamas pamokas. Ekstremalesniais atvejais, mokytojams prašant nurimti ir susikaupti, buvo atsikalbinėjama arba aktyviai nereaguojama į pastabas:

Man tik gaila kai kurių mokytojų, <...> Nepastebimai įrašydavo, nufotografuodavo, kurdavo memus, <...> labai nemandagiai su jais kalbėdavo ir tenai kažką sakydavo, kad gal mokytoja, jūs čia nusišnekat, aš nieko nepadariau tenais, ir taip toliau. (MPg1_V10)

Vaikai, susidūrę su blogiausiomis situacijomis, kai iš mokytojų buvo tyčiojamosi, jautėsi labai nejaukiai, gėdijosi kalbėdami apie tai, kad, pvz.: pamokos metu nepažįstamas asmuo drįso išvadinti mokytoją necenzūriniais žodžiais, tikėjosi, kad taip pasiūlysis sulaukė atpildo:

<...> mokytoja gyrė ir pasakojo ir tada iš niekur nieko girdim balsą, kažkaip „mokytoja“ <...> Jo. Bet paskui pagavo policija. <...> Nu jis tiesiog prisijungė, kažką pasakė ant mokytojos ir iškart išėjo. (KPG2_V2)

Kalbinti mokytojai taip pat neslepia savo patirties elektroninių patyčių, skirtų jiems patiems ir jų kolegoms, klausimu. Ypač ši problema buvo aktuali mokymosi pradžioje, kai ribos dar nebuvo išbandytos ir aiškios pamokų vedimo taisyklės nenustatytos.

Man tai buvo atvejis per didelį pasitikėjimą savo auklėtiniais. Irgi buvo be to laukimo kambario. <...> Ir atsirado vieną dieną, kai jie prisidalino tom nuorodom ir prisijungė iš užsienio klasiškai vieno auklėtinio. Bet greitai nutraukiau pamoką, išsiunčiau naujus prisijungimus ir paskui sužinojau, kuris vaikas taip padarė. (KPG2_P5)

Tiesa, vaikai minėjo, kad dalis dar prieš karantiną egzistavusių konfliktų su mokytojais persikėlė į elektroninę erdvę ir joje tik dar paaštrėjo. Mokinių nuomone, mokytojai pakankamai aktyviai reaguodavo į kylančius nesklandumus, skaitmeninio etiketo nesilaikymą ar net patyčias. Reakcijų buvo įvairių, kai labai konstruktyviai buvo sureaguojama ir reikalaujama baigti trukdyti, parašoma pastabų į elektroninius dienynus, pasitaikydavo, kai mokytojai palūždavo ir nesulaikydavo savo emocijų pamokų metu. Mokiniai jautė, kad mokytojai yra pervargę, todėl piktavališkai nusiteikusiai, matydami, kad gali savo elgesiu išvesti iš kantrybės mokytojus, nevengdavo paerzinti aplinkinių.

Jos pykdavo. Kelios mokytojos buvo vos neapsiverkusios ten. Patys tiesiog išjungdavo pačią pamoką ir viskas (MPG1_V8), <...> jei klasėj šurmuly, tai pakelia balsą. Ten pradeda rėkti, tada pradeda dar kažką ten grasinti, parašysiu dvejetus, ar trejetus, <...>. (MPg1_V2)

Šiuo klausimu vaikams pritaria ir kalbinti mokytojai, kad konfliktai ir nesutarimai tarp mokytojų ir mokinių persikėlė į elektroninę erdvę. Tie patys mokytojai, kuriems sunkiau sekdavosi vesti pamokas tradiciniu būdu, patyrė daugiausia iššūkių bandydami suvaldyti mokinius pamokų metu.

<...> incidentai buvo su tais mokytojais, kurie ir gyvai su ta klase nesusitvarko. Tas atsitiko ir per jų vaizdo pamokas. (KPG2_P2).

Minėtų blogiausių situacijų pasitaikydavo ne tiek ir daug, dažniausiai konfliktai tiesiog stabilizuodavosi įpusėjus nuotolinio mokymosi procesui.

Kažkaip pirmom tom savaitėm tai daugiau būdavo, o kuo toliau, tuo mokiniai labiau susiprato, kad reikia vieni kitiems padėti ir tada jie nei prie vaikų kabinėjosi, nei prie mokytojų. (KPG1_V2)

Trečiųjų asmenų erzinimas, pamokos eigos trikdymas: anksčiau pristatyto kiekybinio tyrimo duomenimis (Telia Company, 2020), dešimtadalis kalbintų vaikų nuotolinio mokymosi metu jautėsi „nesaugiai“, o kas penktas mokinys pastebėjo, kad virtualių pamokų metu prie klasės prisijungę nepažįstami asmenys. Apie trečiuosius asmenis, kurie nebuvo tiesiogiai susiję su vedamomis pamokomis, kalbėjo ir kalbinti 5–8 klasių mokiniai:

- Tapatybės pasisavinimas pamokos metu. Tretieji asmenys prisijungdavo, pasinaudodami pamokose dalyvaujančių mokinių vardais ir pavardėmis. Kalbinti vaikai jautėsi nesaugiai ir nukentėję, nes nesusigaudydami mokytojai parašydavo pastabas būtent jiems.

<...> prisijungia kažkas mano vardu ir muziką ten pradeda leist garsiai, keiktis <...> tada mokytoja nesusigauo kas čia vyksta, nes, pamokoje būna dvi <...> bent iš pradžių, mano klasėje nu labai, labai dažnai buvo <...>. (KPG1_V3)

Pasitaikė incidentų, apie kuriuos mokiniai kalbėdami nenorėjo plėtotis, bet iš jų atsakymų galima numanyti, kad pasidalytas turinys juos sukrėtė.

<...> paleido pornografiją. Du kartus iš tikrųjų. Tai net nežinau kaip baigėsi, ar rado tą žmogų, bet... nu nežinau, kaip... kaip ir niekas neįsijėidė, nekėlė dramų, bet galbūt buvo tyloje... (MPg1_V10)

Pamokos eigos trikdymas: mokinių minėtos pamokų trikdymo formos buvo gana paprastos ir nesunkiai suvaldomos, pavyzdžiui, pūtimas į mikrofoną, pasidalijimas savo kompiuterio ekranu, kai tada žaidžiami žaidimai, ir kt. Taip buvo elgiama labiau dėl brandos trūkumo ar noro pajuokauti nei dėl siekio pasityčioti. Žinoma, toks elgesys sutrikdydavo pamokos eigą ir tiek mokiniams, tiek mokytojui būdavo sunkiau vėl susikaupti.

Rudens laikotarpiu kalbinti vaikai nelabai pastebėjo, kad būtų jų aplinkoje elektroninių patyčių tiek iš bendraklasių, tiek iš mokytojų. Žinoma, ir mokymosi būdai skyrėsi nuo pavasario situacijos.

Vaikai mini apie mokyklose taikomas prevencines patyčių programas, teigia suprantą jų žalą. Konstruktyviai išsakydami savo poziciją apie savivertę ir tai, kaip, jų manymu, aplinkiniai turėtų reaguoti į patyčias, vaikai bandė suprasti ir pagrindinius besityčiojančiųjų motyvus bei juos eliminuoti:

<...> Ir mes kiekvienais metais darom kažkokius testus, bet ten apie patyčias ir mūsų klasėj taip labai švariai, iš tikrųjų iš nieko nesityčioja, nieks netyčioja. (MPg2_V5)

Kalbinti 5–8 klasių mokiniai trumpai pasidalino savo žinomomis, taikytomis patyčių ir erzinimo prevencijos formomis: neatrašyti, ignoruoti, užblokuoti:

Nebent būdavo, kad ten jeigu jau kažką jau žiauriai užknisa, tai kad tiesiog neatrašo. (MPG1_V7)

Nuotolinio mokymosi eigoje buvo atnaujintos programos, kai buvo galima nesunkiai atsekti ir pamatyti, kuris iš pamokos dalyvių ją bando sutrikdyti. Mokytojai pradėjo naudotis „laukiamaisiais“, kad patys galėtų įleisti vaikus į erdvę, skirtą pamokai, taip išvengti galimų įsibrovėlių.

*Paskui, pastebėjau pabaigoj viso šito, kad „Skype“ rodyt pradėdavo kas ką išmėtė, kas ką užtildė ir taip toliau (KPG1_V1),
<...> paskui jau mokytojai, <...> išmoko užsirakint tas klases, kad daugiau nieks nejeitų <...>. (MPg1_V6)*

Kaip prevenciją dėl patyčių ir pamokų trikdymo, mokytojai mini sudėtus saugiklius, t. y. mokiniams aiškiai nubrėžti ribas: buvo nustatytos mokymosi elektroninėje erdvėje taisyklės, laiku ir tinkamai identifikuoti prasižengusieji ir imtasi atitinkamų drausminimo priemonių.

4.4.3. Tėvų suvokimas apie patyčias elektroninėje erdvėje

Tu turi išmokti pats, aš su tavim neisiu ir klasėj nestovėsiu. (KPr1_T3)

Šia sąvoka ne veltui pradėdame rašyti šį poskyrį, ši citata dažnu atveju apibūdina daugelio kalbintų tėvų požiūrį į patyčias – vaikas turi išmokti apsiginti. Apskritai, analizuojant elektroninių patyčių klausimą, tėvus galima įvardyti kaip labiau šio reiškinio stebėtojus nei dalyvius. Nepaisant to, kad, kiekybinio tyrimo duomenimis, tėvai aiškiai komunikavo apie jų vaikų užgauliojimus, kalbintų pradinukų tėvai teigia nepastebėję sudėtingesnių elektroninių patyčių atvejų, tarp jų vaikų ir jų bendraklasių. Tėvai buvo linkę manyti, kad tai yra labiau vyresnių vaikų problema.

<...> iš pradinukų gal tokių dalykų nevyksta ten, kaip mokytojų žeminimai ir panašiai. <...> Gal vyresnėse klasėse girdėjau – buvo <...>. (KPr2_T2)

Tiek pradinukų, tiek 5–8 klasių mokinių tėvų nuomone, patyčių elektroninėje erdvėje sumažėjo. Tiesa, vyresniųjų mokinių tėvai intuityviai jautė pagrindines rizikas ir grėsmes, susijusias su šios formos patyčiomis: anonimiškumą, galimą tęstinumą. Tėvai suprato, kad įvairios patyčių formos gali stipriai pakenkti jų vaikų reputacijai, garbei, psichologinei savijautai ir šie padariniai (nuotraukos, susirašinėjimai) elektroninėje erdvėje gali išlikti ilgą laiką. Tam tikrais atvejais tėvai manė, kad elektronines patyčias lengviau nustatyti ir sustabdyti, nes lieka įrašai ir taip lengviau atsekti asmenis, kurie užgauliojo vaikus.

<...> čia tu parašei, iš tavo mobilaus telefono, ar iš tavo internetinio adreso IP kompiuterio. Tai aš manau, kad internetines patyčias, kol kas kol jie dar sąlyginai maži, mums yra lengviau kontroliuoti, <...> (MPg2_T2), <...> jeigu suaugę nesugeba įsikišti, tai manau jos yra tikrai skaudžios. Nes pamokų metu ar bent pačioje mokykloje kažkas iš suaugusių gali greitai sureaguoti, o čia tai tas užsitęsęs truputį... (MPg2_T1)

Pradinukų tėvai laikėsi kiek priešingos nuostatos, teigė, kad tradicinių patyčių formos yra aktualesnės negu elektroninių, pabrėžė tai, kad vaikai gali tiesiog išjungti telefoną ar kompiuterį, niekas prieš juos negali panaudoti fizinės jėgos. Kaip vieną iš svarbiausių saugiklių tiek tradicinių, tiek elektroninių patyčių atveju tėvai įvardijo – mokytojus, kurie, jų nuomone, turi visas priemones užkirsti kelią užgauliojimams.

Nu, nuotoliniu lengviau yra. Išjungei ir tau į akis to nepasako (MPg2_T3), Kadangi mokytoja tokia reiki, tai jinai viską sužiūro, ten užkirsta visi keliai visiem į blogus darbus (KPG2_T6), Patyčios mokykloje vyksta tada, kai vaikai nėra mokytojų stebimi: pertraukų metu, koridoriuose, tualetuose, valgykloje, pakeliui iš ir į mokyklą. (KPr1_T1)

Kaip jau minėjome, tėvai skatino savo vaikus į patyčias nekreipti dėmesio, konfliktinėje situacijoje „būti protingesnius“ ir nesileisti į diskusijas, ypač tuo atveju, jeigu priešininkas yra stipresnis ir fiziškai nėra galimybės „pastovėti už save“. Tais atvejais, kai vaikas patirdavo užgauliojimus ir išmokdavo apsiginti tokiomis pačiomis patyčių formomis, tai pastebėjus mokytojams ir pranešus tėvams, šie manė, kad jų vaikai yra neteisingai kaltinami, nes kažkada iš jų pačių buvo tyčiojama. Tėvai, skatindami vaikus apsiginti pačius, iki galo nepaaiškino, kaip tai gali būti susiję, kad paprasčiausiai tėvams trūksta žinių, kas yra patyčios, kokios jų pasekmės ir kaip nuo jų būtų galima apsaugoti. Tam tikrais atvejais tėvai netgi referavo į tai, kad patyčios apskritai nėra didelė problema, kuriai reikėtų skirti papildomai dėmesio, nes tai tėra kasdienybė ir daugelio žmonių realybė.

Aš nesakau, kad patyčios yra gerai, taip jos yra labai blogai, bet realiai mes neapsaugosime vaikų nuo to ir mes tiesiog turim mokytį, kaip adekvačiai reaguoti į tai. <...> Tai yra mūsų gyvenimo dalis. (MPg2_T3)

Tėvai mini, kad, be jau minėtų: „nekreipti dėmesio“ ar „pastovėk pats už save“ principų, vyresniesiems vaikams atgrasinti nuo patyčių yra naudojamos ir „gresiančios atsakomybės“ praktikos:

Ir iš karto patys tėvai pasidalino, kokios yra nuobaudos už netinkamą elgesį internete. Visi vaikai perskaitė, supažindino, ten 200 eurų už keikimąsi, <...>. (MPg2_T3)

Pradėjus nuotolinį mokymą, kilo sąmyšis dėl kardinaliai pasikeitusios mokymosi aplinkos, pradinukų tėvai pastebėjo, kad vaikai trukdė mokytojų darbui, krėtė jiems piktus pokštus, erzino, tačiau šios patyčių formos neišvarto į jokių rimtesnių tėvams žinomus incidentus.

Anglų kalbos mokytoja berods per mesendžerį, jei aš neklystu, visą laiką, kai rodydavo tekstą, vaikas kažkuris paimdavo ir piešdavo ant to ekrano. (KPr1_T9)

Tiesa, tėvai mini, kad, sprendžiant saugumo užsitikrinimo klausimus, mokytojai ir mokyklų administracijos siūsdavo vaikams ir jų tėvams priminimus apie bendravimo internete etiketą, netgi įspėjimus apie gresiančią teisinę atsakomybę.

Tai tiesiog buvo siunčiama tėvams su paraginimu priminti vaikams po pamokų etiketą, dėl kurio buvo siunčiamos atmintinės ir tarsi tariamasi pradžioje viso šito karantino. (KPr1_T7)

5–8 klasių tėvų nuomone, rudenį sugrįžus į mokyklą tradicinės patyčios tęsėsi. Tėvai pastebėjo, kad paaugliai nemoka tinkamai išsakyti savo jausmų – mini atvejus, kai, kilus konfliktui, šie apskritai nustojo kalbėti vieni su kitais, o jų aplinkoje trūksta mediatorių, kurie galėtų konstruktyviai suvaldyti abi puses ir padėti joms išspręsti konfliktą. Tokie mediatoriai mokykloje galėtų būti mokytojai ir psichologai, socialiniai darbuotojai.

Nes nu gerai neleidžia mums tyčiotis, tai tuomet mes nesikalbame vienas su kitu. Nu va kraštutinė ta kita priemonė, bet ir taip yra pravardžiavimosi visokio, triukšmo kėlimo, šaipymosi... (MPg2_T1)

4.5. Išvados

- Nuotolinio mokymo pradžioje kilo sunkumų dėl techninių priemonių, skaitmeninio raštingumo kompetencijų netolygumų visų mokymo proceso dalyvių grupėse, daugelis šių nesklandumų buvo įveikta vasaros atostogų laikotarpiu, ruošiantis rudens semestru. Perėjimas nuo tiesioginio prie nuotolinio mokymo rudenį, palyginti su pavasario laikotarpiu, vyko sklandžiau.
- Dalis mokinių ir mokytojų neturėjo tinkamų techninių priemonių, interneto ryšio, dauguma mokyklų nebuvo pasirinkusios ir įvaldžiusios programinę įrangą arba platformas, užtikrinančias kokybišką ir saugią nuotolinio mokymo aplinką. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, savivaldybės, mokyklų administracijos ir tėvai įvairiais būdais stengėsi aprūpinti mokytojus ir mokinius techninėmis priemonėmis ir interneto ryšiu. Nepaisant dedamų pastangų, ta pati dalis (1 proc.) mokinių, kurie neturėjo priemonių pavasario karantino metu, išliko ir rudenį.
- Daug sunkumų vaikams ir jų tėvams pavasario karantino metu kilo dėl mokymui naudojamų platformų ir virtualių aplinkų gausos ir įvairovės. Palikus šią atsakomybę mokytojams, mokiniams kildavo sunkumų bandant susigaudyti, kokia pamoka, kokioje aplinkoje ir kada vyks, ir pan. Šiuos sunkumus pavasario karantino metu vaikams padėjo spręsti šeimos nariai ir mokytojai. Rudens laikotarpiu buvo nuspręsta naudotis bendromis platformomis, kai visa mokyklos bendruomenė dirbo vienoje aplinkoje, taip daugelis minėtų sunkumų išsisprendė.
- Nuotolinio mokymo organizavimas kėlė daug iššūkių jo dalyviams, nes komunikavimo būdų, kanalų, informacijos srautų valdymo, darbo organizavimo taisyklės teko kurti ir derinti mokymo eigoje. Su šiais iššūkiais lengviau ir greičiau tvarkėsi tie mokytojai, kurių administracijos, prasidėjus pavasario karantinui, intensyviau įsitraukė į kilusių iššūkių sprendimo ir mokymo proceso valdymą.
- Nuotolinis ugdymas atskleidė naujus socialinės atskirties rizikos veiksnius, kurie nebūtinai buvo susiję su socialine ir ekonomine šeimos padėtimi. Socialinės atskirties riziką patyrė vaikai, kuriems trūko mokymuisi būtinų techninių priemonių, kokybiško interneto ryšio ir skaitmeninio raštingumo įgūdžių. Su iššūkiais susidūrė ir mokiniai, kurių mokytojams sunkiau sekėsi organizuoti mokymą nuotoliniu būdu, pvz., viso pavasario karantino laikotarpiu užduotys buvo siunčiamos savarankiškam mokymuisi, nebuvo organizuojami vaizdo skambučiai. Jeigu mokinių tėvai nebuvo įgiję kompetencijų, susijusių su kylančiais techniniais iššūkiais arba negalėjo paaiškinti tam tikrų klausimų, susijusių su mokymosi medžiaga, vaikams taip pat kildavo daugiau sunkumų.
- Išorinius rizikos veiksnius lengviau pavyko įveikti mokiniams, turintiems stipresnę motyvaciją mokytis, ir sunkiau mokiniams, kurių mokymosi motyvacija buvo palaikoma išorinių veiksnių, pavyzdžiui, paskatinimų arba suaugusiųjų priežiūros ir kontrolės.
- Nuotolinio mokymosi metu kilo daug iššūkių dėl akademinės etikos, mokytojai turėjo ribotą galimybių kontroliuoti mokinius. Mokymuisi skirtos užduotys nebuvo pritaikytos nuotoliniam mokymui, todėl buvo lengviau nesąžiningai jas atlikti. Akademinė etika priklausė nuo pačių mokinių sąžiningumo, jų tėvų požiūrio į mokymąsi ir mokytojų galimybes valdyti klases.

- Patyčios labiausiai paveikė jauniausius – pradinukus (3–4 klases), mokinius, turinčius specialiųjų mokymosi poreikių. Išryškėjo santykis tarp patiriamų elektroninių patyčių ir vaikų mokymosi rezultatų, motyvacijos, santykių su tėvais ir bendraklasiais. Pavasario karantino laikotarpiu paaštrėjo problema, susijusi su vaikų ir mokytojų santykiais – patyčios, skirtos mokytojams, tikslingas pamokų eigos trikdymas.
- Patyčios elektroninėje erdvėje nuotolinio mokymo metu buvo glaudžiai susijusios su siekiu paerzinti ir skaitmeninio etiketo trūkumu. Elektroninių patyčių aukomis galėjo tapti tiek mokiniai, tiek jų mokytojai. Tiesa, dažnai buvo siekiama sutrukdyti pačiai pamokos eigai, nebandant užgauti atskirų asmenų, nors tokiu atveju jautriausiai reaguodavo mokytojai, kaip atsakingi už pamokos eigą asmenys.

skyrius

Pradinukų nuotolinio mokymosi ypatumai pavasario karantino metu: tėvų ir mokytojų nuomonė

GRAŽINA GINTILIENĖ, VAIVA SCHOROŠKIENĖ, ERIKA SPEIČYTĖ-RUSCHHOFF, EDITA BAUKIENĖ

Pavasarij įvestas karantinas visas šalies mokyklas labai greitai ir be didelio pasirengimo privertė pereiti prie nuotolinio mokymosi. Tai sukėlė nemažai iššūkių visiems: mokykloms, mokytojams, mokiniams, kartu ir mokinių tėvams. TAMO (2020) komandos gegužės pradžioje atliktos tėvų apklausos rezultatai atskleidė, kad, prasidėjus nuotoliniam mokymuisi, beveik 85 proc. Lietuvos tėvų parodė didesnę susidomėjimą vaikų švietimu. Planuodami šį tyrimą rėmėmės U. Bronfenbrenner (1986) ekologinių sistemų teorija, pagal kurią, į vaikų patirtį mokykloje žvelgiama ne tik per vaiko ir mokyklos ar mokytojų sąveiką, bet ji matoma kaip platesnė sistema, į ją įtraukiant tėvus, šeimą ir bendruomenę. Rinkdami informaciją apie pradinukų nuotolinio mokymosi ypatumus pavasario karantino metu ir tokio mokymosi įtaką pradinukų mokymosi rezultatams bei mokymosi motyvacijai, siekėme atsakyti į šiuos klausimus: kokie vaiko individualūs, šeimos ir mokyklos veiksniai turi įtakos mokymosi sėkmei; koks yra tėvų ir mokytojų požiūris į nuotolinį pradinukų mokymą; kiek svarbus yra tėvų įsitraukimas ir tėvų bendradarbiavimas su mokykla šiame mokymosi procese. Taip pat siekėme nustatyti, kurių vaikų grupių (amžiaus, specialiųjų ugdymosi poreikių, skirtingos motyvacijos, pasiekimų, ekonominės šeimos situacijos, gyvenamosios vietos) mokytojai nuotolinį ugdymą vertina (ne)palankiai ir kokia pagalba buvo teikiama (jei taip buvo) vaikams iš socialiai pažeidžiamų šeimų ir (arba) turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių.

5.1. Tėvų nuomonė apie nuotolinį mokymą ir jo poveikį pradinukų mokymosi pokyčiams

5.1.1. Bendra tėvų nuomonė apie nuotolinį mokymą: palankiai ir nepalankiai jį vertinusių tėvų grupių palyginimas pagal individualias vaiko charakteristikas, šeimos aplinkos ir mokyklos veiksnius

Išsamūs duomenys apie apklausoje dalyvavusius 757 pradinukų tėvus (dauguma jų, t. y. 92,1 proc. – mamos) ir šios tėvų imties aprašymas yra pateikiamas 2 skyriuje ir jo prieduose. Beveik visi pradinukų klasių mokiniai Lietuvoje rudenį (rugsėį – spalį) dalyvavo pamoko-

se mokykloje, tai savo nuomonę apie nuotolinį mokymąsi 94 proc. tėvų išsakė remdamiesi tik pavasario mokymosi patirtimi, o dar 5 proc. vaikų rudenį turėjo mišraus (nuotolinio ir įprasto) mokymosi patirtį (žr. 5 priedo 1 lentelę). Nors dalies (28 proc.), t. y. priešmokyklinio amžiaus ir pirmokų tėvų, ugdymo vertinimas buvo paremtas tik poros rudens mėnesių vaiko ugdymo įstaigoje patirtimi, dauguma apklaustų tėvų (72,5 proc.) pažymėjo, kad jų vaiko mokyklai organizuoti mokymo procesą rudenį sekasi gerai ir labai gerai (žr. 5 priedo 2 lentelę). 62 proc. buvo patenkinti mokyklos administracijos teikiama informacija ir panaši dalis (60 proc.) tėvų mano, kad jų mokykla labai gerai ir gerai įveikė nuotolinio ugdymo iššūkius. Tokius teigiamus tėvų vertinimus apie jų vaikų lankomą mokymo įstaigą pastiprina ir duomenys apie tai, kad tik gana nedidelė vaikų dalis (10 proc.) nenorėjo po vasaros atostogų grįžti į mokyklą, nors apklausos metu rugsėjo – spalio mėnesiais į mokyklą nebenorėjo eiti jau šiek tiek daugiau (12 proc.) vaikų.

Tėvų apklausos duomenys atskleidė gana teigiamą jų nuomonę apie tai, kad vaiko mokykla gerai įveikė nuotolinio mokymo iššūkius, tačiau patį nuotolinį ugdymą, kaip pradinukų ugdymo formą, palankiai ir labai palankiai vertina tik maždaug ketvirtadalis (23,7 proc.) tėvų, o beveik pusė (45,5 proc.) nuotolinį mokymą vertina nepalankiai ir labai nepalankiai (žr. 5 priedo 3 lentelę). Dar daugiau tėvų (66,2 proc.) norėtų, kad jų vaikų ugdymas vyktų tik mokykloje, ir tik 11 proc. tėvų pasisakė už tai, kad ir rudenį mokymas vyktų vien nuotoliniu būdu (žr. 5 priedo 4 lentelę).

Palyginę dvi grupes tėvų, palankiai ($n = 324$) ir nepalankiai ($n = 171$) vertinusių pradinukų nuotolinį mokymą (žr. 5 priedo 5–10 lenteles), matome, kad šių grupių skirtumai išryškina tam tikrus individualius vaiko, tėvų (šėimos) ir mokyklos veiksnius, galinčius turėti įtakos tokiems prieštaringsiems nuotolinio mokymo vertinimams.

Apklausos rezultatai parodė, kad palankiai nuotolinį mokymą vertinančių tėvų dalis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo nepalankiai vertinančių tik pagal vietą, kur yra vaiko mokykla, šeiminei padėtį ir šėimos finansinę padėtį. Atkreiptinas dėmesys, kad dauguma tėvų anketoje nurodė, kad jų vaikai lanko mokyklą, kurios yra didmiestyje (54,0 proc.), šėimos finansinė padėtis labai gera ir gera (60,5 proc.), vaikas turi savo atskirą kambarį (51,4 proc.) ir turėjo reikalingą nuotoliniam mokymui įrangą iki karantino (78,6 proc.). Palankiai ir nepalankiai vertinusių tėvų atsakymų lyginamoji analizė parodė, kad daugiausia palankiai vertinusių nuotolinį ugdymą tėvų yra tie, kurių vaiko mokykla didmiestyje (41 proc.), palyginti su tėvais, kurių vaiko mokykla rajono centre (23 proc.), miestelyje (27 proc.) ar kaime (35 proc.), taip pat kurie savo finansinę padėtį vertina kaip gerą arba labai gerą (41 proc.), palyginti juos su šėimos finansinę padėtį vertinančiais kaip vidutinę (26 proc.) bei prastą arba labai prastą (18 proc.).

Nepalankiai nuotolinį ugdymą vertinusių pirmokų tėvų dalis yra didesnė (80 proc.) nei antrųjų tėvų (64 proc.), trečiųjų (59 proc.) ar ketvirtųjų (60 proc.). Bendra tendencija, kad kuo jaunesnis vaikas, tuo daugiau tėvų jo mokymąsi nuotoliniu būdu vertina nepalankiai. Jaunesnio amžiaus vaikai reikalavo daugiau priežiūros ir tėvų įsitraukimo. Dar vienas veiksnys, kuris turėjo įtakos nepalankiam tėvų vertinimui, – šėimos aplinka. Visos imties 89 proc. tėvų nurodė, kad gyvena registruotoje santuokoje ar su partneriu, pusė dalyvavusių tyrime (51,8 proc.) tai šėimos, kurios augina du nepilnamečius vaikus, o beveik trečdalis (29,9 proc.) – vieną vaiką. 78 proc. pildžiusių anketą tėvų pažymėjo, kad vaiku jiems taip pat padeda rūpintis su-tuoktinis / partneris ir dar 22 proc. – seneliai. Lyginant nepalankiai ir palankiai vertinančių tėvų grupes (žr. 5 priedo 5 lentelę) matoma, kad nepalankiai vertinusių tėvų didesnė dalis yra išsituokę arba augina vaikus vieni (79 proc.), palyginti su gyvenančiais santuokoje arba

partnerystėje (64 proc.). Net ketvirtis (25,3 proc.) apklausoje dalyvavusių tėvų nurodė, kad jiems teko padėti vaikams mokytis nuotoliniu būdu skiriant tam vidutiniškai po 3 valandas ir daugiau per dieną. Dar kitas ketvirtis (24,9 proc.) tėvų tokiai pagalbai skyrė nuo 1 valandos iki 2 valandų per dieną. Rudenį vaikams mokantis mokykloje tas pagalbos vaikams laikas daugumai tėvų (56,4 proc.) jau buvo sumažėjęs iki 1 valandos, o dar 19 proc. tėvų nurodė, kad jie beveik niekada nepadeda vaikams mokytis.

Matome, kad gerokai daugiau tėvų, nepalankiai vertinusių nuotolinį mokymą, buvo tie, kurie kasdien ar keletą kartų per dieną pavasario karantino metu padėdavo vaikui prisijungti prie nuotolinių pamokų, buvo šalia vaikų pamokų metu ir padėjo jiems atlikti namų užduotis (žr. 5 priedo 6 lentelę). Daugiau nepalankiai nusiteikusių nuotolinio mokymosi atžvilgiu tėvų buvo tose grupėse, kurios išsiskyrė pablogėjusiais vaikų mokymosi rezultatais, suprastėjusia jų motyvacija mokytis ir vaiko emocine savijauta bei pablogėjusius elgesiu ir bendravimu su tėvais arba, kai tėvai pažymėjo, jog vaikas turi emocinių / elgesio sunkumų (žr. 5 priedo 7 lentelę).

Gauti rezultatai parodė, kad nepalankiam nuotolinio mokymo vertinimui taip pat galėjo turėti įtakos šeimos kontekstas, kai vaiką augina viena mama, kurios finansinė padėtis vidutinė arba prasta ir jos nepilnametis vaikas šeimoje yra vienintelis, kuris dažnai savo atskiro kambario neturi. Nepalankiai nuotolinio mokymo būdą dažniau vertino ir tie tėvai, kurių vaikai lanko rajono / kaimo mokyklas. Kartu išryškėjo tendencija (skirtumų reikšmingumo lygmuo nepasiektas), kad nepalankiai šį mokymą vertino didesnė dalis tėvų, kurie yra dirbantys bei turi žemesnį nei aukštasis išsilavinimą (žr. 5 priedo 5 lentelę).

5.1.2. Vaikų mokymosi rezultatų pokyčių lyginamoji analizė pagal individualias vaiko charakteristikas, šeimos aplinkos ir mokyklos veiksnis

Priešmokyklinukų ar pirmokų mokymosi rezultatus įvertinti yra gana sudėtinga, kadangi tik pradėjus mokslo metus dažnai tėvai neturi informacijos iš mokyklos apie vaiko mokymosi sėkmę. Anketoje tėvams buvo pateikta klausimų apie pradinuko mokymosi rudenį rezultatus, kaip jam sekasi mokytis pagrindinius dalykus, palyginti su kitais bendraamžiais ar bendraklasiais, bei kaip pasikeitė (jei pasikeitė) vaiko mokymosi rezultatai ir noras mokytis dėl karantino pavasari. Dauguma tėvų (75,5 proc.) atsakė, kad jų vaikų mokymosi rezultatai rudenį apskritai yra geri ir labai geri, ir tik 3,2 proc. (24 tėvai) nurodė, kad vaikas mokosi prastai ir labai prastai (žr. 5 priedo 11 lentelę).

Analizuojant atsakymus į klausimą, kaip vaikui sekasi rudenį mokytis pagrindinius dalykus (matematiką, lietuvių kalbą ir pasaulio pažinimą, palyginti su kitais vaikais), paaiškėjo, kad ne visi tėvai gali apie tai atsakyti: apie matematikos ir lietuvių kalbos mokymosi sėkmę neatsakė po 4,5 proc. tėvų, o apie pasaulio pažinimo dalyko rezultatus nenurodė 5 proc. tėvų (žr. 5.1 lentelę).

Maždaug pusė atsakiusiųjų pažymėjo, kad jų vaikams sekasi taip pat kaip ir daugumai jų bendraamžių: matematika (52,2 proc.), lietuvių kalba (48,9 proc.) ir pasaulio pažinimas (64,9 proc.). Tėvų nuomone, sunkiausiai vaikams sekasi mokytis lietuvių kalbos, t. y. prasčiau nei dauguma mokosi net 18,0 proc. vaikų, palyginti tik 6,6 ir 4,6 proc. vaikų yra atsilikę nuo savo bendraamžių atitinkamai matematikos ir pasaulio pažinimo dalyko rezultatais. Didžiausia grupė vaikų lenkia bendraamžius matematikos rezultatais (36,7 proc.), o lietuvių kalbos ir

pasaulio pažinimo dalykų geresnius nei bendraamžių rezultatus turi atitinkamai 28,7 proc. ir 25,2 proc. vaikų.

5.1 lentelė. Tėvų nuomonė apie vaiko mokymosi sėkmę

	Prasčiau nei daugumai		Taip pat kaip daugumai		Geriau nei daugumai		Vidurkis	Standartinis nuokrypis
	n	%	n	%	n	%		
Matematika	50	6,6	395	52,2	278	36,7	2,32	0,60
Lietuvių kalba	136	18,0	370	48,9	217	28,7	2,11	0,69
Pasaulio pažinimas	35	4,6	491	64,9	191	25,2	2,22	0,52

Į klausimą apie mokymosi rezultatų pokyčius karantino metu pavasarį atsakiusių 719 tėvų nurodė, kad beveik pusės vaikų (48,4 proc.) rezultatai nepakito, 28,1 proc. – pablogėjo ir 22,7 proc. – pagerėjo (žr. 5.2 lentelę). Šis tėvų matomas rezultatų pagerėjimas būdingesnis vyresnio amžiaus pradinukų grupei, o mažiausia vaikų dalis, kurių mokymasis pagerėjo, yra pirmokų grupėje. Analizuojant vaikų motyvacijos mokytis pokyčius matoma, kad jie būdingi jau didesniai skaičiui vaikų: 44,7 proc. – sumažėjo ir tik 13,2 proc. padidėjo.

5.2 lentelė. Vaiko noro mokytis ir mokymosi rezultatų pokyčiai pavasario karantino metu

	Suprastėjo		Šiek tiek suprastėjo		Nepasikeitė		Šiek tiek pagerėjo		Pagerėjo		M	SD
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Noras mokytis	101	14,0	221	30,7	302	42,0	54	7,5	41	5,7	2,60	1,01
Mokymosi rezultatai	65	9,0	137	19,1	348	48,4	106	14,7	63	8,8	2,95	1,02

Lyginant detaliau vaikų grupes pagal mokymosi rezultatų pokyčius karantino metu matoma (žr. 5 priedo 12–18 lenteles), kad rezultatų pokyčių skirtumams tikėtina neturėjo įtakos nei tėvų darbinis užimtumas, nei išsilavinimas, nei šeiminė ar finansinė padėtis, ar vaiko mokymosi vieta namuose ir jo turima įranga, reikalinga nuotoliniam mokymui. Išryškėjo svarbiausias šeimos veiksnys, turintis įtakos mokymosi rezultatų pokyčiams – artimųjų pagalba mamai / tėvui rūpinantis vaiku (žr. 5 priedo 12 lentelę), o kartu ir didesnė galimybė tėvams įsitraukti į vaiko mokymąsi.

Beveik dvigubai daugiau vaikų, kurių mokymasis pablogėjo, buvo grupėje, kur tik vienas iš tėvų rūpinasi vaiku ir kitos pagalbos neturi (40 proc.), palyginti su tais, kurie sulaukia pagalbos iš kitų asmenų dėl vaiko priežiūros (26 proc.). Tačiau tėvai, nurodę gaunantys pagalbą iš sutuoktinio (-ės), taip pat kartu pažymėjo, kad didesnei daliai jų vaikų mokymosi rezultatai nepakito (52 proc.), palyginti su tais, kurie pagalbos iš sutuoktinio negauna (35 proc.). Taip pat mažesnė dalis tėvų, kurie nurodė, kad jiems vaiku rūpintis padeda sutuoktinis, ir kad jų vaiko mokymosi rezultatai suprastėjo (25 proc.), palyginti su tais, kuriems sutuoktinis vaiku rūpintis nepadeda (40 proc.) (žr. 5 priedo 12 lentelę). Mokymosi rezultatų pagerėjimas sietinas su tėvų pagalba ne tik prisijungti vaikui prie nuotolinių pamokų, bet ir buvimu šalia jo

visų pamokų metu bei padedant vaikui atlikti namų darbus (žr. 5 priedo 13 lentelę). Moky-masis pagerėjo daugeliu atvejų, kai tėvai vaikui skyrė laiko vidutiniškai 2 valandas ir daugiau valandų per dieną.

Dažniau tėvai nepasikeitusius dėl pavasario karantino mokymosi rezultatus priskyrė gerai besimokantiems vaikams, t. y. vaikams, kurie geriau už bendraamžius rudenį mokėsi visus dalykus – matematiką, lietuvių kalbą ir pasaulio pažinimą ($p = 0,00$), (žr. 5 priedo 15 lentelę). Įdomu tai, kad didelė dalis vaikų, kurių rezultatai, tėvų nuomone, nepakito, labiausiai norėjo grįžti į mokyklą po vasaros atostogų ir noriai ją lankė rudenį, kas nėra būdinga grupei vaikų, kurių mokymosi rezultatai pagerėjo ($p = 0,00$).

Gauti rezultatai rodo (žr. 5 skyriaus 16 lentelę), kad vaikų, kurie pavasario karantino metu pagerino mokymosi rezultatus, jų santykius su bendraamžiais tėvai dažniau įvardijo kaip prastus ($p = 0,01$), o santykius su apklausoje dalyvavusiu mama / tėvu, – gerus ar pagerėjusius ($p = 0,02$). Taip pat dauguma tėvų, be pagerėjusių mokymosi rezultatų, pažymėjo, kad šios vaikų grupės emocinė savijauta ($p = 0,00$) ir elgesys ($p = 0,00$) karantino metu buvo geresni, palyginti šį rezultatą su vaikų grupėmis, kurių rezultatai nepakitę ar suprastėję. Kartu su pagerėjusiais mokymosi rezultatais tapo didesnė šių vaikų motyvacija mokytis ($p = 0,00$).

5.2 Mokytojai apie pradinukų mokymo(si) nuotoliniu būdu ypatumus

5.2.1. Pradinukų mokytojų ir mokyklos administracijos atstovų pateikta informacija apie nuotolinį mokymo efektyvumą pradinėse klasėse, asmeninį saviveiksmingumą šiame procese

Visi apklausoje dalyvavę pedagogai dalyvavo vykdant nuotolinį mokymą pavasario karantino metu, o 63 pedagogai (94 proc.) rudenį (rugsėję – spalį) mokė vaikus tik mokykloje, likusieji 4 pedagogai – mišriu būdu. 80 proc. mokytojų pažymėjo, kad jų mokykla sėkmingai (gerai ir labai gerai) įveikė nuotolinio mokymo iššūkius pavasarį, o 70 proc. nurodė, kad mokyklai labai gerai ir gerai sekasi organizuoti mokymosi procesą ir rugsėjo – spalio mėnesiais, kai vaikai jau grįžo į klases. Net 59,7 proc. mokytojų nurodė, kad pavasario karantino patirtį jie aptarė su mokyklos administracija net kelis kartus per mėnesį, o 34,3 proc. – vieną ar du kartus rudenį. Tačiau atsakydami į klausimą, kaip apskritai jie vertina nuotolinį ugdymą kaip mokinių ugdymo formą, daugiau nei trečdalis respondentų (35,8 proc.) jį įvertino nepalankiai ar labai nepalankiai, o palankiai ir labai palankiai vertino tik 13,5 proc. mokytojų.

Kokybinio tyrimo metu FG (fokus grupių) būdu apklausti 16 kaimo ir miesto pradinukų mokyklų administracijų atstovų kalba apie beprecedentę visų ugdymo dalyvių – mokyklų administracijų, mokytojų, švietimo pagalbos specialistų, tėvų ir vaikų patirtį. Tokios patirties iki įvedant karantiną dėl COVID-19 plitimo 2020 m. kovo viduryje mokyklos beveik neturėjo:

Iki karantino mes tiesiog nenaudojom <elektroninių priemonių>. Mes neturėjom ir elektroninių platformų, nors kai kurios rajono mokyklos jas gal jau ir turėjo, nes dalyvavo projektuose (Kpg1_A1).

Mokyklose nebuvo gerai aprūpintos techninės bazės, trūko tiek IT, tiek švietimo pagalbos specialistų. Pradėjus nuotolinį ugdymą šis etapas pasižymėjo chaotiškumu radikalaus poky-

čio akivaizdoje ir poreikiu atsispirti nuo situacijos „kaip yra“ reaguojant į pokyčius ir ieškant būdų juos suvaldyti. Mokyklos administracijos atstovų nuomone, jie buvo be pasiruošimo „įmesti į vandenį“ ir jiems „reikėjo plaukti“.

<...> tas pokyčio poreikis <dėliojosi> labai įdomiai, jeigu pagal visas tas pokyčio, sakykim, linijas turėtų ten <...> apšiltinti, įtikinti <...>, tai nieko tokio nebuvo, atėjo pavasarį, <...> keletas dienų pasiruošimo, ir įmetė, ir tiesiog mums reikėjo plaukti. Tai tos baimės, pasimetimo, netikrumo, nuovargio, nerimo, streso lygis buvo tikrai labai didelis ir visiems, pradedant nuo administracijos iki vaikų tėvų. <...> tiesiog mes visi supratom, kad reikia keistis <...> mums patiems, bet plaukti reikėjo taip pat patiems išmokti <...> ir mes išplaukėm (Kpg2_A1).

Pavasario nuotolinio ugdymo etapas pasižymėjo nuolatine sistemos, modelio, vienos tyrimo dalyvės žodžiais tariant, „mikroschemos“, „automatizmo“, kaip dirbti, paieška, kuri užtruko, ir nuolatiniu buvimu tarsi „po padidinamuoju stiklu“. Tyrimo dalyviai, kalbėdami apie pradinų klasių nuotolinio ugdymo optimalaus darbo modelio paiešką, šiame procese išskyrė aktyvų bendradarbiavimą ir bendrą kūrybą su pradinukų tėvais, šeimos pagalbą pradinukui mokantis nuotoliniu būdu:

Taigi pirmoji mintis visada kaip pirmas blynas. Turėjom su visais „apsitrinti“ ta perkeltine prasme. Su tėvais pirmiausia. Tai pirmoji pamoka buvo tėvams. <...> Buvo svarbu suprasti, kaip vyks tas mokymas. Vaikai vieni be tėvų to negali padaryti. Tai šeima čia tapo ta pagrindine turbūt sistema, į kurią mes turėjom orientuotis. Tai mikrosistema. Iš pradžių mes galvojom, kad tai bus tik konsultacijos. Ir viena mama pagalvojo vis tiek, kad tai bus struktūruota pamoka ir labai įdėmiai stebėjo. O paskui lygino su pirmąją mokytojos darbu. Sako, automatizmo nematau. Automatizmo pasigedo paprastoje konsultacijoje, kur aš tiesiog norėjau pabendrauti su vaikais ir paklaust, kas jiems sunkiau sekėsi. O paskui mes jau pradėjom darbą jau taip kaip ir mokykloje, struktūruota pamoka, ir viskas, įsibėgėjom ir buvo gerai. Bet pirmas toksai buvo, truputėlį buvai kaip po padidinamuoju stiklu (MPR1_P6).

5.3 lentelė. Mokytojų nuomonė apie nuotolinio mokymo formų efektyvumą

	Efektyvus		Nei efektyvus, nei neefektyvus		Neefektyvus		Netaikiau	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Aiškinti dalyko medžiagą, jungiantis per mokymui skirtą platformą su kelių klasių mokiniais (srautu)	3	4,5	8	11,9	17	25,4	38	56,7
Aiškinti dalyko medžiagą, jungiantis nuotoliniu būdu su vienos klasės mokiniais	24	35,8	30	44,8	11	16,4	2	3,0
Naują medžiagą pateikti mokiniams mokytis savarankiškai	3	4,5	25	37,3	32	47,8	7	10,4
Atsakyti į klasės mokinių klausimus, jungiantis per mokymui skirtą platformą	41	61,2	15	22,4	5	7,5	6	9,0
Individualiai nuotoliniu būdu konsultuoti mokinį (-ę)	56	83,6	5	7,5	3	4,5	3	4,5
Pateikti skaitmeninio ugdymo platformų (pvz., EDUKA, EMA) užduočių savarankiškam mokymuisi	26	38,8	30	44,8	6	9,0	5	7,5
Savarankiškai mokiniams įgyvendinti projektinius darbus namuose	22	32,8	20	29,9	19	28,4	6	9,0

Nors tik nedaugelis pedagogų nuotolinį mokymą vertino palankiai, dauguma mokytojų vis dėlto pripažįsta, kad kelios nuotolinio mokymo formos yra efektyvios. 5.3 lentelėje pateikiami duomenys rodo, kad tai būtų mokinių individualus konsultavimas (87,5 proc. atsakiusių) ir atsakymai į mokinių klausimus jungiantis per mokymui skirtą platformą (67,2 proc.).

Mokydami mokinius nuotoliniu būdu pedagogai taip pat išvelgia atsivėrusių naujų ir įvairesnių galimybių taikyti komunikacijos su mokiniais priemones (77,6 proc.) bei atsiskaitymo būdus (70,1 proc.) ar naudoti informacijos šaltinius (62,7 proc.).

Šiuos teiginius iš principo patvirtina ir iliustruoja kokybinio tyrimo duomenys. Tyrime dalyvavę pradinų klasių mokytojai mano, kad nuotolinis mokymasis turėjo teigiamą poveikį kai kurių mokinių pasiekimams dėl to, jog pasiūlė naujovių – kitokių, efektyvesnių ar įdomesnių mokiniams priemonių, darbo metodų. Mokytojų pasisakymuose išsiskyrė kelios nuomonės apie tokios situacijos priežastis: didesnės galimybės taikyti pamokose technologijas ir su tuo susijęs didesnis mokymosi vizualumas bei galimybė geriau valdyti mokinių dėmesį, veiklą naujumas ir net medžiagos pasiekiamumas.

Mokiniai mokytojams džiaugėsi vizualesniu, todėl aiškesniu medžiagos išdėstymu:

<...> mano vaikai, nes mes pasikalbėjom, kas patinka, kas nepatinka, tai jie sakė, mokytoja, šitos jūsų skaidrės, tai pasakiškos. Labai, sakė, tikrai daug daugiau suprantam. Nes aš visada kiekvienai pamokai ruošdavau skaidres <...> Bet stengiausi pridėti kuo daugiau informacijos. Paveikslėlių ten, paskui nuorodų jiems atsiųsdavau papildomai žiūrėt. Tai tas jiems labiausiai ir patikdavo, kad jie gauna labai daug informacijos ir viskas buvo vaizdu ir galėjo dar plius pasimokyti tada, kada jie nori (MPR1_P5).

Pasinaudodami technologijų galimybėmis mokytojai įtraukė naujas veiklas (pavyzdžiui, projektų metodą) ir pastebėjo, kad rezultatą pasiekia lengviau:

<...> stengiuosi integruoti tuos projektų darymus su „Scratch“ programa. Tai tikrai labai smagu vaikams. Labai paaugome. Einu su tokiu „Technologijų vedliu“ ir mes kas dvi savaites vis kažkokį projektą darome. Dar kokį aš čia dariau? Kai vietovės planą reikėjo padaryti... ir va su „Cospaces“ programa padaryta... Na, tobulas dalykas. Arba, kad ir lietuvių kalbos pamokoje, kai rašinėli rašome ir susistatome su šitomis programomis scenas. <...> Vaikams patinka, lengviau pasiekiam rezultatų (KPr2_P3).

Viena mokytoja nurodė, kad jai buvo net lengviau valdyti pirmos klasės mokinių dėmesį nuotolinio mokymosi metu, kai ji naudojo tokiam mokymuisi pritaikytas mokymo priemones. Pavyzdžiui, galimybę dalijantis ekranu priartinti, padidinti reikiamą teksto dalį:

Aš tai, pavyzdžiui, net jeigu vaikai būdavo atsivertę vadovėlius, aš ir dalindavausi ekranu, priartindavau, jei kažkokį vieną dalyką pasakodavau, priartindavau. Tai šitas dalykas iš tikrųjų buvo geras, nes jie tarsi ir žiūrėtų į vadovėlį, bet kompiuterio ekrane vis tiek mato, apie kokį čia dalyką kalbi. Nebereikia blaškytis <...> (MPR2_P4).

Nuotolinio mokymosi laikotarpiu pavasarį daug elektroninių išteklių tapo nemokamais, tad paskatino mokytojus juos išbandyti. Kai kurie mokytojai nurodė, jog nuotolinio mokymosi metu išbandė tai, kas įprastomis sąlygomis buvo nepasiekiamas. Pavyzdžiui, dėl kelionės išlaidų. Tos naujovės mokinius labai sudomino:

<...> O man labiausiai patiko su vaikais keliauti (p. s. juokiasi). Mes iš tikrųjų aplankėm nemažai ir muziejų <...> Kur šiaip nenuvažiuotume, kad irgi tos pačios Klaipėdos. Na vis tiek išlaidų tikrai nemažai. Į tą patį jūrų muziejų nueiti, ten tikrai tie bilietai pasižiūrėjus kainas tai yra šoko fantazija, kad ten kažkur keliauti. O čia visur apkeliavom ir tikrai vaikai labai patenkinti (MPR1_P7).

Be teigiamų nuotolinio ugdymo aspektų, dauguma mokytojų vis dėlto mano, kad nuotolinio mokymo būdas nėra efektyvus, kai naują medžiagą pradinukams reikia išmokti savarankiškai (60,7 proc.). Taip pat pedagogai pripažįsta, kad jiems būna sunku nuotoliniu būdu objektyviai įvertinti pradinukų pasiekimus (86,6 proc.), motyvuoti mokinius (77,6 proc.), o ir bendrauti su mokiniais jiems kur kas sudėtingiau (77,6 proc.) (žr. 5 priedo 20 lentelę).

Kokybinio tyrimo dalyviai irgi vieningai sutarė, kad nuotolinio mokymo būdas pradinėse klasėse nėra toks efektyvus kaip darbas klasėje. Jie komentavo nuotolinio mokymosi ypatumus, kurie neigiamai veikia pradinėse klasių mokinių mokymąsi. Pradinėse klasių mokytojai pažymi, kad dirbant nuotoliniu būdu sunkiau išaiškinti naują mokymosi medžiagą mokiniams, o šiems sunkiau sekasi ją suprasti. Kai kurie mokytojai nurodė pastebėję spragų, likusių po pavasarį vykusio nuotolinio mokymosi, net vyresniųjų pradinukų mokymosi:

<...> daug buvo spragų, kur vaikai atėjo ir daug ko nemokėjo. Ir dalyba kampu buvo pavasarį. Ir kai atėjo į ketvirtą klasę, tai reikėjo viską iš pradžių aiškinti, kad vaikai suprastų. Nuotolinis blogiau nei gyvas mokymas (KPr2_P4).

Dažnas mokytojas taip pat minėjo, kad pradinėse klasių mokiniams trūko gyvo bendravimo ir bendradarbiavimo su mokytoju ir draugais. Individualus darbas su konkrečiu mokiniu, tyrimo dalyvių teigimu, ypač aktualus pradinėse klasėse, nes dažnai pats vaikas dar negali identifikuoti savo spragų ir kreiptis pagalbos. Mokytojas, stebėdamas klasėje dirbančius mokinius ir bendraudamas su jais, greitai susirenka reikiamą informaciją, teikia reikiamą individualią pagalbą:

<...> trūksta paprasto žodinio bendravimo, bendradarbiavimo ir to ... tokio, na, kad priešau prie vaiko „vienas prie vieno“ ir paaiškinti, ir pažiūrėti, ir padirbti... Tai gal tokio net individualaus paaiškinimo reikia. Tokio žodinio <...> paprasto bendravimo. Nes tikrai mačiau, kad to trūksta <...> (KPr2_P2).

Įprasto mokinio ir mokytojo bendradarbiavimo trūkumą dirbant nuotoliniu būdu mokytojai labiau sieja su grįžtamojo ryšio stoka, mokinių bendradarbiavimo tarpusavyje stoką – labiau su sumažėjusiomis aktyvaus mokymosi galimybėmis:

<...> Man labiausiai klasėje tai jaučiasi, kad jie labiausiai turbūt pasiilgo vieni kitų, pačio bendravimo, buvimo su draugais, kad jie galėtų kartu būti, kartu kalbėtis, kartu žaisti... Ir vėlgį, ir toje pamokoje jie vieni kitiems ir padėti, ir pasiaiškinti ... Na, kad jie nebūtų atskirti nuo savo grupės, savo klasės draugų. <...> Nes pas mane jie labai judrūs, aktyvūs, bendraujantys ir jiems šito tikrai labai trūksta (KPr2_P2).

Visgi bene dažniausiai kokybinio tyrimo dalyviai minėjo, kad nuotolinio mokymosi metu mokytojas negali greitai pastebėti ir operatyviai, lanksčiai reaguoti į ugdomąją situaciją, pastebėtas mokinių žinių ir gebėjimų spragas, t. y. laiku koreguoti ugdymą:

Sudėtinga buvo tai, kad negali jų matyti tiek, kiek reikia, ką jie supranta, ko nesupranta <...> (MPr1_P5).

Mokytojai taip pat dalijosi patirtimi apie mokinius, kurie nuotolinio mokymosi metu prarado mokymosi motyvą:

<...> nenori vaikas. Pas mane pusantros savaitės vaikas nėjo. Ir tu jam ką nori. Jam neįdomu. (KPr1_P2). <...> Ir sakykim, buvo vaikas su aukštesniais gebėjimais, baigė tiktai su pagrindiniu. Vis prisijun-

gia, vos kažką atsiunčia. Kitai iš vis pataisos, nes visiškai neprisijungė. <...> Nes niekuo nemotyvuoti. Nes kai ateina vaikai (=į klasę), tai juos kažkaip sumotyvuoji, kažkaip nuteiki, ten kažką darai, o čia esi bejėgis per tą pamokėlę (KPr1_P5).

Mokytojai neturi bendros nuomonės dėl to, kad nuotolinis mokymas gali būti efektyvus pateikiant mokiniams projektinius darbus, kuriuos jie turėtų savarankiškai atlikti namuose. Taip pat jų nuomonės išsiskiria ir dėl skaitmeninių platformų naudojimo savarankiškam mokymuisi, nors tik apie 10 proc. pedagogų teigia, kad tai yra neefektyvu. Mažiau nei pusė mokytojų susidūrė su situacija, kai teko aiškinti dalyko medžiagą kelių klasių mokiniams vienu metu (srautu), tačiau tik 3 mokytojai (10,7 proc.) mano, kad tai yra efektyvu (žr. 5.3 lentelę).

Patys mokytojai savo asmeninį nuotolinio mokymo efektyvumą vertina gana teigiamai: net 77, 6 proc. mokytojų mano, kad jiems nuotoliniu būdu sekasi mokytis gerai ir labai gerai, palyginti su kitais mokytojais, o daugiau nei pusė (55,3 proc.) apklausoje dalyvavusių pradinukų pedagogų įsitikinę, kad nuotoliniu būdu jiems sekėsi mokytis gerai ir labai gerai taip pat lyginant šią ugdymo formą su įprastu mokymu. Tai, kad nuotoliniu būdu ugdyti mokinius sekėsi prastai tiek lyginant su kitais mokytojais, tiek su įprastu mokymu, nurodė tik 1–5 mokytojai.

5.2.2. Mokytojai apie mokinių mokymosi rezultatus ir jų pokyčius karantino metu

Apklausos rezultatai atskleidė, kad mokytojams sunku objektyviai įvertinti pradinuko pasiekimus nuotoliniu būdu. Šis faktas galėjo turėti įtakos ir mokytojų atsakymams apie tokio mokymosi poveikį mokinių žinioms ir formaliems šių žinių vertinimams. Mokytojų nuomonė apie tai gana skirtinga. Įdomu pažymėti, jog beveik 18 proc. mokytojų teigė, kad jie nemo blogai besimokančių mokinių (žr. 5 priedo 20–21 lenteles).

Apibūdindami skirtingų mokinių grupių mokymosi rezultatų pokyčius dauguma mokytojų išvelgia svarbią problemą – pablogėjusias mokinių žinias dėl atsiradusių spragų. Šiuo klausimu mokytojų nuomonė sutampa atsakant apie blogai besimokančius (72 proc. atsakiusiųjų), SUP (specialiųjų ugdymosi poreikių) turinčius (71,4 proc.) ar mokinius, kurių šeimos patiria SR (socialines rizikas), (77,1 proc.) ir net vidutiniškai besimokančius mokinius (59,4 proc.). Išsiskiria tik gerai besimokančių grupė, nes dauguma mokytojų (57,8 proc.) mano, kad dėl nuotolinio mokymo jų žinios liko nepakitusias.

Kokybinio tyrimo dalyvių nuomone, nuotoliniu būdu sunkiau sekėsi mokytis kai kuriems specialiųjų mokymosi poreikių turintiems mokiniams. Net tie mokiniai, kurie įprastu būdu mokydami klasėje iki tol nepatirdavo didesnių sunkumų, nuotolinio mokymosi sąlygomis į ugdymą praktiškai neįsitraukdavo:

<...> Buvo tas vaikas <...> autizmo požymių turintis. Tai jam tas nuotolinis visiškai netiko. Jis dėmesio nesukaupdavo visiškai. Jis užsiėmė žaidimais, pačiu kompiuteriu, sakykime. Jis ekrano foną užsidėdavo, nors prašėme nedaryti to... Klasėje jis dirbdavo, o ten buvo daugiau žaidimas. Na, jam buvo tiek įdomu tos technologijos ir jisai tiesiog niekaip nenustojo su jom žaisti ir išbandyti visus įrankius. Jis surado, kaip piešti ant ekrano, ir jis nuolat tą darė. <...> pačioje pamokoje jam tas sėdėjimas prie ekrano ir klausyti, kas sakoma, ar dar įsijungti... tai jam nelabai (KPr2_P3).

Sunkiau nuotoliniu būdu mokytis sekėsi ir judriems, aktyviems, sunkiau dėmesį išlaikantiems mokiniams. Įprastomis sąlygomis tokiems mokiniams į veiklas įsitraukti padeda aktyvaus mokymosi metodai:

<...> Tie vaikai, kurie turi dėmesio tam tikrų sunkumų, jiems šitas nuotolinis buvo labai sudėtingas. Dėl to, kad jiems buvo sunku išgirsti. Lyg ir tu kalbi, ir visus pakalbini, bet atrodo, kad tas vaikas, jisai kažkur nusisuko. Galbūt aš nebuvau susidūrusi su tuo, kad mano vaikas sėdi ir žiūri į ekraną ir jisai dalyvauja pamokoje, bet iš tikrųjų jis moka atsijungti savo garsą ir tiesiog sėdi. Su tokiais dalykais aš susidūriau, kad klasėj atrodo viskas gerai ir tas vaikas mokosi, bet namuose atsitiko taip, kad jau ne <...> (MPr1_P1).

Tačiau analizuojant pedagogų atsakymus apie formalius pasiekimų įvertinimus vaizdas jau kiek kitoks. Daugiausia mokytojų mano, kad nuotolinis mokymas pablogino mokinių, kurių šeimos patiria socialines rizikas (60 proc. atsakiusių), blogai besimokančiųjų (41,8 proc.) ir specialiųjų mokymosi poreikių turinčių vaikų (42,9 proc.) formalius vertinimus. Daugelio mokytojų nuomonė taip pat sutampa dėl dviejų grupių nepakitusio formalaus vertinimo: gerai besimokančiųjų (56 proc. atsakiusių) ir vidutiniškai besimokančiųjų (40,6 proc.). Tačiau kartu norėtusi atkreipti dėmesį į tendenciją, kai kur kas dažnesni (palyginti su mokinių žinių vertinimu) buvo pedagogų atsakymai apie formalaus įvertinimo rezultatų pagerėjimą visose besimokančiųjų grupėse: vidutiniškai (31,3 proc.), blogai (29,1 proc.), specialiųjų ugdymosi poreikių (22,4 proc.), gerai (20,3 proc.) ir socialinės rizikos (11,4 proc.), (žr. 5 priedo 21 lentelę).

Kyla klausimas: gal toks rezultatų pasiskirstymas galėtų rodyti ne tik mokinio pasiekimus, bet ir vaiko bendradarbiavimą su tėvais nuotolinio įvertinimo metu? Gal todėl mokytojams ir kyla visai pagrįstų abejonių dėl tokio formalaus įvertinimo objektyvumo?

Abejonių dėl objektyvaus mokinių pasiekimų vertinimo išsakė ir kokybiniame tyrime dalyvavę pradinė klasių mokytojai. Visi kokybinio tyrimo dalyviai sutarė, kad nuotolinio mokymosi laikotarpiu buvo sudėtinga pradinė klasių mokinių pasiekimus įvertinti objektyviai. Bene svarbiausia priežastis, apie kurią kalbėjo mokytojai, – tėvų kišimasis į kontrolinius darbus:

<...> pas mus mokslo metų pabaigoje yra apdovanojami vaikai, kurie yra gerai besimokantys. Ke-tvirtoje klasėje, gauna statulėles, o 1-2-3 klasėje – padėkos raštus, už tai, kad jie gerai mokėsi. Pirmą pusmetį kai baigėm, pas mane klasėj buvo 3 pirmūnai. Ir aš mačiau, kad galėtų būti 5 vaikai, kurie tikrai gali mokytis vien tik aukštesniuoju lygiu. Bet mes iš 20 baigėm 12. Aukštesniuoju lygiu. Ir man direktorė sako: „Ar tikrai pas tave klasėj šitiek pirmūnų?“ Aš jai ir sakau: „O tai kaip man kitaip ver-tinti? Jeigu mes vertinam testų rezultatus, o, sakau, tėveliai pasistengė, baigė, sakau, 12 tėvelių A lygiu (MPr1_P7).

Pablogėjusių pradinukų mokymosi rezultatų priežasčių gali būti daug, tačiau detalesnei analizei turėtume išskirti šiuos mokytojų pastebėjimus: mokiniams trūksta skaitmeninių ži-nių (85,1 proc. mokytojų tą patvirtino); mokiniai turi ribotų techninių galimybių (79,1 proc.); mokiniai yra nepasirengę savarankiškai mokytis (79,1 proc.); specialiųjų ugdymosi poreikių turintys vaikai nesulaukia reikiamos pagalbos (62,7 proc.), o ir šių vaikų motyvacija moky-tis yra sumažėjusi (47,2 proc.); nuotoliniame ugdyme mažiau dalyvauja vaikai, kurių šeimos patiria socialines rizikas (58,2 proc.), bei tokių vaikų mokymosi motyvacija yra sumažėjusi (66,7 proc.).

Visi tyrime dalyvavę pradinė klasių mokytojai sutartinai pabrėžė, kad nuotolinio moky-mosi laikotarpiu mažėjo pasiekimai mokinių, kurie neturėjo tinkamos tėvų pagalbos:

<...> jeigu apie rezultatus toliau kalbam, tai siejasi su šeima. <...> nusmunka rezultatai dažniausiai, jeigu vaikui nepadedą šeima (MPr1_P6).

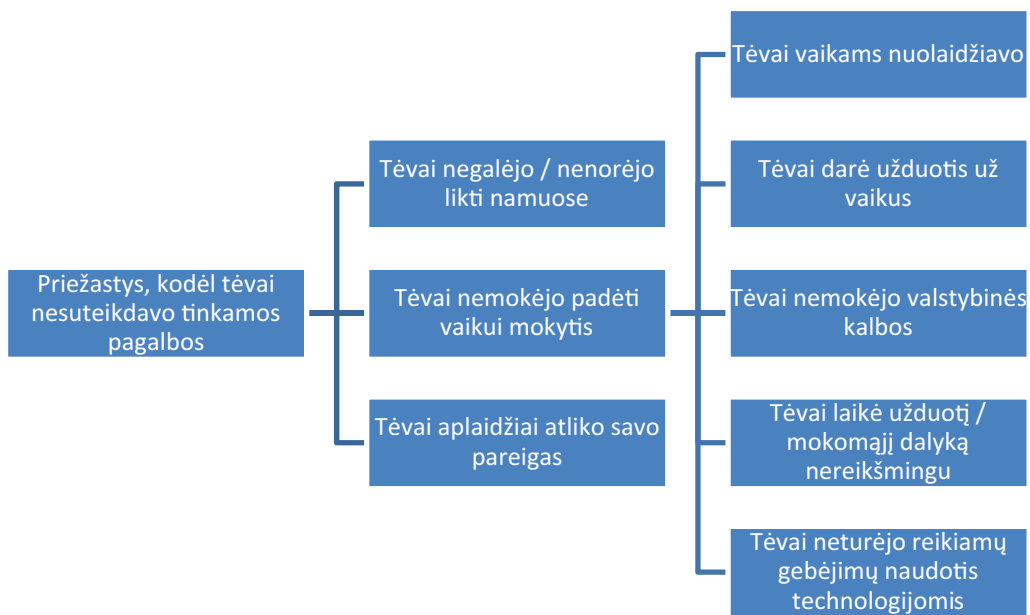
Namuose vieniems likusiems kai kuriems pradinųjų klasių mokiniams be tėvų pagalbos kartais tiesiog nepavykdavo prisijungti prie nuotolinio mokymosi pamokos. Mokytojos paaiškinimai telefonu padėdavo ne visiems:

<...> vaikai buvo vieni namuose <...> ir turi prisijungti, nuorodas nusiunčiau, viską. Irgi skambina tada „mokytoja, negaliu prisijungti. Spaudžiu, ten nieko nerodo. Ką dabar man turi rodyti?“ Tai vienu žodžiu, šiaip ne taip susijungėm, bet vienas vaikas vis tiek nedalyvavo. Niekaip nerado. Ir niekaip negali padėti <...> (KPr1_P5).

Priešmokyklinukams ir jauniausiems pradinukams tėvai turėdavo padėti persiskaityti užduotis, nufotografuoti darbus, išsiųsti mokytojui:

Kadangi aš dirbu su priešmokyklinukais tai yra visai kitokie vaikai, jie nieko negali patys padaryt. Prie jų nuolat būdavo tėvai; <...> turėjo būti šalia tėvai, turėjo perskaityti užduotis, žiūrėti kaip daro, dar paskui ir savarankiškai (KPr1_P3).

Tyrimo dalyviai pripažino, kad ne visi pradinųjų klasių mokinių tėvai turėjo galimybių ir gebėjimų padėti savo vaikams mokytis nuotoliniu būdu. Mokytojai nurodė įvairias priežastis, dėl kurių tėvai nesuteikdavo tinkamos mokymosi pagalbos savo vaikams (žr. 5.1 pav.).

5.1 pav. Priežastys, dėl kurių vaikai negavo tėvų pagalbos mokantis nuotoliniu būdu

Praktiškai visi tyrime dalyvavę mokytojai kalbėjo apie tėvus, kurie ne padėdavo vaikams mokytis, o darydavo darbus už savo vaikus. Dalis tokių tėvų net atvirai apie tai prisipažindavo mokytojui:

<...> Šeimoje 3 vaikai. Ir mama dirba ir nespėja visiems padėti. Bet ji sako: „Jūs suprantat, kad aš pati dažnai viską už dukrą padarau?“ Sakau, taip, aš pastebėjau <...> (MPr1_P6); <...> O paskui, kai buvom susitikę su vaikais, tėvais atsiveikinti, tai tėvai sako: „dirbau, ūkininkauju, pareinu vėlai, o dar tris valandas reikia vaikui dėmesį skirti? Tai sudiktuodavau, sudiktuodavau ir išsiųsdavau“. Mes matydavom (KPr1_P4).

Dar viena problema: ne visas mokytojo skirtas užduotis, veiklas ar net mokomuosius dalykus tėvai manė esant reikšmingus:

<...> dar dėl kūrybinių darbų. Nes mes, kai mokykloje dirbam, tai tikrai ten geriau, blogiau daro, gamina, padaro. Ar lankstinys, ar tapo, ar karmo, ar kljuoja. O namuose, pastebėjau, yra tokių šeimų, kur vaikams nėra iš viso jokių galimybių kurti (MP1_P3).

Buvo tėvų, kurie aplaidžiai rūpinosi savo vaikų mokymusi. Ne tik kad neteikė vaikui reikalingos pagalbos, bet ir nesirūpino reikalingomis priemonėmis, nesudarė galimybės vaikui jungtis į pamokas, ignoravo mokytoją ar net mokyklos administraciją:

<...> Aš išskirčiau gal tik vieną vaiką, kur tenai ir pačioje šeimoje turbūt yra kažkokie bendravimo sunkumai <...> Mama net neskubėjo pasiimti iš mokyklos kompiuterio, kurį davė, ji sakė: „Mes darysim pratybas, kiek sugebėsime patys.“ (MP2_P4).

Ne visi mokiniai turėjo tinkamas fizines sąlygas mokymuisi namuose. Nuotoliniam mokymuisi buvo reikalinga asmeninė erdvė, o ją ne visi mokiniai namuose turėjo:

<...> buvo ir tokių vaikų, kuriems klasėje yra tyliau, dirbti geriau, nes aplinkui mažesni broliai, sesės, tai man atrodo labai priklauso, ar vaikas turi savo erdvę. Jeigu jis iš tikrųjų turi savo kambarį, savo erdvę, jis iš tikrųjų gali dirbti. Jeigu, pavyzdžiui, vaikas, pas mane klasėj buvo, dirba virtuvėj, tai tėveliai ten ir puodelius ima, ten kažkas blynus čirškina ir nuo to labai priklausė tada tas mokymasis. Vėlgi, kaip tas vaikas gali susikaupti, jįsai gali atlikti tas užduotis, ar ne <...> (MP1_P1).

Tyrimo dalyviai mano, kad nemažai tėvų nepadėjo savo vaikams mokytis, nes neturėjo tam tinkamų gebėjimų. Pavyzdžiui, valstybinės kalbos nemokantys tėvai:

<...> iš pirmokėlių kur tautinės mažumos <...> šeimose tėvai patys nemoka lietuvių kalbos, tai padėti niekaip <...> (MP1_P3).

Ne visi tėvai turėjo ir reikiamų gebėjimų naudotis technologijomis:

<...> mano klasėje viena iš šviesiausių mamų ir prie Edukos neprisijungia ; <...> Ir vienas dalykas – tėvai. Tėvų išsilavinimas, ar ne? Ir atrodo, kad jeigu turi telefoną, jeigu dar turi namuose dar kokią planšetę, o paprastai turi net po kelias planšetes, tai nereiškia, kad jie ir geba jungtis, kad jie geba (=dirbti) tose programose (KPr1_P1).

5.2.3. Mokytojai apie bendradarbiavimą su pradinukų tėvais nuotolinio mokymosi metu

Dauguma mokytojų (73,1 proc.) pripažįsta, kad su tėvais bendradarbiauta efektyviai. Kartu svarbu pažymėti, kad tas bendradarbiavimas vyko 62 proc. atvejų mokytojams patiriant tėvų spaudimą dėl mokymo veiklų pamokų metu ar namų darbų. Tam galėjo turėti įtakos ir didesnis nei įprastai tėvų bendravimas tarpusavyje, kurį pastebėjo 61,2 proc. mokytojų. Net 86,6 proc. mokytojų pažymėjo, kad tėvai labiau įsitraukė į mokymosi veiklas karantino metu, kartu ir pradėjo geriau pažinti savo vaiką (88,1 proc. atsakiusiųjų). Apklaustos rezultatai taip pat parodė, kad pradinukų mokytojai (61,2 proc.) pastebėjo didesnę tėvų pasitikėjimą mokytojais. To negalima pasakyti apie mokyklos administraciją – net 67,2 proc. mokytojų tėvų pasitikėjimo administracija neižvelgė. Nuomonei apie didesnę tėvų pasitikėjimą mokytojais

galėjo turėti įtakos tai, kad pradinių klasių mokytojai (76,2 proc.) rudenį organizavo net vieną ar kelis susitikimus su klasės tėvais nuotoliniu ar įprastu būdu mokykloje, juose aptarė pavasario karantino mokymosi patirtis. Panašus skaičius mokytojų (74,7 proc.) šias patirtis rudenį aptarė ir su savo mokiniais.

Kokybinio tyrimo dalyviai irgi pažymėjo didesnę tėvų įsitraukimą į vaikų mokymąsi ir bendradarbiavimą su mokytoju, padidėjusį pasitikėjimą mokytoju, objektyvesnę vaikų mokymosi ir elgesio vertinimą. Kalbėdami apie nuotolinio mokymosi laikotarpį tyrimo dalyviai pripažino, kad tėvai labiau bendradarbiavo su mokytoju:

<...> Aš galėčiau pasakyti, kad tėvai labiau įsijungė... visos užduotys buvo padaromos laiku... visos užduotys buvo padaromos... Na, tiesiog tėvų įsitraukimas. Man tas patiko. Netgi, sakykime, tėvų susirinkimas... Kai tėvų susirinkimą dariau nuotoliniu būdu, tai susirinko 100 procentų tėvų. O taip tai būna gal 30 procentų (KPr2_P3).

Visi tyrimo dalyviai sutarė, kad buvo labai naudinga, jog nuotolinio ugdymo sąlygomis tėvai objektyviau pamatė savo vaikų elgesį pamokų metu, įpročius, pasiekimus ir galimybes:

<...> Ir tiesiog manau, kad buvo tėveliams labai gera pamoka pamatyti savo vaikų tą elgesį tą tikrąjį <...>. Bet kai pamatė iš tikrųjų, kad per pamoką sėdi, valgo, geria, virtuvėj ten eina pasivaikščioti, atsigula, pasėdi. <...> aš džiaugiuosi, kad tėvai iš tikrųjų pamatė tikrus vaikų veidus ir iš tikrųjų labai sumažėjo tėvų laiškų ir skambučių dėl kažkokių problemų, nes tiesiog atsivėrė viskas taip, kaip yra (MPr2_P1); <...> buvo labai gražus tas tėvų dalyvavimas (KPr1_P4).

5.3. Specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turinčių ir socialinę riziką (SR) patiriančių vaikų nuotolinio mokymosi ypatumai karantino metu

Išanalizavus kiekybinio tyrimo metu gautus mokytojų atsakymus apie skirtingas mokinių grupes (žr. 5.2.2 skyrelį) paaiškėjo, kad didžiausią susirūpinimą mokytojams kelia vaikai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP), ir vaikai, patiriantys socialinę riziką (SR). Dauguma mokytojų pastebi šių vaikų žinių spragas, atsiradusias nuotolinio mokymo metu, kas, jų nuomone, galėtų reikšti, jog SUP turintys ir SR patiriantys vaikai nesulaukia reikiamos pagalbos, be to, mokytojai taip pat pastebi sumažėjusią šių vaikų motyvaciją mokytis. Kokybinio tyrimo metu FG (fokus grupės) interviu metu su miesto ir kaimo mokyklų administracijų atstovais bei švietimo pagalbos specialistais gauti duomenys su kaupiu patvirtino kiekybinio tyrimo metu gautas įžvalgas apie nuotolinio ugdymo rizikos veiksnius, ypač SUP turintiems ir SR patiriantiems vaikams.

5.3.1. Mokyklų administracijų pateikta informacija apie SUP turinčius ir SR patiriančius vaikus nuotolinio ugdymo metu bei švietimo pagalbos specialistų darbo organizavimą

Kokybinio tyrimo duomenys atskleidė, kad tiek mokyklos administracijos atstovų, tiek ugdymo ar švietimo pagalbos specialistų laikysena SUP turinčių ir SR patiriančių vaikų atžvilgiu yra ambivalentiška. Miesto ir kaimo mokyklų administracijų atstovai pabrėždavo, kad jų mokyklose yra nemažai socialiai remtinų, kuriuos mokyklos nemokamai maitina, stebi situaciją šeimose, teikia ugdymosi pagalbą:

Daug yra tokių. Ne masē, bet socialinēs rizikos veiksnių šeimų yra nemažai pas mus. Ir mokykloje, aplink, ir miestelyje (Kpg1_A5).

Tiek socialinēs rizikos veiksnių šeimos, tiek SUP vaikai turi ugdymosi sunkumų, tad, tikėtina, kad neigiamai veikia mokyklų pasiekimų reitingus, taip pat išryškina ir struktūrinės mokyklų problemas, kaip antai mokytojų ir pagalbos vaikui specialistų bendradarbiavimo sunkumus teikiant mokymosi pagalbą vaikui arba tiesiog dėl pagalbos vaikui specialistų trūkumo ar jų nebuvimo:

Bet reikia pasidžiaugti, kad tokių tėvų ir vaikų pas mus yra ne masē (Kpg1_A1);

<...> Speciukų neturiu, labai gerai. Yra silpnesni keli mokiniai, bet šiais metais man pasisekē, leido man truputį pailsėti, nes pas mus mokykloje nėra pagalbininkų, tai mes jau pačios, kaip mokam, taip ir sukamės (MPr1_P6);

<...> klasėje yra 5 mokiniai iš 15, kurie turi specialiųjų ugdymosi poreikių, tai tą derinti irgi buvo tam tikri iššūkiai (MPr1_P4).

Išvardyti veiksniai galimai prisidėjo prie to, kad nuotolinis ugdymas SUP turintiems ir SR patiriantiems vaikams strigo, nebuvo sklandus.

Kokybinio tyrimo metu paaiškėjo, kad ypač pirmajame nuotolinio ugdymo etape mokykloms buvo sunku atitinkamai sutelkti vaiko pagalbos specialistus (mokytojų padėjėjus, specialiuosius pedagogus, socialinius pedagogus, logopedus, psichologus), kurie iki karantino dirbo su SUP turinčiais ar SR patiriančiais vaikais. Mokyklų administracijos įvardija galvojusios apie šių specialistų išsiuntimą „į prastovas“:

<...> Mes taip turėjom pradžioj, <...> lygtai buvo manyta <vaiko pagalbos specialistus> siųsti į prastovas, nu, nes kaip čia juos darbinsi, ne pedagoginiai darbuotojai ir taip toliau, ar jie sugebės ar nesugebės, tai buvo toksai pamąstymas, tai nu nežinau, galbūt nuo asmenybių irgi priklauso, koks tai yra tas padėjėjas ar ne, kiek jisai irgi sugeba naudotis ta technika, programomis, ir kiek jisai rodo pats iniciatyvos ir noro (Kpg2_A1).

Pirmajame nuotolinio ugdymo etape mokyklos administracijos ir švietimo pagalbos specialistai susidūrė su įvairiomis skaitmeninės darbo aplinkos dilemomis, kaip antai *online* platformų įvairovė ir (ne)tinkamumas darbui, asmens duomenų apsauga ir konfidencialumo reikalavimai, asmens kontaktų prieigos ribojimai dėl vaikų amžiaus ar specialiųjų poreikių ir pan., į kurias reikėjo atsižvelgti parenkant tinkamiausius darbo su pradinukais, taip pat SUP vaikais būdus:

Tai su spec. poreikių vaikais nieko ir nevyko tol, kol nesusiderinom ir nenusprendēm, kokią tą ,aplinką' imti, kokioj ,aplinkoj' vaikas dirbs. Tada dar duomenų apsauga, konfidencialumas, kontaktų nėra niekur Tada dar reikėjo susiskambinti su tėvais, juos pasiekti ir susitarti. TAMO nėra tinkamas tokiam bendravimui, net nežinau... Tie tėvai neprisijungia, vaikai neprisijungia. Rašau vaikui, o, pasirodo, tu turi rašyti tėvams. Daug tokių niuansų buvo, kur mes ne patys nežinojom <...> (Kpg1_A6);

<...> tas duomenų įslaptinimas. Tai kol mes susiradom tuos kontaktus! O dėl spec. poreikių vaikų tai yra iš tiesų labai konfidenciali informacija. Nes kiti vaikų tėvai, pavyzdžiui, negali ir neturi žinoti, kas ir kaip dėl spec. poreikių vaikų (Kpg1_A4).

Antrajame nuotolinio ugdymo etape, kai dauguma pradinukų vėl mokėsi kontaktiniu, o ne nuotoliniu būdu (nebent mokyklose būdavo infekcijos atvejų ir izoliuotis reikėjo arba mokiniams, arba mokytojams), tiek mokyklų administracijos, tiek ugdymo pagalbos, vaiko gerovės specialistai, remdamiesi pirmojo nuotolinio ugdymo etapo metu gautomis išvalgomis, susitelkė ir lanksčiau, įvairiau organizavo ugdymo bei pagalbos procesą ir SUP turintiems bei SR patiriantiems pradinių klasių vaikams derindami kontaktinio ir nuotolinio darbo būdus. Jo esmė – glaudus vaiko tėvų, klasės auklėtojo, ugdymo pagalbos ir vaiko gerovės specialistų bei administracijos bendradarbiavimas, taip pat – veiklos prioritetų išsiryškimas (pagalba mokymuisi ir bendravimo poreikio bei kontakto užtikrinimas) ir tinkamų darbo formų radimas (konsultacijos kartu su visais pamokoje ar individualios konsultacijos):

Mūsų mokykloje, jei vaikas turi didelius specialiuosius poreikius, jam yra skirtas pagalbininkas, tai mokytojas jungiasi su juo pamokoje ir po tų pamokų atskirta sutartu laiku mokytojo pagalbininkas dar jungiasi kartu su mokiniu ir kartu atlieka užduotis, gauna vaikas pagalbą. Bet jeigu yra nedideli specialieji poreikiai, tai vaikas dalyvauja pamokoje kartu su visais, ir jam pagalba yra teikiama per konsultacinę pamoką, jeigu jis kažko nesupranta ir vėlgi priklauso tada, kiek iš tėvų jisai gauna pagalbą, kokia galimybė įsitraukti tėvams į tą mokymosi procesą ir kokios jų galimybės (MPr2_P2).

Nusistačius prioritetus – pagalba mokymuisi, bendravimo poreikio užtikrinimas – darbas tapo nuoseklesnis ir sistemiškesnis, buvo sudaromi individualių ar grupinių konsultacijų grafikai, tvarkaraščiai:

<...> tai va mūsų visi pagalbos specialistai ir psichologai ir socialiniai pedagogai, logopedai, priėmė tokį sprendimą, kad mūsų dabar užduotis yra pagalba mokantis ir mes tiesiog padedam vaikam atlikti užduotis, kur jie nespėjo per pamoką. Susidarėm tvarkaraštį ir pagal tą tvarkaraštį dirbame tai toks krūvis. <...> susidarėm tokį grafiką pagalbos specialistų ir jie nu tiesiog padeda vaikams pasiruošti arba tos pamokos uždavinius atlikti, jeigu ko nors nespėja, nes ne visi suspėti tikrai, mokytojai irgi, nespėja patikrinti (MPg2_A5);

<...> Specialiojo ugdymo poreikių vaikams mokytojo padėjėjai dirba kaip ir dirbo sakykim anksčiau, galbūt tikrai individualiau su vaikais, nebe pačioj klasėj <...>. Dabar ta pagalba arba konsultacijų organizavimas, tai analogiškai organizuojam kaip ir tiesioginiam ugdyme, tas konsultacijas, tik jos būna nuotolinės.. <...> Dabar irgi pagalbos specialistai <...> jungiasi kartais į pačią pamoką ir po to jie gali su kažkokiu vaiku atsijungti ir atskirai dirbti sakykime. Arba po pamokos dar prisijungti. Tai čia įvairiai varijuoja (MPg2_A4).

Taip pat mokyklos administracijos labiau koordinavo ir pačių pagalbos specialistų darbą: vykdavo reguliarūs (kasdieniai) susirinkimai, aptarimai:

<...> Mes darydavom tokius virtualius susitikimus, vis tiek kažkaip auklėtojas ar sukontaktuodavo ir socialinis pedagogas, jungdavomės po tris po keturis ar ne, tiesiog ne vaiko gerovės, bet tiesiog vat tokiems pokalbiams, kad jisai privalo, buvo tikrai labai sunkių atvejų, bet aišku, tai reikalauja daug laiko, reikalauja daug noro ir visų pastangų. Bet, norint iš tikrųjų rezultatas buvo tikrai pasiektas (KPg2_A1).

5.3.2. Mokytojų ir švietimo pagalbos specialistų pateikta informacija apie SUP turinčius ir SR patiriančius vaikus

5.3.2.1. Būdo, kaip nuotoliniu būdu dirbti su SUP turinčiais ir SR patiriančiais vaikais, paieška

Kokybinio tyrimo metu FG (fokus grupėse) dalyvavę švietimo pagalbos specialistai kalba apie pirmam nuotolinio ugdymo etapui būdingą, labai intensyvią paiešką, kaip nuotoliniu būdu dirbti su SUP turinčiais ir SR patiriančiais vaikais, procesą, kuris vyko „klaidų ir bandymų“ principu. Šios paieškos, kaip dirbti, užtruko beveik visą pirmąjį nuotolinio ugdymo etapą, dažnai ir visai pametant šias vaikų grupes iš regos lauko. Administracijos nežinojo, kaip tinkamai „įdarbinti“ vaiko gerovės ir ugdymo pagalbos specialistus, specialistai blaškėsi, nes nežinojo, ko pirmiausia griebtis: ar „nuo nulio“ kurti SUP turintiems ir SR patiriantiems vaikams tinkamas nuotolinio ugdymo aplinkas bei programas, ar pirmiausia pasitikrinti, kiek šių vaikų mokykloje yra, ir tiesiog susisiekti su šia tiksline grupe (jų tėvais):

<...> Pirmiausia reikėjo susirasti darbą, nusistatyti ribas, įeiti, pradėti, kai įsivažiuoji, viskas gerai. <...> O aš kelias savaites iš eilės nepakeldama galvos ruošiausi ir gilinausi, didelį darbą padariau, tada dar į CLASSROOM įpuoliau. Priruošiau daugybę medžiagos, iki išprotėjimo... Tada, pasirodo, kad ne tą dariau, kad ta medžiaga – niekam nereikalinga, kad pirmiausia tau reikia kontaktų (Kpg1_A6).

Čia buvo daug blaškymosi tarp skirtingų *online* platformų ir darbo būdų, reikėjo nuolatinio gryninimosi, kas veikia, o kas – ne, nebuvo aiškūs darbo prioritetai, darbo ribos:

Irgi, iš pradžių buvo labai daug to blaškymosi tarp platformų, ir tai labai daug laiko „suvalgė“. O pagaliau mes apsistojom ties Messenger'io programėle, kur viskas individualiai, tai... Tai va tą praleičiau etapą (Kpg1_A4);

<...> Taip, jeigu viskas vienoje platformoje būtų, tai būtų paprasčiau... Nes šiaip tai daug ieškojimo, taip... daug ieškojimo, daug ko nežinai... o paskui, pasirodo, nėra čia jau taip viskas sudėtinga... įsidirbti, kad galėtum dirbti... viskas paprasta... bet kelias į tai buvo labai ilgas... ieškojimo to <...> (Kpg1_A6).

Vaiko pagalbos specialistai, taip pat mokyklų administracijos dalijosi įžvalgomis, kas nuotoliniu būdu dirbant su SUP turinčiais ar SR patiriančiais vaikais pradinėse klasėse yra efektyvu, o kas – ne. Nuotolinis mokymasis, specialistų nuomone, yra neefektyvus, kai nėra pakankamo tėvų įsitraukimo ir pagalbos:

<...> jeigu tėvai sudarė dienotvarkę, jeigu vaikas žino, kada keliasi, jeigu išlaikė ritualus pusryčių, pietų ir rytinio atsikėlimo ir darbo pabaigos, tai tom šeimom ir tiems vaikams sekasi geriau negu kitiems (Kpg1_A2).

Taip pat daugybė *online* platformų ir prisijungimų pradinukams, įskaitant ir SUP bei SR patiriančius vaikus, labiau trukdo nei padeda. Siekis būtų turėti vieną platformą, su kuria dirbama:

Aš tai vis dėlto siūlyčiau rinktis vieną platformą, sistemiškai visiems ruoštis, ruoštis tikslingai, gal mažiau blaškantis įvairiuose mokymuose, įvairiuose kursuose, kur, na, žmonės gryninasi ir ieškojo... Ten prarado labai daug laiko (Kpg1_A2);

<...> reikia visiems pasiruošti dirbti vienoje platformoje, tarkim, na, galbūt ir dviejose, atskiriant ten galbūt vyresnes klases ir mažiukus. Bet tai, kad tas pats vaikas visą laiką galėtų dirbti vienoje platformoje (Kpg1_A1).

Specialistai rekomenduotų, kad kalbant apie SUP turinčius vaikus ir jų ugdymą nuotoliniu būdu būtų nustatyti tam tikri standartai, aiškūs ir specialistams, ir tėvams: kiek ir kokių pamokų, kiek ir kokių nuotolinių konsultacijų numatyta, kaip vyksta darbas – individualiai ar SUP vaikų grupėse ir pan:

Aš bent jau pradinukams tai siūlyčiau labai konkrečiai nustatyti, kiek pamokų turi būti sinchroninių, kiek asinchroninių, tai tuomet nebūtų visokių ten interpretacijų, tėvų priekaištų <...> (Kpg1_A3).

5.3.2.2. Nuotolinio ugdymo galimybės SUP turintiems ir SR patiriantiems vaikams

Nuotolinis ugdymas suteikė naujų galimybių įvairioms vaikų grupėms. Individualiomis mokytojų, mokytojų padėjėjų, pagalbos vaikui specialistų konsultacijomis pasinaudoję vaikai pagerino savo mokymosi pasiekimus, atnaujino socialinius (bendravimo) įgūdžius, gavo taip trūkstamo klasėje mokytojo dėmesio. Mokyklų administracijos atstovai ir pradinių klasių mokytojai nuotolinio ugdymo procese tarsis iš naujo atrado tuos vaikus, kuriuos jie apibūdina kaip įvairių elgesio, emocinių, socialinių sunkumų turinčius mokinius, kitaip mokytojų vadinamus „speciukais“:

<...> paskambino viena mama, jos sūnus yra „speciukas“ pas mūsų spec. pedagogę, ir ji tiek džiaugėsi, kaip tas jos vaikas, kuris turi daug emocinių sutrikimų, yra labai jautrus, kuris klasėj gal daugiau nustumtas į šoną... Ir ta mama pasakoja man, sako: Pavaduotoja, jis pusę valandos kalbėjo su mokytoja. Aš, sako, klausiau net, kad jis šitiek gali kalbėti (Kpg1_A3).

Nuotolinis ugdymas, jo metu taikomos naujos ugdymo formos (individualios konsultacijos, mišrios pagalbos specialistų grupės kaip pagalba vaikui, nuotolinės formaliojo ir neformaliojo ugdymo grupės etc.) buvo papildomas teigiamas veiksnys ne tik gabiesiems, savarankiškai gebantiems dirbti vaikams, bet ir SUP, įvairius sunkumus patiriantiems vaikams, leidęs jiems atsiskleisti, pagerinti mokymosi rezultatus:

Na, kai kurie iš jų, tarkim, na, sakysim tie, kurie yra truputėlį kitokio elgesio ar specialiųjų poreikių – na, čia gal, kaip sakiau, daugiau specialistės galėtų pasakyti – ar net ir tie gabieji vaikai, kurie iš tikrųjų pasakė, kad jiems tas susikaupimas, netrukdytas, laiko, dienos planavimas visoks, yra idealus (Kpg1_A1).

Švietimo pagalbos specialistai kartu su kalbintų mokyklų administracijomis pateikia sėkmės istorijų, pavyzdžiui, pradinuko, kuris iki nuotolinio ugdymo turėjo emocinių sunkumų mokykloje ir gavo ugdymo pagalbą, tačiau realų pokytį ugdymo pagalbos specialistai pastebėjo nuotolinio ugdymo metu:

dar noriu pasidžiaugti mūsų mokiniu G. Mes tiek turėjom bėdų su tuo vaiku. <...> Tai yra tokia sėkmė. Aš nežinau, kaip būtų pasibaigę šie mokslo metai jam... <...> Na, mokymasis. Tiesiog mokytojai džiaugiasi. Vaikas dirba, atlieka (Kpg1_A3).

Jam tiesiog geriau dirbti šitaip <...> Na, klasėj paprastai yra triukšmas <...> jis buvo perkeltas į kitą klasę. Bet net ir gabūs vaikai pasako, kad jiems geriau nuotolinis, vadinasi, yra tas variantas. <...> Paprastai su klasiokais <jo> bendravimas buvo chuliganiškas, su mokytojais, beje, taip pat. O dabar visi džiaugiasi, neliko pykčio (Kpg1_A1).

Dar viena sėkmės istorija pradinukės, turėjusios elgesio, emocinių ir socialinių sunkumų adaptuotis klasėje, kuriai pavyko „šauniai pasitempti“ dėl individualaus santykio su mokytoju ir parodyto jai dėmesio bei paskatinimo (pagyrimo):

<...> Mes apie <mergaitę> G. kalbam, taip, čia ta pati kur savipagalboje; jeigu atsimenat, tuose rate-liuose iš tikrųjų labai daug būtent šita mergaitė keldavo problemų, dėl elgesio, dėl keiksmažodžių. Jinai man rašė, nes pasigedo <manęs>. Aš parašiau, kad nu sergu ir jinai man ten visokių prisiuntė liūdesiukų ir dar palinkėjo greičiau pasveikti ir atsiuntė bučinuką dar. Tai, žodžiu, jinai tikrai šiaip bendrauja ir bendravo būtent nuotoliniu būdu, tai tikrai jinai labai kultūringai, ir net sakau, gana taip familiariai, ar kaip čia pasakyti, nu, šauniai. Ir, aišku, jinai įvardijo faktą, kad „man labai patinka, kai mane pagiria (Kpg2_A2).

Individualus mokytojo ar pagalbos specialisto dėmesys, *individualizuota pagalba* SUP turintiems vaikams kartu su *tėvų pagalba* nuotolinio ugdymo metu buvo vienas iš pagrindinių veiksmų, nulemiančių vaikų mokymosi sėkmę ar teigiamą elgesio ir pan. pokytį, pagerėjusią vaikų savivertę dėl mokymosi sėkmės:

<...> jiems buvo ir individualios pamokos, jie labai jau patenkinti, <...> vienoj klasėj mes turime tris specialiojo ugdymosi poreikių vaikus ir šiandien mokytoja per konsultaciją sako „tai tik šitie trys ir tesimoko šiuo metu“, nes jie įgavo gerus įgūdžius, tikrai su jais daug dirbo pagalbos specialistų <...>. Žodžiu, aš manau, kad specialiojo ugdymosi poreikių vaikams, jeigu yra labai daug pagalbos, jos reikėtų dvigubai daugiau, negu kad realioj pamokoj (MPg2_A5).

<...> Jeigu silpnėsi mokiniai gavo ir tėvų pagalbą, ir dalyvaudavo mokytojo organizuojamose nuotolinėse konsultacijose, nuotoliniu būdu, tai tada tas išmokimas ir sėkmė, ir motyvacija buvo stipresnė, negu kai vaikai, kurie buvo silpni ir tėvai jiems nepadėjo. Neturėjo laiko, ir tarkim ten važiavo į darbą ir grįždavo 8 val. vakare. Ir jeigu kažkokio darbo neįkelia, ir jeigu tėvai užsimerkia į tai, tai žinoma, kad jo ir žinios, ir motyvacija (Kpg1_A4).

Nuotolinis ugdymas padėjo tiems galimai SR ar atskirtį patiriantiems vaikams, kurie iki karantino ir nuotolinio ugdymo *dėl fizinio atstumo tarp jų gyvenamosios vietos ir mokyklos*, dėl poreikio spėti į autobusą *negalėdavo dalyvauti* visose pamokose ar popamokiniuose, neformaliojo ugdymo užsiėmimuose ar konsultacijose. Nuotolinis ugdymas, nuotolinės konsultacijos su mokytojais šią spragą ištaisė:

<...> Tai gali būti labai geras sprendimas tiems vaikams, kuriems nėra galimybės kitu laiku grįžti namo ir jie nespėja į konsultaciją gyvai, nes turi išvažiuoti autobusu namo. <...> Tiems vaikams, kurie dėl autobuso, dėl kitų priežasčių, ar gal net dėl tam tikrų savo charakterio savybių negali dalyvauti tiesioginėse konsultacijose (Kpg1_A1).

5.3.2.3. Nuotolinio ugdymo grėsmės SUP vaikams ir vaikams, kurių šeimos patiria SR

Nuotolinis ugdymas sukėlė prieš tai, vykdant kontaktinį ugdymą, nepatirtų sunkumų jame dalyvaujantiems pradinėms klasių vaikams, o ypač tiems, kurie turi SUP, elgesio sunkumų ar patiria socialinę riziką ir atskirtį. Kokybinio tyrimo metu FG kalbinti mokyklų administracijų atstovai, pagalbos specialistai, mokytojai dažnai įvardija štai tokias situacijas ar aplinkybes, kurios vertintinos kaip nepalankūs ugdymosi veiksniai, taip pat tam tikras asmenų grupes, kurioms ugdymasis nuotoliniu būdu, virtualiai bendraujant ir mokantis, yra iš dalies ar visai netinkamas.

Nuotoliniu būdu besimokantys *emigrantų vaikai, vaikai iš tautinių mažumų šeimų* (kai yra dvikalbystė, trikalbystė šeimoje), taip pat *vaikai, kurių tėvai yra užsieniečiai*, daugiausia *pa-bėgėliai ar prieglobsčio prašytojai*, buvo dar viena grupė, kuri buvo ir iššūkis nuotoliniu būdu dirbantiems mokytojams bandant konsoliduoti ir į ugdymo procesą įtraukti visus vaikus, ir kartu patys patyrė dalyvavimo ir mokymosi nuotoliniu būdu iššūkių:

Dirbu <regione>, kur daug užsieniečių šeimų. <...> Tai <...> suponuoja, kad į klasę sudėti bus jau bent pusė vaikų, kurie yra iš dvikalbių, trikalbių šeimų, turime emigrantų vaiką, kuris kalba tik angliškai arba rusiškai ir turim vieną mokinukę su specialiaisiais ugdymosi poreikiais. Tai žodžiu vaikų nėra daug, 16 vaikų, bet man patirtis buvo kaip ir jiems visiškai nauja, <...> man reikėjo visus juos konsoliduoti, kažkaip suteikti vienodas vertybes, vienodą kryptį (MP1_P6).

Galima teigti, kad nuotolinio ugdymo metu ši specifinė vaikų ir jų šeimų grupė išryškėjo kaip ta, kuriai dar ir dėl kalbinių sunkumų lietuviškoje mokykloje, dėl nepakankamos tėvų pagalbos (nes nevaldo lietuvių kalbos), taip pat dėl didelio mokytojų, vaiko pagalbos specialistų užimtumo ir nepakankamo dėmesio ar pagalbos gresia *atsidurti ant „skaitmeninės atskirties“ ribos*, visai pradingti iš mokytojų ir specialistų akipločio. Tokių vaikų mokymosi sėkmė smarkiai „pakimba ant plauko“.

Mokyklų administracijos kelia klausimą, kas ir kaip galėtų padėti spręsti šiems vaikams iškilančias problemas, nes jų, anot mokytojų, nepadeda išspręsti ir jaunimo mokyklų tinklas, kuris paprastai yra gera alternatyva vaikams, vengiantiems eiti į mokyklą, turinčių adaptacinių sunkumų mokymosi aplinkoje:

<nuotolinis mokymasis> yra priedanga dingti, tai, nes yra vaikų iš principo, kurie vengia eiti į mokyklą ir tos problemos kaip tik dabar yra nuogrūstos į antrą ir trečią planą ir nesprenžia nei jaunimo mokyklų tinklas <...>. Turėjome keletą vaikų, kurie ir taip įprastu būdu dingę, tai dabar nuotolinis yra dar didesni (MPg1_A7).

Vaikai iš socioekonominius sunkumus ir galimai socialinę riziką patiriančių šeimų taip pat susidūrė su nuotolinio ugdymo iššūkiais. Vienas iš neigiamų veiksnių – *vaikui tinkamos mokymosi aplinkos namuose nebuvimas*. Ne visos šeimos galėjo užtikrinti ir įrengti savo vaikams tarsi mokymosi ir darbo erdvę – *biurą*.

Sunkumų kyla tada, kai gyvenamąją erdvę vienu metu dalijasi daug suaugusių ir vaikų (tam tikrais atvejais – *daugiavaikėse šeimose*), kai namų erdvės nėra atskirtos (vaikas neturi savo atskiros erdvės dalyvauti pamokose, daryti užduotis) ar namų erdvė yra triukšminga, kai vaikas neturi atskiros ir nuolatinės savo mokymosi erdvės (rašomojo stalo darbui ar kur laikyti mokymosi priemones):

Žinau šeimą, kurioje daug vaikų yra. Ir tada pamokos vyksta, ir dar sėdi tame pačiame kambaryje dar keli vaikai. Ir kartais trukdo tam vaikui. Tai kažką papasakoja, tai dar kažką... ir nuolat tas nutraukimas nuo pamokos buvo. Arba įjungta viena pamoka, ir čia jau iš kitos klasės mokinys, tai dubliuojasi... Na, kartais buvo sunku (MPr1_P1).

Kalbinti specialistai pažymėjo, kad tokiu atveju vaikai nori grįžti į mokyklą, kur jiems yra suteikta mokymosi erdvė.

Kaimo mokyklų specialistai, kurie, jų teigimu, susiduria su didesniais vaikų iš socialinės rizikos šeimų skaičiais, išskyrė ir *emociškai saugios vaikui mokymosi aplinkos trūkumą* kaip didžiulį trukdį vaikui dalyvauti nuotoliniame ugdyme ir mokymuisi:

aš dirbu su specialių poreikių vaikais. <...> Aplinkos, kuriuose daugelis vaikų gyvena, tai aš nežinau, kai tu aplinkui girdi ir „b...“ ir „n...“, tai vaikas negali tokioje aplinkoje dirbti, tai, kaip aš sakau, ar nuotolinis, ar Zoom'as, ar dar kažkas, o aš galvoju apie tai, kur tas vaikas gyvena ir kuo jisai gyvena (KPG1_A6).

Dažnai vaiko pagalbos specialistai, socialiniai darbuotojai turėjo sunkumų suteikti pagalbą SR patiriančioms šeimoms ir jų vaikams, nes šeimos blokuodavo kontaktą, vengdavo palaikyti ryšį, nebendradarbiaudavo:

<...> mes juk esam kaimo mokykla, mes turime daug socialiai remtinų šeimų, turime rizikos grupės vaikų, kur niekas net ir nepadeda, turime vaikų, kurie visiškai neturi tinkamų ugdymosi aplinkų pas save namuose... tai tokie vaikai principu yra palikti likimo valiai... Socialiniai darbuotojai irgi nieko negali, va buvo, kad galėjo tik į kiemą įvažiuoti <...> Bet čia yra daug kaimo vietovių, kur internetą išsiperka už penkis eurus, tai žinot, tokie dalykai yra... Čia trūksta ir tėvų atsakomybės. Vėlgi pasikartosiu, mes turim štai tokį kontingentą, mes vien maitinam kiek? Šimtą? Šimtą dešimt vaikų (KPG1_A5).

Taip pat buvo paminėta, kad *vaikai iš sudėtingų šeiminių situacijų* (tėvų skyrybos, apribota globa, nepilna šeima ir daug vaikų) ar *vaikai iš vaikų namų* turėjo sunkumų dalyvauti nuotoliniame ugdyme ir kartu patyrė riziką jų mokymosi sėkmei. Tokie vaikai, be tėvų pagalbos, praktiškai iškrito iš nuotolinio mokymosi:

<buvo>viena tik buvo mergytė, kuri neprisijungė. Ten sudėtinga tikrai šeiminei padėtis, karantino metu išėjo iš namų mama, nu jai ten kažkaip tai teisės irgi apribotos, tėčiui paskirta globa, tam tėčiui reikėjo dirbti, kad išlaikyti trys mažamečiai vaikai, ten socialinė darbuotoja kuravo juos miesto va, savivaldybės, bet nu ten sudėtingai vyko reikalai ir taip praktiškai ir neprisijungė, porą kartų tik per messengerį pavyko susisiekti individualiai ir žodžiu perėjau ten tarnybos toliau rūpestį ta šeima. <...>, taip, ir <nuotolinis ugdymas> neįvyko. Ir ten buvo, ir mokykla aprūpino priemonėmis ir viskuo, bet nu nebuvo tiesiog, kad kažkas padėtų vaikui (MPr1_P4).

Vaiko iš vaikų namų situacijos pavyzdys rodo sunkumus, net vengimą dalyvauti nuotoliniame ugdyme, manipuliavimą situacija, kai nėra nuolatinės suaugusiųjų pagalbos.

<...> jis buvo vienas iš tų, kuris sėdi atsijungęs arba jisai tiesiog apsimesdavo, kad garsas neveikia. Tada mes su mamom pradėjom kontaktuoti, kad jis prisijungtų. Jos kaip ir prijungia jį, bet jis vis tiek, nors mokykloje mokosi labai aukštesniaisiais lygiais, nuotolinį jisai pabaigė vos patenkinamu būtent dėl to, kad nėra darbų, nėra atsiųstų užduočių, jam buvo labai labai sunku, ir ištverti va tą tokį emocijnį, ar jis yra pastebimas, ar jis yra girdimas, ar jis bendrauja su draugais, jam buvo lengviau apsimesti, kad nedalyvauja, dinga garsas ar užstrigo (MPr1_P1).

Vaikai iš vaikų namų atsidūrė tarsi dviguboje rizikos zonoje tiek dėl reikiamos pagalbos stokos, tiek dėl aprūpinimo reikiamomis priemonėmis, kurios leistų sklandžiai dalyvauti nuotoliniame ugdyme. Čia paminėtinos tėvų pagalbos iniciatyvos tokiems vaikams nelaukiant, kol „pasirūpins valstybė“:

<...> va čia va toks palyginimas, kad valstybinėje mokykloje iš tikrųjų davė kompiuterius ir vaikams, mano mokykloje, o vaikams nebuvo duodamos jokios priemonės, nes vat sakykim buvo ir tokių atvejų, kai, pavyzdžiui, tas mano vaikas, kuris iš vaikų namų, neturėjo priemonių, ir kitose klasėse irgi buvo tokių vaikų, tai labiau organizavosi tėveliai klasės, kaip galėtų tam vaikui padėti, nes mokykla vis dėlto vaikams neprisidėjo (MPr1_P4).

Kaip minėta, galima daryti prielaidą, kad ypač pirmame nuotolinio ugdymo etape šios grupės vaikai patyrė sunkumų dalyvauti nuotoliniame ugdyme ar riziką mokymosi siekimams dar ir dėl to, kad mokyklos turėjo sunkumų tinkamai sutelkti vaiko gerovės ir ugdymo pagalbos specialistus tinkamai pagalbai teikti.

Apibendrinant kokybinio tyrimo metu gautas išvalgas galima pasakyti, kad nuotolinio mokymosi metu, kai pradinių klasių mokiniai buvo priversti mokytis savo namų aplinkoje, mokinio šeima, vaiko gyvenimo sąlygos ir su šiais dalykais susijusios aplinkybės darė didesnę poveikį mokinių pasiekimams, negu tai buvo mokiniams mokantis įprastu būdu mokykloje. Ypač neigiamai mokinių pasiekimus veikė socialinės rizikos aplinka, iš kurios pasitraukti vaikai nebeturėjo galimybių. Mokytojas nuotolinio ugdymo sąlygomis turėjo menkesnių galimybių daryti poveikį, nes iš esmės priklausė nuo tėvų sprendimų.

5.3.3. Tėvų, kurių vaikams nustatyti SUP, pateikta informacija apie šių vaikų mokymąsi nuotoliniu būdu

Atskirai buvo atlikta kiekybinė apklausoje dalyvavusių 69 tėvų, kurių vaikai turi SUP – specialiųjų ugdymosi poreikių, analizė. Apklausti tėvų, kurių šeimos patiria socialinę riziką ar atskirtį, nebuvo galimybių. Tėvai pateikė duomenis apie pradinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikus: 27 (39,1 proc.) mergaites ir 42 (60,9 proc.) berniukus, kurių amžius nuo 6 iki 11 metų. 92 proc. šių vaikų lanko valstybines mokyklas, o 7,2 proc. – privačias. Šios mokyklos yra didmiestyje (55,0 proc.), rajono centre / mieste (10 proc.), miestelyje (27,5 proc.) ar kaime (7,2 proc.). Tėvų apklausos metu vaikai mokėsi priešmokyklinio ugdymo grupėje (5,8 proc.), pirmoje klasėje (29,1 proc.), antroje klasėje (27,5 proc.), trečioje klasėje (23,2 proc.) ir ketvirtoje (14,5 proc.) klasėje. Tėvų pateikta informacija rodo, kad SUP vaikai sudaro 9 proc. visos tirtos imties ir didžioji šių vaikų dalis turi nedidelių ugdymosi poreikių (5,6 proc.). Detalesnių duomenų apie tų vaikų SUP nebuvo klausta.

Nuotoliniu būdu SUP vaikai mokėsi atitinkamai darželyje, priešmokyklinėje, pirmoje, antroje ir trečioje klasėse. Po vasaros atostogų 94,2 proc. vaikų grįžo į mokyklas, likusieji – mokėsi mišriai nuotoliniu būdu dėl karantino ar izoliacijos (4,3 proc.) ar mokyklos tvarkos (1,4 proc.). Nors dalis priešmokyklinio amžiaus ir pirmųjų tėvų (34,8 proc.) vertindami ugdymą rėmėsi tik poros rudens mėnesių vaiko buvimo ugdymo įstaigoje patirtimi, dauguma tėvų (68,1 proc.) pažymėjo, kad jų vaiko mokyklai rudenį organizuoti mokymo procesą sekasi gerai ir labai gerai (žr. 5 skyriaus 22 lentelę). 72,5 proc. buvo patenkinti mokyklos administracijos teikiama informacija ir šiek tiek mažiau (53,8 proc.) tėvų mano, kad jų mokykla labai gerai ir gerai įveikė nuotolinio ugdymo iššūkius (žr. 5 priedo 23 lentelę). Tokius gana teigiamus

tėvų vertinimus pastiprina ir duomenys apie tai, kad gana didelė vaikų dalis (70 proc.) norėjo po vasaros grįžti į mokyklą, o apklausos metu rugsėjo – spalio mėnesiais į mokyklą norėjo eiti net šiek tiek didesnis jų skaičius – 72,4 proc. vaikų.

Nors apklausos duomenys atskleidė bendrą teigiamą tėvų požiūrį į tai, kaip jų vaiko mokykla įveikė nuotolinio mokymo iššūkius, tačiau nuotolinį ugdymą kaip pradinukų ugdymo formą palankiai ir labai palankiai vertina tik mažiau nei penktadalis (17,3 proc.) tėvų, o didesnė pusė tėvų (55,1 proc.) nuotolinį mokymą vertina nepalankiai ir labai nepalankiai (žr. 5 priedo 24 lentelę). Gerokai daugiau tėvų (71,0 proc.) norėtų, kad jų vaikų ugdymas vyktų tik mokykloje, ir tik 8,7 proc. tėvų pasisakė už tai, kad ir rudenį mokymas vyktų vien nuotoliniu būdu.

Anketoje tėvams buvo pateikta klausimų apie pradinuko mokymosi rudenį rezultatus. Dauguma tėvų (75,5 proc.) atsakė, kad jų vaikų mokymosi rezultatai yra geri ir labai geri, ir tik 3,2 proc. (24 vaikai) nurodė, kad vaikas mokosi prastai ir labai prastai.

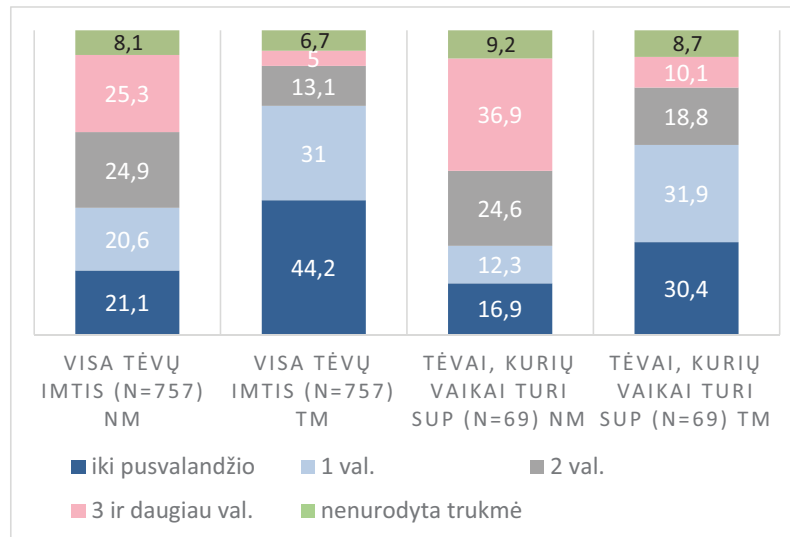
Analizuojant atsakymus į klausimą, kaip vaikui sekasi mokytis pagrindinius dalykus (matematiką, lietuvių kalbą ir pasaulio pažinimą; žr. 5 priedo 25 lentelę), palyginti su kitais klasės vaikais, paaiškėjo, kad ne visi tėvai gali apie tai atsakyti: apie matematikos ir pasaulio pažinimo dalykų rezultatus neatsakė po 14,5 proc. tėvų, o apie lietuvių kalbos mokymąsi – 8,5 proc. tėvų. Maždaug pusė atsakiusiųjų pažymėjo, kad jų vaikams sekasi taip pat kaip ir daugumai jų bendraamžių: matematika (52,2 proc.), lietuvių kalba (31,7 proc.) ir pasaulio pažinimas (69,5 proc.). Tėvų nuomone, sunkiausiai vaikams sekasi mokytis lietuvių kalbos t. y. prasčiau nei dauguma mokosi net 63,0 proc. vaikų, o 30,5 proc. ir 23,7 proc. vaikų atsilieka nuo savo bendraamžių matematikos ir pasaulio pažinimo dalyko rezultatais. Tačiau dalis vaikų, turinčių SUP, tėvų nuomone, mokosi geriau nei kiti jų amžiaus vaikai. Didžiausia grupė vaikų lenkia bendraamžius matematikos rezultatais (20,3 proc.), o lietuvių kalbos ir pasaulio pažinimo dalykų geresnius nei bendraamžių rezultatus turi atitinkamai 4,8 proc. ir 6,8 proc. vaikų. Palyginę šiuos rezultatus su visos imties (n = 757) vaikų rezultatais (žr. 1.2.2 skyrelį ir 5 priedo 11 lentelę), pamatysime, kad tas skirtumas gana akivaizdus – daugelio SUP turinčių vaikų mokymosi rezultatai blogesni nei jų bendraamžių.

Į klausimą apie mokymosi rezultatų pokyčius karantino metu pavasarį atsakę tėvai, kurių vaikai turi SUP, nurodė, jog mažiau nei pusės vaikų (40,0 proc.) rezultatai nepakito, 33,8 proc. – pablogėjo ir 26,2 proc. – pagerėjo. Tačiau atsakydami į klausimą apie mokymosi motyvacijos karantino metu pokyčius, pagerėjimą pastebėjo jau kur kas mažiau tėvų (13,8 proc.), o likusieji tėvai atsakė, kad pablogėjo (44,6 proc.) arba nepasikeitė (41,5 proc.). (žr. 5 priedo 26 lentelę).

Aptariant visos pradinukų tėvų imties rezultatus išryškėjo svarbiausias šeimos veiksnys, turintis įtaką mokymosi rezultatų pokyčiams – artimųjų pagalba mamai / tėvui rūpinantis vaiku, o kartu ir didesnė galimybė tėvams įsitraukti į vaiko mokymosi procesą. Tėvams, kurių vaikai turi SUP, karantino metu taip pat net keletą kartų per dieną teko padėti vaikams prisijungti prie pamokų, būti šalia jų pamokos metu bei atliekant namų užduotis (žr. 5 priedo 27 lentelę). Tokią pagalbą savo vaikams teikė net apie 60 proc. tėvų. Mažai tėvų (nuo 7 iki 15 proc.) šią pagalbą vaikams teikė tik keletą kartų per savaitę, tačiau 21,5 proc. tėvų atsakė, kad prisijungti prie pamokų jie niekada nepadėjo arba tą darė 1–2 kartus viso karantino metu. Likusi dalis (21,5 proc.) tėvų pažymėjo, kad jie nebūdavo šalia vaiko ir pamokų metu.

Kaip rodo 5.2 paveiksle pateikti duomenys, atsakydami į klausimą, kiek laiko jie vidutiniškai skyrė padėdami vaikui mokytis karantino metu, net trečdalis tėvų (36,9 proc.) nurodė, kad jie skyrė 3 ir daugiau valandų, o dar ketvirtadalis tėvų (24,6 proc.) – iki 2 valandų. Rudenį vaikui lankant mokyklą šių tėvų pagalbos trukmė jau sumažėjo iki 1 valandos (31,9 proc.) ar

pusvalandžio (24,6 proc.). Tėvai rudenį SUP turintiems vaikams vidutiniškai skyrė daugiau nei valandą ($M = 74$ min.), o pavasario karantino metu mokantis namuose jų pagalba vaikui vidutiniškai truko beveik 2 val. ($M = 118$ min.). Toks įsitraukimo sumažėjimas buvo ir visos tėvų imties (nuo vidutiniškai 100 min. pavasarį iki 56 min. rudenį), tačiau ilgesnį laiką įsitraukusių į SUP turinčių vaikų ugdymą tėvų dalis išlieka kur kas didesnė.

5.2 pav. Tėvų pasiskirstymas procentais pagal trukmę, kurią jie skyrė pagalbai vaikui mokantis namuose pavasarį nuotoliniu (NM) ir tradiciniu (TM) būdu rudenį

Toks įsitraukimo sumažėjimas buvo ir visos tėvų imties, tačiau įsitraukusių į SUP turinčių vaikų ugdymą tėvų dalis išlieka kur kas didesnė. Čia pateikti rezultatai tarsi patvirtintų, kad tėvų įsitraukimas į SUP turinčių vaikų ugdymą yra panašus ar net didesnis lyginant su kitais tėvais, tačiau gali būti, kad jo tiek nepakanka siekiant užtikrinti SUP turinčių vaikų mokymosi rezultatus, kurie būtų tokie kaip ir jų bendraamžių ar net geresni.

5.4. Apibendrinimas ir išvados

Aptarant visų kiekybiniame tyrime dalyvavusių 757 pradinukų tėvų (daugiausia jų mamų) ir 69 pradinėjų klasių ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų bei kokybiniame tyrime dalyvavusių 16 mokyklų administracijų atstovų (mokyklų vadovai, pavaduotojai ugdymui, švietimo pagalbos ir vaiko gerovės specialistai) ir 21 pradinėjų klasių mokytojo nuomonę reikia pasakyti, kad savanoriškai sutikę dalyvauti tyrime tiek tėvai, tiek mokytojai nevisiškai reprezentuoja šalies populiaciją. Paaiškėjo, kad kiekybinio tyrimo tėvų imtyje dominuoja mamos, kurių išsilavinimas yra aukštas, jos labai gerai ir gerai vertina savo finansinę padėtį ir jų vaikai lanko mokyklą didmiestyje. Tai, kad 23 proc. apklaustų tėvų palankiai ir kur kas palankiau nei mokytojai (13,5 proc.) vertino nuotolinį ugdymą karantino metu, sietina su geresniu vaiko pasiekimų lygiu – dauguma tėvų (75,5 proc.) atsakė, kad jų vaikų mokymosi rezultatai apskritai yra geri ir labai geri. Sėkmingas pasiruošimas nuotoliniam mokymuisi reikalauja iš mokinio gebėjimo valdyti savo mokymąsi, daugiau disciplinos ir motyvacijos, tuo labiau ir pasižymi geriau besimokantys vaikai (Joosten & Cusatis, 2020).

Mokytojų, užpildžiusių anketas, imties net 80 proc. pažymėjo, kad pavasarį jų mokykla sėkmingai (gerai ir labai gerai) įveikė nuotolinio mokymo iššūkius, o 70 proc. teigė, kad rugsėjo – spalio mėnesiais mokyklai labai gerai ir gerai sekasi organizuoti mokymosi procesą klasėse. Apklausti mokytojai asmeninį nuotolinio mokymo efektyvumą taip pat vertino gana teigiamai: net 77,6 proc. mokytojų mano, kad jiems nuotoliniu būdu sekasi mokyti gerai ir labai gerai, palyginti su kitais mokytojais, o daugiau nei pusė apklausoje dalyvavusių mokytojų įsitikinę, kad nuotoliniu būdu jiems sekėsi mokyti taip pat gerai kaip ir įprastu būdu.

Tėvai ir mokytojai, bendrai paėmus, teigiamai vertino tai, kaip mokykla įveikė nuotolinio mokymo iššūkius, o dauguma tiek tėvų, tiek mokytojų pačią pradinukų ugdymo nuotoliniu būdu formą vertino kaip nepriimtina. Rezultatai parodė, kad kuo jaunesnis vaikas, tuo daugiau tėvų jo mokymąsi nuotoliniu būdu vertina nepalankiai. Kartu paaiškėjo, kad nepalankiam nuotolinio mokymo vertinimui turėjo įtakos ir šeimos kontekstas, kai vaiką augina viena mama ir jai niekas nepadeda, kurios finansinė padėtis vidutinė arba prasta ir jos nepilnametis vaikas šeimoje yra vienintelis, kuris dažnai savo atskiro kambario neturi. Nepalankiai nuotolinį mokymą dažniau vertino ir tie tėvai, kurių vaikai lanko rajono / kaimo mokyklas. Daugiau nepalankiai nusiteikusių dėl nuotolinio mokymosi buvo tose tėvų grupėse, kurios išsiskyrė pablogėjusiais vaikų mokymosi rezultatais, suprastėjusia jų motyvacija mokytis ir vaiko emocine savijauta bei pablogėjusiu elgesiu ir bendravimu su tėvais arba kai tėvai pažymėjo, jog vaikas turi emocinių ar elgesio sunkumų.

Pradinukų mokymosi rezultatus įvertinti yra gana sudėtinga, nes jų pasiekimai nevertinami pažymiais, be to, tik pradėjus mokslo metus (apklausa daryta rudenį) tėvai dažniausiai dar neturi informacijos iš mokyklos apie vaiko mokymosi sėkmę. Klausiami apie vaikų mokymosi rezultatų pokyčius karantino metu pavasarį, tėvai nepateikė neginčijamo atsakymo: beveik pusės vaikų, tėvų nuomone, rezultatai nepakito, beveik kas trečio pradinuko – pablogėjo ir ketvirtadalio – pagerėjo. Toks tėvų matomas mokymosi rezultatų pagerėjimas būdingesnis vyresnio amžiaus pradinukų grupei, o pirmokai yra pati mažiausia vaikų, kurių mokymasis pagerėjo, dalis. Kiekybinis tyrimas taip pat atskleidė, kad mokymosi rezultatų pokyčių skirtumams neturėjo įtakos nei tėvų darbinis užimtumas, nei išsilavinimas, nei šeimninė ar finansinė padėtis ar vaiko mokymosi vieta namuose bei jo turima įranga, reikalinga nuotoliniam mokymui.

Išryškėjo svarbiausias šeimos veiksnys, turintis įtakos mokymosi rezultatų pokyčiams – artimųjų pagalba mamai / tėvui rūpinantis vaiku, o kartu ir didesnė galimybė abiem tėvams įsitraukti į vaiko mokymosi procesą. Mokymasis pagerėjo daugeliu atvejų, kai tėvai vaikui skyrė laiko vidutiniškai 2 valandas ir daugiau valandų per dieną. Bendrai tyrimas atskleidė, kad pagalbos trukmė pradinukui vaikui mokantis namuose buvo gerokai ilgesnė už pagalbą vaikui įprastomis ugdymo sąlygomis.

N. Rugevičiūtės (2020) atlikto tyrimo pavasario karantino metu, kuriame dalyvavo 106 pradinukų klasių vaikų tėvai, viena iš pagrindinių išvadų buvo ta, kad didesnis tėvų įsitraukimas į pradinukų mokymąsi nuotolinį mokymąsi susijęs su didesniu tėvų įsitraukimu iki nuotolinio mokymosi įvedimo, mokantis tradiciniu būdu, kuris pasireiškė: tėvų pagalba vaikui namuose, tėvų ir mokytojų bendravimu, tėvų vaiko dienvakės kontroliavimu, dalyvavimu klasės veiklose. Deja, detalios informacijos apie mūsų apklausoje dalyvavusių tėvų įsitraukimą į vaikų ugdymą tradiciniu būdu neturime. Kol kas galima tik daryti prielaidą, kad geriau ir efektyviau besimokantieji tradicinėje mokymosi aplinkoje gali geriau mokytis ir virtualioje mokymosi aplinkoje (Barbour & Reeves, 2009). Mūsų tyrimas parodė, kad, grįžus rudenį vai-

kams į mokyklas, tėvų pagalba vaikui namuose beveik perpus sumažėjo, tačiau tėvai jau geriau pažino savo pradinuką vaiką mokymosi situacijoje ir tikėtina, kad tėvų išitraukimas į vaiko ugdymą kitomis bendravimo su mokykla formomis ateityje darysis tik stipresnis.

Jei palygintume tėvų pateiktą informaciją apie mokymosi rezultatų pokyčius su mokytojų, tai dauguma mokytojų išvelgia tokią problemą – mokymosi rezultatai pablogėjo dėl atsiradusių žinių spragų. Tačiau mokytojai gana vieningai išskiria gerai besimokančiųjų grupę, kurios daugumos jų nuomone, rezultatai nepakitę. Čia tėvų ir mokytojų nuomonės sutampa – gerai besimokančių vaikų, kurių mokymosi rezultatai nepakito, grupę išskiria ir tėvai. Įdomu, kad tie vaikai, kurių mokymosi rezultatai nepakito, labiausiai norėjo po vasaros atostogų grįžti į mokyklą.

To negalima pasakyti apie vaikus, kurių rezultatai pagerėjo, tėvų nuomone, bet į mokyklą grįžti nenorėjo. Jei remtumės mokytojų nuomone, matome paradoksą: mokinių žinių – spragos, o formalus vertinimas rodo pagerėjusius rezultatus. Turėtume taip pat pažymėti ir mokytojų išskirtą svarbią problemą – sunku formaliai įvertinti vaiko žinias, kadangi neaišku, koks tėvų tiesioginis indėlis į tą formalų pasiekimų įvertinimą. Jei gerai besimokantiems vaikams tėvai mažiau padėjo, tai blogiau ar vidutiniškai besimokantiems – kur kas daugiau. Reikia pažymėti, kad tokia pagalba turi ir neigiamą aspektą, kadangi vaikas netenka savarankiškumo (ar jo neįgyja), kai mokinio pasiekimai formaliai yra vertinami nuotoliniu būdu, o atliekantis kontrolines užduotis vaikas sulaukia tėvų pagalbos.

Tyrimas atskleidė ir kitą dalyką – vaikų grupes, kurių formalūs įvertinimai ypač pablogėjo, ir kartu šių vaikų labai sumažėjusią motyvaciją mokytis. Tai mokiniai, kurių šeimos, mokytojų nuomone, patiria socialinę riziką (SR) arba jiems nustatyti specialieji ugdymosi poreikiai (SUP). Kiekybinio tyrimo rezultatai leidžia patvirtinti, kad tėvų, turinčių SUP vaikų, išitraukimas į vaikų nuotolinį ugdymą per pagalbą pamokų metu ir atliekant namų užduotis yra panašus ar net didesnis savo trukme, palyginti su kitais tėvais, tačiau gali būti, kad jo tiek nepakanka užtikrinti tokius SUP turinčių vaikų mokymosi rezultatus, kurie nesiskirtų nuo bendraamžių ar būtų geresni. Todėl čia labai svarbus mokytojo asistento ar kitų švietimo pagalbos specialistų indėlis, kurio, kaip atskleidė kokybinis tyrimas, labai trūko dar ir dėl mokyklų administracijų nežinojimo, kaip beprecedentinėje nuotolinio ugdymo situacijoje – ypač nuotolinio ugdymo etape pavasarį tinkamai įdarbinti ir įgalinti veikti, tarpusavyje bendradarbiauti būtent švietimo pagalbos ir vaiko gerovės specialistus.

Tyrimas išryškino vieną iš pagrindinių veiksnių, užtikrinančių pradinukų mokymosi sėkmę, – tėvų išitraukimą į pagalbą vaikui mokantis namuose. Tačiau šis tyrimas nepalietė kitų tėvų išitraukimo formų, kurios galėtų būti svarbios tolesniems tyrimams ir užtikrintų didesnę pradinukų nuotolinio mokymosi sėkmę ir tokio mokymosi efektyvumą ne tik karantino metu. Praktikoje nustatyta, kad svarbus yra ne tik tėvų dalyvavimas vaikui mokantis namuose, bet ir tai, koks yra mokyklos / mokytojų bendradarbiavimas su tėvais ir kaip tėvai yra išitraukę į mokyklos gyvenimą. Joyce L. Epstein sukurtas tėvų išitraukimo modelis (Epstein & Salinas, 2004), pabrėžiantis tėvų dalyvavimo vaiko ugdymo procese reikšmę, taip pat nurodo prielaidas, jog tėvų išitraukimas turėtų apimti kur kas platesnę sritį, ne tik mokyklą ar namus, kartu skatinti partnerystę, kai: 1) mokykla padeda šeimoms lavinti tėvystės įgūdžius bei suprasti vaikų ir paauglių raidą, 2) abipusiai mokyklai ir šeimai efektyviai bendraujant sužinoma apie mokymosi programas ir vaikų pažangą; 3) tėvai dalyvauja mokyklos veikloje kaip savanoriai; 4) mokykla įtraukia tėvus į vaikų mokymąsi namuose per veiklas, tiesiogiai susijusias su mokymosi programa, įskaitant namų darbų ruošimą, kai vaikai dalijasi įdomiomis užduotimis su tėvais; 5) tėvai yra įtraukiami į sprendimų priėmimą kaip atstovai mokyklos taryboje, dar-

bo grupėse, komitetuose ar tėvų organizacijose; 6) tėvų ir mokyklos bendromis pastangomis vyksta bendruomenės išteklių ir paslaugų identifikavimas ir integravimas, siekiant pagerinti mokymosi programas. Remiantis šiuo tėvų įsitraukimo modeliu bei gautais kiekybinio ir kokybinio tyrimo duomenimis parengtos rekomendacijos SSGG analizės pagrindu.

Išvados

- Didžiausia dalis apklausoje dalyvavusių pradinėse klasių mokytojų (35,8 proc.) ir pradinukų tėvų (45,8 proc.) nepalankiai ir labai nepalankiai vertino nuotolinį mokymą kaip ugdymo priešmokyklinio amžiaus ir pradinėje mokykloje formą, o palankiai ir labai palankiai – 13,5 proc. mokytojų ir atitinkamai 23,7 proc. tėvų.
- Mokytojai ir tėvai išskyrė gerai besimokančiųjų grupę, kurios, daugumos jų nuomone, pavasarį karantino metu mokymosi rezultatai išliko nepakitę. Vidutiniškai ir blogai besimokančių vaikų mokymosi rezultatų pagerėjimas ar pablogėjimas priklausė nuo to, kiek į jų nuotolinį mokymąsi turėjo galimybės ir (ar) gebėjimų įsitraukti tėvai ir kiek tie tėvai (daugiausia mamos) sulaukė pagalbos iš kitų šeimos narių.
- Tėvų įsitraukimas, apimantis ne tik pagalbą vaikui namuose, bet ir tėvų bendradarbiavimą su mokytojais, mokyklos administracija ir švietimo pagalbos specialistais, buvo pagrindinis veiksnys, turėjęs įtakos pradinukų nuotolinio mokymosi sėkmei karantino metu, tačiau tokios tėvų pagalbos ir tėvų bendradarbiavimo su mokykla, o ypač su Vaiko gerovės komisija, nepakako užtikrinti vaikų, kuriems nustatyti specialieji ugdymosi poreikiai, ir vaikų, kurie auga šeimose, patiriančiose socialinę riziką, mokymosi sėkmę.

skyrius

5–8 klasių mokinių mokymosi ypatumai nuotolinio ugdymo dėl COVID-19 pandemijos metu

IRENA STONKUVIENĖ, SIGITA GIRDZIJAUSKIENĖ, VAIVA GRABAUSKIENĖ, IEVA ADOMAITYTĖ-SUBAČIENĖ, JOLITA BUZAITYTĖ-KAŠALYNIENĖ, RIMA BREIDOKIENĖ

Tiek visą tyrimą, tiek ir šio skyriaus struktūrą padiktavo U. Bronfenbrenner ekologi- nių sistemų teorija. 6.1 poskyryje į nuotolinį ugdymą žvelgiama iš mokinio perspektyvos: remiantis kiekybinio ir kokybinio tyrimų duomenimis analizuojamas mokinių požiūris į nuotolinį ugdymą; aptariamos nuotolinio ugdymo pasekmės mokinių savijautai, patei- kiamos vaikų iš socialinę riziką patiriančių šeimų nuotolinio ugdymo patirtys. 6.2 posky- ryje analizuojama mokytojų, 5–8 klasių mokinių tėvų ir mokyklos administracijos atstovų nuomonė apie nuotolinio ugdymo organizavimą COVID-19 pandemijos metu. 6.3 posky- ryje nuotolinio ugdymo efektyvumas vertinamas remiantis ugdytojų (mokytojų ir tėvų) nuomone. Čia aptariami nuotolinio ugdymo iššūkiai ir galimybės, pateikiama nuomonė apie mokinių pasiekimų kaitą, analizuojami įvairūs vaikų iš socialinę riziką patiriančių šeimų, specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių, silpniau besimokančių mokinių mokymosi nuotolinio ugdymo metu aspektai. Išskiriami ir penktokų bei aštuntokų nuo- tolinio ugdymo metu patiriami sunkumai. 6.4 skyriuje aptariama skirtingų ekosistemų (mokyklos ir šeimos) sąveika. Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo iššūkiai ir galimybės aptariami remiantis mokytojų, tėvų ir mokyklos administracijos požiūriais.

6.1. Mokinių požiūris į nuotolinį ugdymą

2020 m. kovo 12 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą, kuriame numatyta rekomendacija sustabdyti švietimo ir studijų procesus visose švietimo įstaigose (universite- tuose, kolegijose ir mokyklose), pradedant nuo kovo 13 d. ir privalomai nutraukti ugdymo procesą nuo 16 d. Nors gegužės pabaigoje Švietimo, mokslo ir sporto ministerija pradėjo svarstyti galimybę grįžti į mokyklas, dėl nustatytų sąlygų ir rekomendacijų dauguma Lietuvos mokinių į klases negrįžo.

2020–2021 mokslo metų rudenį iki rudens atostogų didžioji dalis (67 proc.) 5–8 klasių mokinių mokėsi tik mokykloje arba mišriu būdu. Tačiau trečdalis mokinių dėl vietinio karantino ar izoliacijos mokėsi nuotoliniu būdu (6.1 lentelė). Galime teigti, kad mokinių nurodyti būdai tiksliai atspindi tą realybę, su kuria susidūrė visos Lietuvos mokyklos rudenį.

6.1. lentelė. Vaikų mokymosi situacija 2020–2021 m. m. rudenį

Šį rudenį mokėsi	Dažnis	Procentai
Tik mokykloje	151	46,0
Mokykloje ir nuotoliniu (pvz., kas 2-ą sav.)	70	21,3
Mokėsi mokykloje, bet šiuo metu nuotoliniu	100	30,5
Tik namie nuotoliniu būdu	4	1,2
Kita	3	0,9
Iš viso:	328	100,0

Mokinių požiūrį ir patirtis per pandemijos dėl COVID-19 metu vykusį nuotolinį ugdymą išplečia kokybinio tyrimo, kuriame dalyvavo 26 pagrindinės mokyklos mokiniai, atsakymai.

6.1.1. Mokinių pasiekimų vertinimas

Mokymosi pasiekimai buvo vertinami keliais aspektais. Mokiniai patys nurodė, kaip jiems sekasi palyginti su bendraklasiais (žr. 6 priedo P6.1 lentelę). Toks pasiekimų vertinimo būdas buvo pasirinktas dėl kelių priežasčių – 1) mokiniai apie save informaciją pildė rudenį, kai semestro ar trimestro pažymiai dar nebuvo išvesti; 2) remtis praėjusių metų mokinių pasiekimų įvertinimu būtų netikslu, nes nuo įvertinimų yra praėję 5–6 mėnesiai; 3) mokiniai pavasarį mokėsi išimtinai nuotoliniu būdu, todėl tai galėjo turėti įtakos metiniams pažymiams. Atsižvelgiant į veiksnius, dėl kurių savo pasiekimų subjektyvus įvertinimas gali būti netikslus (Brown, Andrade & Chen 2015), vis dėlto toks savo pasiekimų įsivertinimas parodo ne tik pasiekimų lygmenį, bet ir tam tikrą vaiko saviveiksmingumą. Mūsų tirtos imties maždaug trečdalis vaikų savo pasiekimus vertino geriau nei bendraklasių, kiek daugiau nei pusė vaikų manė, kad jų pasiekimai tokie pat kaip ir bendraamžių, o likusieji savo pasiekimus vertino prasčiau ar negalėjo palyginti su bendraamžiais. Daugelis mokinių teigė, kad jiems geriau nei daugumai bendraklasių sekasi užsienio kalba (beveik 44 proc.), o matematiką ir lietuvių kalbą kaip prasčiau besisekanti dalyką nurodė didesnis skaičius mokinių.

Kokybinio tyrimo duomenys atskleidė, kad daugumai mokinių buvo sudėtinga įvertinti savo dalykines žinias, reflektuoti dėl nuotolinio ugdymo atsiradusius pokyčius. Kaip teigia vienas 7 klasės mokinys,

...taip labai sunku atskirti ar man gerai, ar blogai čia, ar aš išmokau kažką per karantiną, ar nelabai. Kai kuriose dalyse aš išmokau daug ką, kai kuriose nelabai (MPg2_V4).

Vieni vaikai teigė, kad nuotolinis mokymas nepaveikė jų žinių, kiti pažymėjo, kad net įdedant daugiau pastangų, didelės žinių pažangos nėra:

man kažkaip blogiau informacija įsisavina, daugiau mokausi per nuotolinį. Daugiau laiko skiriu mokymuisi, nelabai [daugiau išmokstu] (MPg2_V2).

Nuotolinio ugdymo mokymosi kontrolė yra svarbi mokymosi proceso visumos sudedamoji dalis. Mokinių savistaba ir įsivertinimas pasireiškia automatinio ir pastoviu asmeninio mokymosi kontroliavimu, taip inicijuojant kognityvinį aktyvumą (Abakumova et al., 2019). Taigi tyrimo metu mokinių išsakytos mintys rodo, kad jie kol kas neįžvelgia jų patirto nuotolinio mokymosi naudos ateičiai.

Netikėtai pasikeitusi ugdymo situacija pavasarį perėjus nuo įprasto ugdymo prie nuotolinio mokiniams sukėlė įvairių emocijų. Tačiau tai sudarė sąlygų reflektuoti ne tik nuotolinę mokymą(si), bet ir įvertinti įprasto ugdymo pranašumus. Mokiniai apie savo nuotolinio mokymosi patyrimą pasakojo ir pasibaigus pirmajam karantinui, ir rudenį, kai po rudens atostogų 5–8 klasių mokiniai vėl mokėsi nuotoliniu būdu. Mokinių savijautos tema galima išskirti dvi dominuojančias kategorijas – teigiamus nuotolinio ugdymo aspektus ir neigiamas nuotolinio ugdymo pasekmes vaikui funkcionuoti.

6.1.2. Nuotolinio ugdymo galimybės ir trūkumai: mokinių požiūris

Dalis mokinių į nuotolinį ugdymą persiorientavo labai greitai. Kai kurie jų pareiškė norą, kad nuotolinis ugdymas būtų visą laiką arba būtų derinamas įprastas ugdymas kartu su nuotoliniu:

Aš šiaip tai norėčiau visai kad būtų tas ir tas (MPg2_V4).

Kokybiniame tyrime dalyvavę mokiniai pažymėjo, kad vienas nuotolinio ugdymo pranašumų, jog pamokos metu galima susirasti reikiamą medžiagą ne tik vadovėliuose, mokytojo nurodytoje medžiagoje, bet ir kituose internetiniuose šaltiniuose, taip pat

lengviau būna pasižiūrėt atsakymus. Nu, aš pasigooglinu (MPg2_V2).

Kiti „atrado“, kad bendraklasiai gali teikti pagalbą mokantis arba bendraklasiai tarsi tampa mokymosi komandomis:

Man daug labiau patiko, kad su bendraklasiais daugiau galima tartis ir spręsti, ir pačią temą aiškinti (KPg1_V1).

Net keli mokiniai teigė pradėję bendrauti ir su tais mokiniais, su kuriais iki nuotolinio ugdymo nebendravo. Įdomu tai, kad šie nauji suformuoti ryšiai persikėlė ir į realų bendravimą. Daug mokinių interviu kalbėjo apie nuotolinio ugdymo sukuriamas pasirinkimo galimybes:

Gali pasirinkti – nori atsakinėti ar ne. (...) galėjai dažniausiai pasirinkti, ar tu nori bendrauti, ar ne... (MPg1_V1).

Bent keletas mokinių minėjo, kad tokie pasirinkimai mažina mokykloje patiriamą stresą. Prie mažesnio mokyklinio nerimo prisideda ir namuose rašomi kontroliniai darbai:

(...) prieš kontrolinį visą laiką panikuoja, nes visi nori kuo geriau parašyt (...). Bet kai namie, tą kontrolinį (...) duodavo laiko tarpą padaryti tą darbą, tai kažkaip tu ne taip jau ir panikuoji (MPg1_V2).

Mokymasis prie kompiuterio suteikia galimybę kontroliuoti klasės triukšmą ir taip pagerinti mokymosi aplinką:

Nu, ta prasme jau kad, nu, [gali] užmutinti juos, kad jie nekalbėtų taip, nes jie labai garsiai kalba ir labai sunku suprast pamoką (MPg2_V4).

Nuotolinis ugdymas mokiniams sudarė galimybių įgyti naujų kompetencijų. Kaip parodė interviu analizė, visi mokiniai sustiprino savo skaitmeninio raštingumo gebėjimus. Įdomu tai, kad rudenį tyrime dalyvavę vaikai patys šių gebėjimų neįvardydavo, o tik paklausus tyrėjams. Atsakymuose geresni gebėjimai dirbti su kompiuteriu, naudoti įvairias programas, atlikti įvairias užduotis nuskambėdavo lyg tai būtų savaime suprantama kompetencija:

Aš tai nelabai ką išmokau. Nu žinau dabar daugiau dalykų, (...), pavyzdžiui, programų (MPg2_V2).

Vykstant nuotoliniam mokymuisi mokiniai suprato, kad ne visada gali paklausti ir greitai gauti atsakymą. Vieniems tai sukėlė sumaištį ir tai jie įvardijo kaip nuotolinio mokymosi sukeltus sunkumus. Kiti mokiniai tai akcentavo kaip galimybę būti savarankiškiems, patiems ieškoti atsakymų ir nesitikėti greitos pagalbos iš šalies. Kaip mini viena mokinė,

man tai labiau patiko, kad savarankiškai viską darai. Daugiau savarankiškumo yra (...) (Kpg1_V1),

kita pažymėjo, kad jai patiko, nes

aš nepriklausoma, (...) aš tikrai galiu ištvirti tuos kelis mėnesius (MPg2_V5).

Mokinio įgalinimas suteikiant jam pasirinkimą, savarankiškų užduočių skyrimas, tai būdai, kuriuos galima pritaikyti ir įprasto mokymosi sąlygomis. Savarankiškumą mokiniai galėjo ugdyti net tik pamokos ar namų užduočių metu ieškodami sprendimų, bet ir planuodami savo dienos darbus. Nemažai tyrime dalyvavusių vaikų užsiminė apie tinkamos dienotvarkės ar bent jau mokymosi veiklų tvarkaraščio svarbą. Todėl galima įvardyti dar vieną svarbią kompetenciją, kurią mokiniai galėjo įgyti tiek pirmojo, tiek antrojo karantino metu – planavimo gebėjimus:

Namų darbus iškart pasidarau, nes vakare labai tingiu aš (MPg2_V4);

Kai užduoda [ilgesniam laikui], tai, manau, daug patogiau, nes pats susidėlioji pamokas. Kai kurias pamokas, kurias reikia anksčiau atsiųsti, pirmenybę jiems duodi ir atsiunti pirmą, o po to tas kitas (Kpg1_V1);

Man tai asmeniškai patinka va tas dalykas nuotolinio mokymosi, kada tu gali pasidaryti savo dienotvarkę taip, ne nuo 8 iki 2, o ten nuo kokios 11 iki kokių 4 (MPg1_V2).

Kalbėdami apie neigiamus nuotolinio ugdymo aspektus tiek pavasarį, tiek rudenį nuotoliniu būdu besimokantys mokiniai, neatsižvelgiant į klasę ar mokyklą, labiausiai pabrėžė bendravimo su bendraklasiais trūkumą:

[sunkiausia ir liūdniausia], kad nesusitikdavai su klasiokais taip dažnai (MPg1_V6).

Kitaip nei nuotolinio būdo, įprasto ugdymo pranašumu vaikai įvardija galimybę paprasčiau komunikuoti, *tarpusavy kalbėtis ir šnekėtis* (MPg2_V4). Nuotolinis ugdymas keičia mokinių bendravimo būdus – iš tiesioginio ryšio pereinama prie virtualaus bendravimo, virtualių žaidimų. Štai berniukas teigia, kad

vis tiek su klasiokais bendrauju kiekvieną dieną. Nu, mes susirašom arba per messengerį ir darom visokius, žaidimus žaidžiam (MPg2_V2).

Grįžęs į mokyklą jis pastebėjo pagerėjusius santykius tarp bendraklasių, mat vieni kitų buvo labai pasiilgę:

bendravo, visi bendravo labai, turėjom apie ką pakalbėt (MPg2_V2).

Mokiniai pajuto ir bendravimo su mokytojais stygių:

Man, pavyzdžiui, gal labiausiai trūko to bendravimo tokio su mokytoju (KPg1_V1).

Bendrums atmosferą mokykloje kuria įvairūs ritualai – mokyklos šventės, klasės tradicijos. Nuotolinio ugdymo metu šie mokyklos gyvenimo atributai iš mokinių gyvenimo dingo. Todėl daugelis vaikų jų pasigedo mokydamiesi nuotoliniu būdu ir pavasarį, ir rudenį:

Mokykloje ko labiausiai aš pasiilgau, tai pačios savivaldos, pačios mokyklos veiklos, renginių visokių... (KPg1_V1);

[mokykloje trūksta šį rudenį] žiburėlių. Kartais būna, kad vieną kartą per mėnesį ar nežinau darom mes tokį kaip mini vakarėlį ir ten, pavyzdžiui, pabaigi mokyklą tą dieną, tada gali vėliau ateit, ten, pavyzdžiui, būna nuo penkių iki septynių arba nuo keturių iki septynių. Visokius žaidimus žaidžiam ten, ir visokius dalykus darom, kalbam, žiūrim filmus, teniso ten turim stalą, tai kartais pažaidžiam (MPg2_V2).

Kitas nuotolinio mokymosi metu patirtas sunkumas – dėmesio koncentracijos stoka ir jo išlaikymas. Mokinių dėmesį blaško namuose dirbantys tėvai, kartu besimokantys broliai, seserys:

dirba tėvai (...) sesės, broliai girdisi, jeigu garsiai kalba (...), kartais išblaško (KPg1_V1).

Namuose sunkiau susikaupti mokytis, nes net ir pamokos metu yra galimybė užsiimti veikla, nesusijusia su mokymusi:

Namie yra labai patrauklu atsigulti tenai į lovą, eiti pavalgyti, labai blaško, iš tikrųjų. Daug sunkiau man buvo susikaupti ties pamoka, o, kad neiti prie pašalinių [veiklų] (KPg1_V2).

Kokybinio tyrimo duomenis apie įvairialypę nuotolinio ugdymo patirtį apibendrina kiekybinio mokinių tyrimo duomenys apie mokinių požiūrį į nuotolinį ugdymą (6.2 lentelė). Daugiau nei du trečdaliai mokinių nurodė, kad esant galimybei jie rinktųsi mokymąsi tik mokykloje arba bent jau mišriu būdu, 26,5 proc. mokinių pirmenybę teiktų nuotoliniam ugdymui.

6.2 lentelė. Mokinių mokymosi būdo pasirinkimas (esant galimybei)

	n	%
Tik mokykloje	150	45,7
Mišriai, derinant ugdymą mokykloje ir ugdymą nuotoliniu būdu	89	27,1
Tik nuotoliniu būdu	87	26,5
Kita (įrašyk)	2	0,6

Svarbu išsiaiškinti, kuo išsiskiria tik nuotolinį ugdymą besirenkantys mokiniai iš kitų savo bendraamžių. Buvo analizuojamos dvi vaikų grupės: viena grupė, kuri norėjo mokytis tik mokykloje ar mišriai ($n = 239$), ir kita, kuri teikė pirmenybę nuotoliniam ugdymui ($n = 87$). Atlikus detalesnę analizę, galima konstatuoti, kad mokykloje ar nuotoliniu būdu vienodai nori mokytis tiek berniukai, tiek mergaitės ($X^2 = 0,243$, $p = 0,622$), noras mokytis skirtingais būdais nėra susijęs ir su patiriamais mokymosi sunkumais. Tačiau matoma tendencija, kad tarp vyresnių vaikų yra kiek daugiau norinčių mokytis nuotoliniu būdu nei jaunesnių mokinių (Mann Whitney $U = 9078,50$, $p = 0,063$). Palyginti su bendraamžiais, mokiniams, kurie norėtų mokytis nuotoliniu būdu, prasčiau sekasi lietuvių kalba ($X^2 = 4,12$, $p = 0,042$). Kitų dalykų subjektyvus pasiekimų vertinimas nuo bendraamžių nesiskyrė. Besirenkantys nuotolinį mokymą mokiniai po vasaros mažiau norėjo grįžti mokytis į mokyklą nei jų bendraamžiai, jie taip pat šiuo metu prasčiau vertina savo emocinę savijautą ir apskritai norą mokytis (žr. 6 priedo P6.2. lentelę). Svarbu pažymėti, kad pageidaujama nuotolinio ugdymo formą besirenkantys mokiniai teigiamai įvertino savo patirtį pavasarį vykusio privalomo nuotolinio ugdymo metu. Jų teigimu, tuo metu jų savijauta netgi pagerėjo, taip pat akivaizdi tendencija, kad jų noras mokytis padidėjo, o pasiekimų įvertinimai pagerėjo. Visais kitais ypatumais mokiniai, norintys eiti į mokyklą ir norintys mokytis nuotoliniu būdu, nesiskiria. Šio tyrimo rezultatai neatskleidė didesnių nuotolinį ugdymą besirenkančių mokinių skirtumų. Galima tik kelti hipotezes, kad tokiam mokymuisi pirmenybę galėtų teikti tam tikros asmenybės sanklodos, specifinių mokymosi strategijų ar gebėjimų turintys mokiniai.

6.1.3. Nuotolinio ugdymo pasekmės mokinių savijautai

Rudenį apklausoje dalyvavę mokiniai vertino savo savijautą, elgesį, santykius rudenį, kai didesnioji dalis dar mokėsi įprastu būdu (žr. 6 priedo P6.3 lentelę). Jie buvo klausimai ir apie savo funkcionavimą nuotolinio ugdymo metu pavasarį.

Išanalizavę rezultatus, galima teigti, kad dauguma mokinių savo funkcionavimą vertina gana pozityviai. Savo elgesį, santykius su tėvais ir bendraamžiais gerai ir labai gerai vertina daugiau nei 70 proc. mokinių, kiek mažiau (nuo 59 iki 62 proc.) savo emocinę savijautą ir mokymosi rezultatus vertino kaip gerus ar labai gerus. Tačiau tik kiek daugiau nei trečdalis vaikų teigiamai įvertino savo norą mokytis.

Kiek kitokie rezultatai (žr. 6 priedo P6.4 lentelę) gauti analizuojant vaikų patyrimą pavasario karantino metu, kai visi mokiniai mokėsi tik nuotoliniu būdu.

Pavasariį pablogėjusią emocinę būseną retrospektyviai konstatavo net trečdalis vaikų, beveik tiek pat teigė apie sumažėjusį norą mokytis. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad daugiau nei ketvirtadalis paauglių teigė apie pagerėjusius santykius su tėvais, o beveik pusė mokinių nurodė pagerėjusius mokymosi rezultatus.

Apie nevienodas pasiekimų tendencijas pasisakė mokiniai per interviu. Štai, pavyzdžiui, viena mokinė teigia, kad

mano pažymiai tai žymiai pagerėjo (KPG1_V2),

o kita –

mano tai kai kurios pamokos suprastėjo, kai kurios – pagerėjo (KPG1_V1).

Kalbant apie norą mokytis, vėl galima išvelgti skirtingas tendencijas. Dalis vaikų kalbėjo apie sumažėjusį norą mokytis:

Gal sumažėjo šiek tiek, bet tai buvo mokslo metų pabaiga, tai nedarė didelio poveikio... (MPG1_V1).

Kiti kalbėjo apie išaugusią mokymosi motyvaciją:

Kadangi per nuotolinį viskas žymiai geriau sekėsi, tai gal per nuotolinį daugiau tos motyvacijos gavau, nes kai pradeda sektis, tada pradėdi galvoti, kad ir čia gali pasisekti, ir čia, ir tada dar labiau stengiesi (KPG1_V3).

Dar kiti pasakojo apie nepakitusį norą mokytis pasikeitusiomis sąlygomis:

Man irgi maždaug liko taip pat, tame pačiame lygyje (MPG1_V3).

Savo funkcionavimo vertinimas pavasarį nuotolinio ugdymo metu ir rudenį, kai dauguma vaikų mokėsi mokykloje, yra susijęs. Geriau savo dabartinę situaciją vertinantys mokiniai pakankamai pozityviai vertino ir nuotolinio mokymosi pavasarį patirtis. Vidutinio stiprumo ryšys gautas analizuojant emocinės savijautos ($r_s = 0,31$, $p < 0,001$), santykių su tėvais ($r_s = 0,39$; $p < 0,001$) ir noro mokytis ($r_s = 0,33$, $p < 0,001$) sąsajas. Kiek silpnesnis nustatytas elgesio ($r_s = 0,24$, $p < 0,001$) ir mokymosi rezultatų ($r_s = 0,19$, $p = 0,001$) pokyčių pavasarį ir dabartinio elgesio bei mokymosi rezultatų vertinimo ryšys.

Vis dėlto reikia pažymėti, kad dalis mokinių savo funkcionavimo kokybę vertina neigiamai. Svarbu išsiaiškinti, kokiais ypatumais pasižymi ši mokinių grupė. Visi tyrimo dalyviai, remiantis statistinės analizės rezultatais apie dabartinę savijautą, elgesį, santykius su tėvais ir bendraamžiais bei mokymąsi, taikant klasterinę analizę, buvo suskirstyti į klasterius. Rezultatai pateikiami 6.3 lentelėje.

6.3 lentelė. Klasterių centrai

	Klasteriai			
	1 (n = 136)		2 (n = 192)	
	M	SD	M	SD
Emocinė savijauta	2,76	0,828	4,20	0,627
Elgesys	3,16	0,871	4,20	0,565
Santykiai su tėvais	3,46	1,018	4,51	0,588
Santykiai su bendraamžiais	3,45	0,957	4,36	0,717
Noras mokytis	2,50	0,927	3,77	0,844
Mokymosi rezultatai	3,21	0,853	4,05	0,707

Tyrimo dalyvius galima sujunti į dvi grupes: negatyviau ($n = 136$) ir pozityviau ($n = 192$) savo funkcionavimą vertinančius mokinius. Analizuojant duomenis pastebėta, kad šiose grupėse berniukų ir mergaičių proporcija nesiskiria, kaip ir proporcija klasėse. Tačiau negatyviau savo funkcionavimą vertinantys mokiniai turi daugiau emocinių sunkumų nei jų bendraamžiai ($X^2 = 28,85$, $p = 0,000$). Negatyviau savo funkcionavimą vertinanties mokiniams blogiau sekasi lietuvių kalba ($X^2 = 11,61$, $p = 0,003$), matematika ($X^2 = 12,71$, $p = 0,002$) ir kūno kultūra ($X^2 = 18,90$, $p = 0,000$). Ši mokinių grupė mažiau norėjo grįžti į mokyklą po vasaros ir mažiau nori eiti į mokyklą dabar. Taip pat jie įvertino savo elgesį, savijautą, santykius su tėvais, mokymosi rezultatus ir motyvaciją mokytis kaip labiausiai pablogėjusius pavasario karantino metu. Vertindami tėvų ir bendraklasių pagalbą nuotolinio ugdymo metu pavasarį ir šį rudenį, tiek pozityviau, tiek negatyviau savo funkcionavimą vertinančios mokinių grupės nesiskyrė. Šie duomenys pateikiami 6 priedo P6.5 lentelėje.

6.1.4. Vaikų iš socialinę riziką patiriančių šeimų nuotolinio ugdymo patirtys

Kokybiniame tyrime dalyvavo keturi kaimo (pavasari) ir du miesto pagrindinės mokyklos mokiniai (rudeni) iš socialinę riziką patiriančių šeimų arba nepalankiomis sąlygomis augančių vaikų. Vaikų dienos centro ir Jaunimo centro specialistai tarpininkavo kviečiant vaikus dalyvauti tyrime. Kaip nurodė centrų specialistai, šie vaikai pavasario karantino metu labai retai dalyvavo nuotolinėse pamokose. Nors vaikai pasakojo savo patirtį nuotolinio ugdymo metu, tačiau pokalbių metu išaiškėjo, kad toji patirtis labai fragmentiška.

Vaikai pasakojo, kad jungėsi į pamokas, stengėsi mokytis, bet atrasdavo daug priežasčių, dėl kurių jiems nesisekė, pavyzdžiui, nepavyko prisijungti, nesuprato, nespėjo, nerado. Nelabai sėkmingai jiems sekėsi ieškoti pagalbos – jų teigimu, mokytojai neskyrė pakankamai laiko, neatsiliepė į žinutes, patarė jungtis prie nuotolinio ugdymo sistemų (EMA, EDUKA) vakare. Pasak tyrimo dalyvių, tėvai jiems pagalbos taip pat nesuteikė, nes trūko dalyko kompetencijų (matematikos, fizikos ar anglų kalbos) ar laiko dėl užimtumo ir pan. Tačiau interviu metu paaiškėjo, kad mokiniai patys nedėjo daug pastangų mokytis kartu su bendraklasiais – ilgai miegodavo iki dešimtos valandos (*aš dešimtą dažniausiai būdavo keldavausi ir...* (KPg1_V70)), jungdavosi ne į pirmą pamoką, neklausydavo mokytojų prašymų būti įsijungus garsą, prie pamokos prisijungdavo išjungę vaizdą ir garsą, o tuo metu užsiimdavo kitais dalykais, pvz., žaisdavo kompiuterinius žaidimus (*Buvau per daug susitelkęs į kompiuterinius žaidimus* (KPg1_V6)) ir t. t. Vadinasi, dėl nuotolinio ugdymo situacijos šie vaikai ugdymo procese iš esmės nedalyvavo, o mokytojai ir administracija neturėjo galimybių kontroliuoti šių vaikų ugdymo proceso.

Tyrimo dalyvavę nepalankiose šeimos sąlygose augantys vaikai nuotolinio mokymosi pradžioje neturėjo kompiuterių, į pamokas jungėsi telefonais, tačiau tai ne visada pavykdavo. Pradžius daugiau nei mėnesiui nuo nuotolinio mokymosi pradžios, kompiuteriais ar planšetėmis aprūpino mokykla, Vaikų dienos centras ar patys tėvai.

Aš gal po mėnesio prisijungiau (...) Kai normalus kompas buvo (KPg1_V6).

Tačiau net ir gavus kompiuterį, jis nebuvo naudojamas pagal paskirtį

T: Tai jums visiems buvo vienas kompiuteris? V: Taip. Aš ten naktį žaidžiu. Vyresnis brolis – dieną, vidurinis – po to (MPg2_V6).

Buvo vaikų, kurie planšetes gavo tik rudenį, todėl pavasarį vykusiame nuotoliniame ugdyme nedalyvavo:

Kai reikėjo į mokyklą – aš vaikščiojau. Kai buvo nuotolinis, kai dar penktoje klasėje mes (...) mokėmės nuotoliniu, aš nesimokiau (MPg2_V6).

Tačiau ir gavus kompiuterių, vaikų teigimu, strigdavo internetas, programos arba jų nepriimdavo į pamoką dėl netinkamų slaptažodžių:

Ir apskritai kaip būdavo... pastrigdavom programose. Eduka, zoomas neleisdavo prisijungt. Rodydavo error, tai reikėdavo jungtis po valandos (...) Tai pažiūri per dienyną – jeigu yra dienyne, tai bandai per dienyną žiūrėt (...) Parašėm lietuvių mokytojai, sakau, neatidaro. Sako, tai junkis vakare – dešimtą devintą (Kpg1_V5).

Nelabai [mokiausi], man neleisdavo prisijungt (...) Nu man rašė, kad slaptažodis blogas (MPg2_V1).

Pasak vaikų, nuotolinių pamokų metu jie nesuprasdavo mokytojų dėstomos medžiagos, mokytojai aiškino per trumpai, per greitai, neaiškiai, nespėdavo paklausti pamokos metu.

Nes mokykloj kai – priešdavo, paaiškino, jeigu nesupranti, o namuose tai (...) tiesiog parodo, ir kol apklausia, baigiasi laikas, ir po to turi daryt taip, kaip pats supranti, jei nesupranti (Kpg1_V5).

...kai mokykloje – tai viskas suprantama, o kada dirbame su planšetėmis – nelabai suprantama ir labai greitai. (...) va aš per planšetę dirbu ir aš beveik nieko nesuprantu. Greitai kalba. Ir negali paaiškinti normaliai dar (MPg2_V6).

Vieni mokiniai vengė kreiptis į mokinius

T3: O jūs nesakėt mokytojams, kad šiek tiek yra per daug užduočių? Nieks nebandė? Kpg1_V8: Ne, nebandėm. Kpg1_V6: Pasakysi, ji iš karto ten bartis pradės.

Kiti teigė, kad klausdavo mokytojų siųsdami telefonu tekstines žinutes ar per žinučių apsikeitimo programėlę, bet mokytojai į jas neatsiliepdavo:

Biologijos mokytojai parašiau per messengerį kaip daryt, ta peržiūrėjo ir nieko neatrašė (Kpg1_V5).

Bet tai kuo daugiau mokytojų, tai neatsimeni vardų ir pavardžių, kad messengeryje parašyt (Kpg1_V6).

Nu tai aš kartais mokytojam parašau. Jie tiesiog pažiūri, ar atra... parašo taip pat „Nu tai gerai, tipo, rytoj pakalbėsime“, – ir net nepakalba (Kpg1_V8).

Vaikai skundėsi nerasdavę, kur paskelbtos užduotys, kur atsiųsti prisijungimai prie pamokų, kad keitėsi tvarkaraščiai, pamokos užtrukdavo ir kt.

Pokalbių metu vaikai pasakojo, kad nesimokė ir todėl, kad jiems per nuotolį neįdomu mokytis, kad mokymasis atima daug laiko

Šiaip neįdomu mokintis (Kpg1_V8); Labai daug laiko užima (Kpg1_V7).

Nors mokiniai iš esmės nedalyvavo ugdant ir jų pasiekimų įvertinimai buvo labai žemi, tačiau jie visi buvo perkelti į aukštesnę klasę, o pagalbos per pirmąsias birželio savaites iš mokytojų nesulaukė:

Pablogėjo vidurkis... (...) Nu tai – ten reikėjo į klausimus atsakinėti ir aš nežinojau ir neatsakinėjau (Kpg1_V6).

Nu ant paskutinių dienų labai nusivažiavom apačion, viskas (Kpg1_V7).

Man davė penkias užduotis ir aš ten nė vienos nesupratau. Ant galo parašiau „nieko aš nedarysiu“ (Kpg1_V6).

Vis dėlto mokiniai vėliau pažymėjo, kad patys galėjo dėti daugiau pastangų ir ateityje stengtusi daryti kitaip:

Stengčiaus kažkaip ... daugiau. Jeigu nesupranti, gal kažkaip daugiau (...) kartų mokytojos klaust arba jungtis kartu su mokytoja per messengerį, per vaizdo kamerą – gal kažkaip paaiškintų, ar kažkaip... daugiau pagalbos gaut (Kpg1_V5).

[Stengčiausi] daugiau mokintis (Kpg1_V6).

Svarbu pažymėti, kad vaikai, nors ir nuotoliniu būdu turėdami galimybę nesimokyti ir leisti laiką taip, kaip jiems patinka, išsakė norą mokytis mokykloje įprastu būdu, nes

ten bent galima sutikti kitus vaikus ir su jais nors galima pažaišt nueit (Kpg1_V6).

Apibendrinant galima teigti, kad yra vaikų, kurie rinkęsi nuotolinį mokymą(si) kaip patrauklią alternatyvą. Ši forma patrauklesnė vyresniems mokiniams, bet ją vienodai vertina ir berniukai, ir mergaitės. Galima manyti, kad vyresni vaikai yra įgiję daugiau savarankiško mokymosi gebėjimų, galbūt jie efektyviau moka planuoti savo laiką. Tačiau šiems mokiniams mokantis įprastu būdu mokykloje, jų pačių vertinimu, sekasi mokytis kiek prasčiau nei bendraamžiams. Jie taip pat pasižymi blogesne psichikos sveikata. Visai suprantama, kad jie ir į mokyklą eina nenoriai. Nuotolinį ugdymo būdą besirenkantys mokiniai pozityviai vertina savo ugdymosi patirtį karantino metu – ne tik pagerėjo jų emocinė savijauta, bet ir pažymiai. Viena vertus, galbūt nuotolinis mokymas sudaro sąlygas šiems mokiniams mokytis savo tempu, neįsijaučiant įtampos dėl aplinkos keliamų reikalavimų, todėl jiems saugiau mokytis namų aplinkoje. Kita vertus, galbūt nuotolinis darbas leidžia „pasislėpti už ekrano“? Nuotolinio ugdymo metu išryškėjo viena grupė mokinių, kurie menkai dalyvavo nuotoliniame ugdyme – tai vaikai iš socialinės rizikos veiksnius patiriančių šeimų. Šie mokiniai dėl priemonių trūkumo į ugdymo procesą įsitraukė pavėluotai, todėl jiems buvo sunku „pasivyti“ bendraklasius. Suprantama, kad jiems mokytis tapo ir per sunku, o tada jau ir neįdomu. Tačiau reikia pažymėti, kad jie kilusius iššūkius bandė įveikti vieni – nesulaukė tinkamos pagalbos nei iš šeimos narių, nei iš mokytojų. Nepaisant negatyvios patirties, šie mokiniai dalį atsakomybės dėl nesėkmių prisiėmė ir pareiškė norą eiti į mokyklą.

6.2. Nuotolinio ugdymo organizavimas pagrindinėje mokykloje

Su tokio masto iššūkiais, kurių kilo netikėtai perėjus prie mokymo nuotoliniu ugdymo proceso organizavimo būdu, Lietuvos švietimo sistema taikos metu, ko gero, nebuvo susidūrusi. Kaip tie iššūkiai buvo įveikiami, priklausė ne tik nuo politinių veiksmų, bet ir nuo mokyklos administracijos gebėjimo valdyti pokyčius, nuo mokytojų gebėjimo iš pagrindų pertvarkyti ugdymo procesą (ugdymo turinį, metodus, principus, vertinimo formą ir kt.), šeimos pagalbos užtikrinti sklandų nuotolinį ugdymą. Rudenį iki antrojo karantino (lapkričio 7 d.) ribojant mokinių srautus, dalis vyresniųjų klasių mokinių mokėsi įprastu arba mišriu būdu. Šiuo laikotarpiu mokyklos, be ugdymo proceso organizavimo, turėjo spręsti ir COVID-19 pandemijos valdymo klausimus.

6.2.1. Mokytojų nuomonė apie nuotolinio ugdymo organizavimą

Pavasariį prasidėjęs nuotolinis mokymas sukėlė sumaištį visoje švietimo sistemoje. Ypač didžiulis krūvis teko mokytojams. Tačiau praėjus kuriam laikui ir įvertinus visą nuotolinio ugdymo situaciją, rudenį kiekybiniame tyrime dalyvavę mokytojai pozityviai įvertino dėl pavasario karantino kilusius iššūkius – 73 proc. mokytojų pažymėjo, kad juos įveikė gerai ar labai gerai, tik 8 mokytojai nurodė, kad prastai. Mokytojai teigė, kad per nuotolinį ugdymą pavasarį jie, kaip ir mokiniai, įgijo naujų kompetencijų, patirties ir, nors susidūrė su sunkumais, bet juos įveikė. Labai svarbu šią patirtį aptarti ir įprasminti. To reikia ne tik mokytojams, bet ir mokiniams. Net 92 proc. mokytojų teigė, kad nuotolinio ugdymo patirtis buvo aptarta su administracija grįžus į mokyklas rudenį. Beveik visi (96 proc.) apklausoje dalyvavę mokytojai pavasario karantino patirtis aptarė su mokiniais. Iš jų net pusė tokius pokalbius vedė bent keletą kartų.

Rudenį mokykloje situacija keitėsi labai greitai ir mokytojai vėl buvo priversti greitai reaguoti į pokyčius. Dauguma mokytojų (72,9 proc.) teigė, kad rudenį visą ugdymo procesą sekėsi organizuoti gerai ar net labai gerai, o vertinančių prastai buvo tik pavienių mokytojų.

Nors kiekybinio tyrimo rezultatai rodo, kad mokytojai gana pozityviai vertino nuotolinio ugdymo organizavimą, kokybinis tyrimas atskleidžia kiek įvairesnį mokytojų nuomonių spektrą. Birželio mėn. vykusių diskusijų dalyviai buvo ką tik baigę ar bebaigę darbą per nuotolį, tad emocingus vertinimus galėjo lemti ir susikaupęs fizinis bei psichologinis nuovargis. Būtent jį, taip pat pašlijusią sveikatą minėjo ne vienas mokytojas:

Ir stuburai ir akys pavargo (Kpg1_P2).

Aš po poros savaitių tiesiog verkiau kiekvieną vakarą ir nebemiegu naktim (MPg1_P5); Aš galiu pasakyti, kad po dviejų savaitių nuo to sėdėjimo prie kompo, aš pradėjau nieko [nematyt], viskas, akys ašarojo, nieko nematau. Sakau, praeis šeštadienis, sekmadienis, pirmadienį imu biuletenį (Kpg1_P1).

(...) skauda nugarą, imu biuletenį. Praėjo šeštadienis, nu ir taip po truputį, po truputį. (...) Gal penkis kartus taip sakiau (Kpg1_P4).

Įdomu pažymėti, kad nė vienas nedarbingumo lapelį žadėjusių imti mokytojų to taip ir nepadarė. Jų teigimu, stabdė atsakomybė už ugdymo procesą, nenoras papildomu darbu apkrauti kolegų. Kartu mokytojai apgailestavo, kad jų savijauta ir sveikata niekas nesidomėjo. Lygiai kaip ir galimybėmis derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus. Su šia problema ypač susidūrė mokytojai, turintys nepilnamečių vaikų, vieni kurių mokėsi nuotoliniu būdu ir jiems reikėjo tėvų pagalbos, kiti, ikimokyklinukai, informantų žodžiais tariant, buvo palikti likimo valiai:

Tas likimo valiai paliktas vaikas (...) rėkia, kad dar valgyt nori, o aš vedu pamoka... O ką daryt? (Kpg1_P4).

[Kolegė pasakojo], kad mažylis trukdo. Į darželį neina. Sako, kad prisijungi, ateina, atjungia. Arba kažką atjungė, arba kažką padarė. (...) Kažkokios galimybės turėtų būti turintiems vaikus mokytojams, kaip sakoma, (...) kažkokias kitas galimybes turėtų sudaryt (Kpg1_P1).

Remiantis interviu, tiek mokytojų savijautos, tiek nuotolinio organizavimo vertinimų galima matyti tam tikrą dinamiką. Ją geriausiai apibūdina vienos informantės pasakojimas:

Labai didelis skirtumas yra pirma diena ir paskutinė. Jeigu trumpai, tai pirmos tos dienos buvo labai didelis stresas, buvo su vaistais, buvo tikra panika. Nes aš, mūsų kompiuterių tiek, kiek reikia darbe, jokių Moodle ir Zoom nebuvau net girdėjęs turbūt. Apie Moodle tikrai nebuvau girdėjęs. Neturėjau net Facebook, nieko. Tai teko susikurti. Ir aišku: o kaip aš tą pirmą dieną ar sugebėsiu? Kaip ten viskas bus? Na, iš tikro buvo labai didelis stresas. Per vidurį buvo labai jau didelis nuovargis, labai daug dirbom tiesiog. Na, o paskui supranti, kad vis dėlto nėra čia taip jau ir sudėtinga viskas jau paskui. (...) Bet paskutinę savaitę [vėl] pavargau labai (Kpg1_P5).

Paprašius mokytojų prisiminti karantino pradžią ir papasakoti labiausiai įsiminusius epizodus, daugumą jų pasakojimų lydėjo tokie epitetai, kaip antai „panika“ „košmaras“, „nežinia“, „chaosas“ ir pan. Tam turėjo įtakos nemažai veiksnių: nepakankami administracijos veiksmai, delsimas priimti sprendimus, mokinių ir jų tėvų pasimetimas, stringantis interneto ryšys, pačių mokytojų kompetencijos naudotis iki tol netaikytomis IKT priemonėmis trūkumas, šių priemonių ir informacijos stoka, vėliau, atvirksčiai, – jų perteklius. Lietuvoje, kaip ir kitose šalyse (Bergdahl, Nouri, 2020; Ballova Mikuškova, Verešova, 2020), mokytojai naudojo daugybę mokymosi platformų. Chaosą didino ne tik skirtingos mokytojų taikomos nuotolinio mokymo platformos, mokymui naudoti kanalai (*Skype, Facebook, Messenger*, el. paštas ir kt.), bet ir skirtingi, o kartais net ir vieni kitiems prieštaraujantys nurodymai, galiausiai visą atsakomybę perkeliant ant mokytojo pečių:

Jeigu prisiminsime pirmą karantino dieną ir vyriausybė, laida, ministrai, visi susirinkę. (...) Vieni seminare dalyvauja, sako, kad vaikams rašykite pažymius, kiti – pratinkite vaikus, nerašykite daugiau. Iš ministerijos tie patys atstovai duoda skirtingus [patarimus]. Vieniems, kad daugiau mokytojai rašytų kontrolinių (aš apie karantiną tik kalbu), o kiti sako, kad nerašykite, kad tegul vaikai pripranta, jiems čia irgi stresas visas. Tai matot, du teoretikai ir jie net pačioje ministerijoje nesutaria, o jie mums siūlo kaip ir ką daryt. Ir jie sako, kad jie duoda mokytojui laisvę (Kpg1_P1).

Vis dėlto iš interviu matyti, kad laisvės ir kontrolės klausimas mokytojams ne tik opus, bet ir prieštaringas. Viena vertus, *mokyklos administracijos ir mūsų švietimo ministerijos tas toks neapsisprendimas* (MPg1_P4) mokytojus pykdė ir vargino, kita vertus, bandymai griežčiau kontroliuoti nuotolinio ugdymo proceso organizavimą taip pat kėlė nepasitenkinimą ir pasi-

priešinimą. Antai kaimo pagrindinės mokyklos mokytojai absurdu vadino mokyklų administracijų siekį susiplanuoti ugdymo procesą mėnesiui ar savaitei į priekį:

Buvo mokyklų, kur mokytojų reikalauta parašyti mėnesį į priekį namų darbus. (...) Įsivaizduojat? Kažkoks absurdas. Ir paskui tu vis tiek koreguoji, tai kam toks darbas? (Kpg1_P5).

(...) kai pradėjo reikalauti iš mūsų, kad mes savaite į priekį turim vyresnių klasių mokiniams surašyti viską, nu tai man jau viskas. Buvo ir stresas, ir pyktis, ir aš nedariau šito (Kpg1_P2). (...) Vieną kartą padariau (Kpg1_P1). (...) Aš nedariau šito (Kpg1_P3).

Miesto mokyklų mokytojai kur kas pozityviau vertino išankstinį planavimą ir aiškių taisyklių, reglamentuojančių nuotolinio ugdymo organizavimą, apsibrėžimą. Pozityviam ar labiau skeptiškam vertinimui, be kita ko, turėjo įtakos tiek administracijos, tiek pačių mokytojų lankstumas:

Keitėm, pačios keitėmės, [taikėmės] prie tos situacijos kiekvieną dieną. (...) aišku, tai buvo didžiulis krūvis mokytojams, jis tikriausiai buvo trigubas (MPg1_P4).

Mes tyrėme situaciją. Darėm kiek įmanoma daugiau klaidų. Na ne specialiai, mes stengėmės jų nedaryt, bet taip gavosi, kad darėm daug klaidų. Ir dabar dėl to turime daug informacijos. Ir labai gerą, manau, startinę poziciją, nes esam ištyrę situaciją. (...) Tai manau, kad tas laikotarpis davė labai daug naudos, galėjom pažinti geriau save, kitus, situaciją ir pasiruošti galimiems sunkumams ateityje (MPg1_P3).

Pavasariį įgyta nuotolinio ugdymo patirtis nenuėjo veltui ir situacija rudenį buvo kur kas geresnė. Tai rodo ir kiekybinio, ir kokybinio tyrimų duomenys. Dažniausiai ugdymą rudens laikotarpiu mokytojai apibūdino kaip „ramų“:

Na turbūt laukėm to ir visiškai buvau tam ramiai nusiteikusi. Kaip ir visi (Kpg2_P8).

(...) dabar tai kažkaip ramiai. Ramiai. Suvokiama galbūt, kad tai yra neišvengiamas dalykas ir kažkaip mums reikia visą tą dalyką išgyventi. Ir su kuo mažiau streso (Kpg2_P4) ir kt.

Ramybės teikė antras COVID-19 bangos numatymas ir didesnis pasiruošimas nuotoliniam ugdymui visoje šalyje. Dar daugiau stabilumo suteikė pačių mokyklų pasirengimas, paremtas pavasarinės nuotolinio ugdymo patirties refleksija, išorinėmis rekomendacijomis, ir, žinoma, pačių mokytojų įgytomis kompetencijomis ir išmoktomis pamokomis. Mokytojų įgyta patirtis buvo teigiama dėl įvaldytų įrankių, pasiteisinusių naujų metodų ar paneigtų mitų, kad vyresni mokytojai „nesigauja technologijose“. Tačiau mokytojai „išmoko“ ir kitokias pamokas, kai jų darbas nebuvo pakankamai įvertintas, ir suprato, kad

niekas tavim nepasirūpins ir niekas tau nieko gero nenuleis. Reikia rūpintis patiems, nes tikrai dabar situacija ne iki mokytojų savijautos. Ir reik turėt kietesnę stuburą. (...) (Kpg2_P2).

Viena vertus, teigiama yra tai, kad mokytojai išmoko tolygiau paskirstyti savo krūvį, atsakyti nereikalingų užduočių. Kita vertus, matyti, kad įsigalėjo tam tikras atsainumas ar net atsiribojimas nuo mokinių, jų tėvų:

dabar atpili kas priklauso, o visa kita tau nerūpi. Aš išmokau ir vaikams, ir tėvams atsakyt (Kpg2_P2).

Mokytojai, nesulaukdami pakankamos pagalbos iš administracijos, valstybės institucijų, pavasarį vykusio nuotolinio ugdymo metu buvo priversti imtis atsakomybės už ugdymo proceso organizavimą, ugdymo turinio pritaikymą. Tokia situacija mokytojams sukėlė nuovargį, pyktį, nusivylimą, kuris galiausiai virto abejingumu. Dėl tokios situacijos nukenčia ne vien mokytojai, bet ir mokiniai, nes ugdymo procesas neapsiriboja vien pamokų turinio išdėstymu, ir tik mokytojo bendravimas su mokiniais, bendradarbiavimas su tėvais gali užtikrinti mokymosi sėkmę.

6.2.2. 5–8 klasių mokinių tėvų nuomonė apie nuotolinio ugdymo organizavimą

Kalbėdami apie ugdymo organizavimą pavasarį, kai per ypač trumpą laiką mokykla turėjo persiorientuoti išimtinai tik į nuotolinį ugdymą, dauguma kiekybiniame tyrime dalyvavusių tėvų buvo pozityvūs. Daugiau nei pusė tėvų (56,5 proc.) mano, kad mokyklos gerai įveikė nuotolinio ugdymo iššūkius pavasarį, o prastai ar labai prastai – tik 17 proc. Daugumos tėvų nuomone, rudenį mokyklos buvo dar geriau pasirengusios veikti gana neapibrėžtomis sąlygomis, kai dėl COVID-19 augančių susirgimų skubiai reikėjo reaguoti į kiekvienoje mokykloje susidariusią unikalią situaciją. Tėvų manymu, mokyklos administracija, mokytojai ir visa bendruomenė ir rudenį pakankamai gerai įveikė iššūkius. Net 62,5 proc. tėvų mokyklos darbo organizavimą vertino gerai ir tik kas dešimtas tėvas nurodė, kad mokyklai prastai sekėsi organizuoti vaikų ugdymą mokykloje. Teigiamai tėvai įvertino ir mokyklos administracijos darbą – tik 8,1 proc. tėvų nepatenkinti, kaip mokyklų administracijos teikia informaciją tėvams, o daugiau nei du trečdaliai (72,1 proc.) mokyklų administracijos darbą įvertino labai gerai.

Grupių diskusijų metu išryškėjo įvairesnės tėvų nuomonės. Jų, kaip ir mokytojų, pasakojimai apie pavasario karantino pradžią, gana panašūs. Dominuoja žodžiai „stresas“, „chaosas“, „košmaras“, „nežinia“ ir pan.:

Vėlgi grįžtant į tą pirmąją savaitę, tai buvo košmariška savaitė (Kpg1_T1).

(...) mano vaikams šiaip buvo tikrai sudėtinga. Ir man buvo sudėtinga: skirtingos platformos, skirtingi būdai, skirtingi ten tie komunikavimo kanalai, nu, tai pirmos savaitės buvo, nu, visiškai tragiškai. Buvo daug streso namie, daug barnių, pykčių, nes, nu, nevyksta taip, kaip aš mama įsivaizduočiau, kaip turėtų tas darbas vykti (MPg2_T1).

Suvaldyti kilusį chaosą ir įveikti stresą padėjo tiksliai pateikiama informacija ir bendri tiek šeimos, tiek mokyklos veiksmai. Nuotolinio ugdymo tyrėjų teigimu, organizuojant nuotolinį ugdymą ypač svarbu diskusijos, susitarimai ir taisyklės, kaip kas vyks (Dwivedi, et al., 2020). Kaip rodo kiekybinio tyrimo duomenys ir teigia kokybiniame tyrime dalyvavę tėvai, itin svarbia tapo mokyklos administracijos pateikiama informacija, kurioje buvo aiškiai aprašoma, kaip bus dirbama nuotoliniu būdu, pateikiami tvarkaraščiai, nurodoma, kokios platformos bus naudojamos ir pan. Su šiuo iššūkiu geriausiai susidorojo mokyklos, kurios buvo įpratusios dažnai teikti informaciją, ir šeimos, kurios tokia informacija domėjosi.

Aš iš principo tai niekada neturėjau nusiskundimų mokykloje dėl informacijos tam tikros pateikimo, ir tas karantino laikotarpis nebuvo išimtis, nes pakankamai interaktyviai [mokykla] reaguoja į visas susidariusias situacijas ar tam tikrų problemų sprendimą, tai ir šiuo atveju, tikrai buvo informacija

gauta (...) visa informacija, kuri buvo siunčiama vaikui, pagal poreikį ar norą, galėjo būti siunčiama ir tėvams. (...) tikrai viską žinojau, kad kaip viskas vyksta ir tikrai informacijos netrūko, nei buvo per daug (KPG1_T2).

Informacinio chaoso, sykiu ir konfliktų su tėvais, pavyko išvengti ir toms mokykloms, kurios greičiau apsisprendė dėl vienos platformos naudojimo ir bendro pagrindinės informacijos kanalo.

Ilgainiui skirtingų komunikacijos kanalų gausos problema išliko tik šeimoms, auginančioms skirtingose mokyklose besimokančius vaikus. Įdomu, kad šią problemą akcentavo ne tiek patys tėvai, kiek mokytojai, iš tėvų išgirde, kad kitose mokyklose dirbama kitaip, kartais geriau ir paprasčiau. Rudenį grįžus į mokymąsi klasėse laiku gaunamos informacijos poreikis nesumažėjo. Tėvams buvo aktualu žinoti ne tik apie įvairius nuotolinio ugdymo organizavimo aspektus, bet ir apie COVID-19 susirgimus mokykloje, mokyklos veiksmų planą ruošiantis antrajai COVID-19 bangai ir galimam karantinui:

Beje, labai džiaugiuosi mokykla, labai daug informacijos tėvams, labai nuosekli informacija. Direktorių nuolat siuntė žinutes apie susirgimus, jeigu ten kažkas aplinkui buvo žinoma. (...) Ir vat kas labai smagu yra, kad ne šiaip laukė ir tylėjo, kada jau išvarys į nuotolinį, bet buvo visą laiką tėvai informuojami, kad mokykla yra pasirengusi, dabar tą ir tą padarėme. Dabar pasirengėme tokiom ir tokiom priemonėm... ir kada išėjome į nuotolinį, tai vaikai puikiai sureagavo, nebuvo niekam nei vaikam, nei tėvam jokio streso... (KPG2_T4).

Žinoma, ne visada iš anksto parengtas planas visiškai pasiteisindavo mokykloje susidūrus su COVID-19. Organizacinių nuotolinio ugdymo procesų sunkumų iškilė tada, kai patys mokytojai susirgdavo ar turėdavo izoliuotis.

Ne visos mokyklos buvo pasirengusios įveikti mokytojų trūkumą šiems susirgus:

Mokytojai iš karto perėjo į izoliaciją ir dirbti nuotoliniu. Nu, va taip per savaitgalį ir labai silpna kokybė buvo. Realiai viena mokytoja vedė zūmines pamokas, o visos kitos nieko. Nu, nieko. Net paskui ta serganti mokytoja į savaitės galą ten iš Abromiškių pradėti vėl dirbti, o visos kitos minimaliai (MPG2_T1).

6.2.3. Mokyklos administracijos nuomonė apie nuotolinio ugdymo organizavimą

Kalbant apie nuotolinio ugdymo organizavimą iš administracijos pozicijų, viena ryškiausių tyrime iškilusių temų yra pokyčių valdymas mokykloje ir prisitaikymas prie naujų darbo organizavimo sąlygų. Mokyklų administracijų diskusijų grupėse buvo kalbama tiek apie organizacinius, vadybinius pokyčių aspektus, tiek apie individualius pačių mokytojų, mokinių ir visos mokyklos bendruomenės patirtus iššūkius. Keičiant esamas ir kuriant naujas ugdymo praktikas mokyklų administracija atliko labai sudėtingą vaidmenį.

Lyginant pavasario ir rudens karantino iššūkius, mokyklų vadovai pastebėjo esminį skirtumą – pokyčių dinamiką. Rudenį diskutavę mokyklos administracijos atstovai teigė, kad

dabar yra žymiau ramiau (...) esame apsirūpinę reikiama įranga ir tikrai apsvarstę, kokios buvo mūsų klaidos, kokie buvo iššūkiai pavasarį ir pasirinkę modelį (MPG1_A3).

O pavasario karantiną dėl COVID-19 pandemijos tiek kaimo, tiek miesto mokyklų vadovai įvardijo kaip

nežmoniškai sudėtingą (Kpg2_A4).

Viena vertus, situacija buvo nauja ir netikėta

(...) keletas dienų pasiruošti ir įmetė. Tiesiog mums reikėjo išplaukti (Kpg2_A1).

Paašškėjo daug naujų iššūkių, kurie anksčiau neatrodė aktualūs, tarkim, informacinių technologijų naudojimo kompetencijos:

Tai, ką prieš kokius keturis metus mes vadinome, kad mes jau įvaldę visas technologijas, tai mes pamatėm, kad, nu, nelabai čia jau kažką įvaldę (Kpg2_A1).

Kita vertus, reikėjo įveikti pačios mokyklos bendruomenės, ypač mokytojų, asmenines nuostatas, baimes. Tai ypač išryškėjo kaimo mokyklose. Tarpasmeniniai santykiai kaip aktualesnė tema kaimo mokyklose, anot pačių informantų, yra nulemta to, kad kaimo mokyklos yra mažesnės, mažesnis ir mokinių bei darbuotojų skaičius, jų santykiai yra artimesni. Mažesniuose miesteliuose, kur visi vienas kitą pažįsta, pokyčiai daro didesnę įtaką žmonių tarpusio santykiams. Kita vertus, administracijos atstovų teigimu, kaimo mokyklose dirba sąlygiškai didesnis vyresnių mokytojų skaičius, jiems sunkiau priimti tokius staigius pokyčius, jų technologijų naudojimo kompetencijos žemesnės. Miesto mokyklų administracijos taip pat minėjo šį iššūkį, vis dėlto ši tema miesto mokyklų diskusijose iškilo daug rečiau. Mokytojų savijauta veikia ugdymo kokybę, be to, karantino pradžioje mokytojai, o ypač klasių auklėtojai, turėjo ne būti pasirengę mokyti nuotoliniu būdu, perteikti naują darbo tvarką mokiniams, bet ir juos nuraminti, suteikti paramą ir pagalbą. Todėl mokyklų administracijos pabrėžė, kad pirmiausia reikėjo nuraminti pačius mokytojus. Mokyklos administracija, ypač pirmo karantino metu, tapo psichologinės paramos centru:

Sulaukdavome labai daug skambučių [...]vieni pasiguosdavo, kiti kaip tik su pykčiais, bet va tos ramybės tokios pritrūko (Kpg2_A2).

Būdavo pavasarį pasibėdavojimai, problemas (...) refleksijos būdavo skaudesnės (Kpg2_A1).

[bendravome], nes kitaip mes žmogaus netektume, nu ir viskas, o paskui kur tu rasi mokytoją, nesimėto jie (Kpg2_A1).

Tiek kaime, tiek mieste mokyklų administracijos gana greitai sukūrė vidinius neformalius komunikacijos kanalus bendruomenei. Tai buvo *Facebook* socialinio tinklo grupės, kitų susirašinėjimo platformų (*Whatsup*, *Viber*) grupės, MS *Teams* vidiniai kanalai, skirti dalytis aktualia informacija, taip pat išsakyti savo emocijas ir gauti kolegų paramą. Pasak vienos informančių,

aš įkyrėjau tuo „labas rytas“ kiekvieną rytą, bet nu, vis tiek norisi būti dalim, norisi būti tų mokytojų dalim ir kad tiesiog žinotų, kad jie ne vieni (Kpg2_A2).

Didelėse miesto mokyklose vidinė komunikacija buvo skirta ne tiek psichologiniam mikroklimatui ir mokytojų savijautai, kiek komunikacijai su tėvais ir mokiniais aptarti bei ieškoti geriausių naujų darbo formų. Nors miesto administracijos atstovai taip pat paminėjo, kad *buvo labai daug nerimo ir baimės* (MPg2_A5), tačiau jie pastebėjo ir teigiamas mokytojų nuotaikas:

Viena istorijos mokytoja sako: aš pamačiau kaip pavasaris atėjo, pažydo medžiai, kai dirbdavau mokykloje nespėdavau to pamatyti (MPg2_A4).

Mokyklų administracijos atstovams kalbant apie pokyčių valdymą, išryškėjo dar vienas pavasario ir rudens karantinų skirtumas. Pavasarį svarbiausia buvo rasti būdų organizuoti nuotolinį ugdymą, pasirinkti technologinius sprendimus, aprūpinti mokinius įranga ir interneto prieiga (ypač kaimo vietovėse). Rudenį, kai vaikai sugrįžo į mokyklas, iššūkis buvo valdyti srautus, stebėti COVID-19 virusinės infekcijos atvejus bei integruoti hibridinio bei mišraus ugdymo būdus. Kitaip tariant, pavasarį buvo nerimas, kaip mokyti, kaip pateikti medžiagą, ar vaikai prisijungs prie pamokų. Rudenį iššūkis buvo suvaldyti viruso plitimą mokyklose. Nepaisant šių iššūkių, administracijos atstovai pažymi, kad Vyriausybės sprendimas suteikti mokiniams galimybę rudenį mokytis tiesiogiai, *be nuostolių* (MPg2_A3), buvo teisingas. Kaimo mokyklose užsikrėtimo atvejų buvo mažai, tačiau miesto mokyklų diskusijų grupėse buvo daug kalbama apie naują mokyklai funkciją – virusinės infekcijos valdymą, asmens higieną, užsikrėtimo atvejų stebėjimą, laiku informavimą apie užsikrėtimą:

Srautų valdymas buvo labai didelis stresas visiems mokykloms. Ir mokytojams, ir vaikams, ir mes visa mokykla dirbome tūkstantis su šimtais žmonių vienoje mokykloje. (...) Buvo daugiau streso tada, kai mes valdėm srautus, negu dirbant nuotoliniu (MPg2_A5).

Ypač daug iššūkių mokykloms sukurdavo mokytojų arba mokinių užsikrėtimo atvejai, kai reikėjo izoliuoti mokytojus, dalį personalo arba net visą klasę:

Turėjom tokį atvejį, kaip užsikrėtė ir susirgo valgyklos darbuotojai, virėjai, tai turėjom visą komandą virėjų, tiesiog uždaryti mūsų maisto gaminimą mokykloje ir iškart persiorientavome į užsakomą maistą, atvežamą. (...) mokytojai buvo įdarbinti taip sakykim šiek tiek padavėjais, kad vaikai nesikeltų nuo stalų (MPg2_A3).

Kaimo mokyklose dalis mokytojų dirba dviejose, trijose mokyklose, todėl išryškėjo dar vienas iššūkis – *nežmoniškai sunku suderinti laiką* (KPg_A2), kada mokytojai galės vesti pamokas nuotoliniu būdu būdami izoliacijoje.

Pasak administracijos atstovų, mokinių ar mokytojų saviizoliacijos iššūkius sprendė labai kūrybiškai, įveikdami technologijas:

Vieną tokią kamerą įsigijome, kur labai plačiai rodo ir reiškia tu matai plačiai klasę ir tie vaikai mato visą klasę (MPg2_A3).

Naudojame išmaniuosius televizorius (...) jie mato ne vieną langą, tai arba klasė, arba mokytojas. Dar siekiame įsigyti specialius robotus, kurie sekiotų mokytoją ir filmuotų klasėje (MPg2_A4).

Pastatyta kamera ir mikrofoniai ir įjungėm multimediją. Ir tiesiog vaikai matė mokytoją dalykininką ir taip transliavo pamokas, o klasės auklėtojai tuo metu prižiūrėjo vaikus klasėje (MPg2_A6).

Papildoma tema, kuri išryškėjo analizuojant mokyklų administracijų duomenis, – išorinių institucijų (ministerijos, savivaldybės) pagalba valdant naujus iššūkius. Tiek miesto, tiek kaimo mokyklų administracija nurodė, kad jos sulaukė pagalbos, kad mokykla nebuvo palikta viena spręsti sunkumų. Aktyvi komunikacija vyko pavasarį dėl mokinių aprūpinimo informacinėmis technologijomis ir interneto ryšiu. Rudenį šis procesas dar labiau suintensyvėjo:

Ūkvedys vos spėja pirkti, net viena mokytoja rašė, ką čia pradėjo pinigais lyti (Kpg2_A1).

Visgi mokyklų administracijos pavasarį pasigedo bendrų nacionalinių rekomendacijų, apsisprendimo dėl bendros mokymo platformos, galėjusio padėti mokykloms greičiau ir efektyviau pasirinkti nuotolinio darbo kanalus. Taip pat, pasak informantų, nebuvo aiškių rekomendacijų, koks turėtų būti tiesioginių ir netiesioginių pamokų santykis pagal skirtingas mokinių amžiaus grupes, tad mokyklų praktikos buvo labai skirtingos. Kadangi trūko bendros koordinuotos informacijos, kai kurie pasisakymai sukeldavo *nesusipratimą bendruomenėje* (MPg1_A4). Įtampa vėl sustiprėjo rugpjūčio mėnesį, kai buvo likę trumpai laiko pasirengti ugdymui rugsėjį:

Labai trūko informacijos, buvo paskutinę dieną sprendimai priimami, kurie, na, labai daug įnešė įtampos (MPg2_A6).

Kartais sprendimai būdavo pavėluoti, kartais netikslūs ir tikrai sėdėdavom ir laužydavom galvą, kas turėta mintyje (MPg2_A3).

Tačiau kai kurie mokyklų vadovai teigė, kad jiems iš valdžios institucijų norėjosi daugiau autonomijos ir didesnio pasitikėjimo mokykla, kuri labai padeda kurti ir pačių bendruomenės atstovų pasitikėjimą savimi bei susitelkti spręsti problemas vietoje, atsižvelgiant į savo konkrečią situaciją. Mokyklų vadovai gana palankiai įvertino miesto savivaldybių darbą. Jie pažymėjo, kad organizuojami reguliarūs miesto mokyklų vadovų susitikimai padeda aptarti problemas su kolegomis ir operatyviai reaguoti.

Apibendrinami poskyrį, galime pažymėti, kad nors kiekybiniame tyrime dalyvavę mokytojai pozityviai įvertino dėl pavasario karantino kilusius iššūkius ir savo pačių gebėjimą juos įveikti, iš karto po pavasario karantino pabaigos vykusių grupių diskusijų dalyviai, minėjo ir negatyvias šio laikotarpio patirtis, išskyrė savo pačių sveikatos problemas, pervargimą, šeimos ir darbo derinimo sunkumus. Kiekybiniame tyrime dalyvavę mokytojai pasigedo greitesnio institucijų (ypač ŠMSM), o kartais ir mokyklos administracijos reagavimo, bendros informacijos pateikimo, ypač dėl nuotoliniam ugdymui skirtų platformų ir įrankių, taip pat kritiškai vertino prieštarigus ugdymo ekspertų patarimus, užgriuvusios teorinės informacijos gausą. Tačiau kai kuriems mokytojams (ypač kaimo mokyklose) nebuvo priimtinas ir griežtesnis nuotolinio ugdymo planavimas, susitarimo dėl vienodų nuotolinio ugdymo organizavimo taisyklių laikymasis. Antro etapo grupių diskusijose dalyvavę mokytojai nuotolinio ugdymo organizavimą vertino kur kas pozityviau.

Daugiau nei pusė kiekybiniame tyrime dalyvavusių tėvų nuotolinio ugdymo organizavimą pavasarį vertino pozityviai. Aptariant rudens etapą, teigiamai vertinančių tėvų skaičius dar labiau išaugo. Ypač teigiamai tėvai vertino mokyklos administracijos darbą, jos pasirengimą

teikti su nuotolinio ugdymo organizavimu, o rudenį ir COVID-19 pandemijos valdymu susijusią informaciją. Kokybinio tyrimo metu išryškėjo, kad geriausiai organizacinius iššūkius įveikė mokyklų bendruomenės, kurios ir iki karantino pasižymėjo efektyvia komunikacija.

Mokyklų administracijos buvo pokyčius akumuliuojantis ir situaciją koordinuojantis centras. Tyrimas atskleidė, kad nuo to, kaip efektyviai administracijos atstovams pavyko valdyti su nuotoliniu ugdymu susijusius pokyčius, o vėliau ir pandemijos valdymo mokyklose iššūkius, užtikrinti komunikaciją, įtraukti visą bendruomenę, priklausė visas pokyčių procesas. Administracijos atstovų (kaip ir mokytojų) grupių diskusijose atsiskleidė prieštaringas požiūris dėl nuotolinio ugdymo organizavimo kontrolės ir situacijos reguliavimo nacionaliniu ar savivaldos lygmeniu: viena vertus, informantai pasigedo aiškių taisyklių ir reikalavimų, kita vertus, siekė didesnio pasitikėjimo mokykla ir autonomijos kiekvienai mokyklos bendruomenei ar atskiram pedagogui apsispręsti dėl veikimo būdų, atsižvelgiant į savo konkrečią situaciją. Kai kurie administracijos atstovai vyresnį mokytojų amžių įvardijo kaip trukdį prisitaikyti prie pokyčių ir lanksčiai reaguoti į pasikeitusią situaciją. Ši situacija aptariama ir kitose šalyse, kai pastebima, kad jauni ir mažiau patyrę mokytojai dažniau per trumpą laiką tampa nuotolinio ugdymo galimybių žinovais (Ballova Mikuškova, Verešova, 2020). Nors dažnai manoma, kad patyrusiems mokytojams sunkiau pasiryžti mokomąją medžiagą transformuoti į skaitmeninį pavidalą, moderniau tikrinti mokinių pasiekimus ne vien dėl išankstinių technologijų įvaldymo nuostatų, bet ir dėl mokomojo turinio, taip pat vertinimo adekvatumo grėsmių išvėgimo, mūsų tyrime jokių skirtumų tarp didesnį ir mažesnę pedagoginį darbo stažą turinčių mokytojų neišryškėjo. Tiek didelę, tiek ir mažesnę patirtį turintys mokytojai vienodai vertino nuotolinį ugdymą ir jo sukeltas pasekmes.

6.3. Nuotolinio ugdymo efektyvumas

Kai kurie tyrėjai 2020 metų masinį priverstinį nuotolinį ugdymą siūlo pavadinti „laikinu nuotoliniu ugdymu“ (Bergdahl, Nouri, 2020), nes jis tebuvo užklupusios švietimo krizės problemas iš dalies sprendžiantis praktinis bandymas, kurio net nėra korektiška tapatinti su senas tradicijas turinčiu, mokslininkų fundamentaliai tyrinėjamu nuotoliniu ugdymu (Baggaley, 2020). Šiame skyriuje, remiantis mokytojų ir tėvų nuomone, apžvelgiama, kaip tokį neplanuotą nuotolinį ugdymą vertina ugdymo praktikai, kokių išvelgia galimybių ir kokių mato sunkumų, galinčių kilti jų mokiniams, ypač iš labiau pažeidžiamų grupių: socialinę riziką patiriančių šeimų vaikams, specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams ir kt.

6.3.1. Nuotolinio ugdymo vertinimas: mokytojų nuomonė

Daugiausiai (54,7 proc.) kiekybiniame tyrime dalyvavusių mokytojų reflektuodami savo patirtį pavasarį, nuotolinį ugdymą kaip mokinių ugdymo formą įvertino neutraliai. Ketvirtadalis (25,8 proc.) vertino nepalankiai, o likę (19,5 proc.) – palankiai ir labai palankiai. Nė vieno dalyko mokytojai neišsiskyrė nuotolinio ugdymo vertinimu – visų dalykų mokytojai nuotolinį ugdymą vertina panašiai ($X^2 = 1,95$; $p = 0,745$).

Savo efektyvumą ugdant mokinius nuotoliniu būdu mokytojai vertina teigiamai – net 78,6 proc. mokytojų mano, kad jiems nuotoliniu būdu sekasi mokytį gerai ir labai gerai, palyginti su kitais mokytojais. Apklausoje dalyvavę mokytojai teigia, kad jiems nuotoliniu būdu sekasi mokytį mokinius taip pat gerai kaip ir įprastai (nenuotoliniu). Tik 13 mokytojų (8,8 proc.) pažymėjo, kad nuotoliniu būdu jiems sekasi mokytį mokinius prasčiau nei įprastai. Šie du mokytojų savęs vertinimai koreliuoja ($r = 0,62$; $p < 0,001$), todėl buvo apskaičiuotas bendras mokytojo saviveiksmingumo įvertis. Galėtume daryti prielaidą, kad vienus dalykus mokytį nuotoliniu būdu sunkiau nei kitus, bet mūsų tyrime skirtingų mokomųjų dalykų mokytojai savo saviveiksmingumą vertino vienodai ($X^2 = 1,72$; $p = 0,787$). Tačiau mokytojo saviveiksmingumas susijęs su bendru nuotolinio ugdymo vertinimu – palankiau nuotolinį ugdymą vertinę mokytojai pasižymėjo didesniu saviveiksmingumu (6.4 lentelė).

6.4 lentelė. Skirtingu saviveiksmingumu pasižyminčių mokytojų nuotolinio ugdymo vertinimas

Dalykas	N	Vidurkis	SD	Mann-Whitney U	p
Nepalankiai	41	6,66	1,41	192,50	0,000
Palankiai	31	8,51	1,02		

6.3.1.1. Nuotolinio ugdymo metodų efektyvumas

Detaliau žvelgdami į nuotolinio ugdymo metodų efektyvumą (žr. 6 priedo P6.6 lentelę), mokytojai išskyrė individualias konsultacijas, interaktyvų darbą su mokiniais, kai į pamoką aktyviai įsitraukia visi jos dalyviai, kaip labiausiai efektyvius. Kiek mažiau efektyvius mokytojai įvardija tuos metodus, kai mokytojas yra centrinė figūra, aiškindamas medžiagą ar skirdamas skaitmeninio ugdymo platformų užduotis. Mokytojų nuomone, mažiausiai efektyvios yra veiklos, kai mokiniai savarankiškai įgyvendina projektinius darbus ar patys aiškinasi naują medžiagą. Svarbu pažymėti, kad pusė mokytojų bandė aiškinti dalyko medžiagą ne vienos klasės, bet kelių paralelinių klasių mokiniams. Tačiau toks nuotolinio ugdymo metodas mokytojams nepasirodė efektyvus. Beje, šį metodą kaip efektyvų dažniau nurodė matematikos mokytojai, o gamtos mokytojams toks mokymo metodas pasirodė mažiausiai efektyvus ($X^2 = 28,96$; $p = 0,004$).

Nevienodai nuotolinį ugdymą vertinantys mokytojai skirtingai žiūrėjo į atskirų nuotolinio ugdymo metodų efektyvumą – palankiau nuotolinį ugdymą vertinantys mokytojai kaip efektyvesnius nurodė visus nuotolinio ugdymo metodus, išskyrus dalyko medžiagą aiškinimą, jungiantis per mokymui skirtą platformą su kelių klasių mokiniais (srautu) (žr. 6 priedo P6.7 lentelę). Tačiau palankiau nuotolinį ugdymą vertinę mokytojai rečiau šį metodą įvertino ir kaip neefektyvų.

Kokybiniame tyrime dalyvavę mokytojų svarstė, kaip nuotolinį ugdymą padaryti efektyvesnį. Jų manymu, svarbu ir nuotoliniu būdu atrasti netradicines veiklas, gerai apgalvoti namų darbus, aiškiai struktūruoti ugdymo turinį (6.5 lentelė).

6.5 lentelė. Efektyvūs nuotolinių veiklų organizavimo būdai

Netradicinės veiklos

- (...) užsienio kalbų mokytojai rado (...) būdą susirašinėti su vaikais iš kitų šalių. Yra tokios platformos, kur galima rašyti laiškus vieni kitiems (MPg2_P2);
- (...) kaip ir gyvoje pamokoje, taip ir per nuotolį, vis tiek kartas nuo karto reikia kažką vaikams „mesti“. Tai galvosūkį, tai įdomų kokį žaidimą. Be šito aš matematikos neįsivaizduoju. Nes monotonija, ir tik tema, užduotys, namų darbai (...), neįdomu. Lygiai taip pat projektai rašosi per nuotolinius gana neblogo (KPg2_P3);
- (...) mes šventėm pyragų dieną. Kiekvienas namuose kepė pyragus ir kėlė nuotraukas. Paskui mano draugė Amerikoje Helovyną šventė ir persirengė Geltonų Plytų kelio veikėjais, vedė pamokas persirengusios. Vaikai irgi buvo persirengę. Tai tų renginių neatmeskit (KPg2_P1).

„Taupūs“ namų darbai

- niekada nekalbėkit (...) per nuotolinį mokymą, žodžio „namų darbas“. Tai (...) yra klasės darbas, dienos darbas, bet jeigu Tu nespėji padaryti klasėje, tai jau būk malonus, pabaik namuose (MPg2_P2);
- Aš jau nuo senų laikų (...) tiesiog rašau klasės darbas, aišku, kad klasės darbas truputį yra didesnis negu pagal vaiką. Vaikas galės atlikti, o po to mano namų darbas – pabaigti klasės darbą (MPg2_P2);
- reikia nedaug medžiagos, jau ten atmeti, ką gali. Nes tada bus didesnis šansas, kad jie kažką atsakys. Neduodu didesnės apimties darbų, bet duodu ribotą laiką. (...) visi darbai turi būti atsiųsti iki tam tikro laiko ir tiesiog mažesnės apimties, bet ribotas laikas (KPg2_P2).

„Išgrynintas“ mokymasis

- (...) turiu geriau atrinkti pagrindus, kas tikrai reikalinga. Mažiau informacijos. Ir pastumiu, be ko galima apsieiti (KPg2_P3);
- jei kalbam apie skaitymą, (...) tai reikia atrinkti tą branduolį, esmę ir tekstus. Nes laikas labai ribotas, ir tu visko pamokoje nepadarysi (KPg2_P8);
- programas manau, kad tikrai reikėtų peržiūrėti ir mažinti, nes savarankiškas mokymasis suaugusiam žmogui yra sudėtinga, o vaikui sėdėti ir nuolat išmokti daugybę dalykų savarankiškai tikrai yra labai sunku (MPg2_P1);
- tikrai programos reikia peržiūrėti. Palikti esmę. (...) Nėra prasmės išeiti vadovėlių. Tai tiesiog imu tą vadovėlį ir išsispaudžiu visas sultis, kas yra esmė, ar ne. Man, jeigu anglistė, gramatika esmė (...). Kažkoks žodyno praplėtimas. Ir aš tada (...) turiu pati sugalvoti, kaip praplėsti žodyną (MPg2_P8).

Taigi, nuotolinio ugdymo metu daugelis pagrindinės mokyklos mokytojų, trumpindami vaikų prie ekrano praleidžiamą laiką, stengėsi išskirti svarbiausias savo mokomojo dalyko temas. Iš kilo ir namų darbų skyrimo klausimas. Kai kurių mokytojų nuomone, žodžių junginio „namų darbai“ nuotolinėse pamokose naudinga apskritai atsisakyti, o po susitikimo su mokytoju skirti tik nedidelius, esminius gebėjimus ugdančius darbus. Ne vienas mokytojas tvirtino, kad „išgrynintas“ mokymasis, taip pat griežtos ir aiškios atsiskaitymų tvarkos nustatymas gali turėti teigiamą poveikį mokinių pasiekimams.

Kokybinio tyrimo metu diskutuojant, koks mokymosi būdas mokiniams yra priimtinausias, išryškėjo ir filmuotos medžiagos, įrašytų pamokų tema. Mokytojai, ieškodami efektyvesnių mokymo metodų, pastebėjo, kad kai kuriems mokiniams aiškiausia ir patogiausia filmuota medžiaga, bet interaktyvaus susitikimo mokiniai nori dėl tiesioginio bendravimo:

Padariau (...) apklausą, kokios pamokos jiems yra įdomesnės, nes darydavau pamokas arba tiesiogiai per meet'ą arba darydavau video įrašus. Penktokai (...) pripažįsta, kad video patogiau, [susistabdyti, atsisukti], bet vis dėl to meet'ą nori labiau, nes jiems norisi bendrauti (MPg2_P10).

Derėtų pažymėti, kad ir mokytojams savo pamokų įrašus naudoti pasirodė patogiu. Kai kurie mokytojai įsitikinę, kad

mokytojai, kurie pamatys, kad jiems reikia šimtus kartų kartoti tą patį per tą patį – jie pradės savo pamokų įrašus daryt. (Kpg2_P1).

Daugelis mokytojų tikisi tokius įrašus naudoti pakartotinai. Bergdahl ir Nouri (2020) taip pat pažymi, kad mokymosi medžiagos įrašai gali padėti mokiniams kartojant medžiagą arba tikrinantis, kaip ją suprato. Vaizdo įrašai gali būti naudingi, kai mokinio komunikavimas su mokytoju vykdamas nuotolinį ugdymą ribotas, t. y. kai neturi galimybės paklausti mokytojo. Jie taip pat taupytų mokytojo laiką. Mokslinėje literatūroje užsimenama ir apie tai, kad šiuolaikinė vaizdo medžiaga galėtų būti derinama su mokinių ir mokytojų pokalbių svetainės funkcija. Pamokų įrašai išspręstų problemas, kai internetas veikia su trukdžiais.

6.3.1.2. Nuotolinio ugdymo galimybės ir ribotumai

Nuotolinis ugdymas, kaip ugdymo forma, palengvina tam tikras mokytojo veiklas, didina mokytojų ir mokinių kompetencijas, tačiau kitų veiklų vykdymą apsunkina arba atsiranda aplinkos apribojimų, kurie trukdo realizuoti ugdymo tikslus. Kiekybiniame tyrime mokytojai turėjo galimybę įvertinti nuotolinio ugdymo pranašumus ir trūkumus (žr. 6 priedo P6.8 lentelę). Beveik visi mokytojai sutiko, kad nuotolinis ugdymas leido mokiniams įgyti naujų IT kompetencijų (96,9 proc.). Tačiau, mokytojų teigimu, mokiniams vis tiek dar trūksta skaitmeninio raštingumo įgūdžių (83 proc.), o pamokų veiklas riboja ir techninės mokinių galimybės (85,5 proc.). Nuotolinis ugdymas atskleidė tas ugdymo sritis, kurios reikalauja daugiau dėmesio. Mokytojai pastebėjo, kad mokiniai nėra pasirengę mokytis savarankiškai (82 proc.), juos sunku motyvuoti (83 proc.) ir tą motyvaciją išlaikyti (80,5 proc.). Mokytoju nuomone, dirbant nuotoliniu būdu sunku objektyviai įvertinti vaikų pasiekimus (85,5 proc.).

Atlikus faktorių analizę išskirtos trys teiginių grupės: į pirmą grupę pateko teiginiai apie teigiamus nuotolinio ugdymo aspektus (10 teiginių, $\alpha = 0,86$), į antrąją – 10 teiginių ($\alpha = 0,77$) apie nuotolinio ugdymo trukdžius, į trečiąją – 5 teiginiai ($\alpha = 0,64$) apie tėvų ir namų aplinkos vaidmenį nuotoliniame ugdyme. Teiginių svoriai pateikiami 6 priedo P6.9 lentelėje.

Dalykų mokytojai kiek skirtingai vertina nuotolinio ugdymo teigiamus aspektus ($F = 2,71$; $p = 0,033$). Daugiausiai teigiamų aspektų pastebėjo gamtos mokslų mokytojai. Apskritai palankiai nuotolinį ugdymą vertinantys mokytojai irgi pastebėjo daugiau nuotolinio ugdymo teikiamų galimybių, kaip kad galimybė taikyti įvairesnius metodus, derintis prie individualių mokinio poreikių, naudoti įvairesnius informacijos šaltinius, didėjantį mokytojų pasitikėjimas mokiniais, pačių mokinių pasitikėjimą ir bendradarbiavimą ir kt., nei nepalankiai nuotolinį ugdymą vertinantys mokytojai ($t = 8,12$; $p < 0,001$), be to, didesniu saviveiksmingumu pasižymintys mokytojai irgi yra linkę išvelgti daugiau nuotolinio ugdymo galimybių ($r = 0,307$, $p < 0,001$). Visų dalykų mokytojai vienodai vertina nuotolinio ugdymo sukeltus ribotumus ($F = 0,460$; $p = 0,765$). Tačiau nepalankiai nuotolinį ugdymą kaip ugdymo formą vertinantys mokytojai išvelgia daugiau nuotolinio ugdymo grėsmių ($t = -4,64$; $p < 0,001$), kaip kad mokytojų ir mokinių skaitmeninių įgūdžių stoką, mokinių nepasirengimą mokytis savarankiškai, sudėtingesnę bendravimą su mokiniais ir bendradarbiavimą su jų tėvais (plačiau 6.5 poskyryje), mažą mokinių iš socialinės rizikos šeimų įsitraukimą, nepakankamą pagalbą specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams (plačiau 6.3.1.5 poskyryje). Nustatyta, kad nuotolinio ugdymo trukdžių skalė koreliuoja su mokytojų saviveiksmingumu ($r = -0,350$; $p < 0,001$) – kuo mažesnis mokytojo saviveiksmingumas, tuo daugiau jis nuotoliniame mokyme išvelgia grėsmių.

4 skyriuje buvo aptarti įvairūs skaitmeninio raštingumo ir skaitmeninės etikos ugdymą organizuojant nuotoliniu būdu aspektai. Grupių diskusijose dalyvavę mokytojai taip pat ne kartą pažymėjo ne tik nuotolinio ugdymo metu išaugusį mokinių skaitmeninį raštingumą, bet ir sustiprėjusį mokinių suvokimą apie šio raštingumo mokymosi ir taisyklių skaitmeninėje erdvėje laikymosi svarbą:

Technologijas jie naudodavo žaidimams, pramogoms. O dabar jau jie pamatė, kad tam tikrų dalykų reikia mokytis. (...). Čia jau ne taip paprasta, kaip paspausti piktogramą ir ten žaidimas atsidarys, ir už tave viską padarys. Dabar reikia pačiam truputį (...) pagalvoti, kur nueiti, ką paspausti. Ir ne visada tos technologijos leidžiasi valdomos (Kpg2_P6);

(...) susikūrėm Zoom taisykles klasėje, (...) kaip elgsimės per Zoom pamoką. Aišku, jie vienas kitą labai kontroliavo, ar jie laikosi tų taisyklių (MPg1_P4).

Diskusijų metu išryškėjo kiti mokytojų pastebėti nuotolinio ugdymo pranašumai (6.6 lentelė)

6.6 lentelė. Nuotolinio ugdymo pranašumai

Mokymasis savo tempu

- (...) tai mes tos klasės kursą išėjome per pusantro mėnesio. (...) Va ką padarė, kokios durys atsidarė. Aš nesuprantu, ko tuos vaikus taip ilgai laikyti, jei jie yra motyvuoti – jie gali išeiti kursą per pusę metų (Kpg2_P1).

Mokymosi vietos „priartėjimas“

- [mokiniai] gali pamiegoti daugiau, nes valanda vėliau prasidėdavo pamokos, kad nėra to streso, kai nereikia lėkti jiems į mokyklą (Kpg1_P3);
- Mūsų mokykloje yra labai daug (apie 70 procentų) važinėjantys vaikai. Tai jiems bent jau nebereikia keltis 6-tą rytą, kai kuriems net 5.30 reikėdavo keltis, kad atvažiuotų į mokyklą. Tai iš jų pusės yra toks komfortas (Kpg1_P2);
- Visada būna labai sunku juos įkalbinti įsijungti kameras, nes „mokytoja, mes su pižama“ (MPg1_P3).

Mokymosi vietos „draugiškumas“

- Tai pradžioje visi sakydavo, kad labai nori į mokyklą, paskui jau kai kurie. O tai kas gi? Na, tiesiog sako, kad gal ramiau. Tie rimti vaikai taip sako. Nėra tokio triukšmo (Kpg1_P3);
- Tie uždaresni vaikai, kurie pamokose būdavo labai tylūs – mano pamokose jie atsiskleidė ir iš tikrųjų tapo aktyviausi. Tai jiems galbūt reikia tokios savos, saugios aplinkos, namų aplinkos. Kai niekas nemato ir nereplikuoja (Kpg2_P7);
- (...) viena penktokė viską pradėjo siuntinėti. Mokykloje tai čia nieko nenori daryti per kūno kultūrą (Kpg1_P1)

Galimybė lengvai prisitaikyti prie naujos situacijos

- (...) šita klasė, kuri nenorėjo bendrauti su manim gyvai, tai jie visus darbelius tikrai labai puikiai (šiaip klasė nėra stipri) nuotoliniu būdu. Aš buvau nustebusi (Kpg1_P3).
- Tai vieną turėjau antrametį, kuris ir toliau nieko nedarė, bet kai pradėjom jungtis, pasirodo, kad jis moka rusiškai skaityti, ko aš net nežinojau. (...) Tai arba jam baisu pasidarė kažkaip, kad jis dar kartą gali likti, nes jo vienam bendraamžiui irgi taip buvo... Keli vaikai, aš taip nutariau, kad jie gal manęs bijojo ar gėdindavosi mokykloje (Kpg1_P5).

Mokytojai pažymėjo, kad nuotoliniu būdu mokant vaikus svarbu prisitaikyti prie skirtingo jų mokymosi tempo. Diskusijų metu mokytojai dalijosi patirtimi, kaip jie tai nuotoliniu būdu realizuodavo:

Per Zoom, vaikai, kurie viską supranta, gali atsijungti. Savaimė vyksta diferenciacija. O kur mažiau supranta - pasilieka.(...) Dar ir asmeniškai pasilieka, kad jiems nebūtų gėda paklausti (Kpg2_P3).

Yra vaikų, kurie žiūri video pamokas pagreitintai, nes jiems taip pagreitintai „eina į galvas“. Jei mokytojai peršoks į kitą etapą – pamokų įrašymą, tai aš manau, kad tai išspręstų diferencijavimo problemą (Kpg2_P1).

Mokytojai pažymėjo, kad organizuojant mokymą(-si) nuotoliniu būdu beveik natūraliai atsiranda galimybė dirbti kada ir kiek norisi. Tačiau šalia to visada buvo pasvarstoma: Ar visiems norisi? Ir ar visi gali dirbti patys vieni? Kai kurie mokytojai užfiksavo ypač išaugusį mokinių įsitraukimą į savarankišką mokymąsi ir tai įvardijo kaip vieną akivaizdžių nuotolinio ugdymo pranašumų. Antai informacinių technologijų mokytojas teigė, kad jo dėstomas dalykas išgyvena renesansą, o kai kurių mokinių aktyvumas ir savarankiškumas *tiesiog neįtikėtinai*:

Poros mokinių aktyvumas (...) šovė į dangų. Aš dėstau (...) programavimą, (...) ir daugelis vaikų, kai jie savarankiškai atlikinėja užduotis, jie rašo dieną ir naktį. Tu atsakei, ir toliau juda. O anksčiau jie laukdavo pamokos, kada ateis su savo užrašais (Kpg2_P1).

Vis dėlto dauguma ir apklausose, ir diskusijose dalyvavusių mokytojų pažymėjo, kad daug mokinių neturėjo pakankamai savarankiško darbo įgūdžių, ypač karantino pradžioje, o kai kurie vaikai nebuvo pasiruošę staiga padidėjusiai atsakomybei už savo mokymąsi:

Pavyzdžiui, mano yra 6-8. Nedaug vaikų yra, kurie geba savarankiškai dirbti, (...) kurie sąmoningai (...) planuoja laiką. Tai ši amžiaus grupė – jie neplanuoja. [Jie supranta, kad] reikia padaryti. Na gerai, reikia padaryti. Aš darau dėl to, kad mama liepia, tėtis liepia (MPg1_P1).

Siekdami, kad mokiniai savarankiškai atliktų visas užduotis, mokytojai kalbėjo apie mokymosi kontrolės svarbą ir apgailestavo, kad jiems kur kas dažniau nei prieš tai teko būti „skolų išmušinėtojais“:

Mes turėjom būti „išmušinėtojos“. Nes tiek „išmušti“ užduočių iš kai kurių vaikų, na tikrai aš nežinau. Eidama į mokyklą tikrai tiek laiko neskyriau (...) „išmušti“ užduotį. Kad jis padarytų ir atsiųstų. Su kai kuriais ir dieną, ir savaitę duodi, paskui ten skambini, rašai ir maldauji, ir prašai. (...) Tai dabar tiesiog turi įkalbinėti, kad vos vos ištemptų pažymį. Tai visiškai viskas kitaip mokykloje būtų buvę (MPg1_P4).

Mokytojai taip pat teigė, kad kontroliuoti mokinio mokymąsi gali trukdyti kai kurie elektroninio pasiekimų vertinimo netobulumai:

(...) rezultatams tikrai turi įtakos, kad vaikai atlieka patikrinimus naudodamiesi (...) kompiuteriais ir programomis, nes kompiuteris arba programa labai griežtai vertina. Žmogus gyvas, mokytojas vertindamas darbą iš sąsiuvinio, arba kažkaip kitaip lape pateiktą, vis vien subtiliau kažkaip įvertina, kai kurias klaidas gal galima neužskaičiuoti, gal net tas tarpelių padėjimas ar nepadėjimas, kur sistema jau iškart fiksuoja kaip klaidą, tai mokytojas tikrai vertintų aukštesniu įvertinimu (MPg2_P1).

Vis dėlto panašu, kad net ir labai apgalvota ir geranoriška mokytojų kontrolė nuotolinio mokymosi metu nebūtinai bus veiksminga, nes, kaip rašyta 4 skyriuje, nuotolinis mokymasis sukuria puikias sąlygas mokinių nesąžiningumui skleisti.

Daugiau ne ketvirtadalis kiekybinio tyrimo respondentų išskyrė sudėtingesnę bendravimą su mokiniais. Kokybinio tyrimo dalyviai taip pat dalijosi pastebėjimais apie nuotolinio mokymosi metu netikėtai susiaurėjusias, o retais atvejais net ir visai pradingusias visaverčio komunikavimo su savo mokiniais galimybes. Ugdymo procesas labai komplikuojasi, kai mokytojas nuotoliniu būdu ima dirbti su iki tol menkai pažįstamais mokiniais:

Ir ką man daryti su jais, kur aš nė vieno nepažįstu? (Kpg1_P2).

Kitas visaverčio komunikavimo su mokiniais trukdis – mokinių nedrąsa, nenorėjimas ar negalėjimas pamokoje dalyvauti dalijantis vaizdu. Mokytojų teigimu, net ir turint galimybę stebėti kompiuterio ekrane realią situaciją klasėje, tai

nėra tas pats kaip gyvas mokymas, kas yra „gyva lenta“, kas yra bendravimas su vaiku (Kpg2_P3).

Nuotolinis mokymas(is) ypač apsunkino interaktyvų mokytojo ir mokinių bendradarbiavimą pamokų metu:

(...) gaila vaikų, gaila laiko, gaila savęs, visko gaila, nes ryte atsikėlus pusę aštuonių, kai vienas dalykas tu sėdi klasėje, mes ten ir su visokiais judesiais pradėdame, vaikai išsibudina, aš dabar sėdžiu nuo pusės 9 iki pusės 10, (...) jie visi žiovauja, jie visi miega, aš nežinau, ką dar ten daryti (MPg2_P4);

(...) nėra to tokio iš karto bendravimo, kad aš paklausiu ir iš karto atsakyty (Kpg1_P4).

Kai kurie mokytojai susitaikė su įvykusiais pokyčiais net nemėgindami ieškoti išeities:

(...) aš jau sakiau, kad kalbuosi su savimi ir kad aš ne dėstytoja. Su vyresniais pasiūliau dirbti savarankiškai, nes ko paklausi, pati turi atsakyti (Kpg1_P4).

Nors pamokų metu dauguma mokinių, pasak mokytojų, komunikuodavo vangiai, padidėjo neformalaus bendravimo su mokytoju poreikis, kai po pamokų *patys vaikai pasilieka ir nori pasikalbėti (Kpg1_P4).*

Mokytojų nuomone, bendravimo stoka, gyvo kontakto su draugais nebuvimas paveikė ne tik socialinį mokinių gyvenimą, bet ir mokymosi motyvaciją:

(...) mes prisijungiam ir tie visi veidai yra tokie nutįsę, ištįsę (...) Kas džiugina? Niekas nedžiugina, niekas. Tai dar buvo, nes dar tas amžius yra, kai yra svarbūs draugai be galo. (...) jie kaip ir užsiima, bet kai klausiu, ką veikia, tai, [sako], nieko. Pamokų nespėja padaryti (...). Veiduose neviltis, jokio džiugesio (...) Nesimoko (MPg1_P1).

Bendravimo su draugais didelį poreikį patvirtina ir mokytojų pasakojimas apie karantino apribojimų pabaigą:

(...) kai tik baigėsi karantinas – aš išėjau į žygį su klase. Tai viskas, ką buvau suplanavus, sprogo kaip burbulas. Jie rėkė vienas prie kito, atsidžiaugti negalėjo (Kpg2_P2).

Kita vertus, mokytojai teigia pastebėję ir bendravimo įgūdžių pokyčių:

Mane labai (...) nustebino, kad šeštokai (...) sakė, pasiilgau mokytojo, gyvo bendravimo. Ir kai jie susitinka, tai tada jie nebežino kaip elgtis, jie lyg tai norėtų kaip įpratę – apsikabinti, apsikumsčiuoti, kaip paaugliai, ar ne. Bet jie taip ir lyg tai eina ir sustoja, jie nebežino, ar aš galiu, ar aš negaliu (MPg2_P7).

Žinoma, tokiam vaikų elgesiui galėjo turėti įtakos ir su COVID-19 susijusios socialinio nuotolio laikymosi taisyklės.

Nors kiekybinis tyrimas parodė, kad visų dalykų mokytojai vienodai vertina nuotolinio ugdymo sukeliamus ribotumus, iš kokybiniame tyrime dalyvavusių mokytojų pasisakymų išryškėja mokomųjų dalykų nuotolinio mokymosi specifika (6.7 lentelė). Tiek gimtosios, tiek užsienio kalbų mokytojai pažymi vaikų elementaraus raštingumo ugdymo sunkumus. Muzikos ir kūno kultūros mokytojai skundžiasi dėl nepakankamos vaizdo ir garso kokybės atsiradusiais mokymosi trukdžiais. Matematikos mokytojai išvelgia prieštaravimą pačiai matematikos mokymosi logikai, nes detalus užrašymas, sudėtingas simbolinių išraiškų pavidalas iš tiesų reikalauja tam tikslui specialiai parengtų priemonių vietoje tiesiog beveik visiems dalykams universaliai tinkamos galimybės parodyti vaizdą, paaiškinti žodžiu ar užpildyti testą.

6.7 lentelė. Skirtingų dalykų nuotolinio mokymo specifika

Gimtoji kalba – komplikotas skaitymo ir rašymo užduočių parinkimas; rašymo ranka įgūdžių pradimas

- *Daug sunkiau parinkti veiklas, užduotis nuotoliniu būdu, negu buvo pamokoje. Ypatingai dirbant su penktokais (Kpg2_P8);*
- *Mokymosi rezultatai, pažanga buvo tikrinami įvairiais testais, ir testai, na parodė (...) iš tikrųjų ryškų (...) nuosmukį, kalbant apie lietuvių kalbą, nes iš tikrųjų daug kas pavasarį išmokinių rašė kompiuteriu ir tie rašymo įgūdžiai ranka, na susilpnėjo (MPg2_P6).*

Užsienio kalba – pradmenų stoka

- *Aš gaunu šeštokus, kurie nesusikalba ir man juos reikia išmokyti raides, skaityti ir rašyti. Žinokite, aš iš tikrųjų nežinau kaip (Kpg1_P5).*

Matematika – skaitmeninių veiklų ir patikrinimų raštu nesuderinamumas; komplikotas sudėtingesnių temų mokymasis; pamokos įrašo poreikis.

- *(...) visi egzaminai ir visi patikrinimai vyksta raštu. Reiškia, mūsų mokiniai turi išmokyti rašyti sprendimus. Nėra taip, kad jie išmoko ten interaktyviai spręsti užduotis ir viskas. Jie būtinai turi rašyti. Tai reiškia, kad mes vis tiek to tradicinio būdo kaip parašyti kontrolinį darbą – negalim atsisakyti (MPg1_P2);*
- *galvojome, kad viskas vyks tik dvi-tris savaites iš pradžių. (...) Buvo nutarta, pradėti nuo tų paprasčiausių temų, kur lengviau paaiškinti nuotoliniu būdu. Bet reikėjo ir baigti tą matematiką, visą tą temą ir, aišku, lygi jau pamatėme rugsėjį, buvo ne tas, kuris buvo anksčiau (MPg2_P5);*
- *atsirado mokinių, kurie sakydavo mokytoja, o Jūs darykit „meet‘ą“ ir tuo pačiu įrašinėkit, nes vis tiek norisi jiems ir to video tam, kad nu vis tiek matematika nėra lengvas tas mokslas, ypatinai, kai erdvinė geometrija prasidėjo, tai norisi susistabdyti, pasiklausti (MPg2_P10).*

Muzika – dėl skirtingo interneto greičio atsirandanti kakofonija.

- *muzika nuotoliniu, žinokit net nežinau su kuo tai lyginti, iš viso man tai, Jūs įsivaizduokite, mes dabar susijungiamo ir pradedame dainuoti, kai mūsų visų garsai skiriasi, iš viso viskas skiriasi, arba pradedam ritmuoti (...). Tai aš manau, kad nuotolinis yra žlugimas (MPg2_P4).*

Kūno kultūra – emocinio kontakto ir dalykinės pagalbos praradimas dėl vaizdo nebuvimo

- *Iš mūsų dalyko, iš judėjimo, plius emocinis kontaktas. Bendravimas emocinis, ne kompiuterinis. (...) Kadangi, vaikas atlieka pratimą ir jį reikia taisyti, be vaizdo [nematyti] (Kpg1_P1).*

Mokytojų nuomone, mokinių ugdymas tikrai nukentėjo ir dėl visuomenės išankstinių nuostatų dėl kai kurių dalykų mokymosi svarbos. Analizuojant mokytojų pasisakymus, matyti, kad nuotolinio ugdymo metu daugiausia laiko buvo skirta

lietuvių kalbai, matematikai, pagrindiniams dalykams, o fizinis ugdymas, muzika, technologijos jau buvo tiesiog užduotys kaip savarankiškas mokymasis. (...) Menai patyrė (...) nuosmukį (MPg2_P5).

Kai kurie dalykai nukentėjo atsižvelgus į tėvų reikalavimus. Štai vienoje mokyklų buvo sutarta, kad nuotolinio ugdymo metu kiekvienam dalykui (...) *mes turime skirti „online“ ne mažiau nei 50 procentų pamokų*, palyginti su kontaktinių pamokų kiekiu. Birželio mėnesį apklausti tos mokyklos mokinių tėvai pageidavo, kad gamtos mokslų nuotolinių pamokų šeštoje-aštuntoje klasėje būtų pusiau tiek, kiek kontaktiniu būdu priklausytų.

Bet tokių dalykų, kaip (...) matematika – skirti daugiau pamokų, pavyzdžiui, mes skyrėm dabar tris „online“ per savaitę vietoje 4 kontaktinių pamokų per savaitę (MPg2_P4).

Anglų kalbos mokytoja taip pat skundėsi, kad [pasak tėvų] čia ne lietuvių ir ne matematika, anglų jie ir taip išmoks, kadangi

nu anglų – visur yra anglų. Lietuvių, matematikos reikia, nes ten yra valstybiniai egzaminai (MPg2_P4).

Šis tyrimas tik patvirtino vyraujančias nuostatas, kad svarbesniais laikomi dalykai, kurių yra valstybiniai brandos egzaminai, o nuotolinio ugdymo metu jos ne tik nepasikeitė, bet kai kur ir sustiprėjo.

6.3.1.3. Nuotolinio ugdymo pasekmės įvairių grupių mokinių mokymuisi ir psichikos sveikatai

Apklausoje dalyvavę mokytojai įvertino nuotolinio ugdymo pasekmes mokinių mokymuisi ir psichikos sveikatai. Buvo siekiama nustatyti, kurias mokinių grupes, mokytoju požiūriu, nuotolinis ugdymas paveikė labiausiai. Mokytojų atsakymai pateikiami 6.8 lentelėje.

6.8 lentelė. Mokytojų požiūriu, nuotolinio ugdymo pavasarį metu atsiradę pokyčiai: atsakymų dažniai

	Mokinių su SUP		Mokinių iš socialinės rizikos šeimų		Gerau besimokančių vaikų		Vidutiniškai besimokančių		Blogai besimokančių	
	N	proc.	N	proc.	N	proc.	N	proc.	N	proc.
<i>Motyvacija mokytis</i>										
Padidėjo	15	9,4	4	2,5	28	17,6	15	9,4	11	6,9
Nepakito	54	34,0	33	20,8	109	68,6	75	47,2	47	29,6
Sumažėjo	72	45,3	101	63,5	22	13,8	69	43,4	97	61,0
Tokių mokinių nemokau	18	11,3	21	13,2					4	2,5
<i>Dalyko žinios</i>										
Atsirado „spragų“	78	49,1	98	61,6	53	33,3	98	61,6	98	61,6
Nepakito	54	34,0	34	21,4	81	50,9	48	30,2	49	30,8
Pagerėjo	8	5,0	4	2,5	25	15,7	13	8,2	9	5,7
Tokių mokinių nemokau	19	11,9	23	14,5					3	1,9

	Mokinių su SUP		Mokinių iš socialinės rizikos šeimų		Gerai besimokančių vaikų		Vidutiniškai besimokančių		Blogai besimokančių	
	N	proc.	N	proc.	N	proc.	N	proc.	N	proc.
<i>Formalūs vertinimai</i>										
Pablogėjo	26	16,4	51	32,1	22	13,8	31	19,5	46	28,9
Nepakito	72	45,3	71	44,7	80	50,3	66	41,5	66	41,5
Pagerėjo	41	25,8	13	8,2	57	35,8	62	39,0	44	27,7
Tokių mokinių nemokau	20	12,6	24	15,1					3	1,9
<i>Emocinė savijauta</i>										
Pablogėjo	52	32,7	66	41,5	63	39,6	65	40,9	54	34,0
Nepakito	73	45,9	64	40,3	88	55,3	88	55,3	86	54,1
Pagerėjo	17	10,7	6	3,8	8	5,0	6	3,8	16	10,1
Tokių mokinių nemokau	17	10,7	23	14,5					3	1,9

Mokytojai jautriai sureagavo į mokinių emocijų pokyčius. Daugiau nei trečdalis mokytojų atsakė, kad mokinių emocinė savijauta pablogėjo. Emocinės savijautos pagerėjimą išvėlgė vos vienas kitas mokytojas. Svarbu pažymėti, kad vertinant šį aspektą nė vienos mokinių grupės mokytojai neišskyrė. Todėl galima teigti, kad nuotolinis ugdymas ir karantinas pavasarį, mokytojų nuomone, vienodai paveikė visus vaikus be išimties, pablogino jų emocinę būklę.

Mokytojų manymu, labiausiai motyvacija mokytis sumažėjo žemų pasiekimų mokinių ir vaikų iš socialinę riziką patiriančių šeimų. O aukštų pasiekimų mokinių motyvacija pakito mažiausiai.

Mokytojai pastebėjo, kad dėl nuotolinio ugdymo atsirado žinių „spragų“, kur vėl nepalankiausioje situacijoje atsidūrė vaikai iš socialinę riziką patiriančių šeimų bei žemų pasiekimų mokiniai. Lygiai tiek pat nukentėjo ir vidutinių pasiekimų mokinių žinios. Beveik pusė mokytojų pažymėjo, kad dalyko žinių pritrūko ir specialiųjų ugdymosi poreikių turintys vaikai. Nuotolinis ugdymas paveikė ir gerai besimokančių mokinių žinių kokybę – trečdalis mokytojų pažymėjo, kad ir šiems vaikams iškilo mokymosi sunkumų. Pablogėjusias vidutiniškai besimokančių mokinių žinias ypač pabrėžė matematikos mokytojai, o gamtos mokslų mokytojai, atvirkščiai, pažymėjo pagerėjusias šios grupės vaikų žinias ($X^2 = 16,04$; $p = 0,042$). Nors mokytojai sutinka, kad nuotolinis ugdymas palieka neigiamą pėdsaką mokinių kompetencijų formavimuisi, tačiau tai menkai atsispindi formaliuose vertinimuose. Tik nedidelė mokytojų dalis paminėjo, kad formalūs vertinimai pablogėjo. Dauguma mokytojų atsakė, kad formalūs mokinių vertinimai nepakito ar net pagerėjo. Viena vertus, būtų galima teigti, kad mokiniai įdėjo daugiau pastangų ir jų pažymiai padidėjo. Kita vertus, galima manyti, kad mokytojai atlaidžiau vertino beveik visų vaikų pasiekimus.

6.3.1.4. Vaikų iš socialinę riziką patiriančių šeimų mokymasis nuotolinio ugdymo metu

Mokinių iš socialinę riziką patiriančių šeimų mokymosi nuotolinio ugdymo metu pasiekimų pagerėjimą mato tik pavieniai apklausoje dalyvavę mokytojai, o kiti teigia, kad mokinių pasiekimai nepasikeitė ar pablogėjo. Tai pažymėjo ir grupių diskusijose dalyvavę mokytojai. Mokytojų teigimu, socialinę riziką patiriančiose šeimose dauguma tėvų neužtikrina vaikų dalyvavimo vykdant nuotolinį ugdymą. Šią problemą mokytojai sakėsi sprendę labai įvairiai.

Vieni suprato, kad ne tik vaikams, bet ir tėvams reikalinga pagalba, palaikymas ir nuolatinis kontaktas:

[reikia] tėvus pastiprinti. Aš vakar vakare mamą pastiprinau dešimt minučių, paskui dar moralą atskaičiau po to pastiprinimo, po to vaikui. Ir šiandien nežinau, ar jis jungėsi, rytoj sužinosiu. Ir tėvams reikia dozių, ir vaikams (Kpg2_P4).

Kiti stengiasi sužadinti tėvų atsakomybės jausmą, gąsdina, kad apie šeimą informuos socialinės pagalbos specialistus:

Vakar turėjau pokalbį. Kad jei vaikas nesijungs, aš skambinsiu – prašome pakelti. [Jei ne], iškviesiu socialinį darbuotoją, jis pas jus visada lankysis (Kpg2_P2).

Tačiau, pasak mokytojų, nemažai mokinių iš socialinę riziką patiriančių šeimų tiesiog neprisijungia prie nuotolinių pamokų, o jų tėvai neatsiliepia, jei mokytojai bando su jais susisiekti. Perfrazuojant Z. Bauman (2015), paprasta, kai paspaudus mygtuką, dingsta nepageidaujamas pasaulis.

Kai kurie mokytojai minėjo, kad pavasario karantino metu jie, pažeisdami karantino sąlygas, lankėsi socialinės rizikos veiksniais patiriančiose šeimose, nes tik tiesioginio susitikimo metu galima su šiais tėvais ir vaikais užmegzti ir palaikyti ryšį:

Tai žinokite, mes ten nekreipdami dėmesio į karantiną važiuom pas šeimas, nes kitaip viskas – nebus jokio ryšio (Kpg2_P2).

Mokytojai kritikuoja politikų sprendimą nutraukti socialinio darbo paslaugų teikimą karantino metu, nes be jų socialiai ir pedagogiškai apleisti vaikai netenka suaugusiųjų žmonių pagalbos ir priežiūros. Karantino metu uždarius socialinę pedagoginę pagalbą teikiančius vaikų dienos centrus, atvirus jaunimo centrus ir erdves, vaikai neteko saugios vietos, kur galėtų praleisti laiką, turėtų ramią mokymuisi tinkamą vietą, sulauktų pagalbos rengiant namų darbus, susitiktų su jiems padėti pasirengusiais specialistais:

Daugelis tėvų yra, (...) geriantys. Ir vaikai prarado saugią zoną, kur gali pabėgti nuo geriančių tėvų (Kpg2_P1).

Tyrimo metu išryškėjo miesto ir kaimo skirtumų. Mieste visų paslaugų infrastruktūra yra geriau išvystyta, paslaugos greičiau pasiekia vartotojus. Kaimo mokytojai tuos skirtumus mato ir piktinasi, kad Vilniuje sprendimus priimančios politikai šių skirtumų nemato ir priimdami sprendimus į skirtumus neatsižvelgia:

(...) mes tikrai aprūpinam priemonėmis. Pavasarį buvo ir planšetės, ir interneto, dabar planšetes irgi išvežios, bet ten kol internetą kurjeris atveš. Kaip pasakyti, Vilnius ir Lietuva – du skirtingi regionai (Kpg2_P2).

Duomenų analizė atskleidė skirtumus, nulemtus nepalankių šeimos sąlygų, skirtingos vaikų reakcijos į šeimos situaciją ir požiūrio į mokymąsi. Vieni vaikai ir su specialistų pagalba vengė mokytis, o kiti – šią pagalbą priima ir ja naudojasi. Pasak mokytojų (pvz., Kpg2_P7), yra vaikų, kurie priešinasi suaugusiųjų pasauliui, neklauso nei savo tėvų, nei mokytojų ir pagalbos specialistų, todėl sunku juos įtraukti į mokymosi procesą, nesvarbu, kad ir kokiu būdu jis vyktų. Mokytojai taip pat pažymėjo, kad kai kurie tiesiog įprato naudotis parama, patys nedėdami jokių pastangų:

Ir žinokite, mes tuos vaikus turim atsivežti, pamaitinti, duoti planšetę, internetą, o jei tu kažko nedavei – tai tu pats kaltas, ko tu nori? Kaimiškose vietovėse taip jau yra. Mes turime viską vaikams duoti, o paskui gal vaikutis kažką ir padarys, o gal ir ne (Kpg2_P2).

Kita vertus, kaimo mokytojai pastebi kaime gyvenančių socialinės rizikos šeimų vaikų pamokų lankymo pagerėjimą. Atokiose vietose gyvenantiems ir į mokyklą viešuoju transportu važiuojantiems vaikams nuotolinis ugdymas buvo parankus, nes jo metu jie galėjo dalyvauti visose pamokose, kurias anksčiau praleisdavo dėl netinkamų autobusų tvarkaraščių.

Ir buvo labai didelė problema, kad jie tiesiog turi derintis prie to tvarkaraščio. Ir išvažiuoja po penkių pamokų, šeštoje, septintoje nedalyvauja, nes jiems reiks iki 8 vakaro laukti autobuso, kuris važiuos į tą pusę. Tai kas nutiko, tai lankomumas iš tų vaikų, kurie gyvena kaime – pagerėjo. Dėl to, kad jie gali dalyvauti visose pamokose (Kpg2_P1).

Be abejo, atvykti į mokyklą ir grįžti namo sunkumų kildavo ne tik socialinę riziką patiriančių, bet ir kitų atokiose kaimiškose vietovėse gyvenančių šeimų vaikams, tačiau, tikėtina, pastarųjų tėvai geriau sprendė pavėžėjimo klausimus.

6.3.1.5. Specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių mokymasis nuotolinio ugdymo metu

Mokytojų apklausos rezultatai rodo, kad beveik pusės specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių sumažėjo mokymosi motyvacija, atsirado mokymosi „spragų“. Kokybinio tyrimo metu mokytojai prasarė, kad *buvo ir tokių, kurie visiškai...* (Kpg1_P5). Pagal nutylėjimą galima numanyti, kad buvo specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių vaikų, kurie nedalyvavo arba labai mažai dalyvavo nuotolinio ugdymo procese. Tačiau sunku pasakyti, vaikai nedalyvavo pamokose tik karantino pradžioje ar viso karantino metu. Kalbėdami apie specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčius vaikus, mokytojai buvo labiau linkę pasakoti, ką darė, nei ko nepadarė (6.9 lentelė). Be abejo, darbas su specialiųjų ugdymo poreikių turinčiais vaikais pareikalavo papildomų mokyklos ir šeimos pastangų, o ypač jų sutelktumo.

6.9 lentelė. Specialiųjų ugdymo(si) poreikių turintiems mokiniams nuotolinio mokymosi metu taikytos pagalbos būdai

Užduočių išvežiojimas

- (...) namų užduotis ruošdavome, atnešdavome čia į mokyklą, palikdavome ir atveža (Kpg1_P5).

Pagalbos komanda, mokymasis mokykloje

- (...) buvo tikrai tokių, kur tėveliai negalėjo ir vaikai irgi negalėjo ir jau tada buvo priimtas toks sprendimas būtent, kad sutelkta pagalbos komanda ir tie vaikai saugiai ateidavo, kai buvo šiek tiek atleistas, palengvintas karantinas ir jie sėdėdavo, nuotoliniu būdu mokėsi, bet mokykloje (MPg2_P6).

Nuotolinė specialiųjų pedagogų pagalba

- Pirmiausia, (...) specialiųjų poreikių mokytoja (...) prisijungdavo į mūsų pamokas arba konkrečiai jungdavosi su tuo vaiku į atskirą Zoom. Logopedė lygiai taip pat turėjo savo pamokas ir dirbdavo su savo vaikais. Ir aš, pati kaip klasės mokytoja, sakykim, turėdavau per dieną du Zoom bendrus visai klasei ir keletą tokių individualių grupelėmis Zoom arba net individualių su konkrečiu vaiku, kuriam tikrai matau, kad reikia pagalbos. Ir paskui patys dar prašydavo, kokių metu mes galėtume susijungti Zoom, nes ten kažką reikia padaryt ir nesupranta (MPg1_P4).
- (...) ji visą tą laiką gaudavo užduotis iš logopedės ir darė jos užduotis (MPg1_P4).

Šeimos pagalba

- (...) bandžiau pasakyti, kad tegu su ta kalba žaidžia, tegul papaišo, korteles gamina, užsirašo žodį, nupaišo iliustraciją, kad ji kažkokius žodžius mokintųsi, nes šiaip tai toks vargingas tas darbas. Bet mama (...) labai jungėsi į tą procesą, o su technologijoms joms ten išvis nesigaudavo abiem, tai ji man vis siųsdavo per Messenger nufotografavus, ji perrašo pati, parašo ir atsiunčia man. (...) Nežinau tik, ką ji darė, man atrodo daugiau mama (MPg1_P1).

Mokymosi kontrolė

- Tėvams skambini, tada jau rašo: aš galiu Messenger atsiųsti atlikti darbus? Tikrai taip, gali. Čia su spec. poreikiais. Ir mano septintokės, ir aštuntokė šitaip atsiuntė (KPg1_P2).
- (...) ten ne autizmo spektro sutrikimai, tiesiog elgesio sutrikimai. Ji nelabai save kontroliuoja, tai tarkim nuotolinėse pamokose ji dalyvauja, atsako į visus klausimus. Viskas lyg ir yra gerai, bet užduočių atlikti vat jai kažkaip nepavyksta, nesusigauda, nežino (...), kur jų ieškoti. Aš įtariu, kad va čia būtent yra dėl to emocinio sutrikimo, ji pasimeta ir nuo to visas tas na toksai gaunasi rezonansas, pavadinkim taip (MPg2_P10).

Nors tik nedaugelis kiekybinėje apklausoje dalyvavusių mokytojų išskyrė padidėjusią specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių motyvaciją (9,4 proc.) ir pagerėjusias žinias (5 proc.), buvo kokybinio tyrimo dalyvių, kurie, kalbėdami apie individualius atvejus, taip pat pažymėjo, kad nuotolinis ugdymas ne tik nesutrukdė, bet ir daliai specialiųjų poreikių turinčių pagrindinio ugdymo mokinių netgi padėjo mokytis (6.10 lentelė).

6.10 lentelė. Specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių pasiekimus gerinantys nuotolinio ugdymo veiksniai

Lengviau identifikuoti konkrečius sunkumus

- labai pastebėjau, kad šis laikotarpis išryškina tai, kas yra sunku tiems specialiųjų poreikių vaikams ir kas yra lengva. Nes kažkaip būtent kai mokymasis vyksta tokiu būdu, viskas „kaip ant delno“. Labai aiškiai matosi (MPg1_P5);
- turiu mokinę, kuri turi dėmesio sutrikimą. Ir jai labai yra sunku mokytis, jai ir rašyti sunku, labai daug klaidų daro. Bet va dabar tai matai jos darbus atliktus, stebi. Ir kažkaip daug įžvalgų gerų atėjo per tą laiką. Ir tada mes pradėjom su ja individualiai dirbti, kažkaip ir su mama pirmą kartą pavyko normaliai pasišnekėti (MPg1_P5).

Per trumpą laiką leidžia skirti daugiau dėmesio nei klasėje

- pamokoj jisai sėdėdavo kartu su visais mokiniais, nes norėjo likti klasėje. Bet jam dėmesį aš skirdavau nuotoliniu būdu, tai yra grįžus namo dar 15 minučių jam pilnai užtekdavo paaiškinti tą kažkokį naują dalyką, nes jis tikrai su stipriais tais spec. poreikiais, tai tos medžiagos jam nedaug. (...) Jam tas ugdymas labai tiko. Nuotoliniu būdu jis padarydavo trigubai daugiau per tas penkiolika minučių, negu pamokoje per 45 minutes. Nes kai nuotoliniu, visą dėmesį aš galiu skirti jam, nereikia blaškytis. (...) jis priprato tiesiog mokytis tada, kai yra dar vienas asmuo šalia. O jeigu aš tik tai nueinu nuo jo – viskas, jis jau mokytis nebegali. Tai šitoj vietoj taip, laiko atžvilgiu gaunasi, kad na, aš kaip ir sugaištu tą savo 15 minučių, bet rezultatas yra. Tai tų 15 minučių nuotoliniu būdu porą kartų per savaitę tikrai negaila (MPg2_P10).

Tėvų pagalba pamokos metu

- Kalbant apie mokinį [turintį autizmo spektro sutrikimą], jeigu šalia yra tėveliai, tada darbas gali vykti sklandžiai. Aš dirbu taip, kaip reikalauja programa, parengta specialiai tam mokiniui, ir jeigu kažkokie vyksta nukrypimai, tuoj pat situaciją suvaldyti padeda šalia esantys tėvai (MPg2_P6).
- Nedidelių [spec.] poreikių turintys vaikai, tai iš tikrųjų daugiau mažiau susitvarko nuotolinio mokymo metu, o jeigu iškyla kokia problema, (...) turiu tėvų, mokinių telefonus, tai tuoj pat sureaguoju. (MPg2_P6).
- Hiperaktyviems vaikams nuotolinis ugdymas pasiteisino, kurie trukdydavo pamokas, mes duodavome tėvams žinutę (...), ir kai atsisėdavo šalia dar tėtis ar mama, na rezultatai tiesiog pagerėjo (MPg2_P8).

Tai su tais spec. poreikiais yra tiek sunkumų, kiek vaikas turi motyvacijos (...). Jeigu turi tėvų pagalbą pakankamą arba turi motyvacijos, tada spec. poreikiai tikrai nėra didelė problema būtent šituo laikotarpiu (MPg1_P3).

Moksliniai tyrimai rodo, kad daliai specialiųjų poreikių vaikų labai naudinga galimybė kelis kartus peržiūrėti mokytojo parengtą vaizdo medžiagą. Pavyzdžiui, kai kurie *autizmo spektro* sutrikimą turintys mokiniai apskritai mieliau žiūri filmus nei bendrauja su kitais mokiniais ir mokytoju. Specialiųjų poreikių turintys mokiniai taip pat neretai vengia socialinių stresorių, nes jaučiasi kitokie (Schuck, Lambert, 2020).

Pažymėtina, kad mokytojų pastebėtos specialiųjų poreikių turinčio mokinio pasiekimus gerinančios nuotolinio mokymosi savybės iš esmės tinka kiekvieno vaiko individualiam ugdymui. Taigi dauguma lentelėje įvardytų pasiekimus gerinančių nuotolinio ugdymo savybių, ko gero, tėra vienos svarbios galimybės – nuotoliniame ugdyme patogesniais tapusių individualizavimo ir diferencijavimo – pasekmė.

6.3.1.6. Žemesnių pasiekimų mokinių mokymosi ypatumai nuotolinio ugdymo metu

Mokytojų grupių diskusijų dalyviai patvirtino ir apklausose išryškėjusį vidutiniškai, o ypač blogai besimokančių vaikų motyvacijos mažėjimą ir atsiradusias mokymosi spragas:

[Mokymosi pasiekimai ypatingai blogėjo], na tų silpnesnių mokinių, jie taip ir neprisivertė (...) savarankiškai mokytis arba rasdavo priežasčių, dėl ko neprisijungdavo į tiesioginį užsiėmimą, tai jų rezultatai, (...) smuko (MPg2_P1).

Mokytojų teigimu, pasitaikė atvejų, kai tokie mokiniai apskritai nerodė pastangų ką nors daryti:

Yra vienas, kuris visai nesijungė. Absoliučiai. (...) Nei popierines užduotis ėmė ir darė, nei jungėsi elektroniniu būdu (...) Aš tam vaikui nusiunčiau užduotis. Gerai, matei? Dar nemačiau, nueisiu ir dar pažiūrėsiu. Bet jis vis tiek nieko nepadaro (Kpg1_P3).

Mokytojai pažymėjo, kad šie mokiniai labai greitai „nuleido rankas“, net nemėgino mokytis pasikeitusiomis sąlygomis:

Aš galvoju taip, kad jie labai silpni ir klasėje yra. Labai silpni. Ir jie, matyt, taip jautėsi, kaip aš pirmą dieną. Iškart sutiko likti antriems metams, tą auklėtoja sakė. Taip ir yra, jis dabar net neatėjo užduočių imti. Tai tiesiog tie vaikai, jiems, aš įsivaizduoju irgi buvo labai baisu ir matė, kad jie nesusitvarkys (Kpg1_P5).

Pasak tyrime dalyvavusių mokytojų, mokymosi rezultatai pablogėjo ir tų vaikų, *kur mėgsta pažaisti* (Kpg2_P2). Mokytojai neminėjo, ar bandė kaip nors padėti spręsti šių vaikų problemas. Jie tik pabrėžė, kad tėvai šių vaikų nekontroliavo ir pagalbos jiems neteikė. Būtent tėvų kontrolė nuotolinio ugdymo metu, pasak daugumos mokytojų, buvo esminė mokinių mokymosi sąlyga:

(...) gabiems tinginiams nepasiteisino. Nes jie padarydavo klasėje ir per pertrauką, ar ne, jeigu mokykloje. Nuotoliniu būdu tiesiog aptingdavo jie, ir tada neįkeldavo užduočių atsakymų, ir neatsiskaitydavo, o tėvai tikėdavo, kad toks gražus ir protingas mano vaikas, tikrai tikiu, kad viskas su juo gerai (MPg2_P8).

6.3.1.7. Skirtingo amžiaus mokinių nuotolinio ugdymo metu patiriami sunkumai

Kokybiniame tyrime dalyvavę mokytojai pažymėjo, kad pagrindinio ugdymo jaunesnių klasių mokinių mokymosi nuotoliniu būdu spartą labai stabdė mokymosi įgūdžių neturėjimas:

(...) turiu penktokų klasę, tai žinokit, (...) aš pusę pamokos sugaištu, kol jiems elementarius dalykus išaiškinu (MPg2_P9).

Mokinių kiekybinio tyrimo duomenimis, vyresniems vaikams nuotolinis ugdymas yra patrauklesnis nei jaunesniems (žr. 6.1 poskyrį). Moksliniai tyrimai (Augienė, Bobrova, Butvilas, 2005; Poderienė, 2005; Barkauskaitė, Mišeikytė, 2006 ir kt.) rodo, kad ir įprastinėmis sąlygomis penktų klasių mokiniai patiria nemažai adaptacijos ir mokymosi sunkumų. Penktoje klasėje mokiniams yra sunkiau nei kitais kriziniais ugdymo etapais, kai keičiama ugdymo įstaiga. Penktokams nelengva priprasti prie dalykinės mokymosi sistemos, padidėjusio mokymosi krūvio, skirtingų mokytojų reikalavimų, vyresniųjų klasių mokinių požiūrio. Keičiasi santykiai su klasės draugais, o ypač mokytojais. Adaptaciją apsunkina tai, kad nėra ugdymo turinio tęstinumo, moksleivių žinių vertinimo sistemos pradinėje ir pagrindinėje skirtumas, naudojamų mokymo metodų nevienodumas, mokymo ir mokymosi situacijos pasikeitimas. Suprantama, kad staigus perėjimas prie nuotolinio ugdymo daugumą minėtų veiksmų dar labiau užaštrina.

Mūsų tyrime dalyvavę mokytojai teigė, kad rūpesčių ir jiems, ir patiems mokiniams kėlė į kitą koncentrą besirengiančių pereiti pagrindinio ugdymo mokinių nuotolinis ugdymas:

(...) pernykščiai penktokai, dabartiniai šeštokai, su jais viskas gerai, o pavyzdžiui su aštuntokais, aš nuo vakar dienos, nuo nuotolinio pradėjau iš naujo naują periodą, (...) nežinau kaip bus, jie kitąmet eina į gimnaziją (MPg2_P4).

Taigi galima teigti, kad nuotolinis mokymas labai tiko motyvuotiems, atsakingai mokymąsi vertinantiesiems vaikams. Tačiau dalies vaikų mokymasis nukentėjo. Sujungus diskusijose dalyvavusių mokytojų išsakytas mintis apie tam tikrų grupių mokinių nesėkmę, matyti, kad iš esmės gali būti įvardyta viena pagrindinė tas grupes vienijanti mokymosi sunkumų priežastis – negebėjimas mokytis savarankiškai. Tik besirengiančių pereiti į kitą koncentrą mokinių situacija yra išskirtinė – jų ir jų mokytojų pečius visą laiką slėgė atsakomybė papildomai dirbti, kuo atsakingiau mokytis, kad mokymosi pasiekimai didėtų ir jokia būdu nenukentėtų. Dėl šio rūpesčio nuotolinio mokymosi sąlygomis pasijautęs šios grupės mokinių pasiekimų mažėjimas tiek mokytojams, tiek vaikams atrodė ypač reikšmingas.

Apibendrinami mokytojų nuomonę apie nuotolinį ugdymą, galime matyti, kad tiek kiekybiniame, tiek kokybiniame tyrime dalyvavę mokytojai, vertindami nuotolinio ugdymo galimybes, išskyrė padidėjusias IKT naudojimo kompetencijas, tačiau kartu pažymėjo, kad mokiniams vis dar trūksta skaitmeninio raštingumo įgūdžių. Ypač tai buvo ryšku karantino dėl COVID-19 pandemijos pradžioje. Mokytojai taip pat pažymėjo, kad mokiniai nėra pasirengę mokytis savarankiškai, juos sunku motyvuoti ir tą motyvaciją išlaikyti. Kaip vieną iš iššūkių mokytojai minėjo ir sudėtingesnę bendravimą su mokiniais ir bendradarbiavimą su

jų tėvais. Mokytojai taip pat išskyrė ir nuotolinio ugdymo teikiamas galimybes, pavyzdžiui, naudoti įvairesnius metodus, derintis prie individualių mokinio poreikių, naudoti įvairesnius informacijos šaltinius. Galimybes išvelgę mokytojai taip pat pažymėjo ir didėjančią mokytojų pasitikėjimą mokiniais, pačių mokinių pasitikėjimą ir bendradarbiavimą. Pažymėtina, kad daugiau nuotolinio ugdymo galimybių yra linkę išvelgti didesniu saviveiksmingumu pasižymintys mokytojai.

Dauguma kiekybiniame tyrime dalyvavusių mokytojų tvirtino, kad jiems nuotoliniu būdu sekasi mokyti mokinius taip pat gerai kaip ir nenuotoliniu. Jie teigiamai vertino savo efektyvumą, mano, kad jiems nuotoliniu būdu sekasi mokyti gerai ir labai gerai palyginti su kitais mokytojais.

Grupių diskusijose kalbėdami apie efektyvias formas ir metodus, mokytojai teigė, kad nuotolinis ugdymas jiems leido labiau struktūruoti ir išgryninti mokymo(si) medžiagą, suderinti skiriamų namų darbų kiekį. Mokytojai taip pat svarstė ir sinchroninio bei asinchroninio mokymo(si) pranašumus ir trūkumus. Aptardami kitus nuotolinio ugdymo pranašumus, grupių diskusijų dalyviai minėjo išaugusią mokinių galimybę labiau planuoti savo veiklą, dirbti savu tempu ramesnėje, apsaugotoje nuo klasės triukšmo aplinkoje. Kartu mokytojai pabrėžė mokymosi kontrolės svarbą, taip pat kaip ir kiekybinio tyrimo dalyviai išvelgę mokinių savarankiškumo ir mokymosi motyvacijos sunkumus. Mokytojai, diskutuodami apie nuotolinio ugdymo ribotumus, išskyrė ir dalyko specifiką, susijusius su kokybišku ir efektyviu mokomosios medžiagos perteikimu, galimybe ištaisyti klaidas (pvz., netaisyklingai atliekant kūno kultūros pratimus). Kai kurie jų minėjo ir sunkumus, kylančius dėl nuostatų, dalykų svarbą siejant su valstybiniais brandos egzaminais.

Kalbėdami apie mokinius, dauguma mokytojų teigė, kad beveik visų vaikų, yra retų išimčių, emocinė būklė pablogėjo. Tiek iš kokybinio, tiek iš kiekybinio tyrimo išryškėjo, kad nuotolinio ugdymo metu nepalankiausioje situacijoje atsidūrė vaikai iš socialinę riziką patiriančių šeimų bei žemų pasiekimų mokiniai. Sunkumų kilo ir specialiųjų ugdymo poreikių turintiems vaikams. Tačiau grupių diskusijoje dalyvavę mokytojai teigė pastebėję ir kai kurias šių vaikų mokymo atsivėrusias galimybes: lengvesnį mokymosi sunkumų identifikavimą, galimybę skirti daugiau individualaus tiek mokytojų, tiek tėvų dėmesio. Mokytojai taip pat pažymėjo ir penktą klasių mokiniams, dar nepripratusiems prie dalykinės sistemos, kilusius sunkumus.

6.3.2. Nuotolinio ugdymo vertinimas: tėvų nuomonė

Nuotolinį ugdymą kaip mokymo formą tėvai vertina atsargiai. Ketvirtadalis (26 proc., $n = 142$) tėvų nuotolinį ugdymą vertina palankiai, bet 38 proc. ($n = 207$) nepalankiai. Dar didesnė dalis tėvų (82 proc.) norėtų, kad jų vaikų ugdymas vyktų tik mokykloje ar derinant su nuotoliniu ugdymu ir tik 17 proc. tėvų pasisakė už tai, kad ir rudenį mokymas vyktų vien nuotoliniu būdu. Palyginę dvi priešingas nuomones apie nuotolinį ugdymą turinčias tėvų grupes, galime išsiaiškinti veiksnius, padedančius susiformuoti tokiai tėvų nuomonei (žr. 6 priedo P6.10 lentelę). Išanalizavę dviejų grupių skirtumus, galime pažymėti, kad nepalankiai nuotolinį ugdymą vertinantys tėvai susidūrė su įvairiais kylančiais vaiko ugdymo sunkumais. Nepalankiau nuotolinį ugdymą vertina žemesnių klasių (5–6 kl.) tėvai, o vyresnių klasių vaikų tėvai nuotolinį ugdymą vertino palankiau. Šios grupės tėvai savo vaikų visų dalykų (išskyrus kūno kultūros, dailės ir muzikos) mokymosi rezultatus vertina prasčiau, taip pat prasčiau vertina ir vaiko savijautą, elgesį, santykius su tėvais ir mokymosi motyvaciją.

Tėvai pateikė duomenų, kaip nuotolinis mokymas(sis) ir karantinas pavasarį paveikė jų vaikų funkcionavimą (žr. 6 priedo P6.11 lentelę). Didžiausią dalį sudarė vaikai, kurių nei savijauta, nei elgesys, nei santykiai su tėvais, nei noras mokytis ar rezultatai nepasikeitė. Suprantama, kad dalies vaikų krizinės sąlygos funkcionavimą pablogino, ir iš ankstesnės analizės galime teigti, kad tai labiausiai paveikė daugiau elgesio ir emocijų bei mokymosi sunkumų patiriančius vaikus.

Adaptacijos sunkumus, su kuriais susiduria penktokai, remdamiesi mokytojų nuomone ir mokslininkų išvalgomis, aptarėme 6.3.1.6 poskyryje. Grupių diskusijose dalyvavę tėvai taip pat dalijosi tiek pirmo, tiek antro karantino dėl COVID-19 pandemijos metu jų vaikams, besimokantiems penktoje klasėje, kilusiais sunkumais. Pasak tėvų, penktokai dar stokoja skaitmeninio raštingumo įgūdžių, ypač tie vaikai, kurių tėvai iki karantino griežčiau kontroliuodavo naudojimąsi IKT ir laiką prie ekranų:

(...) jei mes kalbam apie penktokę. Vaikas prie technologijų nebuvo pratęs, net el. pašto neturėjo ir žodžiu, labai ir mobiliu ju nesinaudodavo, tai vienu metu išmokti viską reikėjo (...). Ir žodžiu, jinai, labai jautrus vaikas yra ir jeigu Zoom pamoka vyksta, jinai atsisėda ir sustingdavo prieš ekraną, ir nejudėdavo. Jinai tiesiog išsijungdavo, negirdėdavo kas vyksta, negirdėdavo ką mokytoja sako, sėdėdavo kaip suparalyžiuta prieš tą ekraną (...). Ir aš net nežinojau kaip jai padėti (...) gal mūsų labiau pačių problema, kad to vaiko neparuošėme tokiam iššūkiui (Kpg1_T3).

Tėvų nuomone, penktos klasės mokiniai dar nebūna perpratę dalykinės sistemos, jiems trūksta ir savarankiško mokymosi įgūdžių:

(...) dabartinis šeštokas, tuometinis penktokas, tai [jam] labai buvo sunku, tikrai buvo sunku, nes (...) atidėliodavo, vengdavo užduočių, sakydavo taip: „kad aš nemačiau arba mokytoja nieko nerašė. Arba aš nieko nemačiau, niekas man nieko nerašė, nieko nedavė“. Nu, tai lygu, kad nieko nereikia daryti ir nieko aš nedarysiu. Manau, kad jam dar buvo šiek tiek sunku kaip penktokui kad dalykininkai skirtingi mokytojai, nu kažkaip kad suprasti, kad čia skirtingų dalykų (MPg2_T6).

Nepalankiai į nuotolinį ugdymą žiūrėjo ir tie apklausoje dalyvavę tėvai, kurie pavasario karantino metu savo vaikų emocinės būsenos, elgesio, santykių su tėvais, mokymosi pasiekimų ir motyvacijos pokyčius įvertino kaip labiau pablogėjusius. Prie nepalankaus požiūrio į nuotolinį ugdymą formavimosi prisidėjo tai, kad tėvai tuo metu daugiau laiko skirdavo vaikams – padėjo vaikams atlikti užduotis, prisijungti prie nuotoliniu būdu vykstančios pamokos ar tiesiog dažniau būdavo šalia. Beje, šios grupės tėvai nurodė, kad ir vaikui ugdantis nenuotoliniu būdu jie dažniau padeda jam mokytis nei kitos grupės tėvai. Absoliuti dauguma nepalankiai nuotolinį ugdymą vertinusių tėvų norėtų, kad ugdymas būtų organizuojamas tik mokykloje (70,6 proc.) arba mišriai (27,9 proc.).

Net ir gana palankiai nuotolinį ugdymą grupių diskusijose vertinę tėvai pasisakė už tiesioginį ugdymą mokykloje:

Turi būti tas ir akių, ir žvilgsnio, ir visapusiškas kontaktas su žmogumi (Kpg2_T1).

Paklausti, o ką gi daryti, jei situacija dėl COVID-19 pablogėtų, teigė, kad reikėtų ieškoti kompromiso:

Tai jeigu COVID'o sąlygomis, tai tada reikėtų rasti bent jau tą būdą, kad ne vien tiktai ištiesai mėnesių mėnesius nuotolinis mokymas. Kažkaip tai bent porą dienų į savaitę, nu kažkaip kitaip, nu, bet tiktai neištiesai (Kpg2_T1);

(...) gal, [kad] būtų savaitę mokykloj, savaitę namie (Kpg2_T2).

Pasak vienos mamų, kurios sūnus susidūrė su dideliais nuotolinio mokymosi sunkumais, net ir mišrus mokymas galėtų būti tik ekstra tokiom situacijom, kai nėra kitos išeities (Kpg2_T3).

Diskusijų metu iš kai kurių tėvų buvo jaučiamas nuogaštavimas, kad „naujoji nuotolinė realybė“ gali tapti įprasta. Antai pavasarį, sušvelninus karantino sąlygas, kai kurie tėvai teigia pastebėję mokyklų nenorą, kad vaikai grįžtų mokytis tiesioginiu būdu:

Labai laukė mokyklos, labai laukė, vos ne paskutiniu metu buvo įmanoma sugrįžti, tai paskutiniu metu laukė, kad jau bus galima eiti į tą mokyklą, bet mokytoja skambino ir kažkaip norėjo, kad ne-grįžtų jau tie vaikai, tai klausinėjo, kokia mūsų nuomonė, tėvų nuomonė, ir vis kažkaip spaudimas buvo, kad jie negrįžtų, tai ir sutikome, kad tiems mokytojams tikrai sunku, kad jie patys nepervargtų, nes tikrai daug įtampos buvo, vos susigaudė, tai palikome tuos vaikus iki galo namie (Kpg1_T3).

6.3.2.1. Vaikų funkcionavimas nuotolinio ugdymo metu: tėvų nuomonė

Tėvai apibendrintai įvertino vaikų elgesį, santykius su tėvais, bendraamžiais, norą mokytis ir mokymosi rezultatus. Šie duomenys pateikiami 6 priedo P6.12 lentelėje. Vaiko funkcionavimą įvairiose srityse tėvai vertina pakankamai pozityviai – elgesio, santykių su tėvais ar bendraamžiais sunkumų patiria vos keli procentai vaikų.

Labai svarbu įvertinti, kuo pasižymi ta mokinių grupė vaikų, kurie patiria daugiau sunkumų. Remiantis tėvų atsakymais apie vaikų funkcionavimą ir taikant klasterinę analizę, visi vaikai buvo suskirstyti į klasterius. Klasterinei analizei pasirinktas nehierarchinis klasterizavimo metodas – k vidurkių (*k-Means*) metodas, čia *k* – klasterių skaičius. Rezultatai pateikiami 6.11 lentelėje.

6.11 lentelė. Klasterių centrai

	Klasteriai					
	1		2		2	
	n = 260		n = 59		n = 226	
	M	SD	M	SD	M	SD
Elgesys	4,43	0,53	2,51	0,82	3,65	0,60
Santykiai su tėvais	4,58	0,55	2,95	0,97	4,08	0,56
Santykiai su bendraamžiais	4,39	0,60	3,56	0,79	3,69	0,70
Noras mokytis	4,15	0,59	1,73	0,74	2,92	0,68
Mokymosi rezultatai	4,33	0,63	2,25	0,71	3,29	0,71

Tyrimo dalyvius galima sujungti į 3 klasterius. Pirmąjį klasterį sudaro mokiniai, kurių visų funkcionavimo rodiklių vidurkiai yra patys didžiausi. Šią grupę mokinių galima pavadinti geriausiai funkcionuojančia vaikų grupe (*n* = 260). Antrąjį klasterį sudaro priešinga grupė

pirmajai. Šioje grupėje visų rodiklių vidurkiai yra patys žemiausi (ypač išsiskiria žemas noro mokytis rodiklio vidurkis). Antrą grupę galima pavadinti blogiau funkcionuojantys vaikai. Tai ir pati mažiausia grupė (n = 59). Trečiajame klasteryje yra vaikai, kurių vidurkiai visose srityse yra tarpiniai tarp pirmos ir antros grupės. Šią grupę galima pavadinti vidutiniškai funkcionuojančiais mokiniais (n = 226). Siekdami išryškinti kiekvienos grupės ypatumus, šias grupes palyginsime tarpusavyje. Blogiau funkcionuojančių vaikų grupėje berniukų yra daugiau nei mergaičių. Šios grupės vaikų visų dalykų, išskyrus kūno kultūrą, pasiekimus tėvai vertina prasčiausiai. Visai suprantama, kad šios grupės tėvai išvelgė vaikų nenorą grįžti į mokyklą po vasaros atostogų, šie vaikai, tėvų nuomone, ir dabar nenori eiti į mokyklą. Blogiau funkcionuojančios grupės net 73,6 proc. mokinių turi elgesio ir emocijų problemų, kitų grupių atitinkamai 18,8 proc. ir 46,5 proc. Antroje grupėje 22 proc. vaikų, tėvų teigimu, turi specialiųjų ugdymosi poreikių, o kitose dviejose – 5,6 proc. ir 9,3 proc. Blogiau funkcionuojančios grupės mokiniai ir pavasarį mokydami nuotoliniu būdu patyrė daugiau sunkumų. Šių vaikų tėvai jų savijautos, elgesio, santykių su tėvais, mokymosi pasiekimų ir motyvacijos mokytis pokyčius įvertino kaip labiausiai pablogėjusius, palyginti su dviem kitomis grupėmis. Jiems tėvai daugiausia padėjo pavasarį prisijungti prie pamokų ir atlikti užduotis, padeda daugiau ir šiuo metu. Visai suprantama, kad šios grupės tėvai nepalankiausiai vertina nuotolinį mokymąsi (tarp jų 82,7 proc., kurie nuotolinį mokymąsi vertina nepalankiai).

6.3.2.2. Tėvų nuomonė apie vaikų mokymosi pasiekimus

Anketoje tėvams buvo pateikta klausimų apie vaikų mokymosi rudenį rezultatus (žr. 6 priedo P6.13 lentelę), palyginti su kitais bendraamžiais ar bendraklasiais, bei kaip pasikeitė (jei pasikeitė) vaiko mokymosi rezultatai ir noras mokytis dėl karantino pavasarį. Nuo 25 proc. (lietuvių k.) iki 39 proc. (kūno kultūra) tėvų nurodė, kad jų vaikui sekasi geriau nei bendraamžiams. Beveik ketvirtadalis tėvų nurodė, kad jų vaikams lietuvių kalba sekasi prasčiau nei kitiems vaikams, kiek mažesnis skaičius tėvų nurodė matematiką ir užsienio kalbą kaip prasčiau besisekančius dalykus jų vaikams. 3–5 proc. tėvų negalėjo įvardyti, kaip sekasi mokytis jų vaikams.

Dalis grupių diskusijose dalyvavusių tėvų teigė, kad jų vaikų žinios suprastėjo, o pažymiai pablogėjo dėl savarankiško mokymosi įgūdžių, ar, vienos mamos žodžiais tariant, dėl to, kad vaikai *prie tinginio buvo* (KPg1_T3). Kaip pažymėjo kai kurios mamos, yra vaikų, kuriems tiesiog netiko nuotolinio mokymo(si) būdas:

Nusivažiavo labai. Aplamai jis turi problemų su atmintim. Tai ką dabar, jeigu mokytoja būdavo pasakodavo prie lentos, klasėje, tai tada jis kažkiek atsimena daugiau. O tai, ką jis pats perskaito, jis visiškai neatsimena. (...) žiauriai nusivažiavo (KPg1_T3).

Bendras pažymių vidurkis krito ir dėl to, kad vaikai nerašė kontrolinių, laiku neatsiūsdavo užduočių. Yra mokytojų, tėvų teigimu, kurie patys nepateikė aiškios informacijos ar nesilaikė sutartų taisyklių, tačiau vaikams atleidūs nebuvo ir galimybės pasitaisyti pažymius nesuteikdavo:

[mokytoja aiškiai nepranešė] ir kontrolinyje ji [dukra penktokė] nesudalyvavo. Sakau, tai ką dabar daryti? Nu, tai jau viskas... Nu, tai tie vienetai ir liko (KPg1_T3).

Vis dėlto dauguma mokytojų, net ir nusibrėžusių aiškias ir gana griežtas taisykles, primindavo apie neatliktus darbus:

(...) jeigu dar neatsiunčia, mokytojas rašo: „Ar tu nepamiršai? Kodėl neatsiunti? Laukiu, laikiu.“ Beje, apie tą 16 valandą, nu, nespėdavo kartais, nusiųsdavo kitą dieną, ten apie kokius kuolus [nebuvo ir kalbos] (Kpg1_T1).

Neigiami pažymiai, pasak šios informantės, buvo rašomi tik tada, kai vaikai užduočių neatlikdavo *ypatingai piktybiškai* ar apskritai *atostogavo tuos tris mėnesius* (Kpg1_T1).

Viena mama manė, kad

būtų neteisinga žiūrėti iš mokytojų pusės, jeigu jie būtų taip jau skaičiavę minutes, (...) turint galvoje, kad ir mokytojams ne visada viskas pavykdavo (MPg1_T1).

Tad, pasak jos, dauguma mokytojų suteikdavo galimybę pasitaisyti, į vėlavimą atsiųsti užduotis žiūrėjo tolerantiškai, net ir neatlikus darbo *neriekėdavo labai didelių argumentacijų, tiesiog visi tą priimdavo kaip kažkokį force majeure* (MPg1_T1). Ar vaikų žinios nukentėjo labiau, nei tose mokyklose, kur buvo griežtai laikomasi taisyklių, sunku pasakyti. Tikėtina, kad kai kurie vaikai pateisindavo pasitikėjimo kreditą. Tačiau anaiptol ne visi diskusijose dalyvavę tėvai teigiamai žiūrėjo į *tokią laisvę* (MPg1_T2).

Nemažai tėvų buvo gana skeptiškai nusiteikę tiek dėl savo vaikų pasiekimų, tiek dėl vertinimo objektyvumo:

[Vaikų pažymiai] šiaip formaliai pagerėjo (juokiasi). (...) Bet man kažkaip kilo įtarimų, kad kai kurie mokytojai tiesiog nebuvo tokie griežti. Vien tai, kad kontrolinių buvo mažiau, tikrinimas kitaip vyko, tai tiesiog kai kurie šiaip tokie geriečiai ir jums, vaikeliai, sunku, tai mes jūsų griežtai nevertinsim. Tai žinių prasme sudėtinga yra vertinti, kiek tai buvo tikrai objektyvu dukros atžvilgiu. Sūnaus atžvilgiu man atrodo, kad jam pakenkė labiau (MPg2_T1).

Vaikai, pasak tėvų, taip pat ne visi teigiamai reagavo į atlaidesnę jų pasiekimų vertinimą:

Dukra yra iš tų vaikų, kuri labai stipriai save spaudžia (...) ir tada labai kritiškai save vertina ir tada daug iš savęs nori. Tai jinau yra iš tų kuriai pažymys yra labai labai svarbus. [Ir kai] pavasarį visai čia buvo įvertinimai tokie: čia reikia įvertinti, tai vertinam. Kontroliniai tokie: tai čia parašėm, tai perparašėm, tai nepergyvenkit. Nu neprisijungėt, tai vėliau prisijungsit. [Dukra] sakė, kad žiūrėk čia taip negerai (...) čia visada būdavo va taip. O dabar pasižiūrėk, kažkaip lengviau vertina. Čia už tiek balų anksčiau būtų parašę mažesnę pažymį, tai nesąžininga, kodėl jie dabar parašė didesnę? (MPg2_T4)

Iš tėvų pasakojimų matyti, kad būta vaikų, kuriems nuotolinio ugdymo karantino dėl COVID-19 pandemijos metu labai sustiprėjo vidinė mokymosi motyvacija, jie daugiau dirbo savarankiškai, atlikdavo papildomas užduotis ir jautė, kad pažymiai yra *tikrai uždirbti* :

Pažymiai liko tie patys, bet jie tikrai tapo dešimtukais, ne 9,5. (...) tiesiog vidinė, asmeninė pažanga juntama. Bet jau ji [dukra] tai taip sako, kad „aš jaučiuosi paaugusi per tą laikotarpį.“ (Kpg1_T1)

Tačiau tokių vaikų, deja, nebuvo dauguma.

Apibendrinant tėvų nuomonę apie nuotolinį ugdymą galima konstatuoti, kad nors ketvirtadalis apklausoje dalyvavusių tėvų nuotolinį ugdymą vertina palankiai, vis dėlto dauguma apklaustųjų norėtų, kad jų vaikų ugdymas vyktų tik mokykloje ar derinant su nuotoliniu ugdymu.

Nuotolinį ugdymą 38 proc. apklaustų tėvų vertina nepalankiai. Nepalankiau nuotolinį ugdymą vertina žemesnių klasių tėvai ir tėvai, kurie savo vaikų emocinės būsenos, elgesio, santykių su tėvais, mokymosi pasiekimų ir motyvacijos pokyčius įvertino kaip labiau pablogėjusius. Kalbėdami apie vaikų pasiekimus ir mokymosi rezultatus, pastaruosius tėvai vertino labai atsargiai. Nemažai grupių diskusijose dalyvavusių tėvų pažymėjo, kad daugeliu atvejų nepasikeitę ar net pagerėję pažymiai buvo atlaidesnio mokytojų vertinimo rezultatas. Kalbėdami apie pablogėjusius vaikų pažymius, tėvai išskyrė motyvacijos stoką ir savarankiško mokymosi sunkumus. Kai kurie tėvai pasakojo ir apie padidėjusią mokymosi motyvaciją.

6.4. Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas nuotolinio ugdymo dėl COVID-19 pandemijos metu

Šeimos ir mokyklos sąveikai apibrėžti vartojamos įvairios sąvokos. Tai ir šeimos ir mokyklos „tėvų įsitraukimas“ (angl. *parental involvement*), „tėvų dalyvavimas“ (angl. *parental participation*), mokyklos ir šeimos santykiai (angl. *school-family relations*), ugdomoji partnerystė (angl. *educational partnership*) (Driessen, 2019). Šiame skyriuje vartosime Lietuvoje labiausiai įprastą šeimos ir mokyklos bendradarbiavimo sąvoką.

Šio bendradarbiavimo svarba nenuneigiama, o tėvų įsitraukimas turi poveikį ne tik vaikų mokymosi pasiekimams, bet ir vaikų ateities perspektyvai, psichikos sveikatai bei socialiniams santykiams su aplinkiniais (Pomerantz et al., 2007; Valantinas, Čiuladienė, 2012; Lv et al., 2019 ir kt.).

Nuotolinio ugdymo dėl COVID-19 pandemijos metu šeimos ir mokyklos bendradarbiavimas tapo pagrindine sklandaus ugdymo užtikrinimo sąlyga. Ugdymas ir jo sėkmė dabar priklauso ne tik nuo mokyklos, bet ir nuo tėvų gebėjimų, įsitraukimo, net buitines sąlygų ir finansinių galimybių (Andrew et al., 2020a; Andrew et al., 2020b; Bonal, Gonzalez, 2020; Craig, Churchi, 2020; Xia, 2020 ir kt.).

Šiame poskyryje derindami kiekybinio ir kokybinio tyrimų duomenis iš mokytojų, tėvų ir mokyklos administracijos pozicijų aptarsime pagrindinius nuotolinio ugdymo dėl COVID-19 pandemijos metu šeimos ir mokyklos bendradarbiavimo kilusius iššūkius ir atsivėrusias galimybes.

6.4.1. Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo iššūkiai ir galybės: mokytojų požiūris

Kiek tėvai įsitraukia į vaikų ugdymą, galime žvelgti iš kelių pozicijų: iš mokytojų ir iš tėvų. Kartais tokią informaciją gali pateikti ir patys vaikai. Pradinėse klasėse, kai vaikus ugdo vienas mokytojas, tėvų įsitraukimą vertinti kiek lengviau. Vyresnėse klasėse skirtingus dalykus mokantys mokytojai turi nevienodą kontaktų su mokiniais skaičių, todėl ir jų tėvų įsitraukimo patirtis gali būti skirtinga. Tačiau kaip parodė kiekybinio tyrimo duomenys, apie tėvų ir namų aplinkos vaidmenį nuotolinio ugdymo metu vienodai atsiliepia visų dalykų mokytojais ($F = 0,419$; $p = 0,795$). Vienodai tėvų vaidmenį mato ir tiek palankiai, tiek ir nepalankiai nuo-

tolinį ugdymą vertinantys mokytojai ($t = 1,83$; $p < 0,071$). Tik nepalankiai nuotolinį ugdymą kaip ugdymo formą vertinantys mokytojai kaip vieną iš grėsmių mato sudėtingesnę bendravimą su tėvais. Tėvų vaidmens nuotolinio ugdymo metu vertinimas susijęs ir su mokytojų saviveiksmingumu. Mokytojai, kurie mano, kad gerai įveikia nuotolinio (ir ne tik nuotolinio) ugdymo keliamus iššūkius, labiau vertina tėvų vaidmenį nuotolinio ugdymo metu ($r = 0,214$, $p < 0,01$) – jų manymu, tėvai labiau įsitraukia į mokymo veiklas, geriau pažįsta savo vaiką, pasitiki mokytojais ir mokyklos administracija. Galima daryti prielaidą, kad saviveiksmingesni mokytojai tėvus įgalina būti mokytojo ir vaikų bendradarbiais ugdymo procese.

6.12 lentelė. Mokytojų atsakymų apie mokymosi sąlygas namuose ir bendradarbiavimą su tėvais dažnis

	Sutinku		Nesutinku	
	N	proc.	N	proc.
Šeimoje nesudaroma sąlygų mokiniams mokytis	63	39,6	96	60,4
Mokytojai geriau pažįsta mokinio namų aplinką	71	44,7	88	55,3
Tėvai labiau pasitiki mokyklos administracija	74	46,5	85	53,5
Tėvai labiau pažįsta savo vaiką	121	76,1	38	23,9
Tėvai labiau įsitraukia į mokymosi veiklas	117	73,6	42	26,4
Tėvai labiau pasitiki mokytojais	85	53,5	74	46,5
Klasės tėvai daugiau bendradarbiauja tarpusavyje	73	45,9	86	54,1
Bendradarbiavimas su tėvais nėra efektyvus	62	39,0	97	61,0
Patiriamas tėvų spaudimas dėl mokymo organizavimo, veiklų pamokų metu ar namų darbų	97	61,0	62	39,0

Vertindami teiginius apie mokymosi sąlygas namuose ir bendradarbiavimą su tėvais, daugiausiai mokytojų (76,1 proc.) išskyrė teiginius, kad nuotolinis ugdymas karantino dėl COVID-19 pandemijos metu sudarė sąlygas tėvams labiau pažinti savo vaiką ir aktyviau įsitraukti į mokymosi veiklas (6.12 lentelė). Šiuos du aspektus aptarsime išsamiau remdamiesi ir kokybinio tyrimo medžiaga, leidusia atskleisti ne tik teigiamas (vaiko pažinimas, pagalba mokantis, pagerėjęs mokytojų darbo vertinimas ir kt.), bet ir neigiamas puses (pernelyg didelis įsitraukimas į mokymosi procesą, kai atliekant užduotis dirbama ne su vaiku, o už jį, perdėtas tėvų spaudimas mokytojams dėl mokymo organizavimo, namų darbų ar veiklos pamokose ir kt.)

Grupių diskusijose dalyvavę mokytojai gana daug dėmesio skyrė tėvų nuomonės apie jų vaikų mokymąsi pasikeitimui. Mokytojų nuomone, pats faktas, kad tėvai pasinaudojo galimybe stebėti jų vaikui mokymosi metu kylančius sunkumus, pasižymi vaiko mokymosi pasiekimų didinimo potencialu. Tėvų išvalgos atsirado, kai jie turėjo galimybę stebėti, kaip vyksta jų vaiko mokymasis.

Mokytojų teigimu, tik nuotolinio ugdymo metu dalis pagrindinio ugdymo mokinių tėvų pagaliau pastebėjo vaikui kylančius sunkumus:

Kai kurios mamos puolė labai intensyviai savo vaikams padėti ir pagelbėti. (...) ... Kada mes sakdavome, kad jūsų vaikas nemoka, ar su juo reikia papildomai padirbėti, mamos sakydavo, kad mokytojos nemoka jo motyvuoti, nesudomina. O po tos savaitės, tos mamos, pamačiusios, sako, įsivaizduojat, jis ten nepaskaito, neparašo ir panašiai (MPg1_P4).

Iš mokytojų interviu galima išskirti keletą tėvų elgesio pokyčių, supratęs, kad vaikas patiria mokymosi sunkumų (6.13 lentelė).

6.13 lentelė. Tėvų elgesio pokyčiai, pastebėjus vaiko mokymosi sunkumus

Skundai ir susitakymas su realybe	<ul style="list-style-type: none"> (...) keturis metus nelabai rūpinosi, kaip tam vaikui sekasi, ir dabar staiga norėjo tą vaiką per savaitę išmokyti, pamatė, kad tai labai sudėtinga yra. Na skundėsi ir direktoriui, ir švietimo skyriui. (...). Ir kai kurios mamos pavargo per savaitę ir paliko vėl tuos vaikus ramiai mokytis, paliko mokytojai (MPg1_P4)
Pagarbos mokytojui ir mokyklai didėjimas	<ul style="list-style-type: none"> Dalis tėvų pamatė vaikų tikrus veidus ir įvertino mokytojus. Nes tikrai nutvėrė vaikus, kad telefonu pasijungia, o kompiuteriu žaidžia (KPg2_P2); Staiga tėvai atsibudavo – kaip geras mano vaikas šitaip daro? (MPg2_P8); Pamatė, kad tai yra sudėtingas dalykas. Pamatė, kad mokytojo darbas – privalumas ir vaiko ėjimas į mokyklą irgi privalumas (KPg2_P4)
Specialistų konsultacijos ieškojimas	<ul style="list-style-type: none"> Šiandien mama atėjo pasiimti sauso davinio ir sakė, kad vaiką pas psichiatrą užregistravo, po dviejų savaitių veš. O kai mes sakydavom, kad nuvežti reikėtų, tai atsisakydavo (KPg2_P4).

Mokytojai pabrėžė, kad vaiko pasiekimų įvertinimais besiskundžiančių tėvų po nuotolinio ugdymo sumažėjo, o bendradarbiaujančių su mokytoju tėvų pagausėjo:

(...) su kuriais bendraujam, tai geranoriški ir nori bendradarbiauti. Ir į Messengerį rašo, ir skambina. Ir jeigu reikia, tai tiesiai šviesiai pasakai, kad kažkas netvarkoje, ir nuramini (KPg2_P4).

Mokytojų teigimu, kur mamos įsijungė, tai viskas labai funkcionavo, vaikams, tėvams, mokytojams nebuvo streso. Supratę savo vaiko prastesnių pasiekimų priežastis, tėvai patys arba suradę specialistus ėmėsi kontroliuoti ir teikti būtiną mokymosi pagalbą:

(...) buvom savaitgalį susitikę su mama, mama sakė, kad vis vien negalėtų palikti vieno, nes būtina turi būti priežiūra. Kad vaikas laiku atsisėstų, laiku įsijungtų, laiku darytų (KPg1_P5).

Be abejo, anaiptol ne visi tėvai, pasak mokytojų, buvo geranoriškai nusiteikę. Dažniausiai tai šeimos, su kuriomis, mokytojų teigimu, visada problemų būdavo. Tokių šeimų vaikai, ir prieš karantiną ne visada dalyvavę ugdymo procese, karantino metu apskritai

(...) nori dirba, nori nedirba. O mamos tai priežiūros nėra (...). Jei vaikas neprisijungęs ir skambini tėvams, o tu pažadini mamą. Tai ką tas vaikas prisijungs, jei mama dar neįsijungusi? (KPg1_P5)

Mokytojai skundėsi, kad kai kurie vaikai net jei ir nebuvo iš „probleminių“ šeimų, vis tiek nesulaukdavo pakankamos mokymosi kontrolės:

Kol tėvai buvo namuose, (...) judėjimas buvo. Kai tėvai pradėjo eiti į darbą, jau pasipylė neprisijungimas, nedarymas, darbų nesiuntimas ir vėlavimas (KPg1_P1).

Kol mama turėjo biuletinį ir vaikų priežiūrą, kol mamai nereikėjo eiti į darbą, tai mama bėgiojo nuo vieno, prie kito, reiškia, į vieną kambarį, į kitą kambarį. (...) Tik mama išėjo į darbą – viskas, nieko... (...) Tris dienas namie mama – vaikas mokosi, tris dienas nėra mamos – vaiko irgi nėra (KPg1_P3).

Ne mažiau nei įsitraukti vengiančiais tėvais mokytojai skundėsi ir pernelyg įsitraukusiais tėvais. Mokytojų teigimu, kai kurie tėvai ne tik mokydavosi kartu su vaiku, bet kartais užduotis atlikdavo ir už vaiką. Pernelyg didelę pagalbą tėvai suteikdavo ne tik vaikams atliekant namų darbus, bet ir virtualių pamokų metu. Pasak mokytojų, vieni tėvai tai darė paslapčia (*Po stalu atsisėdus vaikui pasakinėjo; pamokos metu buvo atvejis, kai šnibždėjo paausy vaikui* (KPg1_P3), kiti neslėpdavo, kad užduotį atliko ne pats vaikas (*Dabar tėvai vaikams surašo į pratybas. Savo ranka. Jau net nesuka galvos, kad padiktuoti, kaip rašyti* (KPg2_P4). Pirmojo karantino metu tėvų dalyvavimas virtualiose pamokose ar jų stebėjimas mokytojams kėlė diskomfortą, jie jaudinosi būdami *lyg po didinamuoju stiklu*. Jiems kėlė nerimą, kad tėvai pamatys jų gyvenamą aplinką, stebės ir vertins pamokos kokybę, taikomus metodus ir kt. Rudenį diskusijose dalyvavę mokytojai dėl to jau nebesijaudino ir teigė *nesukantys sau galvos*.

Vienas iš pagrindinių veiksnių, lėmusių pernelyg didelį tėvų įsitraukimą į vaikų mokymąsi, buvo susijęs su formaliu vaiko įvertinimu ir gaunamais pažymiais. Daugumos mokinių tėvai norėtų, kad vaikas gautų geresnius pažymius, bet tai tampa ypač aktualu, kai geresni įvertinimai gali nulemti tolesnes vaiko mokymosi galimybes. Tiek mokinių, tiek tėvų, tiek mokytojų diskusijos atskleidė, kad ypač pažymiai (net ir gauti nesažiningai) tapdavo svarbūs aštuntoje klasėje vaikams pereinant į kitą bendrojo ugdymo koncentrą ir siekiant pasirinkti trokštamą gimnaziją:

Jis [aštuntokas] man rašo, kad jam reikia 9, ir tai gal aš dar kažką [galiu pateikti papildomai]? Tai sakau, kad gerai. Aš padarysiu tau testą, bet tu jį darysi pasijungęs kamerą. Tai viskas, aš padariau testą, bet tas žmogus taip ir neatsirado. Nieko nereikėjo (MPg1_P1).

Pažymiai tapdavo net ir konfliktų tarp mokytojų ir šeimos priežastimi. Mokytojai šią problemą sprendė skirtingai: vieni jų patys skambindavo tėvams, kiti prieš atsiskaitymus rašydavo (...) *motyvacinį didžiulį laišką, kad mamytės leistų tiems vaikams ramiai patiems galvoti* (MPg1_P4). Kai kurie dalyko mokytojai atsakomybę perkeldavo auklėtojams:

Aš 6-tos klasės auklėtojas esu ir man kolegos skambina, kad skambinčiau tėvams, kad jie nedarytų už vaikus (KPg1_P1).

Tiek kiekybinis, tiek kokybinis tyrimai atskleidė prieštaringą situaciją – nors mokinių žinios pablogėjo ir atsirado daugiau spragų, tačiau pažymiai nepakito ar net pagerėjo:

Iki karantino pažymiai 2, 2, o paskui prasidėjo 9, 10, 9, 10 (KPg1_P3).

Net dviem balais [pagerėjo pažymiai], kai teko vesti pažymius. Ir dėl tų pažymių, tai jie visiškai, na tokie sąlyginiai. Jie nedaug ką sako, iš tiesų, apie žinias. Jei pažįsti mokinį, tai maždaug gali įsivaizduoti, čia atitinka jo žinias ar nelabai atitinka (MPg1_P3).

Siekdami kuo objektyviau įvertinti mokinių pasiekimus, kai kurie mokytojai stengėsi daryti kuo įvairesnes, individualesnes užduotis, prašydavo filmuoti užduočių atlikimo procesą ar jas atlikti įsijungus kamerą. Tačiau dauguma mokytojų teigė buvę priversti daryti kompromisus: iš pradžių dėl vyravusios sumaišties, dėl noro nenuskriausti sudėtingoje situacijoje atsidūrusių mokinių, dėl mokyklos administracijos sprendimo žiūrėti į vertinimą atlaidžiau,

bet daugiausiai dėl tėvų spaudimo tiek tiesiogiai mokytojams, tiek mokyklos administracijai (Stonkuvienė, 2020). Galbūt tai viena iš priežasčių, kodėl dalis antrajame kokybinio tyrimo etape dalyvavusių mokytojų kur kas atsainiau žiūrėjo į hiperbolizuotą tėvų pagalbą: (...) *pavasariį turėjo tam vaikui išeiti keli neigiami, ji [mama] padirbėjo, tai dabar toliau tegul dirba*. Ar reikia kažką daryti, kad tėvai nepristatytų savo darbų vietoje mokinio darbo, mokytojų teigimu, yra net neaišku, nes poveikis realioms vaiko mokymosi rezultatams labai priklauso nuo mokinio gebėjimo tokioje situacijoje vis tiek mokytis.

Įdomu pažymėti, kad, kalbėdami apie šeimos ir mokyklos bendradarbiavimo, tėvų įsitraukimo į ugdymo procesą tiek teigiamas, tiek neigiamas patirtis, mokytojai dažniausiai vartojo žodį „mamos“, nors iš interviu išryškėdavo, kad anaipol ne visais paminėtais atvejais vaikai auga nepilnose šeimose. Viena vertus, toks mokytojų požiūris yra padiktuotas tradicinių nuostatų, kad už vaiko mokymąsi, pagalbą ruošiant namų darbus ir kt. labiau atsakingos moterys (Purvanekienė, Purvanekas, 2001), kita vertus, realios situacijos. Be abejo, tai nėra būdinga tik Lietuvai. Antai Jungtinės Karalystės mokslininkai (Andrew et al., 2020b) ištyrė, kad nors karantino metu tėvai (vyrai) praleido dvigubai daugiau laiko su vaikais nei prieš karantiną, vis dėlto pagrindinis krūvis teko motinoms, nesvarbu, kiek jos turi darbinių įsipareigojimų. Panašią tendenciją rodo ir Australijos mokslininkų tyrimai (Craig, Churchi, 2020).

6.4.2. Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo iššūkiai ir galimybės: tėvų požiūris

Remiantis tėvų apklausos duomenimis, galima išskirti tris vaikų grupes: vaikai, kurių mokymosi rezultatai, tėvų nuomone, pablogėjo, nepasikeitė ir pagerėjo. Vaikams, kurių mokymosi rezultatai pagerėjo nuotolinio mokymo(si) metu pavasariį, tėvai apskritai skiria daugiau laiko (palyginti su kitomis grupėmis) padėdami mokytis, nesvarbu, ar ugdymas vyksta nuotoliniu būdu, ar įprastai. Pagalbos iš tėvų atliekant namų užduotis šie vaikai sulaukdavo ir pavasario karantino metu. Kartais šiems vaikams užteko, kad tėvai būdavo šalia, net jeigu konkrečios pagalbos ir nesuteikdavo. Nuotolinio ugdymo metu pagerėję vaiko rezultatai susiję su geresniu jo funkcionavimu kitose srityse – tėvai įvardijo, kad nuotolinio ugdymo metu pagerėjo ir vaiko emocinė savijauta, elgesys ir santykiai su jais. Suprantama, kad ši grupė tėvų palankiausiai vertina nuotolinį ugdymą, jie teigiamai vertina mokyklos pastangas spręsti kylančius sunkumus, pastebi administracijos pastangas komunikuoti reikiamą informaciją. Žvelgiant į tėvų apklausos rezultatus, galima išskirti dvi grupes 5–8 klasėse besimokančių vaikų – vieniems vaikams nuotolinis ugdymas yra dar viena mokymosi forma, kuri nors ir kelia iššūkių, bet jie nesunkiai įveikiami. Jų mokymosi pasiekimai, emocinis funkcionavimas ir santykiai su tėvais karantino metu netgi pagerėjo. Šios grupės vaikai, mokydamiesi nuolat sulaukia tėvų pagalbos – nebūtinai tiesioginės atliekant užduotis, jiems užtenka, kad tėvai yra kartu. Kita vaikų grupė, kuriai, be nuotolinio ugdymo sukeltų mokymosi sunkumų, atsirado emocinių sunkumų. Šiems vaikams, kaip ir ankstesnei grupei, tėvai taip pat teikė pagalbą, bet jau labiau tiesioginę – padėjo prisijungti prie pamokos, atlikti užduotis. Mokytojai, kalbėdami apie pernelyg daug padedančius tėvus ir neadekvačiai gerėjančius formalius įvertinimus, greičiausiai apibūdino būtent šios grupės mokinius. Tačiau svarbu suprasti, kad yra grupė mokinių, kuriems nuotolinis ugdymas tinkama ugdymo forma, kai jie gali jaustis komfortiškai, o jų funkcionavimas pasikeitusiomis sąlygomis yra geresnis. Iš tiesų, šią grupę vaikų (o kartu ir tėvų) galima įvardyti kaip atsparią ir lanksčią prisitaikančią prie pokyčių.

Grupių diskusijose dalyvavusių tėvų nuomonė tiek apie nuotolinį ugdymą, tiek apie pagalbą vaikams atliekant užduotis buvo įvairi. Tačiau ir analizuojant kokybinius duomenis galima matyti panašias tendencijas kaip ir apibūdinant kiekybinius: tie tėvai, kurių vaikai turėjo didelę mokymosi motyvaciją, o nuotolinio ugdymo metu ji nepakito ar net didėjo ir pagalbos mokantis nereikėjo, ar pagalba nebuvo varginantis sėdėjimas visą vakarą su vaiku, dažniausiai pozityviai atsiliepė apie nuotolinį ugdymą ir apie bendradarbiavimą su mokykla:

Sakyčiau tas nuotolinis mokymas praėjo ypatingai sklandžiai, sklandžiau negu tikėjomės (...) Visiškai mūsų pagalbos nereikėjo vaikui, tikrai visiškai. (...) Tikrai nereikėjo jokios pagalbos, tikrai vaikas jungėsi į visas pamokas pats, ta prasme, aš kalbu apie technologinius dalykus. (...) Na iš tiesų, dabar net kiek gaudinuosi, bet besibaigiant nuotoliniam mokymuisi, jaučiau pareigą parašyti mokytojams laišką, gražų padėkos laišką, man taip norėjosi (KPG1_T1).

Kai kurie tyrimo dalyviai pažymėjo, kad intensyvesnis bendravimas karantino metu suartino šeimą ir mokyklą. Nuotolinio mokymo metu įvyko ir savitas erdvių susiliejimas: mokytojai galėjo stebėti mokinių namų erdvę ir matyti bendravimo šeimoje ypatumus. Tėvai savo ruožtu gavo galimybę tiesiogiai stebėti ugdymo procesą:

(...) niekad nebuvau mačiusi, kaip atsakinėja per pamoką. Pamokose kaip ir nebūdavau, o dabar kartais girdi kaip atsakinėja anglų ar dar kokią nors tai, ką mokytojai paklausia, kai tiesiogiai būna. Tas naujas dalykas (...) (KPG2_T4).

Kalbėdami apie pozityvią bendravimo su mokytojais patirtį, tėvai dažniausiai minėjo bendravimą su klasės auklėtoju:

Ir va čia klasės auklėtojo vaidmuo buvo labai labai svarbus. (...) jinai iš vis tokia absoliučiai geriausia mokytoja pasaulyje (...). Kiekvieną rytą jinai atsiųsdavo laiškus... vaikams ir tėvams ir paskui net viena mama sakė: „Tai kaip dabar per atostogas reikės išgyvent be jų“ (juokiasi). Nes labai kūrybinga ir tas tokios davė labai ramybės, kad vat jinai rūpinasi, kad ji galvoja. kažkaip tikrai buvo fainas tas ryšys, o su kitais mokytojais jis beveik nutrūko. Na, vat tiesioginis tai, dabar iš viso pasikeitė dalis mokytojų ir aš jų net nemačius (nusiųjuokia). Į mokyklą net neįleidžia, susitikti negali, tai ten kažkaip klausimai, kuriuos reikia, tai jie sprendžiasi kažkaip, bet va ryšio kažkokio – iš vis nebėra (MPG2_T1).

Čia reiktų pažymėti, kad pagrindinės mokyklos mokinių tėvų ryšys su dauguma dalyko mokytojų ir prieš karantiną dėl COVID-19 buvo gana silpnas. Kai kurie tėvai, mokslininkų vadinami deleguojančiais (Vogels, 2002, cit. pg. Valantinas, Čiuladienė, 2012), laikėsi nuostatos, kad mokyti mokykloje tai yra mokytojų pareiga. Ir, pasak vienos mamos, tėvams nederėtų trukdyti šią pareigą atlikti:

Aš neprašau namuose prižiūrėti man vaiką, bet mokykloj tai aš nenuėisiu, nepakeisiu sąlygų, nepasakysiu mokytojui, kad dabar jūs dirbkit su mano vaiku ar kad prie mano vaiko nepasodinkit kažkokio kito vaiko. Tai mokytojas atsako už klasę. Jisai organizuoja darbą klasėje. Tai kištis ir jam pradėti vadovauti, kaip turėtų kažkas būti tai... (KPG2_T3).

Viena, tai yra mokytojo atsakomybės ir kartu kompetencijos įvertinimas, kita, šio tyrimo duomenys patvirtina mokyklose nerašytą taisyklę, kad su mokytojais nėra reikalo bendrauti, jeigu vaikui nekyla jokių sunkumų:

Mes tai nebendravom su mokytojais kažkaip. Mes pačios kažkaip susitvarkom, jo. Nebereikėjo dar klausti ir domėtis kažkuo. Tai nei jūs mokytojai rašot, nei mokytoja jums (Kpg2_T2);

(...) kažkiek bendravom pačioj pradžioj, kai dar sunku buvo prisijungti. O paskui ir nebendravom, nes kaip ir viskas tvarkoj (Kpg2_T4).

Nu, aš tai irgi su mokytojais nebendravau, man kažkaip nereikėjo. Ten turim grupę mūsų klasės, tai auklėtoja ten kažką parašo, jeigu būna kažkokie tai reikalai. O taip tai, nežinau, nereikėjo (Kpg2_T5).

Kartais tokiai praktikai susiformuoti padėdavo ir patys mokytojai. Jei tėvai „be būtino reikalo“ vis dėlto pabandydavo susisiekti su dalyko mokytojais, nebūtinai sulaukdavo atsako:

(...) Aš buvau TAMO žinutėse parašiusi (...), paklausus apie savo vaiką kažką tai. Nežinau, iš penkių mokytojų sulaukiau, ačiū Dievui, trijų žinučių. Bet aš su tais mokytojais ir taip pasikalbu, kurie man parašė. O kiti net nesiteikė nieko atsakyti. (...) aplamai, nei žodžio nesiteikė. Aš galvoju, ar mano vaiką bent jau žino? Ar jie pažįsta bent tą mano vaiką? (Kpg2_T1).

Greičiausiai mokytojai neatsakė dėl pernelyg didelio užimtumo ir nuotolinio mokymo metu itin padidėjusio krūvio, tačiau į juos besikreipusi mama padarė kitokią išvadą –

Tai sakau arba mano vaikas nepatiko arba aš pati nepatikau (Kpg2_T1).

Tai, kad nėra grįžtamojo ryšio, – ne tik vienas efektyvaus ugdymo trikdžių, bet ir galima konflikto priežastis. Kita – mokytojų minėtas tėvų nepakankamas arba perteklinis išitraukimas į vaikų mokymąsi.

Kaip ir mokytojai, tėvai daug kalbėjo apie pagalbą vaikams atliekant užduotis. Tėvų pasakojimai rodo, kad tai buvęs nemenkas iššūkis. Dalis tėvų pripažino, kad jiems trūksta dalyko kompetencijų, pvz., antros užsienio kalbos ar tikslųjų ir gamtos mokslų srityse:

Aš, pavyzdžiui, net išspręst kartais negaliu, nes aš neatsimenu ir nelabai moku (MPg2_T6).

Net ir turint pakankamai dalykinių kompetencijų, tėvams neužtekdavo pedagoginių žinių:

Man nėra sudėtinga fizika. Man patiko pačiai. Aš ją suprantu, bet jisai: „mokytoja ne taip aiškino rug-sėjį“. Ką aš žinau, kaip mokytoja aiškino? Gal mano laikais aiškino kitaip. Ir juo labiau po šitiek metų gal aš nelabai atsimenu, kaip ten reikia vaikui iš tikrųjų paaiškinti (MPg2_T8)).

Dalis tėvų diskusijų metu neslėpė atlikę vaikams skirtas užduotis. Kai kurie jų tiesiog pagailėdavo, jų žodžiais tariant, persidirbusių, iki išnaktų prie kompiuterio sėdinčių vaikų, kiti gi „gelbėdavo“ vaikus nuo nemėgiamų užduočių:

Teko, teko [atlikti užduotis] ir už penktoką, ir už ketvirtoką. Nu, piešti. Labai nemėgsta mano penktokas piešti. Teko mamai dirbti... Nenori ir viskas, tai kaip man jį privesti, jeigu jis nenori? Piešti jis nemėgsta, tai teko man piešti... (Kpg2_T2).

Tėvai užduočių sprendimo imdavosi ir tada, kai vaikui grėsė neigiamas pažymys, ypač dėl pavasario karantino atsiradus žinių spragų:

Pavasarij visai nepadėjau, nes pavasarį buvo baisu ir pas mane darbe ir dar tikrai nebuvo nei galimybių. (...) Visa kalba šį rudenį, kai prasidėjo nuotolinis, jis man atsiunčia į darbą užduotis, aš sėdžiu ir sprendžiu. (...) aš žinau, kad aš išsprendusi darau jam meškos paslaugą. (...) o ką aš galiu jam padaryt, kad mokytoja TAMO neparašytų neigiamo pažymio, tai turi išspręsti (Kpg2_T3).

Buvo tėvų, kurie minėjo, kad pradėję daryti užduotis vietoj vaikų, o ne su vaikais „iš piktumo“ dėl perdėto mokytojų, netikėjusių, kad vaikai patys atlieka namų darbus, įtarumo:

Nes būdavo kad priekaištai, kad vaikui blogą pažymį parašo dėl to, kad tu padarei. Nors tu praktiškai tik šiek tiek padėjai. Mokytojas net nemato, ar tu tai padarei. O gal vaikas kaip tik tapo suinteresuotas, kažkas jam padėjo ir jisai pats padarė. Tai dar būdavo ir tokių variantų, kada parašo blogą pažymį, nes ne tu pats darei. Iš kur tas, iš kur mokytojai žino, ką jis darė, ir ko nedarė? Gal kaip tik jis namuose daugiau padarė? (...) Paskui iš piktumo paimi pats padarai ir parašo gerą pažymį, jau užskaito kaip vaiko (Kpg2_T1).

Mokytojas parašo, kad jeigu tu kažkiek kišiesi, nu padedi, [sako] tu padarei už vaiką. Tai aš nesuprantu... Tai dauguma tada ir darydavo... (MPgg2_T1).

Dalis tėvų tiesiog neturėjo pakankamai kantrybės ir laiko dirbti kartu su vaikais:

Tai aišku, kad pavasarį tėvai ir ruošė pamokas, o ne vaikai. Padarydavai, kad tik tai greičiau (MPg2_T10).

Dirbantys tėvai dažnai skundėsi, kad trūksta supratingumo iš mokytojų ir mokyklos administracijos. Ne tik su pagalbos vaikui iššūkiais, bet ir apskritai su šeimos bei darbo derinimo, kartu ir su finansiniais sunkumais ypač susidūrė vieniši tėvai:

Privalai prisijungti. Ką reiškia privalai? Aš laukuose. Kaip aš galiu prisijungti? Aš turiu padėti. Ir tiek direktorė, tiek mokytojai: „Privalot pabūti kol jisai jungiasi.“ Aš į darbą einu. Apie kokį stovėjimą šalia jo gali būti? Nei aš pavasarį galėjau, nes aš, pavasarį visi nuotoliniu dirbo arba nuotoliniu sėdėjo, aš dirbau visą laiką (...). Ir dabar man tas pats, ir jokių namuose sėdėjimų, niekam neįdomu yra. Tai vaikas liko visiškai vienas. (...) O ką aš dabar galiu? Man kameras namuose statyti? (...) Kaip visa tai sukontroliuoti? Sakau, reikia arba žmogų samdyti arba mesti darbą. Mesiu darbą, tai nereikės man nuotolinio mokymosi, nes nebus už ką mokėti už internetą ir visa kita (MPg2_T8).

6.4.3. Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo iššūkiai ir galimybės: administracijos požiūris

Viena iš esminių konstruktyvaus mokyklos ir šeimos bendravimo ir bendradarbiavimo sąlygų – laiku ir aiški mokyklos administracijos ir mokytojų pateikiama informacija. Kiekybinio tyrimo duomenys atskleidė, kad beveik pusė mokytojų (46,5 proc.) gana skeptiškai vertina tėvų pasitikėjimą administracija. Administracijos atstovai kiekybinėje apklausoje nedalyvavo, jų požiūrį rodo tik kokybinio tyrimo duomenys. Nors grupių diskusijose administracijos atstovai išryškino karantino metu užgriuvusias problemas, kalbant apie mokyklos ir šeimos bendradarbiavimą, jie buvo pozityvesni nei mokytojai ir tėvai. Nors [*pasitaikė*] ir [*kaltinimų*], (...) ir [*vis dėlto situaciją suvaldyti nėra labai paprasta*] (MAD2), daugelis tėvų buvo labai supratingi ir mokyklų vadovai kaip didelį pandemijos pliusą vertina naujus glaudesnius mokyklos ir tėvų

santykius. Pasak administracijos atstovų, administracijos, pagalbos specialistų ir mokytojų aktyvus bendradarbiavimas su tėvais, mokinių artimaisiais ar globėjais buvo būtina sąlyga ir sėkmės garantas:

Nuolatinis kontaktas su mokytojais, tėvais, bendravimas absoliučiai nuo ryto iki vakaro nonstop tai tiesiog sutelkė mokytojus ir mes išplaukėm (Kpg2_A1).

[Būtina] susitelkti, turime komunikuoti, nesvarbu, koks paros laikas, nesvarbu, kad tai savaitgalis, tai visi pajėgumai į komunikaciją ir į bendruomenės sąmoningumą (MPg1_A2).

Tos mokyklos, kurios anksti (dar prieš pavasario atostogas) rado patogias ir veiksmingas komunikacijos su tėvais formas (*Facebook* grupės, *Google* grupės ir pan.), lengviau užtikrino tėvų įsitraukimą. Informantai pažymi, kad tradiciniai kanalai, pvz., elektroniniai dienynai, pandemijos metu nebuvo efektyvūs, ypač siekiant su tėvais komunikuoti operatyviai.

Ypač išryškėjo poreikis artimai palaikyti ryšius su penktų klasių mokinių tėvais:

Būna atvejų, kai nėra tėvų namuose, ir nėra jokio mokymosi, penktokų atveju faktiškai, jeigu šalia nėra tėvų, pas nemažą dalį vaikų visas procesas griūna (MPg1_A7).

Penktą klasę kaip krizinę minėjo ir tėvai bei mokytojai. Buvo pabrėžiama, kad jaunesniems mokiniams būtina tėvų pagalba prisijungti prie įvairių programų, atsisųsti ar įkelti užduotis. Pavyzdžiui, pagal socialinio tinklo *Facebook* reguliavimą, šią programą gali naudoti tik asmenys nuo 14 metų, todėl penktokai, taip pat ir šeštokai bei septintokai be tėvų susitikimo negali atsisųsti *Facebook* programos, jie negali naudotis ir *Messenger* aplikacija.

Administracijos atstovai išryškino kitą įdomų aspektą. Jų matymu, tėvų įsitraukimas pava-sarį ir rudenį labai skyrėsi:

Pavasarij reikėjo „neutralizuoti“ tėvus, (...) prašyti, kad paliktų vaikus ramybėje ir nedarytų už juos užduočių (...) dabar kartais susijungiam tiesiog pasikalbėti, kaip čia mums sekasi (MPg1_A3).

Ypač pavasarį mokyklų administracijos gaudavo labai daug tėvų laiškų, skambučių, kai tėvai kritikavo ugdymo metodus, pasirinktas nuotolinio ugdymo platformas, kontaktinių (on-line) ir nekontaktinių pamokų santykį. Vieni tėvai norėjo daugiau kūrybinių užduočių, kiti sakė, kad dabar svarbiausia kalbos ir matematika, vieni prašė, kad visos pamokos būtų on-line, kiti sakė, kad toks formatas vaikus labai vargina. Tėvams reikėjo laiko suvokti savo naujas ugdymo funkcijas, rasti pagalbos mokantis ir darbo už savo vaiką pusiausvyrą. Pagrin-dinės tėvų funkcijos, kurių tikėjosi mokykla: sudaryti vaiko dienos tvarkę, ją prižiūrėti, padėti prisijungti, papildomai paaiškinti, bendrauti su mokytojais, jeigu patys vaikai nediršta.

Vienoms mokykloms pavyko rasti bendro sutelkto visos bendruomenės darbo receptą, ki-toms dar jo tenka ieškoti. Reikia pripažinti, kad didelėse miesto mokyklose, į kurias atvyksta mokiniai iš įvairių miesto rajonų ar net priemiesčių, tai padaryti sudėtingiau, todėl joms labai svarbu gauti laiku grįžtamąjį ryšį ir operatyviai reaguoti į skirtingus signalus.

Apibendrinami tikriausiai neperdėsime teigdami, kad nuotolinio ugdymo dėl COVID-19 pandemijos metu šeimos ir mokyklos bendradarbiavimas tapo esmine sklandaus ugdymo proceso sąlyga. Tačiau kaip ši sąlyga buvo užtikrinama, priklausė nuo daugybės veiksnių. Vie-nas jų – mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas iki karantino. Ten, kur šeimos ir mokyklos

bendravimas iki COVID-19 pandemijos sukkelto karantino buvo sklandus, kur buvo susiklosčiusios tvirtos bendradarbiavimo tradicijos, nors karantino pradžioje ir iškilo šiokių tokių sunkumų, jie buvo greitai įveikti, o šeimos ir mokyklos santykiai išliko tokie pat glaudūs ar net pagerėjo (mokytojai ir tėvai daugiau bendravo, ėmė labiau vertinti vieni kitų pastangas). Ten, kur iki karantino vyravo įtampa, karantino metu ji tik sustiprėjo. Pagrindiniais iššūkiais tapo neefektyvi komunikacija, tai, kad nėra aiškių taisyklių ar tėvų nenoras jų laikytis. Viena iš įtampos tarp mokyklos ir šeimos priežasčių tapo nesąžiningas mokymasis (vaikų nusirašinėjimas, hiperbolizuota tėvų pagalba atliekant užduotis), vertinimo ir įvertinimo objektyvumas, mokytojų ir administracijos susitelkimas į save, nenorint suprasti sudėtingos tėvų, priverstų derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus, padėtis. Vis dėlto didesnė problema nei „pernelyg įsitraukę“ tėvai buvo tie, kurie vengė bet kokių kontaktų su mokykla, o jų vaikai mažai arba apskritai nedalyvavo nuotolinio mokymosi procese. Deja, tokie tėvai mažai buvo pasiekiami ir šio tyrimo metu.

Reikėtų pažymėti, kad nors COVID-19 pandemijos metu mokykla ėmėsi lyderystės ir parodė didesnę iniciatyvą, vertėtų atsižvelgti, kad ilgalaikėje perspektyvoje „mokyklos ir namų bendravimas turėtų būti suvokiamas kaip dvipusis, o ne tik informacija (dažniausiai neigiamą), siunčiama iš mokyklos tėvams. Mokykla turi pranešti ir apie teigiamą mokinio elgesį, taip pat skatinti tėvus pasidalinti žiniomis apie savo vaiką.“ (Redding et al., 2011, p. 158).

Verta pažymėti, kad mokytojai administracijos atstovų įvardytą komunikaciją *non stop* (*nesvarbu, koks paros laikas, nesvarbu, kad tai savaitgalis*) vertino labai skeptiškai. Juos vargino tiek administracijos, tiek tėvų spaudimas. Galime tik pasvarstyti, kad ir kitoms tyrime dalyvavusioms grupėms (tėvams ir patiemis mokyklų vadovams) nenutrūkstantis komunikacijos srautas, ypač tais atvejais, kai reikia ne tik pasyviai priimti informaciją, bet ir į ją reaguoti, vargu ar ilgainiui būtų priimtinas. Todėl labai svarbu, kad krizinio laikotarpio pradžioje įsigaliojusi praktika netaptų norma, pažeidžiančia tiek darbo teisės reikalavimus (mokytojų ir administracijos), tiek skaitmeninės etikos normas (tėvų).

6.5. Išvados

- Dalis pagrindinės mokyklos mokinių, ypač besimokančių aukštesnėse klasėse, rinkęsi nuotolinį mokymą(si) kaip patrauklią alternatyvą. Šie mokiniai, išskirdami pagerėjusią emocinę savijautą ir (ar) pažymius, pozityviai vertina savo ugdymosi patirtį karantino metu. Tikėtina, kad nuotolinis mokymas(is) sudaro sąlygas šiems mokiniams mokytis savo sparta, nejučiant įtampos dėl aplinkos keliamų reikalavimų, saugioje namų aplinkoje. Vis dėlto daugiau nei du trečdaliai kiekybiniame tyrime dalyvavusių vaikų nurodė, kad esant galimybei jie rinkęsi mokymąsi tik mokykloje arba bent jau mišriu būdu.
- Nuotolinio ugdymo metu išryškėjo grupė mokinių, kurie menkai dalyvavo nuotoliniaime ugdyme – tai vaikai iš socialinės rizikos veiksnius patiriančių šeimų. Nepalankioje situacijoje taip pat atsidūrė žemų pasiekimų, silpną mokymosi motyvaciją turintys mokiniai. Sunkumų kilo ir specialiųjų ugdymo poreikių turintiems vaikams. Išryškėjo ir kai kurių šių vaikų mokymo atsivėrusių galimybių: lengvesnis mokymosi sunkumų identifikavimas, didesnė galimybė diferencijuoti užduotis, skirti daugiau individualaus tiek mokytojų, tiek tėvų dėmesio.

- Mokytojai teigiamai vertindami savo pačių nuotolinio mokymo efektyvumą (net 78,6 proc. mokytojų mano, kad jiems nuotoliniu būdu sekasi mokytis gerai ir labai gerai palyginti su kitais mokytojais), kalbėdami apie mokinių mokymąsi buvo kur kas mažiau pozityvūs. Daugumos mokytojų nuomone, nors nuotolinis ugdymas leido mokiniams įgyti naujų IT kompetencijų, jiems vis dar trūksta skaitmeninio raštingumo įgūdžių, mokiniai nėra pasirengę mokytis savarankiškai, juos sunku motyvuoti ir tą motyvaciją išlaikyti, pablogėjo ir mokinių emocinė būklė.
- Dirbant nuotoliniu būdu sunku objektyviai įvertinti vaikų pasiekimus. Nuotolinio ugdymo metu išryškėjusius sunkumus ir jų poveikį mokinių mokymuisi menkai atspindi formalūs vertinimai – jie daugumos mokinių nepakito ar net pagerėjo. Mokinių tėvai, kaip ir dalis pačių mokinių, skeptiškai vertina tokią situaciją, mano, kad tai dėl atlaidesnio požiūrio į mokymosi rezultatų vertinimą.
- 38 proc. apklaustų tėvų nuotolinį ugdymą vertina nepalankiai. Nepalankiau nuotolinį ugdymą vertina žemesnių klasių tėvai ir tėvai, kurie savo vaikų emocinės būsenos, elgesio, santykių su tėvais, mokymosi pasiekimų ir motyvacijos pokyčius įvertino kaip labiau pablogėjusius. Prie nepalankaus vertinimo prisideda ir padidėjęs pagalbos vaikams mokantis poreikis, sunkumai derinant darbo ir šeimos įsipareigojimus. Dauguma tėvų norėtų, kad jų vaikų ugdymas vyktų tik mokykloje ar derinant su nuotoliniu ugdymu.
- Nuotolinio ugdymo iššūkius leido sumažinti efektyvus mokyklos administracijos darbas valdant pokyčius ir ekstremalias situacijas, sklandžios komunikacijos tarp visų mokyklos bendruomenės narių užtikrinimas. Dar viena sklandaus nuotolinio ugdymo proceso užtikrinimo sąlyga – mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas.

skyrius

Stiprybių, silpnybių, galimybių, grėsmių analizė ir rekomendacijos

Mokslo studijoje buvo analizuojami nuotolinio ugdymo iššūkiai, kai dėl COVID-19 pandemijos Lietuvos, kaip ir daugelio kitų šalių, mokyklos perėjo prie nuotolinio ugdymo. Tai sukėlė daug sunkumų patiems mokiniams, jų tėvams ir globėjams, mokytojams ir ugdymo proceso organizatoriams. Tačiau tokia situacija padėjo išryškinti ir stiprybes, kuriomis remiantis galima pakankamai efektyviai organizuoti mokinių ugdymą ne tik nuotoliniu būdu, bet įgyta patirtimi pasinaudoti ir vėliau, kai bus grįžta prie tiesioginio – kontaktinio ugdymo.

Surinkti kiekybinio ir kokybinio tyrimo duomenys leido atlikti nuotolinio ugdymo pasekmių vaiko ugdymui(si) ir fizinei bei psichikos sveikatai analizę, besiremiančią Bronfenbrenner & Morris (2007) ekosisteminiu požiūriu. Todėl stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizė atlikta atsižvelgiant į vaiko ir jo aplinkos kontekstą – šeimos (mikrosistema), klasės ir mokytojų (mezosistema), mokyklos (egzosistema), švietimo ir socialinės politikos (makrosistema) ir pandemijos laikotarpio (chronosistema) – sąveiką. Švietimo ir socialinės politikos (makrosistemos) stiprybės, silpnybės, galimybės ir grėsmės aptartos 1 skyriuje. Čia pateikiama mikro-, mezo- ir egzosistemų SSGG analizė.

7.1. Stiprybės

Vaikas ir šeima (mikrosistema)

- Sumažėjo dalies vaikų (ypač 5–8 klasių) nuovargis ir somatiniai simptomai, susiję su ankstyvu kėlimusi ryte, įtempta dienotvarka, mokykliniu stresu.
- Sumažėjo vaikų sergamumas ūminėmis infekcinėmis ligomis.
- Lėtinių ligų turinčių vaikų emocinė savijauta ar apskritai sveikata nuotolinio ugdymo laikotarpiu nebuvo prastesnė nei lėtinių ligų neturinčių vaikų.
- Neformaliojo ugdymo užsiėmimus lankantys vaikai prie ekranų praleido mažiau laiko, jų fizinė ir psichikos sveikata geresnė, o noras mokytis ir mokymosi pasiekimai didesni nei tokių užsiėmimų nelankiusių vaikų.
- Gerau besimokančių pradinį klasių mokinių mokymosi pasiekimai nepasikeitė.
- Pagerėjo visų vaikų skaitmeninės kompetencijos.
- Tėvai įsitraukė į pradinį klasių mokinių ugdymą.
- Tėvai galėjo geriau valdyti pradinį klasių mokinių mokymosi laiką.
- Tėvai geriau pažino pradinėse ir progimnazijos klasėse besimokančių vaikų gebėjimus ir mokymosi ypatumus.

- Tėvų ir vaikų santykiai, vaikų savijauta pagerėjo, jei tėvai patyrė mažesnę įtampą ir jų darbinis užimtumas – mažesnis.

Mokytojai (mezosistema)

- Sukurtos natūralios sąlygos mokytojų bendrųjų ir kai kurių dalykinių gebėjimų – informacinių, kompiuterinių, bendradarbiavimo, savivaldos, komunikavimo užsienio kalba – ugdymuisi.
- Mokytojai grynino ir atnaujino ugdymo turinį ir procesą dėl būtinumo riboti mokinių laiką prie ekranų, naujų mokymosi išteklių formų; dėl didesnės mokiniams pasiekiamos informacijos; mokinių įgytų skaitmeninių kompetencijų; sustiprėjusio mokinių poreikio bendradarbiauti.
- Palengvėjo ugdymo individualizavimas ir diferencijavimas kitaip skirstant kontaktinį laiką motyvuotiems, didelį mokymosi potencialą turintiems mokiniams ir mažesnių pasiekimų ir (ar) specialiųjų ugdymo poreikių turintiems mokiniams, teikiant jiems individualią pagalbą.

Mokykla (egzosistema)

- Atnaujintos techninės priemonės, kurios būtų naudojamos ir kontaktiniam ugdymui.
- Aprūpinti technine įranga nuotoliniam ugdymui mokiniai ir (iš dalies) mokytojai.
- Išbandytos skirtingos nuotolinio ugdymo mokymosi platformos, kurios būtų naudojamos ir ateityje.
- Sustiprėjo mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas – į vaikų ugdymą įtraukti tėvai, dėl kartu patiriamų ir sprendžiamų iššūkių formuojasi mokyklos administracijos, mokytojų ir tėvų teigiamos tarpusavio bendravimo nuostatos.
- Labiau matoma tapo mokytojo svarba ir todėl didėja pagarba mokytojo profesijai.
- Sustiprėjo mokyklos, vietos savivaldų ir ŠMSM bendradarbiavimas.

7.2. Silpnybės

Vaikas ir šeima (mikrosistema)

- Nustatyta daugiau vaikų regėjimo sutrikimų, vaikų nutukimo ir antsvorio, dažnesni galvos skausmai, prastesnė miego kokybė.
- Ilga laiko, kurį vaikas leidžia prie ekranų, trukmė. Vaikai daugiau laiko prie ekranų leidžia pramogų tikslais, pradėjus mokytis tiesioginiu kontaktiniu būdu, prie ekranų leidžiamas laikas netapo kaip buvęs iki karantino.
- Sumažėjo vaikų, dalyvaujančių vykdant neformalųjį ugdymą, skaičius.
- Dalies vaikų emocinė savijauta pablogėjo.
- Vaikai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, elgesio ar emocijų sutrikimų, augantys socialinės rizikos veiksnius patiriančiose šeimose, pandemijos metu yra labiau pažeidžiami.
- Atsirado visų amžiaus grupių vaikų žinių spragų (pradinių klasių mokinių – ypač lietuvių kalbos).
- Visų amžiaus grupių vaikų sumažėjo mokymosi motyvacija.
- Visų amžiaus grupių vaikai stokojo savarankiško mokymosi įgūdžių.

- Sumenko vaikų socializacija – nepatenkinti bendravimo su bendraamžiais, mokytojais poreikiai.
- Mokiniam trūksta skaitmeninės kompetencijos, reikalingos sklandžiam mokymuisi ir saugumui virtualioje erdvėje.
- Tėvams trūksta skaitmeninės kompetencijos, užtikrinančios pagalbą vaikui mokantis ir jo saugumą virtualioje erdvėje.
- Tėvams trūksta galimybių ir (ar) gebėjimų padėti vaikams atlikti užduotis.
- Dalis vaikų neturi tinkamų mokymosi namuose sąlygų – trūksta mokymosi erdvės, mokymosi priemonių.
- Tėvai neturi (nežino) galimybių, padedančių kontroliuoti vaikų laiką prie ekranų / internete mokymosi ir pramogų tikslais, nesidomi socialinėmis medijomis ir platformomis, kuriose aktyviai dalyvauja jų vaikai.
- Išryškėjo tėvų patiriama įtampa ir stresas kaip blogesnės vaikų sveikatos ir savijautos rizikos veiksnys.

Mokytojai (mezosistema)

- Pandemijos laikotarpiu apribotas bendravimas su mokiniais ir bendruomeniškumo formavimas klasės, mokyklos renginiais, ritualais.
- Reikia papildomo laiko technologijoms įvaldyti.
- Apsunkintas mažesnes skaitmenines ir anglų kalbos kompetencijas turinčių mokytojų darbas.
- Apsunkintas mokomųjų dalykų, kur reikia tiesioginio kontakto (muzika, technologijos, fizinė kultūra), mokymas.
- Neužtikrinamas formalus pasiekimų vertinimo objektyvumas (ypač pradinukų).
- Daug laiko skiriama netiesioginei ugdymo veiklai: pasirinkti reikalingiausią bendrųjų ugdymo programų, vadovėlių turinį; pasirinkti mokymo platformas; sukurti naujoms sąlygoms tinkamą mokinių pasiekimų vertinimą; komunikuoti su tėvais ir vaikais.
- Atsirado mokomųjų dalykų skirstymas į svarbius ir antraeilus.
- Žinių apie patyčių prevenciją ir gebėjimo jas stabdyti nuotolinių pamokų metu stoka.

Mokykla (egzosistema)

- Sunkiau organizuoti ugdymo procesą dėl: bendrų nacionalinių rekomendacijų stokos apie mokymosi platformas, virtualaus kontakto ir savarankiško darbo santykio skirtingoms amžiaus grupėms; darbo organizavimo kintamomis epidemiologinėmis sąlygomis.
- Paaštrėjusi skaitmeninės atskirties problema dėl pačių jautriausių mokinių grupių aprūpinimo mokymuisi reikalinga technine įranga.
- Neišspręsti duomenų apsaugos klausimai.
- Neišspręsti akademinės etikos virtualioje erdvėje klausimai.
- Neaiški komunikacija dėl mokymo platformų pasirinkimo, ypač nuotolinio ugdymo metu pavasarį.

7.3. Galimybės

- Mokinių mokėjimo mokytis (savarankiškumo įgūdžių ir savivaldumo mokantis) kompetencijos ugdymasis.
- Technologijų naudojimas individualioms mokinių konsultacijoms: patiriantiems mokymosi sunkumų, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, didelį mokymosi potencialą turintiems mokiniams.
- Mokinių įgytų kompetencijų vertinimo įvairovė.
- Nuotolinio ugdymo derinimas su kontaktiniu ugdymu tikslinėms mokinių grupėms: vyresniems mokiniams, gerai besimokantiems ir motyvuotiems, mokykloje patiriantiems stresą ar patyčias, negalintiems lankyti mokyklos dėl fizinių ribojimų ar sveikatos problemų, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių ir mokymosi pagalbą namuose.
- Mokytojų didelis asmeninis ir profesinis saviveiksmingumas.
- Švietimo pagalbos specialistų ir VGK įgalinimas spręsti mokinių mokymosi, elgesio, emocijų, socialinės ir technologinės atskirties problemas.
- Naujų komunikacijos priemonių naudojimas komunikuojant su tėvais, organizuojant tėvų susirinkimus.
- Tėvų kompiuterinio raštingumo, saugaus ekranų ir interneto naudojimo kompetencijų didėjimas.
- Tėvų įtraukimas į ugdymo procesą, klasės tėvų sutelktumo didėjimas.
- Nuotolinio ugdymo metu mokyklų įsigytos techninės įrangos naudojimas ugdymo kokybei gerinti pasibaigus karantinui.
- Sukauptos nuotolinio ugdymo, skaitmeninių aplinkų, mokymosi išteklių naudojimo patirties reflektavimas, dalijimasis ir pritaikymas gerinant ugdymo kokybę.
- Mokyklų visuomenės sveikatos specialistų įgalinimas skatinti ir stiprinti mokyklų bendruomenės sveiką gyvenseną.
- Psichologinės pagalbos visai mokyklos bendruomenei sistemos plėtojimas.
- Nevyriausybinų organizacijų, savanorių ir gyvenamosios vietos bendruomenių pasitelkimas stiprinti mokinių akademines, kompiuterines ir socialines bei emocines kompetencijas.
- Steigėjų ir ministerijos pasitikėjimo mokyklos bendruomene didėjimas, įgalinantis mokyklos bendruomenės susitelkimą spręsti problemas, atsižvelgiant į konkrečią mokyklos situaciją.

7.4. Grėsmės

- Bendrojo ugdymo programos nepritaikytos ilgalaikiam nuotoliniam mokymuisi.
- Dėl komplikuoto mokymo(si) skaityti ir rašyti nesusiformavęs pakankamas mokinių raštingumas.
- Techniniai nuotolinio ugdymo, komunikavimo su tėvais galimybių ribotumai.
- Dalies mokinių „iškritimas“ iš ugdymo sistemos dėl didėjančio dalykinių, skaitmeninių kompetencijų, (ne)nuotoliniam ugdymui(si) reikalingų technologijų turėjimo ir naudojimo atotrūkio nuo bendraamžių.

- Mokinių pasiekimų vertinimo sistemos neadekvatumas dėl mokinių ir jų tėvų nesąžiningumo, kompiuterinio vertinimo netobulumo (neatsižvelgiant į individualius mokinių skirtumus), didėjančio mokinių informacinio raštingumo ir atsiradusių naujų bendradarbiavimo formų.
- Nėra nuolatinės vaikų fizinės ir psichikos sveikatos stebėsenos, ignoruojami nuotolinio ugdymo ilgalaikiai padariniai fizinei, psichikos sveikatai, mokymosi pasiekimams ir motyvacijai.
- Mokytojų profesijos patrauklumas mažėja dėl padidėjusio darbo krūvio, prastėjančios mokytojų sveikatos; nepaisoma mokytojų šeimoms ir darbo derinimo.
- Bendradarbiaujama ir įtraukiami į ugdymo procesą tik tokią iniciatyvą rodantys tėvai.
- Tėvų bandymas perimti ugdymo kontrolę iš ugdymo įstaigos, sąlygų diktavimas mokytojui, mokyklos administracijai.
- Vienpusis ugdymas dėl mokomiesiems dalykams skiriamo laiko tendencingo perskirstymo („pirmaeiliams“ ir „antraeiliams“ dalykams).
- Mokinių „mokymosi spragų lopymo“, socialinių emocinių kompetencijų, kompiuterinio raštingumo didinimo funkcijų delegavimas nevyriausybinėms organizacijoms, savanoriams ar gyvenamosios vietos bendruomenėms, pavienių iniciatyvų vykdymas be sisteminio plano.
- Priimti sprendimus dėl asmens duomenų apsaugos užtikrinimo vykdant nuotolinį ugdymą paliekama mokyklos administracijos ar mokytojo atsakomybei.

7.5. Rekomendacijos politikos formuotojams ir vykdytojams

1. Sutelkti nacionalinio ir savivaldybių lygmens tarpinstitucines pajėgas švietimo prieinamumui ir kokybei gerinti, jaunosios kartos ugdymo(si), socialinei, sveikatos, emocinei, kultūrinei gerovei ir atsparumui patyčioms bei manipuliacijoms didinti.
2. Inicijuoti ir įvykdyti integralią visų valdymo lygmenų (nacionalinio, savivaldybių ir mokyklų lygmens) strateginių vadybos ir komunikacijos ypatingomis sąlygomis kompetencijų plėtros programą.
3. Sukurti ir įdiegti integralią tolygiosios mokymosi internetu prieigos (įrangos, ryšio, ugdymo priemonių) sistemą, ypatingą dėmesį skiriant mokiniams, kuriems kyla pavojus būti atskirtiems nuo nuotolinio mokymosi platformų, ir padidinti mokytojų skaitmeninio raštingumo ir nuotolinio ugdymo kompetencijas.
4. Garantuoti vienos mokymosi platformos nemokamą prieigą visoms švietimo įstaigoms, sukuriant nacionalinę platformą arba kompensuojant komercinės platformos naudojimo išlaidas.
5. Sukurti ir įdiegti vaikų švietimo prieinamumo, mokymosi pažangos, ugdymosi praradimų ir spragų stebėjimo sistemą.
6. Įdiegti individualias intervencines mokymosi spragų mažinimo priemones ir jas deramai finansuoti.
7. Siekiant visiškai neuždaryti švietimo įstaigų, įdiegti priemones, didinančias mokytojų ir kito švietimo įstaigų personalo saugumą kontaktinio ir mišriojo ugdymo proceso metu; mokytojus aprūpinti techninėmis apsaugos priemonėmis.

8. Jei epidemiologinė situacija leidžia, mokyklų neuždaryti visiškai, tik sumažinti klases (ypač miestuose) ir išplėtoti pagalbos mokytojams ir mokiniams sistemą: skirti mokytojų asistentus, padidinti psichologinės, socialinės bei emocinės pagalbos prieinamumą mokiniams ir jų šeimos nariams bei mokytojams.
9. Parengus reikiamas priemones ir rekomendacijas, skatinti mokytojus ir pagalbą teikiančių ugdymo įstaigų personalą nuolat bendrauti ir bendradarbiauti su mokiniais ir tėvais ar globėjais.
10. Į mokytojų rengimo programas įtraukti skaitmeninės pedagogikos ir sveikatos stiprinimo bei ligų prevencijos kompetencijų ugdymą.
11. Iš esmės sustiprinti ar sukurti naujas vaikų, tėvų, mokytojų ir visos visuomenės mokomąsias (mokymosi visą gyvenimą priemonėmis) socialinių, emocinių, sveikatos ir kultūrinių kompetencijų ugdymo pandemijos metu programas, aktyviai panaudojant naujus nuotolinius kultūros išteklius, ir išmokyti mokytojus.
12. Naudojantis mokslo rezultatais, atsakingos žiniasklaidos ir ekspertiniais ištekliais, iš esmės sustiprinti ar sukurti naujas medijų raštingumo mokomąsias programas, siekiant padidinti vaikų, tėvų, mokytojų ir visos visuomenės atsparumą infodemijai, melagienoms ir konspiracijos teorijoms, ir apmokyti mokytojus.
13. Pasitelkti į pagalbą NVO ir savanorius pandemijos problemų švietime įveikai.
14. Sustiprinti viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimą pandemijos problemų švietime įveikai.
15. Bendradarbiaujant ŠMSM su SADM, sustiprinti socialines paslaugas šeimoms ir vaikams teikiančių organizacijų ir mokymo įstaigų bendradarbiavimą, siekiant sumažinti vaikų, augančių socialinės rizikos veiksnių paveiktose šeimose, socialinę atskirtį ir jos didėjimo riziką.
16. Pradinio ugdymo vaikų ar bet kokio amžiaus specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų tėvams (bent vienam iš tėvų) sudaryti sąlygas dirbti trumpesnę darbo dieną, neprarandant uždarbio.
17. Bendradarbiaujant ŠMSM su SAM, stiprinti vaikų sveikatos priežiūrą, žalos sveikatai prevenciją, deramą dėmesį skirti regėjimo sutrikimų ir nutukimo prevencijai bei psichikos sveikatai stiprinti ir psichologinių problemų prevencijai.
18. Pasitelkus visuomenės sveikatos biurus, didinti ugdymo įstaigose dirbančių visuomenės sveikatos specialistų atsakomybę bei atskaitomybę, šviečiant ir aktyviai rūpinantis mokyklų bendruomenių sveika gyvensena.
19. Siekiant pagerinti prastėjančią paauglių miego kokybę ir jų sveikatą bei padidinti mokymosi sėkmę, mokyklų steigėjams rekomenduojama pavėlinti pirmosios pamokos pradžią ir pamokas pradėti ne anksčiau kaip 9 val. ryto.
20. Tretinio lygio sveikatos priežiūros įstaigose sukurti daugiadisciplines vaikų ir paauglių, persirgusių sunkesne COVID-19 ligos forma, sveikatos stebėjimo ir priežiūros specialistų komandas.
21. Šeimoms, patiriančioms socialinės rizikos veiksnius, ir šeimoms, turinčioms vaikų su specialiaisiais ugdymo(si) poreikiais, suteikti ir finansuoti interneto prieigą, šią paramą įtraukiant į vaikų paramos paketą. Internetinio ryšio paslauga turi būti teikiama su įdiegta tėvų kontrolės funkcija, kuri leistų tėvams riboti turinio prieinamumą. Esant galimybių tėvų kontrolės paslaugos įsigijimą kompensuoti visiems 2–14 metų vaikų tėvams ar globėjams.

7.6. Rekomendacijos mokyklų administracijoms ir mokytojams

7.6.1. Mokyklų administracijoms ir švietimo pagalbos specialistams

1. Nuotoliniam mokymui naudoti vieną mokymo platformą visai mokyklai, pasirūpinti, kad platforma būtų saugi ir patikima. Sukurti ir tobulinti ilgalaikiam nuotoliniam ugdymui skirtas programas.
2. Parengti ir tinkamai komunikuoti mokytojams, tėvams ir mokiniams aiškią tvarką, kaip ir kokių būdu bus vykdomas ugdymo procesas: ugdymui naudojamos platformos, skiriamas laikas, ugdymo sąlygos, prisijungimo būtinybė ir išlygos, visų ugdymo proceso dalyvių saugumas internete, socialinės, emocinės ir ugdymo pagalbos organizavimas ir prieinamumas.
3. Parengti nuotolinio ugdymo skaitmeninės etikos kodeksą: kas draudžiama nuotolinėje pamokoje, kokia už tai numatoma atsakomybė, kaip turi būti dalyvaujama pamokoje (su vaizdu ar be vaizdo), kaip mokiniai privalo atsakyti į užduodamus klausimus, kaip užtikrinamas lankomumas pamokoje. Nedelsiant spręsti netinkamo elgesio, etikos pažeidimų ar patyčių atvejus, pasitelkiant mokyklos specialistus, kitus bendruomenės narius. Užtikrinti informacijos apie saugų internetą, skaitmeninę higieną ir etiką sklaidą mokyklos bendruomenei.
4. Nustatyti pamokų laiko ir savarankiško mokinių mokymosi, atitinkamai mokytojų laiko, skiriamo pamokoms ir individualioms mokinių bei tėvų konsultacijoms, pusiausvyrą. Koordinuoti dalyko mokytojų darbą organizuojant atsiskaitymus ar derinant mokymosi krūvius, teikiant dalykinę ir techninę bei kitokią pagalbą vieni kitiems.
5. Nuolat teikti techninę pagalbą mokytojams, mokiniams ir jų tėvams ar globėjams pagal galimybes mokykloje skiriant konsultantą, į kurį visi ugdymo proceso dalyviai galėtų kreiptis kilus techninių nuotolinio ugdymo sunkumų ar nesklandumų.
6. Organizuoti skaitmeninio raštingumo mokymus. Bendradarbiauti su miestų, seniūnijų ir kitomis bibliotekomis, muziejais, informaciniais ar kultūros centrais, kurie turi gerą patirtį IKT mokymų srityje. Su šiomis įstaigomis bendradarbiauti ir kitais mokinių ugdymo klausimais: mokomosios medžiagos parinkimo, parengimo, neformaliojo ugdymo bei renginių organizavimo ir pan.
7. Nuolat organizuoti neformalius pokalbius (forumus) mokinių / mokytojų / tėvų grupėms, aptarti nuotolinio ugdymo karantino metu įgytas patirtis. Gvildinti ir akcentuoti būdus, kas padeda jaustis geriau, atgauti pusiausvyrą, didinti vaikų mokymosi motyvą ir sėkmę. Apsvarstyti iškilusius sunkumus ir jų sprendimų būdus. Tartis su bendruomene ir skatinti bendruomeniškumą.
8. Įvairiais būdais didinti mokytojų motyvą dirbti nuotoliniu ir mišriu būdais: pasiūlyti visavertę darbo vietą, aiškiai formuluoti prioritetus, teikti veiksmingą pagalbą mokytojams, paliekant galimybę apsispręsti, kokių būdu geriausiai ugdytų savo mokinius. Net ir ne nuotolinio ugdymo laikotarpiu palaikyti mokytojų galimybes laisvai naudoti pagal situaciją nuotolinio ugdymo priemones, spręsti individualias vaikų ar klasės mokymosi problemas.

9. Užtikrinti sklandžią mokyklos ir šeimos komunikaciją bei bendradarbiavimą: parengti aiškias gaires, kuriose būtų numatytas laikas bendrauti su tėvais, konsultacijoms ir pan. Tai turėtų būti daroma ne mokytojų laisvu laiku, o įskaičiuojant į tiesioginį darbo krūvį.
10. Pasitelkiant švietimo pagalbos specialistus ir Vaiko gerovės komisiją organizuoti tėvų mokymus, kurie padėtų geriau suprasti, kaip ugdyti mokinių (ypač pradinukų) savarankiškumą ir stiprinti jų socializacijos įgūdžius nuotolinio mokymo metu. Parengti tėvams rekomendacijas, kaip tinkamai padėti vaikams mokytis bendrojo ugdymo programos dalykų ir valdyti vaikų mokymosi bei laisvalaikio laiką.
11. Ypatingą dėmesį skirti specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams, vaikams iš socialinę riziką patiriančių šeimų, reikšmingų pokyčių (nedarbas, netektys ir kt.) patyrusių šeimų. Užtikrinti reikiamą psichologinę ir socialinę pagalbą mokiniams, jų tėvams ar globėjams, su jais dirbantiems mokytojams. Organizuoti individualias konsultacijas SUP turintiems vaikams bei jų šeimos nariams, kurie tiesiogiai padeda vaikui mokytis.
12. Numatyti ir paskelbti aiškią tvarką, kaip bus reaguojama į nuotoliniame ugdyme nedalyvaujančius mokinius, kada ir kokie ugdymo įstaigos darbuotojai bei kitos institucijos bus įtraukiami.
13. Sudaryti galimybes tinkamos namų aplinkos ar techninių galimybių neturintiems mokiniams karantino metu naudotis mokyklos patalpomis ir technine baze.
14. Skatinti ir palaikyti visiems mokiniams prieinamus neformaliojo ugdymo užsiėmimus, organizuojamus ir nuotoliniu būdu, jeigu nėra kitos galimybės. Organizuoti nuotolinius mokyklos renginius ar šventes, bendruomenių susibūrimus, skatinti atitinkamas iniciatyvas.
15. Teikiant individualią pagalbą specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams ir vaikams, patiriantiems nuotolinio mokymosi sunkumų atliekant namų užduotis, pasitelkti ne vien švietimo pagalbos specialistus ar mokytojo padėjėjus, bet ir savanorius (studentus, buvusius kolegas pensininkus, nevyriausybinę organizacijų atstovus).
16. Mokytojams, tėvams, mokiniams skirtas rekomendacijas ir galimus pagalbos būdus (specialistų kontaktus, pagalbos telefonus ir pan.) pakartotinai (bent kartą per mėnesį) komunikuoti visiems lengvai pasiekiamu būdu (pvz., per elektroninius dienynus). Mokiniams, turintiems mokymosi sunkumų ar patiriantiems iššūkių namų aplinkoje, siūlyti pagalbą, nelaukiant, kol kreipsis patys.
17. Sukurti nuolatinę ir gerai organizuotą emocinės pagalbos sistemą mokytojams ir mokiniams. Tam galima pasitelkti nevyriausybines organizacijas, išnaudoti mokyklos bendruomenės ar gyvenamosios vietos bendruomenių potencialą.
18. Ir mokytojus, ir mokinius skatinti laikytis gerą fizinę sveikatą ir gerą emocinę savijautą užtikrinančių sąlygų: kasdien privalomai skirti laiko ir dėmesio fiziniam aktyvumui, organizuoti pertraukas, kurių metu būtų atliekami fiziniai pratimai; tinkamai organizuoti poilsio režimą. Sveikatai stiprinti ir prevencijai pasitelkti mokyklos visuomenės sveikatos specialistus bei savivaldybių visuomenės sveikatos biurų pagalbą.

7.6.2. Mokytojams

1. Naudoti gerą fizinę sveikatą ir gerą emocinę savijautą užtikrinančias priemones sau ir mokiniams: kasdien skirti laiko fiziniam aktyvumui, organizuoti pertraukėles, gerai vėdinti patalpas, mažiausiai pusvalandį praleisti gryname ore dienos šviesoje, palaikyti tinkamą poilsio režimą.

2. Dalytis gerą patirtimi su kolegomis ir kartu spręsti iškilusius vaikų nuotolinio ugdymo sunkumus. Išmokti naudoti naujus metodus, kurie užtikrintų mokyklinių žinių patikrinimo objektyvumą nuotoliniu būdu.
3. Išsiaiškinti kiekvieno mokinio galimybes savarankiškai atlikti klases ir namų užduotis nuotoliniu būdu, būtinai skirti laiko ne tik formaliam vertinimui, bet ir grįžtamajam ryšiui. Mokiniam teikiamas individualus grįžtamasis ryšys didina jų motyvaciją mokytis, o iš jų gaunamas grįžtamasis ryšys leidžia į(si)vertinti gautas žinias.
4. Numatyti kiekvienoje klasėje kiekvieno dalyko privalomų tiesioginio prisijungimo pamokų skaičių, parengti nuotoliniu būdu vedamų pamokų tvarkaraštį visai savaitei ir jo nekeisti. Namų užduočių atlikimą prisijungus internete ar naudojantis ekranais riboti pradinio mokyklinio amžiaus mokiniams iki vienos valandos per dieną, pagrindinio mokyklinio amžiaus mokiniams – iki dviejų valandų per dieną.
5. Parengti užduotis aukštų pasiekimų vaikams ir jiems skirti papildomas konsultacines valandas (grupėms ar individualiai).
6. Kartu su specialiaisiais pedagogais ir logopedais aptarti pradinių klasių mokinių lietuvių kalbos mokymo nuotoliniu būdu ypatumus ir problemas.
7. Skirti laiko pandemijos dėl COVID-19 viruso ir karantino temai aptarti su mokiniais, skatinti juos dalytis savo patirtimi. Organizuoti neformalius pokalbius nedidelėms mokinių bei tėvų grupėms apie nuotolinio ugdymo patirtis, pasidalyti išvalgomis, ypač akcentuojant kilusių sunkumų sprendimo būdus.
8. Domėtis mokinių savijauta bei stebėti jų elgesio ir emocijų pokyčius. Vaikų psichikos sveikatos ir gerovės klausimais kreiptis į psichologus ar socialinius pedagogus. Skirti dėmesio ne tik mokymui, bet ir neformaliems pokalbiams su mokiniais juos emociškai palaikyti, motyvuoti, savarankiškumo bei savireguliacijos įgūdžiams formuoti arba įtvirtinti.
9. Klasės vadovas (-ė) ar pagrindinis mokytojas (-a) turėtų skirti 10–15 minučių individualiam pokalbiui su kiekvienu mokiniu bent kartą per mėnesį, jeigu mokinys turi emocijų, elgesio ar mokymosi sunkumų – bent kartą per savaitę. Pokalbio metu reikėtų aptarti mokinio mokymosi sėkmes ir sunkumus, suteikti grįžtamąjį ryšį apie mokinio pažangą, kartu numatyti sunkumų įveikos būdus ir aptarti tolesnio ugdymo tikslus.
10. Atkreipti dėmesį į vengiančius prisijungti mokinius nuotolinio ugdymo metu. Išsiaiškinti galimas tokio elgesio priežastis: mokinys pernelyg įsitraukęs į alternatyvias su mokymusi nesusijusias veiklas; mokinys turi dėmesio ir (ar) mokymosi sunkumų, dėl jų arba dėl didelių gabumų mokinio menka motyvacija mokytis; mokinys dėl uždaro ar jautraus būdo patiria didelę įtampą atsakinėdamas prieš klasę prisijungus su vaizdu; mokinys patiria sunkumų ar iššūkių šeimoje, namų aplinkoje. Situaciją spręsti bendradarbiaujant su mokiniu, jo tėvais (globėjais) ir švietimo pagalbos specialistais.
11. Pastebėjus, kad mokinys nedalyvauja nuotolinėse pamokose, informuoti mokinio tėvus (globėjus). Bent kartą per mėnesį proaktyviai (ne reaguojant į jau iškilusius sunkumus, bet nuolat, net jeigu ypatingų problemų nėra) organizuoti susirinkimus (pokalbius) su tėvais, skatinti dalytis patirtimi, iškilusiais sunkumais, jų sprendimo būdais.

7.7. Rekomendacijos tėvams ir vaikams

7.7.1. Tėvams

Vaikų mokymosi metu, ypač jeigu jie ugdomi nuotoliniu būdu, labai svarbu užtikrinti:

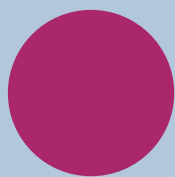
1. **Pakankamą fizinį aktyvumą ir buvimą lauke** – ne mažiau kaip vieną valandą per dieną vaikai turi užsiimti aktyvia fizine veikla ar vaikščioti, žaisti ir aktyviai leisti laiką gryname ore; mažiausiai pusę valandos vaikai turi būti dienos šviesoje lauke. Mokymosi metu daryti pertraukas, kurių metu vaikai atliktų fizinius pratimus, skirtus stambiajai ir smulkiajai motorikai lavinti.
2. **Pastovų miego režimą ir pakankamą miego trukmę** – labai svarbu, kad vaikai eitų miegoti ir keltųsi tuo pačiu laiku, kad miego trukmė būtų ne mažesnė kaip 10 valandų 7–10 metų ir ne mažesnė kaip 9 valandos 11–12 metų paaugliams. Vaiko miegamajame kambaryje ar poilsio zonoje neturi būti jokio veikiančio ekranų turinčio IT prietaiso, o prietaisai (ypač išmanieji telefonai), kuriais jungiamasi prie interneto, vaikui ar paaugliui einant miegoti būtų jiems nepasiekiami.
3. **Laiko ribojimą prie ekranus turinčių prietaisų, ypač turinčių galimybę jungtis internetu**, – pradinio mokyklinio amžiaus vaikams rekomenduojama ne daugiau kaip dvi valandas prie ekranų per dieną; paaugliams rekomenduojama naudotis ekranais (ir internetu) ne daugiau kaip keturias valandas per dieną, įskaitant mokymąsi ir laisvalaikio leidimą. Svarbu, kad namuose nebūtų jungiamas TV kaip fonas, kad vaikai ir kiti šeimos nariai nesinaudotų ekranais valgymo metu. Laikas prie ekranų ypač turi būti ribojamas mokymosi sunkumų, savireguliacijos ir dėmesio problemų turintiems vaikams. Pasitarkite programėles, leidžiančias riboti interneto naudojimą. Drauge su vaiku domėkitės saugiu internetu. Padėkite vaikui susiplanuoti, kaip veiksmingai panaudoti laiką, kuris skiriamas prisijungti internete arba būti prie ekrano.
4. **Vaikų sveikatos stiprinimą ir regėjimo sutrikimų, galvos skausmų, nuovargio bei ansorio prevenciją** – kalbėtis su vaikais apie sveikos gyvensenos principus, apie tai, kas padeda jaustis ir išlikti žvaliems ir sveikiems. Pertraukų metu skatinkite vėdinti patalpą, o ne užkandžiauti. Atlikite su vaikais pratimus akims. Jeigu tenka ilgiau žiūrėti į ekranus, skatinkite dažnai mirkčioti, naudokite dirbtines ašaras, nustatykite vaizduoklį akių lygiu, kas 20 minučių skatinkite atitraukti žvilgsnį nuo ekrano ir 20 sekundžių žiūrėti į objektą, esantį už 6 metrų. Aktyviai leiskite laiką su vaikais: žaiskite stalo ar judrius žaidimus, skaitykite, išeikite pasivaikščioti.
5. **Jūsų pačių gerą emocinę ir fizinę savijautą, streso bei krizinių situacijų valdymą** – būtina pasirūpinti savo sveikata ir savijauta. Dažnai vaiko emocinės problemos ir ypač netinkamas elgesys tik signalizuoja apie bendrą įtampą namuose arba yra tėvų patiriamos įtampos atspindys. Tėvai yra pagrindiniai ir patys svarbiausi elgesio ir sveikos gyvensenos pavyzdžiai savo vaikams. Todėl būtina tėvams (globėjams) pasirūpinti tinkamu miego režimu, pakankamu fiziniu aktyvumu, riboti ekranų laiką laisvalaikio veikloms. Jeigu turite didelių rūpesčių, patiriate emocinių sukrėtimų, būtinai pasitarkite jums artimų žmonių arba specialistų pagalbą. Kreipkitės į mokyklos psichologą, specialųjį ar socialinį pedagogą, socialinį darbuotoją; skambinkite pagalbos telefonais. Jeigu vaikas turi mokymosi sunkumų, jam reikalinga pagalba mokantis, kreipkitės į mokyklos specialistus arba administraciją, kad tokia pagalba jums būtų užtikrinta.

6. **Mokymuisi palankią aplinką** – padėkite, o svarbiausia, netrukdykite vaikams mokytis ir mokytojui mokyti. Gerbkite mokytojo teisę į darbo bei poilsio laiką ir pasirinkimą mokytis tam tikru būdu pagal turimas galimybes, drauge aptarkite galimus sunkumų sprendimo būdus, geranoriškai bendradarbiaukite su mokytoju ugdant vaiką. Pasinaudokite proga išsigilinti į individualią savo vaiko mokymosi specifiką, skatinkite jo savarankiškumą ir atsakomybę. Pasitarkite su vaiko mokytojais arba švietimo pagalbos specialistais, kaip veiksmingiausiai galite padėti savo vaikui mokytis, kaip ugdyti jo savarankiškumą, planavimo gebėjimus, mokymosi įgūdžius. Su vaiku sudarykite aiškią dienotvarkę ir padėkite jos laikytis.
7. **Gerą emocinę savijautą ir bendravimą** – nuolat domėkitės vaikų emocine būsena, atkreipkite dėmesį į pasikeitusį elgesį ar užsisklendimą. Kalbėkitės su vaiku mažiau siai 10–15 minučių per dieną. Prieš miegą išjunkite visus namie esančius prietaisus su ekranais ir tiesiog pasikalbėkite su vaikais, pasidalykite dienos įspūdžiais (ypač džiugiais) ir aptarkite kitos dienos planus. Kartu skaitykite. Karantino laikotarpiu laikantis saugumo reikalavimų ir nustatytų ribojimų, sudarykite sąlygas vaikams bendrauti su bendraamžiais. Padėkite organizuoti nuotolinius susitikimus ar pokalbius su draugais bei artimaisiais.

7.7.2. Mokiniamis (10–14 metų amžiaus)

1. Būtinai skirkite laiko ir dėmesio aktyvumui, fiziniams pratimams ir pabūti lauke dienos šviesoje. Bet koks sportas, pasivaikščiojimai, aktyvūs žaidimai su šeimos nariais ar draugais tikrai padeda pasijusti geriau.
2. Pasistenkite prie ekranų (ypač prisijungę internete) praleisti ne daugiau kaip dvi valandas per dieną pramogoms arba laisvalaikiui. Stenkitės patys ar padedami suaugusiųjų arba draugų riboti prieigą prie pramoginių interneto veiklų tuo metu, kai reikia mokytis. Pirmiausia atlikite privalomas užduotis, o tada „apdovanokite“ save mėgstama veikla.
3. Pasistenkite valgydami ar ilsėdamiesi (eidami miegoti) neimti ir neturėti arti jokio ekranus turinčio prietaiso. Pamėginkite laikytis ribotų ekranų „dietos“ bent vieną savaitę ir pamatysite, kaip pagerės jūsų būsena, kokių ypatingų savo gebėjimų atrasite.
4. Nenuvertinkite miego ir tinkamos mitybos reikšmės. Būtų puiku, jeigu pavyktų gultis ir keltis panašiu metu kasdien. Miegokite 8–9 valandas per parą. Rinkitės sveikus užkandžius, nepamirškite daržovių ir vaisių, baltyminio maisto. Pertraukų tarp pamokų metu neužkandžiaukite, geriau atlikite keletą pratimų akims, rankoms, nugarai, pamankštinkite kojas.
5. Saugokite savo sveikatą. Kai reikia mokytis prie ekranų ar ilgiau naudojantės ekranais pramogoms, nepamirškite dažniau mirksėti, kas 20 minučių bent 20 sekundžių pažiūrėkite į tolą, pajudinkite akis ir galvą. Praktikuokite trumpus, bent poros minučių kvėpavimo ar atsipalaidavimo pratimus.
6. Pasakykite tėvams, mokytojams, kitiems suaugusiems, jeigu kažkas elektroninėje erdvėje jums kelia nerimą. Nesidalykite savo asmeniniais duomenimis (adresu, telefono numeriu ir pan.), nesiųskite į savo IT prietaisus nepatikrintų programų prieš tai nepasitarę su draugais ar tėvais. Domėkitės saugaus interneto galimybėmis.

7. Jeigu jūsų tėvai ar kiti šeimos nariai patiria sunkumų arba svarbių pasikeitimų (tėvai neteko darbo arba skiriasi; kas nors iš šeimos narių susirgo; gimė brolis ar sesė ir pan.), būtinai pasidalykite tuo su savo mokytoju ar mokyklos specialistu. Normalu ir suprantama, kad kai kurie jūsų namuose vykstantys dalykai erzina ar skaudina. Netylėkite ir nekenkite – nei dėl savęs, nei dėl kitų.
8. Jeigu sunku arba visiškai neįdomu mokytis, nemanykite, kad čia tik jūsų bėda ar reikalas. Būtinai pasakykite apie tai tėvams arba mokytojams, mokyklos specialistams. Kartu jūs būtinai turite rasti kuo veiksmingesnių būdų mokytis, kad nereikėtų vengti mokyklos ar išsisukinėti nuo mokymosi. Imkitės iniciatyvos mokymosi pagalbai gauti, nebijokite klausti.
9. Bendraukite ir bendradarbiaukite su mokytojais, draugais, tėvais mokymo klausimais. Atsiliėpkite į mokytojo pastangas organizuoti kiekvieno mokinio mokymąsi. Gerbkite mokytojų ir draugų teisę į pagarbą bei visavertį komunikavimą pamokų metu gyvai arba nuotoliniu būdu. Kreipkitės patys pagalbos į bendraklasius ir mokytojus, padėkite jiems, jeigu jaučiate galintys ir sugebantys padėti.
10. Mokykitės savarankiškai dirbti: planuoti laiką, laikytis dienvartės; pamokos ir savarankiško mokymosi metu atsisakykite pašalinės veiklos; nepasilikite darbų paskutinei minutei. Esate patys atsakingi už jums skirtų užduočių atlikimą.

Literatūra

- Abakumova, I., Bakaeva, I., Grishina, A., Dyakova, E. (2019). Active learning technologies in distance education of gifted students. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE)*, 7(1), 85–94.
- Addington, L. A. (2013). Reporting and Clearance of Cyberbullying Incidents: Applying “Offline” Theories to Online Victims. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 29(4), 454–474.
- Akacem, L. D., Wright, K. P., Jr, & LeBourgeois, M. K. (2018). Sensitivity of the circadian system to evening bright light in preschool-age children. *Physiological Reports*, 6(5), e13617. <https://doi.org/10.14814/phy2.13617>
- Andrew, A., Cattan, S., Costa Dias, M., Farquharson, C., Kraftman, L., Krutikova, S., Phimister, A. and Sevilla, A. (2020a). *Family time use and home learning during the COVID-19 lockdown*, London: The Institute for Fiscal Studies. <https://ifs.org.uk/uploads/R178-Family-time-use-and-home-learning-during-the-COVID-19-lockdown-1.pdf> . Doi: <https://doi.org/10.1920/re.ifs.2020.0178>
- Andrew, A., Cattan, S., Costa Dias, M., Farquharson, C., Kraftman, L., Krutikova, S., Phimister, A. and Sevilla, A. (2020b). *How are mothers and fathers balancing work and family under lockdown?* London: Institute for Fiscal Studies (IFS) Briefing Note BN290. <https://www.ifs.org.uk/publications/14860>
- Augienė, D., Bobrova, L. Butvilas, T. (2005). Mokytojo bendravimo kompetencija penktokų adaptacijos mokykloje kontekste. *Mokytojų ugdymas*, 4, 24–29.
- Azevedo, J. P., Hasan, A., Goldemberg, D., Iqbal, S. A., & Geven, K. (2020). *Simulating the potential impacts of Covid-19 school closures on schooling and learning outcomes: A set of global estimates*. *World Bank Policy Research Working Paper* 9284. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33945/Simulating-the-Potential-Impacts-of-COVID-19-School-Closures-on-Schooling-and-Learning-Outcomes-A-Set-of-Global-Estimates.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Ballová Mikušková, E., Verešová, M. (2020). Distance Education During Covid-19: The Perspective of Slovak Teachers. *Problems of Education in the 21st century*, 78(6), 884–906. doi <https://doi.org/10.33225/pec/20.78.884>.
- Baggaley, J. (2020). Educational distancing. *Distance Education*, 41(4), 582–588, DOI: <https://doi.org/10.1080/01587919.2020.1821609>.
- Baptista, A. S., Prado, I. M., Perazzo, M. F., Pinho T., Paiva, S. M., Pordeus, I. A., Serra-Negra, J. M. (2021). Can children’s oral hygiene and sleep routines be compromised during the COVID-19 pandemic? *J Paediatr Dent*, 31(1), 12–19. doi: <https://doi.org/10.1111/ipd.12732>.
- Barbour, M. K., & Reeves, T. C. (2009). The reality of virtual schools: A review of the literature. *Computers and Education*, 52, 402–416.
- Barkauskaitė, M., Mišeikytė, K. (2006). Mokinių adaptacijos ypatumai kritinių ugdymo(si) etapų metu. *Pedagogika*, 84, 127–134.
- Bathory, E., Tomopoulos, S. (2017). Sleep regulation, physiology and development, sleep duration and patterns, and sleep hygiene in infants, toddlers, and preschool-age children. *Current Problems in Pediatric and Adolescent Health Care*, 47, 29–42.
- Beblavý, M., Baiocco, S., Kilhoffer, Z., Akgüç, M., & Jacquot, M. (2019). *Index of Readiness for Digital Lifelong Learning: Changing How Europeans Upgrade Their Skills*. Centre for European Policy Studies in partnership with Grow with Google. <https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2019/11/Index-of-Readiness-for-Digital-Life-long-Learning.pdf>.
- Bergdahl, N., Nouri, J. (2020). Covid19 and CrisisPrompted Distance Education in Sweden. *Technology, Knowledge and Learning*. doi <https://doi.org/10.1007/s10758-020-09470-6>
- Blinka, L., Škařupová, K., Ševčíková, A., Wölfling, K., Müller, K. W., Dreier, M. (2015). Excessive internet use in European adolescents: What determines differences in severity? *International Journal of Public Health*, 60, 249–256, doi: <https://doi.org/10.1007/s00038-014-0635-x>.
- Bonal, X., Gonzalez, Sh. (2020). The impact of lockdown on the learning gap: family and school divisions in times of crisis. *International Review of Education*. doi <https://doi.org/10.1007/s11159-020-9860-z>

- Braun, V., & Clarke, V. (2013). *Successful Qualitative research: a practical guide for beginners*. London: Sage Publications.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental Psychology*, 22(6), 723–742.
- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N. et al. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *Lancet*, 39,10227, 912–920. doi: [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(20\)30460-8](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(20)30460-8).
- Brown, G. T. L., Andrade, H. L. & Chen, F. (2015). Accuracy in student self-assessment: directions and cautions for research. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 22(4), 444–457, <http://dx.doi.org/10.1080/0969594X.2014.996523>
- Būdienė, V. (2020). Rinkimų cukrus ir matematika. <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1218767/virginija-budiene-rinkimu-cukrus-ir-matematika%202020>.
- Cain, N., Gradisar, M. (2010). Electronic media use and sleep in school-aged children and adolescents: A review. *Sleep Medicine*, 11(8), 735–742. <https://doi.org/10.1016/j.sleep.2010.02.006>
- Carlo, J. T., Chung, W. (2009). Review of school closure as a pandemic mitigation strategy. *Texas Medicine*, 105(7), 21–26. <https://www.texmed.org/template.aspx?id=7808#:~:text=Through%20a%20model%2C%20the%20authors,when%20the%20schools%20are%20closed>.
- Carson, V., Hunter, S., Kuzik, N., Gray, C. E., Poitras, V. J., Chaput, J. -P., Saunders, T. J., Katzmarzyk, P.T., Okely, A. D., Connor Gorber, S., et al. (2016). Systematic review of sedentary behaviour and health indicators in school-aged children and youth: An update. *Applied Physiology, Nutrition, and Metabolism*, 41, 240–265.
- Chitkara, D. K., Rawat, D. J., Talley, N. J. (2005). The epidemiology of childhood recurrent abdominal pain in Western countries: a systematic review. *American Journal of Gastroenterology*, 100(8), 1868–1875.
- Ciarrochi, J., Parker, P., Sahdra, B., Marshall, S., Jackson, C., Gloster, A. T., Heaven, P. (2016). The development of compulsive internet use and mental health: A four-year study of adolescence. *Developmental Psychology*, 52, 272–283, doi: <https://doi.org/10.1037/dev0000070>.
- Coats, D. K., Paysse, E. A. (2019). *Refractive errors in children*. Up To Date.
- Colizzi, M., Sironi, E., Antonini, F., Ciceri, M. L., Bovo, C., Zocante, L. (2020). Psychosocial and behavioral impact of COVID-19 in autism spectrum disorder: An online parent survey. *Brain Science*, 10(6), 341. doi: <https://doi.org/10.3390/brainsci10060341>.
- Craig, L. & Churchill, B. (2020). Dual-earner parent couples' work and care during COVID-19. *Gender, Work and Organization*, 1–14. doi: <https://doi.org/10.1111/gwao.1249>
- Creswell, J. W., (2008). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Upper Saddle River, NJ: Pearson / MerrillEducation.
- Dayal, A. K., Sinha, V. (2020). Trend of Allergic Rhinitis Post COVID-19 Pandemic: A Retrospective Observational Study. *Indian Journal of Otolaryngology and Head Neck Surgery*; 1–3.
- Das, S., Kim, A., Karmakar, S., Change-Point Analysis of Cyberbullying-Related Twitter Discussions During COVID-19. *16th Annual Social Informatics Research Symposium*. <https://arxiv.org/abs/2008.13613>
- Dijk, J. (2020). *The network society*. London: Sage Publications.
- Di Renzo, Gualtieri, P., Pivari, F. et al. (2020). *J Transl Med*, 229, 1–15. <https://doi.org/10.1186/s12967-020-02399-5>
- Driessen, G. (2019) Parental Involvement, Parental Participation, Parent-School-Community Partnerships. <https://www.researchgate.net/publication/335397199>.
- Dunton, G. F., Do, B. & Wang, S. D. (2020). Early effects of the COVID-19 pandemic on physical activity and sedentary behavior in children living in the U.S. *BMC Public Health*, 20 (1), 1351, 113.
- Dwivedi, Y. K., Hughes, D. L., Coombs, C., Constantiou, I., Duan, Y., Edwards, J. S., Gupta, B., Lal, B., Misra, S., Prashant, P., Raman, R., Rana, N. P., Sharma, S. K., Upadhyay, N. (2020). *Impact of*

- COVID-19 pandemic on information management research and practice: Transforming education, work and life. *International Journal of Information Management*, 55, 1–20. doi <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2020.102211>.
- Epstein, J. L. & Salinas, K. C. (2004). Partnering with Families and Communities. *Educational Leadership*, 61(8), 12–18.
- Gamito, P. S., Morais, D. G., Oliveira, J. G., Brito, R., Rosa, P. J., de Matos, M. G. (2016). Frequency is not enough: Patterns of use associated with risk of Internet addiction in Portuguese adolescents. *Computers in Human Behavior*, 58, 471–478, doi: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.01.013>.
- Garrison, M., Liekweg, K., Christakis, D. A. (2011). Media use and child sleep: The impact of content, timing, and environment. *Pediatrics*, 128 (1). <http://dx.doi.org/10.1542/peds.2010-3304>.
- Ghosh, R., Dubey, M. J., Chatterjee, S., Dubey, S. (2020). Impact of COVID-19 on children: special focus on the psychosocial aspect. *Minerva Pediatrics*, 72(3), 226–235.
- Gintilienė, G., Girdzijauskienė, S., Černiauskaitė, D., Lesinskienė, S., Povilaitis, R., Pūras, D. (2004). Lietuviškas SDQ – standartizuotas mokyklinio amžiaus vaikų „Galių ir sunkumų klausimynas“. *Psichologija*, 29, 88–105.
- Girdzijauskienė, S. (2006). *Kokybinis interviu. Metodiniai nurodymai*. Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija.
- Grigutytė, N., Pakalniškienė, V., Raižienė, S., Povilaitis, R. (2018). Lietuvos vaikų naudojimosi internetu 2010 ir 2018 ypatumų palyginimas. *Psichologija*, 58, 57–71. DOI: <https://doi.org/10.15388/Psichol.2018.3>
- He, M., Xiang, F., Zeng, Y., et al. (2015). Effect of time spent outdoors at school on the development of myopia among children in china: a randomized clinical trial. *JAMA*, 314, 1142–1148.
- Higuci, S., Nagafuchi, Y., Lee, S., Harada, T. (2014). Influence of light at night on melatonin suppression in children. *Journal of Clinical Endocrinology and Metabolism*, 99(9), 3298–3303. Doi: <https://doi.org/10.1210/jc.2014-1629>.
- Hisler, G. C., Hasler, B. P., Franzen, P. L., Clark, D. B., Twenge, J. M. (2020). Screen media use and sleep disturbance symptom severity in children. *Sleep Health*, 6(6), 731–742. <https://doi.org/10.1016/j.sleh.2020.07.002>
- Jackevičius, M. (2020). Karantinas apnuogino moksleivių socialinę atskirtį – tūkstančiai vaikų mokyti iš namų neturi galimybių. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1153357/karantinas-apnuogino-moksleiviu-socialine-atskirti-tukstanciai-vaiku-mokyti-is-namu-neturi-galimybiu>.
- Januškevičienė, A., Vaitkaitienė, E., Albavičiūtė, E., Zaborskis, A., Januškevičius, V., Vaitkaitis, D. (2011). Mokyklinio amžiaus vaikų galvos skausmų paplitimas ir sąsajos su šeimos socialine ir ekonomine padėtimi (HBSC tyrimas). *Lietuvos bendrosios praktikos gydytojas*, 15(5).
- Jain, O., Gupta, M., Satam, S., Panda, S. (2020). Has the COVID-19 pandemic affected the susceptibility to cyberbullying in India? *Computer In Human Behaviour Reports*, 2, 1–9.
- Jiao, W. Y., Wang, L. N., Liu, J., Fang, S. F., Jiao, F. Y., Pettoello-Mantovani, M., Somekh, E. (2020). Behavioral and Emotional Disorders in Children during the COVID-19 Epidemic. *Journal of Pediatrics*, 221, 264–266.e1. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2020.03.013>.
- Jones, T. A., Vidal, G., Taylor, C. (2020 Aug 18). Interprofessional education during the COVID-19 pandemic: finding the good in a bad situation. *Journal of Interprofessional Care*, 34(5), 633–646. <https://doi.org/10.1080/13561820.2020.1801614>.
- Joosten, T. & Cusatis, R. (2020). Online Learning Readiness. *American Journal of Distance Education*, 34(4), 180–193. DOI: <https://doi.org/10.1080/08923647.2020.1726167>
- Jusienė, R., Laurinaitytė, I., Pajėdienė, A., Praninskienė, R., Rakickienė, L., Urbonas, V. (2017). Ikimokyklinio amžiaus vaikų buvimas prie ekranų: kada tai tampa vaikų sveikatos rizikos veiksniu? *Sveikatos mokslai*, 27(6), 134–143. <https://doi.org/10.5200/sm-hs.2017.109>
- Jusienė, R., Praninskienė, R., Petronytė, L., Breidokienė, R., Laurinaitytė, I., Rakickienė, L., Urbonas, V., Babkovskienė, E., Vitkė, L. (2019). Fizinės ir psichikos sveikatos veiksniai ankstyvojoje vaikystėje: naudojimosi informacinėmis technologijomis vaidmuo. *Visuomenės sveikata*, 84(1), 56–67.

- Jusienė, R., Rakickienė, L., Breidokienė, R., Laurinaitytė, I. (2020a). Executive function and screen-based media use in preschool children. *Infant and Child Development*, 29(1), e2173. <https://doi.org/10.1002/icd.2173>
- Jusienė, R., Laurinaitytė, I., Pakalniškienė, V. (2020b). Pradinio mokyklinio amžiaus vaikų kompulsyvaus interneto naudojimo psichosocialiniai veiksniai vaikų ir tėvų vertinimu. *Psichologija*, 61, 51–67. <https://doi.org/10.15388/Psichol.2020.15>
- Kaffenberger, M. (2020). Modeling the long-run learning impact of the COVID-19 learning shock: Actions to (more than) mitigate loss, *RISE Insight Series*. https://doi.org/10.35489/BSG-RISE-RI_2020/017.
- Kalmus, V., Siibak, A., Blinka, L. (2014). Internet and child well-being. In *Handbook of Child Well-Being. Theories, Methods and Policies in Global Perspective* (pp. 2093–2133). Dordrecht: Springer.
- Karmakar, S., Das, S. (2020). Evaluating the Impact of COVID-19 on Cyberbullying through Bayesian Trend Analysis. *The European Interdisciplinary Cybersecurity Conference (EICCC)*. <https://arxiv.org/pdf/2009.02126.pdf>
- Keyes, K. M., Maslowsky, J., Hamilton, A., Schulenberg, J. (2015). The great sleep recession: changes in sleep duration among US adolescents 1991–2012. *Pediatrics*, 135, 3460–3468.
- Kimav, A. U. Aydin, B. (2020). A Blueprint for In-Service Teacher Training Program in Technology Integration, *Journal of Educational Technology & Online Learning*, 3(3), 224–244.
- Korterink, J. J., Diederer, K., Benninga, M. A., Tabbers, M. M. (2015). Epidemiology of pediatric functional abdominal pain disorders: a meta-analysis. *PLoS One*, 10(5): e0126982.
- Lesinskiene, S., Girdzijauskiene, S., Gintiliene, G., Butkiene, D., Puras, D., Goodman, R., Heiervang, E. (2018). Epidemiological study of child and adolescent psychiatric disorders in Lithuania. *BMC Public Health*, 18, 1–8. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5436-3>
- Liu, X., Luo, W. T., Li, Y., Li, C. N., Hong, Z. S., Chen, H. L., Xiao, F., Xia, J. Y. (2020). Psychological status and behavior changes of the public during the COVID-19 epidemic in China. *Infectious Diseases and Poverty*, 9 (58). doi: <https://doi.org/10.1186/s40249-020-00678-3>.
- Lv, B., Lv, L., Yan, Zh., Luo, L. (2019). The relationship between parental involvement in education and children's academic/emotion profiles: A person-centered approach, *Children and Youth Services Review*, 100, 175–182, <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.03.003>.
- López-Bueno, R., López-Sánchez, G. F., Casajús, J. A., et al. (2020). Health-Related Behaviors Among School-Aged Children and Adolescents During the Spanish Covid-19 Confinement. *Frontiers in Pediatrics*, 8, 573, 1–11.
- Loades, M. E., Chatburn, E., Higson-Sweeney, N., Reynolds, S., Shafran, R., Brigden, A., Linney, C., McManus, M. N., Borwick, C., Crawley, E. (2020). Rapid Systematic Review: The Impact of Social Isolation and Loneliness on the Mental Health of Children and Adolescents in the Context of COVID-19. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 59(11), 1218–1239. e3. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2020.05.009>.
- Luís, M. E., Hipólito-Fernandes, D., Mota, C., Maleita, D., Xavier, C., Maio, T., Cunha, J. P., Tavares Ferreira, J. A. (2020). Review of Neuro-Ophthalmological Manifestations of Human Coronavirus Infection. *Eye Brain*, 12, 129–137. doi: <https://doi.org/10.2147/EB.S268828>.
- Männikkö, N., Ruotsalainen, H., Miettunen, J., Pontes, H. M., Kääriäinen, M. (2020). Problematic gaming behaviour and health-related outcomes: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Health Psychology*, 25, 67–81, doi: <https://doi.org/10.1177/1359105317740414>.
- Marganski, A. J. (2015). Intimate Partner Violence Victimization in the Cyber and Real World: Examining the Extent of Cyber Aggression Experiences and Its Association With In-Person Dating Violenc. *Journal of Interpersonal Violence*, 33(7) 1071–1095.
- Markel, H., Lipman, H. B., Navarro, J. A., Sloan, A., Michalsen, J. R., Stern, A. M., Cetron, M. S. (2007). Nonpharmaceutical interventions implemented by US cities during the 1918–1919 influenza pandemic. *JAMA*, 298(6), 644–654. <https://doi.org/10.1001/jama.298.6.644>.

- Marques, A., Calmeiro, L., Loureiro, N., Frasilho, D., de Matos, M. G. (2015). Health complaints among adolescents: Associations with more screen-based behaviours and less physical activity. *Journal of Adolescence*, 44, 150–157. doi: <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2015.07.018>.
- Martin, K., Porritt, K., Aromataris, E. (2018). Effectiveness of interventions to control screen use and children's sleep, cognitive and behavioral outcomes: a systematic review protocol. *JBIS Database of Systematic Reviews and Implementation Reports*, 16(6), 1338–1345. <https://doi.org/10.11124/JBIS-RIR-2017-003522>
- Meerkerk, G. -J., Van Den Eijnden, R. J. J. M., Vermulst, A. A., Garretsen, H. F. L. (2009). The Compulsive Internet Use Scale (CIUS): Some psychometric properties. *Cyberpsychology and Behavior*, 12, 1–6, doi: <https://doi.org/10.1089/cpb.2008.0181>.
- Mindell, J. A., Leichman, E. S., Lee, C., Williamson, A. A., & Walters, R. M. (2017). Implementation of a nightly bedtime routine: How quickly do things improve? *Infant Behavior & Development*, 49, 220–227. <https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2017.09.013>
- Našlėnė, Ž., Petrauskaitė, I., Želvienė, A. (reng.) (2020). *Lietuvos vaikų sveikatos būklės pokyčiai ir netolygumai*. Vilnius: Higienos instituto Sveikatos informacijos centras.
- Nieswand, V., Richter, M., Gossrau, G. (2020). Epidemiology of Headache in Children and Adolescents – Another Type of Pandemia. *Current Pain Headache Report*, 24(62). <https://doi.org/10.1007/s11916-020-00892-6>
- Nuutinen, T., Ray, C., & Roos, E. (2013). Do computer use, TV viewing, and the presence of the media in the bedroom predict school-aged children's sleep habits in a longitudinal study? *BMC Public Health*, 13, 684. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-13-684>
- Oja, L., Slapšinskaitė, A., Piksöt, J., Šmigelskas, K. (2020). Baltic Adolescents' Health Behaviour: An International Comparison. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17, 8609. doi: <https://doi.org/10.3390/ijerph17228609>
- Pakalniškienė, V., Jusienė, R., Sebre, S. B., Wu, J. -L., Laurinaitytė, I. (2020). Children's Internet Use Profiles in Relation to Behavioral Problems in Lithuania, Latvia, and Taiwan. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17, 8490; <https://doi.org/10.3390/ijerph17228490>
- Patchin, J., Schafer, J., Jarvis, J. P. (2020). Law enforcement perceptions of cyberbullying: evolving perspectives. *Policing: An International Journal*, 43(1), 137–150.
- Petronytė, L., Praninskienė, R. (2016). Chronobiological types, duration of sleeping and psycho-emotional conditions of teenagers. *Acta medica Lituanica*, 23(4), 232–238. doi: <https://doi.org/10.6001/actamedica.v23i4.3425>
- Piercy, K. L., Troiano, R. P., Ballard, R. M., Carlson, S. A., Fulton, J. E., Galuska, D. A. et al. (2018). The physical activity guidelines for Americans. *JAMA*, 320(19), 2020–2028. doi: <https://doi.org/10.1001/jama.2018.14854>.
- Pietrobelli, A., Pecoraro, L., Ferruzzi, A. et al. (2020). Effects of COVID-19 Lockdown on Lifestyle Behaviors in Children with Obesity Living in Verona, Italy: A Longitudinal Study. *Obesity*, 28(8), 1382–1385. doi: <https://doi.org/10.1002/oby.22861>.
- Pignatti, P., Visca, D., Cherubino, F., Zampogna, E., Spanevello, A. (2020). Impact of COVID-19 on patients with asthma. *Int J Tuberc Lung Dis*, 24(11), 1217–1219.
- Poderienė, G. (2005). *Mokymo aplinkos įtaka mokinių adaptacijai penktoje klasėje: [rankraštis]: daktaro disertacija*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
- Pombo, A., Luz, C., Rodriguez, L. P., & Cordovil, R. (2020). COVID-19 Confinement in Portugal: Effects on the Household Routines of Children Under 13. *Research Square*, 1–16. doi: <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-45764/v1>
- Pomerantz, E. M., Moorman E. A., Litwack S. D. (2007). The How, Whom, and Why of Parents' Involvement in Children's Academic Lives: More Is Not Always Better, *Review of Educational Research*, 77(3), 373–410.
- Praninskienė, R., Jusienė, R., Laurinaitytė, I., Rakickienė, L., Petronytė, L., Urbonas, V. (2018). Šiuolai-

- kinių informacinių technologijų naudojimas ir ikimokyklinio amžiaus vaikų miegas. *Neurologijos seminarai*, 22 (75), 49–56.
- Purvanekienė, G., Purvanekas, A. (2001). *Moteris Lietuvos visuomenėje: palyginamoji tyrimų analizė*. Vilnius: Danielius.
- Rakickienė, L., Jusienė, R., Baukienė, E., Breidokienė, R. Pre-schoolers' behavioural and emotional problems during the quarantine due to Covid-19 pandemic: the role of parental distress and screen time. (Teikiama spaudai)
- Rankin, J. (2020). EU leaders clash over economic response to coronavirus crisis. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/26/eu-leaders-clash-over-economic-response-to-coronavirus-crisis>.
- Reid Chassiakos, Y. (Linda), Radesky, J., Christakis, D., Moreno, M. A., & Cross, C. (2016). Children and adolescents and digital media. *Pediatrics*, 138(5), e1–e18.
- Redding, S., Murphy, M. & Sheley, P. (Eds). *Handbook on Family and Community Engagement*. Charlotte, NC: Information Age, 2011. Retrieved from <http://www.schoolcommunitynetwork.org/Default.aspx>
- Robinson, J. P., Curtiss, M. (2020). The covid-19 crisis and reflections on systems transformation. BROOKINGS. <https://www.brookings.edu/blog/education-plus-development/2020/03/26/the-covid-19-crisis-and-reflections-on-systems-transformation>.
- Rudnicka, A. R., Owen, C. G., Nightingale, C. M., et al. (2010), Ethnic differences in the prevalence of myopia and ocular biometry in 10- and 11-year-old children: The child heart and health study in England (CHASE). *Investigations in Ophthalmology and Visual Science*, 51, 6270–6276.
- Rundle, A. G., Park, Y., Herbstman, J. B., Kinsey, E. W., Wang, Y. C. (2020). COVID-19 Related School Closings and Risk of Weight Gain Among Children. *Obesity*, 28(6), 1008–1009. doi: <https://doi.org/10.1002/oby.22813>
- Ruano, F. J., Somoza Álvarez, M. L., Haroun-Díaz, E., et al. (2020). Impact of the COVID-19 pandemic in children with allergic asthma. *J Allergy Clin Immunol Pract.*, 8(9), 3172–3174.
- Rugevičiūtė, N. (2020). *Tėvų išitraukimas į pradinį klasių mokinių nuotolinį mokymąsi karantino metu*. (Magistro darbas). Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Shariff, Sh. (2015). *Sexting and Cyberbullying Defining the Line for Digitally Empowered Kids*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schleicher, A. F. (2020). *The Impact of COVID-19 on Education. Insights from "Education at a Glance"*. <https://www.oecd.org/education/the-impact-of-covid-19-on-education-insights-education-at-a-glance-2020.pdf>.
- Schleicher, A. F., Reimers F. (2020). *Schooling Disrupted, Schooling Rethought: How the COVID-19 Pandemic is Changing Education*. https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=133_133390-1rtuknc0h1&title=Schooling-disruptedschooling-rethought-How-the-Covid-19-pandemic-is-changing-education
- Schuck, R. K., Lambert, R. (2020). "Am I Doing Enough?" Special Educators' Experiences with Emergency Remote Teaching in Spring 2020. *Education Science*, 10(320), 1–15. doi: <https://doi.org/10.3390/educsci10110320>
- Seçer, İ., Ulaş, S. (2020). An Investigation of the Effect of COVID-19 on OCD in Youth in the Context of Emotional Reactivity, Experiential Avoidance, Depression and Anxiety. *International Journal of Mental Health and Addiction*. doi: <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00322-z>.
- Spinelli, M., Lionetti, F., Pastore, M., Fasolo, M. (2020). Parents' Stress and Children's Psychological Problems in Families Facing the COVID-19 Outbreak in Italy. *Frontiers in Psychology*, 11, 1713. doi: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01713>.
- Suchomlinov, A. (2011). *1990 m. gimusių vaikų fizinės būklės ypatumai, raidos takai ir veiksniai augimo laikotarpiu*. Daktaro disertacija. Vilnius.
- Šaulauskas, M. P. (2011). Homo irretitus: politicus, faber, ludens. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 29(2), 5–15.

- Tahtinen, R. E., Sigfusdottir, I. D., Helgason, A. R., Kristjansson, A. L. (2014). Electronic screen use and selected somatic symptoms in 10-12 year old children. *Preventive Medicine*, 67, 128–133. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2014.07.017>.
- Tagarro, A., Epalza, C., Santos, M., Sanz-Santaeufemia, F. J., Otheo, E., Moraleda, C. ir Calvo C. (2020). Screening and Severity of Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) in Children in Madrid, Spain. *JAMA Pediatrics*, 8, e201346. doi: <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2020.1346>
- Tawil, S. (2020). *Six months into a crisis: Reflections on international efforts to harness technology to maintain the continuity of learning*. UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374561>
- Tomisaki, E., Tanaka, E., Watanabe, T., Shinohara, R., Hirano, M., Onda, Y., Mochizuki, Y., Yato, Y., Yamakawa, N., & Anme, T. (2018). The relationship between the development of social competence and sleep in infants: a longitudinal study. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 12(53). <https://doi.org/10.1186/s13034-018-0258-8>
- Torsheim, T., Eriksson, L., Schnohr, C. W., Hansen, F., Bjarnason, T., Välimaa, R. (2010). Screen-based activities and physical complaints among adolescents from the Nordic countries. *BMC Public Health*, 10, 324. doi: <https://doi.org/10.1186/1471-2458-10-324>.
- Tremblay, M. S., Carson, V., Chaput, J. -P., Connor Gorber, S., Dinh, T., Duggan, M., Faulkner, G., Gray, C. E., Gruber, R., Janson, K., et al. (2016). Canadian 24-Hour Movement Guidelines for Children and Youth: An Integration of Physical Activity, Sedentary Behaviour, and Sleep. *Applied Physiology, Nutrition, and Metabolism*, 41, 311–327.
- Valantinas, A. Čiuladienė, G. (sud.) (2012). Tėvų į(si)traukimas į mokinių ugdymą. *Švietimo problemas analizė*, 8(72). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
- Van Damme, W., van de Put, W., Devadasan, N., Ricarte, J. A., Muyembe, J. J. (2018). Is the world ready for the next pandemic threat? *BMJ (Clinical research ed.)*, 362, k3296. <https://doi.org/10.1136/bmj.k3296>[Google Scholar].
- Van den Berg, M. M., Benninga, M. A., Di Lorenzo, C. (2006). Epidemiology of childhood constipation: a systematic review. *American Journal of Gastroenterology*, 101(10), 2401–2409.
- Varšlauskaitė, L. Gasinska, K. (2018). „Patyčių dėžutė“ – Lietuvos situacijos ir poreikio bei užsienio gerųjų praktikų apžvalga (situacijos ir poreikio apžvalga bei ataskaita). <http://kurkl.lt/projektai/patyciu-dezute/>
- Vegas, E., (2020). School closures, government responses, and learning inequality around the world during COVID-19. <https://www.brookings.edu/research/school-closures-government-responses-and-learning-inequality-around-the-world-during-covid-19/>
- Wiederhold, B. K. (2020). Children's Screen Time During the COVID-19 Pandemic: Boundaries and Etiquette. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 23(6), 359–360. doi: <https://doi.org/10.1089/cyber.2020.29185.bkw>.
- Williamson, A. A., Zendarski, N., Lange, K., Quach, J., Molloy, C., Clifford, S. A., & Mulraney, M. (2020). Sleep problems, internalizing and externalizing symptoms, and domains of health-related quality of life: bidirectional associations from early childhood to early adolescence. *Sleep*. <https://doi.org/10.1093/sleep/zsaa139>
- Wong, C. W., Tsai, A., Jonas, J. B., Ohno-Matsui, K., Chen, J., Ang, M., Ting, D. S. W. (2020). Digital Screen Time During COVID-19 Pandemic: Risk for a Further Myopia Boom? *American Journal of Ophthalmology*, 223, 333–337. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ajo.2020.07.034>.
- Xavier, M. K., Pitangui, A. C., Silva, G. R., Oliveira, V. M., Beltrão, N. B., Araújo, R. C. (2015). Prevalence of headache in adolescents and association with use of computer and videogames. *Cien Saude Colet*, 20(11), 3477–3486. doi: <https://doi.org/10.1590/1413-812320152011.19272014>.
- Xie, X., Xue, Q., Zhou, Y., Zhu, K., Liu, Q., Zhang, J., Song, R. (2020). Mental Health Status among Children in Home Confinement during the Coronavirus Disease 2019 Outbreak in Hubei Province, China. *JAMA Pediatrics*, 174, 898–900. doi: <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2020.1619>.
- Xia, J. (2020). Practical Exploration of School-Family Cooperative Education during the COVID-19 Epidemic: A Case Study of Zhenjiang Experimental School in Jiangsu Province, China. *SSRN*, 4(2), 521–527. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3555523

- Yousef Al-Hashel, J., Farouk, A. S., Raed, A. (2019). Prevalence and Burden of Primary Headache Disorders in Kuwaiti Children and Adolescents: A Community Based Study. *Frontiers in Neurology*, 10, 793. DOI: <https://doi.org/10.3389/fneur.2019.00793>
- Zhou, S. J., Zhang, L. G., Wang, L. L., Guo, Z. C., Wang, J. Q., Chen, J. C., Liu, M., Chen, X., Chen, J. X. (2020). Prevalence and socio-demographic correlates of psychological health problems in Chinese adolescents during the outbreak of COVID-19. *European Child and Adolescence Psychiatry*, 29, 749–758. doi: <https://doi.org/10.1007/s00787-020-01541-4>.
- Žydžiūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai, principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.

Šaltiniai

- BROOKINGS. <https://www.brookings.edu/research/school-closures-government-responses-and-learning-inequality-around-the-world-during-covid-19/>
- CARNEGIE. Strategies for Parents and Teachers Grappling with COVID-19 Stress. Developing sustainable solutions to address students' social and emotional needs. <https://www.carnegie.org/topics/topic-articles/family-community-engagement/strategies-parents-and-teachers-grappling-covid-19-stress/>
- CARNEGIE. The Day After the Pandemic <https://carnegieendowment.org/publications/the-day-after>
- CENTER FOR GLOBAL DEVELOPMENT. COVID: School Closures and Education Systems <https://www.cgdev.org/topics/covid-education>
- CGD. Center for Global Development data (2020). <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1ndHg-P53atJ5J-EtxgWcpSfYG8LdzHpUsnb6mWybErYg/edit?ts=5e6f893e#gid=0>
- COVID-19 and the State of K–12 Schools. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA168-1.html
- Delfi.lt. (2020). Antras karantinas: Vyriausybė apsisprendė, kokie draudimai įsigalioja nuo šeštadienio. <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/antras-karantinas-vyriausybe-apsisprende-kokie-draudimai-isigalioja-nuo-sestadienio.d?id=85646175>.
- Delfi.lt. (2020a). Suteiks vaikams techninę pagalbą mokytis nuotoliniu būdu. https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/suteiks-vaikams-technine-pagalba-mokytis-nuotoliniu-budu.d?id=85620921#cx-recs_s.
- DHS StatCompiler (2020). Demographic and Health Surveys. <https://www.statcompiler.com/en/>
- Eurydice. (2020). Better knowledge for better education policies. <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/>
- Eurydice. (2020a). How is Covid-19 affecting schools in Europe? https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/how-covid-19-affecting-schools-europe_en.
- European Commission. (2020). Building Resilience in the European Education Area. Education and Training. Third European Education Summit: Digital Education Transformation. https://ec.europa.eu/education/summit/digital-education-transformation_en.
- European Commission. Resetting education and training for the digital age. EC staff working document, SWD 209 (2020a). Brussels. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=SWD:2020:209:FIN&rid=3>
- Europos Komisija. (2020). Reagavimas į koronavirusą. https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response_lt.
- GEM Report. (2020). New 2020 GEM Report shows inclusion has never been as relevant as countries count the education cost of Covid-19. [https://gemreportunesco.wordpress.com/2020/06/23/new-2020-gem-report-shows-inclusion-has-never-been-as-relevant-as-countries-count-the-education-cost-of-covid-19/..](https://gemreportunesco.wordpress.com/2020/06/23/new-2020-gem-report-shows-inclusion-has-never-been-as-relevant-as-countries-count-the-education-cost-of-covid-19/)
- Harvard. (2020). Harvard Global Education Innovation Initiative. <https://gloaled.gse.harvard.edu/>.

- Homeland Security Council. (2006). *Implementation plan for the national strategy for pandemic influenza*. White House Homeland Security Council, US. <https://www.cdc.gov/flu/pandemic-resources/pdf/pandemic-influenza-implementation.pdf>.
- Hundr Ed. (2020). Lessons of the year – HundrED Impact Report 2020. <https://hundred.org/en>
- IASC. (2020). Addressing mental health and psychosocial aspects of covid-19 outbreak. Version 1.5. https://interagencystandingcommittee.org/system/files/2020-11/IASC%20Interim%20Briefing%20Note%20on%20COVID-19%20Outbreak%20Readiness%20and%20Response%20Operations%20-%20MHPSS_3.pdf.
- Kauno diena. (2020). Mokykloms perkami 35 tūkstančiai kompiuterių. <https://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/mokykloms-perkami-35-tukstanciai-kompiuteriu-959103>.
- LRS. (2021). Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr>.
- LRT. (2020). Būdiene apie matematikos egzamino rezultatus: tai visiškai nenormalu ir neadekvatu. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1204451/budiene-apie-matematikos-egzamino-rezultatus-tai-visiskai-nenormalu-ir-neadekvatu>.
- LRT. (2020a). Vyriausybė nusprendė: nuo šeštadienio įvedamas visuotinis karantinas. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1268713/vyriausybe-nusprende-nuo-sestadienio-ivedamas-visuotinis-karantinas>.
- LRT. (2020b). „Padėsim prisijungti“ savanoriaujantis abiturientas: galimybę mokytis privalo turėti visi. <https://www.lrt.lt/naujienos/gyvenimas/13/1269585/padesim-prisijungti-savanoriaujantis-abiturientas-galimybe-mokytis-privalo-tureti-visi>.
- LRV. (2020). Vyriausybės sprendimu atšaukiamas Lietuvoje paskelbtas karantinas. <https://lrvtv.lt/lt/naujienos/vyriausybes-sprendimu-atsaukiamas-lietuvoje-paskelbtas-karantinas>.
- LRV_BE. (2020). Brandos egzaminų sesija startuos birželio 22 d. <https://koronastop.lrv.lt/lt/naujienos/brandos-egzaminu-sesija-startuos-birzelio-22-d>.
- LRV1225 (2020). Nutarimas Nr.1225. 2020 11 04. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/df60f5901e-a611ebb0038a8cd8ff585f>.
- LRV1226. (2020). Nutarimas dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo. 2020 11 04 Nr. 1226. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a2b5da801f4a11eb9604df942ee8e443>
- LRV207. (2020). Nutarimas dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo. 2020 03 14 Nr. 207. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/deaf869466301eaa02cacf2a861120c>.
- LRV515 (2020). Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimo Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ pakeitimo“. 2020 05 27 Nr. 515. <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=e2edc330a01d11ea9515f752ff221ec9>.
- LRV579. (2020). Nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimo Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ pripažinimo netekusiu galios“. 2020 06 10 Nr. 579. <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=a93ec510abcd11eab9d9cd0c85e0b745>.
- Mokyklų pirmojo uždarymo dinamika pasaulyje ir tuomet planuota nuotolinio mokymo trukmė pagal šalis (2020): <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1ndHgP53atJ5J-EtxgWcpSfYG8LdzHpUs-nb6mWybErYg/edit?ts=5e6f893e#gid=0>
- Nacionalinė švietimo agentūra (NŠA). (2020). Nuotolinio mokymo(si) / ugdymo(si) vadovas. https://www.emokykla.lt/upload/nuotolinis/Nuotolinio%20mokymo%20Vadovas_2.pdf.
- National Centre for Learning Disabilities, Student Privacy and Special Education: An Educator's Guide During and After COVID-19, 2020, Internetinė prieiga: <https://www.nclld.org/wp-content/uploads/2020/07/Student-Privacy-and-Special-Education-An-Educator%E2%80%99s-Guide-During-and-After-COVID-19.07282020.pdf>
- OECD country notes on school education during COVID-19: Were teachers and students ready? (2020). OECD: <http://www.oecd.org/education/coronavirus-education-country-notes.htm>

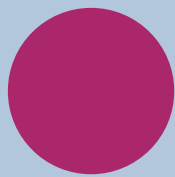
- OECD. Education at a Glance (2020). <https://www.oecd.org/education/the-impact-of-covid-19-on-education-insights-education-at-a-glance-2020.pdf>
- OECD. Lessons for education during the coronavirus crisis. (2020). OECD. (2020). <https://oecd-edu-today.com/coronavirus/>
- OECD. How successful were education continuity strategies? (2020). https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=133_133390-1rtuknc0hi&title=Schooling-disrupted-schooling-rethought-How-the-Covid-19-pandemic-is-changing-education
- OECD. Developing an education strategy during the coronavirus crisis (2020). 'A framework to guide an education response to the COVID-19 Pandemic of 2020'. Paimta iš: https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=126_126988-t63lxosohs&title=A-framework-to-guide-an-education-response-to-the-Covid-19-Pandemic-of-2020
- OECD. The Impact of COVID-19 on Education: Insights from the OECD's Education at a Glance 2020 report. <https://www.oecd.org/education/the-impact-of-covid-19-on-education-insights-education-at-a-glance-2020.pdf>
- OECD. https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2020_69096873-en
- RAND. Will This School Year Be Another Casualty of the Pandemic? https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA168-4.html
- RAND. The Digital Divide and COVID-19. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA134-3.html
- RAND. How Schools Adjusted to Life under COVID 19? <https://www.rand.org/blog/rand-review/2020/11/how-schools-adjusted-to-life-under-covid-19.html>
- RAND. Prepared for a Pandemic? How Schools' Preparedness Related to Their Remote Instruction During COVID-19 https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA168-3.html
- Ryšių reguliavimo tarnyba (RRT). (2020). Rekomendacijos mokytojams dėl saugumo internete nuotolinių mokymų metu. <https://www.smm.lt/uploads/documents/Rekomendacijos%20mokytojams%20d%C4%97l%20nuotolini%C5%B3%20mokym%C5%B3.pdf..>
- SAM. (2020a). Rekomenduojamos COVID-19 ligos (koronaviruso infekcijos) prevencijos priemonės atskiriems sektoriams pagal epidemiologinę situaciją. https://nsasmm-my.sharepoint.com/:w/g/personal/daiva_asad_nsa_smm_lt/EUjSpvBIHxNLonm8dEe8iMsBJ4TuVFghjqwYBGKEMaGLOQ?rttime=q_6ZCG162Eg.
- SAM1596. (2020). Įsakymas Nr. V-1596. 2020 07 03 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=-eiiqbtoon&documentId=08367971c01711eaae0db016672cba9c&category=TAD..>
- ŠMSM (2020a). Rekomendacijos mokykloms dėl sklandaus mokymo(si) nuotoliniu būdu organizavimo, naudojantis informacinių sistemų, e. dienynų paslaugomis. [https://www.smm.lt/uploads/documents/Rekomendacijos%20mokykloms%20d%C4%97l%20sklandaus%20mokymo\(si\)%20nuotoliniu%20b%C5%ABdu%20organizavimo%2C%20naudojantis%20informacini%C5%B3%20sistem%C5%B3%2C%20e_%20dienyn%C5%B3%20paslaugomis.pdf](https://www.smm.lt/uploads/documents/Rekomendacijos%20mokykloms%20d%C4%97l%20sklandaus%20mokymo(si)%20nuotoliniu%20b%C5%ABdu%20organizavimo%2C%20naudojantis%20informacini%C5%B3%20sistem%C5%B3%2C%20e_%20dienyn%C5%B3%20paslaugomis.pdf)
- ŠMSM. (2020b). Nuotolinis mokymas(is). <https://www.emokykla.lt/nuotolinis/naujienos>.
- ŠMSM. (2020c). <https://www.smm.lt/web/lt/naujienos/2020-2021-mokslo-metai>.
- ŠMSM. (2020d). Švietimo naujovės 2020–2021 m. m. <https://mokovas.wordpress.com/2020/08/30/svietimo-naujoves-2020-2021-m-m/>.
- ŠMSM_BE. (2020). Pagrindinė brandos egzaminų sesija vyks nuo birželio 22 d. iki liepos 21 d. Rezultatai bus paskelbti iki rugpjūčio 5 d. https://www.smm.lt/web/lt/mokiniams-ir-studentams/2020-metu-abiturientams/aktualus-pakeitimai-del-karantino/kada-vyks-brandos-egzaminu-sesija?fbclid=IwAR3b9t-_UBQL6RoeRd16EtJ7y3VAJqfQBBSLRA3567wj2iRsVvRQLZs4eFM.
- ŠMSM_BUP. (2020). Ugdymo proceso intensyvavimo galimybės. <https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/pagrindinis/Rekomendacijos%20ugdymo%20procesui%20intensyvinti.pdf>.
- ŠMSM_ŠKRPD. (2020 12 09). COVID-19: Informacija apie sergančius ir(ar) izoliuotus asmenis. ŠMSM ŠKRPD informacija (Dalomoji medžiaga).

- ŠMSM1006. (2002). Dėl mokymo nuotoliniu ugdymo proceso organizavimo būdu kriterijų aprašo patvirtinimo. 2020 07 02. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/52b3b312bc9c11ea9a12d0dada3ca61b?jfwid=-wd7z8ryey..>
- ŠMSM1134. (2020). Įsakymas Nr. V-1134. 2020 08 03. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d484e0c-0d56611eaabd5b5599dd4eebe>.
- ŠMSM1159. (2020). Įsakymas Nr. V-1159. 2020 08 05. https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/2626_efcce141a931477380336d12c4973e77.pdf..
- ŠMSM1532. (2020). Įsakymas Nr. 1532. 2020 10 09. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f8314c7009f511ebb74de75171d26d52>
- ŠMSM366 (2020). Dėl situacijos, susijusios su koronavirusu. <https://www.smm.lt/uploads/documents/isak%20D%C4%96L%20SITUACIJOS%2C%20SUSIJUSIOS%20SU%20KORONAVIRUSU.pdf..>
- ŠMSM469. (2020). Dėl ugdymo proceso organizavimo nuotoliniu būdu paskelbus karantiną. 2020 03 30. https://www.smm.lt/web/lt/teisesaktai/listing?date_from=&date_till=&text=V-469&submit_lawacts_search=.
- ŠMSM694 (2020). Dėl rekomendacijų dėl ugdymo proceso organizavimo 2019–2020 mokslo metų birželio mėnesį patvirtinimo. Įsakymas 2020 05 08. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/3a-dae430912611ea9515f752ff221ec9>.
- TAMO (2020). Tyrimo duomenimis, nuotolinis mokslas pakoregavo 85 proc. tėvų dienotvarkes. Paimta iš: <https://www.tamo.lt/svietimas/nuotolinis-mokslas-pakoregavo-tevu-dienotvarkes/>
- Transparency International Lietuva, Akademiniis sąžiningumas skaidresnės Lietuvos link, 2015 p. 9, internetinė prieiga: <https://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2016/10/Akademinis-saziningumas-Skaidresnes-Lietuvos-link-12.pdf> (Žiūrėta: 2020–12-10)
- UNICEF. <https://www.unicef.org/coronavirus/venezuela-teachers-adapt-covid-19-world?fbclid=IwAR2VIa158MYNrch8r3-N-s8GwCjldVVKfNDAUj39Zt71llCJ-lAzauMsojNo> (Žiūrėta: 2020–12-10)
- UNESCO, UNICEF, WHO, WB. (2020). Interagency Note on COVID-19 Early Childhood Development Response. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373734>.
- UNESCO. (2020). Education: From disruption to recovery. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse?fbclid=IwAR0X3cydDzHAOMtiNI5G0C6qazFiLFx1zCWRpvz9Pva9GK50uNoZMr5YT4>.
- UNESCO. (2020a). Global tracking of COVID-19 caused school closures and re-openings. Education Sector. <https://en.unesco.org/sites/default/files/unesco-map-covid-19-caused-school-closures-and-reopening-methodological-note-en.pdf>.
- UNESCO. (2020b). What have we learnt? Overview of findings from a survey of ministries of education on national responses to covid-19. http://tcg.uis.unesco.org/wp-content/uploads/sites/4/2020/10/National-Education-Responses-to-COVID-19-WEB-final_EN.pdf.
- UNESCO. (2020c). Distance learning solutions. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/solutions>.
- UNESCO. (2020d). Adverse consequences of school closures. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/consequences>.
- UNESCO. (2020e). Extraordinary Session of the Global Education Meeting, Education post-COVID-19: 2020 Global Education Meeting Declaration. 2020 GEM Declaration. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374704>.
- UNESCO. (2020f). Save our future. Averting an Education Catastrophe for the World's Children. <https://saveourfuture.world/wp-content/uploads/2020/10/White-Paper-FINAL.pdf>.
- UNESCO. (2020g). Global education monitoring report, 2020: Inclusion and education: All means All. UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373718>
- UNESCO. (2020). International Commission on the Futures of Education, “Education in a post COVID-19 world: Nine ideas for action” (UNESDOC1, 2020).
- UNESCO Pasaulio švietimo blogas (WE blogCOVID -19, 2020). UNESCO. (2020). The Digital Transformation of Education: Connecting Schools, Empowering Learners. Paris: UNESCO.

- UNESCO. (2020). UNESCO-UNICEF-World Bank survey (May-June 2020) on National Education Responses to COVID-19 School Closures <http://tcg.uis.unesco.org/survey-education-covid-school-closures/>
- UNESCO. (2020). The Digital Transformation of Education: Connecting Schools, Empowering Learners. Paris: UNESCO.
- UNESCO. (2020). Distance learning strategies in response to COVID-19 school closures <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373305>
- UNESCO. (2020). Open and distance learning to support youth and adult learning <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373815>
- UNICEF. (2020). Promising practices for equitable remote learning <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/IRB%202020-10%20CL.pdf>
- UNESCO. (2020). Policy Brief: Education during COVID-19 and beyond https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/08/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf
- UNESCO. (2020). Distance learning strategies in response to COVID-19, school closures. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373305xvh> <http://tcg.uis.unesco.org/survey-education-covid-school-closures/>
- IIEP-UNESCO (2020), What price will education pay for COVID-19? International Institute for Educational Planning: Paris. <http://www.iiep.unesco.org/en/what-price-will-education-pay-covid-19-13366> (accessed on 27 May 2020)
- United Nations. (2020). Policy Brief: Education during COVID-19 and beyond. <https://unsdg.un.org/resources/policy-brief-education-during-covid-19-and-beyond..>
- United Nations. (2020a). Coronavirus global health emergency. <https://www.un.org/coronavirus>.
- United Nations. (2020b). Secretary-General's remarks to High-level segment of the United Nations Economic and Social Council on "Multilateralism After COVID-19: What kind of UN do we need at the 75th anniversary?" [as delivered]. <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2020-07-17/secretary-generals-remarks-high-level-segment-of-the-united-nations-economic-and-social-council-%E2%80%9Cmultilateralism-after-covid-19-what-kind-of-un-do-we-need-the-75th>.
- VRM. (2020). Švietimo įstaigų darbo organizavimas. <https://vrm.lrv.lt/lt/savivaldybiu-duk-covid-19/svietimo-istaigu-darbo-organizavimas>.
- WB, UNESCO, UNICEF. (2020). Survey on National Education Responses to COVID-19 School Closures. <http://tcg.uis.unesco.org/survey-education-covid-school-closures/>.
- World Bank, "Simulating the Potential Impacts of the COVID-19 School Closures on Schooling and Learning Outcomes: A set of Global Estimates", 18 June 2020, available at <https://www.worldbank.org/en/topic/education/publication/simulating-potential-impacts-of-covid-19-school-closures-learning-outcomes-a-set-of-global-estimates>
- World Bank. (2020a). Lessons for Education during the COVID-19 crisis. <https://www.worldbank.org/en/topic/edutech/brief/lessons-for-education-during-covid-19-crisis>
- World Bank-UNESCO-UNICEF survey on National Education Responses to COVID-19 School Closures (2020). <http://tcg.uis.unesco.org/survey-education-covid-school-closures/>
- World Bank, The COVID-19 Pandemic: Shocks to Education and Policy responses. Washington, DC: World Bank, 2020.
- World Bank, "We should avoid flattening the curve in education – Possible scenarios for learning loss during the school lockdowns", 13 April 2020, available at <https://blogs.worldbank.org/education/we-should-avoid-flattening-curve-education-possible-scenarios-learning-loss-during-school>
- World Bank, "COVID-19 Could Lead to Permanent Loss in Learning and Trillions of Dollars in Lost Earnings", 18 June 2020, available at <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/06/18/covid-19-could-lead-to-permanent-loss-in-learning-and-trillions-of-dollars-in-lost-earnings>.

- WHO. (2020). Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak. <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/mental-health-considerations.pdf>
- WHO. (2020a). Helping children cope with stress during the 2019-nCoV outbreak (Handout).
- WHO. (2020b). Checklist to support schools re-opening and preparation for COVID-19 resurgences or similar public health crises. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240017467>
- WHO. (2020) Novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub. https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/q-a-schools-and-covid-19?gclid=CjwKCAiA7939BRBMEiwA-hX5J_44CW4JnQ7vwujyTB-WAPovTf4y3zmIEIYZK_tBP_yzG0KAGHBlzbxoCXAEQAvD_BwE
- World Health Organization. (2020) Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak. WHO.
- Žinių portalas 15min.lt. (2020). Nuo kitos savaitės specialiųjų poreikių mokinių ugdymas tęsiamas mokyklose. <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/svietimas/nuo-kitos-savaites-specialiuju-poreikiu-mokiniu-ugdymas-tesiamas-mokyklose-233-1399442?copied>.
- Žinių portalas Alfa.lt. (2020). <https://www.alfa.lt/straipsnis/50431950/pandemija-isryskino-iki-siol-egzistavusias-svietimo-problemas-ir-paveike-mokymo-kokybe>. WHO. (2020) Checklist to support schools re-opening and preparation for COVID-19 resurgences or similar public health crises. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240017467>
- <https://pediatrics.aappublications.org/content/146/1/e20200973>
- <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7196411/>
- <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1153354/svietimo-ministerija-rengiasi-nuotoliniam-mokymuisi-isigis-35-tukst-kompiuteriu-praso-verslo-ir-visuomenes-pagalbos> (Žiūrėta: 2020-12-10)
- <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/04/02/8-charts-on-internet-use-around-the-world-as-countries-grapple-with-covid-19/>
- <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/09/10/59-of-u-s-parents-with-lower-incomes-say-their-child-may-face-digital-obstacles-in-schoolwork/>
- <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1180165/pso-tyrimas-parode-kad-lietuva-pirmauja-europoje-pagal-vaiku-ir-paaugliu-patycias>
- <https://telefonai.eu/technologijos/apklausa-nuotolinis-mokymas-mazina-patycias-5081>
- <https://www.vpnmentor.com/blog/currentyear-special-report-cyberbullying-in-the-age-of-covid-19/>
- <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S4R155#/> (Žiūrėta: 2020-12-10)
- <https://www.k12dive.com/news/new-guide-aims-to-help-schools-navigate-privacy-concerns-for-students-with/582907/>

Priedai

1 priedas

P1.1 lentelė. Rekomendacijos, kaip padėti vaikams suvaldyti stresą dėl COVID-19 (parengta pagal tarptautinių organizacijų rekomendacijas). Šaltiniai: (WHO, 2020a); (IASC, 2020); (WHO, 2020)

⇒ Stenkitės aktyviai klausytis ir suprasti vaikus. Į sunkią ar nerimą keliančią situaciją vaikai gali reaguoti įvairiai: nerimastingai kabintis į globėjus, jausti nerimą, atsiriboti, jausti pyktį ar susijaudinimą, košmarus, šlapintis į lovą, būti kaičios nuotaikos ir kt.

⇒ Vaikai paprastai jaučia palengvėjimą, jei saugioje ir palaikančioje aplinkoje sugeba išreikšti ir perduoti savo nerimą keliančius jausmus. Kiekvienas vaikas turi savo būdą reikšti emocijas. Kartais kūrybinė veikla, pavyzdžiui, žaidimas ir piešimas, gali palengvinti šį procesą. Padėkite vaikams rasti teigiamų būdų išreikšti nerimą keliančius jausmus, pavyzdžiui, pyktį, baimę ar liūdesį.

⇒ Skatinkite, kad vaiko aplinka būtų kuo nuoširdesnė ir rūpestingesnė. Vaikams šiuo sunkmečiu reikia suaugusiųjų meilės ir daugiau dėmesio.

⇒ Atminkite, kad vaikai dažnai perima emocinius signalus iš svarbių savo gyvenimo suaugusiųjų, todėl labai svarbu, kaip suaugusieji reaguoja į krizę. Svarbu, kad suaugusieji gerai valdytų savo emocijas ir išliktų ramūs, išklaustų vaikų rūpesčius, maloniai su jais kalbėtų ir nuramintų. Jei reikia, atsižvelgdami į vaikų amžių, skatinkite tėvus / globėjus apkabinti savo vaikus ir pakartoti, kad jie juos myli ir jais didžiuojasi. Tai leis jiems jaustis geriau ir saugiau.

⇒ Jei įmanoma, sudarykite galimybes vaikams žaisti ir atsipalaiduoti.

⇒ Venkite atskirti vaikus nuo jų tėvų ar globėjų. Vaikas turėtų būti kuo arčiau savo tėvų ir šeimos, jei tai jam saugu. Jei vaiką reikia atskirti nuo pirminio globėjo, įsitikinkite, kad yra suteikta tinkama alternatyvi priežiūra ir socialinis darbuotojas ar jam prilygintas asmuo reguliariai stebės vaiko būseną.

⇒ Jei vaikas yra atskiriamas nuo globėjų, pasirūpinkite, kad vaikas su jais galėtų reguliariai ir dažnai bendrauti (pvz., telefonu, vaizdo skambučiais) ir palaikyti emocinį ryšį. Svarbu, kad būtų atsižvelgta į visas vaiko saugos priemones.

⇒ Kiek įmanoma laikykitės įprastos tvarkos ir tvarkaraščių arba padėkite kurti naujus naujoje aplinkoje, įskaitant mokymąsi, žaidimą ir atsipalaidavimą. Jei įmanoma, išlaikykite mokyklinį darbą, mokykitės ar atlikite kitą įprastą veiklą, kuri nekeltų pavojaus vaikams ar prieštarautų sveikatos priežiūros institucijoms. Vaikai turėtų toliau lankyti mokyklą, jei tai nekelia pavojaus jų sveikatai.

⇒ Pateikite faktų apie tai, kas vyksta, ir teikite aiškią vaikams draugišką informaciją, kaip sumažinti infekcijos riziką ir išlikti saugiems jiems suprantamais žodžiais. Parodykite vaikams, kaip jie gali saugotis (pvz., pamokykite, kaip tinkamai plauti rankas).

⇒ Venkite spekuliacijų apie gandus ar nepatikrintą informaciją vaikų akivaizdoje.

⇒ Pateikite informaciją apie tai, kas atsitiko ar gali atsitikti, raminausiai, sąžiningai ir tinkamai pagal vaiko amžių.

⇒ Padėkite tėvams / globėjams rūpintis vaikais namuose izoliuojantis / karantinuojantis. Aktyviais būdais paaiškinkite vaikams apie virusą, kad jie laikytųsi taisyklių ne tik mokykloje, pavyzdžiui: •Rankų plovimo žaidimai su rimais / ritmais •Paverskite namų tvarkymą ir dezinfekavimą žaidimu •Įsivaizduojamos istorijos apie virusą, •Pieškite ir kalbėkitės su vaikais apie virusus / bakterijas, vaikai turi juos nuspalvinti •Paaiškinkite vaikams apie asmens higienos ir apsaugos priemones, kad jie nebijotų.

P1.2 lentelė. Ugdymo proceso organizavimo rekomendacijos. Šaltinis: ŠMSM694, 2020**Rekomendacijos dėl ugdymo proceso organizavimo 2019–2020 mokslo metų birželio mėnesį**

Rekomendacijų tikslas – paskatinti bendrojo ugdymo mokyklas baigiantis mokslo metams įvertinti ugdymo proceso įgyvendinimo nuotoliniu būdu kokybę ir palyginti su iki tol organizuotu ugdymu. Įvertinant nuotolinio ugdymo proceso kokybę rekomenduojama atkreipti dėmesį, ar visiems mokiniams vienodai buvo užtikrintas prieinamumas mokymuisi ir švietimo pagalbai nuotoliniu būdu, ar skirta pakankamai dėmesio visoms ugdymo sritims, pvz., emociniam intelektiniam ugdymui, kai mokiniai negalėjo lankyti mokyklos, ar mokiniai gebėjo mokytis nuotoliniu būdu, ar neliko mokymosi pasiekimų spragų ir kt.

Apie specialiųjų poreikių mokinius. Ypač atkreipti dėmesį į specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius, taip pat mokinius, kuriems teko mokytis nuotoliniu būdu nepalankioje edukacinėje aplinkoje namuose.

Apie mokymosi pasiekimus ir mokinių socialines ir emocines kompetencijas. Rekomenduojama kompensuoti pastebėtus mokinių mokymosi praradimus, mažinant karantino metu patirto streso padarinius, stiprinant socialines emocines kompetencijas, padėti siekti geresnių mokymosi rezultatų, ugdymą orientuoti į bendrųjų kompetencijų ugdymą.

Apie mokymosi spragų mažinimą. Mokantis nuotoliniu būdu ugdymo procesas vyko lėčiau, todėl gali būti, kad dalis mokytojų išsikeltų ugdymo tikslų liko neįgyvendinta. Esant tokiai situacijai, mokytojai, švietimo pagalbos specialistai turėtų priimti sprendimus dėl jų įgyvendinimo per likusį ugdymui skirtą laiką birželio mėnesį arba dalį tikslų perkelti kitiems mokslo metams, siekiant nepalikti mokymosi spragų.

Apie ugdymo organizavimą. Mokykla minimalų pamokų / valandų skaičių, numatytą dalyko programai, gali įgyvendinti per trumpesnį ugdymui skirtų dienų skaičių. Tai priklauso nuo mokykloje priimtų sprendimų, reglamentuojančių ugdymo proceso įgyvendinimą, pvz., dėl susitarimų intensyvinti ugdymo proceso įgyvendinimą.

Apie ugdymo procesą ir karantino sąsajas. Ugdymo procesas 2019–2020 mokslo metų birželio mėnesį organizuojamas atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimus dėl karantino režimo.

Apie ugdymo formas birželio mėnesį, kai mokyklose vyksta brandos egzaminai. Rekomenduojama ugdymo procesą 2019–2020 mokslo metų birželio mėnesį organizuoti kitomis nei pamoka ugdymo formomis, individualizuoti užduotis, atliepiančias mokinio galias ir mokymosi poreikius. Konsultuoti abiturientus pagal jų poreikius.

2.1 priedas

P2.1 lentelė. Tėvų išsilavinimas I* ir II tyrimo etapo metu

	Pradinės klasės				5–8 klasės				Iš viso			
	I etapas		II etapas		I etapas		II etapas		I etapas		II etapas	
Išsilavinimas	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Aukštasis (universitetinis / neuniversitetinis)	96	88,9	468	77,2	55	75,3	443	81,3	152	83,5	1028	78,9
Vidurinis ar profesinis	8	7,4	140	18,5	13	17,8	91	16,7	21	11,5	231	17,7
Pagrindinis	1	0,9	30	4	1	1,4	10	1,8	2	1,1	40	3,1

* I etape pateikiamas tik naujai surinktos tėvų imties tėvų išsilavinimas

P2.2 lentelė. Tėvų darbinis užimtumas I tyrimo etapo metu

Finansinė padėtis	Pradinės klasės		5–8 klasės		Iš viso	
	n	%	n	%	n	%
Iki karantino ir karantino metu dirbau iš namų	12	6,0	7	8,1	25	7,9
Iki karantino dirbau darbovietėje, bet šiuo metu dirbu iš namų	93	46,3	26	30,2	128	40,3
Iki karantino ir šiuo metu dirbu ne namuose (darbovietėje, įstaigoje ir pan.)	39	19,4	28	32,6	76	23,9
Karantino metu esu mokamose atostogose	5	2,5	–	–	7	2,2
Karantino metu esu nemokamose atostogose	4	2,0	2	2,3	6	1,9
Iki karantino ir karantino metu esu bedarbis (-ė)	11	5,5	5	5,8	17	5,3
Esu bedarbis (-ė), nes karantino metu netekau darbo	3	1,5	3	3,5	7	2,2
Kita	34	17,0	15	17,1	52	16,2

P2.3 lentelė. Tėvų darbinis užimtumas II tyrimo etapo metu

Finansinė padėtis	Pradinės klasės		5–8 klasės		Iš viso	
	n	%	n	%	n	%
Dirbu iš namų	143	18,9	105	19,3	248	19,0
Dirbu ne namuose (darbovietėje, įstaigoje ir pan.)	294	38,8	242	44,4	536	41,1
Dirbu mišriai (iš namų arba įstaigoje)	147	19,4	122	22,4	269	20,6
Esu mokamose atostogose	56	7,4	19	3,5	75	5,8
Esu nemokamose atostogose	7	0,9	5	0,9	12	0,9
Esu bedarbis (-ė)	87	11,5	32	5,9	119	9,1
Kita	24	3,2	20	3,7	44	3,4

P2.4 lentelė. Vaiko gyvenimo sąlygos I tyrimo etapo metu

Ar vaikas turi atskirą kambarį	Pradinės klasės		5–8 klasės		Iš viso	
	n	%	n	%	n	%
Taip, turi savo atskirą kambarį	106	52,7	54	62,8	160	55,7
Taip, turi kambarį, kurį dalijasi kartu su broliu / seserimi	73	36,3	26	30,2	99	34,5
Neturi	21	10,4	6	7,0	27	9,4

P2.5 lentelė. Vaiko darbo vieta II tyrimo etapo metu

Vaiko darbo vieta	Pradinės klasės		5–8 klasės		Iš viso	
	n	%	n	%	n	%
Vaikas turi savo atskirą kambarį	389	51,3	365	67,0	754	57,9
Vaikas turi mokymosi vietą vaikų kambaryje (kartu su broliu / seserimi)	220	29,0	132	24,2	352	27,0
Vaikas turi mokymosi vietą bendrame kambaryje	126	16,6	40	7,3	166	12,7
Vaikas neturi pastovios mokymosi vietos	23	3,0	8	1,5	31	2,4

P2.6 lentelė. Šeimos finansinė padėtis II tyrimo etapo metu

Finansinė padėtis	Pradinės klasės		5–8 klasės		Iš viso	
	n	%	n	%	n	%
Mes galime sau leisti viską, ko mums reikia ar ko norime	72	9,5	48	8,8	120	9,2
Mūsų finansinė padėtis gera	388	51,2	284	52,1	672	51,6
Mūsų finansinė padėtis vidutinė	245	32,3	179	32,8	424	32,5
Mes galime patenkinti tik būtiniausias reikmes	50	6,6	30	5,5	80	6,1
Mums trūksta finansų net būtiniausioms reikmėms	3	0,4	4	0,7	7	0,5

P2.7 lentelė. Mokymuisi reikalinga įranga I tyrimo etapo metu

Mokymuisi reikalinga įranga	Pradinės klasės		5–8 klasės		Iš viso	
	n	%	n	%	n	%
Vaikui reikalingus prietaisus (kompiuterį arba (ir) planšetę) turėjome patys	75	69,4	55	75,3	130	72,2
Vienus prietaisus turėjome (kompiuterį arba (ir) planšetę), kitus skolino mokykla	10	9,3	4	5,5	14	7,8
Vienus prietaisus turėjome, kitus teko įsigyti	12	11,5	9	11,8	21	11,7
Patys prietaisų neturėjome, skolinomės iš mokyklos	2	1,9	3	3,9	5	2,8
Patys prietaisų neturėjome, teko įsigyti	4	3,8	1	1,3	5	2,8
Kita	3	2,9	2	2,6	5	2,8

P2.8 lentelė. Mokymuisi reikalinga įranga II tyrimo etapo metu

Mokymuisi reikalinga įranga	Pradinės klasės		5–8 klasės		Iš viso	
	n	%	n	%	n	%
Taip, turi savo visą reikalingą įrangą	456	60,2	446	81,8	902	69,2
Taip, reikalingą įrangą dalijasi su kitais šeimos nariais	231	30,5	75	13,8	306	23,5
Taip, reikalingą įrangą skolina mokykla	12	1,6	9	1,7	21	1,6
Ne, neturi	52	6,9	10	1,8	62	4,8
Kita	7	0,9	5	0,9	12	0,9

P2.9 lentelė. Tėvų šeiminių statusas I ir II tyrimo etapų metu

	Pradinės klasės				5–8 klasės				Iš viso			
	I etapas		II etapas		I etapas		II etapas		I etapas		II etapas	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Gyvena:												
Santuokoje arba su partneriu	182	90,6	673	88,8	72	83,7	455	83,5	282	88,7	1128	86,6
Tik su vaiku	13	6,5	70	9,2	13	15,1	79	14,5	29	9,1	149	11,4
Kita	6	3,0	15	2,0	1	1,2	11	2,0	7	2,4	26	2,0

P2.10 lentelė. Vaikų skaičius šeimoje I ir II tyrimo etapų metu

	Pradinės klasės				5–8 klasės				Iš viso			
	I etapas		II etapas*		I etapas		II etapas*		I etapas		II etapas*	
	n	%	n	%	N	%	n	%	n	%	n	%
1 vaikas	48	23,9	224	29,6	29	33,7	169	31	77	26,8	393	30,2
2 vaikai	107	53,2	393	51,8	44	51,2	280	51,4	151	52,6	673	51,7
3 ir daugiau	46	22,9	141	18,6	13	15,1	96	17,6	59	20,5	237	18,2

*turi nepilnamečių vaikų arba tebegyvenančių kartu ir besimokančių

2.2 priedas

Kokybinio tyrimo respondentų kodai ir aprašymas

Tyrimo dalyvių grupė	Kodas	Tyrimo dalyvis (-ė)
<i>Mokiniai</i>		
I etapas		
5-8 klasių mokiniai: kaimo mokykla, grupės diskusija, 4 dalyviai	KPg1_V1	Kaimo pagrindinė mokykla, mokinė, baigė 8 klases
	KPg1_V2	Kaimo pagrindinė mokykla, mokinė, baigė 8 klases
	KPg1_V3	Kaimo pagrindinė mokykla, mokinė, baigė 7 klases
	KPg1_V4	Kaimo pagrindinė mokykla, mokinė, baigė 5 klases
5-8 klasių mokiniai: miesto mokykla, grupės diskusija, 3 dalyviai	MPg1_V2	Miesto pagrindinė mokykla, mokinė, baigė 8 klases
	MPg1_V3	Miesto pagrindinė mokykla, mokinė, baigė 8 klases
	MPg1_V4	Miesto pagrindinė mokykla, mokinė, baigė 8 klases
5-8 klasių mokiniai: rajono ir kaimo mokyklos, individualūs interviu, 4 dalyviai	KPg1_V5	Kaimo pagrindinė mokykla, mokinys, baigė 8 klases
	KPg1_V6	Kaimo pagrindinė mokykla, mokinys, baigė 6 klases
	KPg1_V7	Kaimo pagrindinė mokykla, mokinys, baigė 9 klases
	KPg1_V8	Kaimo pagrindinė mokykla, mokinys, baigė 8 klases
5-8 klasių mokiniai: miesto mokyklos, individualūs interviu, 7 dalyviai	MPg1_V1	Miesto pagrindinė mokykla, mokinė, baigė 7 klases
	MPg1_V5	Miesto pagrindinė mokykla, mokinys, baigė 6 klases
	MPg1_V6	Miesto pagrindinė mokykla, mokinys, baigė 8 klases
	MPg1_V7	Miesto privati pagrindinė mokykla, mokinys, baigė 8 klases
	MPg1_V8	Miesto pagrindinė mokykla, mokinė, baigė 8 klases
	MPg1_V9	Miesto pagrindinė mokykla, mokinė, baigė 7 klases
MPg1_V10	Miesto pagrindinė mokykla, mokinė, baigė 8 klases	
II etapas		
5-8 klasių mokiniai: rajono ir kaimo mokyklos, individualūs interviu, 2 dalyviai	KPg1_V1	Kaimo pagrindinė mokykla, mokinys, 6 klasė
	KPg1_V2	Kaimo pagrindinė mokykla, mokinys, 7 klasė
5-8 klasių mokiniai: miesto mokyklos, individualūs interviu, 6 dalyviai	MPg2_V1	Miesto pagrindinė mokykla, mokinys, 6 klasė
	MPg1_V2	Miesto pagrindinė mokykla, mokinė, 6 klasė
	MPg1_V3	Miesto pagrindinė mokykla, mokinys, 6 klasė
	MPg1_V4	Miesto pagrindinė mokykla, mokinys, 8 klasė
	MPg1_V5	Miesto pagrindinė mokykla, mokinė, 8 klasė
	MPg1_V6	Miesto pagrindinė mokykla, mokinys, 6 klasė
<i>Tėvai</i>		
I etapas		
Pradinių klasių mokinių tėvai: rajono ir kaimo mokyklos, grupės diskusija, 9 dalyviai	KPr1_T1	Mama, sūnus 3 klasėje
	KPr1_T2	Mama, sūnus 2 klasėje
	KPr1_T3	Mama, sūnus 3 klasėje
	KPr1_T4	Mama, dukra 2 klasėje
	KPr1_T5	Mama, sūnus 2 klasėje, sūnus 4 klasėje
	KPr1_T6	Mama, sūnus 4 klasėje
	KPr1_T7	Mama, dukra 3 klasėje, dukra 4 klasėje
	KPr1_T8	Tėvas, dukra 3 klasėje
	KPr1_T9	Mama, sūnus 3 klasėje

Pradinių klasių mokinių tėvai: miesto mokyklos, grupės diskusija, 8 dalyviai	MPr1_T1	Mama, 1 vaikas: sūnus 4 klasėje
	MPr1_T2	Mama, 4 vaikai: sūnus 3 klasėje (vaikas su SUP), 5 klasėje, studentas
	MPr1_T3	Mama, 3 vaikai: dukra 4 klasėje, sūnūs 7 ir 10 klasėse
	MPr1_T4	Mama, 4 vaikai: sūnūs priešmokyklinėje, 1 ir 4 klasėse, dukra vyresnė
	MPr1_T5	Mama, 2 vaikai: dukra 2 klasėje, sūnus 6 klasėje
	MPr1_T6	Mama, 2 vaikai: dukra 3 klasėje, dukra 8 klasėje
	MPr1_T7	Mama, 1 vaikas: dukra 3 klasėje
	MPr1_T8	Mama, 2 vaikai: dukra 1 klasėje, sūnus 3 metų
5–8 klasėse besimokančių mokinių tėvai: rajono ir kaimo mokyklos, grupės diskusija, 3 dalyviai	KPg1_T1	Mama, 2 vaikai: dukros 3 ir 8 klasėje
	KPg1_T2	Mama, 3 vaikai: sūnūs 2, 4 ir 5 klasėse
	KPg1_T3	Mama, 3 vaikai: dukra 5 klasėje, sūnūs 18 ir 20 metų
II etapas		
Pradinių klasių mokinių tėvai: rajono ir kaimo mokyklos, grupės diskusija, 7 dalyviai	KPr2_T1	Mama, 2 vaikai: sūnus 10 metų, dukra 15 metų
	KPr2_T2	Tėtis, 2 vaikai: dukra 8 metų; dukra 18 metų
	KPr2_T3	Mama, 2 vaikai: dukra 10 metų; dukra 2 metų
	KPr2_T4	Mama, 2 vaikai: sūnus 10 metų; sūnus 3 metų
	KPr2_T5	Mama, 3 vaikai: dukros 5 klasės ir 3 klasės mokinės, sūnus – darželinukas
	KPr2_T6	Tėtis, 2 vaikai: sūnus 4 metų, dukra 8 metų
	KPr2_T7	Mama, 2 vaikai: dukra 10 metų; sūnus 4 metų
5–8 klasėse besimokančių mokinių tėvai: rajono ir kaimo mokyklos, grupės diskusija, 5 dalyviai	KPg2_T1	Mama, 3 vaikai: sūnūs 4, 7, 12 klasėse
	KPg2_T2	Mama, 2 vaikai: dukros 7 ir 12 klasėse
	KPg2_T3	Mama, 1 vaikas: dukra 7 klasėje
	KPg2_T4	Mama, 3 vaikai: sūnus 2 klasėje, sūnus 8 klasėje, globotinė 7 klasėje
	KPg2_T5	Mama, 2 vaikai: dukra 7 klasėje, sūnus 12 klasėje
5–8 klasėse besimokančių mokinių tėvai: miesto mokyklos, grupės diskusija, 6 dalyviai	MPg2_T1	Mama, 2 vaikai: dukra 6 klasėje, sūnus 4 klasėje
	MPg2_T2	Mama, 1 vaikas: dukra 6 klasėje
	MPg2_T3	Mama, 1 vaikas: sūnus 5 klasėje
	MPg2_T4	Mama, 5 vaikai: dukra 7 klasėje, sūnus 11 klasėje, 3 studentai
	MPg2_T5	Mama, 1 vaikas: sūnus 5 klasėje
	MPg2_T6	Mama, 4 vaikai: sūnūs 4, 6, 7 ir 11 klasėse
<i>Mokytojai</i>		
I etapas		
Pradinių klasių mokytojai: miesto mokyklos, grupės diskusija, 7 dalyviai	MPr1_P1	Privati mokykla, 3 klasė, 15 mokinių
	MPr1_P2	Progimnazija, 3 klasė
	MPr1_P3	Progimnazija, 3 klasė
	MPr1_P4	Progimnazija, 1 klasė
	MPr1_P5	Gimnazija, 3 klasė
	MPr1_P6	Gimnazija, tautinių mažumų pradinių klasių lietuvių k. mokytoja
	MPr1_P7	Gimnazija, 3 klasė

II etapas		
Pradinių klasių mokytojai: rajono ir kaimo mokyklos, grupės diskusija, 4 dalyviai	KPr2_P1	Mokykla-daugiafunkcinis centras, 3 klasė, 8 mokiniai
	KPr2_P2	Šakių r., pagrindinė mokykla, 3 klasė, 18 mokinių
	KPr2_P3	Kauno r., mokykla-darželis, 3 klasė, 14 mokinių
	KPr2_P4	Vilniaus r., gimnazija, 4 klasė, 17 mokinių
Pradinių klasių mokytojai: miesto mokyklos, grupės diskusija, 4 dalyviai	MPr2_P1	Mokykla, 23 mokiniai, mokinių su SUP nėra
	MPr2_P2	Mokykla, 24 mokiniai, 2 mokiniai su SUP
	MPr2_P3	Mokykla, 25 mokiniai
	MPr2_P4	Mokykla, 2 klasė
5-8 klasių mokytojai: rajono ir kaimo mokyklos, grupės diskusija, 8 dalyviai	KPg2_P1	Informacinių technologijų mokytojas
	KPg2_P2	Biologijos mokytoja
	KPg2_P3	Matematikos mokytoja
	KPg2_P4	Direktorė, SLURŠ mokytoja
	KPg2_P5	Matematikos ir IT mokytoja
	KPg2_P6	Matematikos ir IT mokytoja
	KPg2_P7	Geografijos mokytoja
	KPg2_P8	Lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja
5-8 klasių mokytojai: miesto mokyklos, grupės diskusija, 10 dalyvių	MPg2_P1	Anglų kalbos mokytoja
	MPg2_P2	Fizikos mokytoja
	MPg2_P3	Anglų kalbos mokytoja
	MPg2_P4	Istorijos mokytoja
	MPg2_P5	Matematikos mokytoja
	MPg2_P6	Lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja
	MPg2_P7	Tikybos mokytoja
	MPg2_P8	Anglų kalbos mokytoja
	MPg2_P9	Informacijos nepateikė
	MPg2_P10	Matematikos mokytoja
<i>Administracija</i>		
I etapas		
Mokyklų administracijos atstovai: kaimo mokykla, grupės diskusija, 6 dalyviai	KPg1_A1	Direktorė
	KPg1_A2	Direktorės pavaduotoja ugdymui
	KPg1_A3	Direktorės pavaduotoja
	KPg1_A4	Logopedė
	KPg1_A5	Socialinė pedagogė
	KPg1_A6	Specialioji pedagogė
II etapas		
Mokyklų administracijos atstovai: kaimo mokykla, grupės diskusija, 3 dalyviai	KPg2_A1	Direktorė
	KPg2_A2	Direktoriaus pavaduotoja ugdymui – pradinės kl.
	KPg2_A3	Direktoriaus pavaduotoja ugdymui – pagrindinės kl.
Mokyklų administracijos atstovai: miesto mokykla, grupės diskusija, 7 dalyviai	MPg2_A1	Direktoriaus pavaduotoja ugdymui
	MPg2_A2	Direktoriaus pavaduotoja ugdymui
	MPg2_A3	Pradinio ugdymo vadovė (privati)
	MPg2_A4	Direktorius
	MPg2_A5	Direktoriaus pavaduotoja ugdymui
	MPg2_A6	Pradinio ugdymo skyriaus vedėja
	MPg2_A7	Direktorius

2.3 priedas

Detalus tėvų I ir II etapo tyrimų apklausos kiekybinio tyrimo kintamųjų aprašymas

I tyrimo etapas

Vaiko naudojimosi ekranais kintamieji

Vaikų laikas prie ekranų buvo vertintas klausiant, kiek vidutiniškai laiko per dieną pastaruosius du mėnesius (balandį ir gegužę) vaikas praleido prie įjungtų ekranų atskirai *mokymosi ir būrelių tikslais* bei *pramogoms ir laisvalaikiui* ir atskirai *darbo dienomis ir laisvadieniais* pasirenkant vieną iš Likerto skalės atsakymo variantų: 1) mažai arba visai nebūna prie ekranų; 2) apie pusvalandį per dieną; 3) apie valandą; 4) apie 2 valandas; 5) apie 3 valandas; 6) apie 4 valandas; 7) apie 5 valandas; 8) apie 6 valandas ir daugiau. Siekiant įvertinti vidutinę laiko prie ekranų trukmę per dieną mokymosi ir būrelių bei pramogų ir laisvalaikio tikslais, pirma kiekvienas atsakymo variantas buvo transformuotas į minutes: 1) 0 min.; 2) 30 min.; 3) 60 min.; 4) 120 min.; 5) 180 min.; 6) 240 min.; 7) 300 min. ir 8) 360 min. Antra, ši formulė buvo pritaikyta apskaičiuojant vidutinę laiko prie ekranų trukmę per dieną: (laikas prie ekranų darbo dienomis [paverstas minutėmis] x 5 dienos + laikas prie ekranų laisvadieniais (paverstas minutėmis) x 2 dienos) / 7 dienos.

Atskirai vertintas vaiko praleidžiamas **laikas prie skirtingų ekranų (televizoriaus, išmaniojo telefono, planšetės, kompiuterio, žaidimų konsolės)**, tėvų prašyta nurodyti, kiek vidutiniškai laiko vaikas praleidžia per dieną *darbo dienomis ir laisvadieniais* pasirenkant vieną iš labiausiai tinkamų atsakymo variantų: 1) vaikas šiuo prietaisu beveik nesinaudoja; 2) 15-30 min. per dieną; 3) 30 min. – 1 val. per dieną; 4) 1-2 val. per dieną; 5) 2-3 val. per dieną; 6) 3-4 val. per dieną; 7) 4-5 val. per dieną; 8) 5-6 val. per dieną; 9) 6 val. ir daugiau. Tėvai taip pat turėjo galimybę pažymėti, jei tam tikro prietaiso namuose jie neturi. Kiekybinei analizei buvo apskaičiuojama vidutinė laiko prie atskiro ekrano trukmė minutėmis per dieną pagal analogišką formulę kaip ir vidutinė laiko prie ekranų trukmė per dieną mokymosi ir būrelių bei pramogų ir laisvalaikio tikslais. Galimi atsakymų variantai buvo transformuojami į minutes taip: 1) 0 min.; 2) 22,5 min.; 3) 45 min.; 4) 90 min.; 5) 150 min.; 6) 210 min.; 7) 270 min.; 8) 330 min.; 9) 360 min.

Foninio TV kintamasis buvo vertintas prašant tėvų nurodyti, kaip dažnai namie TV būna įjungtas (TV veikia kaip „fonas“), nors jo niekas nežiūri, skalėje nuo 1 iki 5, čia 1 – beveik niekada, o 5 – beveik visada.

Vaiko valgymas naudojantis IT prietaisu vertintas dviem atskirais klausimais: 1) kaip dažnai valgydamas vaikas žiūri TV ir 2) kaip dažnai valgydamas vaikas naudojami planšete, išmaniuoju telefonu, kompiuteriu arba kitu IT prietaisu pasirenkant vieną iš Likerto skalės atsakymo variantų: 1) beveik niekada arba niekada; 2) kelis kartus per mėnesį; 3) kelis kartus per savaitę; 4) beveik kasdien; 5) kiekvieno valgyimo metu arba beveik visada.

Dalis ketvirtokų tėvų (tęstinio tyrimo dalyviai) papildomai atsakė apie vaiko kompulsyvų (probleminių) interneto naudojimą ir veiklas internete.

Kompulsyvus interneto naudojimas vertintas *Kompulsyvaus interneto naudojimo skale* (angl. *Compulsive Internet Use Scale*, sutr. CIUS; Meerkerk et al., 2009), kurią sudaro 14 Likerto skalės teiginių, pavyzdžiui: „Kaip dažnai Jūsų vaikas galvoja apie internetą net tuomet, kai neturi galimybės prie jo prisijungti?“, „Kaip dažnai Jūsų vaikui būna sunku sustoti naudotis internetu?“. Vertinant šiuos teiginius reikia pasirinkti atsakymą nuo 1 („niekada“) iki 5 („labai dažnai“). Į lietuvių kalbą ši skalė išversta ir naudota kituose tyrimuose – Jusienės, Laurinaitytės ir Pakalniškienės (2020). Lietuviškos skalės tinkamumas vertinti pradinio mokyklinio amžiaus vaikų kompulsyvų interneto naudojimą tikrintas faktorinės analizės būdu, labai geri ir konstrukto validumo, ir skalės patikimumo rodikliai (Jusienė, Laurinaitytė, Pakalniškienė, 2020). Analizei naudojamas suminis visos skalės įvertis, didesnis įvertis rodo didesnę interneto naudojimo problemišumą ar kompulsyvumą.

Veiklos internete vertintos prašant atsakyti, kaip dažnai vaikas atlieka kiekvieną iš išvardytų veiklų, ties kiekviena veikla renkant vieną iš variantų: „niekada arba beveik niekada“, „mažiau nei kartą per savaitę“, „vieną arba du kartus per savaitę“, „kasdien arba beveik kasdien“, „kelis kartus per dieną“. Vertintos tokios veiklos: naudojosi internetu atlikdamas mokyklos užduotis; ieškojo jį dominančios informacijos; ieškojo, kiek kainuoja vienas ar kitas daiktas; internetu kalbėjosi su žmonėmis (vaizdo pokalbis); siuntė ir gavo žinutes; lankėsi socialinių tinklų puslapiuose; žaidė internetinius žaidimus; klausėsi muzikos internetu; žiūrėjo vaizdo įrašus; žiūrėjo serialus, TV šou ar filmus; sukūrė savo filmuką ar muziką ir dalijosi su kitais; ieškojo informacijos, kuri netinkama ar žalinga vaikui. Šie klausimai sudaryti pagal KidsOnline tyrėjų grupės pasiūlymus ir naudoti ankstesniuose tyrimuose Lietuvoje (Grigutyte ir kt., 2018; Pakalniškienė et al., 2020).

Vaiko sveikatos kintamieji

Fizinis aktyvumas vertintas nurodant, kiek vidutiniškai laiko per dieną pastaruosius du mėnesius vaikas būdavo fiziškai aktyvus (sportavo, bėgiojo, žaidė judrius žaidimus) pasirenkant vieną iš atsakymų variantų: 1) beveik visai nebūdavo fiziškai aktyvus; 2) mažiau nei 30 min.; 3) 30–60 min.; 4) daugiau nei 60 min.

Buvimas lauke (arba laikas, praleistas lauke) vertintas nurodant, kiek vidutiniškai laiko per dieną pastaruosius du mėnesius vaikas būdavo lauke, pasirenkamas vienas iš atsakymų variantų: 1) beveik visai nebūdavo lauke; 2) mažiau nei 30 min.; 3) 30–60 min.; 4) daugiau nei 60 min.

Somatiniai simptomai vertinti klausiant, kaip dažnai per pastaruosius du mėnesius vaikas patyrė tokius išvardytus simptomus – pykinimas, vidurių užkietėjimas, viduriavimas, pilvo skausmai, galvos skausmai, kiti fiziniai skausmai ar negalavimai; pasirenkamas ties kiekvienu simptomu vienas iš atsakymų variantų: niekada (1 balas); kartais (2 balai); dažnai (3 balai); labai dažnai (4 balai). Kiekvieno iš išvardytų simptomų įvertčiai buvo sumuojami taip sudarant suminį vaiko somatinių simptomų įvertį. Somatinių simptomų skalės vidinis suderintumas I tyrimo etape buvo pakankamas: Cronbach'o $\alpha = 0,667$.

Sergamumas ūminėmis ligomis (kvėpavimo takų, žarnyno ir kt.) vertintas klausimu, ar vaikas per pastaruosius du mėnesius sirgo ūminėmis ligomis. Respondentai turėjo galimybę pasirinkti vieną iš dviejų atsakymo variantų: ne arba taip (patikslinant, kiek kartų ir kokiomis ligomis sirgo).

Sveikatos problemoms įvertinti buvo prašoma pažymėti visas išvardytas sveikatos problemas, kurios būdingos vaikui: regėjimo (trumparegystė, toliaregystė, astigmatizmas, pan.), klausos (susilpnėjusi klausos sutrikimas), alergijos, lėtinė liga, kitos problemos (patikslinant, kokios), arba nurodyti, kad vaikas sveikatos problemų neturi.

Miego tvarka vertinta pasirenkant vieną labiausiai tinkamą atsakymo variantą: 1) vaikas įprastai kasdien užmiega ir atsibunda panašiu metu (pusvalandžio skirtumu); 2) vaiko miego režimas darbo dienomis ir savaitgaliais (švenčių dienomis, atostogomis) skiriasi ir 3) vaikas neturi pastovaus miego režimo.

Miego trukmė vertinta prašant nurodyti vaiko miegojimo per parą valandų skaičių pasirenkant vieną iš tinkamų variantų: 1) 11 val.; 2) 10 val.; 3) 9 val.; 4) 8 val.; 5) 7 val.; 6) 6 val. ir 7) kita (įrašant patikslinimus).

Užmigimo trukmė vertinta pasirenkant vieną iš atsakymo variantų: 1) greičiau nei per 15 min.; 2) per 15–30 min.; 3) per 31–45 min.; 4) per 46–60 min.; 5) ilgiau nei per 60 min.; kita (įrašant patikslinimus).

Miegas dienos metu per pastaruosius du mėnesius vertintas pasirenkant vieną iš variantų: 1) vaikas dienos metu nemiegodavo; 2) miegodavo 1–2 kartus per savaitę; 3) miegodavo 3–4 kartus per savaitę; 4) miegodavo beveik kasdien.

Miego problemos (sunkumai) vertinti prašant tėvų nurodyti, kaip dažnai per pastaruosius du mėnesius vaikui buvo būdingi šie miego ypatumai: 1) vaikas nubunda nakties miego metu; 2) vaikas

sapnuoja košmarus; 3) vaikas kalba per miegus ir 4) kiti ypatumai (prašant patikslinti). Kiekvienam iš išvardytų miego ypatumų vertinti buvo siūloma pasirinkti vieną iš keturių atsakymo variantų: 1) beveik niekada; 2) kartais; 3) beveik kas naktį; 4) keletą kartų per naktį.

Vaiko emocinės savijautos, elgesio, santykių su tėvais, noro mokytis, motyvacijos ir mokymosi rezultatų pokyčiai karantino laikotarpiu pavasarį (balandį ir gegužę). Respondentai kiekvieną iš išvardytų aspektų vertino pasirinkdami vieną iš labiausiai tinkamų atsakymų: 1) suprastėjo / pablogėjo; 2) šiek tiek suprastėjo / pablogėjo; 3) nepasikeitė; 4) šiek tiek pagerėjo; 5) pagerėjo. Duomenų analizei atsakymai buvo grupuojami į tris grupes: emocinė savijauta (elgesys ir pan.) pablogėjo (1 ir 2 variantai); nepakito (3); pagerėjo (4 ir 5).

Tėvų santykiai su vaiku per pastaruosius du mėnesius vertinti skalėje nuo 1 iki 5, čia 1 – labai prasti, o 5 – labai geri.

Elgesio ir emocijų sunkumai vertinti pildant *Galių ir sunkumų klausimyno* (angl. *Strengths and Difficulties Questionnaire*, sutr. SDQ; Goodman, 1997) lietuviškąją versiją tėvams (Gintilienė ir kt., 2004). SDQ sudarytas iš 25 teiginių, kurie sudaro 5 subskales: prosocialus elgesys, hiperaktyvumas, emociniai simptomai, elgesio problemos ir problemos su bendraamžiais. Pastarosios keturios subskalės sudaro bendrą elgesio ir emocijų sunkumų balą. Tėvai vertino teiginius pagal trijų balų skalę, čia 0 reiškė „netiesa“, 1 – „iš dalies tiesa“ ir 2 – „tiesa“. Didelis prosocialaus elgesio įvertis rodo atitinkamą vaiko galią (socialumą, atjautimą, paklusnumą), o didelis bendrų sunkumų įvertis – didesnes elgesio ir emocijų problemas (prislėgtumą, nerimastingumą, impulsyvumą, nesutarimą su kitais ir pan.). Bendras elgesio ir emocijų sunkumų skalės vidinis suderintumas labai geras (Cronbacho alfa yra 0,9), o atskirų skalių – geras ar pakankamas, svyruoja nuo 0,5 iki 0,8. Didelis įvertis rodo atitinkamai didesniu elgesio ar emocijų sunkumus. Šiame tyrime analizuotas tik bendras įvertis.

Vaiko mokymosi kintamieji

Mokymosi pasiekimai tėvų vertinti nurodant, kaip jų vaikui, palyginti su bendraklasiais arba bendraamžiais, sekasi mokytis matematiką (skaičiavimą), lietuvių kalbą (skaitymą), pasaulio pažinimą, užsienio kalbą, ties kiekvienu dalyku pasirenkant vieną iš atsakymo variantų: 1) geriau nei daugumai; 2) taip pat kaip daugumai; 3) prasčiau nei daugumai.

Nuotoliniam mokymuisi reikalingos įrangos turėjimas vertintas prašant pasirinkti vieną iš atsakymo variantų: 1) vaikui reikalingus prietaisus (kompiuterį ir (ar) planšetę) buvome įsigiję anksčiau; 2) vienus prietaisus turėjome (kompiuterį arba (ir) planšetę), kitus skolino mokykla; 3) vienus prietaisus turėjome, kitus teko įsigyti / skolintis; 4) patys prietaisų neturėjome, skolinomės iš mokyklos ar pažįstamų / giminių; 5) patys prietaisų neturėjome, teko įsigyti; 6) kita (prašoma patikslinti).

Tėvų pagalba vaikui apėmė šiuos aspektus: 1) pagalbą vaikui prisijungti prie nuotolinių pamokų, 2) pagalbą vaikui atlikti paskirtas užduotis ir namų darbus ir 3) buvimą šalia vaiko nuotolinių pamokų metu. Tėvų buvo prašoma įvertinti kiekvieną iš šių aspektų pasirenkant vieną iš keturių atsakymo variantų: 1) niekada arba labai retai; 2) vieną du kartus per savaitę; 3) keletą kartų per savaitę ir 4) kasdien arba keletą kartų per dieną.

Patyčios vertintos prašant tėvų atsakyti, ar jie pastebėjo (pasirinkti taip ar ne), kad nuotolinių pamokų metu būtų *įvairiomis formomis užgauliojami, erzunami*: 1) kiti pamokose dalyvavę vaikai; 2) pats vaikas; 3) mokytoja (-as).

Tėvų kintamieji

Tėvų distresui vertinti jų buvo klausiama, kaip dažnai per pastaruosius du mėnesius jie patyrė šiuos dalykus: 1) fizinius skausmus ar negalavimus (įskaitant galvos, skrandžio skausmus), 2) liūdesį, prislėgtumą, 3) irzlumą, blogą nuotaiką, 4) nervinę įtampą, susirūpinimą, 5) sunkumą užmigti, 6) mieguistumą, aktyvumo stoką. Kiekvienas iš išvardytų simptomų buvo vertintas Likerto skalės atsakymo

variantais: 1) beveik kiekvieną dieną (1 balas); 2) 2–3 kartus per savaitę (2 balai); 3) maždaug kartą per savaitę (3 balai); 4) maždaug kartą per mėnesį (4 balai); 5) labai retai arba niekada (5 balai). Suminis tėvų distreso įvertis buvo sudarytas sumuojant visų 6 simptomų įverčius (Cronbach'o $\alpha = 0,859$). Jeigu respondentas (-ė) turi sutuoktinę (-į) / partnerę (-į), buvo prašyta analogiškai įvertinti ir jo (jos) patiriamo distreso simptomus.

Tėvų darbiniam užimtumui įvertinti prašyta pasirinkti vieną iš variantų: 1) iki karantino ir karantino metu dirbau iš namų; 2) iki karantino dirbau darbovietėje, bet šiuo metu dirbu iš namų; 3) iki karantino ir šiuo metu dirbu ne namuose (darbovietėje, įstaigoje, pan.); 4) karantino metu esu mokamose atostogose; 5) karantino metu esu nemokamose atostogose; 6) iki karantino ir karantino metu esu bedarbis (-ė); 7) esu bedarbis (-ė), nes karantino metu netekau darbo. Analogiškai buvo prašoma įvertinti ir sutuoktinio (-ės) / partnerio (-ės) darbinį užimtumą (jei turi).

Tėvų išsilavinimas vertintas viena iš pasiūlytų kategorijų: 1) aukštasis universitetinis, 2) aukštasis neuniversitetinis arba aukštesnysis, 3) vidurinis arba profesinis, 4) pagrindinis, 5) kita (patikslinant).

Šeiminei padėčiai vertinta viena iš kategorijų: gyvenu registruotoje santuokoje arba su partneriu (-e); gyvenu tik su vaiku (vaikais) be sutuoktinio ar partnerio; kita (patikslinant).

Šeimos svarbių gyvenimo įvykių / pasikeitimų patyrimas per pastaruosius metus vertintas prašant tėvų nurodyti, kada ir kokių pasikeitimų šeima patyrė (jei patyrė).

Stresų, nelaimingų atsitikimų, sukrėtimų patyrimas per pastaruosius metus vertintas prašant tėvų nurodyti, kada ir kokių stresinių įvykių šeima patyrė (jei patyrė).

Tėvų tarpusavio santykiai (santykiai su sutuoktiniu (-e) / partneriu (-e)) per pastaruosius du mėnesius vertinti skalėje nuo 1 iki 5, čia 1 – labai prasti, o 5 – labai geri.

Tėvų (sutuoktinių / partnerių) sutarimas dėl vaiko ugdymo, priežiūros per pastaruosius du mėnesius vertinti skalėje nuo 1 iki 5, čia 1 – labai prastas, o 5 – labai geras.

Tėvų taip pat klausta, ar vaikas turi **savo atskirą kambarį** pasirenkant iš atsakymo variantų: 1) ne; 2) taip, turi, kurį dalijasi su broliu seserimi; 3) turi. Taip pat klausta, **kiek iš viso asmenų gyvena kartu su vaiku** ir kiek vaikas turi (jei turi) **brolių ir seserų**.

II tyrimo etapas

Vaiko sveikatos kintamieji

Ekranų laikas darbo dienomis ir laisvadieniais ugdymo ir būrelių tikslais bei pramogoms ir laisvalaikiui vertintas taip pat kaip ir I tyrimo etape, tik nebuvo vertintas laikas, praleistas prie atskirų ekranų (TV, išmaniojo telefono, kompiuterio, planšetės, žaidimų konsolės).

Fizinis aktyvumas ir **buvimas lauke** vertinti taip pat kaip ir I tyrimo etape.

Somatiniai simptomai vertinti taip pat kaip ir I tyrimo etape, tik papildomai buvo klausta apie miego sunkumus. Somatinių simptomų skalės vidinis suderintumas yra pakankamas: Cronbach'o $\alpha = 0,639$.

Sergamumas ūminėmis ligomis (kvėpavimo takų, žarnyno ir kt.) ir **sveikatos problemos** vertinti taip pat kaip ir I tyrimo etape.

Miego tvarka, miego trukmė ir užmigimo trukmė vertinti taip pat kaip ir tėvų apklausoje I tyrimo etape.

Emociniai, elgesio, dėmesio ar bendravimo sunkumai vertinti pažymint, ar vaikas turi tokių sunkumų: 1) ne; 2) taip, nedidelių; 3) taip, tam tikrų; 4) taip, labai didelių. Pažymėjus, kad vaikas turi sunkumų, taip pat prašoma nurodyti, kada jų atsirado: 1) šį rudenį (per pastaruosius du mėnesius);

2) šią vasarą; 3) šį pavasarį (karantino metu); 4) prieš metus ar daugiau; 5) kita (patikslinant). Taip pat prašoma atskirai pažymėti, ar šie sunkumai atsiliepia vaiko kasdieniam gyvenimui šiose srityse – namie, bendraujant su draugais, pamokose, laisvalaikio veikloje, pasirenkant vieną iš galimų variantų: ne, šiek tiek, pakankamai arba labai.

Emocinė savijauta, elgesys, santykiai su tėvais, santykiai su bendraamžiais, noras mokytis, motyvacija ir mokymosi rezultatai per pastaruosius du mėnesius vertinti pasirenkant vieną iš Likerto skalės atsakymo variantų: 1) – labai prasta / prasti; 2) prasta / prasti; 3) nei prasta / prasti, nei gera / geri; 4) geri / gera; 5) labai geri / gera.

Emocinės savijautos, elgesio, santykių su tėvais, noro mokytis, motyvacijos ir mokymosi rezultatų pokyčiai karantino laikotarpiu pavasarį vertinti taip pat kaip ir tėvų apklausoje I tyrimo etape. Tėvų buvo klausama, ar kam nors iš vaiko artimos aplinkos buvo diagnozuotas COVID-19 virusas, prašoma nurodyti, kam: pačiam vaikui, šeimos nariui, mokytojui ar bendraklasiui, draugui, kitam (patikslinant). **Vaiko nerimas užsikrėsti virusu ir susirgti COVID-19** vertintas skalėje nuo 1 iki 5, čia 1 – vaikas nejaučia nerimo, o 5 – labai nerimauja. Taip pat buvo prašoma nurodyti, ar vaikui teko patirti **saviizoliaciją** (taip / ne).

Vaiko mokymosi kintamieji

Mokymosi pasiekimai vertinti panašiai kaip ir I tyrimo etape, tik pradinio mokyklinio amžiaus vaikus auginančių tėvų buvo prašoma įvertinti, kaip jų vaikui, palyginti su bendraklasiais arba bendraamžiais, sekasi mokytis matematiką (skaičiavimą), lietuvių kalbą (skaitymą), pasaulio pažinimą, užsienio kalbą, o pagrindinio mokyklinio amžiaus vaikus auginančių tėvų prašoma įvertinti, kaip vaikui, palyginti su jo bendraklasiais ar bendraamžiais, sekasi matematika (skaičiavimas), lietuvių kalba, skaitymas, gamtos mokslai (biologija, geografija), istorija, užsienio kalba, kūno kultūra, dailė, muzika.

Tėvų taip pat klausama apie **vaiko mokymosi namuose arba pamokų ruošimo vietą** pasirenkant vieną iš labiausiai tinkamų atsakymo variantų: 1) vaikas turi savo atskirą kambarį; 2) vaikas turi mokymosi vietą vaikų kambaryje; 3) vaikas turi mokymosi vietą bendrame kambaryje ir 4) vaikas neturi pastovios mokymosi vietos.

Nuotoliniam mokymuisi reikalingos įrangos turėjimas vertintas panašiai kaip ir I tyrimo etape, tik II tyrimo etape tėvų buvo prašoma atskirai įvertinti mokymuisi reikalingos įrangos turėjimą šiuo metu (t. y. 2020 m. rudenį) bei pirmojo karantino metu mokantis nuotoliniu būdu (2020 m. kovo-gegužės mėn.). Respondentams buvo siūloma pasirinkti vieną iš atsakymo variantų: 1) taip, vaikas turi savo visą reikalingą įrangą; 2) taip, reikalingą įrangą dalijasi su kitais šeimos nariais; 3) taip, reikalingą įrangą skolina mokykla; 4) ne, neturi; 5) kita (prašant patikslinti).

Tėvų pagalba vaikui vertinta taip pat kaip ir I tyrimo etape, tik II tyrimo etape tėvų buvo prašoma atskirai įvertinti jų pagalbą vaikui šiuo metu (rudeni) ir pavasari karantino metu. Taip pat tėvų buvo prašoma įvertinti, **kiek laiko** jie ar sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė) **padeda vaikui mokytis**: 1) beveik nepadeda; 2) apie pusvalandį; 3) apie valandą; 4) apie 2 valandas; 5) 3 valandas ir daugiau; 6) kita (prašant patikslinti).

Mokymosi būdas rudenį vertintas pasirenkant, ar 1) vaikas mokosi tik mokykloje; 2) vaikas mokosi ir mokykloje, ir nuotoliniu būdu; 3) vaikas mokėsi mokykloje, bet šiuo metu mokosi tik nuotoliniu būdu (pvz., dėl saviizoliacijos); 4) vaikas mokosi tik namie nuotoliniu būdu; 5) kita (patikslinant).

Tėvų nuomonė, kaip norėtų, kad būtų organizuojamas ugdymas šiuo metu (rudeni), vertintas pasirenkant vieną iš atsakymo variantų: 1) tik mokykloje; 2) mišriai, derinant ugdymą mokykloje ir ugdymą nuotoliniu būdu; 3) tik nuotoliniu būdu; 4) kita (patikslinant).

Tėvų nuomonė apie nuotolinį mokymą vertinta klausiant tėvų, kaip jie vertina nuotolinį ugdymą kaip vaikų ugdymo formą, skalėje nuo 1 iki 5, čia 1 – labai nepalankiai, o 5 – labai palankiai.

Tėvų nuomonė, kaip šį rudenį mokyklai sekasi organizuoti mokymo procesą, vertinta skalėje nuo 1 iki 5, čia 1 – labai prastai, o 5 – labai gerai.

Vaiko dalyvavimas neformaliajame ugdyme vertintas klausiant, ar vaikas lanko papildomo ugdymo užsiėmimus, prašyta pasirinkti vieną iš atsakymo variantų: 1) ne; 2) lankė, bet šiuo metu užsiėmimai nevyksta; 3) taip, lanko nuotoliniu būdu (įrašyti, kokius); 4) taip, lanko įprastu būdu (įrašyti, kokius).

Vaiko mokymosi sunkumas vertinant prašyta nurodyti, ar vaikas turi mokymosi sunkumų arba specialiųjų ugdymo poreikių, dėl kurių gauna specialistų pagalbą arba jam būtų pritaikyta mokymosi programa: 1) ne; 2) taip, nedidelių; 3) taip, vidutinių; 4) taip, didelių.

Tėvų pasitenkinimą mokyklos administracijos teikiama informacija apie mokymosi organizavimą rudenį tėvai vertino skalėje nuo 1 iki 5, čia 1 – labai nepatenkinti, o 5 – labai patenkinti.

Vaiko noras po atostogų grįžti į mokyklą vertintas skalėje nuo 1 iki 5, čia 1 – vaikas labai nenorėjo, o 5 – labai norėjo.

Vaiko noras šiuo metu (rudeni) eiti į mokyklą vertintas skalėje nuo 1 iki 5, čia 1 – vaikas labai nenori, o 5 – labai nori.

Patyčios – tėvų taip pat buvo klausama apie erzinius ir užgauliojimus rudenį tokiu pat būdu kaip ir I tyrimo etapo apklausoje.

Demografiniai kintamieji

Darbinį užimtumą vertinant prašyta pasirinkti vieną iš variantų: 1) dirbu iš namų, 2) dirbu ne namuose (darbovietėje, įstaigoje, pan.), 3) dirbu mišriai (iš namų arba įstaigos), 4) esu mokamose atostogose, 5) esu nemokamose atostogose, 6) esu bedarbis (-ė) ir kita (prašant patikslinti). Jeigu respondentas (-ė) turi sutuoktinę (-į) / partnerę (-į), buvo prašyta analogiškai įvertinti ir jo (jos) darbinį užimtumą.

Tėvų išsilavinimas ir šeiminė padėtis vertinti kaip ir I tyrimo etape.

Pagalbą prižiūrėti, ugdyti vaiką tėvai vertino pasirinkdami vieną iš atsakymo variantų: 1) vaiką prižiūri / rūpinasi tik pildantysis; 2) pildančiojo sutuoktinis (-ė) / partneris (-ė); 3) pildančiojo ar sutuoktinio tėvai (vaiko seneliai); 4) samdoma auklė; 5) kita (patikslinant).

Šeimos finansinei padėčiai vertinti tėvai turėjo pasirinkti vieną iš siūlomų atsakymo variantų: 1) mes galime sau leisti viską, ko mums reikia ar ko norime; 2) mūsų finansinė padėtis gera; 3) mūsų finansinė padėtis vidutinė; 4) mes galime patenkinti tik būtiniausias reikmes; 5) mums trūksta pinigų net būtiniausioms reikmėms.

Tėvų taip pat klausta, **kiek iš viso asmenų gyvena kartu su vaiku** ir kiek vaikas turi (jei turi) **brolių ir seserų**.

2.4 priedas

Detalus mokytojų apklausos kiekybinio tyrimo kintamųjų aprašymas

Bendro pobūdžio kintamieji

Mokytojo darbo pobūdis: priešmokyklinio ugdymo pedagogas, pradinė klasių pedagogas, pagrindinio ir (arba) vidurinio ugdymo pedagogas, švietimo pagalbos specialistas arba kita (patikslinant).

Mokomasis (-ieji) dalykas (-ai), jeigu respondentas buvo pagrindinio ir (ar) vidurinio ugdymo pedagogas, vertinta pasirenkant iš išvardytų dalykų (lietuvių kalba, užsienio kalba, matematika, informatika, gamtos mokslai, istorija, socialiniai mokslai, dorinis ugdymas, meninis ugdymas, kūno kultūra) arba įrašant patiems.

Pedagoginė patirtis buvo vertinta Likerto skale pasirenkant atsakymo variantą: 1) iki vienerių metų; 2) 1–5 metai; 3) 6–10 metų; 4) 11–15 metų; 5) 16–20 metų; 6) 21 metai ir daugiau. Atskirai tokiu pačiu būdu buvo vertinta ir mokytojų darbo patirtis toje ugdymo įstaigoje, kurioje jie dirba.

Ugdymo įstaigos tipas vertintas nurodant, ar mokykla yra valstybinė, ar privati, taip pat pažymint, kur ji yra: didmiestyje, rajono centre / mieste, miestelyje ar kaime. Buvo prašoma nurodyti, ar privalomo karantino laikotarpiu pavasarį mokytojai dirbo toje pačioje ugdymo įstaigoje kaip ir dabar.

Ugdymo būdas rudenį (rugsėį ir spalį, iki rudens atostogų) vertintas atsakymu: 1) ugdymas vyko tik mokykloje, 2) ugdymas vyko mišriai: ir mokykloje, ir nuotoliniu būdu, 3) ugdymas vyko mokykloje, bet pastaruoju metu tik nuotoliniu būdu (pvz., dėl vietinio karantino ar pan.); 4) ugdymas vyko tik nuotoliniu būdu ir 5) kita (patikslinant).

Ugdoma (-os) klasė (-ės) vertintos pažymint visas mokytojo (-os) šiuo metu ugdomas klases: nuo priešmokyklinės iki aštuntos klasės.

Kintamieji, susiję su nuotolinio mokymo poveikiu vaikams

Mokymosi karantino metu poveikis vaikų motyvacijai: 1) padidėjo; 2) nepakito; 3) sumažėjo; 4) tokių vaikų nemokau. Mokytojų prašyta atskirai įvertinti poveikį šioms penkioms mokinių grupėms: 1) mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP); 2) mokinių iš socialinės rizikos šeimų; 3) gerai besimokančių mokinių; 4) vidutiniškai besimokančių mokinių; 5) blogai besimokančių mokinių.

Mokymosi karantino metu poveikis vaikų emocinei savijautai vertintas atskirai tų pačių mokinių grupių ir tokiu pačiu būdu kaip ir vertinant poveikį vaikų motyvacijai.

Mokymosi karantino metu poveikis mokinių dalyko (-ų) žinioms vertintas atskirai tų pačių mokinių grupių, pasirenkant vieną iš atsakymų: 1) atsirado „spragų“; 2) nepakito; 3) pagerėjo; 4) tokių vaikų nemokau.

Mokymosi karantino metu poveikis mokinių formaliems įvertinimams vertintas atskirai tų pačių mokinių grupių, vienu iš šių atsakymo variantų: 1) pablogėjo; 2) nepakito; 3) pagerėjo; 4) tokių mokinių nemokau.

Skirtingų nuotolinio mokymo formų efektyvumą vertinant mokytojų prašyta atskirai įvertinti, kiek jų manymu, yra efektyvios išvardytos nuotolinio mokymo formos (pvz., aiškinti dalyko medžiagą, jungiantis per mokymui skirtą platformą su kelių klasių mokiniais (srautu) arba naują medžiagą pateikti mokiniams mokytis savarankiškai) pasirenkant vieną iš keturių galimų atsakymo variantų: 1) efektyvus; 2) nei efektyvus, nei neefektyvus; 3) neefektyvus; 4) netaikiau.

Kintamieji, susiję su nuotolinio ugdymo galimybėmis

Nuotolinio ugdymo galimybės ir ribotumai vertinti 31 teiginio rinkiniu prašant mokytojų pasirinkti, kiek jie sutinka ar nesutinka su kiekvienu iš išvardytų teiginių apie mokinių ugdymą nuotoliniu būdu (pvz., „Galima derintis prie individualių mokinio poreikių“ arba „Sunku objektyviai įvertinti mokinių pasiekimus“), 4 balų skalėje, čia 1 – visiškai sutinka, 2 – sutinka, 3 – nesutinka, 4 – visiškai nesutinka.

Palankumas nuotoliniam ugdymui kaip mokinių ugdymo formai vertintas skalėje nuo 1 iki 5, čia 1 – nuotolinį ugdymą vertina labai nepalankiai, o 5 – labai palankiai.

Kintamieji, susiję su nuotolinio mokymo organizavimu

Pagal 5 balų Likerto skalę (kai 1 – labai prastai, o 5 – labai gerai) mokytojai įvertino, kaip jų **mokyklai sekasi organizuoti mokymo procesą šį rudenį** ir kaip **mokykla įveikė nuotolinio mokymo iššūkius šį pavasarį karantino metu**.

Mokytojų saviveiksmingumas mokant mokinius nuotoliniu būdu (atskirai lyginant su kitais mokytojais ir lyginant su įprastu mokymu) vertintas 5 balų skale, kai 1 – labai prastai, o 5 – labai gerai.

Pavasario karantino patirčių aptarimui įvertinti mokytojų prašyta pasirinkti vieną iš labiausiai tinkamų atsakymo variantų, ar šį rudenį jie aptarė pavasario karantino patirtis atskirai su mokiniais, mokyklos administracija ir kitais mokytojais bei mokinių tėvais: 1) ne; 2) taip, vieną ar du kartus per du rudens mėnesius; 3) taip, keletą kartų per du rudens mėnesius ar 4) kita (patikslinant).

Mokytojai nurodė, ar jie šiais mokslo metais **vadovauja klasei** ir (ar) šiais mokslo metais organizavo **klasės susirinkimą** ir koku būdu (nuotoliniu ar įprastu).

Užgauliojimo, erzینimo patirtys vertintos klausimu, ar šį rudenį mokytojai pastebėjo, kad yra užgauliojami, erzinami: 1) vaikai, 2) patys anketą pildantys mokytojai; 3) kiti mokytojai. Galimi atsakymo variantai: 1) niekada arba beveik niekada, 2) kartą ar du kartus per mėnesį, 3) kartą ar du kartus per savaitę, 4) beveik kasdien.

Mokytojų distresas per pastaruosius du mėnesius vertintas tokiu pačiu būdu kaip ir tėvų distresas I tyrimo etape. Mokytojų distreso skalės vidinis suderintumas šiame tyrime yra labai geras: Cronbach'o $\alpha = 0,901$.

Mokytojų baimė užsikrėsti COVID-19 virusu šį rudenį vertinta 5 balų skale, kai 1 reiškė, kad mokytojas (-a) visai nebijo užsikrėsti, o 5 – labai nerimauja.

Mokytojų klausta, ar jiems ar kam nors iš artimos aplinkos buvo diagnozuotas COVID-19 virusas bei ar teko patirti saviizoliaciją (jei taip, tai kada – pavasarį, vasarą, rudenį).

Papildomai mokytojų klausta, ar jie turi **mokyklinio amžiaus vaikų**: 1) ne; 2) taip, tik pradinio mokyklinio amžiaus vaikų; 3) taip, tik pagrindinio ar vidurinio mokyklinio amžiaus vaikų; 4) taip, įvairaus mokyklinio amžiaus vaikų; 4) kita (patikslinant).

2.5 priedas

Detalus 5–8 klasių mokinių apklausos kiekybinio tyrimo kintamųjų aprašymas

Vaiko sveikatos kintamieji

Ekranų laikas darbo dienomis ir laisvadieniais ugdymo ir būrelių tikslais bei pramogoms ir laisvalaikiui vertintas taip pat kaip ir tėvų apklausoje I ir II tyrimo etapuose.

Fizinis aktyvumas ir *buvimas lauke* vertintas taip pat kaip ir tėvų apklausoje I ir II tyrimo etapuose.

Somatiniai simptomai vertinti taip pat kaip ir tėvų apklausoje II tyrimo etape. Somatinių simptomų skalės vidinis suderintumas yra geras: Cronbach'o $\alpha = 0,743$.

Sergamumas ūminėmis ligomis (kvėpavimo takų, žarnyno ir kt.) vertintas taip pat kaip ir tėvų apklausoje. Vaikų taip pat buvo klausiama, ar jie serga (sirgo) kokia nors liga, ir, jei serga (sirgo), patikslinti, kokia.

Miego tvarka, miego trukmė ir užmigimo trukmė vertinti taip pat kaip ir tėvų apklausoje I ir II tyrimo etapuose.

Emocinė savijauta, elgesys, santykiai su tėvais, santykiai su bendraamžiais, noras mokytis, motyvacija ir mokymosi rezultatai vertinti taip pat kaip ir per tėvų apklausą II tyrimo etape.

Emocinės savijautos, elgesio, santykių su tėvais, noro mokytis, motyvacijos ir mokymosi rezultatų pokyčiai karantino laikotarpiu pavasarį vertinti taip pat kaip ir tėvų apklausoje.

Su COVID-19 liga susiję kintamieji (nerimavimas, sergamumas, saviizoliacija) buvo vertinti taip pat kaip ir tėvų apklausoje II tyrimo etape.

Vaiko mokymosi kintamieji

Vaiko mokymosi pasiekimai vertinti taip pat kaip ir pagrindinio mokyklinio amžiaus vaikų tėvų apklausoje II tyrimo etape.

Nuotoliniam mokymuisi reikalingos įrangos turėjimas ir *tėvų pagalba vaikui* vertinti taip pat kaip ir tėvų apklausoje II tyrimo etape.

Bendraklasių / draugų pagalbą pagrindinio mokyklinio amžiaus vaikams vertino šio amžiaus vaikai atsakydami, kaip dažnai atskirai dabar ir pavasarį karantino metu jų draugai ar bendraklasiai padėdavo jiems prisijungti prie užduočių ar susirasti reikalingą informaciją internete, taip pat padėdavo atlikti paskirtas užduotis ir namų darbus, rinkdamiesi vieną iš atsakymų: 1) niekada arba labai retai; 2) 1–2 kartus per savaitę; 3) keletą kartų per savaitę; 4) kasdien arba keletą kartų per dieną.

Mokymosi būdas rudenį, vaiko noras, kaip būtų organizuojamas ugdymas šiuo metu, papildomo ugdymo užsiėmimų lankymas, mokymosi sunkumų turėjimas vertinti taip pat kaip ir tėvų apklausoje II tyrimo etape.

Vaiko noras po atostogų grįžti į mokyklą ir vaiko noras šiuo metu eiti į mokyklą vertinti taip pat kaip ir per tėvų apklausą II tyrimo etape.

Vaikų taip pat buvo klausiama apie **erzinimus ir užgauliojimus** rudenį tokiu pat būdu kaip ir I tyrimo etapo apklausoje.

Tėvų kintamieji

Šeiminei padėčiai apibūdinti vaikai pasirinko vieną iš teiginių, geriausiai tinkamą apibūdinti jų šeimą: gyvenu su abiem tėvais; gyvenu tik su vienu iš tėvų; gyvenu kartu su tėvais ir seneliais; gyvenu tik su seneliais; kita (patikslinant).

Vaikų taip pat klausta, **kiek iš viso asmenų gyvena kartu su vaiku** bei kiek vaikas turi (jei turi) **brolių ir seserų**.

2.6 priedas

Tėvų I ir II etapų pusiau struktūruoto interviu schema

I etapas	II etapas
<p>Mokymosi sėkmė:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vaikų nuotolinio mokymosi sėkmės ir nesėkmės • vaikų pasiekimai ir motyvacija • mokymosi pagalbos poreikis vaikui • techniniai mokymosi ištekčiai namuose • nuotolinio darbo organizavimas mokykloje ir namuose 	<p>Mokymosi sėkmė:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pavasarį vykusio nuotolinio mokymosi vaikų sėkmių ir nesėkmių refleksija • vaikų pasiekimai ir motyvacija pavasarį ir rudenį • vaikų pasiekimų ir motyvacijos pokyčiai • mokymosi pagalbos poreikis vaikui • techniniai mokymosi ištekčiai namuose • darbo organizavimas mokykloje ir namuose, pagalba vaikui • tėvų bendradarbiavimas su mokykla
<p>Fizinė sveikata ir saugumas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vaiko fizinės sveikatos būklė • vaiko veikla prie ekranų ir jos kontrolė • vaiko saugumas internete • vaikų patyčių patirtis nuotolinio ugdymosi metu 	<p>Fizinė sveikata ir saugumas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • COVID-19 vaiko aplinkoje • vaiko veikla prie ekranų ir jos kontrolė • vaiko saugumas internete • vaikų patyčių patirtis nuotolinio ir įprasto (jeigu vaikas tokiu būdu mokėsi rudenį) ugdymosi metu
<p>Vaikų psichikos sveikata:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vaiko savijauta ir jos pokyčiai • vaiko santykiai su bendraamžiais, mokytojais • vaiko sunkumai ir galios 	<p>Vaikų psichikos sveikata:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vaiko savijauta ir jos pokyčiai rudenį • vaiko santykiai su tėvais ir jų pokyčiai pavasarį ir rudenį • vaiko santykiai su bendraamžiais, • vaiko santykiai su mokytojais • vaiko sunkumai ir galios

2.7 priedas

Mokytojų I ir II etapų pusiau struktūruoto interviu schema

I etapas	II etapas
<p>Mokymosi sėkmė:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mokinių nuotolinio mokymo(si) sėkmės ir nesėkmės • vaikų pasiekimai ir motyvacija • nuotolinio ugdymo proceso ypatumai • bendradarbiavimas su tėvais • nuotolinio darbo organizavimas mokykloje ir namuose • techniniai mokymo ištekliai ir mokytojų IT kompetencijos 	<p>Mokymosi sėkmė:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mokinių nuotolinio mokymo(si) pavasarį sėkmių ir nesėkmių refleksija • mokinių kompetencijos ir pasiekimai bei jų pokyčiai pavasarį ir rudenį • mokinių motyvacija pavasarį ir rudenį • mokinių elgesys • mokymo procesas pavasarį ir rudenį • bendradarbiavimas su tėvais • techniniai mokymo ištekliai ir mokytojų IT kompetencijos • mokytojo įgytos nuotolinio ugdymo kompetencijos
<p>Saugumas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mokinių saugumas internete • mokinių patyčių apraiškos nuotolinio ugdymo metu 	<p>Fizinė sveikata ir saugumas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • COVID-19 mokytojo, klasės, mokyklos aplinkoje • mokinių saugumas internete • mokinių patyčių apraiškos nuotolinio ir įprasto (jeigu tokiu būdu mokėsi rudenį) ugdymo metu
<p>Vaikų psichikos sveikata:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mokinio savijauta nuotolinio ugdymo metu pavasarį • mokinių ir mokytojų santykiai • nuotolinio ugdymo metu išryškėję mokinių galios ir sunkumai 	<p>Vaikų psichikos sveikata:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mokinių savijauta ir jos pokyčiai rudenį • santykių su mokiniais pokyčiai • klasės atmosfera

2.8 priedas

Mokyklų administracijos atstovų I ir II etapų pusiau struktūruoto interviu schema

I etapas	II etapas
<p>Mokymosi sėkmė ir jos veiksniai:</p> <ul style="list-style-type: none"> skirtingų gupių mokinių (specialiųjų ugdymosi poreikių, iš socialinės rizikos šeimų) nuotolinio mokymo(si) sėkmės ir nesėkmės nuotolinio darbo organizavimas mokykloje skirtingo amžiaus, skirtingų grupių mokiniams techniniai mokymo ištekliai ir mokytojų, administracijos atstovų IT kompetencijos 	<p>Mokymosi sėkmės veiksniai:</p> <ul style="list-style-type: none"> ugdymo proceso organizavimas mokykloje nuotolinio ugdymo metu pavasarį ir prasidėjus mokslo metams pagalbos specialistų darbas ugdymo metu pavasarį ir prasidėjus mokslo metams specialiųjų ugdymosi poreikių, vaikų iš socialinę riziką patiriančių šeimų nuotolinio mokymo(si) sėkmės ir nesėkmės techniniai mokymo ištekliai ir mokytojų, administracijos atstovų IT kompetencijos mokyklos bendruomenės tarpusavio komunikacija nuotolinio ugdymo metu pavasarį ir prasidėjus mokslo metams
<p>Saugumas:</p> <ul style="list-style-type: none"> mokinių saugumas internete mokinių patyčių apraiškos nuotolinio ugdymo metu mokyklos pasirengimas reaguoti į incidentus nuotolinio ugdymo metu 	<p>Fizinė sveikata ir saugumas:</p> <ul style="list-style-type: none"> COVID-19 mokyklos aplinkoje mokinių saugumas internete mokinių patyčių apraiškos nuotolinio ir įprasto ugdymo metu mokyklos pasirengimas reaguoti į incidentus nuotolinio ugdymo metu
<p>Psichikos sveikata:</p> <ul style="list-style-type: none"> mokytojų savijauta nuotolinio ugdymo metu pavasarį nuotolinio ugdymo metu įgytos mokyklos bendruomenės kompetencijos 	<p>Psichikos sveikata:</p> <ul style="list-style-type: none"> mokyklos bendruomenės narių savijauta, jos pokyčiai ir pagalbos reikmė rudenį įgytos mokyklos bendruomenės kompetencijos mokyklos bendruomenės komunikacijos pokyčiai

2.9 priedas

Mokinių I ir II etapų pusiau struktūruoto interviu schema

I etapas	II etapas
<p>Mokymosi sėkmė:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vaiko nuotolinio mokymosi sėkmės ir nesėkmės • vaiko pasiekimai ir motyvacija • techniniai mokymosi ištekliai namuose 	<p>Mokymosi sėkmė:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nuotolinio mokymosi pavasarį sėkmių ir nesėkmių refleksija • vaikų pasiekimai ir motyvacija pavasarį ir rudenį • vaikų pasiekimų ir motyvacijos pokyčiai • techniniai mokymosi ištekliai namuose • tėvų požiūrio į vaiko mokymąsi, mokytojus ir mokyklą pokyčiai
<p>Saugumas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vaiko saugumas internete • vaikų patyčių patirtis nuotolinio ugdymosi metu 	<p>Fizinė sveikata ir saugumas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • COVID-19 vaiko aplinkoje • vaikų patyčių patirtis nuotolinio ir įprasto (jeigu vaikas tokiu būdu mokėsi rudenį) ugdymosi metu
<p>Vaikų psichikos sveikata:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vaiko savijauta ir jos pokyčiai • vaiko santykiai su bendraamžiais, mokytojais • vaiko sunkumai ir galios 	<p>Vaikų psichikos sveikata:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vaiko savijauta ir jos pokyčiai rudenį • vaiko santykiai su bendraamžiais • vaiko santykiai su mokytojais • vaiko sunkumai ir galios

3 priedas

P3.1 lentelė. Ekranų laiko ir vaikų somatinių simptomų, emocinės savijautos, elgesio, santykių su tėvais ir bendraamžiais, noro mokytis bei mokymosi rezultatų sąsajos (II tyrimo etapas. Pastaba: virš įstrižainės – 11-14 metų vaikų apklausos rezultatai, N = 327; žemiau įstrižainės – 6-14 metų vaikų tėvų apklausos rezultatai, N = 1303)

	EL-Mok	EL-Lais	EL-Bend	EmSav	Elg	Sant-T	Sant-B	NoMo	MoRez	SomS
EL-Mok	x	0,463***	0,873***	-0,223***	-0,141*	-0,084	-0,129*	-0,247***	-0,104†	0,121*
EL-Lais	0,383***	x	0,837***	-0,375***	-0,197***	-0,172**	-0,172**	-0,370***	-0,204***	0,265***
EL-Bend	0,861***	0,800***	x	-0,344***	-0,196***	-0,147**	-0,174**	-0,356***	-0,177**	0,220***
EmSav	-0,134**	-0,132***	-0,159***	x	0,647***	0,515***	0,448***	0,496***	0,410***	-0,390***
Elg	-0,043	-0,107***	-0,087**	0,663***	x	0,557***	0,401***	0,439***	0,422***	-0,214***
Sant-T	-0,031	-0,101***	-0,076**	0,532***	0,671***	x	0,377***	0,329***	0,374***	-0,158**
Sant-B	-0,085**	-0,128***	-0,126***	0,489***	0,470***	0,420***	x	0,294***	0,395***	-0,130*
NoMo	-0,108***	-0,223***	-0,193***	0,571***	0,559***	0,439***	0,421***	x	0,417***	-0,175**
MoRez	-0,079*	-0,186***	-0,182***	0,481***	0,477***	0,391***	0,352***	0,646***	x	-0,052
SomS	0,093**	0,106***	0,118***	-0,229***	-0,131***	-0,104***	-0,158***	-0,172***	-0,126***	x

P3.2 lentelė. 6-14 metų vaikų miego sunkumų dažnis (I tyrimo etapas, N = 199)

Miego sunkumai	Dažnumas	n	%
Nubunda naktį	Beveik niekada	125	62,8
	Kartais	70	35,2
	Beveik kas naktį (ar kelis kartus per naktį)	4	2,0
Košmarai	Beveik niekada	138	69,3
	Kartais	60	30,2
	Beveik kas naktį (ar kelis kartus per naktį)	5	2,5
Kalba per miegus	Beveik niekada	123	61,8
	Kartais	71	35,7
	Beveik kas naktį (ar kelis kartus per naktį)	5	2,5
Kiti miego sunkumai	Beveik niekada	172	86,4
	Kartais	17	8,5
	Beveik kas naktį (ar kelis kartus per naktį)	10	5,0

P3.3 lentelė. Miego kokybės rodiklių (miego sunkumai, miego trukmė, užmigimo trukmė) ir vaikų amžiaus bei lyties, miego tvarkos, ekranų laiko, šeimos sociodemografinių kintamųjų, tėvų distreso bei vaikų fizinio aktyvumo ir buvimo lauke ryšys (I tyrimo etapas, N – 293)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1. Vaikų amžius	1,000															
2. Vaikų lytis	,038	1,000														
3. Miego sunkumai	,026	-,050	1,000													
4. Miego trukmė	-,320**	-,042	,039	1,000												
5. Užmigimo trukmė	,166*	,035	,187**	-,119	1,000											
6. Miego tvarka	,333**	-,018	,045	-,212**	,142*	1,000										
7. Ekranų laikas mokymuisi	,511**	,078	,010	-,161*	,024	,161*	1,000									
8. Ekranų laikas pramogoms	,222**	,098	-,065	-,151*	,113	,209**	,094	1,000								
9. Ekranų laikas bendras	,509**	,138*	-,011	-,249**	,104	,261**	,725**	,702**	1,000							
10. Tėvų išsilavinimas	,074	,134	-,194**	,019	-,115	,090	,107	,218**	,212**	1,000						
11. Šeiminė padėtis	,127	-,037	-,043	-,160*	-,010	,097	,045	,027	,074	,081	1,000					
12. Turi atskirą kambarį	-,054	-,072	-,010	,003	,012	-,063	-,052	,040	,016	,025	,033	1,000				
13. Šeimos narių skaičius	,031	,016	,020	,110	,052	,051	-,004	,013	-,025	,001	-,545**	-,004	1,000			
14. Fizinis aktyvumas	-,301**	,034	-,093	,167*	-,151*	-,175**	-,184**	-,251**	-,281**	,095	-,122	-,075	,112	1,000		
15. Buvimas lauke	-,134*	,094	-,011	,160*	-,105	-,090	-,120	-,219**	-,221**	,127	-,032	-,052	,032	,652**	1,000	
16. Tėvų distresas	-,005	-,073	,252**	-,045	,120	,254**	,003	,012	,030	-,168*	,136*	,029	,011	-,178**	-,172**	1,000

P3.4 lentelė. Miego kokybės rodiklių (miego sunkumai, miego tvarka, trukmė, užmigimo trukmė) ir ekranų laiko, vaiko amžiaus bei lyties, tėvų išsilavinimo, fizinio aktyvumo, buvimo lauke, mokymosi būdo (nuotolinis, mišrus ar mokykloje) bei vaikų elgesio ir emocinių problemų koreliacijų lentelė (II kiekybinio tyrimo etapas, N – 1303).

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Vaikų amžius	1,000														
2. Vaikų lytis	,040	1,000													
3. Elgesio /emocijų problemos	,112**	,143**	1,000												
4. Miego sunkumai	,060	-,027	,239**	1,000											
5. Miego trukmė	-,250**	,071*	-,080*	-,125**	1,000										
6. Užmigimo trukmė	-,011	-,116**	,087**	,313**	-,105**	1,000									
7. Miego tvarka	,095**	-,042	,071*	,222**	-,128**	,175**	1,000								
8. Ekranų laikas mokymuisi	,312**	-,072*	,019	,004	-,103**	,031	,063	1,000							
9. Ekranų laikas pramogoms	,208**	,040	,094**	,065*	-,162**	,081*	,111**	,274**	1,000						
10. Bendras ekranų laikas	,344**	-,003	,067*	,030	-,175**	,073*	,112**	,772**	,787**	1,000					
11. Tėvų išsilavinimas	-,135**	-,057	-,097**	-,040	,114**	,064*	-,047	,106**	,019	,065*	1,000				
12. Fizinis aktyvumas	-,087**	,071*	-,127**	-,106**	,106**	-,005	-,045	-,060	-,110**	-,114**	,085**	1,000			
13. Buvimas lauke	-,075*	,084**	-,125**	-,101**	,128**	-,050	-,091**	-,028	-,109**	-,098**	,118**	,521**	1,000		
14. Miego kokybė	,130**	-,078*	,193**	,764**	-,478**	,450**	,187**	,082*	,147**	,139**	-,054	-,114**	-,136**	1,000	
15. Mokymosi būdas	,338**	,009	,066*	,020	-,060	,010	,003	,282**	,008	,210**	-,058	-,062	-,034	,061	1,000

P3.5 lentelė. Vaikų emocinės savijautos, elgesio, santykių, noro mokytis bei eiti į mokyklą, mokymosi rezultatų, ekranų laiko bei miego trukmės ir užmigimo trukmės palyginimas priklausomai nuo to, ar vaikas turi pastovią miego tvarką (II tyrimo etapo rezultatai, tėvų apklausa, N – 1303)

	Vidurkis (SD)			Anova F reikšmė	P reikšmė
	Turi pastovią miego tvarką (n – 562)	Miego tvarka skiriasi savaitės dienomis (n – 709)	Neturi pastovios miego tvarkos (n – 32)		
Somatiniai simptomai	6,19 (1,38)	6,42 (1,44)	7,22 (2)	10,41	< 0,001
Emocinė savijauta	4,03 (0,79)	3,82 (0,84)	3,6 (0,95)	12,62	< 0,001
Elgesys	4,05 (0,81)	3,92 (0,83)	3,5 (0,92)	9,45	< 0,001
Santykiai su tėvais	4,34 (0,73)	4,26 (0,74)	4,03 (0,9)	3,77	0,023
Santykiai su bendraamžiais	4,18 (0,76)	4,06 (0,73)	3,78 (0,91)	7,12	0,001
Noras mokytis	3,76 (0,98)	3,51 (1,06)	2,88 (1,16)	17,66	< 0,001
Mokymosi rezultatai	3,96 (0,85)	3,82 (0,92)	3,38 (0,87)	9,29	< 0,001
Noras eiti į mokyklą po vasaros	4,04 (1,18)	3,8 (1,31)	3,53 (1,37)	7,24	0,001
Miego trukmė (val.)	9,14 (0,85)	8,89 (0,85)	7,91 (0,96)	40,15	< 0,001
Užmigimo trukmė (min.)	18,68 (10,8)	21,98 (12,34)	32,04 (20,43)	25,04	< 0,001
Ekranų laikas mokymuisi	89,97 (91,56)	111,33 (101,3)	145,71 (126,2)	10,59	< 0,001
Ekranų laikas pramogoms	133,25 (80,12)	155,74 (82,24)	239,87 (101,5)	32,45	< 0,001
Ekranų laikas bendras	223,22 (143,04)	267,07 (151,1)	385,58 (198,4)	26,94	< 0,001

P3.6 lentelė. I tyrimo etapo vaikų miego kokybės kumuliacinę riziką (turima miego sunkumų, nepakankama miego trukmė, per ilga užmigimo trukmė) prognozuojantys veiksniai, regresinės analizės rezultatai

Kintamieji	W	β	p	Chi-square	df	Nagelkerke R Square
<i>Modelio charakteristikos</i>			0,024	43,63	6	0,354
Miego tvarka	1,464	1,056	0,226			
Fizinis aktyvumas	5,469	1,290	0,019			
Emocijų problemos	2,167	0,222	0,141			
Elgesio problemos	4,687	0,349	0,030			
Bendras ekranų laikas	2,351	0,005	0,125			
Tėvų distresas	0,812	0,063	0,368			
Konstanta	2,164	0,682	0,406			

P3.7 lentelė. II tyrimo etapo vaikų miego sunkumų turėjimo prognostiniai veiksniai: dvinarės regresinės analizės rezultatai, priklausomas kintamasis – turima ar neturima miego sunkumų

Kintamieji	W	β	p	Chi-square	df	Nagelkerke R Square
<i>Modelio charakteristikos</i>			0,00	97,63	8	0,13
Vaikų amžius	,160	1,020	,689			
Vaikų lytis	1,870	,818	,172			
Emocijų / elgesio problemos	41,847	2,697	,000			
Miego tvarka (rutina)	38,511	2,514	,000			
Bendras ekranų laikas	,565	1,000	,452			
Fizinis aktyvumas	2,948	,828	,086			
Buvimas lauke	,008	1,010	,928			
Mokymosi būdas	,025	1,034	,875			
Konstanta	2,895	,378	,089			
<i>Modelio charakteristikos (kontroliuojamas vaikų amžius ir lytis)</i>			0,00	95,65	6	0,13
Emocijų / elgesio problemos	40,783	2,608	,000			
Miego tvarka (rutina)	39,595	2,538	,000			
Bendras ekranų laikas	,413	1,000	,521			
Fizinis aktyvumas	3,113	,824	,078			
Buvimas lauke	,000	,998	,988			
Mokymosi būdas	,072	1,057	,789			
Konstanta	4,637	,423	,031			
<i>Modelio charakteristikos (įtraukiant tik reikšmingus prognozuojančius veiksnius)</i>			0,00	95,21	3	0,13
Emocijų / elgesio problemos	40,877	2,600	,000			
Miego tvarka (rutina)	39,443	2,514	,000			
Fizinis aktyvumas	4,102	,828	,043			
Konstanta	8,204	,389	,004			

P3.8 lentelė. Vaikų somatiniai simptomai, ekranų laikas, miego bei užmigimo trukmė, savijauta, santykiai bei mokymosi rezultatai priklausomai nuo to, ar vaikai lankė neformaliojo ugdymo užsiėmimus (II tyrimo etapas, tėvų apklausa)

	Neformalusis ugdymas	N	M	SD	Z U	P
Somatiniai simptomai	Nelankė	317	6,58	1,79	-1,89	0,06
	Lankė	986	6,25	1,29	145654,00	
Miego trukmė	Nelankė	317	9,03	0,98	-,65	0,52
	Lankė	984	8,97	0,83	152440,50	
Užmigimo trukmė	Nelankė	313	22,44	12,00	-3,28	0,00
	Lankė	975	20,26	12,18	135666,50	
Ekranų laikas mokymuisi	Nelankė	317	108,40	98,51	-1,73	0,08
	Lankė	986	99,77	97,60	146260,00	
Ekranų laikas pramogoms	Nelankė	317	158,37	86,50	-2,43	0,01
	Lankė	986	143,79	81,96	142100,50	
Bendras ekranų laikas	Nelankė	317	266,77	154,59	-1,89	0,06
	Lankė	986	243,56	148,63	145654,00	
Emocinė savijauta	Nelankė	317	3,69	0,88	-5,07	0,00
	Lankė	986	3,97	0,79	129203,00	
Elgesys	Nelankė	317	3,79	0,90	-4,25	0,00
	Lankė	986	4,02	0,79	133547,00	
Santykiai su tėvais	Nelankė	317	4,20	0,82	-2,05	0,04
	Lankė	986	4,32	0,72	145472,00	
Santykiai su bendraamžiais	Nelankė	317	3,86	0,80	-6,19	0,00
	Lankė	986	4,18	0,72	123281,50	
Vaiko noras mokytis	Nelankė	317	3,42	1,10	-3,47	0,00
	Lankė	986	3,66	1,01	136970,50	
Mokymosi rezultatai	Nelankė	317	3,58	0,95	-6,50	0,00
	Lankė	986	3,97	0,86	120579,00	

P3.9 lentelė. Vaikų somatiniai simptomai, ekranų laikas, miego bei užmigimo trukmė, savijauta, santykiai bei mokymosi rezultatai priklausomai nuo to, ar vaikai lankė neformaliojo ugdymo užsiėmimus (II tyrimo etapas, 5–8 klasių mokinių apklausa)

	Neformalusis ugdymas	N	M	SD	Z U	P
Somatiniai simptomai	Nelankė	91	7,12	1,82	-1,95	0,05
	Lankė	228	6,73	1,79	9518,00	
Miego trukmė	Nelankė	91	8,36	1,27	-1,03	0,30
	Lankė	228	8,47	1,12	9654,00	
Užmigimo trukmė	Nelankė	91	26,35	16,23	-,90	0,37
	Lankė	228	24,27	14,53	9753,50	
Ekranų laikas mokymuisi	Nelankė	91	193,00	113,28	-1,65	0,10
	Lankė	228	168,96	109,23	9679,00	
Ekranų laikas pramogoms	Nelankė	91	229,17	100,87	-3,57	0,00
	Lankė	228	185,77	95,60	8196,00	
Bendras ekranų laikas	Nelankė	91	422,17	184,40	-2,76	0,01
	Lankė	228	354,74	174,58	8817,50	
Emocinė savijauta	Nelankė	91	3,40	1,13	-1,95	0,05
	Lankė	228	3,70	,92	9557,50	
Elgesys	Nelankė	91	3,63	,92	-2,17	0,03
	Lankė	228	3,83	,79	9467,00	
Santykiai su tėvais	Nelankė	91	3,99	1,05	-,32	0,75
	Lankė	228	4,12	,82	10761,50	
Santykiai su bendraamžiais	Nelankė	91	3,82	,86	-2,58	0,01
	Lankė	228	4,07	,94	9118,00	
Noras mokytis	Nelankė	91	3,09	1,06	-2,18	0,03
	Lankė	228	3,33	1,05	9369,50	
Mokymosi rezultatai	Nelankė	91	3,46	,88	-3,67	0,00
	Lankė	228	3,82	,80	8332,50	

P3.10 lentelė. Vaikų somatiniai simptomai, ekranų laikas, miego sunkumai, trukmė bei užmigimo trukmė priklausomai nuo to, ar vaikai lankė neformaliojo ugdymo užsiėmimus (I tyrimo etapas, tėvų apklausa, N – 225).

1 etapo neformalusis ugdymas ir kintamieji – TĖVAI						
	Neformalusis ugdymas	N	M	SD	Z U	p
Somatiniai simptomai	Nelankė	50	7,76	1,96	-0,55	0,58
	Lankė	175	7,91	2,05	4156,50	
Ekranų laikas mokymuisi	Nelankė	50	193,54	107,99	-0,66	0,51
	Lankė	175	179,83	84,82	4107,00	
Ekranų laikas pramogoms	Nelankė	50	210,86	107,31	-3,75	0,00
	Lankė	175	151,37	88,30	2856,00	
Bendras ekranų laikas	Nelankė	50	404,40	166,45	-2,96	0,00
	Lankė	175	331,20	131,80	3175,00	
Miego problemos	Nelankė	50	1,20	1,16	-0,95	0,34
	Lankė	175	1,01	1,05	4007,00	
Miego trukmė	Nelankė	50	9,48	0,91	-0,35	0,72
	Lankė	175	9,54	0,87	4240,50	
Užmigimo trukmė	Nelankė	50	24,41	14,27	-1,26	0,21
	Lankė	175	21,55	12,46	3913,00	

P3.11 lentelė. Daugialybė logistinė regresija prognozuojant vaikų emocinės savijautos grupes (II tyrimo etapas, tėvų apklausa)

Veiksniai	Vaikų emocinės savijautos grupės					
	<i>Gera vs. prasta</i>		<i>Neutrali vs. prasta</i>		<i>Gera vs. neutrali</i>	
	B (SE)	OR [95% CI]	B (SE)	OR [95% CI]	B (SE)	OR [95% CI]
Tėvų išsilavinimas	-.01 (.20)	0.99 [.67, 1.46]	-.40 (.20)*	.67 [.45, .99]	.40 (.10)***	1.49 [1.23, 1.79]
Vaiko amžius	-.05 (.08)	.95 [.82, 1.11]	.11 (.08)	1.12 [.95, 1.31]	-.16 (.04)***	.85 [.79, .93]
Ekranų laikas	.00 (.00)	1.00 [.998, 1.002]	.00 (.00)	1.00 [.999, 1.003]	.00 (.00)	.999 [0.998, 1.000]
Fizinis aktyvumas	.49 (.19)**	1.64 [1.13, 2.37]	.27 (.20)	1.31 [.90, 1.92]	.22 (.11)	1.25 [1.00, 1.56]
Buvimas lauke	.26 (.20)	1.30 [.89, 1.91]	.24 (.20)	1.27 [.85, 1.89]	.03 (.12)	1.03 [.82, 1.28]
Šeimtinė padėtis (0 – vienas iš tėvų)	-.43 (.38)	.65 [.31, 1.37]	-.22 (.39)	.80 [.37, 1.72]	-.21 (.23)	.81 [.52, 1.27]
Darbinė padėtis (0 – nedirba)	.94 (.53)	0.39 [.14, 1.09]	-.34 (.55)	.71 [.24, 2.08]	-.61 (.25)*	.55 [.34, .88]
Vaiko lytis (0 – mergaitė)	-.39 (.28)	.68 [.39, 1.19]	-.61 (.30)*	.55 [.31, .97]	.22 (.16)	.25 [.91, 1.71]
Mokymo forma (1 – mokykla)	.73 (.37)*	2.08 [1.00, 4.33]	.74 (.39)	2.10 [.98, 4.50]	.00 (.23)	.99 [.63, 1.57]
Mokymo forma (2 – mišri)	-.26 (.48)	.77 [.30, 1.99]	.00 (.50)	1.00 [.38, 2.66]	-.26 (.33)	.77 [.40, 1.47]
Ugdymo sunkumai (0 – nėra)	1.39 (.38)***	4.03 [1.93, 8.42]	.88 (.38)*	2.4 [1.13, 5.10]	.52 (.27)	1.68 [.99, 2.84]
Emociniai / elgesio sunkumai (0 – nėra)	2.20 (.33)***	9.02 [4.77, 17.02]	.85 (.34)***	2.34 [1.20; 4.56]	1.35 (.17)***	3.86 [2.77, 5.38]

Pastabos. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. Teisingai suklasifikuotų atvejų procentas – 75,2 %. Nagelkerke $R^2 = .26$.

P3.12 lentelė. Daugialypė logistinė regresija prognozuojant vaikų elgesio grupes (II tyrimo etapas, tėvų apklausa)

Veiksniai	Vaikų elgesio grupės					
	<i>Geras vs. prastas</i>		<i>Neutralus vs. prastas</i>		<i>Geras vs. neutralus</i>	
	B (SE)	OR [95% CI]	B (SE)	OR [95% CI]	B (SE)	OR [95% CI]
Vaiko amžius	.08 (.08)	1.09 [.94, 1.26]	.12 (.08)	1.12 [.96, 1.32]	-.03 (.04)***	.97 [.90, 1.04]
Ekranų laikas	.00 (.00)	1.00 [.998, 1.002]	.00 (.00)	1.00 [.998, 1.003]	.00 (.00)	.999 [0.999, 1.001]
Fizinis aktyvumas	.22 (.20)	1.25 [.85, 1.84]	-.06 (.21)	.94 [.63, 1.41]	.28 (.11)***	1.32 [1.06, 1.65]
Buvimas lauke	.51 (.21)*	1.66 [1.11, 2.48]	.50 (.22)*	1.66 [1.08, 2.52]	.01 (.11)	1.01 [.80, 1.26]
Šeiminė padėtis (0 – vienas iš tėvų)	-.65 (.38)	.52 [.25, 1.09]	-.60 (.40)	.55 [.25, 1.19]	-.05 (.24)	.95 [.60, 1.52]
Darbinė padėtis (0 – nedirba)	-.14 (.42)	0.87 [.38, 2.00]	.10 (.45)	1.11 [.46, 2.65]	-.24 (.23)	.79 [.51, 1.23]
Vaiko lytis (0 – mergaitė)	.38 (.31)	1.47 [.81, 2.66]	.22 (.32)	1.24 [.67, 2.32]	.17 (.16)	1.18 [.86, 1.61]
Ugdymo sunkumai (0 – nėra)	.49 (.39)	1.63 [.76, 3.50]	.04 (.40)	1.04 [.47, 2.27]	.46 (.26)	1.58 [.96, 2.60]
Emociniai / elgesio sunkumai (0 – nėra)	2.69 (.38)***	14.78 [6.97, 31.34]	1.39 (.40)**	4.02 [1.84; 8.80]	1.30 (.16)***	3.68 [2.68, 5.06]

Pastabos. * p < .05, ** p < .01, *** p < .001. Teisingai suklasifikuotų atvejų procentas – 76,8 %. Nagelkerke R² = .20.

4 priedas

Vaizdo kamerų naudojimo pamokų metu rekomendacijos

Bandyti atsakyti į klausimą, kaip yra geriau dirbti: reikalauti įsijungti kameras ar ne, yra gana sudėtinga, todėl, pasikonsultavę su Vilniaus universiteto duomenų apsaugos specialistu, pateikiame šias rekomendacijas:

1.	Mokyklos turėtų atlikti vertinimą (ar gali visi jungtis su kameromis, kokių grėsmių ir galimybių dėl to kyla etc.) ir priimti sprendimą, labai aiškiai visai mokyklos bendruomenei jį pranešti.
2.	Būtina vadovautis Bendruoju duomenų apsaugos reglamentu (BDAR) ir Elektroninio privatumo direktyva, užtikrinti šiuose dokumentuose įtvirtintas savanoriškumo, duomenų kiekio mažinimo principus ir laikytis duomenų saugojimo laiko ribojimų.
3.	Priimtam sprendimui jungtis į pamokas išskirtinai su kameromis turėtų pritarti tėvai ir globėjai (pvz., pasirašydami sutikimą, sutartį, būti gavę elektroninį laišką, kuriame aiškiai ir suprantamai paaiškinama, kodėl vaizdo kamerų naudojimas pamokų metu neišvengiamybė). Tėvų (globėjų) sutikimo reikia dėl visų nepilnamečių iki 14 metų. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 6 straipsnis.
4.	Ar galima reikalauti iš asmenų (šiuo atveju vaikų) prisijungti su vaizdu? Toks reikalavimas vaikams gali būti keliamas jų tėvų (globėjų, teisėtų atstovų) valia arba atsisakymo metu. Mokykla negali priimti sprendimo (politikos) reikalauti iš moksleivių ir mokytojų visą laiką transliuoti vaizdą, nes toks asmens duomenų tvarkymas yra perteklinis, pažeidžia asmens teises, todėl nėra priimto politinio sprendimo šiuo atveju taikyti išimtį dėl COVID-19 ir laikyti viešąjį interesą svarbesniu nei asmens teisės.
5.	Jeigu prisijungiama su vaizdu ir kas nors padaro ekranvaizdį (angl. <i>screenshot</i>) ir taip yra platintas vaiko arba mokytojo vaizdas be jo sutikimo, galimai turint tikslą „pasityčioti“, tai yra administracinis pažeidimas. Net jei techninėmis priemonėmis būtų ribojama galimybė padaryti ekranvaizdį iš privataus kompiuterio, yra telefono aparatų, kuriais galima fotografuoti ekraną. Užkirsti kelią tokiems dalykams sunku, reikia vertinti organizacinių ir techninių priemonių visumą. Organizacinės priemonės: dalyvius instrukuoti ir drausti daryti ekranvaizdžius (<i>screenshot</i>). Pavyzdžiui, galima informuoti pirmose skaidrėse, kad „draudžiama įrašinėti, daryti ekranvaizdžius ir platinti šios sesijos vaizdinę ir garsinę medžiagą“. Techninės priemonės: riboti ekranvaizdžių darymo galimybę (<i>printscreen</i>). Tiesa, jokios techninės priemonės nesaugo nuo nuotraukų padarymo telefonu. Kol vyksta darbas klasėje – galima bandyti kontroliuoti, o kai dirbama nuotoliniu būdu – reikėtų stebėti dalyvius ir stabdyti. Tai reikštų, jog reikia reikalauti, kad būtų matoma, ką dalyviai daro. Kai dalyvių daug – visų matyti neįmanoma dėl programinės įrangos ir interneto greičio ribojimų. Reikia įspėti apie gresiančias baudas ir kitą atsakomybę.

5 priedas

Priešmokyklinio ir pradinio ugdymo mokinių (1-4 klasės) duomenys

Tėvų nuomonė apie nuotolinį mokymą ir jo poveikį pradinukų mokymosi pokyčiams

P5.1 lentelė. Kaip šį rudenį (rugsėį ir spalį) organizuotas Jūsų vaiko ugdymas

	n	%
Vaikas mokėsi tik mokykloje	711	93,9
Vaikas mokėsi ir mokykloje, ir nuotoliniu būdu (pvz., kas antrą savaitę)	10	1,3
Vaikas mokėsi mokykloje, bet šiuo metu mokosi tik nuotoliniu būdu (pvz., dėl vietinio karantino ar izoliacijos)	25	3,3
Vaikas mokėsi tik namie nuotoliniu būdu	2	,3
Kita	9	1,2
Iš viso:	757	100,0

P5.2 lentelė. Kaip, Jūsų nuomone, vaiko mokyklai sekasi organizuoti mokymo procesą šį rudenį

	n	%	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
1 - labai prastai	21	2,8	4,00	1,01
2	35	4,6		
3	152	20,1		
4	264	34,9		
5 - labai gerai	285	37,6		
Iš viso:	757	100,0		

P5.3 lentelė. Kaip Jūs apskritai vertinate nuotolinį ugdymą kaip vaikų ugdymo formą

	n	%	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
1 - labai nepalankiai	186	24,6	2,61	1,23
2	158	20,9		
3	234	30,9		
4	121	16,0		
5 - labai palankiai	58	7,7		
Iš viso:	757	100,0		

P5.4 lentelė. Kaip Jūs norėtumėte, kad būtų organizuojamas vaiko ugdymas šiuo metu

	n	%
Tik mokykloje	501	66,2
Mišriai, derinant ugdymą mokykloje ir ugdymą nuotoliniu būdu	161	21,3
Tik nuotoliniu būdu	83	11,0
Kita	12	1,6
Iš viso:	757	100,0

Palankiai ir nepalankiai nuotolinį ugdymą vertinusių tėvų grupių palyginimas pagal vaiko, šeimos aplinkos ir mokyklos veiksnius (5–10 lentelės)

P5.5 lentelė. Palankiai ir nepalankiai nuotolinį ugdymą vertinusių tėvų grupių palyginimas pagal šeimos charakteristikas: porinių dažnių lentelės, taikant Chi kvadrato testą

Veiksniai	χ^2	p	Proporcija
Tėvų darbinis užimtumas	5,52	0,09	Nepalankiai vertinančių nuotolinį ugdymą yra daugiau tarp dirbančių tėvų (36 %) nei tarp nedirbančių (26 %).
Tėvų išsilavinimas	2,82	0,06	Nepalankiai vertinančių nuotolinį ugdymą yra daugiau tarp turinčių žemesnį (27 %) nei aukštąjį / aukštesnį išsilavinimą tėvų (37%),
Šeimninė padėtis	3,51	0,03	Nepalankiai vertinančių nuotolinį ugdymą yra daugiau tarp vienišų tėvų (79 %) nei tarp gyvenančių santuokoje arba partnerystėje (64 %).
Nepilnamečių skaičius namuose	5,87	0,02	Nepalankiai vertinančių nuotolinį ugdymą yra daugiausia tarp 1 nepilnamečių auginančių tėvų (71%) nei tarp tėvų, auginančių 2 nepilnamečius vaikus (66 %) bei 3 ir daugiau nepilnamečius vaikus (54 %).
Pagalba rūpinantis vaiku – ar dar kas nors padeda rūpintis vaiku	1,06	0,30	-
Pagalba rūpinantis vaiku – ar sutuoktinis / partneris padeda rūpintis vaiku	3,12	0,08	Nepalankiai vertinančių nuotolinį ugdymą yra daugiau tarp tų, kuriems sutuoktinis / partneris nepadeda (73 %) rūpintis vaiku nei tarp tų, kuriems padeda (64 %).
Pagalba rūpinantis vaiku – ar seneliai padeda rūpintis vaiku	0,21	0,64	Skirtumų nėra
Pagalba rūpinantis vaiku – ar samdoma auklė padeda rūpintis vaiku	-	-	Per mažai tiriamųjų, turinčių auklės pagalbą, kad būtų galima taikyti analizę.
Finansinė padėtis	12,30	0,00	Palankiausiai nuotolinį ugdymą vertina tie, kurių finansinė padėtis gera arba labai gera (41 %); daugiau nepalankiai vertinančių yra tarp tų, kurių finansinė padėtis vidutinė (26 %) arba prasta (18 %).
Vaikas turi atskirą kambarį	3,04	0,08	Nepalankiai vertinančių nuotolinį ugdymą yra daugiau tarp tų, kurie nurodė, jog vaikas atskiro kambario neturi (70 %), nei tarp tų, kurie nurodė, kad turi (62 %).
Turima reikiama nuotoliniam ugdymui (-si) įranga	6,55	0,16	-

Paryškintu šriftu pažymėti statistiškai reikšmingi skirtumai, kai reikšmingumo lygmuo mažiau nei 0,05.

P5.6 lentelė. Palankiai ir nepalankiai nuotolinį ugdymą vertinusių tėvų grupių palyginimas pagal šeimos charakteristikas taikant *Mann-Whitney U* testą

Kintamasis	Reikšmė	n	Rangų vidurkis	p
Tėvų skiriamas laikas pagalbai vaikui mokytis rudenį	Nepalankiai	324	256,75	0,05
	Palankiai	171	231,42	
Tėvų pagalba vaikams prisijungti prie nuotolinio ugdymo pamokų pavasario karantino metu	Nepalankiai	324	258,58	0,01
	Palankiai	171	227,96	
Tėvų pagalba vaikams atlikti užduotis ir namų darbus pavasario karantino metu	Nepalankiai	324	270,41	0,00
	Palankiai	171	205,54	
Tėvų buvimas šalia nuotoliniu būdu besimokančio vaiko pavasario karantino metu	Nepalankiai	324	268,30	0,00
	Palankiai	171	209,53	
Tėvų skirtas laikas pagalbai vaikui mokytis pavasario karantino metu	Nepalankiai	324	271,95	0,00
	Palankiai	171	202,62	

Paryškintu šriftu pažymėti statistiškai reikšmingi skirtumai, kai reikšmingumo lygmuo mažiau nei 0,05.

P5.7 lentelė. Palankiai ir nepalankiai nuotolinį ugdymą vertinusių tėvų grupių palyginimas pagal vaiko charakteristikas: porinių dažnių lentelės, taikant Chi kvadrato testą

Veiksniai	χ^2	p	Proporcija
Vaiko lytis	0,39	0,52	-
Vaikas turi specialiųjų ugdymo(si) poreikių	2,85	0,09	Nepalankiai vertinančių nuotolinį ugdymą yra daugiau tarp tų, kurie nurodė, kad vaikas turi specialiųjų ugdymosi poreikių (77 %), nei tarp tų, kurių vaikai specialiųjų ugdymosi poreikių neturi (64 %).
Vaikas turi emocinių / elgesio sunkumų t	5,06	0,02	Nepalankiai vertinančių nuotolinį ugdymą yra daugiau tarp tų, kurie nurodė, jog vaikas turi emocinių / elgesio sunkumų (73 %), nei tarp tų, kurie nurodė, kad jų vaikai šių sunkumų neturi (63 %).

Paryškintu šriftu pažymėti statistiškai reikšmingi skirtumai, kai reikšmingumo lygmuo mažiau nei 0,05.

P5.8 lentelė. Palankiai ir nepalankiai nuotolinį ugdymą vertinusių tėvų grupių palyginimas pagal vaiko charakteristikas taikant *Mann-Whitney U* testą

Kintamasis	Reikšmė	n	Rangų vidurkis	p
Vaiko amžius	Nepalankiai	324	235,08	0,00
	Palankiai	171	272,48	
Kaip, tėvų nuomone, palyginti su kitais vaikais, jų vaikui sekasi mokytis matematiką	Nepalankiai	308	227,92	0,03
	Palankiai	164	252,62	
Kaip, tėvų nuomone, palyginti su kitais vaikais, jų vaikui sekasi mokytis lietuvių kalbą	Nepalankiai	312	228,84	0,02
	Palankiai	163	255,54	
Kaip, tėvų nuomone, palyginti su kitais vaikais, jų vaikui sekasi mokytis pasaulio pažinimą	Nepalankiai	311	223,62	0,00
	Palankiai	163	263,99	
Ar vaikas po vasaros norėjo grįžti į mokyklą	Nepalankiai	324	255,05	0,09
	Palankiai	171	234,64	
Ar vaikas rudenį nori arba norėtų (jeigu mokosi nuotoliniu būdu) eiti į mokyklą	Nepalankiai	324	266,12	0,00
	Palankiai	171	213,67	
Kaip šiuo metu tėvai vertina vaiko savijautą: emocinę savijautą	Nepalankiai	324	237,32	0,01
	Palankiai	171	268,23	
Kaip šiuo metu tėvai vertina vaiko savijautą: elgesį	Nepalankiai	324	233,25	0,00
	Palankiai	171	275,95	
Kaip šiuo metu tėvai vertina vaiko savijautą: vaiko santykius su jais	Nepalankiai	324	238,03	0,01
	Palankiai	171	266,89	
Kaip šiuo metu tėvai vertina vaiko savijautą: vaiko santykius su bendraamžiais	Nepalankiai	324	238,88	0,03
	Palankiai	171	265,27	
Kaip šiuo metu tėvai vertina vaiko savijautą: vaiko norą mokytis	Nepalankiai	324	233,60	0,00
	Palankiai	171	275,29	
Kaip pavasario karantino metu pasikeitė vaiko savijauta: emocinė savijauta	Nepalankiai	324	211,86	0,00
	Palankiai	171	316,47	
Kaip pavasario karantino metu pasikeitė vaiko savijauta: elgesys	Nepalankiai	324	212,83	0,00
	Palankiai	171	314,64	
Kaip pavasario karantino metu pasikeitė vaiko savijauta: vaiko santykiai su tėvais	Nepalankiai	324	221,40	0,00
	Palankiai	171	298,41	
Kaip pavasario karantino metu pasikeitė vaiko savijauta: vaiko noras mokytis	Nepalankiai	324	208,24	0,00
	Palankiai	171	323,33	
Kaip pavasario karantino metu pasikeitė vaiko savijauta: vaiko mokymosi rezultatai	Nepalankiai	324	216,10	0,00
	Palankiai	171	308,44	

Paryškintu šriftu pažymėti statistiškai reikšmingi skirtumai, kai reikšmingumo lygmuo mažiau nei 0,05.

P5.9 lentelė. Palankiai ir nepalankiai nuotolinį ugdymą vertinusių tėvų grupių palyginimas pagal mokyklos charakteristikas: porinių dažnių lentelės, taikant Chi kvadrato testą

Veiksniai	χ^2	p	Proporcija
Ugdymo įstaigos tipas	0,08	0,77	-
Ugdymo įstaigos vietovė	11,71	0,00	Palankiai vertinančių nuotolinį ugdymą tėvų daugiau buvo tarp tų, kurių vaiko mokykla buvo didmiestyje (41 %), nei tarp tų, kurių vaiko mokykla buvo rajono centre (23 %), miestelyje (27 %) ar kaime (35 %).
Klasė	14,07	0,00	Daugiausia nepalankiai vertinančių tėvų yra tarp tų, kurių vaikai pirmokai (80 %), nei tarp tų, kurių vaikai antrokai (64 %), trečiokai (59 %) ar ketvirtokai (60 %).
Kaip norėtų, kad būtų ugdomas vaikas	254,17	0,00	Logiškai gauta, kad dauguma tėvų, vertinančių nuotolinį ugdymą nepalankiai, yra tarp tų, kurie norėtų, jog vaikas būtų mokomas tik mokykloje (88 %), nei tarp tų, kurie norėtų, kad vaikas būtų ugdomas mišriu būdu (26 %), tik nuotoliniu būdu (2 %).
Ar vaikas pastebėjo, kad rudenį buvo užgauliojami kiti vaikai	0,24	0,62	-
Ar rudenį buvo užgauliojamas pats vaikas	1,14	0,28	-

Paryškintu šriftu pažymėti statistiškai reikšmingi skirtumai, kai reikšmingumo lygmuo mažiau nei 0,05.

P5.10 lentelė. Palankiai ir nepalankiai nuotolinį ugdymą vertinusių tėvų grupių palyginimas pagal mokyklos charakteristikas taikant *Mann-Whitney U* testą

Kintamasis	Reikšmė	n	Rangų vidurkis	p
Kaip, tėvų nuomone, vaiko mokyklai sekasi organizuoti mokymo procesą šį rudenį	Nepalankiai	324	234,54	0,00
	Palankiai	171	273,50	
Kiek tėvai patenkinti mokyklos administracijos teikiama informacija apie ugdymo proceso organizavimą šį rudenį	-	-	-	0,28
Kaip, tėvų nuomone, mokykla įveikė nuotolinio ugdymo iššūkius pavasario karantino metu	Nepalankiai	324	208,80	0,00
	Palankiai	171	322,28	

Paryškintu šriftu pažymėti statistiškai reikšmingi skirtumai, kai reikšmingumo lygmuo mažiau nei 0,05.

Vaikų mokymosi rezultatų pokyčių lyginamoji analizė pagal individualias vaikų charakteristikas, šeimos aplinkos ir mokyklos veiksnius (11-17 lentelės)

P5.11 lentelė. Įvertinkite savo vaiko emocinę savijautą, elgesį, santykius su jumis, norą mokytis, mokymosi rezultatus šiuo metu

	Labai prasta/ prasti		Prasta / prasti		Nei prasti/ prasta, nei geri / gera		Geri / gera		Labai geri / gera		Vidurkis	Standartinis nuokrypis
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Emocinė savijauta	7	,9	22	2,9	111	14,7	415	54,8	202	26,7	4,03	0,78
Elgesys	5	,7	29	3,8	123	16,2	395	52,2	205	27,1	4,01	0,80
Santykiai su jumis	4	,5	8	1,1	54	7,1	342	45,2	349	46,1	4,35	0,70
Santykiai su bendraamžiais	3	,4	12	1,6	101	13,3	382	50,5	259	34,2	4,17	0,74
Noras mokytis	20	2,6	66	8,7	179	23,6	302	39,9	190	25,1	3,76	1,00
Mokymosi rezultatai	3	0,4	21	2,8	162	21,4	348	46,0	223	29,5	4,01	0,81

P5.12 lentelė. Vaikų grupių – kurių pavasario karantino metu mokymosi rezultatai pablogėjo, nepakito bei pagerėjo – palyginimas pagal šeimos charakteristikas: dažnių lentelės, taikant Chi kvadrato testą

Veiksniai	χ^2	p	Proporcija
Tėvų darbinis užimtumas	1,90	0,76	-
Tėvų išsilavinimas	2,74	0,26	-
Šeiminė padėtis	3,91	0,14	-
Nepilnamečių skaičius namuose	8,21	0,08	Kiek mažiau buvo vaikų, kurių mokymosi rezultatai suprastėjo, tose šeimose, kurios augina vieną vaiką (23 %), palyginti su šeimomis, kurios augina 2 vaikus (30 %) arba 3 ir daugiau vaikų (30 %).
Pagalba rūpinantis vaiku – ar dar kas nors padeda rūpintis vaiku	15,82	0,00	Beveik dvigubai daugiau vaikų, kurių rezultatai suprastėjo, buvo tarp tų pildančiųjų, kuriems niekas nepadėjo prižiūrėti vaikų (40 %), palyginti su tais, kuriems kas nors teikė pagalbą prižiūrėti vaikus (26 %).
Pagalba rūpinantis vaiku – ar sutuoktinis /partneris padeda rūpintis vaiku	16,74	0,00	Didesnė dalis tėvų, gaunančių pagalbą iš sutuoktinio / partnerio, pažymėjo, kad jų vaikų mokymosi rezultatai nepakito (52 %), palyginti su tais, kurie sutuoktinių pagalbos nesulaukė (35 %). Daugiau vaikų, kurių rezultatai suprastėjo, buvo tarp tų, kuriems sutuoktinis / partneris nepadeda prižiūrėti vaiko (39 %), nei tarp tų, kuriems padeda (25%).
Veiksniai	χ^2	p	Proporcija

Pagalba rūpinantis vaiku – ar seneliui padeda rūpintis vaiku	1,11	0,57	Senelių pagalba kaip reikšminga neišskirta..
Pagalba rūpinantis vaiku – ar samdoma auklė padeda rūpintis vaiku	-	-	Per mažai tiriųjų, kad būtų galima taikyti analizę (ji netiksli pagal parametrus)
Finansinė padėtis	3,45	0,48	-
Vaikas turi atskirą kambarį	3,62	0,16	-
Turėta reikiama nuotoliniam ugdymui(si) įranga pavasario karantino metu	7,67	0,46	-

Paryškintu šriftu pažymėti statistiškai reikšmingi skirtumai, kai reikšmingumo lygmuo mažiau nei 0,05.

P5.13 lentelė. Vaikų grupių – kurių pavasario karantino metu mokymosi rezultatai pablogėjo, nepakito bei pagerėjo – palyginimas pagal šeimos charakteristikas taikant *Kruska-Wallis* testą

Kintamasis	Reikšmė	n	Rangų vidurkis	χ^2	p
Tėvų skiriamas laikas pagalbai vaikui mokytis rudenį	Suprastėjo	192	330,72	26,45	0,00
	Nepakito	326	309,93		
	Pagerėjo	156	403,45		
Tėvų pagalba vaikams prisijungti prie nuotolinio ugdymo pamokų pavasario karantino metu	Suprastėjo	202	360,31	18,98	0,00
	Nepakito	348	334,57		
	Pagerėjo	169	411,99		
Tėvų pagalba vaikams atlikti užduotis ir namų darbus pavasario karantino metu	Suprastėjo	202	375,89	38,76	0,00
	Nepakito	348	318,53		
	Pagerėjo	169	426,40		
Tėvų buvimas šalia nuotoliniu būdu besimokančio vaiko pavasario karantino metu	Suprastėjo	202	370,57	18,12	0,00
	Nepakito	348	331,01		
	Pagerėjo	169	407,07		
Tėvų skirtas laikas pagelbėti vaikui mokytis pavasario karantino metu	Suprastėjo	202	351,37	12,151	0,00
	Nepakito	348	342,13		
	Pagerėjo	169	407,11		

Paryškintu šriftu pažymėti statistiškai reikšmingi skirtumai, kai reikšmingumo lygmuo mažiau nei 0,05.

P5.14 lentelė. Vaikų grupių – kurių pavasario karantino metu mokymosi rezultatai pablogėjo, nepakito bei pagerėjo – palyginimas pagal vaiko charakteristikas: dažnių lentelės, taikant Chi kvadrato testą

Veiksniai	χ^2	p	Proporcija
Vaiko lytis	0,46	0,79	-
Vaikas turi specialiųjų ugdymo(si) poreikių	2,09	0,35	-
Vaikas turi emocinių / elgesio sunkumų	11,25	0,00	Daugiau vaikų, kurių mokymosi rezultatai nepakito, buvo tarp tų, kurie neturi emocinių / elgesio sunkumų (52 %), nei tarp tų, kurie turi emocinių / elgesio sunkumų (39 %)

P5.15 lentelė. Vaikų grupių – kurių pavasario karantino metu mokymosi rezultatai pablogėjo, nepakito bei pagerėjo – palyginimas pagal vaiko charakteristikas taikant *Kruskal-Wallis* testą

Kintamasis	Reikšmė	n	Rangų vidurkis	χ^2	P
Vaiko amžius	Suprastėjo	202	366,48	5,53	0,06
	Nepakito	348	343,30		
	Pagerėjo	169	386,64		
Kaip, tėvų nuomone, palyginti su kitais vaikais, jų vaikui sekasi mokytis matematiką	Suprastėjo	193	309,85	32,07	0,00
	Nepakito	330	384,10		
	Pagerėjo	165	305,83		
Kaip, tėvų nuomone, palyginti su kitais vaikais, jų vaikui sekasi mokytis lietuvių kalbą	Suprastėjo	195	305,97	36,72	0,00
	Nepakito	332	391,44		
	Pagerėjo	167	308,64		
Kaip, tėvų nuomone, palyginti su kitais vaikais, jų vaikui sekasi mokytis pasaulio pažinimą	Suprastėjo	196	317,55	19,93	0,00
	Nepakito	328	375,39		
	Pagerėjo	168	323,87		
Ar vaikas po vasaros norėjo grįžti į mokyklą	Suprastėjo	202	359,40	14,07	0,00
	Nepakito	348	382,11		
	Pagerėjo	169	315,19		
Ar vaikas rudenį nori arba norėtų (jeigu mokosi nuotoliniu būdu) eiti į mokyklą	Suprastėjo	202	365,59	25,90	0,00
	Nepakito	348	388,14		
	Pagerėjo	169	295,37		
Kaip šiuo metu vertina vaiko savijautą: emocinę savijautą	Suprastėjo	202	333,46	16,87	0,00
	Nepakito	348	389,55		
	Pagerėjo	169	330,86		
Kaip šiuo metu vertina vaiko savijautą: elgesį	Suprastėjo	202	323,30	16,88	0,00
	Nepakito	348	388,89		
	Pagerėjo	169	344,38		
Kaip šiuo metu vertina vaiko savijautą: vaiko santykius su tėvais	Suprastėjo	202	329,30	7,79	0,02
	Nepakito	348	374,41		
	Pagerėjo	169	367,02		
Kaip šiuo metu vertina vaiko savijautą: vaiko santykius su bendraamžiais	Suprastėjo	202	345,92	8,29	0,01
	Nepakito	348	380,47		
	Pagerėjo	169	334,67		

P5.16 lentelė. Vaikų grupių – kurių pavasario karantino metu mokymosi rezultatai pablogėjo, nepakito bei pagerėjo – palyginimas pagal vaiko charakteristikas taikant *Kruska-Wallis* testą (tęsinys)

Kintamasis	Reikšmė	n	Rangų vidurkis	χ^2	P
Kaip šiuo metu vertina vaiko savijautą: vaiko norą mokytis	Suprastėjo	202	306,14	49,84	0,00
	Nepakito	348	413,67		
	Pagerėjo	169	313,87		
Kaip pavasario karantino metu pasikeitė vaiko savijauta: emocinė savijauta	Suprastėjo	202	236,21	137,71	0,00
	Nepakito	348	381,15		
	Pagerėjo	169	464,42		
Kaip pavasario karantino metu pasikeitė vaiko savijauta: elgesys	Suprastėjo	202	229,57	167,55	0,00
	Nepakito	348	385,22		
	Pagerėjo	169	463,96		
Kaip pavasario karantino metu pasikeitė vaiko savijauta: vaiko santykiai su tėvais	Suprastėjo	202	273,24	88,45	0,00
	Nepakito	348	369,96		
	Pagerėjo	169	443,19		
Kaip pavasario karantino metu pasikeitė vaiko savijauta: vaiko noras mokytis	Suprastėjo	202	191,26	228,99	0,00
	Nepakito	348	398,04		
	Pagerėjo	169	483,36		

Paryškintu šriftu pažymėti statistiškai reikšmingi skirtumai, kai reikšmingumo lygmuo mažiau nei 0,05.

P5.17 lentelė. Vaikų grupių – kurių pavasario karantino metu mokymosi rezultatai pablogėjo, nepakito bei pagerėjo – palyginimas pagal mokyklos charakteristikas: dažnių lentelės, taikant Chi kvadrato testą

Veiksniai	χ^2	p	Proporcija
Ugdymo įstaigos tipas	0,55	0,75	-
Ugdymo įstaigos vietovė	5,71	0,45	-
Klasė	12,39	0,05	Mažiausiai vaikų, kurių mokymosi rezultatai pagerėjo, yra tarp pirmokų (15 %), palyginti su antrokais (26 %), trečiokais (24 %) ir ketvirtokais (29 %).
Kaip norėtų, kad būtų ugdomas vaikas	9,67	0,13	-
Ar vaikas pastebėjo, kad rudenį buvo užgauliojami kiti vaikai	0,48	0,78	-
Ar rudenį buvo užgauliojamas pats vaikas	2,92	0,23	-

Paryškintu šriftu pažymėti statistiškai reikšmingi skirtumai, kai reikšmingumo lygmuo mažiau nei 0,05.

P5.18 lentelė. Vaikų grupių – kurių pavasario karantino metu mokymosi rezultatai pablogėjo, nepakito bei pagerėjo – palyginimas pagal mokyklos charakteristikas taikant *Kruska-Wallis* testą

Kintamasis	Reikšmė	n	Rangų vidurkis	χ^2	p
Kaip tėvai apskritai vertina nuotolinį ugdymą kaip vaikų ugdymo formą	Suprastėjo	202	262,51	67,03	0,00
	Nepakito	348	391,03		
	Pagerėjo	169	412,63		
				0,05	0,97
Kaip, tėvų nuomone, vaiko mokyklai sekasi organizuoti mokymo procesą šį rudenį	-	-	-		
				4,33	0,11
Kiek tėvai patenkinti mokyklos administracijos teikiama informacija apie ugdymo proceso organizavimą šį rudenį	-	-	-		
Kaip, tėvų nuomone, mokykla įveikė nuotolinio ugdymo iššūkius pavasario karantino metu	Suprastėjo	202	296,72	30,04	0,00
	Nepakito	348	393,13		
	Pagerėjo	169	367,42		

Paryškintu šriftu pažymėti statistiškai reikšmingi skirtumai, kai reikšmingumo lygmuo mažiau nei 0,05.

Mokytojai apie pradinukų mokymo(si) nuotoliniu būdu ypatumus

P5.19 lentelė. Prašome įvertinti, kiek sutinkate ar nesutinkate su kiekvienu iš šių teiginių apie mokinių ugdymą nuotoliniu būdu

	Visiškai sutinku		Sutinku		Nesutinku		Visiškai nesutinku		M	SD
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Galima derintis prie individualių mokinio poreikių	7	10,4	28	41,8	27	40,3	5	7,5	2,45	0,78
Galima naudoti įvairesnius ugdymo metodus	8	11,9	21	31,3	35	52,2	3	4,5	2,49	0,76
Galima naudoti įvairesnes komunikacijos su mokiniais priemonės	7	10,4	45	67,2	15	22,4	0	0	2,12	0,56
Galima naudoti įvairesnius atsiskaitymo būdus	5	7,5	42	62,7	20	29,9	0	0	2,22	0,57
Galima pamokose naudoti įvairesnius informacijos šaltinius	12	17,9	30	44,8	24	35,8	1	1,5	2,21	0,74
Didinamas mokinių bendradarbiavimas	1	1,5	16	23,9	39	58,2	11	16,4	2,90	0,67
Pamokos veiklas riboja techninės mokinių galimybės	22	32,8	31	46,3	14	20,9	0	0	1,88	0,72

	Visiškai sutinku		Sutinku		Nesutinku		Visiškai nesutinku		M	SD
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Mokytojams trūksta skaitmeninių įgūdžių	12	17,9	32	47,8	22	32,8	1	1,5	2,18	0,73
Mokiniam trūksta skaitmeninių įgūdžių	22	32,8	35	52,2	9	13,4	1	1,5	1,84	0,70
Sudėtingiau bendrauti su mokiniais	26	38,8	26	38,8	13	19,4	2	3,0	1,87	0,83
Mokiniam trūksta laiko mokymuisi	3	4,5	20	29,9	41	61,2	3	4,5	2,66	0,64
Mokiniai nepasirengę mokytis savarankiškai	18	26,9	35	52,2	11	16,4	3	4,5	1,99	0,78
Šeimoje nesudaroma sąlygų mokiniams mokytis	1	1,5	26	38,8	37	55,2	3	4,5	2,63	0,59
Mokiniai įgyja naujų IT kompetencijų	16	23,9	48	71,6	3	4,5	0	0	1,81	0,50
Mokiniai išmoksta geriau planuoti savo laiką	4	6,0	30	44,8	30	44,8	3	4,5	2,48	0,68
Mokiniai išmoksta naujų bendravimo su bendraklasiais būdų	8	11,9	38	56,7	21	31,3	0	0	2,19	0,63
Mokiniai pradeda labiau pasitikėti savo gebėjimais	3	4,5	31	46,3	31	46,3	2	3,0	2,48	0,63
Mokytojai pradeda labiau pasitikėti mokiniais	3	4,5	26	38,8	35	52,2	3	4,5	2,57	0,65
Mokytojai geriau pažįsta mokinio namų aplinką	3	4,5	37	55,2	25	37,3	2	3,0	2,39	0,62
Tėvai labiau pasitiki mokyklos administracija	2	3,0	20	29,9	43	64,2	2	3,0	2,67	0,58
Tėvai labiau pažįsta savo vaiką	21	31,3	38	56,7	7	10,4	1	1,5	1,82	0,67
Tėvai labiau įsitraukia į mokymosi veiklas	17	25,4	41	61,2	9	13,4	0	0	1,88	0,61
Didėja mokinio motyvacija mokytis	1	1,5	12	17,9	51	76,1	3	4,5	2,84	0,51
Tėvai labiau pasitiki mokytojais	5	7,5	36	53,7	25	37,3	1	1,5	2,33	0,63
Klasės tėvai daugiau bendradarbiauja tarpusavyje	8	11,9	33	49,3	24	35,8	2	3,0	2,30	0,71
Ugdyme mažiau dalyvauja vaikai iš socialinės rizikos šeimų	11	16,4	28	41,8	18	26,9	10	14,9	2,40	0,93
Bendradarbiavimas su tėvais nėra efektyvus	1	1,5	17	25,4	45	67,2	4	6,0	2,78	0,57
Sunku objektyviai įvertinti mokinių pasiekimus	34	50,7	24	35,8	7	10,4	2	3,0	1,66	0,78
Specialiųjų ugdymosi poreikių vaikai nesulaukia reikiamos pagalbos	16	23,9	26	38,8	17	25,4	8	11,9	2,25	0,95
Patiriamas tėvų spaudimas dėl mokymo organizavimo, veiklų pamokų metu ar namų darbų	11	16,4	33	49,3	21	31,3	2	3,0	2,21	0,74
Sunku motyvuoti mokinius	10	14,9	42	62,7	14	20,9	1	1,5	2,09	0,64

P5.20 lentelė. Įvertinkite, kaip mokymasis karantino metu paveikė mokinių dalyko (-ų) žinias

	Atsirado „spragų“		Nepakito		Pagerėjo		Tokių mokinių nemokau	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių	35	52,2	9	13,4	5	7,5	18	26,9
Mokinių iš socialinės rizikos šeimų	27	40,3	6	9,0	2	3,0	32	47,8
Gerai besimokančių vaikų	24	35,8	37	55,2	3	4,5	3	4,5
Vidutiniškai besimokančių	38	56,7	23	34,3	3	4,5	3	4,5
Blogai besimokančių	40	59,7	11	16,4	4	6,0	12	17,9

P5.21 lentelė. Įvertinkite, kaip mokymasis karantino metu paveikė mokinių formalius įvertinimus (pasiekimų lygmenį, pažymius)

	Pablogėjo		Nepakito		Pagerėjo		Tokių mokinių nemokau	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių	21	31,3	17	25,4	11	16,4	18	26,9
Mokinių iš socialinės rizikos šeimų	21	31,3	10	14,9	4	6,0	32	47,8
Gerai besimokančių vaikų	15	22,4	36	53,7	13	19,4	3	4,5
Vidutiniškai besimokančių	18	26,9	26	38,8	20	29,9	3	4,5
Blogai besimokančių	23	34,3	16	23,9	16	23,9	12	17,9

Tėvų, kurių vaikams nustatyti SUP, pateikta informacija apie šių vaikų mokymąsi nuotoliniu būdu

P5.22 lentelė. Kaip, Jūsų nuomone, jūsų mokyklai sekasi organizuoti mokymo procesą šį rudenį

	n	%	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
1 – labai prastai	0	0	3,93	0,84
2	3	4,5		
3	17	25,4		
4	29	43,3		
5 – labai gerai	18	26,9		
Iš viso:	67	100,0		

P5.23 lentelė. Kaip, Jūsų nuomone, jūsų mokykla įveikė nuotolinio ugdymo iššūkius karantino metu šį pavasarį

	n	%	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
1 – labai prastai	0	0	3,93	0,70
2	2	3,0		
3	13	19,4		
4	40	59,7		
5 – labai gerai	12	17,9		
Iš viso:	67	100,0		

P5.24 lentelė. Kaip Jūs apskritai vertinate nuotolinį ugdymą kaip mokinių ugdymo formą

	n	%	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
1 – labai nepalankiai	11	16,4	2,66	1,00
2	13	19,4		
3	34	50,7		
4	6	9,0		
5 – labai palankiai	3	4,5		
Iš viso:	67	100,0		

P5.25 lentelė. Kaip vaikui sekasi mokytis: tėvų nuomonė

	Prasčiau nei daugumai		Taip pat kaip daugumai		Geriau nei daugumai		Vidurkis	Standartinis nuokrypis
	n	%	N	%	n	%		
Matematika	18	26,1	29	42,0	12	17,4	1,89	0,73
Lietuvių kalba	40	58,0	20	29,0	3	4,3	1,37	0,55
Pasaulio pažinimas	14	20,3	41	59,4	4	5,8	1,82	0,54

P5.26 lentelė. Kaip pavasario karantino metu pasikeitė vaiko emocinė savijauta, elgesys, santykiai su tėvais, noras mokytis ir mokymosi rezultatai

	Suprastėjo / pablogėjo		Šiek tiek suprastėjo / pablogėjo		Nepasikeitė		Šiek tiek pagerėjo		Pagerėjo		M	SD
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Noras mokytis	16	24,6	13	20,0	27	41,5	5	7,7	4	6,2	2,51	1,13
Mokymosi rezultatai	9	13,8	13	20,0	26	40,0	11	16,9	6	9,2	2,88	1,14

P5.27 lentelė. Tėvų įsitraukimas

	Niekada, beveik niekada		Kartais		Dažnai		Visada, beveik visada		M	SD
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Prižiūrite, kad vaikas aktyviai dalyvautų pamokose, vykstančiose nuotoliniu būdu	7	10,1	3	4,3	5	7,2	25	36,2	3,18	1,19
Tikrinate, ar vaikas yra tinkamai susiruošęs mokyklai (turi visas reikalingas priemones)	2	2,9	5	7,2	17	24,6	39	56,5	3,48	0,79
Domitės, kaip vyksta jūsų vaiko nuotolinis mokymasis	3	4,3	3	4,3	6	8,7	29	42,0	3,50	0,93
Tariatės su kitų mokinių tėvais dėl nuotolinio mokymosi	20	29,0	12	17,4	3	4,3	6	8,7	1,88	1,09
Kalbatės su savo vaiku apie tai, kaip jis / ji jaučiasi pasikeitus mokymosi būdui	2	2,9	8	11,6	18	26,1	14	20,3	3,05	0,86
Padedate savo vaikui atlikti namų darbus	1	1,4	11	15,9	18	26,1	32	46,4	3,30	0,83
Padedate vaikui išspręsti kylančius mokymosi sunkumus	0	0	6	8,7	9	13,0	48	69,6	3,65	0,66
Aiškinatės, ar jūsų vaikas supranta, kaip naudotis virtualia mokymosi sistema	1	1,4	8	11,6	9	13,0	26	37,7	3,37	0,87
Palaikote ryšį su savo vaiko mokytoja telefonu / el.paštu / per e.dienyną	1	1,4	18	26,1	15	21,7	31	44,9	3,18	0,89
Turite pakankamai laiko vaikui padėti mokytis skaityti / rašyti / skaičiuoti, atlikti mokyklines užduotis	2	2,9	17	24,6	22	31,9	22	31,9	2,97	0,86

6 priedas

Pagrindinio ugdymo mokinių (5–8 klasės) duomenys

P6.1 lentelė. Mokinių subjektyviai vertinama mokymosi sėkmė

Palyginti su bendraamžiais mokytis sekasi:	Geriau nei daugumai		Taip pat kaip daugumai		Prasčiau nei daugumai		Negalio atsakyti	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Matematika (skaičiavimas)	106	32,3	152	46,3	54	16,5	15	4,6
Lietuvių kalba, skaitymas	88	26,8	188	57,3	42	12,8	9	2,7
Gamtos mokslai (biologija, geografija)	94	28,7	201	61,3	18	5,5	14	4,3
Istorija	102	31,3	189	57,6	26	7,9	10	3,0
Užsienio kalba (anglų, vokiečių ar kt.)	144	43,9	137	42,8	30	9,1	16	4,9
Kūno kultūra	117	35,7	187	57,0	15	4,6	8	2,4
Dailė	112	34,	194	59,1	11	3,4	10	3,0
Muzika	100	30,5	207	63,1	10	3	10	3,0

P6.2. lentelė. Mokinių, besirenkančių mokymąsi mokykloje ar mišriu būdu, ir besirenkančių nuotolinį mokymą, palyginimas pagal tyrimo kintamuosius

Kintamieji	Vid. (SD)		Mann Whitney U	P
	Mokykla / mišrus (n = 240)	Nuotolinis (n = 87)		
Vaiko noras grįžti į mokyklą po vasaros	3,32 (1,29)	2,17 (1,31)	5638,00	0,000
Vaiko noras eiti į mokyklą šiuo metu	3,64 (1,29)	1,76 (1,02)	3031,00	0,000
Vaiko savijauta rudenį (rugsėjį ir spalį)	3,68 (0,99)	3,41 (1,03)	8979,00	0,042
Vaiko elgesys rudenį (rugsėjį ir spalį)	3,80 (0,86)	3,70 (0,92)	9750,50	0,315
Vaiko santykiai su tėvais rudenį (rugsėjį ir spalį)	4,08 (0,95)	4,10 (0,89)	10434,00	0,994
Vaiko santykiai su bendraamžiais rudenį (rugsėjį ir spalį)	3,97 (0,94)	4,01 (0,96)	10179,00	0,713
Vaiko noras mokytis rudenį (rugsėjį ir spalį)	3,37 (1,09)	2,92 (0,96)	7694,00	0,000
Vaiko mokymosi rezultatai rudenį (rugsėjį ir spalį)	3,70 (0,87)	3,68 (0,90)	10202,00	0,736
Vaiko savijautos pokytis pavasarį karantino metu	2,78 (1,02)	3,10 (1,16)	8644,50	0,011
Vaiko elgesio pokytis pavasarį karantino metu	3,06 (0,80)	3,1 (0,83)	9664,50	0,217
Vaiko santykių su tėvais pokytis pavasarį karantino metu	3,19 (0,94)	3,32 (0,96)	9896,00	0,413
Vaiko noras mokytis pavasarį karantino metu	2,79 (1,04)	3,02 (0,99)	9063,50	0,052
Vaiko mokymosi rezultatų pokytis pavasarį	3,19 (1,15)	3,49 (1,04)	9089,50	0,064

P6.3 lentelė. Mokinių savijautos, elgesio, santykių su bendraamžiais ir tėvais bei mokymosi motyvacijos ir pasiekimų vertinimas

	Labai prasti		Prasti		Nei prasti nei geri		Geri		Labai geri	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Emocinė savijauta	11	3,4	28	8,5	96	29,3	132	40,2	60	18,3
Elgesys	7	2,1	15	4,6	74	22,6	177	54,0	54	16,5
Santykiai su tėvais	5	1,5	13	4	56	17,1	127	38,7	126	38,4
Santykiai su bendraamžiais	7	2,1	10	3	65	19,8	141	43,0	104	31,7
Noras mokytis	22	6,7	50	15,2	116	35,4	101	30,8	38	11,6
Mokymosi rezultatai	3	0,9	20	6,1	101	30,8	147	44,8	56	17,1

P6.4 lentelė. Mokinių savijautos, elgesio, santykių ir mokymosi pokyčiai pirmojo karantino metu

	Pablogėjo		Šiek tiek pablogėjo		Nepasikeitė		Šiek tiek pagerėjo		Pagerėjo	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Emocinė savijauta	33	10,1	74	22,6	154	47,0	34	10,4	32	9,8
Elgesys	9	2,7	35	10,7	221	67,4	38	11,6	24	7,3
Santykiai su tėvais	14	4,3	28	8,5	198	60,4	43	13,1	44	13,4
Noras mokytis	36	11,0	64	19,5	157	47,9	48	14,6	22	6,7
Mokymosi rezultatai	23	7,0	52	15,9	111	33,8	91	27,7	50	15,2

P6.5 lentelė. Negatyviau ir pozityviau savo funkcionavimą vertinančių mokinių palyginimas pagal tyrimo kintamuosius

Kintamieji	Vid. (SD)		Mann Whitney U	p
	Daugiau problemiški (n = 136)	Mažiau problemiški (n = 192)		
Tėvai padeda prisijungti prie pamokų rudenį (rugsėji ir spalį)*	1,64 (0,99)	1,83 (1,08)	11771,00	0,089
Tėvai padeda atlikti užduotis rudenį (rugsėji ir spalį)	1,99 (1,03)	1,96 (0,95)	13030,50	0,975
Tėvai padėdavo atlikti užduotis pavasarį karantino metu	2,15 (1,05)	2,08 (0,99)	12600,00	0,573
Bendraklasiai padeda prisijungti prie pamokų rudenį (rugsėji ir spalį)	1,48 (0,77)	1,45 (0,78)	12623,00	0,535
Bendraklasiai padėdavo prisijungti pavasarį karantino metu	1,37 (0,75)	1,34 (0,70)	12816,00	0,709
Bendraklasiai padeda atlikti užduotis rudenį (rugsėji ir spalį)*	1,57 (0,79)	1,48 (0,75)	12117,00	0,199
Noras eiti į mokyklą po vasaros	2,71 (1,38)	3,22 (1,37)	10289,00	0,001

Kintamieji	Vid. (SD)		Mann Whitney U	p
	Daugiau problemiš- ki (n = 136)	Mažiau problemiš- ki (n = 192)		
Noras eiti į mokyklą rudenį (rugsėji ir spalį)	2,89 (1,48)	3,31 (1,47)	10975,00	0,012
Vaiko savijautos pokytis pavasarį karantino metu	2,50 (1,10)	3,15 (0,97)	9105,00	0,000
Vaiko elgesio pokytis pavasarį karantino metu	2,91 (0,85)	3,22 (0,75)	10984,00	0,003
Vaiko santykių su tėvais pokytis pavasarį karantino metu	2,94 (0,96)	3,42 (0,87)	10061,00	0,000
Noro mokytis pokytis pavasarį karantino metu	2,47 (1,01)	3,13 (0,96)	8699,00	0,000
Mokymosi rezultatų pokytis pavasarį karantino metu	3,10 (1,19)	3,40 (1,08)	11333,50	0,035

Pastabas: nėra statistiškai reikšmingo skirtumo tarp vertinimo pavasarį ir rudenį, todėl pasirinktas tik vienas kintamasis.

P6.6 lentelė. Mokytojų atsakymų apie nuotolinio ugdymo metodų efektyvumą dažnis

	Efektyvus		Nei efektyvus, nei neefektyvus		Neefektyvus		Netaikiau	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Aiškinti dalyko medžiagą, jungiantis per mokymui skirtą platformą su kelių klasių mokiniais (srautu)	12	7,5	31	19,5	40	25,2	76	47,8
Aiškinti dalyko medžiagą, jungiantis nuotoliniu būdu su vienos klasės mokiniais	77	48,4	70	44,0	11	6,9	1	0,6
Naują medžiagą pateikti mokiniams mokytis savarankiškai	13	8,2	76	47,8	61	38,4	9	5,7
Atsakyti į klasės mokinių klausimus, jungiantis per mokymui skirtą platformą	92	57,9	51	32,1	10	6,3	6	3,8
Individualiai nuotoliniu būdu konsultuoti mokinį(ę)	130	81,8	19	11,9	2	1,3	8	5,0
Pateikti skaitmeninio ugdymo platformų (pvz., EDUKA, EMA) užduočių savarankiškam mokymuisi	48	30,2	64	40,3	12	7,5	35	22,0
Savarankiškai mokiniams atlikti projektinius darbus namuose	42	26,4	75	47,2	17	10,7	25	15,7

P6.7 lentelė. Palankiai ir nepalankiai nuotolinį ugdymą vertinančių mokytojų požiūris į skirtingų nuotolinio ugdymo metodų efektyvumą

Kintamasis	Chi square	p
Aiškinti dalyko medžiagą, jungiantis per mokymui skirtą platformą su kelių klasių mokiniais (srautu)	6,31	0,097
Aiškinti dalyko medžiagą, jungiantis nuotoliniu būdu su vienos klasės mokiniais	9,86	0,007
Naują medžiagą pateikti mokiniams mokytis savarankiškai	9,34	0,009
Atsakyti į klasės mokinių klausimus, jungiantis per mokymui skirtą platformą	19,21	0,000
Individualiai nuotoliniu būdu konsultuoti mokinį (-ę)	6,23	0,044
Pateikti skaitmeninio ugdymo platformų (pvz., EDUKA, EMA) užduočių savarankiškam mokymuisi	8,07	0,045
Savarankiškai mokiniams atlikti projektinius darbus namuose	9,83	0,020

P6.8 lentelė. Mokytojų atsakymų apie nuotolinio ugdymo galimybes dažnis

	Sutinku		Nesutinku	
	N	%	N	%
Galima derintis prie individualių mokinio poreikių	86	54,1	73	45,9
Galima naudoti įvairesnius ugdymo metodus	91	57,2	68	42,8
Galima naudoti įvairesnes komunikacijos su mokiniais priemones	123	77,4	36	22,6
Galima naudoti įvairesnius atsiskaitymo būdus	110	69,2	49	30,8
Galima pamokose naudoti įvairesnius informacijos šaltinius	126	79,2	33	20,8
Didinamas mokinių bendradarbiavimas	53	33,3	106	66,7
Mokiniai išmoksta geriau planuoti savo laiką	100	62,9	59	37,1
Mokiniai išmoksta naujų bendravimo su bendraklasiais būdų	103	64,8	56	35,2
Mokiniai pradeda labiau pasitikėti savo gebėjimais	80	50,3	79	49,7
Mokytojai pradeda labiau pasitikėti mokiniais	65	40,9	94	59,1
Mokiniai įgyja naujų IT kompetencijų	154	96,9	5	3,1
Didėja mokinio motyvacija mokytis	31	19,5	128	80,5
Pamokos veiktas riboja techninės mokinių galimybės	136	85,5	23	14,5
Mokytojams trūksta skaitmeninių įgūdžių	115	72,3	44	27,7
Mokiniais trūksta skaitmeninių įgūdžių	132	83,0	27	17,0
Sudėtingesnis bendravimas su mokiniais	124	78,0	35	22,0
Mokiniais trūksta laiko mokymuisi	70	44,0	89	56,0
Mokiniai nepasirengę mokytis savarankiškai	130	81,8	29	18,2
Ugdyme mažiau dalyvauja vaikų iš socialinės rizikos šeimų	115	72,3	44	27,7
Bendradarbiavimas su tėvais nėra efektyvus	62	39,0	97	61,0
Sunku objektyviai įvertinti mokinių pasiekimus	136	85,5	23	14,5
Specialiųjų ugdymosi poreikių vaikai nesulaukia reikiamos pagalbos	76	47,8	83	52,2
Sunku motyvuoti mokinius	132	83,0	27	17,0

	Sutinku		Nesutinku	
	N	%	N	%
Šeimoje nesudaroma sąlygų mokiniams mokytis	63	39,6	96	60,4
Mokytojai geriau pažįsta mokinio namų aplinką	71	44,7	88	55,3
Tėvai labiau pasitiki mokyklos administracija	74	46,5	85	53,5
Tėvai labiau pažįsta savo vaiką	121	76,1	38	23,9
Tėvai labiau įsitraukia į mokymosi veiklas	117	73,6	42	26,4
Tėvai labiau pasitiki mokytojais	85	53,5	74	46,5
Klasės tėvai daugiau bendradarbiauja tarpusavyje	73	45,9	86	54,1
Patiriamas tėvų spaudimas dėl mokymo organizavimo, veiklų pamokų metu ar namų darbų	97	61,0	62	39,0

P6.9 lentelė. Mokytojų požiūrio į nuotolinio ugdymo galimybes tiriamosios faktorių analizės su *Varimax* sukiniu teiginių faktorių svoriai

	Komponentai		
	1 faktorius	2 faktorius	3 faktorius
Galima derintis prie individualių mokinio poreikių	,558		
Galima naudoti įvairesnius ugdymo metodus	,791		
Galima naudoti įvairesnes komunikacijos su mokiniais priemonės	,737		
Galima naudoti įvairesnius atsiskaitymo būdus	,678		
Galima pamokose naudoti įvairesnius informacijos šaltinius	,652		
Didinamas mokinių bendradarbiavimas	,605		
Mokiniai išmoksta geriau planuoti savo laiką	,505		
Mokiniai išmoksta naujų bendravimo su bendraklasiais būdų	,564		
Mokiniai pradeda labiau pasitikėti savo gebėjimais	,553		
Mokytojai pradeda labiau pasitikėti mokiniais	,468		
Pamokos veiklas riboja techninės mokinių galimybės		,714	
Mokytojams trūksta skaitmeninių įgūdžių		,498	
Mokiniais trūksta skaitmeninių įgūdžių		,697	
Sudėtingesnis bendravimas su mokiniais		,406	
Mokiniais trūksta laiko mokymuisi		,480	
Mokiniai nepasirengę mokytis savarankiškai		,577	
Ugdyme mažiau dalyvauja vaikai iš socialinės rizikos šeimų		,542	
Bendradarbiavimas su tėvais nėra efektyvus		,434	
Sunku objektyviai įvertinti mokinių pasiekimus		,581	
Specialiųjų ugdymosi poreikių vaikai nesulaukia reikiamos pagalbos		,496	
Mokytojai geriau pažįsta mokinio namų aplinką			,553
Tėvai labiau pasitiki mokyklos administracija			,676
Tėvai labiau pažįsta savo vaiką			,581
Tėvai labiau įsitraukia į mokymosi veiklas			,465
Tėvai labiau pasitiki mokytojais			,543

P6.10 lentelė. Nepalankiai ir palankiai nuotolinį mokymą vertinančių tėvų palyginimas pagal tyrimo veiksnius

Veiksniai	Nepalankiai		Palankiai		X ²	p
	n	%	n	%		
<i>Tėvų išsilavinimas</i>						
Turi aukštąjį išsilavinimą	162	78,3	113	79,6	0,09	0,768
Neturi aukštojo išsilavinimo	45	21,7	29	20,4		
<i>Darbinis užimtumas</i>						
Dirba	178	88,6	118	88,7	0,000	0,963
Nedirba	23	11,4	15	11,3		
<i>Klasė, kurioje mokosi vaikas</i>						
Penkta	78	37,7	43	30,3	9,03	0,029
Šešta	59	28,5	34	23,9		
Septinta	44	21,3	30	21,1		
Aštunta	26	12,6	35	24,6		
<i>Specialieji ugdymo poreikiai</i>						
Neturi	186	89,9	132	93,0	1,00	0,317
Turi	21	10,1	10	7,0		
<i>Vaiko emociniai ir elgesio sunkumai</i>						
Neturi	124	59,9	100	70,4	4,05	0,044
Turi	83	40,1	42	29,6		
<i>Kaip norėtų, kad būtų organizuojamas mokymas</i>						
Tik mokykloje	144	70,6	15	10,7	150,04	0,000
Mišriai	57	27,9	65	46,4		
Tik nuotoliniu būdu	3	1,5	60	42,9		
<i>Vaiko matematikos pasiekimai</i>						
Geresni nei daugumos	50	25,1	17	12,3	8,39	0,015
Tokie pat kaip daugumos	90	45,2	73	52,9		
Blogesni nei daugumos	59	29,6	48	34,8		
<i>Vaiko lietuvių kalbos pasiekimai</i>						
Geresni nei daugumos	55	27,5	27	19,7	10,23	0,006
Tokie pat kaip daugumos	109	54,5	65	47,4		
Blogesni nei daugumos	36	18	45	32,8		
<i>Vaiko gamtos mokslų pasiekimai</i>						
Geresni nei daugumos	23	11,6	5	3,7	8,06	0,018
Tokie pat kaip daugumos	132	66,3	90	66,2		
Blogesni nei daugumos	44	22,1	41	30,1		
<i>Vaiko istorijos pasiekimai</i>						
Geresni nei daugumos	32	16,2	9	6,6	7,09	0,029
Tokie pat kaip daugumos	113	57,4	84	61,8		
Blogesni nei daugumos	52	26,4	43	31,6		
<i>Vaiko užsienio kalbos pasiekimai</i>						
Geresni nei daugumos	47	23,7	17	12,4	9,44	0,009
Tokie pat kaip daugumos	88	44,4	58	42,3		
Blogesni nei daugumos	63	31,8	62	45,3		

Veiksniai	Nepalankiai		Palankiai		X ²	p
	n	%	n	%		
<i>Vaiko kūno kultūros pasiekimai</i>						
Geresni nei daugumos	7	3,6	8	6,0	3,04	0,219
Tokie pat kaip daugumos	97	50,0	75	56,4		
Blogesni nei daugumos	90	46,4	50	37,6		
<i>Vaiko dailės pasiekimai</i>						
Geresni nei daugumos	5	2,5	5	3,7	1,37	0,504
Tokie pat kaip daugumos	131	65,2	80	59,3		
Blogesni nei daugumos	65	32,3	50	37,0		
<i>Vaiko muzikos pasiekimai</i>						
Geresni nei daugumos	8	4,1	8	5,9	4,76	0,092
Tokie pat kaip daugumos	132	67,3	75	55,6		
Blogesni nei daugumos	56	28,6	52	38,5		

P6.11 lentelė. Vaiko funkcionavimo pokyčiai mokymosi nuotoliniu metu pavasarį: tėvų nuomonė

	Pablogėjo		Šiek tiek pablogėjo		Nepasikeitė		Šiek tiek pagerėjo		Pagerėjo	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Emocinė savijauta	64	11,7	154	28,3	235	43,1	59	10,8	33	6,1
Elgesys	25	4,6	109	20,0	344	63,1	40	7,3	27	5,0
Santykiai su tėvais	16	2,9	61	11,2	386	70,8	41	7,5	41	7,5
Noras mokytis	92	16,9	144	26,4	238	43,7	48	8,8	23	4,2
Mokymosi rezultatai	66	12,1	109	20,0	204	37,4	106	14,7	63	8,8

P6.12 lentelė. Tėvų vertinamas jų vaikų funkcionavimas rudenį

	Labai prasti		Prasti		Nei prasti, nei geri		Geri		Labai geri	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Elgesys	9	1,7	17	3,1	121	22,2	271	49,7	127	23,3
Santykiai su tėvais	6	1,1	10	1,8	59	10,8	267	49,0	203	37,2
Santykiai su bendraamžiais	1	0,2	11	2,0	114	20,9	275	50,5	144	26,4
Noras mokytis	31	5,7	70	12,8	174	31,9	203	37,2	67	12,3
Mokymosi rezultatai	9	1,7	55	10,1	153	28,1	217	39,8	111	20,4

P6.13 lentelė. Tėvų įvertinta jų vaikų mokymosi sėkmė

Palyginti su bendraamžiais mokyti sekasi:	Geriau nei daugumai		Taip pat kaip daugumai		Prasčiau nei daugumai		Negaliu atsakyti	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Matematika (skaičiavimas)	181	33,2	252	46,2	95	17,4	17	3,1
Lietuvių kalba, skaitymas	139	25,5	270	49,5	121	22,2	15	2,8
Gamtos mokslai (biologija, geografija)	152	27,9	329	60,4	47	8,6	17	3,1
Istorija	150	27,5	318	58,3	58	10,6	19	3,5
Užsienio kalba	205	37,6	242	44,4	82	14,7	18	3,3
Kūno kultūra	212	38,9	277	50,8	25	4,6	31	5,7
Dailė	181	33,2	323	59,3	21	3,9	20	3,7
Muzika	172	31,6	324	59,4	22	4,0	27	5,0

Nuotolinis vaikų ugdymas pandemijos dėl COVID-19 metu: grėsmės ir galimybės ekosisteminio požiūriu. Mokslo studija / *Sudarė*: Roma Jusienė, Virginija Būdienė, Gražina Gintilienė, Sigita Girdzijauskienė, Irena Stonkuvienė. *Autorių grupė*: Roma Jusienė, Virginija Būdienė, Gražina Gintilienė, Sigita Girdzijauskienė, Irena Stonkuvienė, Jovita Žėkaitė, Ieva Adomaitytė-Subačienė, Edita Baukienė, Rima Breidokienė, Jolita Buzaitytė-Kašalynienė, Kęstutis Dragūnevičius, Vaiva Grabauskienė, Rūta Praninskienė, Vaiva Schoroškienė, Erika Speičytė-Ruschhoff, Vaidotas Urbonas. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2021. – 276 p.

ISBN 978-609-07-0591-9

Mokslo studijos tikslas – pristatyti mokslinio projekto „Nuotolinis vaikų ugdymas pandemijos dėl COVID-19 metu: grėsmės ir galimybės ekosisteminio požiūriu“, vykdyto 2020 metų birželio–gruodžio mėnesiais daugiadisciplininės grupės Vilniaus universiteto mokslininkų ir finansuoto Lietuvos mokslo tarybos, rezultatus. Siekta aiškintis ir nuosekliai atskleisti privalomo nuotolinio ugdymo iššūkius ugdymo procesui ir jo dalyviams (vaikams, tėvams, ugdytojams), grėsmes ir galimybes priešmokyklinių ir pirmų-aštuntų klasių vaikų sveikatai, saugumui ir mokymosi sėkmei.

Kalbos redaktorė Danutė Petrauskienė

Dailininkė Jurga Tėvelienė

Maketuotoja Nijolė Bukantienė

Vilniaus universiteto leidykla, Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius

info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt

Knygos internete knygnas.vu.lt

Mokslo periodikos žurnalai zurnalai.vu.lt

7,85 aut. l.

Mokslo studijos tikslas – pristatyti mokslinio projekto „Nuotolinis vaikų ugdymas pandemijos dėl COVID-19 metu: grėsmės ir galimybės ekosisteminio požiūriu“, vykdyto 2020 metų birželio–gruodžio mėnesiais daugiadisciplininės grupės Vilniaus universiteto mokslininkų ir finansuoto Lietuvos mokslo tarybos, rezultatus. Siekta aiškintis ir nuosekliai atskleisti privalomo nuotolinio ugdymo iššūkius ugdymo procesui ir jo dalyviams (vaikams, tėvams, ugdytojams), grėsmes ir galimybes priešmokyklinių ir pirmų-aštuntų klasių vaikų sveikatai, saugumui ir mokymosi sėkmei.

